

**T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**GÜNÜMÜZDE ISPARTA'DA YAŞAYAN
YÖRÜKLERİN SİYASİ VE KÜLTÜR
TARİHLERİ**

**AYŞE HİLAL TUZTAŞ
2501010426**

**Tez Danışmanı
PROF. DR. ABDÜLKADİR DONUK**

İSTANBUL-2005

**GÜNÜMÜZDE ISPARTA’DA YAŞAYAN YÖRÜKLERİN SİYASİ VE
KÜLTÜR TARİHLERİ
AYŞE HİLAL TUZTAŞ
ÖZ**

Konar - göçerlik Anadolu’daki Yörükler arasında uzun yıllar süregelen bir hayat tarzıdır. Develerle yaylaktan kışlağa, kışlaktan yaylağa yapılan göçlerden günümüze yansıyan izleri bir zamanlar konar-göçerlerin yoğunlukla yaşadıkları Isparta ilinde sürmeyi istedik ve Anamas dağı civarını çalışmamızın merkezi olarak belirledik.

Çalışmamız, Isparta ilinde Sütçüler (Yeşilyurt), Şarkikaraağaç (Gedikli), Eğirdir (Serpilköy) ve Aksu (Sofular) ilçelerinden seçtiğimiz dört Yörük köyü ile Yenişarbademli ilçe merkezini kapsayan bir saha araştırmasıdır. Bu çalışma ile göçer hayatta sürdürülen pek çok gelenek ve göreneğin yerleşik hayata geçmiş Yörük köylerinde hala sürüp sürmediğini görmeyi ve geçmişi hatırlayanların anlattıklarını kayıt altına almayı hedefledik.

**POLITICAL AND CULTURAL HISTORIES OF LIVING NOMADS
NOWADAYS IN ISPARTA**

ABSTRACT

Nomadic is a life style of Anatolian Nomads, which is being obtained for a long time. We wanted to trail Nomads life, in Isparta and around Anamas Mountain where they commonly lived, and find traces that they left during their migrations from mountain pasture to sheltered place with camels in the past. So we assumed that making a fieldwork in these areas could show us the real evidences of nomadic life.

This fieldwork contains 4 chosen Nomad village: Aksu (Sofular), Sütçüler (Yeşilyurt), Şarkikaraağaç (Gedikli), Eğirdir (Serpilköy) and Yenisarbademli county seat. With this fieldwork we wanted to see whether if plenty antiquities of migrant Nomads are still valid among the residence Nomad Village or not. And we aimed to record expression of their background.

ÖNSÖZ

“Günümüzde Isparta’da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri” adını taşıyan bu çalışma; Isparta’da Sütçüler, Eğirdir, Aksu, Şarkikaraağaç ilçelerinde bulunan dört Yörük köyü ile Yenişarbademli ilçe merkezinde yapılan bir saha araştırmasıdır.

1071’de Malazgirt savaşından sonra Anadolu’ya gelen Türkler eski hayatlarına aynı şekilde devam etmişlerdir. Nitekim Anadolu topraklarında kurdukları Osmanlı devletinde toplumun önemli bir kısmını, muhtelif eyalet ve sancaklarda “göçebe” olarak yaşayan unsurlar teşkil etmiştir. Ekonomik bakımdan genelde hayvancılıkla uğraşan göçebeler, yaşadıkları hayat tarzı itibarıyla mevsimden mevsime yaylak-kışlak mahaller arasında daimi bir hareket halinde olmuş ve bu yüzden kendilerine “Türkmen” veya “Yörük” adından başka “Konar-göçer”, “Göçer- Yörük”, “Göçerler” ve “Göçer evliler” de denilmiştir.

Günümüzde eskisi gibi konar-göçer bir hayat tarzı kalmasa da o hayatı yaşamış insanları bulabilmemiz hala mümkün. Bizde bu çalışmamızla, bir kültür değerimiz ve hayat tarzımız olan konar - göçerliği, bu hayata tanıklık eden insanlardan öğrenmeyi, bu sayede de sözlü tarihe katkıda bulunmayı arzu ettik.

Çalışmamızda Isparta’da yaşayan, Honamlı, Karaçakal, Hayta, Eski Yörük, Kötekli yörüklerinin siyasi ve kültürel yapılarına değinmeye çalıştık.

Çalışmamızda fikrin ortaya çıkışından, yazım aşamasına gelene kadar pek çok kişinin emeği geçmiştir. Yapılan yardımlar olmadan böyle bir çalışmayı tamamlamamız mümkün olamazdı, emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız.

Araştırma yapılacak köyleri belirlememiz, kalacak yer temini ve ulaşım konusundaki destekleri için Isparta İlbeyi Mustafa Küçükyaman’a, Eski İl Kültür Şube Müdürü Belkıs Çomak’a, Sütçüler Dernek Başkanı Hilmi Özdemir’e, Veli Tombul’a, Havutlu Derneğinden Muammer Akgül’e, Avukat Ali Tanyıldız’a, Muhsin Günay’a, SDÜ’de köyleri belirlememiz, tezlere, yapılan çalışmalara ulaşmamız konusunda emeği geçen Yrd. Doç. Dr. İsmail Gökdayı’ya, Prof. Dr. Bayram Kodaman’a, Dr. Halil Altay Göde’ye, Yrd.Doç.Dr. Nazmi Avcı’ya, Doç. Dr. Mehmet Özçelik’e, Yrd.Doç.Dr. Behset Karaca’ya ve Doç.Dr. İsmail Hakkı Göksoy’a,

Isparta Valiliğinde İl ve Kültür Md. Durmuş Erkorkmaz'a, Folklor Araştırmacısı Abdullah Kılıç'a, TDAV Bşk. Prof Dr. Turan Yazgan'a, Çekül Vakfı Bşk. Metin Sözen'e,

Köylerde konaklamamızı sağlayan ve yardımlarını gördüğümüz, Isparta'da Erol-Figen Kalay ve ailesine, Yeşilyurt köyünde Ahmet-Fatma Küçükyaman, Mehmet-Kezban Özdemir ve ailesine, Elif Soyfidan şahsında bütün Yeşilyurt köyü halkına, Gedikli köyünde Ramazan Akkın ve ailesine, Ömer Özer ve ailesine, muhtar Alişan Yaman ve ailesine, Bayram Akkın, Mehmet Akkın şahsında bütün Gedikli köyü halkına, Sofular köyünde Nazlı Güldal ve ailesine, Ayşe Koçaslan ve ailesine, muhtar Musa Gökdoğan şahsında bütün Sofular köyü halkına, Serpilköy'de Veli Gök ve ailesine, Hasan-Ayşe Gök, Raziye Kanlı şahsında bütün Serpilköy halkına, Eğirdir'de Osman Nuri Özmeral, Eğirdir Belediyesinden Cellalettin Uzun ve Ömer Küçükköse'ye, Y.Bademli'de Belediye Başkanı Musa Macit, Halk Eğitim Müdürü Mustafa Bozdoğan, Veli Karaca, Hasan Albayrak, Erçin Başer'in şahsında bütün Yenişarbademli ilçesi halkına teşekkürlerimizi sunarız.

Köylere ait nüfus bilgileri için köy ebelerinin yapmış olduğu yıllık (2004) ETF (Ev Takip Fişlerinden)'lerden faydalanılmıştır. Yardımlarından dolayı köy ebelerimize, Yeşilyurt köyü - Dudu Kahraman, Sofular Köyü - Gönül Armağan, Serpilköy Köyü - Seray Panuş Kanlı, Y.Bademli Sağlık Ocağındaki hemşirelere ve doktor Serap Kömürcü'ye ve Isparta İl Sağlık Müdürlüğü çalışanlarına,

Konunun muhteviyatına katkısı dolayısıyla Yrd.Doç.Dr.Ali Ahmetbeyoğlu'na ve Yrd.Doç.Dr. Muzaffer Ürekli'ye, kaynaklara ulaşmam konusunda gösterdiği yardımlarından dolayı Yrd.Doç.Dr. Kemal Özcan, Yahya Başkan'a, tezin fikir olarak ortaya çıkmasında ve tamamlanmasında destek ve yardımlarını esirgemeyen, her türlü sorunumuzda vakit ayırıp sabır ve yakınlıkla yol gösteren, bizi cesaretlendiren değerli hocam Yrd.Doç.Dr. Mualla Uydu Yücel'e ve tez boyunca göstermiş olduğu kararlı tavır ve yol göstericiliği ile çalışmaya destek olduğu ve birikimden faydalanmamızı sağladığı için değerli hocam Prof.Dr. Abdülkadir Donuk'a,

Maddi ve manevi desteğini hiçbir zaman esirgemeyen aileme özellikle ablam H. Asena Tuztaş'a bu çalışmadaki yardımlarından dolayı teşekkürlerimizi sunarız.

Ayşe Hilal Tuztaş
İstanbul 2005

İÇİNDEKİLER

ÖZ.....	iii
ÖNSÖZ.....	iv
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLOLAR LİSTESİ.....	xii
FOTOĞRAFLAR LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xx

GİRİŞ.....	1
1. BÖLÜM: KAVRAMLAR VE OĞUZLARIN TARİHİ.....	8
1.1. KAVRAMLAR.....	8
1.1.1. Oğuz.....	8
1.1.2. Türkmen.....	9
1.1.3. Yörük.....	12
1.1.4. Oğuz ve Türkmenlerde Sosyal Yapı.....	14
1.2. OĞUZLARIN SİYASİ TARİHİ.....	19
1.2.1. Oğuzların Yurtları.....	21
1.2.2. Oğuz Yabgu Devleti.....	22
1.2.3. Selçuklu Devleti ve Türkmenler.....	25
1.2.4. Hamitoğulları Beyliği.....	28
1.3. İSKAN POLİTİKASI.....	34
1.3.1. Konar-Göçerlerin İçtimai Teşkilatı.....	36
1.3.2. Isparta Yörükleri.....	38
1.4. ISPARTA İLİNİN KISA TARİHÇESİ	51
1.4.1. Sütçüler İlçesi.....	54
1.4.1.1. Yeşilyurt Köyü.....	55
1.4.2. Şarkikararağaç İlçesi.....	66
1.4.2.1. Gedikli Köyü.....	67
1.4.3. Aksu İlçesi.....	73
1.4.3.1. Sofular Köyü.....	75

1.4.4. Eğirdir İlçesi.....	81
1.4.4.1. Serpilköy Köyü.....	82
1.4.5. Yenişarbademli İlçesi.....	88
2. BÖLÜM: YÖRÜKLERDE İKTİSADİ HAYAT.....	91
2.1. GÖÇEBELİK VE GÖÇEBELİK ÇEŞİTLERİ.....	91
2.1.1. Göçebeliğin Çeşitleri.....	91
2.1.2. Yörük Göçü.....	93
2.1.3. Göç Rotaları.....	100
2.1.4. Yaylalar.....	108
2.2. YÖRÜKLERİN VERGİ MÜKELLEFİYETLERİ.....	112
2.3. YÖRÜKLERİN TABİATLA OLAN MÜNASEBETLERİ.....	116
2.3.1. Mevsimler.....	116
2.3.2. Yıldızlar.....	116
2.3.3. Aylar.....	118
2.3.4. Hava Durumu.....	118
2.3.5. Zaman Hesabı.....	119
2.4. YÖRÜKLERDE MESKEN.....	121
2.5. YÖRÜKLERDE HAYVANCILIK.....	127
2.5.1. Keçi.....	128
2.5.2. Koyun.....	135
2.5.3. Deve.....	137
2.5.4. Sığır.....	141
2.5.5. Hayvan Hastalıkları.....	144
2.5.6. Nazara Karşı Yapılanlar.....	146
2.6. YÖRÜKLERDE ÜRETİM.....	147
2.6.1. Süt Mamülleri.....	147
2.6.2. Kıl -Yün - Deri Mamülleri.....	150
2.6.3. Dokumacılık.....	152
2.7. YÖRÜKLERDE TARIM.....	155
2.8. BALIKÇILIK- AVCILIK.....	157
2.9. TİCARET.....	159
2.9.1. Tuz Ticareti.....	159

2.9.2. Pınar Pazarı.....	161
2.10. YÖRÜKLERDE BESLENME.....	164
2.10.1. Ekmek.....	164
2.10.2. Yemekler.....	165
2.10.3. Kış Hazırlığı.....	166
2.10.4. İkram.....	168
2.11. YÖRÜKLERDE GİYİM KUŞAM.....	169
3. BÖLÜM: YÖRÜKLERDE SOSYAL HAYAT.....	170
3.1. DOĞUM.....	170
3.1.1. Doğum Öncesi.....	170
3.1.2. Doğum Sırası.....	175
3.1.3. Doğum Sonrası.....	177
3.1.4. Kırklama.....	182
3.1.5. Çocukluk Çağı.....	186
3.1.6. Çocuklarla İlgili İnançlar.....	191
3.1.7. Çocuk Oyunları.....	191
3.2. SÜNNET.....	193
3.3. ASKERE GİTME.....	194
3.4. EVLİLİK.....	196
3.4.1. Kız İsteme.....	204
3.4.2. Nişan.....	209
3.4.3. Düğün Öncesi Hazırlıklar.....	211
3.4.4. Düğün Günü ve Aşamaları.....	214
3.4.5. Kına Gecesi.....	222
3.4.6. Gelin Alma.....	228
3.4.7. Gelinin Yeni Evine Gelişi ve Düğün Sonrası Yapılan Uygulamalar.....	239
3.5. ÖLÜM.....	250
3.5.1. Ölüm Öncesi.....	250
3.5.2. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler.....	252
3.5.2.1. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı.....	253
3.5.2.2. Devir Sürme, Iskat.....	257
3.5.3. Ölüm Sonrası.....	258

3.5.3.1. Ölünün Belli Günleri.....	261
3.5.3.2. Ölüler Giderken Söylenen İlahiler.....	262
3.5.4. Ölümle İlgili İnançlar.....	262
3.5.5. Mezarlıklar Hakkında Bilgi.....	264
3.5.5.1. Mezarlık Ziyaretleri.....	265
3.5.5.2. Mezar Taşları: Üzerindeki Motifler ve Metinler.....	265
3.6. DİNİ UYGULAMALAR.....	269
3.6.1. Ramazan.....	269
3.6.1.1. Kadir Gecesi.....	269
3.6.2. Bayram.....	270
3.6.2.1. Arife Günü.....	270
3.6.2.2. Ramazan Bayramı.....	270
3.6.2.3 Kurban Bayramı.....	271
3.6.3. Mevlüt.....	272
3.6.4. Hacca Uğurlama.....	272
3.7. HALK İNANIŞLARI.....	274
3.7.1. Ay Tutulması.....	274
3.7.2. Yağmur Duası.....	275
3.7.3. Nazar.....	276
3.7.4. Ocak ve Evle İlgili İnançlar.....	277
3.7.5. Evle İlgili İnançlar.....	279
3.7.5. Kutsal Mekanlar - Ziyaret Yerleri.....	280
3.7.6. Hayvanlarla İlgili İnançlar.....	282
3.7.7. Günlerle İlgili İnançlar.....	283
3.7.8. Genel İnançlar.....	283
3.8.YÖRÜKLERDE SAĞLIK VE TEDAVİ ŞEKİLLERİ.....	286
3.8.1. Hastalık Adları.....	286
3.8.2. Yakılar.....	289
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	291
BİBLİYOGRAFYA.....	300
EKLER.....	313
Ek 1 - KAYNAK KİŞİ LİSTESİ.....	313

Ek 2 - HARİTALAR.....	319
Göç Yolları Haritası.....	319
Isparta İl Haritası.....	320
Sütçüler İlçe Haritası.....	321
Şarkikararağaç İlçe Haritası.....	322
Eğirdir İlçe Haritası.....	323
Ek 3 - NÜFUS PİRAMİTLERİ.....	324
Yeşilyurt Köyü Nüfus Piramidi.....	324
Gedikli Köyü Nüfus Piramidi.....	325
Sofular Köyü Nüfus Piramidi.....	326
Serpilköy Köyü Nüfus Piramidi.....	327
Ek 4 - FOTOĞRAFLAR (CD EKİYLE).....	328

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 1- DİE: 1940- 2000 Yılları Arasında Isparta İlindeki İlçelerin Kırsallık Oranları (%).....	3
Tablo 2- DİE'nin Nüfus Sayım Verilerine Göre Kırsallık Değerleri.....	3
Tablo 3- DİE'nin Nüfus Sayımlarına Göre Yeşilyurt Köy Nüfus Bilgileri.....	57
Tablo 4- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Yeşilyurt Köyü Eğitim Bilgileri.....	57
Tablo 5- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Yeşilyurt Köyü Medeni Hal Bilgileri.....	57
Tablo 6- DİE'nin Nüfus Sayımlarına Göre Gedikli Köyü Nüfus Bilgileri.....	68
Tablo 7- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Gedikli Köyü Eğitim Bilgileri.....	69
Tablo 8- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Gedikli Köyü Medeni Hal Bilgileri.....	69
Tablo 9- DİE'nin Nüfus Sayımlarına Göre Sofular Köyü Nüfus Bilgileri.....	77
Tablo 10- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Sofular Köyü Eğitim Bilgileri.....	77
Tablo 11- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Sofular Köyü Medeni Hal Bilgileri.....	77
Tablo 12- DİE'nin Nüfus Sayımlarına Göre Serpilköy Köyü Nüfus Bilgileri.....	84
Tablo 13- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Serpilköy Köyü Eğitim Bilgileri.....	84
Tablo 14 - 2004 ETF Sonuçlarına Göre Serpilköy Köyü Medeni Hal Bilgileri.....	84
Tablo 12- DİE'nin Nüfus Sayımlarına Göre Yenişarbademli İlçesi Nüfus Bilgileri	89
Tablo 13- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Yenişarbademli İlçesi Eğitim Bilgileri.....	89
Tablo 14- 2004 ETF Sonuçlarına Göre Yenişarbademli İlçesi Medeni Hal Bilgileri	90

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

- Foto 1- Yeşilyurt Köyünde Yanköy Mevkiinde Kale Kalıntısı
- Foto 2- Yeşilyurt Kocaköy Mahallesi Genel Görünüm
- Foto 3- Yeşilyurt'ta Eskiden Sarıgöl'ün Bulunduğu Alan
- Foto 4- Yeşilyurt Meneviş Mahallesinden Görünüm
- Foto 5- Yeşilyurt Asar Mahallesi
- Foto 6- Asar Mahallesine Adını Veren Kaleden Görünüm
- Foto 7- Yeşilyurt Bayırdibi Mahallesi
- Foto 8- Yeşilyurt Kocaköy Mahallesinde Köy Kahvesi
- Foto 9- Kahvenin Camlarına Asılan Duyurular
- Foto 10- Yeşilyurt Kocaköy Mahallesinde Bakkal
- Foto 11- Bakkaldan Görünüm
- Foto 12- Yeşilyurt Sağlık Ocağı. (Alt katı düğün salonu olarak kullanılıyor)
- Foto 13- Yeşilyurt Kocaköy Mahallesinde Cami
- Foto 14- Gedikli Köyü Genel Görünüm
- Foto 15- Gedikli Köyünden Görünüm
- Foto 16- Gedikli'nin Kumluca Mahallesi Eski Adıyla Mada Adası
- Foto 17- Kumluca Adasının Genel Görünümü
- Foto 18- Beyşehir Gölündeki Adacıkta Eski Bir Kilise Kalıntısı
- Foto 19- Kumluca Mahallesine Elektrik Kabloları Döşenirken
- Foto 20- Örnek Köy Seçilen Gedikli Köyünün Meydanı ve Köy Konağı
- Foto 21- Köy Konağının İçindeki Kütüphane ve Tiyatro Çalışması Yapan Gençler
- Foto 22- Gedikli Köyünde Modern Bir Çeşme
- Foto 23- Gedikli Köyünde Yapımı Süren Kültür Merkezi
- Foto 24- Gedikli Köyünde Cami
- Foto 25- Akşam Saatlerinde Balıktan Dönenler
- Foto 26- Gedikli Köyünde Kurulan Pazar
- Foto 27- Pazardan Görünüm
- Foto 28- Yenişarbademli İlçesinden Görünüm Arkada Dedegöl Dağı
- Foto 29- İlçeden Görünüm
- Foto 30- Yenişarbademli'de Bir Sokak

- Foto 31- Yenişarbademli'ye Bağlı Gölkonak (Muma) Köyünün Tarihini Anlatan Taş
- Foto 32- İlçeye Adını Veren Badem Ağaçlarının 200 Yıllık Tek Kanıtı
- Foto 33- Kubadadab Sarayı
- Foto 34- Haritada Dedegöl Dağı (Atlas Dergisi)
- Foto 35- Dedegöl Dağındaki Karagöl
- Foto 36- Minareden Sofular Köyü Görünüm
- Foto 37- Minareden Sofular Köyü Görünüm
- Foto 38- Sofular Köyü Sırtlarında Yörüklerin Yayladıkları Mevkiden Görünüm
- Foto 39- Sofular Köyünde Bakkal
- Foto 40- Sofular Köyünde Cami
- Foto 41- Sofular Köyünde Marangoz Atölyesi
- Foto 42- Serpilköy'den Görünüm
- Foto 43- Serpilköy'ün Tepeden Görünümü
- Foto 44- Serpilköy Çaltıarası Mahallesi
- Foto 45- Serpilköy Köy Konağı
- Foto 46- Serpilköy'de Bakkal
- Foto 47- Serpilköy'de İlköğretim Okulu
- Foto 48- Serpilköy'ün Eski Harman Alanı
- Foto 49- Yeşilyurt Köyü - Fatma Soyaslan ve solunda Ahmet Küçükayman -Honamlı
- Foto 50- Yeşilyurt Köyü - Ahmet Yılmaz ve Eşi - Honamlı
- Foto 51- Yeşilyurt Köyü - Elif Soyfidan - Hayta
- Foto 52- Yeşilyurt Köyü - Halil Gökdemir - Kötekli
- Foto 53- Yeşilyurt Köyü - Mustafa Koçaslan - Hayta
- Foto 54- Yeşilyurt Köyü - Mehmet Önder - Honamlı
- Foto 55- Yeşilyurt Köyü - Mustafa Çetin
- Foto 56- Yeşilyurt Köyü - Zeynep Demirbaş - Karaçakal
- Foto 57- Yeşilyurt Köyü - Mehmet Özdemir
- Foto 58- Gedikli Köyü - Hasan Çiçek - Honamlı
- Foto 59- Gedikli Köyü - Şerife Uzun - Honamlı
- Foto 60- Sofular Köyü - Hacı Ali Baz - Karaçakal
- Foto 61- Sofular Köyü - Hüseyin Şenol ve Sağında Eşi - Karaçakal
- Foto 62- Serpilköy Köyü - Ayşe Gök- Hasan Gök- Mustafa Altıntaş - Kötekli

Foto 63- Serpilköy Köyü - Hasan Sağlam ve Eşi - Ramazan Sağlam ve Eşi - Hayta

Foto 64- Serpilköy Köyü - Raziye Kanlı - Eski Yörük

Foto 65- Yenişarbademli İlçesi - Gülsüm Erol ve Oğlu

Foto 66- Yenişarbademli İlçesi - (Soldan Sağa) Cemile Durmaz - Anakız Öztürk - Gülsüm Akgül

Foto 67- Yenişarbademli İlçesi - Veli Karaca - Anakız Öztürk

Foto 68- Sofular Köyü Sirtında Torununu Taşıyan Bir Kadın

Foto 69- Gedikli Köyü- Karamıklı Yaylası

Foto 70- Gedikli Köyü- Karamıklı Yaylasında Çadır

Foto 71- Gedikli Köyü- Yaylada Çadır

Foto 72- Gedikli Köyü- Yaylada Çadır

Foto 73- Gedikli Köyü- Yaylaya Suyun Getirilişi

Foto 74- Gedikli Köyü- Hayvanların Sulanması

Foto 75- Gedikli Köyü- Önde Ocak Arkada Karamıklı Yaylası

Foto 76- Gedikli Köyü- Sacayağı ve Tencereler

Foto 77- Gedikli Köyü- Yaylada Kümes

Foto 78- Yenişarbademli İlçesi - Dedegöl Dağı- Mezargedığı Mevkii

Foto 79- Yenişarbademli İlçesi - Dedegöl Dağı- Mezargedığı Mevkiinde Çadır

Foto 80- Yenişarbademli İlçesi - Dedegöl Dağı- Çadırın İçi

Foto 81- Gedikli Köyü - Sindel Yaylası - Honamlı Yörük Şenliği 29 Mayıs 2004

Foto 82- Gedikli Köyü - Sindel Yaylası - Gıncırdak

Foto 83- Gedikli Köyü - Sindel Yaylası - Dokuma Ve Ölçüm Aletleri

Foto 84- Gedikli Köyü - Sindel Yaylası - Protokol Çadırı

Foto 85- Gedikli Köyü - Sindel Yaylası - Sol Başta Vali İsa Parlak - Ayakta Gedikli Muhtarı Alişan Yaman

Foto 86- Gedikli Köyü - Sindel Yaylası - Folklor Gösterileri

Foto 87- Gedikli Köyü - Sindel Yaylası - Kürsüde İsp. İlbeyi Mustafa Küçükyaman

Foto 88- Yeşilyurt Köyü - Asar Mahallesinde Ev

Foto 89- Yeşilyurt Köyü - Meneviş Mahallesinde Taş Ev

Foto 90- Yeşilyurt Köyü - Meneviş Mahallesinde Taş Ev

Foto 91- Gedikli Köyü Ev

Foto 92- Gedikli Köyü - Kumluca Mahallesinde Ev ve Ahır

Foto 93- Gedikli Köyü - Kumluca Mahallesi Ev

Foto 94- Sofular Köyü Toprak Damlı Ev

Foto 95- Sofular Köyü Toprak Damlı Ev

Foto 96- Sofular Köyünde Bir Ev İçi Ocak

Foto 97- Sofular Köyü Toprak Damlı Ev

Foto 98- Sofular Köyü Yıkık Bir Ev

Foto 99- Sofular Köyü Toprak Damlı Ev

Foto 100- Serpilköy Köyü - Merkez Mahallede Ev

Foto 101- Serpilköy Köyü - Merkez Mahallede Sokak

Foto 102- Yenişarbademli İlçesinde Kalan En Eski Ev

Foto 103- Yenişarbademli İlçesinde Ev

Foto 104- Yeşilyurt Köyünde Bir Davar Sürüsü

Foto 105- Yeşilyurt Köyünde Sağılan Koyunlar

Foto 106- Yeşilyurt Köyü- Mandallar Mahallesi Bir Kelif

Foto 107- Yeşilyurt Köyünde Katır

Foto 108- Sofular Köyü - Tokat, Hayvanların Bekletildiği Yer

Foto 109- Serpilköy Köyü - İnek Sağımı

Foto 110- Yeşilyurt Köyü - At Süsü

Foto 111- Yeşilyurt Köyü - Deve Süsü

Foto 112- Yeşilyurt Köyü - Deve Süsü ve Çanları

Foto 113- Serpilköy Köyü - Deve Çanları

Foto 114- Serpilköy Köyü - Deve Baş Süsü

Foto 115- Yeşilyurt Köyü - İstar Tezgahı

Foto 116- Yeşilyurt Köyü - Meneviş Mahallesi Heybe ve Çuval

Foto 117- Yeşilyurt Köyü - Gelinyutan Mahallesi - Heybe Halıkapağı

Foto 118- Serpilköy Köyü - Terke Heybesi - Gelin Atlarının Üzerine Konur

Foto 119- Yeşilyurt Köyü - Dokuma Örnekleri

Foto 120- Yeşilyurt Köyü - Dokuma Örnekleri ve Dokuma Araçları

Foto 121- Gedikli Köyü - Koçboynuzu

Foto 122- Yeşilyurt Köyü - Gelinyutan Mahallesi - Koçboynuzu

Foto 123- Serpilköy Köyü - Hançer Gökkol Modeli

Foto 124- Yeşilyurt Köyü - Farda 200 Senelik

Foto 125- Yeşilyurt Köyü - Farda

Foto 126- Yeşilyurt Köyü - Gelinyutan Mahallesi - Gülefli (Külahlı) Farda

Foto 127- Serpilköy Köyü - Eyer Kaşı (Atın eyerine benzetilir.)

Foto 128- Yeşilyurt Köyü - Gelinyutan Mahallesi - Eyer Kaşı

Foto 129- Yeşilyurt Köyü - Gelinyutan Mahallesi - Eyer Kaşı

Foto 130- Yeşilyurt Köyü - Gelinyutan Mahallesi - Karnıyarık

Foto 131- Gedikli Köyü - Patoz

Foto 132- Yeşilyurt Köyü - Evin Altına Konan Çuvallar

Foto 133- Sofular Köyü - Tarlada Patates Toplanırken

Foto 134- Yeşilyurt Köyü - Domates Serası

Foto 135- Yeşilyurt Köyü - Ekmek Yapımı

Foto 136- Yeşilyurt Köyü - Ekmek Yapımı

Foto 137- Gedikli Köyü - Ekmek Yapımı

Foto 138- Serpilköy Köyü - Harman Yerinde Buğdayın Ayıklanması

Foto 139- Yeşilyurt Köyü - Bulgur Kaynatma

Foto 140- Sofular Köyü - Bulgur Kaynatma

Foto 141- Sofular Köyü - Şipitme

Foto 142- Sofular Köyünde Günlük Giyim Kuşam

Foto 143- Sofular Köyünde Günlük Giyim Kuşam

Foto 144- Sofular Köyünde Günlük Giyim Kuşam

Foto 145- Yeşilyurt Köyünde Düğüne Giden Bir Kadın

Foto 146- Eğirdir Pınar Pazarında Sebze Tezgahları - Ağustos 2004

Foto 147- Eğirdir Pınar Pazarından Görüntüler

Foto 148- Eğirdir Pınar Pazarından Görüntüler

Foto 149- Eğirdir Pınar Pazarında Meyva Tezgahları

Foto 150- Eğirdir Pınar Pazarında Peynir ve Tereyağı Satan Bir Köylü Kadın

Foto 151- Eğirdir Pınar Pazarında Kuru Bakliyat Tezgahları

Foto 152- Eğirdir Pınar Pazarında Kuru Bakliyat Tezgahları

Foto 153- Eğirdir Pınar Pazarına Yük Getiren Kamyonlar

Foto 154- Eğirdir Pınar Pazarında Satılmak İçin Getirilen Keçiler

Foto 155- Eğirdir Pınar Pazarında Hayvan Kesim Yeri

Foto 156- Eğirdir Pınar Pazarında Fırında Pişirilen Etler

Foto 157- Eğirdir Pınar Pazarında Mola Verilip, Et Kavurma Yenebilecek Bir Alan

Foto 158- Yeşilyurt Köyü - Aydaş Çocukların Ocağı “Kök Geçiren Mevkii”

Foto 159- Sofular Köyü - Aydaş Çocuğun Geçirildiği Taş

Foto 160- Yeşilyurt Köyü - Siğil’e İyi Geldiğine İnanılan Taş “Siğil Taşı”

Foto 161- Sofular Köyü - Diş Ağrılarına İyi Gelen Taş

Foto 162- Sofular Köyü - Eskiden Sıtmaya Tutulanların Yıkandığı Sıtma Bunarı

Foto 163- Gedikli Köyü - Sünnet Yapılacak Çocuğun Dolaştırılması

Foto 164- Gedikli Köyü - Sünnet Kınası

Foto 165- Gedikli Köyü - Sünnet Kınası

Foto 166- Gedikli Köyü - Sünnet Yatağı

Foto 167- Yenişarbademli İlçesi - Ağız Tadında Yapılan Eğlence

Foto 168- Yenişarbademli İlçesi - Büyük Nişan

Foto 169- Yenişarbademli İlçesi - Nişan Kömbesinin Yenilmesi

Foto 170- Yeşilyurt Köyü - Düğün İçin Keşkeğin Dövülmesi

Foto 171- Yenişarbademli İlçesi - Gölkonak Köyünde Kına Gecesi

Foto 172- Yenişarbademli İlçesi - Gölkonak Köyünde Kına Gecesi

Foto 173- Yeşilyurt Köyü- Kına Gecesi

Foto 174- Yeşilyurt Köyü- Karılımış Kınanın Gelinin Eline Yakılması

Foto 175- Yeşilyurt Köyü- Kına Yakıldıktan Sonra Kına Kesesinin Katılması

Foto 176- Sofular Köyü- Damat Avcunu Açmak İçin Para İsterken

Foto 177- Sofular Köyü- Kınada Gelin Kıza Para Atılması

Foto 178- Sofular Köyü - Kınaya Gelen Köy Halkı

Foto 179- Sofular Köyü - Kınada Yapılan Eğlenceler

Foto 180- Sofular Köyü - Kınada Yapılan Eğlenceler

Foto 181- Yeşilyurt Köyü - Düğün Yemeğini Dağıtan Kadınlar

Foto 182- Yeşilyurt Köyü - Yemekte Kadınlara Ayrılan Bölüm

Foto 183- Yeşilyurt Köyü - Yemekte Erkeklere Ayrılan Bölüm Kadınlar

Foto 184- Sofular Köyü - Pazar Günü Kızın Çeyizinin Erkek Evine Götürülüşü

Foto 185- Sofular Köyü - Çeyizlerin Eve Taşınması, Toprak Damda Asılı Duran
Düğün Bayrağı, Elmalı Çıtalar ve Çalgıcılar

Foto 186- Sofular Köyü - Pazar Günü Verilen Yemek

Foto 187- Sofular Köyü - Pazar Günü Verilen Yemekte Yapılan Yemek Duası

Foto 188- Sofular Köyü - Bulaşıkları Yıkayan Kadınlar
Foto 189- Sofular Köyü - Gelin Evden Çıkarılmadan Önce Yapılan Eğlence
Foto 190- Sofular Köyü - Gelin Evden Çıktıktan Sonra Yapılan Dua
Foto 191- Sofular Köyü - Gelinin Arabadan İndirilişi Sırasında Yapılan Dua
Foto 192- Sofular Köyü - Gelinin Erkek Evine Gelişi
Foto 193- Sofular Köyü - Gelin Erkek Evine Geldikten Sonra Damat ve Sağdıcın Oynatılması
Foto 194- Gedikli Köyü - Evin Önünde Kurulan Ölü Yıkama Yeri
Foto 195- Sofular Köyü- Cenaze Yıkama Aracı
Foto 196- Yeşilyurt Köyü- Mezarlık Girişi ve Musalla Taşı
Foto 197- Yenişarbademli Dedegöl Dağında Bir Yörük Mezarlığı
Foto 198- Gedikli Köyü - Çiçeklerle Süslenmiş Yeni Bir Mezar
Foto 199- Gedikli Köyü - Üzerine Şeker Bırakılmış Yeni Bir Mezar
Foto 200- Yeşilyurt Köyü- Mersin Ağacının Yapraklarıyla Bezenmiş Yeni Bir Mezar
Foto 201- Serpilköy Köyü - Mezartaşlarının Üzerindeki Motifler
Foto 202- Sofular Köyü - Mezarlığın Genel Görünümü
Foto 203- Gedikli Köyü - Mezarlığın Genel Görünümü
Foto 204- Yeşilyurt Köyü - Mezartaşları
Foto 205- Sofular Köyü - Üzerinde Maniler Yazılı Mezartaşı
Foto 206- Sofular Köyü - Üzerinde Maniler Yazılı Mezartaşı
Foto 207- Gedikli Köyü - Üzerinde Maniler Yazılı Mezartaşı
Foto 208- Yeşilyurt Köyü - Eski Yörük Mezartaşı
Foto 209- Serpilköy Köyü - Eski Yörük Mezartaşı
Foto 210- Serpilköy Köyü - Eski Yörük Mezartaşı
Foto 211- Serpilköy Köyü - Eski Yörük Mezartaşı
Foto 212- Serpilköy Köyü - Eski Yörük Mezartaşı
Foto 213- Yeşilyurt Köyü - Ölü Yemeğinin Hazırlanması
Foto 214- Yeşilyurt Köyü - Ölünün Yedisi
Foto 215- Yeşilyurt Köyü - Ölünün Yedisi
Foto 216- Yeşilyurt Köyü - Verilen Yemekler
Foto 217- Sofular Köyü - Mezarlık Ziyareti
Foto 218- Yeşilyurt Köyü - Tekke Olduğu Düşünülen Kutsal Yer

TEZDEKİ KISALTMALAR

ABD : Anabilim Dalı

a.g.e. : Adı geçen eser

a.g.m. : Adı geçen makale

a.m. : Aynı makale

a.y.: Aynı yer

AÜDTCF : Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi

BAAK : Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu

BYYO : Basın Yayın Yüksek Okulu

Bkz : Bakınız

C : Cilt

Çev : Çeviren

DİE : Devlet İstatistik Enstitüsü

DLT: Divanü Lügat-it Türk

ETF : Ev Takip Fişi

GÜ : Gazi Üniversitesi

Haz : Hazırlayan

HBH: Halk Bilgisi Haberleri

İA : İslam Ansiklopedisi

İÜEF : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi

KB : Kültür Bakanlığı

S : Sayı

s : Sayfa

SDÜ :Süleyman Demirel Üniversitesi

TDAV : Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı

TDK : Türk Dil Kurumu

TFA : Türk Folklor Araştırmaları

TK: Türk Kültürü

TKAE: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü

TTK : Türk Tarih Kurumu

Yay : Yayınları

GİRİŞ

Dünya üzerinde her toplumun kendi karakterini yansıtan bir kültürü vardır. Toplumdaki fertlerin düşünceleri, inançları, davranışları, kültüre göre şekillenir. Yeni doğan bir fert, girdiği toplumun içinde sosyalleşir ve kültürün temsilcilerinden biri haline gelir. Bu sosyal süreçte toplumun aktardığı bilgileri, insan belleğine kaydeder. İnsanın 4 tip belleği vardır. Birincisi mimetik bellektir. Davranış alanını belirler. Genellikle davranışlar taklit etme geleneğine bağlı alışkanlıklara ve kurallara dayanmaktadır. İkincisi nesneler belleği: nesnelere, günlük eşyalara ilişkin bilgilerdir. Üçüncüsü dil ve iletişim belleği: insanın dil yeteneğini kazanması ve başkalarıyla olan etkileşimi sonucunda edindiği bilgilerdir. Dördüncüsü, bu üç belleği de kapsayan, kültürel bellektir. Gelenekler, kültürel anlamın devredilme ve canlandırılma biçimi olarak kültürel bellek alanına girer¹.

“Bellek her zaman bir bireye aittir ama bu bellek toplumsal olarak belirlenir. Kısacası bellek yeniden kurma işlemine dayanır. Geçmiş, bellekte olduğu gibi kalmaz. İlerleyen şimdiki zamanın değişken ilişkileri çerçevesinde sürekli olarak yeniden örgütlenir. Yeni olan da sadece yeniden kurulan geçmiş biçiminde ortaya çıkabilir. Gelenekler yalnızca geleneklerle ve geçmiş yalnızca geçmişle değiştirilebilir”².

Halbwachs’a göre “tarih” toplumsal belleğin aksine bir seyir izler. Bellek sadece benzerlik ve sürekliliği temel alırken, tarih farklılık ve düzensizlikleri önemser. Toplumsal bellek gruba “içinden” bakıp, geçmişinin görüntüsünü tüm kademelerinde hatırlanabilir biçimde yansıtmayı hedefleyip derin değişimleri reddederken “tarih” bu tür değişimsiz dönemleri aradaki boşluklar olarak resmin dışında bırakır ve sadece süreç ya da olay olarak değişime işaret eden öğeleri gösteren tarihi olgular sayar. Tarih bellek değildir. Çünkü evrensel bir bellek yoktur. Sadece ortak ve gruba özgü yani somut kimlikli bellek vardır. Her ortak bellek zaman ve mekanla sınırlı bir gruba aittir³.

Bizde bu noktadan hareketle Türklerin belleğini yansıtacak gelenek ve görenekleri, Yörüklerde incelemeye karar verdik. Anadolu’da yaşayan Yörüklerin

¹ Jan Assman, **Kültürel Bellek**, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul, Ayrıntı Yay., 2001, s. 25-26.

² A.g.e., s. 40, 45.

³ A.g.e., s. 47.

Osmanlı idaresiyle daha çok XV. yüzyılın ortalarından sonra tanışmaya başlamaları, ananevi hayat tarzlarını ve sosyal yapılarını uzun süre muhafaza etmiş olmaları, bizde, geçmişe dair inanışlarını daha iyi korudukları fikrini doğurmuştur⁴.

Tez konumuzun Yörükler üzerinde yapılacak bir saha çalışması olacağına karar verildikten sonra, tezin ilk şeklinden son şeklini alışına kadar pek çok aşamalardan geçilmiştir. Şöyle ki:

Saha çalışmasında, araştırma alanı olarak Isparta, Burdur ve Afyon ilinin bir bölümünü içine alan “**Hamiteli bölgesi**” düşünülmüştür. Öncelikli olarak illere ilişkin kaynak taraması yapılmış, özellikle Milli Kütüphanenin yayını olan Kitaplar ve Makaleler Bibliyografyasının tüm sayıları, halkevi dergileri (Afyon- Taşpınar, Burdur- Burdur, Isparta- ÜN), folklor ve etnoloji ağırlıklı dergiler ile ulaşabildiğimiz mahalli çalışmalar, köy monografileri incelenerek iki aylık bir çalışma sonunda, eldeki malzemenin çokluğu ve saha çalışması için alanın genişliği de göz önünde bulundurularak, Ocak 2004’te, araştırma alanının sadece Isparta ili ile sınırlı tutulmasına karar verilmiştir.

Isparta ilinin seçilmesinde; Hamitoğulları Beyliğine (Uluborlu ve Eğridir ilçeleri) başkentlik yapmış olması,

Korunaklı bir bölge oluşunun yanında yaylalarının zenginliği ve özellikle Teke Yörüklerinin yazları Isparta yaylalarına gelmeleri,

Kaynaklarda özellikle ÜN Dergisinin yapmış olduğu tarihi ve etnografik malzemenin zenginliği, Burdur ve Afyon iline göre daha eski tarihlere ilişkin bilgilere ulaşabilme imkanı, etkili olmuştur.

Isparta ilinin belirlenmesinin ardından ilde araştırmamıza uygun ilçelerin belirlenmesi için ilk etapta kırsal alanlarda, özellikle korunaklı bölgelerde etkileşimin azlığı sebebiyle, geleneklerin daha fazla korunma imkanı bulacağı düşüncesiyle, DİE’nin nüfus bilgilerinden ilçelerin kırsallık oranları tespit edilmiştir.

⁴ İlhan Şahin, “Göçebeler”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayı II**, C.6 , S:32, 3 / 4 2000, s. 379.

**Tablo 1- DİE: 1940- 2000 YILLARI ARASINDA ISPARTA İLİNDEKİ
İLÇELERİN KIRSALLIK ORANLARI (%)**

(%)	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000
Merkez	65.5	66.2	54.3	49.8	35.4	33.7	32.2	26.9	21.4	20.9	15.8	15.5	13
Aksu	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	69.5	77.1	63
Atabey	-	-	-	-	45.3	46.5	43	45.5	45.6	41.4	33.7	22.8	21.8
Eğirdir	78.6	77.6	78.5	78.2	78.4	76.1	75.9	76.1	72.4	70.1	61.6	63.6	58.8
Gelendost	-	-	-	77.5	77.2	77.5	76.7	74.6	72.6	72.6	67.7	74.7	67.3
Gönen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	45.5	25.1	35.9
Keçiborlu	-	-	73.3	72.1	72.2	69.3	70	65.5	64.2	59.1	54.7	58.3	55.1
Senirkent	-	-	-	49.1	51.2	55.3	50	54.1	53.2	50.2	56	49.4	46.9
Sütçüler	81.5	81.6	84.4	80.5	84	87.2	85.7	87.5	87.6	87.4	81.5	78.7	80.7
Ş.karaağaç	87.1	88.7	90.2	84.9	85.9	84.2	84.3	84.9	82.9	76.7	68.6	52.7	53
Uluborlu	77	77.5	78.8	34.4	34.8	26.5	22.3	15.7	21.9	17.3	15.8	11.5	11.6
Yalvaç	74.9	75.9	77.6	77.5	77.6	77.9	76.4	72.4	70.1	71.3	67.1	61.6	65.3
Y.bademli	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	15.3	5.3	6.9

(*)(“-“ İlçe olmadıkları dönemleri ifade eder.)

**Tablo 2- DİE’NİN NÜFUS SAYIM VERİLERİNE GÖRE KIRSALLIK
DEĞERLERİ**

İLÇELER	(%)
Sütçüler	83.7
Ş.karaağaç	78.8
Eğirdir	72.7
Yalvaç	72.7
Gelendost	74
Aksu	70.0
Keçiborlu	65
Senirkent	51.5
Atabey	38.4
Merkez	34.7
Gönen	35.5
Uluborlu	34.2
Y.bademli	9.2

Yapılan çalışma sonucunda kırsallık oranı yüksek olan ilçeler; Sütçüler, Şarkikaraağaç, Eğirdir, Yalvaç, Gelendost, Aksu olarak belirlenmiştir. Yapılacak saha çalışmasında Isparta ilinden yönlere göre birer ilçe seçerek ilin genelini yansıtmayı ve ilçeler arasındaki farklılıkları ortaya koymayı hedefledik. Böylece güneyde Sütçüler, kuzeyde Yalvaç veya Gelendost, doğuda Şarkikararaağaç, batıda Keçiborlu, tam ortada da Aksu ilçesini belirleyip, bu ilçelerde çalışmamıza uygun köyler tespit etmeye çalıştık. Aradığımız köyler, Yörük köyleri olacağı için kaynaklardan bilgiler bulmaya gayret ettik. Ancak kaynaklarda günümüze dair

bilgilerin azlığı sebebiyle net bir sonuç elde edemedik. DİE'nin nüfus sonuçlarına başvurarak kriterlerimize uygun köyleri sayısal olarak belirlemeye çalıştık.

Araştırma için seçeceğimiz köy nüfusunun en az 300 en fazla 1000 kişi olmasına özen gösterdik. Bunun sebebi az nüfuslu köylerde kalanların genellikle yaşlı nüfus oluşu ve geleneklerin birçoğunun pratiğe dönüşmemesi, geniş bir köyde de tek kişi çalışmanın yaratacağı zorlukların düşünülmesidir.

Yıllar içerisinde köy nüfusundaki kadın - erkek dengesine bakılarak, sayıların birbirine yakın olmasına, yani göç yaşanmayan bir köy olmasına dikkat edilmiştir. Bu yüzden de özellikle devletin son dönemlerde yerleştirdiği muhacirlerin bulunduğu köyler tercih edilmemiştir.

Isparta'da irtibata geçtiğimiz HAGEM üyesi Abdullah Kılıç ile yöre hakkında bilgi verebilecek kişilere ulaşarak, köy adlarının belirlenmesi konusunda yardım aldık. Ancak en doğru ve sağlıklı bilginin alandan elde edileceğini bildiğimiz için bölgeyi tanımamıza yarayan bu bilgilerle 19 Mayıs- 5 Haziran 2005 tarihleri arasında ön araştırma için Isparta'ya gittik. Bu tarihte gitmemizin sebebi Yörüklerin bu tarihlerde Isparta'ya geliyor olmaları ve yapılacak etkinliklerin daha fazla olacağının söylenmiş olmasıdır.

Isparta valiliğine yapılacak çalışma konusunda bilgi verilerek, çalışma izni alınmış ve bize yardımcı olacak kişilerle temasa geçilmiştir. Bu araştırma süresince Isparta Yörük İlbeyi ve dernek başkanları ile görüşmeler yapılmıştır. SDÜ'de özellikle tarih ve sosyoloji bölümündeki hocaların büyük bir kısmı ile görüşülerek bilgiler kontrol edilmiş, yapılan tezler incelenmiştir. SDÜ kütüphanesinde, Yalvaç kütüphanesinde, Isparta Halil Hamit Paşa kütüphanesinde kaynak taraması yapılmış, yerel araştırmacılarla görüşülmüş ve bu yoğun programda vakit ve imkan bulabildiğimiz ölçüde çalışma yapmayı düşündüğümüz köylere gidilmiştir. Sofular köyünde az rastlandığı söylenen köy içi düğüne katılmamızın yanında Isparta Yörük İlbeyi Mustafa Küçükyaman'ın yardımlarıyla Gedikli köyünde bir Yörük şenliğine de iştirak ettik. Bütün bu ön araştırmanın sonucunda dikkatimizi çeken nokta Isparta'nın Yörük yerleşimli bir il olmasına rağmen çoğu kişinin Yörük olduğunu kabul etmemesiydi. Bir kısmı Yörüklerin hayvanlarla uğraşan, yaylaya çıkan, kaba, saba insanlar olduğunu söylemiştir. Ancak bizim Yörük olduğunu bilen ve kabul eden köylere gitmemiz gerekiyordu. Bu sebeple hem Yörüklerin daha yoğunlukta

olduğu hem de kendilerini Yörük olarak kabul ettikleri için, çalışma alanımızı Isparta'nın güneyinde, Anamas dağı ve civarındaki ilçeler olarak belirledik. Kuzeyde Yalvaç ve Gelendost ilçelerinde de Yörükler olmasına rağmen bunlar daha önceki yıllarda yerleşmiş oldukları için çalışmamızı güneyde yoğunlaştırdık. Özellikle Eğirdir ve Beyşehir gölleri arasında birçok Yörük köyünün bulunduğu ilçeler yer alır. Anamas dağının etekleri olarak kabul edebileceğimiz bu ilçeler Eğirdir, Aksu, Sütçüler, Şarkikaraağaç ile önceden Şarkikaraağaç'a bağlı olup 1990 da ilçe statüsü kazanan Yenişarbademli'dir. Yenişarbademli göç güzergahında olduğu ve ilçe sınırları içerisinde yer alan Dedegöl (Dippoyraz) Dağına Yörükler geldiği için araştırma sınırına dahil edilmiştir.

İlçelerden sonra, çalışmamıza uygun köylerin belirlenmesi kısmına geçilmiştir. Köylerin tespitinde şu noktalara dikkat edilmiştir:

-Köylerde aranan ilk özellik Yörüklerin kurduğu bir köy olması idi. Köyü kuranlar Yörük olduklarını kabul etmeli ve bize bu konuda bilgi verebilmeliydiler.

-Göçer hayatını yaşayan insanların da bulunduğu, son dönemlerde kurulan köyler olmalıydı.

-Bir veya en fazla iki Yörük aşiretinin kurduğu köy olması arzu edilmiş, özellikle de muhacirlerin yerleştirilmemiş olduğu köyler olmasına dikkat edilmiştir.

Aksu ilçesinde “Sofular Köyü ”- Karaçakal aşireti tarafından kurulmuş yörük köyüdür.

Şarkikaraağaç ilçesinde birden fazla köy belirledik. Yeniköy, Karakaya ve Gedikli köyleri araştırmamız için uygun köylerdi. Yeniköy ve Karakaya köylerinde ağırlıklı Sarıkeçili Yörükleri bulunurken, Gedikli köyü Honamlı Yörüklerinin kurduğu bir köydür. Gedikli köyünde diğer Yörük köylerinden farklı olarak okuma oranının yüksek oluşu, köyde tiyatro çalışmalarının yapılması, köy konağının bir odasının kütüphane olarak kullanılması ilgimizi çekmiş ve farklı bir örnek olacağı düşüncesiyle Gedikli köyüne karar verilmiştir.

Sütçüler ilçesinde eski adıyla “Sığırlık” şimdiki adıyla “Yeşilyurt köyü” incelenmiştir. Bu köyde ağırlıklı grup Honamlı ve Hayta olmasına rağmen Karaçakal aşiretinden de bir grup yaşamaktadır. Ayrıca bu köyün Aksu ilçesindeki Sofular köyüyle de yaylak-kışlak bağlantısı bulunmaktadır. Sütçülerdeki köyler arazinin engebeli olması sebebiyle dağınık olarak, mahalle mahalle kurulmuştur.

Yeşilyurt köyünde de pek çok mahalle bulunmaktadır. Köyün merkez mahallesinin kuruluşu eskiye dayandığından köyün merkezindeki insanlar kendilerini Yörük kabul etmemektedirler. Araştırmamızda bu kişilerden de bilgiler alınmış ve karşılaştırma yapma imkanı doğmuştur.

Eğirdir’de “Serpilköy” Yörüklerin göç rotasında daha çok güzlük olarak kullanılmış bir mevkidir. Köy olmadan önce Serpe adıyla anılan mahalle eski adı “Diresgene”, yeni adı “Yuvalı” köyünden ayrılmış ve 1966 yılında köy kurulmuştur. Köyde Kötekli ve Hayta ağırlıklı olmak üzere Honamlı Yörükleri de vardır.

Yenişarbademli ilçesinin kendisine bağlı bir köyü, Gölkonak (Muma), bulunsa da çalışmalar daha ziyade ilçe merkezinde gerçekleştirilmiştir.

Köyler belirlenip alan sınırlandırıldıktan sonra uygulanacak yöntem belirlenmeye çalışılmıştır. Katılarak gözlem yöntemiyle, mülakattan ziyade sohbet edilerek bilgiler alınmaya çalışılmıştır. Görüşmeler için soru formu yerine konu başlıkları ve yönlendirici sorular belirlenmiştir. Görüşülen kişilerden Yörük göçü ve göç yolları, karaçadır, hayvancılık, hayvansal ürünler, beslenme, sağlık, geçiş dönemi adetleri olarak kabul edilen doğum- evlilik- ölüm adetleri, inançlar ve sosyal hayat hakkında bilgiler alınmıştır.

Araştırma Temmuz- Eylül 2004 ayları içerisinde sırasıyla, Yeşilyurt köyü, Gedikli köyü, Y.bademli ilçesi, Sofular köyü ve Serpilköy köyünde birebir sahada kalınarak tamamlanmıştır. Konaklama ve yeme-içme konusunda köylerde hiçbir sorun yaşanmamış ancak köylülerin evlerinde kalındığı için köyde kalış süreleri sınırlı tutulmuştur. İlçe merkezinde Yenişarbademli Belediye Başkanı’nın yardımları ile öğretmen evinde konaklama imkanı bulunmuştur. Her köyde bir hafta veya on gün kalınarak bilgiler derlenmiştir. Bütün çalışma boyunca öncelikle köyün yaşça büyük ve konu hakkında bilgisi olan insanlarla, sonra da gelenekler hakkında bilgileri olan kişilerle görüşülmüştür. Görüşülen kişiye ait bilgiler kişi künye bilgisi olarak alınmıştır. Özellikle yaşlı kişilerle konuşulurken izin alınarak ses kayıt cihazı kullanılmış ve fotoğraf çekilmiştir*. Bütün çalışma boyunca 106 kişi ile görüşülmüş, bunun yanı sıra pek çok kişiyle de sohbet ortamlarında konuşarak çeşitli bilgiler alınmıştır.

(*) (Çekilen fotoğrafların bir kısmı tezin arkasında yer alırken, diğer kısmı bir CD içerisinde ekte sunulmuştur.)

Sahada en çok ulaşımla ilgili sorun yaşanmıştır. Köy arabasını kaçırmamız halinde köye gitmek için ertesi günü beklemeniz gerekebilir. Bazı köylere ise araç bulmak oldukça güçtür.

Araştırmamızda köyler hakkındaki nüfus ve eğitim bilgileri için köylerdeki hemşireler veya ebeler tarafından hazırlanan yıllık ETF (Ev Takip Fişlerine)'lere başvurulmuştur. Böylece güncel ve sayısal verilerde elde edilmiştir. Köylerde sağlık ocaklarından ulaşamadığımız bilgiler Isparta İl Sağlık Müdürlüğünden alınmıştır.

Sahadaki çalışmanın tamamlanmasının ardından tezin yazım aşamasına geçilmiştir. Öncelikle ses kasetlerinin deşifresi yapıp, köyler hakkında toplanan bilgiler belli başlıklar altında gruplandırılmıştır. Tezin yazımında beş köyü ayrı ayrı yazmak yerine, konu başlıkları belirleyip, o konu ile ilgili bilgileri topluca vermek, benzerlikler yerine okuma kolaylığı açısından farklılıklar yazılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bilgilerin alındığı kişiler de dipnotlarda gösterilmiştir. Ancak dipnotlar için ayrılan kısım kısıtlı olduğu için, kaynak kişilere numara verilmiş ve ekler bölümündeki kaynak kişi listesine atıf yapılmıştır. Böylece dipnotlarda köy adları ve listedeki numaraları belirtilerek not düşülmüştür. Bu uygulamayı yapmaktaki amacımız; bazı çalışmalarda söylenen bir söz, bir inanç köyün geneline mal edilebilmekte ve bu da farklı sonuçlara ulaşmayı sağlamaktadır. Böyle bir hataya düşmemek için verilen bilginin kaç kişi tarafından söylendiği belirtilmiştir. Böylece yapılan uygulamaların ya da geleneklerin yaygın olup olmadığı hakkında da fikir sahibi olunabilecektir.

Çalışmamızın birinci bölümünde kavramlar hakkında bilgi verildikten sonra, Isparta'daki ilçelerin ve köylerin tarihçesi ile Yörükler hakkında bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde ise Yörüklerin iktisadi hayatına değinilerek göç çeşitleri, hayvancılık ve gelir kaynakları anlatılmıştır. Üçüncü bölümde de Yörüklerin sosyal hayatlarında geçiş dönemi adetleri (doğum, evlilik, ölüm), inançlar ve sosyal hayatla ilgili bilgilerine değinilmiştir.

1.BÖLÜM

KAVRAMLAR VE OĞUZLARIN TARİHİ

Isparta'daki konar-göçer hayatı ve bu hayattan günümüze kalanları incelediğimiz araştırmamıza başlamadan önce Anadolu Türklerinin ataları olan Oğuzların tarihi hakkında kısaca bilgi vermek istiyoruz. Oğuzlar tarihleri boyunca Oğuz-Yörük-Türkmen isimleri altında zikredildikleri için bu isimlerin ne zaman ortaya çıktıkları ve anlamları hakkında bilgi vermeye çalışacağız.

1.1. KAVRAMLAR

1.1.1. Oğuz: Faruk Sümer'e göre Oğuzlar Türkiye, Azerbaycan, İran, Irak ve Türkmenistan Türklerinin ataları olan ünlü bir Türk kavmidir. Oğuzlara XI. asırdan itibaren Türkmen de denilmeğe başlanmış ve iki asır sonra bu ad her yerde Oğuz'un yerini almıştır⁵.

Oğuzlar, Bizans kaynaklarında Uz, Arap ve Fars kitaplarında Guz veya Ğuz, Göktürk Yazıtlarında Oğuz (Tokuz Oğuz), Rus yıllıklarında Torki, Tork, Torçin adları ile zikredilmişlerdir⁶. Bugünkü bilgilerimize göre Oğuz adına ilk defa Yenisey kitabelerinde rastlanmaktadır. Bu kitabelerde “*Altı Oğuz budunda*” şeklinde geçmektedir⁷.

Oğuz adının menşei hakkında ileri sürülen fikirleri F.Sümer şu şekilde açıklamaktadır.

-İlhanlılar döneminde yazılan (13.yy.) Oğuz Kağan destanında ilk süt demek olan “ağız”, “oğuz” şeklinde geçmektedir.

-Uygurca Oğuz destanında Oğuz Han dünyaya geldikten bir yıl sonra konuşmaya başlayarak “sarayda doğduğum için adım Oğuz konulsun” demiştir.

-J.Marquart Oğuz'un Ok+uz'dan meydana geldiğini ileri sürmüştür. Ona göre ok “ok”, uz'da “adam” demek olup oğuz “oklu adamlar” manasına gelmektedir.

-D.Sinor Oğuz'un öküzden geldiğini söylemektedir. Ancak öküz Toharca'dan Türkçe'ye geçmiş bir kelimedir.

⁵ Faruk Sümer, “Oğuzlar”, **İ.A.**, C.9, s. 378.

⁶ İbrahim Kafesoğlu, **Türk Milli Kültürü**, 15.bs, İstanbul, Ötüken Yayınları, 1997, s. 183.

⁷ Hüseyin Namık Orkun, **Eski Türk Yazıtları**, Ankara, TDK, 1987, s. 47 (Barlık Yazıtları I, satır 2); F. Sümer, **a.y.**

-L.Bazin Oğuz'un toşundan geldiğini ileri sürmüştür. Ancak Türkçe'de iki yaşında genç boğa manasına gelen Oğuz şeklinde bir kelime yoktur.

-J.Hamilton Oğuz'un Oğuş'tan geldiğine inanıyor. Fakat Oğuş, Gök-Türk kitabelerinde bazen Oğuz ile aynı cümlede geçmekte olup sadece "akraba ve aile" manasına gelir.

-Ünlü Macar bilginlerinden J. Németh Oğuz sözünü Ok+uz şeklinde tahlil eder. Ona göre ok, boy (kabile) "z"de çokluk ekidir. Böylece Oğuz "boyar, boyar birliği" anlamına gelir. Gerçekten okun eski zamanlarda boy anlamına geldiği bilinir. Batı Gök-Türk devleti on boya dayanmakta olup, bu on boya "on+ok" denilmekte idi. İ.Kafesoğlu'da bu görüşe katılmakta ve Oğuz adının bir etnik bir kelime olmayıp, "Türk kavimleri" manasına geldiğini ifade etmektedir. Oğuz tabirinin "r" li söylenişi olan "Oğur" şeklinin ayrı bir ad olarak eski çağlarda Çin kaynaklarında geçmesini de Çin İmparatorluğunun Türk topluluğunu yakından tanımamasından kaynaklanmış olabileceğini belirtir.

Okun boy anlamına geldiğinin izi Oğuz elinin boy teşkilatında da görülmektedir. Oğuz eli bilindiği gibi, iki kola ayrılmakta, bunlardan birine Boz-ok, ötekisine de Üç-Ok adı verilmektedir⁸.

1.1.2. Türkmen: XI. asır ortalarında, Yakın Doğu'da, Büyük Selçuklu İmparatorluğunu kurmak suretiyle Ortaçağ tarihinde çok ehemmiyetli bir rol oynamış olan Türk kabilelerine "Oğuz" yanında "Türkmen"de denilmektedir⁹.

⁸ **Divanü Lügat-it-Türk Tercümesi**, Çev. Besim Atalay, C.I, Ankara, TDK Yayınları, 1985, s. 55-58, Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler): Tarihleri - Boy Teşkilatı - Destanları**, İstanbul, TDAV Yayınları, 1992, s. 13-14, İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 150 ; Fuzuli Bayat, "Uz ~ Guz ~ Oğuz Kavim Adının Etimolojisi", **Karadeniz Araştırmaları (KARAM)**, S:3, Çorum, 2004, s. 71, Son dönemlerde Oğuz adının etimolojik izahı hakkında çalışmalarda bulunan Fuzuli Bayat Oğuz adının menşei hakkında bugüne kadar ileri sürülen bütün görüşleri şöyle özetlemektedir. 1- Oğuz, öküz sözünden gelmez. Bu halk etimolojisine daha yakın olup halk arasında Oğuz'un boynuzlu tasavvur edilmesiyle de benzeşmektedir. Bu etimolojiyi ileri süren en önemli bilim adamları A. Bernştam, D.Sinor ve L.Bazin'dir. 2- Oğuz, aguz, ağız südü anlamında olup, ilk insan demektir. Bu etimolojiyi esasen İ. Berezin ve P. Pelliot savunmuşlardır. 3- Oğuz, nehir ve çay anlamında olan ögüz kelimesinden türemiştir. S.Tolstov'un yaklaşımı böyledir. 4- M.Seyidov'a göre Oğuz, tan yerinin, doğmakta olan tanın tanrısı anlamına gelir. 5- L.Ligeti, A.Kononov ve L. Gumilyov'a göre Oğuz, ok- boy, kabile ve uz çoğul ekinden oluşup kabileler demektir. 6- Oğuz, insan, kişi anlamı bildirir. Bunu esas savunan bilgin Marquart'tır. 7- Budberg'e göre Oğuz, uğur kökünden olup boynuz anlamı içermektedir".8- Oğuz adı eski Türkçede ruh, can anlamını veren *öz/ös ve her şeyi bilen öge(* öge "bilen kişi" < *ög "akıl" < *ö "düşünmek" fiilinden)sözlerinden oluşmuş, semantik dallanmalar geçirerek kahin, hükümdar, antroponim, etnonim gibi anlamlara vesile olmuştur.

⁹ İbrahim Kafesoğlu, "Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti", **Jean Deny Armağanı**, Ankara, TTK Basımevi, 1958, s. 121.

Oğuz ve Türkmen kelimesinin gerçek manasını ortaya koyan pek çok görüş ileri sürülmüştür. T.Banguoğlu, öne sürülen fikirleri üç grup altında toplamıştır:

1-Türkmen adı Oğuzlara sonradan verilen bir addır. Müslüman olan Oğuzlara Türkmen denilmiştir (Houstma, Köprülü).

2-Türkmen adı eskidir. Aslı hakkında sarıh bilğimiz yoktur, fakat Oğuzlar Türkmen adı ile de anılmışlardır (Barthold).

3-Türkmen adı eski bir siyasi topluluk adıdır. Oğuzlar ve Karluklar bu siyasi topluluğa giren kavimlerdir (Pritsak, Kafesoğlu)¹⁰.

Türkmen kelimesi ilk defa XI. asrın Türk müellifi Kaşgarlı Mahmud'un büyük eserinde geçmektedir. Kaşgarlı Mahmud Türkmen kelimesinin nasıl ortaya çıktığını bir efsaneye dayanarak şöyle açıklamaktadır: Büyük İskender Türk ülkelerine yöneldiği sırada Balasagun'da oturan Türk hükümdarı doğuya çekilir ve orada yalnızca 22 kişi kalır (bunlar daha sonra Oğuz boylarını teşkil edeceklerdir), az sonra bunlara iki kişi daha katılır. İskender üzerlerinde Türk belgeleri bulunan bu 24 kişiye Farsça "türkmanend" (Türke benzer) der ve Türkmen adı böylece doğar. Nitekim Reşideddin 14.yy.'da "Cami'üt- tevarih" adlı eserinde "*Tacikler onlara Türkmanend dediler*" şeklinde benzer rivayeti tekrarlamaktadır¹¹.

İ.Kafesoğlu Türkmen kelimesi hakkında ileri sürülen görüşleri şöyle açıklamaktadır:

-Bedrettin Ayni, Neşri, İbn Kesir tarafından nakledildiğine göre kelime Türk+iman olarak Türkmenlerden İslamiyeti seçenlere verilen bir addır. Halk etimolojisi mahsulü olan bu rivayet Müslüman Şarkta lügat kitaplarına girecek kadar yayılmıştır.

-Son devir Türk müelliflerinden Hüseyin Hüsameddin'e göre -men Türkçe büyüklük eki olup, Türkmen "büyük Türk" demektir.

-Necib Asım'a göre kelime, Türk ile adam manasına gelen man'dan terekkep etmiştir ve Türk eri tabirinin tercümesidir.

-S.A. Dilemre, asurca "tüccar" demek olan tuggar kelimesini Türk ile

¹⁰ Tahsin Banguoğlu, "Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine", **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959**, Ankara, TTK Basımevi, 1960, s. 10.

¹¹ **DLT**, C.3, 1986, s. 411-415; İ.Kafesoğlu, **a.g.m.**, s. 121., Reşideddin, **Cami'üt- Tevarih**, Berezin Neşri, Petersburg, 1861, s. 26-27.

münasebete getirerek Türkmen'in ticaret adamı, kervan adamı olabileceğini söyler.

-Yabancı Türkologlar arasında ilk ilmi izahı yapmağa çalışan Vambéry'e göre, kelime Türk ile -men'den tereküp etmiştir ve "Türklük, Türkler" demektir, zira -men Türkçe'de toplayıcı isimler vücuda getiren bir ektir.

-Ünlü Türkolog J.Deny Türk dili grameri adlı meşhur eserinde, Türkçedeki -men, -man ekinin "kocaman (énorme)", karaman "très brun", şişman "obèse, enflé vb. sözlerinde görüldüğü üzere, birleştiği kelimeye augmentatif (mübalağa, fazlalık, büyüklük, üstünlük) manası verdiğini tesbit ile, Türk ve -men'den mürekkep Türkmen tabirinin de koyu Türk, halis kan Türk manasına geldiği neticesine varmıştır¹².

-Ülkemizde ise, F.Köprülü'nün görüşü klasik bir değer kazanmıştır. Köprülü vaktiyle, Divanü Lügat'a dayanarak, Türkmen adını Oğuzlardan Müslüman olan gruplara verildiğini söylemiş ve filhakika bu görüş, daha sonra meydana çıkan, Şerefüz-Zaman-ı Mervezi'nin "Tabayiu'l-hayavan"ındaki satırlarla aynen teyit edilmişti. Mervezi'den önce, Türkmenlerden bahseden ilk İslam müellifi El-Mukaddesi (X asrın 2. yarısı) onları İslamiyeti kabul etmiş küteler olarak göstermişti. Kaşgarlı Mahmud da Türkmen ile Oğuz'u çok yerde birlikte kaydetmektedir¹³.

-İ.Kafesoğlu'na göre, Türkmen tabirinin VI. ve VII. asırlar arasında, Karlukların da dahil bulunduğu çeşitli Türk kabileleri konfederasyonunun kurduğu büyük Türk imparatorluğu için kullanılmış olan "Kök Türk" tabiri ile yakın bir münasebeti olmalıdır. Tarihte malum Türk boyları veya bodunları arasında doğrudan doğruya "Kök Türk" adında herhangi bir grup mevcut değildir. Orhun kitabelerinde görülen Kök Türk kelimesi siyasi bir isimlendirmedir. Kök kelimesinin Türkçe'de iki manası vardır. Biri "köklü, asil, necip", öteki "sema ve gök" tür ve bu da Thomsen'in tarif ettiği siyasi duruma uymaktadır.

Kök Türk tabiri nasıl belli bir kabilenin adı olmayıp siyasi bir terim ise Türkmen tabiri de, aynı manada olmak üzere, Karlukların en kudretli zamanlarında kullandıkları siyasi bir terimdir. IX. asırda Kök Türk kelimesinin tarihe karışmasıyla mal olmuş, onun yerine aşağı yukarı benzer mefhumlardaki "Türkmen" adı

¹² İ.Kafesoğlu, a.g.m., s. 122-123.

¹³ A.g.m., s. 128.

kullanılmıştır. Bununla birlikte pek çok Orta Doğu kaynaklarında Oğuzlar “Türkmen” olarak görülmektedir. Bu da X. asrın ikinci yarısında Hazar- Aral kuzeyi düzlüklerinde büyük bir siyasi teşekkül vücuda getiren Oğuzlar’ın Türkmen adını kullandığı sonucunu vermektedir¹⁴.

1.1.3. Yörük: Bir çok araştırmaya rağmen Yörük ismi hakkındaki bilgiler yeterli değildir. Németh, Yörük isminin “*yürümek*” mastarından türediğini ifade eder ki en çok itimat edilen izah da budur. M.Eröz ise Yörük kelimesini “yürümek” fiilinden yapılma Anadolu’ya gelip yurt tutan göçebe Oğuz boylarını ifade eden bir kelime olarak aktarır¹⁵. Bütün tetkiklere rağmen Yörük adı altındaki kitlelerin varlığı İbni Bibi ve Düsturname-i Enveri devirlerinden daha uzağa gitmemektedir. Yörük adı Türklerin kitleler halinde Anadolu’ya gelişlerinden sonra gezici olan halka, yerleşik halk tarafından verilmiştir¹⁶. “Yörük: iyi ve çabuk yürüyen, göçebe, Anadolu’nun çadırda oturan Türkmenleri; bir yerde yerleşmeyen göçebe halk anlamlarına gelir. Bunlar, Anadolu’ya ve ordan Rumeli’ye yayılmış Türkmen topluluklarıdır. Başkanlarına “Mir-i Yörükan” veya “Yörük beyi” denir. Osmanlı İmparatorluğunda, Zeamet adı verilen bir toprak dirliğine sahip idiler. Savaş zamanlarında eşkincileri, (savaşa katılanları) beylerbeylerine bu Yörük beyleri teslim ederlerdi. Yörükler Anadolu’da veya Rumeli’de oturdukları bölgelerin adını aldıkları gibi, kendi eski adları ile de anılırlardı. Mesela Anadolu Yörüklerinin bazılarının bölgelerde geçen adları şunlardır: İçel, Alaiye, Ankara, Tekeli, Bursa, Eğirdir, Arac Yörükleri...

Rumeli yörüklerinin adları ise şöyledir: Tanrıdağı, Naldöken, Kocacık, Ofcabolu, Yanbolu, Selanik Yörükleri gibi¹⁷.

Açık bir şekilde Yörüklerin isimleri ilk defa Fatih kanunnamesinde

¹⁴ İ. Kafesoğlu, **a.g.m.**, s. 131-132.

¹⁵ Mehmet Eröz, **Yörükler**, İstanbul, TDAV Yayınları, 1991, s. 20; M.Eröz kitabında Muzaffer Ramazanoğlu’nun, Kitabiyat, **Çığır Mecmuası**, S:117, 1942 adlı makalesinde, Kemal Güngör’ün Cenubi Anadolu Yörüklerinin Etno Antropolojik Tedkiki adlı eserine dair yazmış olduğu kitabiyatta “yörük” kelimesini kullanmanın yanlışlığına değindiğini “yörük” kelimesinin sıfat olduğunu ve kelimenin “ileri, bilgili, cins ve halis” manalarına geldiğine ilişkin görüşlerini aktarır. TDK’nın hazırladığı Türkçe Sözlük’te (C.II, Ankara, 1988, s. 1643) kelime hayvancılıkla geçinen göçebe Türkmen boyu olarak aktarılır.

¹⁶ Selahattin Çetintürk, “Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri”, **AÜDTCF Dergisi**, Ankara, C.2, S:1, 1943, s. 106-107; **a.m.**, Mehmet Ziya Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.3, S:18, 2.bs., İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1972, s. 640-643’te de vardır.

¹⁷ Cevdet Türkay, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiret, Oymak ve Cemaatler**, Tercüman Kaynak Eserler Serisi, 1.bs, İstanbul, Garanti Matbaası, 1979, s. 821.

görülmektedir. Kanunname de alınacak vergiler ve yörüklerin statüleri hakkında bilgi verilmektedir¹⁸.

Osmanlı'nın ilk dönemlerinde Yörük "göçebe" anlamında kullanılmıştır. Ancak kanunnamelerden sonra Osmanlılarda Yörük tabirinin bir etnik form veya yaşayış tarzından ileri gelen bir isim olmaktan ziyade bir hukuki tabir olduğuna hükmedilmiştir¹⁹.

Osmanlı döneminde "Türkmen" adı, daha çok Anadolu'nun orta ve doğu bölgesindeki göçbeleri ifade etmek için kullanılırdı. "Yörük" adı da çoğunlukla Anadolu'nun batı bölgesindeki ve Balkanlardaki göçbeleri ifade ederdi. Bununla birlikte kullanıldığı coğrafi saha itibariyle hem "Türkmen" hem de "Yörük" adlarını birbirinden kesin çizgileriyle ayırmak bir hayli güçtür. "Türkmen" tabiri erken dönemlerde Anadolu'da ifade ettiği göçebe grubuna şüphesiz kavmi bir hususiyet vermekte idi. Ancak bu tabir, zamanla göçbelerin kavmi durumunu göstermekten ziyade "Yörük" tabirinin eş anlamlısı olarak onların hayat tarzlarını ifade eder bir hale gelmiştir²⁰. Nitekim Anadolu'da Yörük ve Türkmen olarak adlandırılan Türk aşiretlerinin hayat tarzları ve etnik durumları, bu iki isim altındaki aşiretlerin aynı olduklarını göstermektedir. Devrin kaynakları da bunu teyid eder. Aşık Paşazade'nin *Tevarih-i Ali Osman*'ında "Göçer Türkmen ve Tatar", "Göçerevli Türk" ve başka bir yerinde de "Şimdiki halde Rum'da olan Tatar ve Türkmen ol taifedendir" şeklinde ki sözlerine bakılarak Yörüklerin de bunların arasında yer aldıkları söylenebilir. Nitekim Yazıcıoğlu, Gıyaseddin Keyhüsrev'in Antalya taraflarını fethi münasebetiyle "memleketin sahraları ve bişeleri Eğirdir'den Yörük evi, ile doldu" ifadesi XIII. asırda bunların Anadolu'ya iyice yayılmış olduklarını göstermektedir. XIV. asrın sonlarına doğru Anadolu'nun hemen her tarafına yayılmış olan bu Türk aşiretleri (Türkmen, Tatar, Yörükler) önceleri Türkmen, daha sonra da bir kısmı Yörük adını almış olup, sonraları, bazen beylerinin, bazen de yerleştikleri bölge veya şehirlerin isimleri ile anılmışlardır²¹.

¹⁸ C. Türkay, **a.g.e.**, s. 821.

¹⁹ S. Çetintürk, **a.g.m.**, s. 109.

²⁰ İ. Şahin, **a.g.m.**, s. 380.

²¹ Vahid Çabuk, "Yörükler", **İ.A.**, C.13, s. 431; İlhan Şahin, "Osmanlı Devrinde Konar- Göçer Aşiretlerin İsim Almalarına Dair Bazı Mülâhazalar", **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S:13, 1983-1987, İstanbul, İÜEF Basımevi, 1987, s. 195-208.

1.1.4. Oğuz ve Türkmenlerde Sosyal Yapı

İ.Kafesoğlu, eski Türklerde, Orhun Abidelerine göre Türk Bozkır toplumunun yapısını şöyle tespit etmektedir.

Oğuş- aile

Urug- aileler birliği

Bod- boy, kabile (Ok= kabile. Bir siyasi teşkilata bağlı)

Bodun- boylar birliği (siyasi yönden müstakil veya değil)

İl (el) müstakil topluluk, devlet, imparatorluktur²².

OĞUŞ: Eski Türk toplumunda ilk sosyal birlik olan aile bütün içtimai bünyenin çekirdeği durumunda idi. Kan akrabalığına dayanıyordu²³. Orhun Abidelerinde Oğuş kelimesi sık sık “*uğuş’lar budunım*” şeklinde geçmektedir ve aile mefhumunu karşılamaktadır²⁴. Eski Türk ailesi “geniş aile” şeklinde görünmekte ise de, aslında “küçük aile” tipindedir. Her cemiyetin kendi aile nizamı üzerine kurulu olduğu, aile içi münasebetlerin sosyal ve hukuki yönlerden cemiyetin türlü cephelerinde müşahade edildiği bilinir. Bu bakımdan Türk ailesi dikkate değer hususiyetler taşımaktadır. Türk aile sisteminin esasları eski Türk siyasi, sosyal hemen bütün kuruluşlarına ve fertlerin davranışlarına yansımıştır²⁵.

URUG: İ.Kafesoğlu Urug tabirinin sosyal bünyede neyi ifade ettiğinin çok açık olmadığını ama “aileler birliği” manasına gelebileceğini belirtirken²⁶ B.Ögel, Eski Türkçe’de kan bağı ile bağlı birlikleri ifade etmek için kullanılan bir deyim olduğunu söyler. Urug ve Uruk sözünün esas anlamı “tohum, nesil, zürriyet ve soy” demektir. Fakat aynı sözün, Göktürk harfleri ile yazılmış Kırgız yazıtlarından beri, çok küçük boylar için de kullanılan bir deyim olduğunu söylemektedir²⁷.

²² İ.Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 227.

²³ **A.y.**

²⁴ H.N. Orkun, **a.g.e.**, C.I, s. 22; Muharrem Ergin, **Orhun Abideleri**, İstanbul, Bogaziçi Yayınları, 1973, s. 17, 47 (Bilge Kağan Yazıtı, kuzey satır 1, Kül Tegin Yazıtı güney satır 1).

²⁵ İ.Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 228, 229. Bahaeddin Ögel, **Türk Kültürünün Gelişme Çağları II**, 1000 Temel Eser, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971, s. 28 ; Abdülkadir İnan, “ Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim- Kelime Üzerine”, **Makaleler ve İncelemeler I**, 2.bs. Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 630.

²⁶ İ. Kafesoğlu **a.g.e.**, s. 229.

²⁷ B.Ögel, **a.g.e.**, s. 28 ; H.N.Orkun, **a.g.e.**, s. 490- 491 (Kemçik, Cırgak Yazıtı, satır 10).

BOD - BOY: İ. Kafesoğlu Boy'un eski Türkçe'deki şekli olan "Bod" un aileler veya urugların bir araya gelmesi ile oluştuğunu belirtir. Boyun başında boydaki iç dayanışmayı muhafaza etmek, hak ve adaleti düzenlemek ve gerektiğinde silahla boyun menfaatlerini korumak ile vazifeli bey bulunuyordu. Buna göre boy, siyasi bir mahiyette bir birlik idi. Belirli arazisi ve savaş gücü vardı; mülkü ve hayvan sürüleri başka zümrelerinkinden ayırt edilmekte idi²⁸. Bu siyasi birliğe "ok" deniliyordu. Eski Türk boylarının adları boyun bu siyasi ve sosyal hususiyetlerini meydana koymaktadır. Bu adlar şöyle sınıflandırılmıştır.

- Askeri teşkilat ve unvanlarla ilgili olanlar (Çor, Yula, Kapan vd.).
- Askeri ve siyasi hadiselerin tesirinde meydana gelenler (Hazar-Kazar, Uygur, Sabar vd.).
- Büyük şöhretli, zengin manalarında olanlar (Bayındır, Bayat, Çavuldur vd.).
- Adam veya insan manasını verenler (Hun, Ağaçeri, Kumeri vd.).
- Hal ve tavır veya hava hadisesini bildirenler (Argu, Argın, Çuvaş vd.).
- Kuvvet, sağlamlık, cesaret, fazilet ifade edenler (Türk, Kayı, Kangar vd.).
- Boylar birliğine katılanların sayısına göre adlandırmalar (On-ok, Dokuz-oğuz, On-Uygur vd.).

Oğuz (Oguz) adı da (Ok + uz = Ok'lar) birbirlerine bağlanarak belirli bir siyasi teşkilat kurmuş Türk boyları manasındadır demektedir²⁹.

"Bu kelimenin eski şekli olması muhtemel "*bod*" kelimesine Tonyukuk ve Sine Usu yazıtlarında rastlanmaktadır. Kaşgarlı Mahmut "boy" terimini "*raht, kabile, aşiret*" diye açıklamıştır³⁰.

Boy beyleri cesareti, mali kudreti ve doğruluğu ile tanınmış kimseler arasından seçim yolu ile iş başına gelirlerdi. Seçici hey'et herhalde boyu meydana getiren aile ve soyların temsilcilerinden kurulu olmalıdır. Bu hey'et, eski Türk devletlerinde mevcut "meclis" (toy) lerin küçük çapta ilk tipi olarak görünmektedir. Müstakıl olan veya daha yüksek siyasi birliğe katılmış bulunan boylar, yaylaklarda hayvanlarını, göçlerde kendi mülklerini ayırt edebilmek için özel damgalarını

²⁸ İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 229-230.

²⁹ İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 230.

³⁰ H.N. Orkun, **a.g.e.** Tonyukuk batı tarafı 4, s. 100, doğu 60 s. 118, Şine Usu Yazıtı doğu tarafı 10, s. 172, batı tarafı 1, s. 180; **DLT**, III, s. 141. Boy kelimesinin geçtiği yerler C.I - 44, 51, 237, 238, 338, C. II - 209, 274, 316.

kullanırlardı. Boyun bu “sosyal - politik” karakteri, boduna ve özellikle Türk devletine yapısını verdiği için devletin kuruluşunda, çözülmesi ve yeniden kurulmasında başlıca unsurdur ve bu sebeple de çok önemli olduğunu söylemektedir³¹. Nitekim Divanü Lügat-it Türk'te Oğuzlar 24 boy olarak gösterilmişlerdir. Ancak daha sonraları Halaçlar'ın iki boyu onlardan ayrılmıştır. Bu 24 boyda Bozok ve Üçok olmak üzere iki kola ayrılmıştır. İ.Kafesoğlu'nun kitabında Bozok'lar; *Kayı, Bayat, Alka-Evli (Alka-bölük), Kara-evli (Kara-bölük), Yazır, Döğer, Dodurga, Yaparlı (DLT'de yok), Afşar, Kızık (DLT'de yok), Beğdili, Karkın, (DLT'de yok). Bunun yerine Çaruklu*, Üçok'lar ise: *Bayındır, Peçene, Çavuldur, Çepni, Salur, Eymür, Alayuntlu, Yüreğir, İğdir, Büğdüz, Yıva (İva), Kınık* olarak geçer³². İ.Kafesoğlu ayrıca Boy tabirinin Türkiye'de “kabileler” kelimesi ile karşılanmakta olduğunu ancak bir Türk sosyal birimi olan boy'un, Arap topluluğundaki “kabile”den farklı olduğunu belirtir. Yine aynı manada kullanılan “oymak” (aslı aymak) tabirinin de Moğolca olduğunu söylemektedir³³.

Ayrıca ilk önceleri atalarının aynı olduğu üyelerden oluşan ve kan akrabalığına dayanan “oba” sözüne de ilk defa Gök Türk harfleri ile yazılmış Yenisey nehri kıyılarındaki Kırgız Türklerinin yazıtlarında rastlanır³⁴. Sonraları daire şeklinde çadır topluluklarına “oba” denmiştir. Kaşgarlı Mahmut oba'yı “kabile” olarak açıklamaktadır. İslamiyetten sonra Oğuzlar bu kelime ile oymağın veya kabilenin yani boyun kendisini ifade etmişlerdir. Günümüzde Anadolu'nun bazı bölgelerinde oturan Yörük Türkmenleri arasında oba kelimesine rastlanmaktadır. Oba kışlakta bir arada yaşamak ve birlikte göç etmek amacıyla birkaç ailenin bir araya gelişini ifade etmektedir. Her obanın belli ünvana sahip bir reisi bulunur. Türkiye'de Türkmen boyları arasında “oba” topluluk ve destek olmak anlamı ihtiva etmektedir³⁵.

³¹ İ.Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 231; Bkz.: Abdülkadir Donuk, “Eski Türk Devlet Teşkilatında Bey Unvanı ve Tarihi Gelişimi, **Türklük Araştırmaları Dergisi**, İstanbul, 1985, s. 7-10.

³² **Divanü Lügat-it Türk**, I, s. 55-58; İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 154.

³³ İ.Kafesoğlu, **a.g.e.**, 229.

³⁴ H.N.Orkun, **a.g.e.**, s. 326 (Talas Yazıtları satır 3).

³⁵ **DLT**, I, s. 86; Abdülkadir İnan, “Oba”, “Obo” Sözlere Hakkında, **Makaleler ve İncelemeler I**, 2.bs, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 614; Sergey G. Agacanov, **Oğuzlar**, Çev. Ekber N. Necef, A. Annaberdiyev, İstanbul, Selenge Yay., 2004, s. 156-157.

BODUN: İ. Kafesoğlu'na göre boylar birliğine bodun denilmektedir. Başında genellikle arazisinin genişliğine ve halkının nüfusuna göre yabgu, şad, ilteber vb. gibi unvanlar taşıyan idarecilerin bulunduğu “bodun”, müstakil olabileceği gibi bir il'e tabi de olabilirdi. Boylar çoğunlukla soy ve dil birliğine sahip olmalarına rağmen, bodunların daha ziyade, boyların sıkı işbirliğinin meydana getirdiği siyasi topluluklar olduğu anlaşılmaktadır³⁶. Kaşgarlı Mahmud'a göre “*bodun*” kelimesi Çigilce bir kelimedir. Bu cümle geçtiği yerlerde bazen “*kavim*”, bazen “*en-nas*” kelimeleriyle tercüme edilmektedir. Ancak İ.Kafesoğlu Orhun kitabelerinde budun şeklinde geçen bu kelimenin Türk siyasi kuruluş sistemine uygun şekilde “bodun” olması gerektiği kanaatindedir³⁷.

ULUŞ: Ulus kelimesine ilk defa VIII. yüzyılda Kül Tegin yazıtında rastlanır³⁸. Bu abideleri okuyan V.Thomsen kelimeyi “millet” olarak açıklamıştır. Nitekim bu kitabeleri Türkçeye aktaran H.N.Orkun ise Thomsen'e uyararak bu kelimeyi “halk- kavim-millet” diye manalandırmıştır. Ancak Kafesoğlu buna karşı çıkarak tek kelimeyle, dört farklı sosyal yapı biriminin ifade edilemeyeceğine dikkat çekerek kelimenin Türkçe'de “ulus” değil “ulus” olarak okunması gerektiğini ve manasının da herhangi bir insan topluluğunu ifade etmekten öte, “arazi, bölge, kasaba, köy, memleket” olduğunun yapılan araştırmalarla ortaya konduğunu belirtmektedir³⁹.

İL: M.Ö. Asya Hun'larından beri mevcut olan İl kelimesi “düzenli devlet” manasına gelmektedir. Nitekim kitabelerde pek çok ibarede il kelimesinin devlet manasına geldiğini görüyoruz⁴⁰. A.Donuk kitabelerde, Divan-ı Lügat-it Türk'te,

³⁶ İ.Kafesoğlu, **a.g.e.**, 231.

³⁷ **DLT**, I -155, 238, 239, 241, 352, 438, 439 ; II- 216, 223, 250 ; III - 398,420. sayfalarda geçer; Mehmet Eröz, **Türk Kültürü Araştırmaları**, İstanbul, Kutluğ Yay., 1977, s. 88 ; Abdülkadir İnan, **a.g.m.**, s. 628-629.

³⁸ M. Ergin, **a.g.e.**, s. 30 ; H.N. Orkun, **a.g.e.**, s. 52.

³⁹ İbrahim Kafesoğlu, “Yanlış Kullanılan Türk Kültür Terimlerinden Birkaç Örnek: Ulus, Yasa, Kurultay”, **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S:12, İstanbul, İÜEF Matbaası, 1982, s. 250.

⁴⁰ Abdülkadir Donuk, “Türkçe “İl” (Devlet) Deyimi Hakkında”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S: 35, İstanbul, Nisan 1985, s. 137, “Türk kağanı Ötüken ormanında oturursa İl'de sıkıntı olmaz...”, “İl'i idare edecek yer Ötüken ormanı imiş...” vd. Kitabeler, I, güney str, 3,4,8,11, doğu, str. 9, 19, 22, 23 - II, doğu, str. 9; güney, str. 9 vd.

Kutadgu Bilig’te, diğer eski Türkçe yazılı vesikaları inceleyerek il’in düzenli devlet manasına geldiğini ortaya koymuştur. İl kelimesinin zamanla “devlet” anlamını kaybederek “elçi, sulh, halk” manalarını da alarak yaşamaya devam ettiğini ve Türkiye Türkçesinde de yeniden canlandırılarak il “vilayet, ilçe, kaza” sözcüklerinde kullanılmış olmakla beraber “el” şekliyle daha çok “yabancı” hatta “düşman” manasında kullanıldığını söylemektedir⁴¹. Nitekim İ.Kafesoğlu bilhassa eski Türk cemiyetinde siyasi teşkilatlanmanın en üst kademesini teşkil eden “il bodunların ve boyların bilhassa 10’lu sisteme dayalı ordu nizamı yolu ile merkezden idaresini mümkün kılan teşkilat sayesinde, bir devlet başkanının sorumluluğu altında işbirliğinden oluşan eski Türk ili arazisi (ulus) ile, birleşmiş halkı (bodun, boy) ile müşterek idari ve hukuki nizamı (töre) ile yurdu koruyan ve milleti huzur ve barış” içinde yaşatan bir siyasi kuruluş olduğunu belirtmektedir⁴².

Osmanlı dönemindeki arşiv vesikalarında Konar- göçerleri ifade etmek için aşiret, oymak, cemaat kelimelerinin kullanıldığını görüyoruz:

Aşiret: Arapça “El-Aşire” kelimesinden dilimize “Aşiret” şeklinde girmiştir. Arapçada; kabile, teşkilat gibi bölümünde ilk ve en küçük cemaat anlamına gelen bu kelime, Türkçemizde göçebe veya yarı göçebe hayatı yaşayan oymak yahut boy anlamında kullanılır. Bugün Anadolu’da yaşayan bir çok göçebe cemaatlara aşiret denildiği gibi, göçebelikten kurtulup belli bir yere yerleşerek bir arada köyler kurmuş olan boylara veya oymaklara da aşiret adı veriliyor⁴³. **Cemaat:** “bir araya toplanmış insanlar” demektir⁴⁴. **Mahalle:** ise Osmanlı döneminde ve sonrasında Yörük gruplarını ifade etmek için kullanılan en küçük sosyal birimdir⁴⁵.

⁴¹ A.Donuk, **a.g.m.**, s.144.

⁴² İ.Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 233.

⁴³ C.Türkay, **a.g.e.**, s. 16-17.

⁴⁴ **A.y.**

⁴⁵ M. Matsubara, “Rulling Systems In Nomadic States”, **Senri Ethnological Studies**, No:25, Japanese Civilisation in the Modern World III, Ed. by: Tadao Umesao, D.Eleanor Westney, Masateke Matsubara., Osaka, Published by: National Museum of Ethnology, 1989, s. 129-130, Mahalle herhangi bir yerden gelmiş, 50 ya da 100 kişiden oluşmuş birkaç sülale (sülale: baba tarafından beş yada yedi kuşak geçmişi ifade eder) den kurulu bir sosyal gruptur.10 mahalle bir aşiret yapar. Bir aşiretin nüfusu 10 bin-100 bin kişi arasında değişir. Günümüzde birçok mahalle ve aşiret, sosyal gruplar içindeki fonksiyonun çoğunu kaybetmiştir.1950’lerden önce aşiret, sosyal bir organizasyondur. Aşiret lideri sorunlarda arabuluculuk yapardı. Bu şekilde adaleti temsil eden bir yönü de vardı. Aşiretler Osmanlı Türkleri döneminde sosyal, politik, askeri organizasyon hizmeti vermiştir. Sonraki dönemlerde zamanın ihtiyaçlarına göre mahalle ve sülale olarak bölünmüştür.

1.2. OĞUZLARIN SİYASİ TARİHİ

1071 Malazgirt zaferi ile Anadolu'nun Türkleşmesini sağlayan boylardan biri olan Oğuz boyunun siyasi tarihi ise kısaca şu şekildedir.

Oğuz adı bugünkü bilgilerimize göre ilk defa Yenisey kitabelerinde geçmektedir. Orhun kitabelerine göre Oğuzların Göktürklerin kuzeyindeki yurtlarına gelmeden önce Barlık ırmağı kıyılarında yaşadıklarını ve altı boydan meydana geldiklerini söyleyebiliriz⁴⁶. Nitekim kitabelerde “Tokuz Oğuz” şeklinde geçmektedir⁴⁷.

681 yılında Gök-Türk şadlarından Kutluğ, Gök-Türk devletini kurmak için yeniden faaliyete geçmiş ve kağan olunca da geleneğe göre *İlteriş* ünvanını almıştı. Bu zamanda Kutluğ ve dirayetli veziri Bilge Tonyukuk Çuğay Kuz ile Karakum'da oturuyorlardı. İleride kağanlık merkezi olacak olan Ötüken henüz ele geçirilmemişti. Bu sırada Ötüken'in Oğuzların hakimiyetinde olması muhtemeldir⁴⁸. II.Göktürk Devleti'nin kurulmasıyla Tula ırmağı kıyılarında oturan Oğuzlar büyük bir telaşa kapıldılar. Çünkü Oğuzlar Gök-Türklerin tekrar siyasi bir kuvvet haline gelerek, yeniden onların tabileri durumuna düşmekten korkuyorlardı. Başlarında bulunan Baz Kağan tek başına Türklere hücum etmeyi göze alamadığı için Çinlilere Kunı Sengütn'ü, Kıtaylar'a da Torna Sem'i elçi gönderip Türklerin kendileri içinde tehlikeli durumlar yaratabileceklerine işaret ederek hep birlikte Türklerin üzerine saldırmayı teklif etti. Fakat Gök-Türkler bu teşebbüsü zamanında haber aldılar. İlteriş, Bilge Tonyukuk'un teklifi üzerine, üç kuvvetin birlikte hücumuna uğramadan Oğuzların üzerine yürüdü. Gök-Türkler ve Oğuzlar Tula (Tuğla) ırmağı kıyılarında karşılaştılar. Türk ordusu 2000, Oğuz ordusu 3000 kişi idi. Savaşta (İnekler Gölü Savaşı) Oğuzlar yenildiler; birçoğu ırmakta boğulurken, kaçanlardan bazıları da öldürüldüler. Savaşta ölenler arasında Baz Kağan'da bulunuyordu. Yenilgi üzerine Oğuzların geri kalanları itaat ettiler. Bu başarıyı takiben imparatorluk merkezi Ötüken fethedildi ve 682'de İlteriş Kağan oraya yerleşti. Orhun kitabelerinde Oğuzlar; Gök-Türk kağanlığının dayandığı başlıca iki unsurdan biri olarak

⁴⁶ H.N.Orkun, **a.g.e.**, s. 471 (Barlık Yazıtı 1, satır 2); F. Sümer, **a.g.m.**, s. 378.

⁴⁷ H.N.Orkun, **a.g.e.**, s. 48, 164-165, 172 (Bilge Kağan Yazıtı kuzey satır 4; Şine-Usu Yazıtı kuzey satır 3,5; doğu satır 10)

⁴⁸ F. Sümer, **a.g.e.**, s. 23.

gösterilmektedirler⁴⁹.

Kaynaklarda 691-716 yılları arasında Kapgan Kağan yönetimindeki Gök-Türkler döneminde Oğuzların herhangi bir hareketinden söz edilmiyor. Fakat 716-734 yılları arasında hükümdar olan Bilge Kağan zamanında Oğuzların kağana düşman olduklarını ve yılda 4-5 defa savaş yaptıklarını görüyoruz. İki bodun arasındaki kardeşlik Kapgan Kağan'ı 716'da Bayırkuların pusu kurup öldürmeleri ile son buldu⁵⁰. Oğlu Böğü'nün kağanlığını İlteriş'in oğulları tanımadı. Bu itilaf sonrası Türkler adeta ikiye bölündüler ve ayrılarak mücadeleye giriştiler. Mücadeleyi cesareti ve savaşçılığı sayesinde Kül-Tegin yani İlteriş'in çocukları kazandılar. Böğü Han taraftarları bertaraf edildi. Ancak bu kağanlık mücadelesi imparatorluğa gevşek bir şekilde bağlanmış olan bodunların tabilik bağlarını koparmalarına sebep oldu ve her tarafta karışıklıklar çıktı. Oğuzlarında bu esnada isyan bayraklarını kaldırdıkları görülüyor. Kitabelerde isyanlarına sebep olarak her tarafta çıkan kargaşa ve kıskançlık gösteriliyor. Burada kavmi bir sebep olsa da, ayrı bir siyasi maziye sahip olmaları da etken olabilir. Yani Oğuzların amaçları şüphesiz istiklallerini elde etmekte.

Bilge Kağan ve kardeşi Kül Tegin İzgillerden sonra Oğuzların üzerine yürüdüler ama bir sonuç elde edemediler. Oğuzlarla birçok savaşlar yaptılar ancak (Togu balık, Andırgu, Kuşalguk, Bolçu, Çuşbaşı, Ezginti Kadız, Agu) hiç birisinde başarılı olamadılar. Hatta Göktürk kağanları bu savaşları yerle göğün yıkılışına benzettiler. Agu savaşından sonra Oğuzlar yenilgiye uğrayıp Çin'e gittilerse de tekrar yurtlarına döndüler ama boyun eğmediler. Bilge Kağan tekrar bir sefer düzenledi hatta kitabelerde bir kez söz edilen Uygurların bir kısmı da bu sefer sonunda doğuya kaçtılar. Bu idareye daha fazla dayanamayan Oğuzlarda Çin'e göç ettiler. Bundan sonra bir daha kaynaklarda Oğuzlardan bahsedilmemektedir. Ancak 726-727'de dikilen Bilge Tonyukuk'un kitabesinde "Türk Bilge Kağan'ın Türk Sir bodununu ve Oğuz bodununu iyi idare ettiği" sözleri, Oğuzların bilahare yurtlarına dönüp kağana

⁴⁹ H.N. Orkun, **a.g.e.**, 36 (Bilge kağan Yazıtı 1, doğu, satır 16; II, doğu satır 14); F.Sümer, **a.g.m.**, s. 379; İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 151, Gök-Türk hakanlığı devrinde; kitabelerdeki ifadelerden ve yazılı vesikalardan ortaya çıkan sonuçta Oğuzlarla Göktürkler arasında bir kavmi ayrım yapılmadığını, hatta hakanlığın temelini Oğuzların teşkil ettiğini belirtmektedir.

⁵⁰ F.Sümer, **a.g.e.**, s. 26.

tabi olduklarını gösteriyor⁵¹.

745'te Gök-Türk devletinin Uygurlar tarafından ortadan kaldırılmasından sonra Tokuz Oğuzlar, Uygurların yanında yer alarak gerek Gök-Türklerle gerekse eski müttefikleri Basmıl ve Karluklar ile olan mücadelelerde mühim rol oynamışlardır.

Uygur Kağanı Moyunçur'un Türkçe kitabesinde de devletin dayandığı başlıca unsur olarak "On Uygur ve Tokuz-Oğuz bodun" zikredilmektedir⁵².

Uygurlarla beraber birçok seferlere katılan Oğuzlar 747'de Türk Bilge Kağan'ın hakanlığından sonra Gök-Türk kağanlarına olduğu gibi Uygur kağanlarına da isyan ettiler. Amaç yine istiklallerini kazanmaktı. Bu amaçla doğu komşuları Dokuz Oğuzlarla birleştiler. İl Etmiş Bilge Kağanla birçok savaş yaptılar. Oğuzlar, Kağan'ın kendilerine yaptığı itaat teklifini reddettikleri gibi Uygur Kağanının Karluk ve Basmlılarla savaştığı bir sırada Çin'den dışarı çıkarak kağanın düşmanlarına katıldılar. 840 yılındaki yıkılışa kadar Orhun bölgesi Uygurların hakimiyetinde kaldı. Oğuzlar isyan hareketlerinde bulundular. Yani her iki devlet karşısında da değişmeyen bir davranış sergilediler⁵³.

Dokuz - Oğuzların Uygur devletinin yıkılışından önce batıya doğru göç ederek, Sır Derya kıyılarına ve onun kuzeyindeki bozkırlara gelip X. asırda Oğuz adı ile karşımıza çıkmış olmaları her halde imkansız değildir⁵⁴.

X. yüzyılın ortalarında Türk alemini Sır- Derya boylarında başlıca beş Türk eli temsil ediyordu. Bunlar Oğuz, Karluk, Uygur, Kimek ve Kırgızlardır. Bu Türk ellerine Peçeneklerde ilave edilebilir⁵⁵.

1.2.1. Oğuzların Yurtları

X.yüzyılın birinci yarısında Oğuzlar, Hazar denizinden Sir (Seyhun, İnci) ırmağının orta yatağındaki Farab (XI. Yüzyıldaki Türkçe adı ile Karaçuk) ve İsficab yörelerine kadar olan yer ile bu ırmağın kuzeyindeki bozkırlarda yaşıyorlardı. İstahri ve diğer coğrafyaların eserlerine bakarak Oğuz ülkesinin sınırları hakkında fikir

⁵¹ H.N. Orkun, **a.g.e.**, s.120; M. Ergin, **a.g.e.**, s. 61(Tonyukuk kuzey satır 60); F.Sümer, **a.g.e.**, s. 26-27.

⁵² H.N.Orkun, **a.g.e.**, s. 164- 165 (Şine-Usu yazıtı kuzey satır 3); F.Sümer, **a.g.m.**, s. 379.

⁵³ F.Sümer, **a.g.e.**, s. 30-31.

⁵⁴ F.Sümer, **a.g.m.**, s. 380; **a.g.e.**, s. 33.

⁵⁵ **A.g.e.**, s. 34-46.

sahibi olabiliyoruz. Devlet batıda Hazar denizine kadar uzanıyordu, Hazar'ın doğusundaki Siyah-küh (Karadağ) yarımadası işgal ve iskan edilmiş adına da Mangışlak denilmişti. Batıda Harizm ülkesinde sınır Curcani'den (Gürgenç) ve bilhassa bu şehrin kuzey batısındaki Cît (jit) kasabasından başlıyordu. Aral Gölünün güneyindeki Baratekin'de sınır kasabalarındandı. Maverâünnehir'de sınır Buhara kuzeyindeki çölden başlayarak İsficab bölgesine kadar uzanıyordu. Sir- Derya'nın sol kıyısında, Karaçuk dağlarının eteğinde ve Yesi'ye bir günlük mesafede bulunan müstahkem Savran (Sabran), Müslümanların Oğuzlara karşı sınır şehri idi. Sir-Derya, Savran'dan itibaren Oğuzlara ait bozkır bölgesine giriyordu. Devletin kuzey sınırı hakkında ise net bir bilgiye sahip değiliz.

Oğuz elinin toplu ve kalabalık halde oturduğu yer, Sir ırmağının ağzından orta yatağına kadar olan saha ile bu ırmağın her iki yanındaki ve bilhassa kuzeye doğru uzanan topraklardı. Oğuz yabgusunun yani hakanın kışlağı olan şehir XIII. yüzyıla ait eserlerde Yani Kent (Yeni kent) olarak geçer. Arapça eserlerde “*el-Medine tul- cedide*” veya “*el- Karye tul-hadise*” Farsça eserlerde de “*Hudûdu l-alem*” veya “*Dih-i nev*” olarak geçmektedir.

Karaçuk sıradağları bölgesi Oğuzların yoğunlukta olduğu bir yerdi. Kaşgarlı Mahmud'da eserinde Karaçuk dağını Oğuz yurdu olarak göstermiştir⁵⁶.

1.2.2. Oğuz Yabgu Devleti

Oğuzların, başında yabguların bulunduğu bir devletleri vardı. Ancak Ali Han adındaki yabguları hariç diğer yabgularının adları bilinmemektedir. Yabgular kışın Sir-Derya suyunun ağzına yakın bir yerde bulunan Yeni kent'te oturuyorlardı. Oğuzlar devlet işlerini meclisler kurarak istişare yolu ile hallederlerdi. Yabguların mühürleri olup buna “tuğra” denilmekte idi. Bir divanları olduğu tahmin edilse de hangi dili kullandıkları bilinmemektedir.

X. yüzyılın birinci yarısında müstakil ve kudretli bir orduya sahip idiler. Hiç kimseye tabi olmamışlardır. İdrisi Oğuzların çok savaşçı ve yiğit bir kavim olduğunu söyler. Mesudi ise Oğuzlar Türklerin savaşçı elidir demektedir⁵⁷. Sahip oldukları silahların başında ok gelmektedir. Bunun yanında kargı ve kılıçta başlıca

⁵⁶ F.Sümer, a.g.e., s. 46-47.

⁵⁷ Mesudi, **Murûc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)**, Çev. Ahsen Batur, İstanbul, Selenge Yayınları, 2004, s. 40 ; Bkz.: Ramazan Şeşen, **İslam Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri**, Ankara, TTK Yayınları, 2001.

silahlar arasında yer almaktadır. Hepsi binici olup at üzerinde savaşırlardı. Oğuzların komşuları ile olan münasebetleri çok defa düşmanca olmuştur. Peçenekler'e karşı Hazarlarla yaptıkları ittifaka rağmen X. yüzyıl sonlarında ırmak (Volga, İdil) buz tutunca Hazar'a da seferler düzenlemişlerdir. Bu dönemde Oğuzların güney komşuları olan Müslümanlar için mutlu bir devirdi. Devletin konumu ticaret ve sanayinin yanında tarımın gelişmesine de imkan sağlamıştır. Oğuzlar İslam ülkelerine karşı sadece yağma akınlarında bulunurlarken, Maverünnehir'de isyan çıkaranların da yardımlarına koşuyorlardı. Müslümanlar da bu akınlara karşı bir tedbir olarak Buhara, Şaş ve İsficab'ta duvarlar inşa etmişler ancak bir süre sonra vazgeçmişlerdir.

Oğuz Yabgu devletinin tarihi hakkında çok fazla bir bilgi olmasa da son Oğuz yabgusunun Ali Han olduğunu biliyoruz. Ebulgazi Bahadır Han, Ali Han zamanında Oğuz halkının, Sir Derya suyunun iki tarafında suya yakın bir yerde oturduklarını, Moğolların gelerek birçok baskın yaptıklarını ve bu duruma dayanamayanların çoğunun gittiğini, kalanlarında da Ali denen zâtı Han yaptıklarını aktarmaktadır. Ali Han'ın Kılıç Arslan adında bir oğlu vardır. Ona "Şah Melik" lakabını takmıştır. Aynı şekilde F.Sümer'de Cami'üt tevarih'teki destani mahiyette aktarılan bilgilere yer vermektedir. Ali Han'ın oğlu Şah Melik büyüdüğünde halka zulm eden biri haline gelir. Oğuz beyleri toplanarak onun öldürülmesine karar verirler. Beylerin kendisini öldüreceklerini haber alınca hemen babasının yanına kaçar, yerine Tuğrul geçer. Ali Han oğlunu 20.000 bin kişilik bir ordu ile Tuğrul'un üzerine gönderir. Bu savaş sonunda Şah Melik (Kılıç Arslan) ölür. İki sene sonra da Ali Han Yeni kent'te vefat eder. Onun ölümü ile Oğuzeli dağılır⁵⁸.

Oğuz Yabgu devletinin ne zaman yıkıldığı hususu açık olmamakla birlikte X. yüzyılın sonlarına doğru zayıfladığı ve kuzeyden gelen Kıpçak baskısı nedeniyle dağılmaya yüz tuttuğu aşıkardır. Bu dönem Selçuklu ailesinin de ana kütleden koparak Cend şehrine geldiği dönemdir. Bu yüzden Oğuzların batı ve güney yönünde yaptıkları göçü de anlamak mümkündür. Buna göre Oğuz Yabgu devletinin

⁵⁸ F.Sümer, **a.g.e.**, s. 63-65; Ebulgazi Bahadır Han, **Şecere-i Terakime (Türklerin Soy Kütüğü)**, Haz. Muharrem Ergin, Tercüman 1001 Temel Eser No: 33, t.y., s.74-78 ; Zeki Velidi Toğan, **Oğuz Destanı (Reşideddin Oğuznamesi, Tercüme ve Tahlili)**, İstanbul, Ahmet Sait matbaası, 1972, s. 71-74; İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 154.

dağılmasıyla, Oğuzlardan bir bölük Karadeniz'in kuzeyinden Peçenekleri takip ederek ve daha çok onların açtığı boşluğu kullanarak Balkanlar'a doğru gitmişlerdir. Sayıca az olan bu topluluğa Ruslar "Türk" Bizanslılar ise "Uzoi/Uz" demişlerdir. Oğuzların bu bölümü yine bir Türk boyu olan Peçenekler tarafından 1065'te tam anlamı ile imha edilmiştir. Kurtulabilenler Bizans ordusunda paralı asker olarak görev yapmışlardır. Malazgirt Savaşında da (1071) kendileri gibi giyinen ve kendileri gibi savaş çılgınlıkları atan Türk ordusunun saflarına geçmişlerdir. Diğer Oğuzlar ise başlangıçta Cend şehrine göç eden Selçuk'un ailesinin etrafında toplanmışlardır⁵⁹.

Türkmen adı X. yüzyılda ordu şehrinde oturan küçük bir topluluğun adı iken, belki de Müslüman komşularının kendilerine verdikleri tarihi rol sayesinde XI. yüzyılda Karluk, Halaç ve Oğuzları da içine alan siyasi bir terim olmaya başlamıştır. Ancak Karluklar ve Halaçlar erken devirlerde bu birlikten ayrılınca Türkmen adı sadece Oğuzlar'a verilmiştir. Nitekim Kaşgarlı Mahmut Türkmen adını Oğuzlar'a vermektedir. Onun "Oğuzlar bir Türk boyudur, Oğuzlar Türkmendirler. Bunlar 22 bölüktür. İki boy olan Halaçlar bunlardan ayrılmışlardır" şeklindeki ifadesi Oğuz-Türkmen aynılığını açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Zaten bu hususta bir şüphe de bulunmamaktadır. Ayrıca Kaşgarlı Mahmut XI. yy.da Oğuz boylarından meydana gelen Türkmen teşekküllerini kaydetmekte, hatta onlarında kendi içlerinde, "dedelerinin isimlerini alan" irili ufaklı oymaklara ayrıldığını bildirmektedir.

Öte yandan XIII. yüzyıla kadar Türkmen diye isimlendirilmemeleri herhalde konar- göçer ve yerleşik farkından kaynaklanmıştır. Nitekim bu Türkmenler konar-göçer hayatı temsil etmişlerdir. XIII. yüzyıldan itibaren ise Oğuz adı tamamıyla terk edilmeye başlanmıştır⁶⁰.

XI.yüzyılın ortalarında Selçuklu devletinin kurulmasıyla Oğuzlar ve Türkmenler, bütün İslam dünyasında önemli bir rol oynamaya başladılar. Selçuklu devletinin kuruluşu, Orta Asya, Yakın ve Orta Doğu ile Kafkas ötesinde ve Küçük Asya'daki feodal ilişkilerin gelişiminde çok etkili oldu. IX-XIII yüzyıllar arasında Kafkas ötesi ve Anadolu'ya göç eden Oğuz ve Türkmen boyları, özellikle Azerbaycan ve Anadolu'nun Türkleşmesini sağladılar⁶¹.

⁵⁹ Tufan Gündüz, "Oğuzlar-Türkmenler", **Türkler Ansiklopedisi**, C.2, Ankara, 2002, s. 266.

⁶⁰ T.Gündüz, **a.g.m.**, s. 267.

⁶¹ Agacanov, **a.g.e.**, s. 8.

1.2.3. Selçuklu Devleti ve Türkmenler

Türkmenlerin, Türk-İslam dünyasında önemli bir mevki işgal etmeleri Selçuklu Devleti'nin kurulması ile olmuştur. Kurucularının atası Selçuk Subaşı Oğuzların Kınık boyundandır. Cend şehrine geldiğinde maiyetinde sadece Kınık boyuna mensup olanlar bulunmuyordu, gayrimüslim akrabaları ile mücadelesi taraftarlarının sayısını arttırmıştı.

Selçuklu Türkmenlerinin Maverünnehir'e inmelerinin sebebi, Müslüman olmalarından daha çok Samanoğulları'nın çöküşü ile Oğuz boyları için yeni bir çıkış yolunun belirmesi idi. Selçuklu fetihleriyle birlikte batıya doğru akan Türkmen göçüne Malazgirt Zaferi (1071) yeni bir mecra kazandırmıştır. Aradaki barış Bizans İmparatoru Romen Diogenes'in ölümüyle bozulunca Alp Arslan Anadolu'nun fethini emretti. Daha önce girilemeyen yerlere doğru ilerlediler. "İmparator Mihael "kadınlaşmış müşavirlerinin sözlerine bakarak" akıncı Türkmenlere karşı koyamadığı gibi Anadolu'daki Rum ahaliyi eşyaları ile birlikte Balkanlar'a nakletti"⁶². Böylece Anadolu'da boşalan yerler Türkmenler tarafından hızla dolduruldu. Kıyı şeritleri dışında bütün Anadolu kısa bir sürede Türkmenlerin eline geçti. Geniş yaylalara ve münbit topraklara sahip olan Anadolu, konar- göçer Türkmenlerin yanı sıra Orta Asya'nın yerleşik Türk ahali tarafından dolduruldu.

Büyük Türkmen göçünden sonra başlayan Haçlı Seferleri Türkmenleri kısa bir süre de olsa sadece Batı Anadolu'dan çıkarabildi. Orta ve Doğu Anadolu'da Türk nüfusu artmaya devam ettiği gibi Haçlılara karşı direnişin üssü durumuna geldi ve ilk Türkmen beylikleri fetihlerle ortaya çıktı.

Oğuzlar tarafından kurulan Selçuklu Devleti'nin özellikle İran'a hakim olmasından sonra devlet idaresinde görev alan yerli idarecilerin etkisinde kalması ve konar- göçer geleneklerini terk ederek yerleşik İran medeniyetinin tesirine girmesi onların yönetime karşı tavır almalarına yol açtı. Ayrıca Oğuzlara sivil idarede yer verilmemesi bu karşı tavrı yani isyanı daha da desteklemiştir. Ebu'l Gazi bu değişimi "aldatılmışlık" olarak yorumlamakta ve "Selçukiler kardeş olup, kardeşiz deyip İl'e ve halka faydaları dokunmadı" diye yakınmaktadır⁶³.

Türkmenler Selçuklu hükümdarlarına karşı, devletin nimetlerinden

⁶² Osman Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu, 1971, s. 39-40.

⁶³ Ebul-Gazi Bahadır Han, **a.g.e.**, s. 82.

faydalanamamaktan kaynaklanan kırgınlıklarını hiçbir zaman gizlememişlerdir. Onlar taht mücadelelerinde açıkça muhaliflerin yanında yer alıyorlar ve devlete karşı muhalefeti destekliyorlardı.

Selçuklu hükümdarları Türkmenlerin rahatsızlıklarını bildiklerinden tedbir olarak onları ya devlet idaresine girmekte direnen ve kontrolleri güç olan dağlık bölgelerdeki topluluklara karşı denge unsuru olarak kullanıyorlar ya da uçlara sevk ederek Ermeni, Gürcü ve Bizans topraklarında yağmalar yapmalarına ses çıkarmıyorlardı. Bu politika aslında Selçuklu sınırlarının Hristiyan ülkeler aleyhine genişlemesinin değişik yöntemi idi. Siyasi sınırlara hiçbir zaman riayet göstermeyen konar- göçerler sık sık Bizans veya Ermeni topraklarına giriyorlar, yerleşiklerin ekinlerine ve köylerine zarar veriyorlar, sınır boylarındaki ahalinin daha içerilere girmelerine yol açıyorlardı. Böylece otlaklar, ziraat alanları elde edilmiş oluyordu. Bu durum Anadolu ve Azerbaycan'ın Türkleşmesini hızlandırdı. Anadolu'ya sevk edilen Türkmenler ise ya göçebeliği terk etmeyerek uçlarda bu hayatın gereği olarak yaylak- kışlak hayatlarını devam ettiriyorlar ya da tedricen yerleşik hayata geçiyorlardı. Türkmenlerden yerleşik hayata geçip ziraat ile meşgul olanlar “Türk” diye isimlendiriliyordu. Böylece Türkmen adı, Anadolu'da konar- göçerlik ile eş anlamlı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

Maveraünnehir bölgesinde Oğuz Yabgu Devletinin çözülmesi esnasında Karahanlı Devleti'nin hizmetine giren Oğuzlar bulunuyordu. Bunlar Bozok ve Üçok şeklinde iki ana kola ayrılmışlardı. Karahanlı Devletindeki istikrarsızlık ve Karluk baskısı üzerine Oğuzlar Selçuklu topraklarına girdiler ve yeni devletle vergi anlaşmazlığına düştüler. 1141'de Karahitaylara yenilen ve ciddi bir sarsıntı içine düşen Selçuklular, Oğuzlar ile çatışmaya girdiler. Oğuzlar 1153'te Selçuklu sultanı Sancar'ı yenip ona esir muamelesi yaptılar. Bunun sonucunda da Selçuklu tamamen dağıldı. Oğuzlar ise fırtına gibi geçen istila hareketlerinin ardından yeni bir devlet kuramadılar. Bundan sonra da tarihte adlarından bir daha söz ettirmediler.

Moğol istilasının etkisini göstermeye başlaması ile Azerbaycan ve Horasan'dan Anadolu'ya ikinci büyük göç dalgası başladı. Bu Türkmenler Selçuklu Sultanları tarafından uçlara sevk edildiler. Moğolların tazyikinden dehşet ve korku içinde kaçan Türkmenler Rumlara karşı daha cesur davranarak Bizans sınırlarına

giriyorlardı⁶⁴. Moğol istilası öncesinde ve sonrasında Oğuz tarihinde üç yer çok önemlidir.

Maveraünnehir: Oğuz ve Türkmenler Selçuklu idaresinde ve sonrasında dalgalar halinde, Yakın-doğu ülkelerine gelmiş olmakla beraber, XII. yüzyılın ikinci yarısı ile Moğol istilası zamanında yine onlardan mühim bir kısım Buhara yakınlarından, Cend ve Yenikent'e kadar uzanan sahada yaşamışlardır.

Manğışlak: Türkmenlerden mühim bir küme X. yüzyıldan beri bu bölgede yaşamakta idi. Manğışlak'ın coğrafi durumu sebebiyle buradaki Türkmenler'in Moğol istilasından da şikayetçi oldukları anlaşıyor. Türkmenler burada ilk önce Altın-Ordu hanlarına, sonra da Harizm hükümdarlarına tabi olarak XVII. yüzyıla kadar oturmuşlardır.

Horasan: Selçuklular her ne kadar devletlerini burada kurmuş iseler de bu bölgede onlardan önce az ve ehemmiyetsiz bir Oğuz unsurunun yaşadığı anlaşıyor. 1158 yılında Kuhistan bölgesinde yaşayan Türkmenlerden bir topluluk bu sıralarda Horasan'da faaliyette bulunan Oğuzlar'a dahil değildi. Bu Türkmenlerin obalarına, kendileri olmadığı bir esnada, İsmaililer hücum ederek davarlarını yağmalamışlar, çoluk çocuklarını tutsak almışlardı. Fakat Türkmenler, İsmaililerin arkasından yetişerek, çoluk, çocuklarını, göçkünlerini ve davarlarını kurtardıkları gibi, İsmaililer'i de 9 kişi müstesna olmak üzere, tamamiyle yok etmişlerdir⁶⁵.

Selçuklu döneminde özellikle Melikşah zamanında iskan hareketleri ile Oğuzlar iskan ettirilirken, her an konup göçmeğe alışık olan Orta Asya Türk göçebeleri ve bilhassa Oğuzlar, Selçuklu İmparatorluğunun kurulması ile, iktisadi zaruretlerin tesiri altında, yeni yurtlar, yaylalar, kışlalar bulmak arzu ve hevesiyle batıya akmağa başladılar". Selçuklular bu Oğuz aşiretlerini iskan etmeleri için ne Horasan ne de İran'daki sahaları yeterli olmadığı için batıya doğru istila yapmak mecburiyetinde idiler. İşte Cenubi Kafkasya'da Türklerin çoğalmasının, Anadolu'nun fethinin ve Türkleşmesinin başlıca sebebi iktisadi zarurettir. Bu iskan faaliyetleri bir taraftan göçebelerin kendi arzu ve ihtiyaçları ile olurken, diğer taraftan devletin göçebe feodalitesini yıkmak, devlet içinde devlet olmalarını

⁶⁴T.Gündüz, **a.g.m.**, s. 268-271.

⁶⁵F.Sümer, **a.g.e.**, s. 99-103 ; Bkz.: Tahsin Banguoğlu, "Oğuzlar ve Oğuzeli", s. 1-26.

önlemek maksadı ile de olmuştur. Göçebeleri toprağa bağlamak, karışıklıkları önlemek, içtimai ve iktisadi nizamı temin etmek için askeri ikta'lar tesis ettiler. Bu askeri birlikler, uç'larda, akınlarda büyük hizmet gördüler. Yola getiremedikleri bazı aşiret reislerine resmi ünvanlar vererek aile efradından bazılarını saray hizmetlerine aldılar ve böylece isyanlara çare bulmaya çalıştılar. Neticede bu gayretlerin Anadolu'ya iskanda büyük etkileri olmuştur. Gelip yerleşen Türklerin büyük bir kısmı Oğuz idi. Kuzey taraflara Bozok'lar, güneye de Üçok'lar yerleştirildiler. Anadolu Selçukluları da Türkmenleri ikta usulü ile yerleştirmeye gayret etmişlerdir⁶⁶.

Selçuklu devletinin bir parçası olan Anadolu Selçuklu devleti kardeş kavgalarından muhafaza edilmişse de 1243'teki Köseadağ savaşının ardından İlhanlılar Anadolu'da söz sahibi olmuşlardır. Selçuklu devri boyunca Orta Asya'dan gelen yeni kabilelerin başkanları ve dini reisleri yer yer iktidarı ele geçirmişler ve bunun sonucunda Anadolu beylikleri dönemini başlatmışlardır. Bu beyliklerden birisi olan Osmanlı beyliğinin diğerlerine son vermesine kadar Anadolu tarihinde bir intikal devrini temsil eden küçük beylikler devri devam etmiştir⁶⁷.

1.2.4. Hamitoğulları Beyliği

Anadolu Selçukluları döneminde Psidya kıtasının zaptına, 1203 yılında III.Kılıç Arslan'ın Isparta'yı fethi ile başlanmış, Eğirdir, Borlu, Yalvaç ve daha sonra da Antalya yönünde ilerlemeler kaydedilmiştir. Bölgenin Türkleştirilmesi amacıyla da Hamit Bey komutasında bir Türkmen aşireti bölgeye yerleştirilmiştir.

Hamit Bey'in kim olduğu hakkındaki bilgiler çok net değilse de, ileri sürülen fikirler şunlardır:

-Hamit Bey, Selçuklu umerasındandır, Selçuklu sultanlarına hizmet etmiştir. Selçukluların zayıflamasından sonra komşuları gibi istiklalini kazanarak, doğu komşusu olan Eşrefoğullarının, İlhanlılarla olan mücadelesinden istifade ederek,

⁶⁶ M. Eröz, **Yörükler**, s. 240-241.

⁶⁷ İ.Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, Ankara, TTK yayınları, 1984, s. XII ; İ. Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi**, C. I, 4.bs., Ankara, TTK Yayınları, 1982, s. 19; Bahriye Üçok, "Hamitoğulları Beyliği", **A.Ü. İlahiyat Fak. Derg.**, 1955, (I-II), s. 73; Üçler Bulduk, "Osmanlı Beyliği'nin Oluşumunda Oğuz/Türkmen Geleneğinin Yeri", **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayısı I**, C.6, S:31, 1-2 2000, s. 63.

Türkmen aşiretlerini bünyesinde toplamıştır. Ele geçirdiği yerlere Hamiteli adını vermiş ve ahalide Hamit Türkmenleri namıyla anılmıştır.

-Hamit, Selçukilerle beraber Türkistan'dan gelen ve Anadolu'da göçebe suretiyle vakit geçiren Türkmenlerden birinin reisidir.

-Şikari'nin Karaman tarihinde Hamit, Mısır umerasından gösterilmektedir. Her nedense memleketini terk ederek yanındaki 100 kişi ile o zaman Sivas'ta bulunan Karaman hükümetinin müessisi Karaman ile Ertena'nın yanına gelerek onlara silahşörlük öğretmiş, Karaman da Silifke'yi elde edince idaresini Hamit'e vermiştir. Karamanoğlu Mehmet de Konya'yı şimdiki Hamiteli memleketini tevdi etmiştir diye nakledilmektedir⁶⁸.

Ancak Hamitoğulları Beyliği önemli ve büyük beyliklerden biri olmadığı için başa geçen kişilerin başa geçtiği dönem ile ölüm tarihleri (bir kaçı dışında) net değildir.

Beyliğin tarihi kısaca şöyledir: Anadolu Selçuklu Devleti zayıflamaya başladığında Hamit Bey'in torunu Feleküddin Dünder Bey dedesi Hamit Bey'in adıyla bir beylik kurar. Önceleri Dünder Bey'in Hamit Bey'in oğlu olduğu düşünülmüşse de F.Köprülü 1330 Konya Salnamesinde yayınlanmış bulunan Taş medrese kitabelerinden birine dayanarak Dünder Bey'in babasının İshak Bey olduğunu ortaya koymuştur⁶⁹.

Beyliğin kuruluşu XIV. asrın başlarından öncedir. Feleküddin Dünder beyliğin merkezini Borlu'dan, kendi adını vererek imar ettiği Felekadab'a yani bugünkü Eğirdir'e taşır. Faal bir hükümdar olan Dünder Bey Gölhisar, Korkuteli ve daha sonra 1301'de Antalya'yı da alarak Germiyan ve Denizli sınırına kadar beylik hudutlarını genişletir. Antalya'nın idaresini de kardeşi Yunus Bey'e devreder. Mesalik-ül ebsar kitabına göre Hamitoğlu Dünder Bey'in 15.000 süvarisi, 15.000 de piyadesi vardı ve akınlarını bu orduyla yapıyordu. Yüzölçümü büyük olan Hamitelinin 9 kasabası, 15 kalesi ve çok sayıda köyü vardı⁷⁰.

Anadolu idaresindeki İlhanlıların hakimiyetini tanıyan Dünder Bey, İlhanlı

⁶⁸ Müzeyyen Ağlarıcı; "Hamit Oğulları", *ÜN*, C.12, S: 133-134, Isparta, Nisan- Mayıs 1945, s.1865.

⁶⁹ B.Üçok, *a.g.m.*, s. 75, Fuat Köprülü, "Anadolu Beylikleri Tarihine Ait Notlar", *Türkiyat Mecmuası*, C.II, s. 12.

⁷⁰ B. Üçok, *a.g.m.*, s. 76; Şahabüddin Ömeri, *Mesalik-al- abşar (Mesalik-ül ebsar)*, Taeschner Yay., Leipzig, 1929, s. 39 ; İ.Hakkı Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, Ankara, TTK, 1984, s. 62.

hazinesine her yıl dört bin dinar vergi veriyordu. Bu tarihlerde yani 712 (M.1312) yılından önce Selçukluların yıkılmasından ve çıkan kargaşalardan faydalanan Karaman hükümdarı “Yahşi” Konya’yı zaptetmiştir. Bu zaptın Anadolu Moğol nüfuzunu sarsacağı endişesi ile İlhanlı devleti, emirlerinden Emir Çoban’ı büyük bir ordu ile 1314’te Anadolu’ya göndermiştir. İlhanlılara sadakatlerini arz etmek için gelen Anadolu beylerinin arasında Dündar Bey de bulunmaktaydı. Hatta Dündar Bey sadakatinin ifadesi olarak aynı yıl içerisinde İlhanlı hükümdarına Felekabad’da gümüş sikke bastırmıştır ⁷¹.

716 (M. 1316) yılında İlhanlı devletinde, Hudabende Mehmet Beyin ölüp yerine küçük yaştaki oğlu Ebu Said Bahadır’ın geçmesi, İran’da karışıklıkların çıkmasına sebep olmuştur. Bu durumu fırsat bilen Dündar Bey bağımsızlığını ilan edip, Aydın, Saruhan ve Menteşe beylerini de tabiyetine alarak sultan ünvanını almıştır. Bu arada Emir Çoban’ın geri dönüşünden ve Ebu Said’in cülusundan istifade eden Karamanlılarda Konya’yı yeniden zaptetmişlerdir. İlhanlıların Anadolu’daki hakimiyetini göstermek amacıyla bu kez de Emir Çoban’ın oğlu Demirtaş Anadolu valiliğine gönderilmiştir. Emir Çoban Konya’yı geri aldıktan sonra, Dündar Bey’in üzerine yürümüştür. Bu yüzden Dündar Bey’de Antalya’ya kaçmıştır. Ancak kardeşi Yunus Bey’in oğlu, Dündar Beyin yeğeni Mahmud Bey’in Demirtaş’tan korkarak amcasını ihbar etmesi üzerine Dündar Bey Antalya’da katledilmiştir. Bu suretle Hamitoğulları Beyliğinin Isparta ve Eğirdir’i kapsayan bölümü Demirtaş’ın eline geçmiştir. Bu sırada Dündar Bey’in oğulları saklanmıştır. Dündar Bey’in nereye defnedildiği konusunda ise net bir bilgi yoktur.

1325 yılında Demirtaş’ın Memlük sultanı Melik Nasır Mehmet’e iltica ve Mısır’a firar etmesi üzerine, İ.Hakkı Uzunçarşılı ⁷² Dündar Bey’in muhtemelen en büyük oğlu Hızır’ın Hamiteli idaresini ele aldığını yazar. Ancak İbn Batuta ve Mesalik ül-ebzar adlı eserlerde Hızır Bey, Yunus Bey’in oğlu olarak gösterilmektedir ⁷³. Büyük bir ihtimalle Dündar Bey’in oğlu Necmüddin İshak Bey, Karamanoğlunun mektubu üzerine Demirtaş’tan babasının intikamını almak üzere Mısır’a gittiği için,

⁷¹ İ. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 63.

⁷² **A.y.**

⁷³ B. Üçok, **a.g.m.**, s. 77 ; Ş. Ömeri, **a.g.e.**, s. 48; **İbn Batuta Seyahatnamesi**, Tuhfetü’n- Nuzzâr fi Garaibi’l Emsâr , Muhammed et-Tancî, Haz. Mümin Çevik, C.1, Üçdal Neşriyat, 1983, s. 314.

Hızır Bey başa geçmiştir. Çünkü Hızır Bey'den sonra yönetim Necmettin İshak Bey'e geçer. Demirtaş'ın idamından sonra 1325'te Necmeddin İshak Bey Anadolu'ya gelerek, görevi devralmış, Hamiteli Bey'i olmuştur. Hatta seyyah İbn Batuta 733 (M. 1333) yılında Eğirdir'e giderek İshak Beyle görüşmüş, İshak Bey'in Mısır'da bulunup hacca gittiğini, kardeşi Mehmed Beyinde Gölhisar Bey'i olduğunu yazmıştır. İshak Bey, Eşrefoğulları hükümetinden boş kalan Beyşehir, Akşehir ve Seydişehir'i alarak sultan unvanı almıştır. İshak Bey'in ölüm tarihi de kesin olarak bilinmemektedir ⁷⁴.

İshak Bey'in ölümünden sonra Burdur'daki bir kitabeden yerine kardeşi Mehmet Bey'in oğlu "Emir-i muazzam" olarak bilinen, Muzaferreddin Mustafa Bey'in geçtiği düşünülmektedir. Kitabe Muzaferiye medresesindedir ve 1344 tarihlidir. Bu tarihten sonra öldüğü sanılan Mustafa Bey'in yerine de yine 759 (M.1357) tarihli Babasultan kitabesinden anlaşıldığı üzere oğlu Hüsamettin Bey geçmiştir. Hüsamettin İlyas Bey, dönemi boyunca doğudan sınırdaş olduğu Karamanlılar'ın idaresindeki yerlere hücum ettiği için, Karamanoğlu Alaüddin ile savaşmıştır. Hatta Alaüddin memleketini zaptederek Hüsamettin İlyas Bey'i kovmuştur. Ancak Germiyanoglu Süleymanşah'ın yardımcılarıyla Hüsamettin Bey elinden çıkan toprakları tekrar geri alabilmiştir. İ.Hakkı Uzunçarşılı, Hüsamettin Bey'in ölüm tarihinin 776 (M.1374)'dan önce olması gerektiğini belirtmektedir ⁷⁵. Yerine oğlu Kemalüddin Hüseyin Bey geçmiştir.

Hüseyin Bey zamanında da Karamanoğulları ile mücadeleler devam edince Hüseyin Bey Osmanlı hükümdarı I. Murat Hüdavendigâr'dan yardım istemiştir. I. Murat Germiyanoglu Süleymanşah'ın kızını, oğlu Yıldırım'la evlendirirken düğüne Anadolu beylerini ve bu arada Hamitoğlu Hüseyin Bey'i de davet etmiştir. Hüseyin Bey, bir elçi ile hediye göndermiş ancak davete katılmamıştır. I. Murat, Hüseyin Bey'e iletilmek üzere, elçisine Karamanoğlu ile sınır olan kale ve toprakların kendilerine satılması önerisinde bulunmuştur. Böylece Karamanoğlu mücadelesinde Osmanlı'da rahatlamış olacaktı. Hüseyin Bey teklife sıcak baksa da, hemen kabul etmemiştir. Ancak I.Murat'ın Kütahya'ya seyahat yapacağı haberini duyunca,

⁷⁴ B.Üçok a.g.e, s. 77; İbn Batuta, a.g.e, s. 717.

⁷⁵ İ. Uzunçarşılı, a.g.e. ,s. 65.

Osmanlı'nın kendi topraklarına yürüdüğünü zannedip elçi göndererek kalelerin satılmasına razı olduğunu bildirmiştir. Sonuç olarak Beyşehir, Seydişehir, Akşehir, Yalvaç, Karaağaç ve Isparta kaleleri büyük bir meblağ karşılığı Osmanlıya satılmıştır⁷⁶. “Toprakları satın alma Türk devlet geleneğine ters düşen bir durum olsa da Osmanlıların zenginliğini gözler önüne sermiş ve dolayısıyla beylikler tabanında iyi bir propaganda vesilesi olmuştur”⁷⁷.

Hüseyin Bey ölünceye kadar elinde kalmış olan yerlere hükmetmiştir. Ölümünden sonra toprakları Osmanlı ve Karamanoğulları arasında paylaşılmış ve Hamitoğulları hükümetine son verilmiştir. Yıkılış tarihi kesin olarak bilinmemektedir.

İ.H.Uzunçarşılı, “Hamitoğullarında Hüsamüddin İlyas Bey'in Felekabad'da kesilmiş Hüsamî ibareli gümüş sikkesinin dışında hiçbirinin sikkesi görülmemiştir demektedir”⁷⁸.

Hamitoğulları Beyliği kendi bünyesinde de çeşitli kollara ayrılmıştı. Bu kollardan en önemlisi Antalya'da Yunus Bey'le başlayandır. Hamitoğlunun Antalya şubesinin tarihi de kısaca şu şekildedir:

Antalya ilk olarak 603 (1206) tarihinde Anadolu Selçuklu hükümdarı I.Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Frenklerden alınmış ve bölgeyi Türkleştirmek için Teke aşireti yerleştirilmiştir. Daha sonra Kıbrıs krallığı tarafından elde geçirilen Antalya'yı, I.İzzeddin Keykavus 1219'da geri almaya muvaffak olmuştur⁷⁹.

Muhtemelen Antalya Beyinin bazı yerleri gezmesinden istifade eden Dündar Bey 1301'de Antalya'yı ele geçirmiş ve başına da kardeşi Yunus Beyi bırakmıştır. Yunus Beyden sonra oğlu Mahmud Bey başa geçmiştir. Diğer oğlu Sinanüddin Calis denilen Hızır Bey'in de İstanos yani Korkudeli emiri olduğu 719 (1319) tarihli kitabeden anlaşılmaktadır. Mahmud Bey, amcası Dündar Bey'i İlhanlı valisi Demirtaş'a ihbar ettikten sonra, Antalya'dan kaçıp Kahire'ye gitmiş ve Demirtaş'la birlikte hapsedilmiştir. Yönetimi ise Korkudeli emiri Hızır Bey devralmıştır. Ölümünden sonra oğlu Dadı Bey başa geçmiş ise de 1373 yılında Mahmud Bey'in

⁷⁶ B.Üçok, **a.g.m.**, s.79; Bilge Umar, **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İstanbul, İnkılap Yay., 1998, s. 156.

⁷⁷ Feridun M.Emecen, **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası**, İstanbul, Kitabevi Yay., 2001, s. 44.

⁷⁸ İ.Uzunçarşılı **a.g.e** s. 65.

⁷⁹ **A.g.e.** s. 67.

oğlu Mübarizüddin Mehmet Bey emir olmuştur. Mehmet Bey, Yivmil Camiindeki 1373 tarihli kitabeden anlaşıldığı kadarıyla, Hızır Beyden sonra Kıbrıs krallığı tarafından ele geçirilen Antalya'yı 11 sene sonra geri almıştır. Ne kadar yönetimde kaldığı tam olarak bilinmese de kendisinden önce vefat eden oğlu Ali için yaptırdığı Antalya Zincirkıran Türbesinde yatmakta olduğu sanılmaktadır⁸⁰. Yerine de Osman Bey hükümdar olmuştur.

Neşri ve Oruç Bey tarihlerine göre 1389 ve 1393'te Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid Antalya'yı zaptetmiştir. Yönetimi de İsa Çelebi'ye bırakmıştır. Ankara savaşından sonra Hamitoğlu Osman Bey, Korkuteli (İstanos) ve diğer yerleri tekrar ele geçirmiş, Timur'un yüksek şahsiyetini tanımıştır. Ancak Antalya'yı Osmanlı'dan alamamış, Korkudelinini merkez yapmıştır⁸¹. Çelebi Mehmet'ten sonra başa geçen II. Murat zamanında, Hamitoğlu Osman Bey ile Karamanoğlu II. Mehmed Bey ittifak kurup Antalya'yı Osmanlılardan almayı planlamışlarsa da, bu ittifakı haber alan Antalya sancakbeyi Hamza Bey, birleşmelerine fırsat vermeden ani bir baskınla Korkuteli üzerine yürümüştür. O sırada hasta olan Osman Bey vefat etmiş, Karamanoğlu Mehmet Bey'de kaleden atılan bir gülle ile 1493'te vefat etmiştir. Böylece Hamitoğullarının Antalya kolu da son bulmuştur⁸¹.

Hamit bölgesi Osmanlıların eline geçtikten sonra Eğirdir, Isparta ve havalisi Hamit Sancağı, Antalya ve etrafına da Teke Sancağı denilmiştir. Bu sancaklar eski eyalet teşkilatında Anadolu Beylerbeyliğine ve vilayet teşkilatında da Konya vilayetine bağlanmıştır. Osmanlı Devleti bölgeyi ele geçirdikten sonra diğer yerlerde olduğu gibi buraları tahrir tabi tutmuştur. İlk tahririn ne zaman yapıldığı tam olarak bilinmese de eldeki en eski defter TD 30 olup 1478'de yapıldığı görülmektedir. Bu yıldan sonra 1501,1520,1522,1530 ve 1568 tarihlerinde düzenli olarak buranın tahriri yapılmıştır⁸².

⁸⁰ İ.Uzunçarşılı a.g.e s. 68.

⁸¹ A.y.

⁸² Ün Mecmuasının çeşitli sayılarında Hikmet Turhan Dağlıoğlu "Onuncu asırda Hamit İlinde Arazi, Hasılat, Nüfus ve Aşiretlerin Vaziyetleri ve Vergi Sistemleri" başlığı altında döneme ilişkin bilgiler vermektedir. "Osmanlı İmparatorluğundan her sene merkezden gönderilen defteri hakani memurları her vilayetin nüfus, arazi, köy, vergi vaziyetlerini bir deftere tesbit ederlerdi. Bu defterler aşağı yukarı vilayetlerin bugünkü bütçe defterlerine benzerdi. Bu defterler padişahın namına yapıldığı içinde başına o vilayetin bir kanunnamesi de konulurdu" demektedir. "Hamit Livası Kanunnamesi", ÜN, C.8, S:91-96, Birinci Teşrin-Mart 1941-1942, s. 1260'da Dağlıoğlu Kanunnameyi aktarmaktadır.

Bölgedeki konar- göçer varlığı çok daha önceki yıllara tarihlendirilebilir. 1200 yılında Frederik Barbarossa'nın Denizli ve Isparta civarındaki Göller yöresine yürüyüşü sırasında çok sayıda (100.000) Türkmenin varlığından söz edilmektedir⁸³. XIII. - XIV. yüzyıl kaynakları ise Batı Anadolu'da Selçuklu- Bizans sınırlarında binlerce çadırılık göçebelerin bulunduğunu belirtmektedirler. Antalya ile Konya arasındaki dağlarda Hamitoğlu Türkmenlerinin yaşadıkları Antalya'nın kuzeyinde Denizli dağları çevresindeki Türkmenlerin de 200.000 çadır olduğu belirtilmektedir. Neticede Orta Asya'dan gelen Oğuzlardan Yuva, İğdir, Çavdır, Kınık, Kayı, Dodurga, Salur, Bayat ve Bayındır gibi boyların Hamit iline iskanda etkili oldukları bölgede sıkça rastlanan isimler olmalarından anlaşılmaktadır.

Bu yerleştirmelerde önemli bir rol oynayan Osmanlı'nın iskan politikasına kısaca değinecek olursak:

1.3. İSKAN POLİTİKASI

Osmanlı cemiyetini teşkil eden unsurlardan birisi de ilk nazarda göze çarpmalarına rağmen aşiretler yahut konar- göçer halktır. Yaşadıkları hayat tarzına göre mevsimden mevsime yaylak ve kışlak arasında daimi olarak hareket etmektedirler.

Osmanlı'nın ilk devirlerinde batıya doğru olan yerleşmede, bir çok köylere isimlerini veren boş ve ıssız yerlerde yerleşip oraları imar ve iskan eden dervişler ve onların faaliyet merkezi olan zaviyeler kendiliğinden bir kolonizasyon ve iskan hareketini temsil ediyordu⁸⁴.

Sistemli bir şekilde yapılan tehcir ve yerleştirme usullerinin diğeri de sürgün ismini taşır. Bu şekilde devlet Rodos ve Kıbrıs adasına sürgün yapmıştır. Sürgün halka çok ağır geldiğinden gönüllü giden bir kısım halk gönderilmiştir. Her köy ve kasaba büyüklüğünde yer devlet istediğinde bir veya iki hane olmak üzere sürgün

⁸³ Behset Karaca, "XVI. Yüzyılda Eğirdir ve Çevresinde Konar- Göçerler (Yörükler)", **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri ile Eğirdir (1. Eğirdir Sempozyumu (31 Ağustos- 1 Eylül 2001))**, Isparta, t.y., s. 457; Halil İncik, "The Yürüks": Their Origins, Expansion and Economic Role", **The Middle East and The Balkans Under The Otoman Empire Essays On Economy and Society**, Bloomington/USA, 1993, s. 98.

⁸⁴ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, Eren Yay., 1987, s. 29; Ömer Lütfü Barkan, "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskan ve Kolonizasyon Metodu Olarak Vakıflar ve Temlikler": **II. Kolonizatör Türk Dervişleri**, Ankara, Vakıflar Dergisi II, 1942, s. 285.

çıkarmak zorunda kalırdı. Onlarda daha çok işsiz ve zararlı kimseleri seçip gönderdikleri için bu yöntem bir süre sonra suçluların sürülmesi şeklini almıştır. 1712’de İç-el, Alaiye, Teke dolaylarında şakavette bulunan Yörükler Kıbrıs’a sürgün edilmiştir⁸⁵.

Diğer yöntem derbend ve geçitler vasıtasıyla tatbik edilmiştir. Askeri ve ticari yolların muhafazası ile beraber halkın emniyetini sağlamak için köprücü, su yolcu ve derbendci gibi geri hizmet sınıfları mevcuttu. Bu görevlere atanan kişiler avarız-ı divan ve örfi tekalif’ten muaf tutulmuşlardı. Bu görevleri ifa etmek için binlerce köy derbendcilik işine mükellef kılınmıştır. Fakat XVI ve XVII. asırlarda meydana gelen içtimai buhranlar nedeniyle derbendcilik ve köprücülük hizmeti veren birçok köy boşaltılmıştır. Derbendciliği canlandırmak için bu kez konar- göçer gruptan istifade edilmiştir. Ev inşa etme hakkı ile ziraat yapabilme hakkı tanınan konar göçerler derbendlik hizmetleri yaparlarsa vergiden de muaf tutuluyorlardı. Ancak XVI. yüzyılda çıkan isyanlarla ülke içinde çıkan karışıklıkta pek çok köy boşalıyor bazıları büyük şehirlere göç ediyor, bazıları da sarıca - sekban gruplarına katılarak kendi uğradıkları muameleyi başkalarına yapıyorlardı.

Göçebe Oğuz aşiretlerine istinaden Horasan’da saltanat kuran Selçuki hükümdarları, 17. yy.’da Osmanlı iskan siyaseti tamamen iç bünyesini tamir etmekten ibaret olmuştur. En önemli safhası 1691-1696 yılları arasında aşiretleri iskan teşebbüsüdür.

Konar - göçer halkın bir kısmı kendisi gönüllü olarak iskan (yerleşmek) istemişlerdir. Yaşam şartları iyi olan toprak bulduklarında yerleşik hayatın cazibesıyla yerleşmişlerdir. Ancak yerleşme mahalleri genellikle ya yaylakları ya da kışlakları olmuştur. 17. yy konar- göçer iskanının yapılma amacı:

1-Konar- göçer ahalinin merkeziyetçi bir devlet nizamı ile bağdaşmayan hayat tarzları yüzünden yerli halka büyük zararlar vermelerine son vermek.

2- Harap ve boş yerleri timar etmek ve yeniden ziraate açmak

3- Diğer şekavet unsurlarına ve daha büyük zararlar meydana getiren göçebe gruplara karşı yerli ahaliyi, ekili topraklarını ve hayvanlarını muhafaza endişesidir⁸⁶.

⁸⁵ C.Orhonlu, a.g.e.,s. 30-31.

⁸⁶ A.g.e., s. 29-47.

1.3.1. Konar- Göçerlerin İctimai Teşkilatları

İl yahut ulus ismi altında gruplandırılan konar- göçer halk sırasıyla boy (aşiret), oymak (cemaat), oba (mahalle) bölümlerine ayrılmıştır. Boy ve oymakların başında bir bey bulunuyordu. Bir boya bey tayini irsi olmayan teşekküllerde, o boyu teşkil eden grupların başında bulunan kethüda ve ihtiyarların bir şahsı boy beyi olarak kabul edecekleri hakkında kanaatları açıklandıktan sonra, hükümet tarafından onaylanmakta idi; bunun için hükümet tarafından o şahsın tayin edildiğine dair beylik beratı verilirdi. Fakat bazı teşekküllerde boy beyi berat ile değil de kethüda, ihtiyar ve söz sahipleri eliyle seçilirdi ve istedikleri şahsı boy beyi yapabilirlerdi⁸⁷.

Boy beyleri: Cemaatler, belli bir bölgede, hukuki nizam içinde hareket ediyor olmaları sebebiyle belli bir iç düzene ve devlete olan yükümlülüklerini düzenleyecek teşkilat yapısına sahip idiler. Aşiretlerin birleşmeleri ile bir boy meydana geliyordu. Burada birinci derecede görevli “Boy beyi” idi. Boy beyliği babadan oğula geçebilirdi ancak bu halin vuku bulması için kişinin “kayık ve müstahak” olduğunun aşiret ileri gelenleri ve kethüdalar tarafından onaylanması gerekiyordu. Boy beyi devletle aşiret arasında bir tür irtibat konumunda idi. Resmi yazışmalarda Boy Beyine hitap ediliyordu. O, devlet aşiret münasebetlerini düzenlemekle mükellef olmasının yanında vergi tahsiline de yardımcı oluyor ve kendisi toplayarak yerine ulaştırıyordu⁸⁸.

Kethüda: Konar-göçer aşiretlerin her birinin başında bulunan idareciye denirdi. Boy beyinden farklı olarak sadece uhdelerinde bulunan cemaatin veya cemaatlerin idari sorumluluklarını üstlenmişlerdi⁸⁹. Kethüdalar içtimai ve idari bakımdan tabi bulundukları boy beyi tarafından tayin edilirdi. Eğer oymağı idare etmede acz gösterir, vergi toplama da ihmaller yaparsa oymak halkının şikayetleri ve has voyvodalarının bu durumu onaylamaları ile görevinden alınabilirdi⁹⁰. “Kethüdalık babadan oğula veya kardeşe geçebiliyordu. Ancak bu hallerde kişinin güvenilir, vazifeye layık ve vergi toplamaya muktedir olması gerekiyordu”⁹¹.

⁸⁷ C.Orhonlu, **a.g.e.**, s. 14.

⁸⁸ Tufan Gündüz, **Anadolu’da Türkmen Aşiretleri Bozulus Türkmenleri 1540-1640**, 1. bs., Ankara, Bilge Yay., 1997, s. 112-113.

⁸⁹ **A.g.e.**, s. 113-114.

⁹⁰ C.Orhonlu, **a.g.e.**, s. 14.

⁹¹ T.Gündüz, **a.g.e.**, s. 114.

Kethüdalar kendilerine bağlı aşiretlerin yaylak ve kışlaklar arasındaki seyahatleri esnasında çevreye zarar vermemeleri hususunda, onlara kefil oluyorlardı. Kefalet, zararın vukubulması halinde yüksek miktarda *nezr'i* kethüda ödüyordu. Ayrıca aşiret mensuplarının eşkiyalığa meyletmemesi, aşiret içinde saklanmış olan eşkiyanın teslim edilmesi veya hapse düşmüş aşiret mensuplarının maddi kefaletlerini ödeyerek hapisten çıkarılması da kethüdanın vazifesi idi. Aşiretlerin zamanla kethüdalarının adıyla anılmaya başladığı görülmektedir⁹².

Konar- göçer halk, üzerinde bulundukları toprakların ayrıldığı şekle göre yani timar, zeamet ve has- reayası olarak bulunuyordu. Yörükler umumiyetle timar ve has reayası, Türkmenler ise has reayası idiler⁹³.

Bu teşekküller gerek has şeklinde gerekse bir sancağın vergi dairesine dahil olarak mukataaya verilmek suretiyle idare edildiği zaman başlarında hükümet tarafından tayin edilen voyvoda bulunuyordu. Oymakların bağlı oldukları sancak beyinin dairesi gediklilerinden yahut mahalli hanedanlardan halkında rızası alınarak bir kişi voyvoda tayin olurdu. “Voyvodaların temel vazifeleri, kethüdaların veya boy beylerinin miri için tahsil ettikleri vergilerin hazineye ulaştırılması olmakla beraber bazı hallerde kendileri de vergi topluyorlardı”⁹⁴. Bu voyvodaların isimleri Türkmen voyvodası veyahut Türkmen ağası şeklinde geçer. Bazı kayıtlarda sene de bir değiştirildikleri yazar⁹⁵.

Oymak Beyi*: Cemaatlerin başında, cemaat ileri gelenleri tarafından, kendi aralarından seçilen kişiye “Oymak Başı” denildiği tesbit olunmaktadır. Bu kişinin cemaatin sevk ve idaresinden sorumlu olduğu anlaşılmaktadır. Oba beyi veya oba başı ise birkaç çadır halkı halinde Anadolu’da görülen Yörük aşiretlerinde görülmektedir. Oba başına Yörük beyi de denilmektedir. Genellikle oba beyleri Yörüklerin göç zamanına karar verirler. Birine yardım gerektiğinde ihtiyar tecrübe sahibi insanlarla ortak kararlar alınır. Çadırı yanan kişilere, ekonomik nedenlerle evlenemeyenlere destek olur.

⁹² T.Gündüz, **a.g.e.**, s. 116.

⁹³ C.Orhonlu, **a.g.e.**, s. 16.

⁹⁴ T.Gündüz, **a.g.e.**, s. 110.

* İ. Kafesoğlu, **a.g.e.**, s. 229, Oymak kelimesinin aslının aymak ve menşeinin Moğolca olduğunun belirtmektedir. Ancak bu tabir Osmanlı döneminde Yörük beyini ifade etmiştir.

⁹⁵ C.Orhonlu, **a.g.e.**, s. 19-20.

Konar-göçer aşiretler teşekkülleri itibariyle farklılıklar gösterirler. Kuruluşlarına ilişkin bir gruplandırma yapıldığında:

- 1-Bir boydan ibaret olan tek başına ve müstakil bir teşekkül halinde bulunanlar.
- 2-Bir boydan ayrılmış ve zamanla türeyerek sayıları dörtten onaltıya yahut daha fazla sayıya ulaşan oymaklar grubu. Umumiyetle reislerinin ismi ile adlandırılmaktadırlar.
- 3-Federasyon şekli gösteren kuruluşlar. Ana teşekküllerden ayrılmış muhtelif oymaklar olabileceği gibi, bir teşekkülden ayrılmış küçük grupların birleşmesinden de meydana gelebilir ⁹⁶.

1.3.2. Isparta Yörükleri

Hamit sancağında XV.- XVI. yüzyıllarda yerleşik bir nüfus yanında oldukça kalabalık göçebe topluluklar da bulunuyordu. 1522 tahrirli defterin özetinde Yörük cemaatlerinin sayısı 75 olarak gösterilmiştir. Gölhisar ovasından Eşler dağlarına, Tefenni Ovasından Söğüt dağlarına uzanan alanda pek çok cemaat ve bunların alt bölümleri olan bölükler yaşıyordu. Burdur ve Isparta kazalarına bağlı birkaç cemaatten başka Ağlasun kazasında Akdağ dolaylarında epeyce Yörük bulunuyordu. Bunlardan daha kalabalık cemaatler ve bölükler Eğirdir kazasına bağlı idiler. “Eğirdir Yörükleri” olarak da adlandırılan bu göçebeler, Hoyran’dan Sultan dağlarına kadar uzanan bölgelerde yaşıyorlardı. Bundan başka perakende (dağınık) olarak adlandırılan beş on çadırılık (oba) Yörüklere hemen hemen sancağın her yerinde rastlanmaktaydı ⁹⁷.

Eğirdir yörüklerini daha büyük cemaatler oluşturur. TT 30’a göre birçok cemaatlerin çadır sayısı 200’ün üzerindedir. TT 994’te de Eğirdir’deki Yörüklerin mevcut yapılarını korudukları görülmektedir. Daha sonraki Tapu Tahrir defterlerinde sayıların azalması cemaatlerin azalmasından çok parçalandığını göstermektedir. Aynı zamanda tahrirlerde hem büyük hemde küçük toplulukların “cemaat” terimiyle anlatılması, oymaklar arasındaki bağlantıyı zorlaştırmaktadır. Yine bu Yörüklerin sürekli hareket halinde olmaları ve sayım sırasında bölgelerinden uzakta olmalarıyla açıklanabilir ⁹⁸.

⁹⁶ C.Orhonlu, **a.g.e.**, s. 15-16.

⁹⁷ Zeki Arıkan, **XV. - XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı**, İzmir, Ege Ü. Ed.Fak. Yay. 1988, s. 83.

⁹⁸ **A.g.e.**, s. 88.

XVII. yüzyıl başlarında göçebe toplulukların yeni parçalanma ve yer değiştirmelerle adlarında önemli değişimler görülmektedir. XVII. - XVIII. yüzyıl kaynakları, Hamit Sancağındaki göçebe toplulukların adlarını tapu defterlerinden çok farklı olduğunu ortaya koymaktadırlar. Bunlar arasında belki eski göçebelerin kalıntılarını bir araya getiren bir “Eski Yörük” cemaatine rastlanmaktadır. Yer adlarının incelenmesinden anlaşıldığına göre, XV. - XVI. yüzyıldaki Yörüklerin bir kısmı toprağa yerleşmişlerdi. Katip Çelebi, XVII. yüzyıl ortalarında Hoyran’daki konar- göçer halkın karyelerde mütemekkin olduğunu yazmaktadır. Bu tarihlerden sonra göçebelerin yerleştirilmesi devletin sürekli üzerinde durduğu sorunlardan biri haline gelmiştir. Bununla birlikte Teke ve Hamit yörelerinde göçebeliğin, izlerinin günümüze kadar sürüp geldiğini görmekteyiz⁹⁹.

XVII. yüzyılın sonlarından başlamak üzere, Osmanlı devletinin göçebeleri toprağa yerleştirmek için yeni bir uygulamaya giriştiğini biliyoruz. Avrupa’da sürekli olarak geri çekilmeye başlayan Osmanlı Devleti, gözlerini Anadolu’daki göçebelere çevirmiştir. Arap göçbelerinin Güneydoğu Anadolu’ya sızmasını önlemek, düzenli vergi kaynakları yaratmak, atlı asker sayısını arttırmak ve harap olan yerleri şenlendirmek için göçebeleri toprağa yerleştirilmesine girişilmiştir. Bu politikanın tam bir başarıya ulaştığı söylenemez. İskanların gecikme sebepleri: Anadolu yaylalarının göçebeliğe elverişli olması, bu oymakların sürekli bir hareket içinde oluşları, güçlü bir aşiret ruhunun davranışlarını yönlendirmesi ve devlet yönetimiyle aralarındaki çelişkiler toprağa yerleşmeyi geciktiren etkenler olarak görülmektedir. Bunların toprağa yerleşmelerinden sonra bir takım gelenek, görenek ve alışkanlıklarını korudukları bilinmektedir¹⁰⁰.

İç-el ve Teke Havalisi; Silifke’den Antalya’ya kadar olan saha içerisinde yapılan iskan çalışmalarında Teke-ili ve İç-el Yörüklerinin yerleştirilmesine çalışılmıştır. Göçebe Yörüklerin ve bunların tesiriyle yerlerini terk eden yerleşik ahali gruplarının iskanları esnasında, devletin iskan emrine karşı gelenler, zaman zaman Rakka ve Kıbrıs’a sürülmekle tehdit edilmiş, hatta bir kısmı sürülmüştür. Yurtlarını terk ederek Teke, Hamit, ve Aydın’a kaçan İçel yörüklerinden bir kısmı,

⁹⁹ Z.Arıkan, **a.g.e.**, s. 89.

¹⁰⁰ **A.g.e.** s. 81.

1708 yılından itibaren asıl mekanları olan İç-el kazalarına yeniden iskan olmuşlardır. Bunlar arasında Kara-Hacılı, Tireli, Posalu, Hamzalu, Çaylaklar, Köteklü, Yalazlu, Kütüklü, Tekeli, Bolacalu, Totmarlu, Patralu, Derici, Çaruklu, Sendil, Çavuşlar, Saçı-karalu, Kızıl-allu, Şamlu (Eski Yörük), Hacı-İsalu (Hoca Yunuslu), Burhanlu ve Hacı Bahaeddinlü cemaatlerini sayabiliriz¹⁰¹.

Hamit Sancağında XV. - XVI. yüzyıllardaki birçok yer adı doğrudan doğruya bu boyların adlarıyla bağlantılı görülmektedir.

Hamitili ve çevresinde Kara Hacılar, Gediklü, Saçı Karalı, Eski Yörük ve Güzel Beylü cemaatleri yaşamaktadır. 17. ve 18. yy'da Isparta'da Bozulus Türkmenlerinden Tabanlı, Kökeli Mamalı, Bayazi, Akbaş, Receplü, Çiğdemlü, Sermek, Kızı, Abalı, İlbeğlü, Hacı Bereket, Ferhadpaşaoğulları, Esme Hasan ve Büyük Hasan, Pehlivanlı ve Ketişoğlu aşiretleri yaşamaktaydı. Bugün Isparta ilinde Karakeçili, Sarıkeçili, Horzum, Akkoyunlu, Karakoyunlu, Tüngüşlü gibi birçok aşiretler hala vardır. Karakeçili aşiretleri burada kuvvetli zümreler halinde bulunmaktadır. Diğer önemli aşiret olan Horzum, Celaleddin Harzemşah'ın ölümünden sonra Selçuklu Devletine iltica eden ve batı uçlarına yerleştirilen Harzemlilerin bir devamı olarak kabul edilmektedir¹⁰².

187 Numaralı Isparta Şer'iyeye Sicili'nden bazı aşiret isimlerini tespit edebiliyoruz. Bu aşiretler Türkmen, Sarı Keçili, Hacı Karalı, Meyilli aşiretleridir. Yine en son H.1260 (1844) yılında tahrir yapıldığını ve insanların borçlarını ödeme vakitlerinin vakt-i hasada göre belirlendiğini öğreniyoruz¹⁰³.

Isparta Sancağı dahilinde gezgin aşiretlerden Melli, Sarıkeçili, Saçıkaralı, Karahacılı, Horzumlu, Tüngüşlü, Eski Yörük, Honamlı, Karakoyunlu, Fettahlı namlarında birkaç cemaat, yaz aylarında gelip konarlar, kışın Antalya sahillerine göçerler. Sarıkeçili; Gönen civarında Kızılköy mevkiinde. Saçıkaralı; Eğirdir nüfusuna kayıtlı olan kısmı Anamas dağları (Eğirdir- Şarkikarağaç arası) diğer kısmı ise Uluborlu'daki Korudağı bölgesinde Eğirdir kazasının Hoyran nahiyesinde. Tırtar

¹⁰¹ Yusuf Halaçoğlu, **XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, TTK Basımevi, 1988, s.129.

¹⁰² Ayşe Pul; H.1151-1154 Tarihli Isparta Şer'iyeye Siciline Göre 18. yy.'da Isparta'nın Sosyo-Ekonomik ve İdari Yapısına Dair Bir Araştırma, A.Ü. Yeniçağ tarihi ABD (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1994, s. 27-28.

¹⁰³ Nurhan Gedik, "187 Numaralı Isparta Şer'iyeye Sicili" (Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği), Konya, Selçuk Ü., Yakınçağ Tarihi ABD (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997, s. 454.

ve Şarkikararağaç'ın Afşar nahiyesinde ise Karaçakal ve Kütüklü aşiretleri bulunur¹⁰⁴.

Antalya'da Güney Anadolu göçebelerinin hemen her koluna, oymağına rastlanabilir. Honamlı, Saçıkaraalı, Karahacılı, Eski Yörükler, Sarıkeçili, Töngüşlü, Çakallar, Karakoyunlu, yerleşmiş veya yarı yerleşik olanlar Gebizler, Murtana, Fettahlı, Saraçlı, Varsak, Yeniosmanlı, Karatekeli, Melli bunların başlıcalarıdır¹⁰⁵.

Besim Zühtü'nün 1922 tarihli bölge raporunda Isparta bölgesindeki aşiretlerin adlarına baktığımızda Saçıkaraalı 175 çadır - 1400 kişi, Karakoyunlu 180 çadır - 1440 kişi, Sarıkeçili 100 çadır - 800 kişi, Eski Yörük 90 çadır - 720 kişi, Fettahlı 15 çadır - 400 kişi, Gebiz 40 çadır - 320 kişi, Karatekeli 20 çadır - 160 kişi ve Aksıgırlı 15 çadır - 20 kişi olarak gösterilmiştir¹⁰⁶.

Çukurova Obası; Beydili, Karakoyunlu, Karalar, Koyunlu, Bozdoğan, Sarıkeçili, Bakış, Saçıklı, Keşşafı, Karahacılı, Haytalı, Tecirli, Cerir, Çeçeli, Menemenci, Avşar, Varsak, Karakayalı, Karatepeli Çimeli, Tekeli, Köserelli, Kaçar, Harmandallı, Honamlı, Karagöçer, Telli Bolacalı, Karageçitli, Horzum, Çakal, Karasaçlı, Ulaşlı, Elbeyli, Çepni, Tahtacı, Evcı, Sartekili, Karakoyunlu, Bayındırlı, Körükçüler, Çetirevli, Araplar, Balıcalı, Yumutlu, Kumarlı isimlerini korumaktadırlar. Honamlı Maraş, Gaziantep, İçel obalarında da görülmektedir. Hayta İçel ve Maraş obalarında, Karakoyunlu İçel obalarında da yer almaktadırlar¹⁰⁷.

Biz bu aşiretler arasından kendi araştırma bölgemizde rastlamış olduğumuz Honamlı, Hayta, Karaçakal, Karakoyunlu, Eski Yörük ve Kötekli aşiretleri hakkında bilgiler vermeye çalışacağız. Anadolu'daki Yörüklere aşiret denilmektedir. Isparta'da yaşayan aşiretlerin hangi Oğuz boyundan geldiklerine dair kaynaklarda yeterli bilgiler bulunmamaktadır. Honamlı aşiretinin Kayı ve Avşar boyuna dayandığını söyleyenler olsa da bu bilgiler belli bir kayda veya belgeye dayanmamaktadır. Bu aşiretlerin Horasandan geldikleri ve Anadolu'nun birçok yerinde dağınık halde bulundukları bilinmektedir. Biz bu bölümde araştırma bölgemizden elde etmiş

¹⁰⁴ Süleyman Sami Böcüzade, **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi**, Sdl. Suat Seren, İstanbul, Serenler Yayınları, 1983, s. 68-69.

¹⁰⁵ Hüseyin Saraçoğlu, **Akdeniz Bölgesi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1989, s. 553.

¹⁰⁶ Besim Zühdi, **Türkiye'nin Sıhhi ve İctimai Coğrafyası, Hamidabad Sancağı (Cüz 9)**, Ankara, Ögüd Matbaası., 1388/1922, s. 22.

¹⁰⁷ Ali Rıza Yalman; **Cenupta Türkmen Oymakları II.**, Haz. Sabahat Emir, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1977, s. 510 Güney yurttaki bulunan oymaklar.

olduğumuz bilgiler ve ulaşabildiğimiz kitabi bilgiler ışığında aşiretlerin mahallerini ve Türkiye’de ağırlıklı olarak bulundukları yerleri bir nebze olsun belirtmeye çalışacağız. Türkiye’nin genelinde yapılacak bir çalışma bize aşiretlerin dağılımı ve Anadolu’daki yerleşme düzeni hakkında bilgi verebilecektir. Bizim elimizdeki bilgiler dahilinde yapabileceğimiz, resmin bir bölümünü sunmaktan ibaret olacaktır.

HONAMLI

Honamlı adının kökeni hakkında farklı fikirler ileri sürülmektedir. Ali Tanyıldız’ın kitabında Honamlı adı ile ilgili iki görüş dikkatleri çekmektedir. Birincisi: “Bu Yörükler bir yerden göçüp başka bir yere konduklarında yani konalga yerine vardıklarında erkekler hemen bir araya gelip atış yarışı yaparlar. Komşularda “Hun yapılı şeyler geldi yine atışa başladılar” veya “Hun-namlıların sesi gelmeye başladı” diye konuşmaya başlarlar. Honamlı adı buradan gelmektedir.

İkincisi görüş ise: Türkler Anadolu’ya gelirlerken, o zamanlar adları Honamlı değilse bile, Honamlı adını alacak grup yol üzerinde bir savaşa rastlar. Zayıf olan tarafa yardım eder ve savaşı kazanırlar. Savaştan sonra Bey kendilerine yardım edenlerin kim olduğunu sorar. Yardımcıları “Ho güzel beydi” diye namlı birini gösterirler. Sonrasında o beye Güzelbeyli yada Honamlı denmiştir” diye naklediliyor¹⁰⁸. Ancak kitapta da belirtildiği üzere birinci görüşte Hun namlı denilebilmesi için Türkiye’de Hunların tanınması gerekir ki, bu zayıf bir ihtimaldir. İkinci görüş ise yoruma açıktır.

Araştırmamız sırasında görüştüğümüz kişilerin Honamlı adı ile ilgili öne sürdükleri fikirlere baktığımızda;

-Honamlı: *Hun namlı, Hun diyarından gelen ilk yörük aşireti olduğu için bu adı almıştır*¹⁰⁹.

- Honamlı: *Bazı kitaplarda Ho namlı diye geçer, “Ho” Türkçe ama “Nam” Türkçe olmayan bir sözcük. Bu sözün ilk kaynağının “Ho” yani sığırla ilgili olduğunu düşünüyor. Birde adını Çin’in kuzey sınırında bulunan Honan yurdu denen bölgeden almış olabileceği düşünülmektedir*¹¹⁰.

¹⁰⁸ Ali Tanyıldız, **Orta Asya’dan Gedikli Köyü’ne Honamlı Yörükleri**, 3.bs., Isparta,1990, s. 33-34.

¹⁰⁹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 36.

¹¹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

Fehmi Aksu “Honamlı” adını oymak adları arasında verirken¹¹¹; A.Rıza Yalman bazı Türkmen aşiretleri arasında Honamlı’ya Hotamlı adını verdiklerini ve Bursa’nın Karacabey kazasında bu isimle bir köy olduğunu söyler¹¹². Cevdet Türkay’ın eserinde ise Honamlı adıyla bir aşiret yer almazken, “Hotamlı (Hotamlu) Saçıkıralı aşireti” olarak geçer ve Denizli Kazasında, Kütahya sancağında olduğu belirtilir. Ancak Hotamlı ve Honamlı arasındaki bir ilişki olup olmadığı hakkında net bir bilgi yoktur. Ayrıca “Saçıkıralı” araştırma bölgemizde “Hayta” aşiretine verilen bir addır¹¹³. Honamlı adının kökeni hakkında net bir bilgiye ulaşılamamıştır.

Masateke Matsubara’nın 1980 yılında yaptığı çalışmada verdiği bilgiye göre Honamlı aşireti Horasandan gelmiştir. Gelenlerin büyük bir çoğunluğu Adana, Antalya, Isparta ve Konya illerine yerleşmişlerdir. Bir kısmı hala göçebe hayatını sürdürmektedir¹¹⁴. Ancak günümüzde birçoğu yerleşmiş durumdadır. Görüştüğümüz kişilerde Orta Asya’dan kuraklık sebebi ile göçüp geldiğini bir kısmının Adana’da kaldığını bir kısmının da Aydın’a gittiğini, oradan beyliklere, obalara ayrıldıklarını söylediler. Altı oğlan altı oymak olmuş, her biri kuvvetlenmiş çoğalmış bunlar bir yere sığamayınca da dağılmışlardır¹¹⁵.

Honamlı aşireti dokuz mahalleden oluşmaktadır.

M.Eröz’ün Yörükler kitabında Konya Yunak köyünden edindiği bilgilere göre Honamlı mahalleleri.

1- Çoşlu mahallesi 2- Ötgünlü 3- Telliler 4- Elekli 5- Karaevli 6- Recepli
7- Hacımahmudlu 8-Bekmezci 9-Garsavurdanlı olarak belirtilir.

M.Matsubara’nın çalışmasında;

1- Elekli 2-Hacı İbrahimli 3-Hacı Mehmetli 4-Karsavurdanlı 5-Kötekli
6-Çoşlu olduğunu ifade eder ve henüz adını saptayamadığı diğer mahallelerle

¹¹¹ Fehmi Aksu, **Isparta İli Yer Adları**, Isparta, İlkadım Basımevi, 1936, s. 161.

¹¹² A.Yalman, **a.g.e.**, s. 42; C.Orhonlu, **a.g.e.**, s.16; F.Sümer, XVI. Asırda Anadolu, Suriye, ve Irak’ta Yaşayan Türk Aşiretlerine Umumi Bir Bakış, s. 515’ ta “Anadolu’daki Yörükler için aşiret tabiri kullanılmaktadır” denilmektedir. Ayrıca Cevdet Türkay, **Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatler**, Tercüman Kaynak Eserler Serisi.1, 1.bs., İstanbul, 1979, s.17 eserinde Oymak, Aşiret ve Cemaat deyimleri, birçok belge ve defterlerde aynı anlamda kullanıldığı belirtilir. Ayrıca pek çok kaynakta aşiret tabirinin kullanılıyor olması sebebiyle bizde *aşiret* tabirini kullanmayı uygun bulduk..

¹¹³ C. Türkay, **a.g.e.**, s. 91,423.

¹¹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 35, 36, 41.

¹¹⁵ M. Eröz, **a.g.e.**, s. 46.

birlikte yedi veya dokuz mahalleden oluştuğunu belirtir¹¹⁶.

Bizim araştırmamız sırasında öğrendiğimiz kadarıyla Honamlı aşiretinin 9 mahallesi; 1- Çoşlu 2- Ötgünlü (Hacı İbrahimli ve Hacı Mehmetli) 3- Telliler 4- Elekli (Hacı Celilli de denir) 5- Karaevli 6-Recepli 7-Karsavurdanlı 8- Eskiler obası 9-Hacı Abdilli (Mehmet Akkın dokuzuncu mahallenin “Aksığırılı” olduğunu söylerken Gedikli’deki Basır soyadlıların, M. Eröz’de geçen “Pekmezci ve Hacı Mahmutlu” mahallelerine bağlı olduğunu vurgular)¹¹⁷.

Yörükler merkezlerden uzak yerlerde yaşadıkları için çoğu zaman dini nikah kıyarlar. Bu yüzden de çocuklarını nüfusa kaydederlerken ya da ölen birini bildirirlerken sorunlar yaşarlardı. Bu sebeple de 70 sene öncesine kadar Yörüklerin içinde seyyar muhtarlık sistemi kurulmuştur. Böylece Yörükler her nerede doğarlarsa doğsunlar nüfuslarına bağlı oldukları muhtarlık yazılmıştır. Yani bir Honamlı Sütçüler Yeşilyurt köyünde dünyaya gelmiş olsa bile nüfusunda Antalya-Serik-Ötgünlü yazılırdı. Çünkü Honamlılar Antalya’da Ötgünlü’ye kayıtlıydılar. Ötgünlünün iyi silah atan anlamına geldiği söylenir. Bir kısmı da Antalya Serik (eski adıyla Kökez)’e bağlıdır. Sonraki yıllarda mahalleler birbirlerinden ayrılmış ve herkes yavaş yavaş iskan olmuştur.

Hacı Mehmetli çok dağılmayarak Antalya tarafını tercih edip yerleşmiştir. Yayla olarak da Akşehir Deveboynu yaylasına gitmişlerdir.

Recepli’nin bir kısmı Konya ovasına, bir kısmı da Yunak köyüne yerleşmiştir.

Hacıibrahim Yörüklerinin bir kısmı Aydın tarafında, bir kısmı Ankara-Polatlı-Yağcıoğlu köyünde, bir kısmı da Antalya’da Abdurrahman mahallesi ile Gebiz Aksaz mahallesinde otururlar. Yaylaya Akşehir Deveboynuna çıkarlar.

Eskiler obası Antalya’da kalmıştır.

Ötgünlü’lerin yoğun olduğu yerler Taşağıl, Kaymaz, Ötgünlü deresidir. Buralarda otururlar ve yaylaya Akşehir Doğanhisar’a çıkarlar.

¹¹⁶ M.Matsubara, “Yörük Yaşamında “Keçi” ve Keçilerin Kümelenmesi İlkeleri”, **II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C. IV., Ankara, G.Ü.B.Y.Y.O. Basımevi, 1982, s. 355. Matsubara, Honamlı aşiretinin bir mahallesi olan Coşlu Yörüklerinin hayvancılık yaşamı hakkında 1979-80 yılları arasında Türkiye’de saha çalışması yapmıştır.

¹¹⁷ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 22; Gedikli 36, 41.

Çoşlu Yörükleri Honamlı aşiretinin bir mahallesidir. Çoşlu Yörükleri kışın Antalya'nın Asikaraman köyündeki (yeni adı Yenikaraman'dır) ormanlarda otururlar. Mayıs ayında Isparta ilinin Anamas yaylasına göçerler. Bu göç yoluna "Çandır yolu" derler. Yol boyunca konalgalar olur. Yaylada iki ay kalıp, Temmuz sonunda ya da Ağustos başında Anamas yaylası eteğinde bulunan bir köye göçerler. Bu göç olayı "güzle" olarak adlandırılır. Burada bir-iki ay oturup sürü otlatılır. Ekimde tekrar Antalya'ya inerler. Bu nedenle Çoşlu Yörüklerinde bir yılın (kışla, yayla, güzle) diye üç mevsime bölündüğünü görmekteyiz¹¹⁸. Göçler ve göç yolları hakkındaki bilgilere ileride ayrıntılı olarak değinilecektir.

Karsavurdanlı (Adı Güzelli) Manavgat-Hocalı ve Belen mahallesine yerleşim çoğunlukla 1960'larda olmuştur. Ancak bunlar arasında halen daha yarı göçebe hayat yaşayıp, Ketenlik yaylasına çıkanlar vardır.

Karaevliler Antalya civarında otururlar. Honamlılar Anadolu'da, Aydın'da, Adana'da, Amasya'da Maraş'ta, Hatay Dörtyol'da, Konya 'da Doğanhisar, Akşehir, Seydişehir ve Beyşehir'de yaşarlar.

Honamlıların bir kısmı ise Sütçüler Yeşilyurt köyüne yerleşmişlerdir. Ev inşasına 1951'lerde başlamışlardır, öncesinde kara çadırlarda duruyorlardı. Yayla olarak da Gökdere, Diresgene(Yuvalı) köylerine gidiyorlardı ¹¹⁹.

Sütçüler- Yeşilyurt köyünde oturan Honamlıların nüfusu 1935'lerde Eğirdir'e bağlı Sofular köyüne nakledilmiştir. Sofular'dan sonra 1952 yılından beri Sütçüler Yeşilyurt'a bağlıdır. Honamlıların bir kısmı devletten iskan edilmeyi istemişlerdir. Bu kararı almalarında çadır hayatı yaşıyor olmaları ve orman kanunları gelince hayvancılık yapamamalarının da etkisi olmuştur. Devlette Honamlıların bir kısmını Konya-Yunak kazasına iskan etmiştir. Ancak arazi tam sınırda olunca Ankara-Polatlı- Yağcıoğlu köyünde nüfusa geçmişlerdir. 1964'te Yeşilyurt köyünden de gidenler olmuştur¹²⁰.

¹¹⁸ M.Matsubara, **a.g.e.**, s. 355.

¹¹⁹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 4

¹²⁰ Honamlı aşiretinin yerleştirilmesi konusunda daha detaylı bilgi için Bkz.: M.Eröz, **a.g.e.**, s. 266-268.

Honamlıların Bulunduğu Köyler:

Isparta: Ş.Karaağaç - Gedikli, Senirkent - Akkeçili , Sütçüler- Yeşilyurt köyleri.

Konya: Yunak - Honamlı (Gökpınar çiftliği) - Çayırbaşı -*Sevinçköy köyleri.

Konya: Akşehir - Cankurtaran - Kundul - Saray - Değirmen - *Ulupınar -*Yeniköy köyleri.

Konya: Çeltik - *Gökpınar köyü

Konya: Çumra - *Dinlendik köyü

Konya: Kadınhanı - *Saçıkara - *Örnekköy (Alibey yaylası) köyleri.

Konya: Sarayönü - *Koyunlu - Kuyuluzebir köyleri.

Konya: Tuzlukçu - *Kundullu köyü.

Ankara: Polatlı - Yağcıoğlu köyü - Yenisanayi mah. civarı

Antalya: Manavgat - Kaymaz - Çakış -Talaş (Ötgünlü) - Bereket - Nigit ve Hocalar Taşağıl - Kaymaz köyleri ve Ötgünlü yurdu.

Antalya: Mandılla (Güzelyurt) - Hacı Aliler mah.

Antalya: Serik - Devlet su işleri civarındaki mahalleler.

Antalya: Döşemealtı,

Adana: Ceyhan - Başdeğirmen köyü - Toprakkale cami mah¹²¹

KARAÇAKAL

Aksu ilçesindeki Sofular ve yakınında kurulu olan Havutlu köyleri Karaçakal aşireti tarafından kurulmuştur. Aşiretin adı konusunda köy içerisinde bir netlik yoktur. Kimi kendisini Karaçakal olarak tanımlarken kimi de Harameyn Karasakal aşireti olarak tanımlamaktadır. Bölgede kaldığımız süre boyunca köy hakkında araştırma yapan insanlardan bile net bir bilgiye ulaşılamamıştır. Cevdet Türkay'ın kitabında Karaçakal cemaati, Türkmen Taifesi Yörükkan Taifesindendir ve Hamit sancağında Yalvaç, Eğirdir ve Karaağaç kazalarında bulunurlar diye yazılmıştır¹²².

¹²¹(Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 84; Ali Göçer, “Aladağ, Karaevli, Karakoyunlu, Horzum, Müsürler, Honamlı, Karakeçili, Sarıkeçili, Keşefli.. Yörüklerinin Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı”, Kayseri, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1999, s. 106; A. Yalman, **a.g.e.**, C. II, s. 42 ; Gedikli- Şaban Yerlikaya ,“Göçebelikten Yerleşime Honamlı Yörükleri”, Balıkesir, Necatibey Eğitim Fak. (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1997, s. 48; * Zeki Oğuz, **Yaylaların Özgür Çocukları**, Konya , 2004, s. 54-56, Konya Yörükler Derneğinin tespit ettiği köyler (*) simgesiyle gösterilmiştir.

¹²² Cevdet Türkay, **a.g.e.**, s. 466.

Karaçakal aşiretinin bulunduğu köyler:

Isparta: Sütçüler- Yeşilyurt köyünde bir mahalle.

Eğirdir - Eyüpler köyü.

Aksu - Havutlu Köyü - Sofular Köyü

Gelendost - Kemer - Keçili köyleri.

Senirkent - Akkeçili köyünde birkaç hane.

Aydın: Yenipazar - Donduran Köyü¹²³.

HAYTA

Hayta kimdir diye sorduğumuzda “Hayta şerrinden korkulan bir yörüktür” cevabını aldık. Hayta kılıcı keskin bir nevi eşkiyadır diye tanımlayanlarda var¹²⁴. Yörede Hayta’ya Saçıkara’da denilmektedir. Cevdet Türkay’ın kitabında “Saçıkara için (Saçıkara, Saçıkara) Kozan kazası, Hamideli, İçel, Teke, Alaiye vs. sancaklarında yer alan Konar - göçer Türkmen Yörükler taifesidir. Saçıkara Cemaatı, İçel Sancağında iskan edilmiş olup, eşkiyalık sebebiyle 1140 tarihinde Kıbrıs Ceziresine nakl ve iskan edilmişlerdir. Cemaat-i mezbûr, mukaddema Aydın Sancağının hali ve harab mahallerine iskan olunmuştu” denmektedir¹²⁵.

M.Eröz’ün kitabında Hayta Yörükleri 12 mahalle gösterilir:

1- Hacı Süleymanlı mahallesi (obası) 2- Hacı Aliler mahallesi 3- Elekli mahallesi 4- Kötekli mahallesi 5-Saçıkara mahallesi 6- Kerimli mahallesi 7- Guccüklü (Küçük) mahallesi 8- Neneli mahallesi 9- Bacaklar mahallesi 10- Hacı Nasıflı mahallesi 11- Hacığara mahallesi 12- Gosatlı mahallesi

Kışlak alanları Antalya’da Gebiz, Kocayatak, Yanköy ve Solak’tır. Bu aşiret Anamas dağlarında yaylar, Şarkikaraağaç Gelendost (Isparta) ovasında güzler, Antalya’da kışlar. Bütün bu 12 obanın daha doğrusu Hayta Aşiretinin (Saçıkara-Saçıkara) obasından meydana geldiği söyleniyor. Fakat biz aynı kanaatte değiliz. O taktirde aşiretin ismi (Saçıkara) olmak gerekirdi. Gerçi bu aşiretin mensupları kendilerinin bu isimle tanıtıyorlarsa da, bu Hayta isminin yarattığı tesirden kurtulabilmek içindir. Zira (Hayta) vurucu, kırıcı, haydut manasına gelmektedir.

¹²³ Sofular- Muammer Akgül.

¹²⁴ (Bkz Ek 1) - Yeşilyurt 21, Serpilköy 88.

¹²⁵ C.Türkay, a.g.e., s. 638.

Karadeniz sahillerinde (Çepni) hangi manayı Hayta da öyledir. Orta Asya hususiyetlerini en fazla muhafaza eden bu aşiretin isminin çok eskiden kaldığı anlaşıyor. Bu aşiret fazla cesur, atak ve zamanında çok gezginci olduğundan ismi bu manaları kazanmıştır¹²⁶.

Araştırma yöremizde görüştüğümüz kişilerse sekiz mahalle adı vermişlerdir¹²⁷.

Saçıkaralı (hayta)	1- Eresilli	5- Soçurmaz
	2- Gönüllü	6- Balabanlı
	3- Neneli	7- Çakırlar
	4- Kosatlar	8- Mucanlar

Hayta aşiretinin bulunduğu köyler:

Antalya: Merkez Dutlubahçe civarında,

Serik

Isparta: Aksu - Yenice kazası vardır.

Ş.Karaağaç - Yenice kale köyü.

Sütçüler- Yeşilyurt köyü

Konya: Ilgın - *Gökçeyurt köyü

Kadınhanı - *Saçıkara - Örnekköy - Pusat köyleri.

Yunak - *Beşışıklı - Özyayla köyleri¹²⁸.

KÖTEKLİ

Kötekli: Eskiden değneğe kötek denirdi. Köteklilerinde döven kıran bir aşiret olduğunu ifade etmek için kullanıldığı söylenmiştir¹²⁹.

Köteklilerin mahalleri Gökdoğanlar-Kötekli- Sağkollu, Kulalı¹³⁰

Antalya Serik- Tuzla burnunda, Yanköy, Nebiler, Abdurrahman, Kocayatak, Alaylı, Kemerağzı, Çakırlı köyleri kışlak olarak kullanılır.

¹²⁶ M. Eröz, **a.g.e.**, s. 45.

¹²⁷ (Bkz Ek 1) - Serpilköy 77,82, 88.

¹²⁸ *Zeki Oğuz, **a.g.e.**, s.54-56.

¹²⁹ (Bkz Ek 1) - Yeşilyurt 14, 26.

¹³⁰ (Bkz Ek 1) - Yeşilyurt 18; Serpilköy 73, 84.

ESKİ YÖRÜK

Fazla gevezelik yapmaz, çattığın zamanda karşısındakini tanımaz. Zümrelerde Eski Yörük'tür. Zümre topluluk anlamına gelir. Tekelioğlu'na yaptıkları hizmetlerden dolayı bu ad verilmiştir.

Eski Yörük 180 hane birlikte konup göçüyorlar. Bir kısmı Serik'e yerleşiyor. Bir üst neslin kaydı Antalya- Serik kazası nüfusundadır.

Isparta'da Eski Yörük sayıca azdır.

Isparta: Eğirdir- Aşağı Gökdere köyünde bir iki hane.

Eğirdir- Eyüpler köyü

Antalya: Serik civarında birkaç köyde Eski Yörük yaşar¹³¹.

KARAKOYUNLU

Bu obanın asıl adı “Keşşafı”dır. Keşşafı Karakoyunluların bir bölümüdür. Oba 65 yıl önce Teke sancağından gelmiştir. Aşiret yazın Aladağ'da “Alagöl” (dağlar arasında yuvarlak bir ovaya verilen isimdir. Bu alan bir çimen gölü gibidir ve bunun için Alagöl denmiştir), Bulgar dağında “Gavur çukuru” yaylalarında tahminen 150 hanelik bir çoğunluk gösterir. Kışın Adana ve Ceyhan kasabaları civarında kışlar¹³².

Karakoyunlu aşiretini M.Eröz yedi mahalleye ayırır:

1-İbişli 2-Kuşçular 3-Hacıallılar 4-Könterli 5-Dayılar 6-Balıklılar 7-Ebişler¹³³.

Anamas dağlarında yaylayıp, Antalya'da kışlıyorlar. Çoğu yarı göçebedir. M.Eröz kitabında “Bu aşiretin bir koluna Bulgar dağlarında rastladık. 40-50 sene evvel gitmişler birbirlerine akrabadırlar. Karakoyunluların Doğu Anadolu ve İran'da büyük roller oynadığını biliyoruz. Anamas'a çıkanlar 300 kusür çadırdır” demektedir¹³³.

Y.bademli'de Dedegöl yaylasında görüştüğümüz İbişli soyundan “Tahta bıçaklar” sülalesinden Mehmet Demir Karakoyunluların cumhuriyetten önce 350 çadırının seyyar muhtarlığa bağlı olduğunu, Cumhuriyetten sonra yerleşime geçtiklerini belirtmektedir.

¹³¹ (Bkz Ek 1) - Serpilköy 83.

¹³² A.Yalman, **a.g.e.** C. II, s. 39.

¹³³ M.Eröz, **a.g.e.** s. 47.

Antalya: Serik- Dikmen - Deniztepesi köylerinin yarısı - Karadayı Beldesi merkez. Karakoyunlular'ın en yoğunlukla bulundukları ilçedir. Aşağı yukarı bütün köylerinde Karakoyunlu vardır.

Antalya: Gebiz

Konya: Beyşehir - *Çiftlik köyü -*Dumanlı köyü

Konya: Sarayönü - *Çeşmelizebir köyü

Adana: Osmaniye'de bir grup.

Mersin 'de az bir grup Karakoyunlu yaşamaktadır¹³⁴.

¹³⁴ Z.Oğuz, **a.g.e.**, s. 54-56.

1.4. ISPARTA İLİNİN KISA TARİHÇESİ

Isparta ve Burdur illerinin tamamı ile sınır olduğu Denizli, Afyon, Konya ve Antalya vilayetlerinin küçük birer parçasından oluşan yöre Batı Akdeniz bölümünün iç kısmında yer alır ve aşağı yukarı 25.000 km²'lik bir alana yayılmıştır¹³⁵.

Göller Bölgesi'ne bu ismin verilme sebebi; başta Eğirdir ve Burdur Gölleri olmak üzere Salda Gölü, Yarıklı Gölü, Gölhisar Gölü, Bahçeözü Gölü, Söğüt Gölü, Kestel Gölü, Gençali Köyü, Berket Gölü, Çorak Gölü, Hamak Gölü vs. irili ufaklı pek çok gölün bulunmasıdır¹³⁶. Isparta'nın diğer önemli gölleri ise Kovada, Gölcük ve Beyşehir Gölü'nün il sınırları içinde kalan bir bölümüdür. Bu göllerden başka il içinde pek çok gölet vardır.

Isparta'nın yüzey şekillerini Batı Toros Dağlarının uzantısı olan dağlar ile bunların arasındaki kalkerli çukur alanlar teşkil eder. İlin kuzeydoğusunda yükselen ve Konya ile tabii sınır çizen Sultan dağları, kuzeyinde Barla Dağı, doğusunda Davraz Dağı güneyinde Akdağ ve bu dağların arasında da Isparta ovası yer alır. İl sınırları içinde büyük akarsu yoktur¹³⁷.

Göller Bölgesi'nin bulunduğu yöre Bizanslılar'ın elinde iken “ Psidia” olarak adlandırılıyordu¹³⁸. Isparta adını alışı ve bu adın menşei konusunda kaynaklarda birbirinden farklı pek çok görüş vardır. Bu görüşlerden bazıları şunlardır:

1-Yunanistan'daki Isparta şehri halkının, memleketlerinin milattan 400 küsur yıl önce bir depremle harap olmasından ve bir asır sonra da Büyük İskender tarafından zaptedilmesinden ötürü gelip bugünkü Isparta'nın bulunduğu yere yerleşmeleri ve buraya eski memleketlerinin adını vermelerinden kaynaklandığı söylenmekte ise de bu rivayeti doğrulayacak herhangi bir tarihi kalıntı ve yazılı belge yoktur.

2-Eski Yunan dilinde ayrılmış ve dağılmış anlamına gelen “Sporada”

¹³⁵ İlhan Erdem, “XIII. Asrın İkinci Yarısı ile XIV. Asrın İlk Yarısı Arasında Göller Bölgesinin Siyasi, İktisadi ve Kültürel Vaziyetine Genel Bir Bakış”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C. 17, S:28, 1996, s. 51.

¹³⁶ Ferah Görgülü, “Selçuklular Zamanında Göller Bölgesi'nin Siyasi, Sosyal, İktisadi, Dini ve Kültürel Durumu”, Isparta, SDÜ İslam Tarihi ve Sanatları A.B.D. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2000, s.1; Hüsamettin Tanış, **Burdur 1967 İl Yıllığı**, Ankara, Önder ve Güven matbaası, 1967, s. 94-97.

¹³⁷ **Yeni Türk Ansiklopedisi**, “Isparta”, C.IV, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1985, s.1357.

¹³⁸ Durmuş Kaya, “Seleucia Sidera”, **I. Uluslararası Psidia Antiocheia Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, İzmit, Kocaeli Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş., 1999, s. 35-46; Bkz.: Mehmet Özsait, **İlkçağ Tarihinde Psidya**, İstanbul, İÜ.Yay., 1980.

kelimesinden alınmış olduğu, yine bir rivayete göre bu beldelerin dağınık bir şekilde despotlar idaresinde bulunduğu için bu isim verilmiştir.

3-Kâmus-ul-Alâm'da ise bu şehrin eski bir şehir olduğu ve eski adının “Baris” olup Yunanca “ıs” zarf edatıyla birleşerek “Isbarita” olduğundan bundan galat olarak Isparta denildiği açıklanıyor¹³⁹.

4-Mahalli araştırmacılar Hikmet T.Dağlıoğlu'nun araştırmalarına göre, Isparta adının “Barida” kelimesinden türediği, bu kelimenin ise Yunanca değil, Eti'ce, belki de Lidya dilinde yazılmış bir kelime olduğu, ilk Yunan göçmenleri Anadolu'ya çıktıklarında buranın güzelliğini işiterek Barida'ya anlamına “Isbarida” dedikleri ve bu sözcüğün zamanla “Sparta-Isparta” şeklini almış olduğudur¹⁴⁰.

5-Almanların araştırmalarına göre, milattan önce buraları gezen Strabon'un Isparta'ya Sapot adını verdiği, Isparta adının bu kelimedenden türediği şeklindedir¹⁴¹.

6-Ünlü Selçuklu tarihçisi Osman Turan'a göre ise, Isparta adı Bizans devrinde aynı şehri gösteren Eis Barida'dan gelmektedir¹⁴².

7-İbn Batuta Seyahatnamesi'nde Isparta adı Sabarta olarak geçmektedir¹⁴³.

8-İbn Bibi'nin Selçuknamesi'nde Isparta'nın III. Kılıç Arslan zamanında fethedildiği belirtilir. Burada da Isparta kelimesi “Sabarta” şeklinde yazılmıştır¹⁴⁴.

9-Eski Yunan mitolojisinde Isparta kelimesi “Ekilmiş” anlamına gelmektedir¹⁴⁵.

10- Başka bir görüşe göre de Isparta'nın önceki yerleşim yeri “Öküzbattı” sırtları idi. Kentin bugünkü bulunduğu topraklar üzerinde de sebze, tahıl gibi ürünlerle, çokça arpa ekiliyordu. “Asparyat” eski Yunan dilinde “Arpalık” demektir. Buna nisbetle Isparta'ya Asparyat denildiği bu isminde zamanla Isparta haline geldiğidir¹⁴⁶.

¹³⁹ S.Böcüzade, **a.g.e.**, s. 6.

¹⁴⁰ **A.g.e.**, s. 7 ; H. T. Dağlıoğlu, “Isparta Kelimesinin Eski İmlamızda Yazılış Şekilleri”, **ÜN**, C.VII, S: 84-86, 1941, s 1170-1171.

¹⁴¹ Böcüzade, **a.g.e.**, s. 9.

¹⁴² **A.g.e.**, s.7 ; O. Turan, **a.g.e.**, s. 266.

¹⁴³ Böcüzade, **a.g.e.**, s. 10.

¹⁴⁴ İbn Bibi, **Selçukname**, M. Nuri Gençosman, Ankara, Uzluk Basımevi, 1941, s. 38-39.

¹⁴⁵ Mustafa Koç, **Baris Hamit Hamitabat Tüm Yönleri İle Isparta**, Isparta, Türk Köyü Yay., 1983, s. 16.

¹⁴⁶ Ömer Güllü, “Isparta İktisadiyatının Tarihsel Durumuna Bir Bakış”, **ÜN**, C.3, S:34, 1937, s. 484-486.

Eski Türkler nereye göçerlerse göç ettikleri yere bazen kendi isimlerini verirlerdi. Göller Bölgesinde bu şekilde verilmiş olan isimler çoktur. Selçuklular da bu bölgeye geldikleri zaman kendi isimlerini veya boy adlarını yerleştikleri yerlere vermişlerdir. Afşar, Beydilli, Bayat, Kayı gibi. Türkler bazen de kendileri oturdukları yerin adını alırlardı. Aral-Aral kabilesi, Horasan-Horasan boyu gibi. Bazen de, önceden yaşadıkları yerlerin isimlerini sonradan göç ettikleri yerlere vermişlerdir. Senirkent gibi. Senirkent adının aslı da Semerkant olabilir ve buranın halkının Semerkant'tan gelmiş olma ihtimali vardır¹⁴⁷.

Göller bölgesindeki yerleşim yerlerine baktığımızda pek çoğunun isminin, Selçuklulardan itibaren Anadolu'ya yapılan Oğuz göçleri sırasında verildiğini görürüz. Isparta çevresinde en çok Kınık ismine rastlanmaktadır. Kınık boyu Selçuk oğullarının mensup olduğu boydur. Bu boy adının Isparta çevresinde çok olması bu çevrenin Selçuklular tarafından istilâ edildiğini ve onların buraya yerleşmiş olduklarını gösterir. Bundan sonra ikinci önemli Oğuz boyu Karkın'dır. Bir iki yerde adı geçen Oğuz boyları da Bayat, Beydilli, Afşar, İğdir, Beçenek, Çavındır (Çavdar, Çavdarlı, Çandı), Salur, Yüregir'dir. Kısacası, yirmi dört Oğuz boyundan pek çoğu Göller Bölgesinde yer almıştır¹⁴⁸.

Oğuzlar müslüman olduktan sonra “Türkmen” adı altında tarihte rol almaya başlamışlardır. Türkmen boyları eski Oğuz boy ve teşkilatını devam ettirmişlerse de yeni yeni isimlerle boylar ortaya çıkarmışlardır. Bunlar içinde Yomut, Teke gibi isimler bulunmaktadır ki bu adları Isparta çevresinde Yomutlu, Tekeli şeklinde görmekteyiz. Gene Oğuzlara mensup boylar arasında Karakeçili, Akkeçili ve Karakoyunlu gibi boy isimlerini de Isparta ve çevresinde bulmaktayız¹⁴⁹.

Bugün Isparta'nın on iki ilçesi vardır. Bu ilçeler, Merkez ilçe, Atabey, Aksu, Eğirdir, Yalvaç, Uluborlu, Senirkent, Gönen, Gelendost, Keçiborlu, Şarkîkaraağaç, Yenişarbademli ve Sütçüler'dir.

Araştırmamız içerisinde yer alan ilçe ve köyler hakkında kısa bilgiler verilecektir.

¹⁴⁷ Fehmi Aksu, “Bir Anket”, *ÜN*, C.II, S: 14, Mayıs 1935, s. 186-187.

¹⁴⁸ F.Sümer, *a.g.e.*, s. 437-438.

¹⁴⁹ H. Namık Orkun, “Isparta’da Türk Boyları”, *ÜN*, C. X, S:112-113, Temmuz- Ağustos 1943, s. 1543.

1.4.1. SÜTÇÜLER İLÇESİ

Sütçüler doğal güzellikleri ve tarihi kalıntıları bakımından Isparta'nın en şirin ilçelerinden biridir. İlçe Batı Toroslar'da kuzeyden Kovada Gölü ve Anamas Dağı, güneyden Bozburun Dağı ile sınırlanan yaklaşık 1300 km² dağlık ve engebeli bir alana yerleşmiştir. Sütçüler ve yöresi, Türkler'in Anadolu'ya gelişinden sonra Selçuklular zamanında XIII. yüzyıl başlarından itibaren çeşitli Oğuz boylarına mensup Türk aşiretleri ile göçebe Türkmen olarak bilinen Yörükler tarafından yurt edinilmiş, önce Anadolu Selçuklu Devleti'ne daha sonra da merkezi Eğirdir'de bulunan Hamitoğulları Beyliği'ne kalmıştır. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinde Hamit sancağının Eğirdir kazasına bağlı bir nahiyesi iken, daha sonraları müstakil bir kaza yapılarak sancak merkezinin bulunduğu Isparta'ya bağlanmıştır. Ancak XIX.yüzyılın ikinci yarısında (1867'de) tekrar nahiye statüsüne indirilmiştir.

Cumhuriyetin ilk yıllarında “Bavullu” olarak adlandırılan nahiye merkezi, bulunduğu yerin dağlık ve engebeli olması sebebiyle dağ anlamına gelen “Cebel” adını almış, 1938 yılında da bucak merkezinin teklifi ve İl Daimi Encümeni'nin kararı ile ilçe yapılmıştır. Halkının İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde süt ve süt ürünlerinin pazarcılığını yapmalarından dolayı aynı tarihte adı Sütçüler olarak değiştirilmiştir. Bugün 30'a yakın köyü ve üç kasabası ile birlikte toplam nüfusu 22 bin civarındadır. Dört bin nüfuslu ilçe merkezi ise etrafı dağlarla çevrili çanak biçimindeki bir vadinin yamacında kurulmuştur (Bkz.: Ek 2- Sütçüler İlçe Haritası).

Sütçülerin ilk kuruluşunun ne zaman olduğu kesin olarak bilinmemesine rağmen, yörede M.Ö. 200 yıllarına kadar giden kalıntılar mevcuttur.

Türkler'in Sütçüler ve yöresine ilk defa XIII. yüzyıl başlarında yurt edininip yerleştiklerini tahmin etmek mümkündür. Nitekim, Anadolu Selçuklu Devleti zamanında Pisidya bölgesi mevkiinin coğrafi şartları sebebiyle uzun süre ele geçirilememiş ve nihayet III.Kılıç Arslan zamanında 1203'te Isparta'nın zaptı ile bu tarafın istilasına başlanmış, Eğirdir, Borlu,Yalvaç ve daha sonra Antalya taraflarına Hamit Bey idaresindeki Türkmen aşiretleri yerleştirilmiştir.

Sütçüler ilçe merkezinin ilk Türk ve Müslüman sakinlerinin kimler olduğu hakkında yeterli ve sahih tarihi bilgiler olmamasına rağmen, nesilden nesile aktarılan sözlü kaynaklar vardır. Bunlardan birine göre, burası ilk defa Horasan'dan gelen

Kayı boyuna mensup Türkmen aşiretlerinin kurduğu bir yerdir. Günümüze kadar ulaşan diğer bir efsaneye göre ise, Sütçülerin ilk kurucuları göçebe Türkmen olarak bilinen bir Yörük aşiretidir¹⁵⁰.

1.4.1.1. YEŞİLYURT KÖYÜ

Yeşilyurt eski adıyla “Sığırlık” köyü, deniz seviyesinden 600-650 metre yükseklikte bir orman köyüdür. Sütçüler İlçesine 22 km uzaklıkta olan köyün sınırları, doğuda Karadiken köyü sınırlarıyla birleşip Zinar boğazında biter. Batıda Aşağıgökdere köyü sınırlarıyla birleşir. Karageriş ve Asar tepe sırtlarında biter. Kuzeyde Akbelenli (Haymana) köyü sınırlarıyla birleşir. Gökpınar çayında biter. Güneyde ise Şeyhler ve Çandır köyleri sınırlarıyla birleşip Damlamaz deresi, Dügümbelen’i ve Kirlik sarnıcında biter¹⁵¹.

1948 senesine kadar Eğirdir’e bağlı olan köy, bu tarihten sonra, dönemin muhtarı tarafından daha yakın olduğu düşüncesiyle, Sütçüler İlçesine bağlanmıştır. Köyün adı yakın bir tarihte Yeşilyurt olarak değiştirilmiştir.

Sütçüler ilçesindeki arazi yapısından dolayı köylerde yerleşme genellikle dağınıktır ve birçok mahalle yer alır. Yeşilyurt köyünün de 16 mahallesi vardır. Merkez (Kocaköy) mahallesidir *(Bkz.: Ek 4- CD Foto 2). Diğer mahalleler köye yerleşen Yörüklerin kurdukları mahallelerdir. Yeşilyurt köyünün etrafı dağ ve tepelerle çevrili olup her tepenin bir adı vardır. Buna göre köyün kuzeyinde Kösetaşı, batısında Sarıtaş, güneyinde Alıştaşı, Karadağ, doğusunda Selimler mahallesi yer alır. Köy civarında kızılçam, ardıç, çıtlık, meneviş, pınar, kesme ve meşe ağaçları vardır. Köyün iklimi yumuşaktır. Kar Mart ayında yağar ama çok etkili olmaz. Lodos ve poyraz eser. Köyde buğday, darı, arpa ve mısır ekilir. Pınargözü adıyla bilinen bir kaynağın yanında alabalık havuzu vardır. Yabani zeytin özellikle Kırcazeytin mahallesi civarında yaygındır. Meyve ağaçları arasında dut, nar, elma ve armut ağaçları bulunur¹⁵².

¹⁵⁰ İsmail Hakkı Göksoy ”Sütçüler ve Yöresinin Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, **Isparta’nın Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu II (16-17 Mayıs 1998)**, C.3-Bildiriler, Isparta, 2001, s. 185, 187,191; Böküzade, **a.g.e.**, s. 64-67.

¹⁵¹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 1, 2, 10, 14.

* Fotoğraflar CD içerisinde sunulacaktır.

¹⁵² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 16, 23, 24, 27, Dudu Çetin.

Köyün kendine ait bir aracı olmadığı için köye ulaşım Isparta köy garajından hergün saat 14:30'da kalkan Çandır arabalarıyla sağlanmaktadır. Sabahları ise Çandır arabası haftanın belli günleri saat altıda Yeşilyurt'a uğrayarak yolcu alır. Bunun dışında köye giden bir araç yoktur. Özel araçlarla, ulaşım sağlanır¹⁵³.

Köyün elektriği ve suyu vardır. Ancak bazı mahallelerde su çeşmelerden alınır. Köye elektrik gelmeden önce özellikle çadırda yaşarken ışık sağlamak için çıra çadırı tutuşturabilir düşüncesiyle çam odunu yakılmıştır. Sonraları zaman zaman kandil, lamba ve lüks kullanılmıştır¹⁵⁴. Köy yolu ilk defa 1960'larda orman idaresi tarafından yapılmış sonraki yıllarda asfaltlanmıştır. Yol yapımından önce ulaşım eşeklerle sağlanmış¹⁵⁵. Köye sulama suyu depoları yapılarak 2002 yılında getirilmiştir¹⁵⁶. Köyde kanalizasyon yoktur. Bu sebeple pek çok evde tuvaletler evin yakınında ya da balkonun bir köşesinde yer alır. Yeni yapılan evlerin tamamında tuvaletler evin içindedir¹⁵⁷.

Merkez Kocaköy mahallesi altı mahalleden oluşur. Aşağıoba, Gökbelen, Kazanbaşı, Orta mahalle, Yeşildere olarak sayabileceğimiz mahallelerde iki bakkal (Bkz.:Ek 4- CD Foto 10-11), bir kahve (Bkz.:Ek 4- CD Foto 8-9) ve birkaç çeşme yer alır. Bunun yanısıra köy konağı, bir cami (eskiden cami olmadığı için Melikler köyüne gidilirmiş sonra cami yapılmış, iki yıl öncede içi genişletilmiş) (Bkz.:Ek 4 CD Foto 13), 1994'te yapılmış Sağlık ocağı (Bkz.:Ek 4- CD Foto 12) bulunur. Sağlık ocağının alt katı düğün salonu olarak kullanılır. Köye ait masa, sandalye, kaşık, çatal, bıçak gibi malzemeler burada muhafaza edilir ve düğünlerde, mevlütlerde kullanılır¹⁵⁸. Köy okulunda 1. ve 2. sınıflar eğitim görür. 3.,4.,5. sınıflar taşımali eğitimle Çandır'a götürülür. Taşımali eğitim için köy kooperatifine ait iki otobüs vardır¹⁵⁹.

¹⁵³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 16.

¹⁵⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

¹⁵⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 14, 24, 27.

¹⁵⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 16.

¹⁵⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9.

¹⁵⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9,10,16, 23, Birgül Yavuz , Dudu Çetin.

¹⁵⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 16, 19.

1.4.1.1.1. Köyün Demografik Bilgileri

TABLO 3- DİE’NİN NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE YEŞİLYURT KÖYÜ NÜFUS BİLGİLERİ

Yıllar	1940	1955	1960	1965	1980	1985	1990	1997	2000
Toplam	266	527	606	652	740	836	799	743	719
Erkek	123	249	307	327	352	411	362		354
Kadın	143	278	299	325	388	425	437		365

Yeşilyurt Köyü ebesi Dudu Kahraman’ın yaptığı 2004 yılı ETF (Ev Takip Fişleri) sonuçlarına göre köy 192 hanedir. Toplam nüfus 771 kişi olup bu sayının 376’sı erkek, 395’i kadındır (Bkz.: Ek-3 Nüfus Piramidi). Genel olarak 1990 nüfus verileri dışında kadın ve erkek sayıları arasında büyük farklar görülmez.

TABLO 4- 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE YEŞİLYURT KÖYÜ EĞİTİM BİLGİLERİ

Cinsiyet	Okuma çağında olmayanlar	Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlköğretim	Ortaokul	Lise	Üniversite
T	93	104	81	396	65	29	3
E	49	19	39	196	45	26	2
K	44	85	42	200	20	3	1

Köyde ağırlıklı olarak ilkokul mezunlarını görüyoruz. Genelde göçer yaşamda düzenli olarak bir yerde ikamet edilmediği için çocuklar okula gitme şansı bulamıyorlardı. Bu sebeple de okur - yazar olmayanların oranı yüksekti. Köye yerleştikten sonra okula giden sayısı artsa da köy imkanlarıyla sadece ilkokulu bitirebiliyorlardı. Ortaokul ve lise öğrenimi için köy dışına gitmek gerekiyordu. Günümüzde de durum pek farklı değildir. Köydeki okulda sadece 1. ve 2. sınıflara eğitim verilmektedir.

TABLO 5 -2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE YEŞİLYURT KÖYÜ MEDENİ HAL BİLGİLERİ

Cinsiyet	Çocuk	Bekar	Evli	Dul	Boşanmış
T	162	144	416	42	7
E	79	79	208	5	5
K	83	65	208	37	2

Köyün büyük bir kısmı evlidir. Köylerde gençler belli bir yaşa geldikten sonra evlendirilir. Boşanma oranı ise düşüktür. Bu durum evliliğe verilen önemin bir göstergesi sayılabilir.

1.4.1.1.2. Köyün Adı ve Tarihçesi

Yeşilyurt köyü eskiden bölgede hüküm sürmüş bir aile olan Yılanlıoğullarının sığır otlatma yeri, mandıra alanı olduğu için “Sığırlık” adı ile anılır. Yılanlıoğlu eskiden köyün ortasında yer alan Sarıgöl’de (Bkz.:Ek 4- CD Foto 3) camız otlatmak istemiş ancak camızları sülükten kurtaramayınca gölde kanal açtırarak gölün sularının dereye karışıp gitmesini sağlamıştır. Hatta anlatıldığına göre Yılanlıoğlu eline bayrak alıp kanalın içine girmiş dışardan bayrak görünmeyecek derinlikte kanallar kazdırmış ve sonrasında bu alanı sığır otlatma alanı yapmıştır.

Bölgede anlatıldığına göre Osmanlı zamanında Isparta Konya sancağına bağlı iken Eğirdir’e bağlı Yılanlı köyünde Yılanlıoğlu namıyla anılan, Antalya Teke’de de Tekelioğlu namıyla anılan kişiler vardır. Bu iki adam aralarındaki husumete çözüm olsun diye “Kırkgeçit yaylası”nı sınır belirleyerek toprakları aralarında paylaşırlar. Çandır köyünün aşağısındaki Kırkgeçit, Karadağ’ın Kocalar belinden yukarısını Yılanlıoğlu aşağısını da Tekelioğlu zapteder. Anlatılana göre Yılanlıoğlu’nun 40 oğlu, Tekelioğlu’nun da üç oğlu vardır. Yılanlıoğlu Tekelioğlunun kızı olan uzun saçlı, esmer Saçlıdor’yu beğenir, kıza talip olur ve istemeye gider. Tekelioğlu’da yayla alanı olarak Sorkun’u, güzle olarak da Serpe’yi (Serpilköy’ü) vermesi şartıyla bu evliliği kabul eder. Yılanlıoğlu da bu arazileri verir. Sonra bu iki aileye ne olduğu tam olarak bilinmez¹⁶⁰.

Kaynaklarda Yılanlıoğlu hakkındaki bilgilere “ÜN” dergisinde Neşet Köse, Fehmi Aksu ve H. Turhan Dağlıoğlu’nun makalelerinde rastlıyoruz. Neşet Köse’nin makalesinde aktardığına göre Yılanlı Koca Musa’nın oğludur. 1179 H.’de Eğirdir ve çevresini Antalya’dan gelip Aydın’a geçerken her sene yağma eden Serik aşiretinin zulmüne karşı o havaliyi müdafaa etmiş ve aşireti fena halde hırpalamış. Nihayet sultan tarafından asi kabul edilerek üzerine asker sevk edilmiş ve Hamit’de ikamete

¹⁶⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 14, 21, 24, 27; Ahmet Halaçoğlu, **Teke(Antalya) Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa ve Faaliyetleri**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2002 s. 38-41.

memur edilmiş bir adamdır. Bu hadise bundan sonra gelen bütün bu sülalenin tam bir yüzyıl hükümete mualif vaziyet almasına sebebiyet vermiştir.1165-66-67 şer'iyе sicillatında adı Eğirdir voyvodası (Esseyit Yılanlı Musa Ağa) adıyla geçer¹⁶¹.

Köyün ilk kurulduğu yerin Merkez Kocaköy mahallesi ile Bayırdibi mahallesi arasında kalan alan olduğu söylenir. Buraya “Yanköy mevki” denilmektedir. Burada eski küçük bir kale (harabe) kalıntısı vardır (Bkz.:Ek 4- CD Foto 1). Yine köyün genelinde birçok kale yer alır. Bunlara “Asar Harabeleri” denilmektedir¹⁶². Asar, halk arasında kale kalıntısı gibi olan yapılara denir. Köyün kurulduğu Yanköy mevkiinde insanların üzerine dağdan taş yuvarlanınca köyün yeri değiştirilerek bugünkü Kocaköy mahallesinin olduğu yere taşınır. Yanköy’de kalınan süre boyunca birçok kişinin sıtmadan öldüğü de söylenmiştir. Köyün ne zaman kurulduğu tam olarak bilinmese de 150-200 yıllık bir köy olduğu düşünülmektedir. İ.H.Göksoy 1530 tarihli Muhasebe Defterinde XVI. yüzyılda Eğirdir kazasına bağlı Yuva (nahiyesi içinde de Pavlı (160 hane), Diresgene (72 hane), Serpe (35 hane), Sanlu (293 hane), Zengi (48 hane), Karkın (66 hane), **Sığırlık (2 hane)**, Beydili (45 hane), Keremli (20 hane), Gümü (22 hane), Pekmekir (35 hane)... köyleriyle birlikte toplam 112 haneli köyler bulunduğunu aktarır. 1835 yılında Anadolu coğrafyası hakkında kaleme alınan Konya vilayetine ait bir el yazma eserden naklen verilen bilgilere dayanılarak Isparta’nın yerleşim yerleri ve nüfusları verilmiştir. Eğirdir kazasının 41 köyü arasında Sofular ve Sığırlık’ta görülmektedir¹⁶³. Köylüler 1950’lerin başında Eğirdir hükümet binasının yandığını bu yüzden de birçok tapunun kayıp olduğunu söylediler.

Yeşilyurt köyünü ilk kuranlar Karaoğlanlar, Eryiğitler, Çömezler, Loğmanlar olarak bilinmektedir. Köyün ilk yerleşenlerin torunları bugün kendilerini Yörük

¹⁶¹ Neşet Köse, “İki Belge - Yılanlıoğlu ve Çelik Paşalar”, **ÜN**, C.2, S:19, s. 266 ; “Yılanlıoğlu Ali Ağa’nın İdamı hakkında Birkaç Belge” **ÜN**, C.2, S:20, s.285-286; Diğer makaleler için Bkz.: Fehmi Aksu, “Yılanlıoğullarına Dair Vesikalar-1”, **ÜN**, C.4, S:48, Mart 1938, s. 685-689 (ayrıca S:58) ; H.Turhan Dağlıoğlu, “Yılanlı Oğullarına Dair Vesikalar”, **ÜN**, C.9, S:109-111, Nisan-Haziran 1943, s.1504-1509 (ayrıca S:121-122).

¹⁶² Cüneyt Oğuztüzün, “İssızlığın Ortasında”, **Atlas Dergisi**, S:45, Aralık-1996, s. 44-58; İ.H. Göksoy, **a.g.m.**, s.187, Sığırlık (Yeşilyurt)Kalesi ve harabeleri de Psidia Bölgesinde eski bir antik yerleşim yeri olup içerisinde antik sarnıç, bina ve sur yıkıntıları bulunmaktadır. Sığırlık harabelerinden Sülüklügöl mevkiindeki kitabede de, üçgen biçiminde çatı bölümünün iki kenarında Adada’nın iktidar simgesi olan parasının bir yüzünde bulunan triskeles(üç ayak) kabartması vardır.

¹⁶³ İ. Hakkı Göksoy, “Osmanlı Arşiv Kayıtları Işığında Eğirdir Köyleri”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri ile Eğirdir (1. Eğirdir Sempozyumu 31 Ağustos- 1 Eylül 2001)**, Isparta, 2001, s. 375-377.

kabul etmemektedirler. Köye geliş hikayeleri de farklılıklar gösterir. Bir kısmı seferberlik zamanında Ankara Haymana'dan gelip bu köye sığındıklarını aktarmıştır¹⁶⁴.

İlk kurulan mahalleler: Keltenler mah., Kocaköy mah., Asar mah., Selimler mahallesidir.

Bayırdibi Mahallesi: Bayırdibi mahallesi bayırda kurulmuş bir mahalle olduğu için bu ad verilmiştir (Bkz.: Ek 4- CD Foto 7).

Kanalizasyon sistemi olmayan mahallede su ihtiyacı da pınarlardan sağlanır. Şebeke suyu kullanılmaktadır.

Bayırdibi mahallesinde:

Bozhaba Sülalesi - Eski yörük.

Sarpdağ (soyad) - Karadayılar sülalesi

Özdemir (soyad)- Hasanliler, Özdemirler sülalesi- Yörük değil denirken Hasanliler sülalesinin kökeninin Eski Yörük olduğu da söylenmektedir¹⁶⁵.

Ulusoy-Antalya'da suç işledikten sonra İstanbul'a kaçan, Sütçüler'li bir adamla tanışıp bu köye gelen bir kişidir. Daha sonra bu köyden biri ile evlenerek köyde kalmıştır.

Bayırdibinde ölenler Gedik mahallesindeki veya merkezdeki kabirlere konulur. Genelde ölenler sülale neredeyse oraya gömülür.

Gedik Mahallesi: Şebeke suyu bulunmamaktadır. Su çeşmelerden temin edilir. Mezarlığı vardır. Orman deposu ve orman deposunun lojmanları da yer alır. Eski ismi Gedikti ama Mandallar mahallesi kurulunca Mandallarda denmeye başlanmıştır.

Mandallar Mahallesi: Kanalizasyon ve şebeke suyu yok. Çamaşırlar yaz aylarında çeşme başlarında kazanlarla yıkanır. Karaçakal ve Hayta aşiretlerinin yaşadığı mahalledir. 25-30 sene önce kurulmuştur. Önceleri üstlerde kayanlık mevkiinde duruyorlardı.

Demirbaş (soyad)- Katrancılar sülalesi- Karaçakal

Soyfidan (soyad)-Burunsuzlar sülalesi- Hayta

Koçaslan-(soyad)- Balabanlı sülalesi- Hayta

¹⁶⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23, Dudu Çetin.

¹⁶⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 26.

Gelinyutan Mahallesi: Gelinyutan adını alışı için anlatılan rivayete göre, Yörükler gelip bu mevkiye konmuşlar. Gelinin biri suya gitmiş bir türlü gelmeyince aramaya başlamışlar ama gelini bulamamışlar. Gelini yuttu mu burası yahu derken mevki gelinyutan olarak kalmış. Yörükler göçüp ertesi sene geldiklerinde taşın içinde bir tutam saç bulmuşlar.

Mahallede şebeke suyu ve bir mezarlık yer alır.

Kaçar (soyad)- Honamlı yörüğü- Hacıbrahimli mahallesi

Yıldız (soyad)- Honamlı yörüğü- Hacıbrahimli mahallesi

Lakapları; Kaçar-Alişanlar

Yıldız-Müdüroğulları

Gökbüvet Mahallesi: Mahallenin bir mezarlığı bulunur. Su şebekesi yoktur.

Gelinyutan'ın kuzeyinde, Haymana'ya yakın tam sınırda çayla Akbelenli (Haymana) köyünden ayrılır.

Güngör (soyad)- Mollaveliler sülalesi- Karaçakal

Ilıca mahallesi: Su şebekesi var

Karadağ Mahallesi: Örtülü mahallesine bağlı. Zümre (soyad)- Eski Yörük

Kaya Mahallesi: Eskiden tepede kale varmış ama evlerin yapımında kullanılmış. Menevişli mahallesinden köye gelip yerleşenlerin kurduğu bir mahalledir. Su şebekesi var. Mahalledekiler Honamlı yörüğü - Hacımüdürlerdir.

Kale (Asar) Mahallesi: Mahallenin sırtlarında kale kalıntıları vardır. Çömezlerin kurduğu mahalle.

Çelikçakmak (soyad) -Muhtarmehmet, Delebeler sülalesi

Boyekin (soyad)- Çoban sülalesi- Aslen Eski Yörük olabilir.

Gökdemir (soyad)- Süllüler sülalesi-Babaları Kötekli imiş, anneleri yerli

Koçaslan (soyad)- Burunsuzlar sülalesi- Hayta

Kuntbilek (soyad)- Mustafaaliler sülalesi- Kötekli yörüğü

Özkan (soyad)-Bucak Taşyayla köyünden gelme. Burada evlenmiş,40 senedir köyde yaşıyor.

Savcılı (soyad)- Katilhaliller- Aslı Yörük ama tam bilinmiyor sonradan yerleşme.

Şenol (soyad)-Sarıoğlanlardan

Uysal-Süllülerden

Keltenler Mahallesi: Buralarda balık tutan bir adamın tuttuğu balıklar küçük olduğu için kitlen, kelten denmiş. Adı da öyle kalmış. Mahallede su şebekesi var.

Fatma Demirtaş- Katilhaliller kızı- Aslı yörük

Şenol (soyad)- Sarıoğlanlar

Kayalık- Karaçakal (Havutlu, Sofular)

Köyyeri mahallesi: Eskiden büyük bir mahalle imiş ama bir kısmı Eğirdir’e, bir kısmı Sofular köyüne yerleşmişler ve mahalle dağılmış.

Erdoğan-Cubbakadir-Anneleri Çakal, babaları Hayta.

Menevişli Mahallesi: Kendilerine ait mezarlıkları var. Şebeke suyu yok, çeşme suyu kullanılıyor (Bkz.: Ek 4- CD Foto 4).

Yılmaz (soyad)-Honamlı- Hacı müdürler. Kale mahallesindekiler çocuklarıdır.

Kırcazeytin Mahallesi: Mezarlıkları vardır. Su şebekesi olmadığı için çeşme suyu kullanmaktadırlar.

Çetinçakmak (soyad)- Eminler sülalesi

Eryiğit-Koçularlı-Deli Ali- Anamas Aksu Koçular’dan gelip burada evlenip yerleşen biri.

Kayacan-Kulaksızlar sülalesi- Karaçakal

Kaya (soyad)- Kulaksızlar sülalesi-Karaçakal

Karaboğa (soyad)- Eğirdir Banus’tan evlenip yerleşme.

Çiftçi (soyad)-Karadiken’li. Evlenip yerleşmiş.

Zinar Mahallesi: Su şebekesi yoktur.

Demirbaş (soyad)-Katrancılar- Aliçavuş sülalesi- Karaçakal

Örtülü Mahallesi: Su şebekesi yoktur. Çeşme suyu kullanılıyor.

Demirekin (soyad)-Şükrüler sülalesi

Koçaslan (soyad)-Burunsuzlar sülalesi- Hayta

Selimler mahallesi: Su şebekesi yoktur. Çeşme suyu kullanılıyor. Mezarlıkları vardır.

Demirtaş

Dönmez (soyad)-Akkocaoğlu sülalesi

Erdoğmuş- Çandır’dan gelme evlenip kalmış.

Gencer (soyad)- İnceahmetler sülalesi- Hayta

Kayacan (soyad)- Kulaksız sülalesi-Hayta

Kılıç (soyad)-Gebeş Mehmetler

Güler

Öcal- Osmancık

Şahintürk-Mucan hacılarından- Hayta

Şenol- Saroğlanlar- Keltenlerden gitme

Zorkol- Katırhasanoğlu

Merkez (Kocaköy)mahallesi: İki tane mezarlık (15 sene önce duvarı örüldü), 1 değirmen (8 senelik), 2 bakkal, PTT acentalığı, Cami (2000 yapımı), Okul (1960-65'lerde yapıldı), Sağlık evi (1994 yapımı) ve köy konağı bulunmaktadır.

Çetin (soyad)- Keltenoğulları

Eryılmaz (soyad)-Müftüler

Eryiğit (soyad)-Muhtarlar

Gökdoğan (soyad)-Kostanmehmetler- Bir yanı Kötekli

Karakoç-Çavuşdişi, Nizamalı- Bir yanı Karakoyunlu yörüğü

Kılıç- Çobanhasan

Koç-Eski imam Yalvaç Ayvalı köyünden

Küçükyaman-Efe Mustafa sülalesi- Honamlı yörüğü

Özdemir-Hasanaliler sülalesi

Özkan-Babası Bucak Taşyayla köyünden annesi yerli.

Sarpdağ- İstanbullular

Savcılı-Katilhaliler-Aslı yörük ama bilinmiyor.

Uysal-Çömezler

Yılmaz-Müftüler

Zümre-Zümreler- Eski Yörük

Yörüklerden Yeşilyurt köyüne yerleşenler belli bir grupla değil sadece ailecek yerleşmişlerdir. Sonra zamanda akrabalarından da gelip kalanlar olmuş ve Yörüklerin kendilerine ait mahalleleri oluşmuştur. Yörüklerin köyde ilk kalmaya karar verdikleri zamanlar Kurtuluş Savaşı yıllarıdır. Savaşlar sebebiyle çok fazla yaylacılık yapamayan Yörüklerin çoğu askere de gitmediği için dağlarda gezmek yerine yerleşmeyi uygun görmüşlerdir. Yeşilyurt تنها bir köy olduğu için tercih edilmiştir. İlk başta yerleşik halkın Yörüklere çok sıcak bakmadıkları da bir gerçektir. Anlatılanlara göre savaşa asker alımında civardaki pek çok köyde olduğu

gibi Yeşilyurt (Sığırlık) köyünde de çok fazla erkek nüfus kalmaz. O dönemde askerden kaçıp dağlarda yaşayan, asayiş bozan eşkiyalar halkı rahatsız etmektedirler. Köylerde kalanlar daha çok kadın ve çocuklar olduğu için eşkiyaların gücü daha da etkili olmuştur. İşte bu dönemde 22 yıl köyde muhtarlık yapan Osman Eryılmaz'ın babası başına musallat olan eşkiyadan kurtulmak için Yörüklerden yardım ister. Onlarda asker kaçağı olduklarını yetkililere bildirmemesi halinde köyde kuş uçurtmayacaklarını söylerler. Böylece Yörüklerin yerleşimi başlamış ve aşayiş bir nebze sağlanmıştır. İlk önce Haytalar sonra Karaçakal aşireti en son Honamlılar yerleşmiştir. Honamlıların yerleşimi 1930-35 yıllarında daha çok Gelinyutan mahallesinde olmuştur. Mandallar mahallesine de Sofular köyünden gelen Karaçakallar yerleşmiştir. Yörükler buraya yerleştiklerinde köyün imamı Honamlı Yörüklerini ziyaret eder. Honamlı Yörüklerinin yaşlılarından Ahmet Çavuş:

“Bir yiğit attan düşer,

Yine atlanır

Yiğit olan yiğit her derde katlanır

Yiğidin koltuğunda yiğit saklanır

Kuru ağaçta dal olmaz, gölge olmaz.” demiş. “Yani ben size sığındım yiğit diye.

Kimseye bir faydanız olmadıktan sonra siz ne işe yararsınız “anlamına geldiği ifade edilmiştir. Bu sayede köyün imamı kalmalarına izin verir.

Yörüklerin bir kısmı suç işlediği için Adana'dan gelip buralara yerleşmişlerdir, bir kısmı da köyden evlendiği için kalmıştır. Diğer bir kısmı ise artık Yörükçülük yapamadığı için yerleşmeyi kendisi arzu etmiştir. İnönü zamanında hangi köyün nüfusu fazla ise yardım gönderiliyor diye muhtarlar civardaki Yörükleri de köye dahil etmişlerdir.

Köyün ilk kurulduğu zamanlarda köyün ortasında Sarıgöl olarak bilinen bir sazlık alan varmış ve bu yüzden 1960'larda ve daha önceki yıllarda halk sıtma sorunu ile karşıya karşıya kalmış. Köye yerleşen Yörükler daha çok yüksek yamaçlara merkezden uzak yerlere mahalle kurmuşlardır. Önceleri kara çadırda yaşayan Yörükler 1950'lerden sonra ev yapıp yerleşmişlerdir. İlk yapılan evler saz evlerdir. Yazları Yörükler uzun süre yaylaya gitmeye yine devam etmişlerdir. Köy halkı ise sıcaklığın etkisini azaltmak için köy kenarında veya biraz yüksek yerlere, Gelinyutan mahallesi ve Haymana köyüne giderlermiş.

Yörede gölden dolayı hasırcılık yapılırken, gölün kurutulmasından sonra hasır dokumanın yerini halı almıştır. Ancak halıda çok uzun süre devam etmemiştir. Köyde yürürlüğe giren orman kanunundan önce keçi beslenmiş. Önceleri köyde 4000-5000 civarında keçi beslenmekteymiş. Günümüzde ise keçi sayısının yanında hayvancılık sayısında da bir azalma olmuştur. Köye yol yapılmadan önce hasta olanlar eğer eşeğe binemeyecek durumda iseler sal’la omuzda götürülürdü. Sütçüler’e 5, Isparta’ya 16-17 saat sonra ulaşılabilirdi.

Köyde birçok eşkiyanın adı anılmakta ve pek çok eşkiya hikayesi anlatılmaktadır. Ancak konumuzun dışında olduğu için eşkiyalara değinilmeyecektir. Yörede nam salan eşkiyalar; Güllü Hüseyin, Keltenoğlu, Hasan Ali Ethem (Yörükleri göç zamanı yolunu kesip soyarmış. Yörüklerde yakalanmamak için deve çanlarını takmazlarmış) Filik, Demirci Efe’dir. Abdallar bu efeler için yakımlar yakarlar. Bu yakımlara bir örnek verecek olursak:

“Keltenoğlunun da incedir bıyığı da karadır sakalı

Atının başı da mercan tokalı

Cellat mı kesildin be ifrad sakalı

Keltenoğlu da dersavaktan çıkmış yola

Al cepkeni çekmişte yargın dalına

Namlı Kelteninde kel çakallarda girmiş salına.

Keltenoğlu sabahcadan çıkmışta paslanır

Kıratta talbada beslenir

Keltenoğlu 100 ünün içinde seslenir

Arpıla verdim de gezer kelleyi.

Yakaavşar dedikleri çarşılı pazar

Keltenoğlunun kelleyi kesmişlerde, tüngüşür gezer

(Arkasından müfreze vurduğunda kafası gitmiş)

“Yiğidin anası tez ağlar”¹⁶⁶.

¹⁶⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 21

1.4.2. ŞARKİKARAAĞAÇ İLÇESİ

Şarkıkaraağaç ilçesi, öteden beri Yalvaç Karaağacı demekle maruf, Isparta'nın doğusunda, Isparta'ya 23, Konya'ya 27 saat uzaklıkta bulunan 7 mahalle ve Afşar nahiyesi dahil olmak üzere 46 köyden ibarettir¹⁶⁷(Bkz.: Ek 2- Ş.karaağaç İlçe Haritası).

Şarkıkaraağaç tarih boyunca Khillanion, Pedion, Anabura, Neapolis, Asilkale, Karaağaç-ı Yalvaç ve Karaağaç-ı Şarkî adlarıyla anılmıştır. Karaağaç Bizans'a bağlı iken Türk akınlarına maruz kalmıştır. Karaağaç ve havalisine Selçuklulardan Rüknettin Şah'ın oğlu III. Kılıç Arslan'nın katlinden sonra 1264 yılında III.Gıyasettin Keyhüsrev sultan olmuş ve sultanlığı 1281'e kadar sürmüştür¹⁶⁸.

Şarkıkaraağaç, Hamitoğulları Beyliğinin İsauria kısmına düşmüştür. Hamitoğulları ikiye ayrılınca Karaağaç, Dünder Bey oğulları bölgesinde kalmıştır. İlyas Bey zamanında Karaağaç'ı Karamanoğullarından Alaaddin Bey de işgal etmiştir. İlyas Bey'in oğlu Kemaleddin Hüseyin Bey'de Karamanoğullarının saldırıların karşı 1380 senesinde Osmanlı Padişahı Murad Hüdavendigâr ile yaptığı antlaşma sonucu seksen bin altın karşılığında Osmanlı'lara vermiştir.

Şarkıkaraağaç'ın 13.yüzyılda "Saçıkara" isimli Türk aşireti tarafından Türklere mesken olduğu anlaşılmaktadır. Bir zamanlar gezginci ve yazları Karaağaç civarında çadırlarda oturlarmış. Daha sonra git gide yerleşmeye başlamışlar ve bu suretle kasabanın gelişip bir yerleşme merkezi haline gelmesini sağladıkları halk arasında söylenmektedir.

Şarkıkaraağaç, Yalvaç Karaağaç'ı olarak Yalvaç'a bağlı iken nahiye idi. Eski sicillerle bir takım şer'i vesikalarda ve bazı beratlarla fermanlar üzerinde kâh (Karaağaç karyesi), kâh (Karaağaç nahiyesi) cümleleri bulunmasına bakılırsa, Karaağacın ilk zamanlarda karye, daha sonra nahiye olduğu ve nihayet kaza haline getirildiği anlaşılmaktadır¹⁶⁹.

¹⁶⁷ S. Böküzade, **a.g.e.**, s. 56.

¹⁶⁸ **A.y.**

¹⁶⁹ H.Turhan Dağlıoğlu, "Şarkıkaraağaç Kazası" ÜN, C. 9, S: 97-98, Nisan-Mayıs 1942, s. 1334.

1.4.2.1. GEDİKLİ KÖYÜ

Beyşehir Gölü kenarında bulunan, deniz seviyesinden yüksekliği 1180 metre olan Gedikli köyünün ilçe merkezine uzaklığı 27 km. dir.

Köyün sınırlarına baktığımızda doğusunda Beyşehir gölü Kumluca mah. (Mada adası), batısında Kurttaş, Çığsankırı, Mıhlıardıç, Çayır, Akbel, kuzeyinde Binittaşı, Yıkılanyalı, Sarıkabalı (Ayaz) köyü sınırı, güneyinde ise Kızılkuyu ve Doğrusulak yer alır. Kuzeybatısında Peynirkırığı (yayla), Köykuyu güneybatısında İncebel, Çığsankırı, Y. Bademli'nin Yenice ve Pınarbaşı mahallelerinin yayla sınırı ayrılarak güney tarafından Hoyran sınırı başlar. Katran sivrisinden doğuya Beyşehir Gölüne kadar uzanır. Göl sınırı doğru sulaktan başlayarak Eşek adasının güney doğusundan Mada adasını içine alıp kuzey- doğuda Sarıkabalı sınırına ulaşır¹⁷⁰.

Gedikli köyü 1938'lerde Belceğiz köyünün bir mahallesi iken 12.07.1948'de muhtarlık mührü alınmış, 1948 yılında Gedikli köyü olarak kurulmuştur. İlk muhtarı Mehmet Süral'dır.

Köye ait toplu taşıma aracı yoktur. Köye o yönde ilerleyen bir araçla ya da köye giden birinin arabasıyla ulaşım sağlanır.

Geçen sene örnek köy seçilen Gedikli'de bir köy konağı, cami, bir okul, bir süpermarket bulunmaktadır. Köy camisi 1954'te Kurucaovalı Sandık Mehmet usta tarafından yapılmıştır (Bkz.:Ek 4- CD Foto 24). Köy Konağı 15 yıllıktır. İçinde kahvehane, muhtarlık, kütüphane, 2 kooperatif, su ürünleri ve sulama kooperatifi ile telefon santrali vardır. Köyde Gedikli Köyü Güzelleştirme, Yapma, Yaşatma Derneği kurulmuştur. Yapılan etkinliklerden birisi Kültür Merkezi inşasıdır (Bkz.: Ek 4- CD Foto 23). Başlangıçta düğün salonu yapma niyetiyle yola çıkılmıştır. 400 m²'lik düğün salonu olarak düşünülürken 720m²'lik çok amaçlı bir bina inşasına başlanmıştır. Tamamlandığında içerisinde Gedikli köyü müzesi, yörük müzesi, üstte konferans salonu, 10 misafir odası, bilardo salonu ve kütüphane olması hedeflenmektedir¹⁷¹.

Köye 1952 yılında bir yerleşme şeması hazırlandı. Buna göre her evin dört tarafından da yol geçecek şekilde bir düzenleme yapılmıştır¹⁷². Köye elektrik 1973

¹⁷⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41, 45, 47, Şaban Yerlikaya, a.g.e., s. 48.

¹⁷¹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34.

¹⁷² (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34,36, 45.

senesinde gelmiştir. Eskiden çıradan sonra gaz lambası, lüks, kullanılmış¹⁷³. Telefon acentalık 1976'da, santralli telefon 1986 yılında gelmiş¹⁷⁴. Köyün eskiden göl suyundan başka su kaynağı yoktu, yaylalarında hala daha su yoktur. Depolara su doldurularak yaylaya götürülür (Bkz.: Ek 4- CD Foto 73). İçme suyu için 1976 yılında su deposu yapılmıştır. O zamana kadar ise göl suyu kullanılmıştır. Şimdi su toprak altından depoya, depodan da köye gelmektedir¹⁷⁵. 2000 yılında kanalizasyon sistemi kurulmuştur. Köylü kendi katkılarıyla yaptığı halkevi binasını sağlık ocağı olarak kullanmaktadır. Köy okulu ilk defa 1953 yılında inşa edilmiş olup 1970 yılında ek bina yapılmıştır¹⁷⁶. Yenişarbademli'de kurulan pazar beş senedir köyün meydanına da kurulmaktadır. Pazarda yiyecek ve giyim eşyaları satılmaktadır (Bkz.:Ek 4- CD Foto 26-27).

1.4.2.1.1. Köyün Demografik Bilgileri

TABLO 6- DİE'NİN NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE GEDİKLİ KÖYÜ NÜFUS BİLGİLERİ

Yıllar	1955	1960	1965	1980	1985	1990	2000
Toplam	353	550	587	800	750	1012	725
Erkek	174	256	295	399	374		353
Kadın	353	294	292	400	376		372

Genelde kadın ve erkek sayıları arasında çok büyük farklar görülmez. 2004 yılında hazırlanan ETF sonuçlarına göre Gedikli köyü merkezde 150 hane, Kumluca Mahallesi'nde (Mada adası) de 30 hane yer almaktadır. Toplam nüfus 702 kişi olup 331'i erkek 371'i kadındır (Bkz.:Ek 3- Nüfus Piramidi).

¹⁷³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34,36, 43,44, Ş.Yerlikaya, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁷⁴ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34, 36, 43, 44.

¹⁷⁵ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34, 43, 44 ;Ş.Yerlikaya, **a.g.e.**, s. 48.

¹⁷⁶ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34, 44, 45, Ş. Yerlikaya, **a.g.e.**, s. 47.

TABLO 7- 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE GEDİKLİ KÖYÜ EĞİTİM BİLGİLERİ

	Cinsiyet	O.Çağ.De.	Ok-y.değil	Okur-yazar	İlköğretim	Ortaokul	Lise	Üniversite
TOPLAM	T	56	107	62	320	68	79	10
	E	24	22	26	160	42	47	10
	K	32	85	36	160	26	32	0
GEDİKLİ	T	39	84	39	236	55	69	9
	E	16	15	13	120	35	40	9
	K	23	69	26	116	20	29	0
KUMLUCA	T	17	23	23	84	13	10	1
	E	8	7	13	40	7	7	1
	K	9	16	10	44	6	3	0

Gedikli köyündeki eğitim durumuna baktığımızda araştırma yaptığımız diğer köylerden daha yüksek bir orana sahip olduğu görülür. Üniversiteye gidenlerin büyük bir çoğunluğu Türkçe ve İngilizce öğretmenliği bölümlerini tercih etmektedirler.

TABLO 8 - 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE GEDİKLİ KÖYÜ MEDENİ HAL BİLGİLERİ

	Cinsiyet	Çocuk	Bekar	Evli	Dul
TOPLAM	T	106	171	382	43
	E	50	82	188	11
	K	56	89	194	32
GEDİKLİ	T	68	128	302	33
	E	32	60	148	8
	K	36	68	154	25
KUMLUCA	T	38	43	80	10
	E	18	22	40	3
	K	20	21	40	7

Gedikli köyünde de ağırlıklı grubu evliler oluşturur. ETF sonuçlarına göre köyde boşanan kimse yoktur.

1.4.2.1.2. Köyün Adı ve Tarihçesi

Günümüzde köyün içinde bulunduğu arazi eskiden Gedikli başçavuşun çiftliği imiş. Yaptığı göreve karşılık verilen bu arazi Sarıkabalı köyünden ilerde Oryan çiftliğine kadar uzanmaktadır. Gedikli başçavuşun vefatından sonra akrabaları bu araziyi arkası dağ, önü göl diyerek Şarkikaraağaç'ta Hikmetler sülalesine satıp

Bursa'ya yerleşmişler. Civar köylerden gelenler buralarda camız güdermiş, mevkiin adı da Gedik çiftliği olarak kalmış. Yerleşmeye karar verdiklerinde Honamlılarda Aktanoğlu Hikmet ve Asım Atalı kardeşleri Halide, Karadeli kardeşler ve boyacıların Sadık Ağa'dan araziyi 1932 yılında 29 kişi bir hisse olarak satın almışlar¹⁷⁷.

Yörükler özellikle savaş yıllarından sonra göçte zorluklar yaşamaya başlıyorlar. Eşkiyaların yanında sınırları içerisinde geçtikleri köylerin bekçileri yağ veya peynir karşılığında geçişlerine, hayvanlarını otlatmalarına izin veriyordu. Bu durumda Yörükler yavaş yavaş iskan olmaya karar vermişlerdir. Bu Gedikli arazisi için oba düşünmüş ve sonunda sivrisineğe rağmen bu araziye almaya karar vermiştir. Köy arazisinde ilk kez 5-6 aile kışlamıştır. Birkaç sene kış çok olunca hayvanların birçoğu telef olmuş ve bu yüzden de yine göçe devam etmişlerdir. Kışlak olarak Manavgat-Taşağıl-Ötgünlü-Çakış-Togayoğlu çiftliğinde kalmışlardır. 1937 yılından sonra ise yerleşime tam olarak başlanmıştır. Ş.Yerlikaya'ya 87 yaşında Hacı Bekir Günel'in anlattığına göre 1937 yılında köye ilk yerleşenler: Hacı Ali Yavuz, Ali Güler (Ali Paşa), Bekir Ünal, Mahmet Toşur(Sarı Mahmut), Ali Demir (Muhtar Ali-Demirciler sülalesi) Mamut Çalak. Osman Abdili (Abdil Öter), Yusufu-Koca Omarlı (Yusuf ve Ömer Taş)dır¹⁷⁸.

Köydeki Sülaleler: Ahmetler (Yaman, Vural, Toros), Kütüklü (Akkın, Kerimli), Manavlı (Özer), Basırlar (Taş), Solaklı (Toşurlar), Nenliler (Bekirler) Kerimler (Koyak, Ünal), Hacı Mehmet, Hacı Ali, Molla Ahmet, Arap Hasan (Hasanlar). (Bekirli, Toşurlar ve Basırlı Hacı Abdil sülalesinden değildir)¹⁷⁹.

Yerleşenler çadır yerine gölden topladıkları sazlarla saz evler yapmışlardır. Sonra da yavaş yavaş herkes gelip yerleşmeye başlamıştır. 1938'ten 60'lara kadar kışın sazlık evlerde kalırlarken, yazın yaylalarda çadır kullanmışlardır. 1960'lardan sonra göçerlik büyük ölçüde azalmıştır. Köy önceleri Belceğiz köyünün bir mahallesi konumunda iken 1948 yılında resmen muhtarlığını almış ve köy kurulmuştur¹⁸⁰.

¹⁷⁷(Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34, 35, 36, Ş.Yerlikaya, **a.g.e.**, s. 44.

¹⁷⁸(Bkz.: Ek 1) - Gedikli 35, 36, 41, Ş.Yerlikaya, **a.g.e.**, s. 46.

¹⁷⁹(Bkz.: Ek 1) - Gedikli 35, 36, 41, 43.

¹⁸⁰(Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34, 41, 46.

Köyün civarındaki yaylaların susuz oluşu hayvan beslenmesini de olumsuz yönde etkilemiştir. Daha sonraki yıllarda köy ekonomik olarak balıkçılıkla uğraşmaya başlamıştır. Köydeki gençlerin birçoğu okuyup meslek sahibi olmaktadır. Köy gençleri folklor oyunlarını bilmenin yanında içlerinde saz çalan, briç oynayanlar bile vardır. Saz ilk defa 1968 yılında muhtar Abdil Demir zamanında köye getirilmiştir. Köyde yaklaşık 30 yıldır ara vererek de olsa tiyatro çalışmaları yapılmaktadır. İlk oyunlarda daha çok köy adetleri köyde konuşulan ağızla sergilenirken şimdilerde herkesin anlayabileceği şekilde daha çok tiyatro piyesleri tercih edilerek sahneye konmaktadır. Genellikle de eskiden köyde olan olaylar konu alınır. Örnek verecek olursak: *“Bir çocuk kitaplarını tarlaya atıp, geziyormuş. Birgün ocak başında bacak bacak üstünde ellerini ensesinde kilitlemiş otururken abisi kardeşine tokat atar. İçerleyen baba oğlum Mevlüt bu tokat seni de okutur beni de”* der.

Tiyatroya hazırlanmak için farklı illerde okuyanlar giderken yanlarına piyesi alıp ezberliyorlar, köy konağı binasındaki kütüphanede yapılan birkaç provadan sonra yaz aylarında oyunu sahneye koyarlar. Eskiden bu tiyatro çalışmaları bağış toplayıp Halkevi binası açmak amacıyla yapılmıştır. Araştırma yaptığımız süre içerisinde bir oyun sahneye konmuştur. (Abdülkadir ÜNLÜ “Göcekler Göğerce MEB 1973 (ortadereceli okullar için piyes 2 Perde)¹⁸¹ (Bkz.: Ek 4-CD Foto 21).

1.4.2.1.3. KUMLUCA MAHALLESİ (Mada Adası)

Ada 20 sene önce Beyşehir Tolca köyüne bağlıyken daha sonraları kendi istekleriyle Gedikli’ye bağlanmışlardır. Tırtar köyündeki muhtara göçerken bekçi evrak alır verir, kaç çocuk olduğunu bildirir, muhtarda evrakları öyle düzenlemiş¹⁸². Adada ilk olarak Kazaklar yaşıyormuş. Tam olarak nereden ve nasıl geldikleri bilinmese de bir dönem yaşadıkları biliniyor. Adaya giderken ufak bir kara parçasının üzerindeki kilise de ibadet ettikleri söylenmiştir (Bkz.: Ek 4-CD Foto 18). Eskiden ada ile kara arasında bir bağlantı olduğunu söylemek mümkün. Söylenenlere

¹⁸¹(Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41, 47.

¹⁸²(Bkz.: Ek 1) - Gedikli 47.

göre 1900'lerin başında veba salgını çıkınca Kazaklar buradan göçmüş. Kimisi Akşehir'de şimdilerde adı Gürsu olan Kazak köyüne yerleşmiş kimisi de Kanada'ya göç etmiştir.

Kazaklardan sonra adada bir müddet Çeçenler yaşamış, Atatürk'e milli mücadele sırasında yaptıkları yararlılıktan ötürü bu bölgeye yerleştirildikleri belirtilmiştir. Bu Çeçenler yanlarına işlerinde yardımcı olsunlar diye Hayta yörüğü Kosatlardan bir aile almışlar, hatta adamın oğullarından birine de kızlarını vermişlerdir. Ancak belli bir zaman sonra Kosatların adada huzursuzluk çıkarmaları, mallara el koymaları gibi sebeplerle Çeçenlerde adadan ayrılmaya karar vermişler ve araziyi Tırtar Yörüklerine satmışlardır. Yörükler arasındaki kargaşadan sonra ada Tırtar Yörüklerinin olmuştur. Daha sonraları adaya Honamlı Yörükleri de yerleşmiştir. Adanın iklimi Gedikli köyünden daha yumuşaktır. Elektrik sorunu yoktur (Bkz.: Ek 4-CD Foto 19). Su kaynakları da daha fazladır. Yörükler bu adayı satın aldıktan sonra bir müddet göçe devam etmişlerdir. Göç etmeyi bıraktıktan sonra bir müddet Gedikli köyünün arkasında yer alan dağdaki Sindel yaylasına çıkmışlardır. 1934-35 senelerinde adaya Tırtar Yörüklerinden dört kardeş yerleşmiştir. Sonra sağdan soldan gelen hısım, akraba ile nüfus artmıştır. Çeçenler adayı satmaya karar verdiklerinde Ş.Karaağaç'daki çiftçi ağaları Tırtar Musa adlı bir kişiye adayı satmayı teklif etmişler. İlk başlarda ulaşımdan dolayı endişe duymuş olsalar da sonradan adayı almaya karar vermişlerdir. Adadaki Kosatları çıkardıktan sonra adaya insanlar dolmasın diye Akşehir Çimendere'deki akrabalarını getirerek iskan ettirmişlerdir. Böylece adaya da yerleşim tamamlanmıştır. Adaya ulaşım Gedikli köyünden kayıklarla sağlanmaktadır. Beyşehir gölü Aralık-Ocak-Şubat ayında göl tutunca adanın irtibatı kesilir¹⁸³.

¹⁸³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 37,50.

1.4.3. AKSU İLÇESİ

Anamas Yöresi'nin merkezi konumundaki Aksu İlçesi 1953 yılında Eğirdir İlçesine bağlı bir bucak merkezi iken, 1987 yılında ilçe olmuştur. (Bkz.: Ek 2 Eğirdir İlçe Haritası) “Anamas Yöresi”; Batı Akdeniz Bölgesi'nin Eğirdir ve Beyşehir Gölleri arasında kalan ve Batı Toroslar Sıradağları içinde yer alan “Anamas Sıradağları” ve “Anamas Yaylaları”nın bulunduğu, arazilerinin çoğunlukla ormanlık olduğu ve ortalama yükseltileri 1100-1350 m. civarındaki kırsal yerleşim alanlarının genel adıdır. Anamas Yöresi tek başına bir yerleşim adı değildir; başta Anamas Ovası olmak üzere Sarıidris Dağı eteklerine ve Anamas Dağları'nı içine alan yörenin genel adıdır¹⁸⁴.

Aksu İlçesinin Merkez, Yılanlı, Sofular, Kösre, Karağı, Koçular, Katip, Karacahisar, Eldere, Terziler, Yakaafşar, Elecik ve Yaka köyleri ve beldeleri vardır. Yöredeki yerleşimlerin isimlendirilmesinde Oğuz geleneklerince herhangi bir boy veya oymağa bağlılık söz konusu ise, bağlı bulunulan oymak veya boyun adı da o yerleşime verilmektedir. Özellikle Orta Asya'dan gelen Oğuz boyları gittikleri ve yerleştikleri yerlere kendi boylarının ya da oymaklarının isimlerini vermişlerdir. Anamas Yöresi'nde Oğuz boylarının isimlerinin verildiği birçok yerleşme günümüze kadar sürekliliğini korumuşlardır¹⁸⁵.

Bunun yanında; Oğuzlar ve Türkmenler konusunda araştırmalar yapan Sümer'in çalışmalarında Anamas adına üç farklı coğrafyada rastlanılmaktadır. Bunlardan birisi; Demirci (Manisa) Kazası'nda konaklayan 50 çadır, 70 evden oluşan ve 10 bin davar, 15.000 kuruş vergi veren¹⁸⁶ Dulkadir Eli'ne bağlı Büyük Anamaslu (diğer adı Karacalı) oymağı veya bir kolu olarak Batı Anadolu'da Halep Türkmenlerinden Dulkadirli boyundan Anamaslı (öbür adı Karacalı) oymağı olarak bugünkü Kahramanmaraş ve Gaziantep civarlarını¹⁸⁷ ve Anamas Dağları'nda yaylayan Anamaslı (Karacalı) oymağı olarak Eğirdir ve Beyşehir Gölleri arasında

¹⁸⁴ Zeki Arıkan, **a.g.e.**, s.38; İ. H. Göksoy, “Osmanlı Arşivleri Işığında Eğirdir Köyleri”, s.368.

¹⁸⁵ İsmail Gökdayı, “Unutulmuş Ötekiler- Türkiye'de Kırsal Yoksulluk ve Anamas Yöresi Örneği”, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2003, s. 165.

¹⁸⁶ F.Sümer, **Oğuzlar**, s. 629

¹⁸⁷ **A.g.e.**, s. 176-177.

rastlanılmaktadır¹⁸⁸.

11.yüzyıldan itibaren Anamas Dağları'nın bulunduğu yöreye gelen Oğuz boyları yöreye yerleşmeye başlamışlar ve buraya yerleştirilen Oğuz boyları yaklaşık olarak dokuz asır yöreyi yurt edinmişlerdir. Diğer yandan Anamas Yöresi özellikle 11.yüzyıldan itibaren Anadolu'nun fethinde önemli bir yeri bulunan Oğuz boylarından Türkmen Yörüklerinin önemli bir yerleşim yeridir¹⁸⁹. Günümüzde çeşitli Yörük boyları, yazlarını Anamas Yaylaları'nda geçirmektedirler. Nitekim Anamas 1500'lü yıllarda da Osmanlı yönetimindeyken de Eğirdir kazasına bağlı bir bucak merkezi idi. Kısacası kayıtlarda görünen biçimde 500 yıllık süre içinde çok fazla bir değişim olmadığı (gelişme ve kalkınma açısından) rahatlıkla söylenebilir.

Burada adı geçen Oğuz boylarından çoğu (Sümer'in çalışmasına göre) yaklaşık olarak 500 yıl önce yerleşik hayata geçmişlerdir. Bunlardan Anamaslılar Aksu merkezinde, Beğdili boyu Sütçüler İlçesi tarafında Beydilli ve Eğirdir İlçesi Bağılı Köyü'nde, Afşar boyu Yakaafşar beldesinde, Yuva boyu Eğirdir'in Yuvalı Köyü'nde, İğdir boyu Eğirdir ve civarında, Yaka Yörükleri de Yaka Köyü'nde yerleşik yaşama geçerek boylarının isimlerini oturdukları yere vermişlerdir. Karkın boyunun adına Osmanlı arşivlerinde rastlanılmakla birlikte, günümüzde yörede bu isimle anılan bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Diğer yandan; Karakoyunlu, Çakallar, Honamlı ve Sarıkeçili Yörükleri de göçebeliği sürdürmektedirler.

1844-1845 yıllarını kapsayan bir başka kaynakta ise bu köylerin durumları şöyledir: Yaklaşık olarak 150 yıl önce vergiye tâbi 249 hanenin toplam vergi değeri 42.478 akça, değeri de 258.133 akça ve kişi başına ortalama değer oranı da 1.036 akçadır. Bu görünüme göre; 19.yüzyılın sonlarında Anamas Yöresi'nde en zengin köy Kösre köyü, en yoksul köyü de Sofular olmaktadır. Sadece Terziler, Kösre, Yılanlı ve Karaköy ortalama değerinin üzerinde, Mirahor ortalamaya yakın, diğer köyler ise ortalamanın altındadır. Aradan geçen 300 yıllık zaman içinde kimi yerleşimlerin tarihe karıştığı görülmektedir¹⁹⁰.

¹⁸⁸ A.g.e., s. 243.

¹⁸⁹ Neşet Çağatay, "XV. Asır Sonunda Isparta ve Havalisinin İktisadi ve İçtimai Bünyesi", ÜN, C.IX, S: 106- 107, 1943, s. 112-117.

¹⁹⁰ İ.Gökdayı a.g.e., s.175-176.

Osmanlı arşivleri ışığında tarihsel sürece bakıldığında; Anamas Yöresi'nde oldukça uzun bir süredir yerleşimlerin ve konar-göçer Oğuz Türkmenlerinden Yörüklerin bulundukları anlaşılmaktadır. Bu süreçte birçok köyün (Yılanlı, Sofular, Kösre, Karağı, Karacahisar, Eldere, Yakaafşar, Katip ve Yaka köyleri) uzunca bir süredir kurulu bulunduğu ve günümüze kadar varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir.

Bununla birlikte kimi köylerin ve mezraların da (Başören, Başköy, Karaköy, Alayerde, Tekederesi, Yakacık, Zindancık köyleri ile Erikliyaka, Virancık, Erimli, Sargıltay Kuzardı, Hacıbeli, Karataş, Çayini, Eğricöz mezraları) zaman içinde kayboldukları veya başka yerlere göç ettikleri anlaşılmaktadır.

Yöre ekonomisi doğal yapısından dolayı iki ana kaynağa dayanmaktadır: tarım ve hayvancılık. Yörenin sulanabilir arazilerinin önemli bir bölümünün yer aldığı Anamas Ovası'nda ağırlıklı olarak sulu tarım ve meyvecilik, özellikle elmacılık ön plandadır. Aksu Yöresi'nin en önemli gelir kaynağı meyvecilik, özellikle de elma üretimidir¹⁹¹.

1.4.3.1. SOFULAR KÖYÜ

“Yılanlı'dan ayrılır yolumuz

Kocapınar'dan akar suyumuz

Sofulardır bizim köyümüz”¹⁹².

Deniz seviyesinden 1200 metre yükseklikteki Sofular köyünün güneyinde Ergenligöz, Kocaarık (tarihi bir yer, değirmene su götürülmüş, adı oradan kalmıştır), Kızılcaören, Akçaşar mah. (Aksu merkeze bağlı), Güpbelen Harmanı, Asar taşı (Roma döneminde Bademli şehri olarak geçer, badem buralarda çokmuş), Küçük asar, Fıgıla gediği (Yılanlı-Yan arık), Doğusunda Akpınar taşı (köyün içme suyu oradan getiriliyor), Büyük sivri taşı, Arpa taşı, Kuzeyinde Kocakartallı taşı (eskiden orada kartal çokmuş), Kelağa harmanı (Kocakartallı ve Kelağa harmanı arası yörüklerin yaylaya gittiği mezar gediği var. Eski yörük mezarları var. Burdan 40 gün yörük geçermiş.), Sırçalı taşı (bu taşın olduğu yerde Romalılar yaşamış), İncebel gediği, Göktepe, Kadıtepesi (Gökçehöyük (Banus) köyü ile Sofular arasında sınır

¹⁹¹ İ.Gökdayı, **a.g.e.**, s.177.

¹⁹² (Bkz.: Ek 1) - Sofular 61.

sorunu yaşıyor. Kadı olayı yerinde incelemeye Eğirdir'den geliyor. Kadı kimin horozunun sesini duyarsam sınırı oradan çizeceğim dediği için Sofular köyünden birkaç kişi gece bu mevkiye horoz bağlıyor. Kadı bu horuzu duyunca sınırı Sofular'a veriyor.), batısında Tarihi göç yolu, Sinekçideresi, Afyon gediği, Uzuntaş, kuzeybatısında; Çamyurt (Burada da bir mezar gediği, yörük mezarı var), Yılğınca köyü, Havutlu köyü, Gökçehöyük köylerinin birleştiği bir noktada sınırdır¹⁹³.

Eğirdir'e 25, Aksu'ya 6 km uzaklıktaki köye ulaşım Isparta köy garajından 14:30'da hareket eden Yılanlı köyü arabalarıyla sağlanmaktadır. Aynı araç Eğirdir'den saat dörtte geçer. Her sabah saat altıya doğru köyden yolcu alınır.

Köye elektrik 1972 yılında gelmiş. Eskiden cıra, lüks ve idare kullanılırmış. Su yetersiz olsa da yeraltı kaynağından gelmektedir. 1962 yılında stabilize olarak yol yapılmıştır. 1975'te asfaltlanmıştır. Eskiden hastalar eşeklerin üzerinde ya da omuzlarda sallarla yürüyerek götürülürdü. 1985'te telefon acenteliği geldi. 40 kişiye bağlanmıştır. Daha sonra köyün tamamı telefon alımıştır. Kanalizasyon ise 2001 yılında döşenmiştir.

Sofular köyünde iki kahve vardır. Birinin bir bölümü bölümü bakkal olarak da kullanılıyor.(Bkz Ek 4- CD Foto 39) Köyün camisi 1965 yılında yapılmıştır (Eskiden aynı yerde eski bir cami varmış. Eğirdir'den Mustafa Uccu 8 işçi 35 günde duvarı yaptırmış). Geçen sene yapılmış bir fırın, bir sağlık ocağı, bir hizar (Bkz.: Ek 4- CD Foto 41) ile şu anda kullanılmayan elektrikli değirmen vardır. Okul ise köylünün imkanlarıyla 1944'te açılmıştır. Ancak şu anda bakımsızlıktan aktif olarak kullanılamamaktadır. Çocuklar taşınmalı eğitimle Aksu merkeze götürülür¹⁹⁴. 1939 yılında yapılan köy odası iki kez tamir görmüştür. Muhtarlığa bağlı olan binada gelen misafirler konaklayabiliyorlar¹⁹⁵.

Köyde üç tane çeşme (bunar) vardır. Köyün ortasındaki selvi bunarı caminin yanında yer alır (Bkz.: Ek 4-CD Foto 40). Bu selvi ağacının Yılanlıoğlu devrinden kalma olduğu söylenir. Ağacın gövdesinin oyuk olma sebebi olarak Yılanlıoğlu'nun Arabının bu selvinin önünde vurulduğu, kurşunu çıkarmak için ağacın içini oydukları söylenir. Aşağı bunar diğer adıyla "Hıncık bunarı" ve köyün üst kısımlarında yer

¹⁹³ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 61, 64.

¹⁹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 63, 64, 65, 66, Ümmü Gürfidan.

¹⁹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 56,57.

alan “Sıtma bunarı” vardır (Bkz.: Ek 4-CD Foto 162). Sıtma hastaları en soğuk su buradan çıktığı için bu suda yıkanıp şifa bulduklarına inanırlarmış. 1967 senesinde köyde sel olmuş. Önlem olarak köyün yamaçlarına ağaçlandırma çalışmaları yapılmıştır. 2500 dönüm-250 hektar 5 yaşında sedir ağacı dikilmiştir. Etrafı tel örgülerle çevrilidir. Erozyonu önleme amacıyla yapılmıştır ve 13.000 dönümlük alanda ağaçlandırma çalışması devam etmektedir. Arpataşı ile İncebel gediği arasındaki vadilerde dikim yapılmakta ve 1350 metre yüksekliğin üstüne ardıç dikilmesi planlanmaktadır¹⁹⁶.

1.4.3.1.1. Köyün Demografik Bilgileri

TABLO 9- DİE’NİN NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE SOFULAR KÖYÜ NÜFUS BİLGİLERİ

Yıllar	1940	1955	1960	1965	1980	1985	1990	1997	2000
Toplam	456	519	625	702	585	523	529	384	440
Erkek	230	246	311	350	293	266	261		222
Kadın	226	273	314	352	292	257	268		218

Sofular köyü ebesi Gönül Kahraman’ın hazırladığı 2004 ETF sonuçlarına göre köyde toplam 113 hane ve toplam 330 kişi yaşamaktadır. Erkek nüfusu 156, kadın nüfusu ise 174 kişidir. (Bkz.: Ek 3- Sofular Nüfus Piramidi)

TABLO 10- 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE SOFULAR KÖYÜ EĞİTİM BİLGİLERİ

Cinsiyet	O.Çağ.De.	Ok-y.değil	Okur-yazar	İlköğretim	Ortaokul	Lise	Üniversite
T	32	39	83	134	22	16	4
E	20	6	34	60	19	14	3
K	12	33	49	74	3	2	1

Köyde bulunan okul uzun zamandır kullanılmamaktadır. Çocuklar taşınmalı eğitimle Aksu merkeze götürülmektedir.

TABLO 11 - 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE SOFULAR KÖYÜ MEDENİ HAL BİLGİLERİ

Cinsiyet	Çocuk	Bekar	Evli	Dul	Boşanmış
T	56	60	168	39	7
E	30	34	84	2	6
K	26	26	84	37	1

¹⁹⁶(Bkz.: Ek 1) - Sofular 58, 64, Ümmü Gürfıdan

Köyde ağırlıklı nüfus evlidir. Dulların % 95'ini kadınlar oluşturmaktadır.

1.4.3.1.2. Köyün Adı ve Tarihçesi

Aşağı bunarın başında 4-5 taş vardır. Eskiden bu yoldan geçen aşiretler bu taşlara adak adarlarmış. Deliktaş'tan Sorkun yaylasına gelenlere sorulduğunda Sofu'ya gidiyorum denirken köyün adının Sofular kaldığı ifade edilmiştir ¹⁹⁷. Köyün en yaşlısı Hacı Ali Baz'ın anlattıklarına göre aşiretin başında 20 sene boyunca Hacı Hasan reislik yapmıştır. Hacı Hasan, Hacı Veli, Hacı Ali Baz (dedesi) üç kardeşmiş. Sonraları Hacı Hasan'ın oğlu bir kızı kaçırdığı için hapse atılmış. 100 dilim baklavanın altına sakladıkları 100 altınla hapisten kurtarmışlar ancak hapisten çıktığı gün oğlu da, babası da kaybolmuş. Kız tarafının öldürmüş olabileceği düşünülüyor. Aşiret sahipsiz kalınca Konya sancağından bir kağıt geliyor. Kağıtta *“bize aşiret reisinizi gönderin”* dendiği için köyün ileri gelenleri, ihtiyarları toplanıp karar alıyorlar. Sancağın tam olarak ne istediğini anlamadıkları için asacaklar mı ne yapacaklar diye yoklamak için konuşması güzel diye fakir Veli Ağa'yı sancağa yolluyorlar. Sancakta seçilerek gönderildiği düşüncesiyle kendisine beylik fermarı ile üzerine bir kıyafet ve kılıç veriliyor. Akşar'a yakın Çayırönü mevkiinin altında çiftlik denilen yeri de beylik hediyesi olarak hibe ediyorlar. Veli Ağada bunu sonradan İmrahor'dan Hacı Memişlere satıyor. Beyin görevi kendi aşiretindeki düzeni sağlamak ve vergileri devlete teslim etmek. O dönemde köylüler Sofular köyü arazisini satın almak istedikleri için Veli Ağa'nın da yardımıyla Yılanlıoğlunun sattığı Hacı Sadık Ağa'dan 16 kişi 6'si başev 10'u ayakev 1285H 1879 yılında köyü satın alıyorlar. Köye ilk yerleşimler muhtarlığın civarında 6-7 hane olarak kuruluyor. Veli Ağa'da diğer bir Karaçakal yerleşimli köy olan Havutlu'ya yerleşiyor. Köyü satın alıp, ilk yurt kuran 16 kişi: Kör Süleyman, Şahan Ali, Hacı Savurdan Mustafa, Kel Ahmet, Kosalak İsmail, Alasarık Yusuf, Hamza Koca, Kaplan Mehmet Ali, Şavkan Mustafa, Nizam Mehmet Ali, Cura Koca Hüseyin, Değirmenci İsmail, Arap Koca İsmail, Katrancı Mehmet Bey, Topal Musa, Kaplan Mehmet Ali'dir. İçlerinde Katrancı'nın kardeşi Veli Ağa hacdan dönerken Arap Koca'yı Harameyn'den getiriyor. Arap Koca tek yabancı olarak bu 16 kişinin içinde bulunuyor ¹⁹⁸.

¹⁹⁷(Bkz.: Ek 1) - Sofular 62.

¹⁹⁸(Bkz.: Ek 1) - Sofular 58,63, 66.

Köylülerin bir kısmı Harameyn Karasakal aşireti olduklarını bir kısmı da Karaçakal aşireti olduklarını söylüyorlar. Bizim ulaştığımız bilgiler doğrultusunda Karaçakal aşireti olduklarını söyleyebiliriz. C.Türkay'ın eserinde Karaçakal Türkmen Yörükân taifesinden olup Hamit Sancağı Eğirdir Kazası, Karaağaç kazasında adı geçer¹⁹⁹.

Karaçakal aşireti Aydın-Yenipazar, Denizli Acıpayam hattından, Burdur Yeşilova'dan Isparta'nın Eğirdir Anamas yaylalarına geliyorlar. Aşiret daha önceleri Aydın- Muğla arasında gidip gelmekte iken Zorbanlı diye bir sülale Aydın beyine cephe alıyor, öldürmeyi planlıyor. O zamanlar Çakallar Aydın Beyine bağlılar. Mart - Nisan aylarında Aydın- Yeni Pazar- Donduran semtinden aşireti toplayarak “Beye gideceğiz” diyor. Afyon Dinar Gölova (160-170 sene evvel) mevkiine yaylaya geldiklerinde bir dağda keklik ötüyor. “Öt keklik öt zamanın az kaldı diyerek” Aydın Beyini öldürüyor. Aydın Beyinin hanımı ve onu sevenler “bu dağlar bize haram oldu” diyerek geri dönüyorlar. Beyi vurup onu hazmedemeyenler Sofular Göktepe yaylasına geliyorlar. Kışın Antalya Serik muhitine bazı kışlarda Çandır Sığırlık'ta kalıyorlar²⁰⁰.

1943 senesi II.Dünya Savaşının da etkisiyle köylerde ciddi bir kıtlık yaşanmış. Ayrıca yaklaşık 1,5 sene çekirge saldırısı olmuş. Devletin verdiği ilaçlardan öte Allah'ın yardımıyla birden ortaya çıkan Sığırcık kuşları sayesinde çekirgeden kurtulduklarının ifade ettiler. 1954-1955 yıllarında köyde bit salgını oluyor. Devletin dağıttığı DDT'lerle kurtulmuşlardır. Yine bir dönemde sıtma salgını olmuş. Sıtma hastalarını sıtma bunarı dedikleri çeşmenin soğuk suyu ile yıkarlarmış²⁰¹.

Köydeki Sülaleler:

Araplar- Çil Aliler- Şavkanlar- Katrancılar- Kavluklar- Kaplanuşağı- Koca Osmanlar- İmam Uşağı- Yağaplı

Araplar: Karaoğlanlar-(soyadı) Öcal
Musa Çavuş- (soyadı) Armağan
Karazorlar- (soyadı) Şavklıyıldız

¹⁹⁹C.Türkay, **a.g.e.**, s.466

²⁰⁰(Bkz.: Ek 1) - Sofular 57,61, 62.

²⁰¹(Bkz.: Ek 1) - Sofular 56, 58, 59,64.

- Hacı Arap - (soyadı) Günaydın
Kara Ali- (soyadı) Güngör
Karaoğlan- (soyadı) Yalçın
- Çil Aliler:** Molla Mehmetler -(soyadı) Güdükler
Hacı Süleyman- (soyadı) Aydemir
Deli Aliler- (soyadı) Yücer
- Şavkanlar:** Şavkan- (soyadı) Şenol (Lakap Hatıplar)
“ (soyadı) Çetin
“ Cavdan Koca bu sülaleye bağlı”
- Katrancılar:** (soyadı) Altınbaş “Sığırlık’la bağlantısı olan aileler”
(soyadı) Gencer “ “
(soyadı) Demirbaş “ “
- Kavluklar:** (soyadı) Boyekin (Artık bu sülale yok)
- Kaplanuşağı:** (soyadı) Koçaslan
(soyadı) Kılıçaslan
(soyadı) Yavuzaslan
- Koca Osmanlar:** (soyadı) Demirtaş
- İmam Uşağı:** (soyadı) Erginbaş (Lakap İmamlar)
- Yağaplı:** (soyadı) Sarpdağ
(soyadı) Sağlam (Çobankoca’dan)
(soyadı) Korkmaz (Cungan koca)
“ Cura Koca’da bu sülaleden”²⁰²

Köye yerleştildikten sonra uzun yıllar Tepeli, Kırıntı, Haymana ve Sığırlık köylerinde davar otlatılmış. Sığırlık köyünde arazileri hatta akrabalarının bir mahallesi var. Sığırlık köyünün karşı yamacındaki Karadağ ve Türkmendağı’nın tapu olarak Havutlu ve Sofular köylerine ait olduğunu savunuyorlar. Hala daha Sığırlık (Yeşilyurt) köyünde ikamet edip yazları kamyonlarıyla Sofular’ın dağ sırtlarına yaylamaya gelenler var (Bkz.: Ek 4- CD Foto 38).

²⁰²(Bkz.: Ek 1) - Sofular 58, 62, 68.

1.4.4. EĞİRDİR İLÇESİ

Eğirdir İlçesi, Isparta'nın doğusunda, Isparta'ya 34 km. uzaklıkta Pavlu (Sütçüler ilçesi) ve Barla bucağı ile birlikte 25 mahalle, 63 köyden ibarettir. Kasabanın doğusunda çevresi 18 saatte dolaşılabilen Eğirdir gölü vardır. Gölün uzunluğu 35, genişliği 7-10, çevresi 90 km.dir. Gölün suyu tatlıdır. Göl içinde Nis ve Canadası adlarında iki ada bulunur. Gölün sularının muhtelif düdenlerle yeraltına geçtiği söylenir. Gölün akıntısı Hoyran cihetinden Eğirdir'e doğru olup, Eğirdir'in Pınarpazarı mevkiinden, Tepeli köyüne akmaktadır. Göl ayağından akan ve batan sular Göydere köyü civarındaki Kovada gölüne dökülür.

Eğirdir kasabası, Sivridağ denilen tepenin göle doğru uzanan kısmı üzerinde kurulmuş olup göle uzanan burunun sonunda eski bir kale vardır. Kâtip Çelebi, Cinannüma adı eserinde, Eğirdir ve Eğirdir gölü hakkında bazı bilgiler vermekte ve kalenin Küleyp namında birisi tarafından yapıldığını ve Seyit Battal Gazi'nin fethederek İslam ülkesine kattığını söylemektedir.

Bu yazılara göre, Eğirdir kasabasının ve kalesinin Seyit Battal Gazi'nin yaşadığı ikinci hicret arasında mevcut ve mâmur olduğu anlaşılmaktadır. Hicri 804 (M.1402) yılında Timur'un (Timurlenk'in) bu kaleyi kuşatarak almaya muvaffak olduğu rivayet edilmektedir²⁰³.

Eğirdir Anadolu Selçuklu döneminde önemli konaklama ve ticaret merkezi haline gelmiştir. Anadolu Selçuklu Devleti'nin parçalanmasıyla birlikte bölgeyi denetimi altında bulunduran Feleküddin Dündar Bey, XIII. yüzyılın sonlarına doğru Hamitoğulları Beyliği'ni kurmuş ve bu beyliğin merkezi Uluborlu'dan buraya taşıyarak beyliğin başkenti yapmıştır. Bölge daha sonra Osmanlı egemenliği altına girmiştir. Eğirdir XV.yüzyıldan itibaren Hamit sancağının en büyük ve en önemli kazalarından biridir. Afşar, Anamas, Yuva, Ağros ve Kartas adlarında beş nahiyesi ve yüzün üstünde köyü vardı. Ayrıca, "Eğirdir Yörükleri" olarak bilinen göçebe topluluklar da buraya bağlı idiler²⁰⁴.

Hamit sancağı içinde Yörüklerin en çok bulunduğu kazalar arasında Eğirdir

²⁰³Böcüzade, a.g.e., s. 60-61.

²⁰⁴İ.H.Göksoy, a.g.m., s.367-368.

ilk sırada gelmekteydi. “Eğirdir Yörükleri” olarak adlandırılan topluluklar, göçebe hayat yaşayan ve esas olarak hayvancılıkla uğraşan kimselerdir. Eğirdir Yörükleri Hoyran’dan Sultan dağlarına, oradan Anamas dağlarına ve Sütçüler yöresine kadar uzanan bölgelerde yaşıyorlardı. Bundan başka çeşitli yerlerde “perakende”, yani dağınık olarak yaşayan beş, on çadırılık oba Yörükleri de bulunmaktaydı.

1530 tarihli muhasebe defterinde “Yörükân-ı Eğirdir” başlığı altında Eğirdir nüfusuna kayıtlı 24 tane Yörük cemaatı vardır. Eğirdir Yörüklerinin bazılarının da tarımla uğraştıkları görülmektedir²⁰⁵.

XVI. Yüzyılda Eğirdir nüfusuna kayıtlı ve genellikle yazlık-kışlık şeklinde göçebe bir hayat yaşayan 32 aynı Yörük cemaatı yaşamaktaydı. O dönemde yerleşik hayat yaşayan tarıma dayalı köy nüfusuyla mukayese edildiğinde çok kalabalık olduğu görülmektedir. Ancak daha sonraki yüzyıllarda Yörük aşiretleri de yeni köylere ve kurulu köylere katılarak zamanla yerleşik hayata geçmişlerdir²⁰⁶.

1.4.4.1. SERPİLKÖY KÖYÜ

Deniz seviyesinden 800-850 metre yüksekliğinde yer alan köyün doğusunda Yuvalı (Diresgene)köyünden gelen yol ve Kavakdere çayı. Bahçıvan mah., batısında Eğirdir ırmağı, Tespili mahallesi, kuzeyinde Süllü düdeni, Baldırcanlı tepesi, Tepeli köyü, güneyinde Honna Bucağı (Gökdere’nin elinde) yer alır. Köyün sınırları günümüzde de Yuvalı köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Zaten Serpilköy (Serpe) Yuvalı (Diresgene) köyünün bir mahallesi iken köy statüsü kazanmıştır (Bkz.: Ek 4- CD Foto 42-43).

Köyde üç mahalle bulunur. Merkez mahalle bira yukarda yer aldığı için Tepeli mahallesi, ya da Serpe mahallesi olarak geçer. Diğer iki mahalle Yörük mahallesidir. Çaltırarası (Bkz.: Ek 4- CD Foto 44) ve Depo arası mahalleleridir. Köyde Kötekli, Hayta, Honamlı Yörükleri vardır. Köyde iki cami, bir fırın, bir bakkal (1973’te açılmış) (Bkz.: Ek 4- CD Foto 46), iki kahvehane, bir harman yeri (Bkz.: Ek 4- CD Foto 48), iki mezarlık vardır. Yörük ve köylülerin mezarlığı ayrıdır.

²⁰⁵ İ. Göksoy, **a.g.m.**, s.378-379.

²⁰⁶ **A.g.e.**,385

İlk mezarlık Süllü mezarlığıdır. (Bkz.: Ek 4- CD Foto 201, 208-212), 10 sene önce açılan sağlık ocağı, 10 dönümlük buzhane, bir köy konağı (Bkz.: Ek 4- CD Foto 45) bulunur. Köy konağı 1996 yılında inşa edilmiş. Alt katta kahvehane ve üç dükkan, telefon santrali yer alırken üst katta muhtarlık, düğün salonu vardır. Ayrıca bir köy okulu (Bkz.: Ek 4- CD Foto 47) bulunmaktadır. Ancak diğer köylerde olduğu gibi burada da taşımali eğitimle çocuklar daha ileri sınıflar için Y.Gökdere köyüne götürülüyorlar. Köy Diresgene'nin mahallesi iken okul için Diresgene'ye gidilirdi. Kışın oradaki tanıdıkların evinde kalınırdı. Bahar aylarında ise yürüyerek 1,5 saatte köye gidip gelinirmiş. Bu yüzden köy statüsü kazandıktan sonra köylünün imkanlarıyla 1968'de tek sınıflı köy okulu açılmış. 1974'te iki sınıf daha yaptırılmış. Köyde 89 öğrenci, 5 öğretmen vardır²⁰⁷.Önceki muhtar halka mesire yeri olması amacıyla köyün üst sırtlarına 80 bin katran ağacı diktirip, piknik alanı yaptırmıştır.

Köyün ekonomisinin can damarı elmadır. Elma yanında çeşitli meyve ağaçları dikiliyor(şeftali, kiraz) olsa da gelir çoğunlukla elmadan elde edilmektedir. Artık köyde hayvan kalmamış, Yörüklerin çoğu köye yerleşirken hayvanlarını satmışlardır. İlk traktör 1965 yılında köye gelmiştir. Köyün ekonomik durumu iyi olduğu için son dönemlerde birçok yerden de damat köye alınmaktadır. Yeşilyurt, Konya, Gündürlü, Isparta(Atabey), Antalya'dan geliyor. Köyde iç güveysi damada “gelin” diyenlerde vardır²⁰⁸.

Köye elektrik 1971'de, su ise 1976 senesinde gelmiştir. Köyün bulunduğu arazi Eğirdir ve Kovada gölleri arasında yer aldığı için eskiden Kırıntı ile Gökdere köyleri arası su olduğu için kayıkla gezilirmiş. Sonraları bu bataklık şeklini alınca uzun süre yaylaya çıkan Yörükler için sıtma tehlikesi oluşturmuş. Sonraki yıllarda 1952'de devlet bölgeye kanallar açtırıp, suyu tahliye etmiştir. Yöreye de ilk elma ağacını 1965 yılında Ali Yücedağ diye bir kişi dikmiş, suyu pınarlardan temin etmiştir. 1977 yılında su kanalları yapılmıştır. İlk başlarda çok kişinin rağbet etmediği elma ağaçlarına günümüzde oldukça fazla rağbet vardır²⁰⁹. Yine köye yol 1970'lerde yapılmıştır.

²⁰⁷(Bkz.: Ek 1)- Serpilköy 81,85,89,

²⁰⁸(Bkz.: Ek 1)- Serpilköy 81,89

²⁰⁹(Bkz.: Ek 1)-Serpilköy 85, 89.

1.4.4.1.1. Köyün Demografik Bilgileri

TABLO 12- DİE’NİN NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE SERPİLKÖY KÖYÜ NÜFUS BİLGİLERİ

Yıllar	1980	1985	1990	1997	2000
Toplam	464	453	369	525	659
Erkek	233	216	183		330
Kadın	231	237	186		329

Köy ebesi Serap Panuş Kanlı’nın hazırladığı 2004 ETF sonuçlarına göre köy toplam 155 hane olup, toplam nüfus 634, erkek nüfus 313, kadın nüfus ise 321’dir. (Bkz.: Ek 3- Nüfus Piramidi)

TABLO 13- 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE SERPİLKÖY KÖYÜ EĞİTİM BİLGİLERİ

Cinsiyet	O.Çağ.De.	Ok-y.değil	Okur-yazar	İlköğretim	Ortaokul	Lise	Üniversite
T	77	38	137	285	48	40	9
E	42	2	68	145	29	22	5
K	35	36	69	140	19	18	4

Köyde uzun süre okul olmayışı, sonraları da daha çok Yörük yerleşimli bir köy olmasından dolayı en yüksek oran ilkokul mezununa aittir. Günümüzde de beş sınıftan sonra çocuklar taşınmalı eğitim kapsamında Y.Gökdere köyüne götürülmektedir.

TABLO 14 - 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE SERPİLKÖY KÖYÜ MEDENİ HAL BİLGİLERİ

Cinsiyet	Çocuk	Bekar	Evli	Dul	Boşanmış
T	173	121	312	21	7
E	94	61	156	0	2
K	79	60	156	21	5

Köyün medeni hal durumuna baktığımızda ise evlilerin ağırlıkta olduğunu, dul nüfusun tamamının kadın olduğunu görmekteyiz.

1.4.4.1.2. Köyün Adı ve Tarihçesi

Köyün adının Serpe olması konusunda verilen bilgiler çok doyurucu değildir. Bir kısmı serpilip gittiği için bu ad verilmiş derken, bir kısmı da serp diye adlandırılan serpintili yağan yağmur sebebiyle bu adın verilmiş olabileceğini söylemişlerdir. İlk olarak malcılık yapan birkaç kişinin Yuvalı köyünden çıkıp bu mahalleye yerleşmesi ile köy oluşmaya başlamıştır. İlk gelen sülaleler- Hacı Hasanlar (soyadları Hacı Hasan), Hacı Mehmetler (Yücedağ), Müminler (Özdamar) olarak biliniyor. Hacı Hasan sülalesi ilk defa bu bölgeye geldiğinde bomboş bir arazi imiş, sonraları yapılan sazlık evlerle birkaç hane olmuş. Daha sonraları daha çok Yörüklerin iskanına sahne olan köy 40 haneye ulaştığında köy statüsü kazanmak için başvuru da bulunmuş. Sonunda 1966 yılında köy statüsü kazanmıştır ²¹⁰.

Köydeki Yörükler araziyi Ali Gebiz'den satın alıp yerleşmişlerdir. Yörede anlatılan hikayenin aynısını Yeşilyurt köyünde de dinlemiştik. Yılanlıoğlu Tekelioğlunun Saçlıdoru adında kızına talip oluyor ve başlık olarak Sorkun'u yayla ve Serpe (Serpiköy)'yi de güzle olarak Tekelioğluna veriyor. Böylece Tekelioğlundan da sülale Ali Gebiz'e kadar geliyor. Görüştüğümüz kişilerden aldığımız bilgiye göre Ali Gebiz 1940-45 yıllarında Sorkun'da yaylar, Serpiköy'de de güzlermiş. Bu arazi o dönemde bataklık durumunda olduğu için değerli bir toprak olarak görülmezmiş ancak vergisi birikmiş. Eğirdir'de ki memurlar Ali Gebiz'e ulaşarak çiftliğin vergisi olduğunu söylemişler. Ali Gebiz böyle bir çiftliği olmadığını söyleyince devlet arazi de kim yaşıyor, araziyi kim kullanıyorsa onlardan vergi alınmasına karar vermiş. Arazide 6-7 çadır varken devlet 255 lira para salmış. O dönemde bir kısır inek 5 lira olunca bu parayı ödeyememişler. Tahsildarlarda gelip mallarına el koymuş. Eskiden Yörükler ağalarla ortakçı olurlardı. Köylüler hemen Eğirdir'de ki ağaya (çakırlar) haber vererek ağadan aldıkları parayla hayvanlarını geri almışlar. Bir hafta sonra Eğirdir kaymakamı gelip “siz mağdur oldunuz göçmen haline geldiniz, bu çiftliğin tapusunu sizin üzerinize kesiverelim” der, ancak hep vergi vermek zorunda kalacakları düşüncesiyle köylüler tapuyu almazlar. Arazi değerlendirilince Antalya'lı Ali Gebiz ortaya çıkıp, yandaşlar bularak, Yuvalı

²¹⁰(Bkz.: Ek 1) - Serpiköy 82,84,85.

muhtarını dövdürtür arazinin kendine ait olduğunu belgeletir. Daha sonra çiftliğe sahip olur. Buraya getirdiği motorlarla, bekçilerle ovaya el koyup, köylülerin hayvanlarını ovaya indirmez. Aralarında uzun süre mücadeleler devam etmiş, hatta köylüler valiliğe gidip şikayette bulunmuşlardır. Valilikte köylülere çeşitli yerler gösterip, sorunu çözmeye çalışmıştır. Köye Yörüklerin yerleşmesi ise 1955 senesinden sonra Ali Gebiz'in araziyi Yörüklerle satmasıyla başlamış. Yörükler hayvanlarını satarak köye yerleşmişler. Ali Gebiz'in ölümünden sonra iki kızı da araziye satmış. 1972'de buraya tapu- kadastro girince Ali Gebiz'in amca çocukları hissedar olduklarını gösterir evrakları ile ortaya çıkmışlar. Çünkü Gebizli Ali Bey çiftliği kazandığında amcasının oğlu Veli'yi çağırmış, çiftliğe ne masraf ettiyse hep hesaba koymuş, bunu bana ödeyip tarlanı alacaksın demiş, masrafı fazla olup da ödeyemeyince kendisinden 10 sene uzatmalı bir senet almış, onlar bu şekilde araziye girememişler. Köyün bu kadar hissedarı olunca 1972'den bu yana köy mahkemelik durumda ve devlette herkesin ödediği bir bedel olduğu için kimseye tam olarak hak veremiyor. Araziyi satın alınması durumunda da ekilen ürüne geriye dönük para ödenmesi gerektiği için kimse bu fikre sıcak bakmıyor. Hissedarlar avukatlarıyla geliyor, büyük kısmı ölüp, hakimler değiştiğinde kimse içinden çıkamıyor. Kısacası köydeki arazinin kimin olduğu bilinmiyor²¹¹. Yörükler ilk yerleştiklerinde köylülerin büyük tepkisi ile karşılaşmışlar, aralarında sorunlar yaşanmış ancak şimdi herkes birbirine kız alıp veriyor, dostluk kuranlar var, artık her şey yoluna girmiş. Zaten köy arazisinin akibeti de hepsini birbirine kenetlemiş durumda. İlk gelen yörükler Çaltırarasına gelmişler. Hatice abla ilk gelenlerden(Esme Nehir'in annesi). Daha sonra Hasan Erbay, Mehmet Özkan (Kasap Mehmet), Hacı Musa Kanlı (Eski Yörük) gelmiştir²¹².

1950'li yılların başında köyde bit salgını olmuş. Devlet köylere DDT dağıtmış. 1940'larda da çekirge saldırıları yaşanmış. Çekirgeyi çulların için sarıp ya da çuvalara doldurup ezerlermiş²¹³.

Köydeki Sülaleler: Merkez mahalle sülaleler;
(Soyad) Demirbaş- Hacı Hasanlar (sülale)

²¹¹(Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 89.

²¹²(Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 77,79, 83,89.

²¹³(Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 87,88,89.

Özdamar-Müminler(Eminler)

Özkan- Karagucuklar

Yılmaz- Alişanlar

Çetin- Akdayılar

İn- Hasanali'nin uşağı (Bahçıvan mah.'tan gelme)

Akıncı- Göçmenler (Bulgar göçmeni bir hane 54-55 sene olmuş.)

Çok kalabalık bir grup gelmiş sonra dağılmışlar.

Korkmaz-Zümre

Kanlı- Zümre (Eski Yörük)

Yörük mahallesinde sülaleler:

(soyadı) Özkan- Şekeroğlu(sülale)- Hayta

Dağlıoğlu- Uzunlar-Hayta

Gök- Hacı Osman uşağı-Kötekli

Erdoğan- İnciler-Hayta

Şahintürk- -Hayta

Şenol- Torunlar-Eski yörük bir tarafı Hayta

Sağlam- Torunlar- Eski Yörük

Şeker- -Hayta²¹⁴

Yörüklerin eskiden beylikleri olurdu. Beyler obalarını korur. Devlete seçtikleri kişileri tutma asker olarak gönderirlermiş. Kalanlarda beye çalışırlarmış. Köye gelen Yörüklerin bir kısmı Osmanlı'nın son döneminde ve savaş zamanında ortaya çıkan eşkiyadan korunmak için, bir kısmı da suç işleyip o suçtan kurtulabilmek için sancak değiştirmiştir. Yerleşmeye karar verdiklerinde yaylak veya kışlak alanlarından müsait olan bir yere yerleşmişler. Bir dönem Yörükçülüğe devam etseler de çok uzun sürmemiş ve tarımla uğraşmaya başlamışlar. Şimdi ise hayvancılık çok az da çok tarımla uğraşıyorlar.

²¹⁴(Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 81

1.4.5. YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ

Yenişar yurdumuzun Akdeniz bölgesinin Göller Bölgesi dahilinde doğusunda Beyşehir, batısında Aksu ve kuzeyinde Şarkîkaraağaç ile çevrilidir. Anamas Dağları ve yaylalarının büyük bir bölümü, Yenişarbademli hudutları içinde olması nedeniyle, bir bakıma yaylalar yöresi de denebilir. İlçenin doğusunda Beyşehir gölü, batısında Toros Sıra Dağlarının bir kolu olup güneyden kuzeye uzanan Dedegül Dağı ve Anamas Dağı, Eğirdir ilçesine bağlı yukarı Yaylabel, Karaca, Yeniköy, kuzeyinde, Anamas dağları üzerinde bulunan Çayır Yaylası ve Gedikli köyü Dedegül dağı, Dipolais, Dippoyraz, İpsaharos, Dedegöl, Makam adları diye anılır. 1600 - 2000m. yükseklik arasında yer alan Anamas platosu üzerinde, 2000-3000 m. yükseklikteki dağ eteklerinde çeşitli adlarla anılan bir çok yayla mevcuttur. Bu yaylalar Yunan, Roma ve Bizans dönemlerinden sonra, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde de bir çok uygarlıklara şahit olmuştur (Bkz.: Ek 4- CD Foto 28-30) (Bkz.: 2- Ş.karaağaç İlçe Haritası).

Selçuklular döneminde Türkmen akınına maruz kalan bu yerler, Türkmenlere yurt olmuş, Osmanlılar döneminde de yayla olarak kullanılmaya devam etmiştir. Yörük olarak bilinen bu Türkmenler, halen varlıklarını sürdürmekte olup, ilkbahar aylarında hayvanlarını otlatmak için Antalya yöresinden gelip, beş altı ay kaldıktan sora tekrar kışlaklarına dönerler.

Yenişarbademli’de mevcut bazı köylerin kökenleri konar göçerlerdendir. C.Türkay’ın belgelerine göre yöreyle ilgili şu kayıtlara rastlanmaktadır. “Alaiye”(Alanya), Konya, Beyşehri, Hamit (Isparta), Sancaklarında konar-göçer Türkmân Yörükânî taifesinden Anamaslı (Anamaslu), Anamaslu Benam Karahaculu Yörüğünün kayıtları vardır. Ayrıca şu anda Anamas yaylasının Çataloluk Mevkiini yaylak edinen Sarıhabalı aşiretini gerek yazılı belgeler, gerekse aynı aşiretten Serik-Sarıhabalı Köyünden Durmuş Aksay’ın verdiği bilgiler ışığında, Sarıhabalıların bir kolu olduğu doğrultusundadır²¹⁵.

Beyşehir aیت 1466 tarihli müselleme defterinde Yenişehir Nahiyesinin kimi köylerinin aslında yörük olduğunu samimiyetle yazmıştır. Hatta bunların bir

²¹⁵ C. Türkay, **a.g.e.**, s. 202, 422.

kısımının kadim yörükler olduğunu özellikle belirtilmektedir. Bu da bize gösteriyor ki; Yenişehir (Şehirköy), Kürdler ve Muma (Gölkonak) köyleri hariç, Bademli, İsrailler (Yakacık), Hoyran (Gölyaka), Küre, Kurucaova, Keçilik köyleri konar göçerlikten ayrılarak ilk defa 1466 yıllarında, Fatih Sultan Mehmed zamanında kurulmuş olduğu anlaşılmaktadır. F.S.Mehmed zamanında kurulan köylerin yörüklük statüleri devletçe kaldırılmış ancak bir türlü yerleşik düzeni benimseyememişlerdir. Bu durum 1584 yılına kadar süregelmiştir.

Yenişarbademli ilçesi, Türkiye’de kurulması düşünülen 131 ilçe teşkilatının içinde bir köye sahip olup 20 Mayıs 1990 yılında ilçe olmuştur²¹⁶.

1.4.5.1. İlçenin Demografik Bilgileri

TABLO 12- DİE’NİN NÜFUS SAYIMLARINA GÖRE YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ NÜFUS BİLGİLERİ

Yıllar	1990	1997	2000
Toplam	7323	7102	5519
Erkek	3915		2849
Kadın	3408		2670

Not: 1990 Yılı Sayımında Gedikli Köyü Yenişarbademli nüfusuna dahil edilmiş.

2004 yılı ETF sonuçlarına göre Gölkonak Köyü ve İlçe merkezi toplam hane sayısı 581. Toplam nüfus 2449 kişi olup 1178’i erkek, 1271’i kadın nüfustur.

TABLO 13- 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ EĞİTİM BİLGİLERİ

Cinsiyet	O.Çağ.De.	Okur-yazar değil	Okur-yazar	İlköğretim	Ortaokul	Lise	Üniversite
T	201	180	234	1236	279	250	69
E	99	44	105	500	198	183	49
K	102	136	129	736	81	67	20

İlçe genelinde ilkokul mezunları ağırlıktadır. Çeşitli illerde görevler aldıktan sonra emekli olup ilçeye yerleşen halk okur-yazarlık oranını arttırmıştır.

²¹⁶Veli Karaca, Yenişarbademli, 2002, Yayınlanmamış Araştırma Çalışması, s. 6-7.

**TABLO 14 - 2004 ETF SONUÇLARINA GÖRE YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ
MEDENİ HAL BİLGİLERİ**

Cinsiyet	Çocuk	Bekar	Evli	Dul	Boşanmış
T	363	448	1400	224	14
E	175	259	702	41	1
K	188	189	698	183	13

İlçede çoğunluğun evli olduğu görülürken dul sayısındaki oran bize ilçede yaşlı nüfus hakkında da bilgi vermektedir.

İlçenin gelir kaynağı daha çok ormancılık, ziraat ve az miktarda yapılan gıcık sığır hayvancılığıdır. Karaçam, Gökmar, Ardıç, Sedir, Meşe ağaçları bulunur.

Ormanlı alan: 12.563.0 Hektar, Ormansız alan: 5.052.6 Hektar, Toplam alan: 18.065.0 Hektar¹. İlçedeki ormanlar Orman Bak. 07.01.1993 tarihli ve 1-3, 1-4 sayılı yazıları üzerine 2873 sayılı Milli Parklar kanunun 3. maddesine göre Bakanlar Kurulunca 11.01.1993 tarihinde Milli Park alanı olarak kararlaştırılmıştır²¹⁷. Y.bademli 1954'te belediyelik 1990 yılında da ilçe olmuştur.

Y.bademli'de Merkez mah; Yeni cami, Gündoğdu, Yenice Mah. (mezarlık var) Pınarbaşı (kürtler) mahalleleri bulunur. Ayrıca ilçeye bağlı Muma (Gölkonak) Köyü vardır²¹⁸.

GÖLKONAK KÖYÜ: Eski adıyla Muma köyünün II.Murat devrine kadar süren bir geçmişi vardır. (Bkz.: Ek 4- CD Foto 31). Gölden çıktıktan sonra bu köyde konaklandığı için adı daha sonra "Gölkonak" olarak değiştirilmiştir. Köyde 3 bakkal, 2 kahve 2 cami bulunur. Geçimi balıkçılığa dayanır.

²¹⁷(Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 92, V.Karaca, a.g.e.,s. 72.

²¹⁸(Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 103.

2. BÖLÜM

YÖRÜKLERDE İKTİSADİ HAYAT

2.1. GÖÇEBELİK VE GÖÇEBELİK ÇEŞİTLERİ

“Göçebe sözünün göç-oba’dan veya Farsça göç-ave’den geldiğini söyleyenler vardır. Fakat bu deyim, artık bugünkü dilimizde, eski ve iyi manasını kaybetmiştir. Osmanlılarda göçerevli, göçkün, göçküncü sözleri daha geniş olarak yayılmıştı. Çünkü bu söz, “evi olan fakat mevsime göre yer değiştiren” manasına kullanılmış olmalıdır”¹. Göçerlik, geçimi hayvancılığa dayanan grupların yılın belli dönemlerinde yaptıkları mevsimlik nüfus hareketidir. Hayvanların iyi beslenebilmesi amacıyla yapılan bu göçler toplumlara ve hayat tarzlarına göre farklılıklar gösterir.

2.1.1. GÖÇEBELİK ÇEŞİTLERİ

- I. Tam göçebelik (Horizontal G.): Uzak mesafeler arasında gerçekleştirilen bir göç şeklidir (Arap Yarımadası ve Kuzey Afrika’da). Bunu da iki kısımda inceleyebiliriz:

1- Çöllerin ortasında keçi ve koyunları az, daha ziyade devecilikle geçinen, hükümet baskısından, idari tesirlerden uzak, vergi ve algı ile alakası olmayan, seyyar ve seyyal büyük deveci kabileler. Bunlar hakiki göçebelerdir. Bedevilik ruhunu yaşatırlar.

2- Şehir ve kasabalara yakın yerlerde koyun yetiştiren deveci aşiretler. Bunlar hareket kabiliyetlerini kaybetmişlerdir. Deve ancak yük hayvanı olarak kullanılır. Çöllerdeki aşiretlerin baskısıyla şehirlere doğru yaklaşırlar.

- II. Yarı göçebelik: Göçebelikten yerleşik hayata geçiş tarzındaki ara tiptir. Kış köylerde çadır yerine kaim olan ağaç, taş, tuğla, saz vs. gibi uygun evlerde geçirip ziraat yaparlar. Bu daha ziyade hayvancılıkla beraber yürüeyebilen hububat ziraatidir. Yazın da hayvanlarını alıp yaylalara çıkarlar, çadırlarda otururlar. Orta Asya’daki Türk kavimlerinin mühim bir kısmı, İran’daki Kaşgailer ve Türkmenler, Anadolu Yörüklerinin büyük ekseriyeti, Fars ve Kürt aşiretleri, Kafkas ve Atlas memleketlerindeki yarı göçebeler bu tipe girerler.

¹ Bahaeddin Ögel, **Türk Kültür Tarihine Giriş**, C.1, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1978, s. 5.

-Vertikal Göçebelik (Dağ Göçebeciliği): Yazın yüksek dağlar üzerindeki yaylalara, otlaklara, kışın kışlaklara göç etmek suretiyle yapılan göçtür. Orta Asya, İran, Anadolu Türk Göçebeliği buna misaldir².

Bu genel ayrımın dışında göçerliğin birçok farklı çeşidi de görülür.

-Göçebe Çobanlık (pastoral nomadism): Geçimi tamamen hayvancılığa dayanan grupların hayvanlarla beraber mevsimlik hareketlerini ifade eder. Hayvanlara iyi otlak bulabilmek için mevsim ve bitki durumuna göre yaylalardan steplere, steplerden yaylalara göçerler ve daima çadır hayatı yaşarlar³.

-Göçer Hayvancılık: Yerleşik (sedanter) hayvancılığın aksine hayvan sürülerinin periyodik olarak uzakta bulunan, yılın belirli dönemlerinde faydalanılan otlaklara götürülmesidir. Bunun en yaygın şekli “yaylacılık”tır. Batılı antropologlar “transhumance”la yaylacılığın, vertical (dağ) göçerliğinin az çok benzerlikler gösterdiğini ifade ederler⁴.

-Transhumance: Mevsime göre meralardan faydalanma zorunluluğu yüzünden büyük mesafeler arasında çoğunlukla büyük sürülerin katıldığı mevsimlik bir hayvan göçüdür. Sürü sahipleri yerleşik hayat tarzındadır. Yaylacılıkla en belirgin farkı, yaylacılığın hayvan sürüleriyle beraber yerleşik insan gruplarının da mevsimlik hareketi olmasıdır.

-Yarı yaylacılık: Step bölgelerinde tarla tarımı ile birlikte hayvancılık yapan insan gruplarına ait sürüleri, sıcaklığın, kuraklığın artmasıyla, ot ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla çoban nezaretinde yayladaki otlaklara gönderme faaliyetidir. Yavaş yavaş yerleşik düzene geçen Yörüklerin başvurduğu bir modeldir. Kısaca çoban yaylacılığı da denebilir⁵.

Anadolu’ya gelen Oğuz grupları göçer hayat tarzını uzun süre muhafaza etmişlerdir. Oğuzlar için konar göçerlik bir hayat tarzı olmanın da ötesinde bir ata nasihatıdır.

² Mehmet Eröz, **Yörükler**, İstanbul, TDAV, 1991, s. 71-72.

³ Muhtar Kutlu “Yarı Göçebe Şavak Aşiretinde Geleneksel Hayvancılık”, **II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara, G.Ü. B.Y.Y.O. Basımevi, 1982, s. 300 ; Anatoly M. Khazanov, **Nomads and the Outside World**, Trans. by. Julia Crookenden, Second Edition, U.S.A, The University of Wisconsin Press, 1994, s. 19.

⁴ A. Khazanov , **a.y.**

⁵ M. Kutlu, **a.g.m**, s. 301.

Oğuzların kadim hukuk anlayışı, sadece göçebe hayat tarzına lütufkar davranmıştı. Şu vecize Oğuz Han’a izafe edilir: “Sürekli yurt değiştirin, yerleşik olmayın. Dinlenme bilmeden ilkbahar, yaz ve kış otlaklarda ve nehir kenarlarında göçebe oturun. Sütünüz, yoğurdunuz ve kirmanız eksilmesin”⁶.

2.1.2. YÖRÜK GÖÇÜ

Geçimi hayvancılığa dayanan yörük ekonomisinde hayat, hayvanlara göre düzenlenmiştir. Hayvanların daha serin yerlere götürülmesi mecburiyeti yayla kültürünü doğurmuştur. Anadolu’daki Yörük yaşamında yaylaların çok önemi vardır. Ancak ilerleyen zaman geçmişte yaşananları bir bir değiştirmektedir. Yörük yaşamı köy sayılarındaki artış, orman yollarının trafiğe açılması, gittikçe kalabalıklaşan çevre ve getirilen cezalarla kısıtlanmış, önce develer gitmiş sonra da sürülerin sayıları azalmıştır. Artık Yörüklerin çoğu tarımla uğraşmakta ve hayvancılık yapmamaktadır. Sadece bir kısmı günümüzde kamyonet, traktör ve ticari taksilerle bu geleneği bir nebze yaşatmaya çalışmaktadır. Hayvancılık kimi için baba mesleği, kimi için en iyi bildiği tek iş, kimi içinse yaylalardan uzak kalamama arzudur. Hayvancılık yapmayan halkın bir kısmı ise Antalya’nın sıcağından kaçıp Isparta’nın yaylalarına gelip, ev yaparak yazlık amaçlı kullanmaktadır. Artık yaylalarda eskisi gibi değil, yapılan betonarme yapılar insanı gelecek adına ürkütüyor. Çünkü toprağa sahip olma duygusu tabiatı yok ediyor. Yörük yaşamının belki de en etkileyici tarafı toprağa, tabiata sahip olma hirsının olmamasıydı. Yurtları belli olsa da tabiatla içi içe ve tabiata uygun bir yaşam sürüyorlardı⁷.

2.1.2.1. Göç kararı

Yörükler için Mayıs ayı geldiğinde, yaylaya göç vakti de gelmiş demektir. Yörüklükte tek başına göçen pek görülmez, en azından oba (*) olarak göç edilir. Her Yörük cemaatinin, grubunun gideceği güzergah, hatta gidilecek yaylalar önceden

⁶ S. Agacanov, **Oğuzlar**, Çev. Ekber N.Necf, Ahmet Annaberdiyev, İstanbul, Selenge Yay., 2004, s.168.

⁷ Bkz.: Ali Rıza Yalman, **Cenupta Türkmen Oymakları I**, Haz. Sabahat Emir, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1977, s. 181-190.

(*) (Oba; Bugünkü Anadolu Türkçesinde “oba” kelimesi beş-altı çadırdan ibaret bir göçebe ailesidir. Abdülkadir İnan, “ ”Oba”, ”Obo” Sözlere Hakkında”, **Makaleler ve İncelemeler**, 2.bs, Ankara, TTK, 1987, s. 615; Oba; Anadolu’da kışlakta bir arada yaşamak ve birlikte göç etmek amacıyla birkaç ailenin bir araya gelişini ifade etmektedir, S.Agacanov, **a.g.e.**, s. 156.

bellidir.

Göç kararını Yörük beyi, obabaşı alırdı. Aynı zamanda yaşlılarında sözüne saygı duyulur, karar da etkileri olurdu. Zaten Mayıs ayı içinde sıcaklık basmadan göçüleceğini, aşağı yukarı hangi günler göç olacağını herkes bilirdi. Bu yüzden de herkes eksikliğini giderir, kadınlar yol boyunca yiyecekleri “azığı” hazırlayıp yırtık, sökükle olan çuvalları tamir ederken erkeklerde devenin havudunu, kolanını vs. kontrol edip, tamir edilecekleri tamir ederlerdi.

Eskiden oba halkı kendi aralarında devecinin söz bilen olarak görülen aklı başında, kendine hakim, sözü dinlenen bir kişiyi “*savran başı*” olarak seçerdi. Savran başı halkın verdiği yetki ile bu yaz çıkabilecekleri yaylayı aramaya gider, yayla hangi köyün arazisine ait ise pazarlık edip muhtarından, azasından yurt alırdı. Verilen paraya “*otlakiye parası*” denilmektedir. Otlakiye parası hayvan(mal) sayısına göre verilirdi. Yaylalar gibi güzlükler için de otlak parası ödenirdi. Bazı yerlerde “*salma vergisi*” alınırdı. Ama eğer Yörük grubu, yaylasına çıktıkları köyün nüfusuna kayıtlıysa o zaman otlak parası vermezlerdi.

Göçe başlamadan yapılması gereken önemli işlerden biri hayvanları baytara (veterinere) götürüp “baytar kağıdı” dedikleri sağlık belgesinin alınmasıdır. Bu belge sürünün sağlıklı olduğunu ispatlamaktadır. Bu kağıt özellikle göç sırasında bir köyün sınırlarından geçilirken köy bekçisine mutlaka gösterilirdi. Günümüzde de bir köyden bir köye geçilirken sağlık kağıdını göstermek zorunludur.

Eskiden hayvanlardan “*resmi ağnam*” vergisi alındığı için hayvanları göç yoluna çıkarmadan önce maliyeden hayvanların ağnam vergisinin yatırıldığına dair kağıt alınırdı. Bu da geçiş belgesiydi. Göç yollarının üzerinde belli noktalarda devlet görevlileri bekler, geçen sürülerin ağnam kağıdına bakar, sürü sayısını kontrol ederdi. Eğer kağıda işlenmemiş bir hayvana rastlanırsa ağır cezalar verilirdi. Bu sebeple özellikle son dönemlerde artan vergileri ödeyemeyen Yörükler hayvanlarının bir kısmını bekçilerden kaçırarak yaylaya çıkarmaya başlamışlardır. Bu olaya “*sırkat*” demektedirler. (Sırkat konusuna vergi mükellefiyetleri başlığı altında değinilecektir).

Göç gününe karar verildikten sonra bir Yörük obasından ilk olarak savran başı göç eder. Onun önünden kimse geçemez. Giderken diğer komşulara da haber verilip, biz göçüyoruz denirdi. Herkes birbirine eklenerek göç konvoyu sıra sıra

devam ederdi. Kervan yola koyulurdu. Bazıları birkaç sülale ile birlikte, bazıları da akrabaları ile göç ederlerdi ama herkes oba oba göç ederdi. Oba en az dört ailedir. 12-13 aileye kadar çıkar. Yeşilyurt köyünden Mehmet Önder (Bkz.:Ek 4- CD Foto 54): *“Honamlı olarak biz Yörük beyinin göç kararından sonra 50-100 çadır arka arkaya giderdik”* demektedir.

Hanenin göç kararını ise hane sahibi alır. *“Dün komşular göçtü artık bizde göçelim”* denilip kervana katılanlar olurdu, kervan ilerlemiş olsa da arkasından yetişirlerdi. Zaten gidilecek yolu, konalgaları (konaklama yerleri) herkes bildiği için takipte bir sorun yaşanmazdı⁸.

2.1.2.2. Göç İçin Yapılan Hazırlıklar

Göç zamanı ailede herkes bir işten sorumludur. Hayvanların cinsine göre kimi keçiye bakar, kimi koyuna, kimi ise sığıra. Deve ağır gittiği için, bu hayvanlar önceden yola çıkar, evin yükü develerle arkadan gelirdi. Bu durumu ifade etmek için söylenen atasözleri vardır. Mesela:

“Yörügün evini bir deve götürür, keyfini 40 deve götüremez”⁹ gibi.

Deve kervanında da dikkat edilen, özen gösterilen detaylar vardır. Bir ailenin 10 devesi varsa develer cinsine, taşıyacağı yüke göre sıraya sokulur. Baştaki develer ailenin şanına yakışır şekilde süslenir. Bu yüzden heybetli görünüşü olan, süsün yakıştığı Beserek türü develer tercih edilir.

Sabah erken saatte deveyi evin reisi yükler, diğerleri çuvalları doldurup getirirler. Deveye yük sarmanın kolay olduğu söylense de burada yılların verdiği tecrübenin etkili olduğunu düşünüyoruz. Deve çöktürölüp oturtulur. Çöken devenin boyu 1 metre civarındadır. Deveye önce yular vurulur. Yularda bir zincir, iki tane de zincirin geçtiği halka olur. Zincirin ucunda ise dizgin (elde örme ip, dört örümlük deve dizgini de denir) olur. Dizgini vurduktan sonra havudu (semeri) vurulur. Devenin kendine has havudu (semeri) olur ayrıca deveye üç kolan takılır, bunlar Göybent (Boyun), Döş ve Kayış kolanıdır(en uzunudur). Kolanlar üç parmak eninde kıldan dokunur. Kolanların ipleri gevşek durumdayken yükler düzenli hale getirilip, havuda yerleştirilir, sonra o üç kolanda çekilir. Çuvalların üzerindeki ipler de

⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 13, 18, 20, 21, 22, 30 ; Gedikli 36, 38 ; Serpilköy 73 ; Y.bademli 99.

⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2.

devenin hatabına (havudun ağacına hatab denir) kolanlarla bağlanır. Yük biraz hafif, devede kuvvetli ise çuvalların üzerine yatak, kilim, ufak tefek çul (kıldan kumaş) konur, kap- kakak çulun içine sarılır. Üzerine yatak, kaba pırtılar (kıyafetler, örtüler) çuvalların arasına dengeli bir şekilde konur. Yatak yorgan, yiyecek, kap- kakak ayrı ayrı develere sarılır. Ala çuvallarda (yol çuvalıdır, kıldan yapılır) (sırt) giyecekler bulunur, dimi çuvallara da yiyecekler konur, un çuvalı içine kıl kaçmasın diye yünden dokunur.

Bir ailenin en fazla 10-15 devesi olur. Develerden katar oluşturulurken ilk devenin Beserek deve olmasına dikkat edilir çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi bu deveyi, giydirmesi güzel olur. İlk deve süsleneceği için bu detay önemlidir. İlk deveye karın çanı takılmaz, sadece yularında yüz çanları olur. Güzel ala çuvallarla, el emeği göz nuru birbirinden farklı motiflerle süslü rengarenk kilimlerle, deve giydirmeleri ile hayvan süslenir. İlk üç deveye ala çuvallar, yatak, yorgan, yastıklar konur. Çanlar ortadaki develere takılır. 4.,5.,6. develere dimi çuvallar (yiyecek çuvalı; un, bulgur, zehre, nohut vs.) konur. Kazan un çuvallarının üzerine koyarlar. Kazanın içine mutfak malzemeleri konur. Ufak tefek kap-kacağı koyup, içine çulu dürüp (yerleştirip) bağlayınca eşyalar depinmez (hareket etmez). Üstüne de kilimler örtülür. İbrıklar, helkeler (tencere), bakraçlar develerin ön tarafına asılmaz, develer birbirine vurur kırar diye yüklerin arka tarafına takılır.

En sondaki deve çıplak olur, havudu olmaz. Dorum'a (deve yavrusuna) da ev yani çadır yüklenir. Çadırın sitili (kıldan dokunan bezlerine stil denir) deveye yayılıp içine mutfak eşyası konur, üzerine stil kapatılır, onun da üzerine keçe konup çek ipi ile bağlanır. Istar tezgahı (kilim dokuma tezgahı) olursa o da arka develere bağlanır¹⁰.

Göçüleceği zaman develerin süsleri ortaya çıkarılır (Bkz.:Ek 4- CD Foto 111,114). Obanın çan takma olayı herkeste bulunmaz. Çanlar devenin yüzüne, havuduna ve karnının altına takılır. Yularda yüz çanı, hatapta hatap çanı, kenarlarda da karın çanı bulunur. Karın altı çanları (karaçan) 3-4 kiloluktur ve hatap çanından daha büyüktür (Bkz.:Ek 4- CD Foto 112-113). Bir deveye dört tane karnının altına, dört yüzüne iki de hatabına 10 tane çan takılır. 10 çan takıldığı zaman, çanların

¹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 13 ; Gedikli 36, 49 ; Serpilköy 75, 78 ; Y.bademli 99.

çıkardığı ses 1-2 km öteden duyulduğunda bir cenk davulunu andırır, sesi duyan köylüler “*falanca'nın göçü geliyor*” derler¹¹.

2.1.2.3. Göçte Yaşananlar

Deveyi veya deveyi çeken eşeği evin genç gelini veya evlilik çağındaki kız çeker. Eğer gelin dışardan gelmiş ve deveden korkuyorsa devenin önündeki eşeği çektirirler. Deve bir aylık- beş senelik gelinlere çektirilir. Gelin ve evin gelinlik çağıdaki kızı yoksa deveyi evdeki kadın çeker.

Gelin de tıpkı deve gibi süslenir. İyi süslenen gelin nam salar ve methi duyulur. Ona çeşitli lakaplar takılır. Yeşilyurt köyünde gördüğümüz Elif Soyfidan’a (Bkz.:Ek 4- CD Foto 51) takılan “Candost” lakabı gibi. Gedikli köyündeki Mehmet Akkın büyüklerinden duyduğuna göre, deveyi süslenmiş bir gelinin çekmesindeki amacın deveyi nazardan korumak olduğunu söylemektedir.

Gelin veya genç kızın üzerinde; içine kenarları işlenmiş güzel habalar, fanille (fanila) onun üstüne gömlek, altına paçalı don, üzerine dolama (etek) onun üzerine dalgalı üç etek (kutnu), üç eteğin üstüne de ceket olarak fermana olur. Beline de peştamal dolandırılır. Peştamalin kozaları (uçlarındaki püsküller) arkasından sallanır. Ayağında erkeklerin ördüğü beş milli yün çorap (beş şişle örüldüğü için) ve o günkü göreseğe (adete) göre çarık bulunur. Başlarına altın fesler çekilir, kenarlarına sarkan mergeneler takılır. Altınların altından zülüfler (kahküller) görünür. Fesin üzerine süslü boncuklu, pullu kırmızı, beyaz vs. yaşmaklar (tülbentler) takılır (kenarları allı tülbentlerde takılır)¹². Kollarına ise devenin boncuklu dizginini takarlar. Aynı zamanda koyun yünü varsa burma yapıp kızlar gelinler bileklerine asarlar ve ellerine kirman alıp, yol boyunca yün eğirirler. Gelinin eşi de atın üstünde omzunda çift (tüfek) ile arkasından gelir. Yolda su birikintisinden geçmek gerekirse gelin saygısından, ayıp olur diye, eşeğe binmez, paçalarını sıvamadan suyun içine dalar.

¹¹ (Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 3, 7, 20, 22, 30 ; Gedikli 46, 49 ; Serpilköy 78 ; Y.bademli 99 ; M.Eröz, a.g.e., s. 155-157 ; Naci Eren , “Deve Donanımı ve Deve İle İlgili Bilgiler -1”, TFA, C.18, No: 356, s. 8594-8596, Bütün develer süslenir ama ilk deve en güzel şekilde süslenir. Yüzüne yüz çanı, sarı çanları takılır. Aynı zamanda dörderden sekiz tane zil takılır, ilk deveye karın çanı olmaz. Karın çanı (Karaçanda denir) ortadaki develere takılır. Tülü develerin sakaklarında (boğazının altı) tokaları sallanır, üstüne de çiçekli pırtılar atarlar devenin beline filikleri boyar derileri üstünden atarlar. Devenin süsü havuda takılı olur. Devenin burnunun üstünde de keçeden karnıyarık, akboncuk , nazar boncuğu gibi boncuklar yulara dikilidir, yuları alınca hepsi çıkar. İpten toka yapıp boğazına takılır.

¹² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 18, 20,22, 31; Gedikli 36, 38, 49 ; Serpilköy 73, 75 ; Y.bademli 99.

Giysileri yol boyunca kurur. Deve kervanında önde eşek arkasında da birbirine ulalı develer olur. Yörükler eşeklerin en kestirme ve kolay gidilen yolu bildiğini düşünmektedirler. Bu yüzden kervana mihmandarlığı eşek yapar. Eşeğin üzerine kamıştan, keçeden yapılan palan konur. Heybesinin içinde de su tulukları (su kapları) olur. Yol boyunca susayanlar tuluklardan su içerler. Yeni gelin veya genç kız deveyi çekerken, devenin piri Veysel Karani olarak bilindiği için “*ya Veysel Karani*”, “*ha oğlum ha, ha babam ha*” diyerek develeri yola düzer. Beserek ve tülü develer sıralıdır. Develeri birbirine bağlamak için develerin yularında bir metrelik zincirli iki halka olur. Bir halka dizginle (yünden dokunan 4 örümlük ip) yuların bağlandığı halkadır. Öndeki devenin kasık kolanına bağlı olan dizgin ipi ile (bu ip havudun kenarında, hatabın altındaki deliklere takılır), arkadaki devenin yularındaki zincirin diğer halkasına ince bir iple tutturulur. Bu ipe “Tel ipi” denir. Bu ip özellikle zayıf, kolay kırılabilir türdendir ki deve zorlandığında ipi rahatlıkla koparabilsin diye. Kalın bir ipe bağlanırsa deve ipi koparamadığı için kendini zorlayabilir, bu yüzden de özellikle kötü bir arazide gidilirken kendini yaralayabilir, sakat kalabilir. Çünkü deve ne kadar sakin bir hayvan olsa da bir yerde durmak veya bir ağaç dalına, bir dikene uzanmak isteyip de yapamazsa öfkelenip, havudunu üstünden atabilir, çevresine ve kendisine zarar verebilir. Bu sebeple ip olarak kolay kopabilecek kesilmiş kıldan, yünden parçalar bağlanır.

Develerin aynı zamanda yüklerin sarılmasında kullanılan üç kolanı (çek ipi) vardır. Bunlar:

a- Göybent kolanı b- Döş kolanı ve c- Kasık kolanıdır. Göybent kolanı devenin boynunun altından dolandırılır. Döş kolanı ön ayaklarının arkasında döşünün kenarından dolandırılır ve havudun işkencesine (ağacına) bağlanır. Kasık kolanı ise devenin arka kasığından dolandırılır. Devenin üzerine sarılan eşyalar düşmesinler diye bu kolanlarla sağlamlaştırılır. Yolda gidilirken yokuş yukarı çıkılıyorsa deveyi sıkıması için göybent kolanı sıkılır, kasık kolanı gevşetilir. Yokuş inerken ise göybent kolanı gevşetilir, kasık kolanı sıkılır. Döş kolanı hep sıkıdır.

Göç zamanı hamile bir devenin yavrusu olursa ya da göçten kısa bir zaman önce doğurursa yavrusunu, ya kulplu çuvalların içine koyup taşırlar ya da devenin üstüne yastık konup üzerine yatırılırlar ki kafasını hataba çarpmasın diye (küçük çocuklarda göç zamanı böyle taşınmaktadır). Çünkü “köşek”(deve yavrusu) ancak 3-

4 gün sonra kendine gelebilmekte ve tam 15 gün sonra yürüyebilmektedir. Hatta Yörükler yavruyu kendileri tutup emzirtirler.

Deve yolda giderken küçük abdestini yapmadığı için ”**Kaşanak yerleri**” olur. Mesela bir bel (dik yamaç) çıkılacakken deveyi durdurup, mola verilir. O arada deve çömelir ve ihtiyacını görür. Doğrulduğunda artık gitmeye hazır demektir. Bu tip molalarda hayvanlar birazda dinlenmiş olurlar. Deve idrarının yün boyamada kullanıldığı ayrıca “beyazlama hastalığına” (vitiligo olduğunu sanıyoruz) da iyi geldiği belirtilmiştir¹³.

Kervan sürekli yürüyemeyeceği için yol güzergahında önceden bilinen “konalgalar” (konaklama yerleri) vardır, oralarda mola verilir. Mola yeri bir köyün hudutları içine giriyorsa Yörüklerin konaklama hakkı 24 saattir, bu süre zarfında da köylülerin mallarına zarar vermemeye özen gösterirler. Hatta bu sebeple akşamları develerin ön ayakları bağlanır. Konaklama yerinde develerin üzerinden yükler indirilir ama dağıtılmaz. Eğer hava güzelse çadır kurulmadan, açıkta yatılır, eğer yağmur yağıyorsa deve çöker, hemen çadır kurulur ve eşyalar içine yerleştirilir. Yağmurun durması beklenir. Yağmur durunca yola çıkarlar. Yaylaktan kışlağa dönüşte Yörükler konaklama yerlerinde daha uzun süre kaldıkları için çadır kurarlar. Sabah erken saatte gün ağarmadan tekrar çuvallar yüklenir, kervan yola koyulur. Göç zamanı yolda giderken hayvanları “büvelek” (sinek) özellikle sığırları sinek tutarsa sinekten kaçan sığır bir ağacın altına sığınır, oradan çıkmazdı. Bu yüzden de konaklama yerinde daha uzun süre konaklanırdı. Hatta halk arasında “*Büvelek tutmuş öküz gibi seni dolandırırım*” diye bir halk deyişi de vardır.

Köylerden geçerken köy bekçileri yola çıkardı. Yörüklerde bunu bildikleri için önceden hazırlayıp, heybelere koyduğu çökeleği, peyniri verip geçerlerdi. Yol boyunca doğa-boğaz havası çalanlar olur, kaval çalınır, yakımlar yakılırdı. Antalya’dan gelip Anamas yaylalarına çıkan Yörükler, dört ana yoldan (Emeredinbeli, Kesikbeli, Sanlıbeli, Pamukova (Çandır) ilerleyerek 15 günde yaylalarına ulaşırlardı. Yolların dar oluşu buna mukabil sürülerin çok olması herkesin aynı anda göç etmesini engellerdi. Bu yüzden Yörüklerin tam olarak yaylaya çıkışları

¹³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22 , 23 ; Gedikli 36, 37, 46, 49 ; Sofular 66 ; Serpilköy 78, 82, 86 ; Y.bademli 99.

bir ay sürerdi. Yörükler önceleri Konya-Akşehir- Çimendere, Çataloluk, Seydişehir taraflarına, Isparta'dan Afyon'a ve Sultan dağlarındaki yaylalara 4-5 farklı koldan çıkarlardı.

2-3 ay yaylada kaldıktan sonra havalar soğumaya başlayınca güzleye inilir, bir ayda güzlükte kalındıktan sonra tekrar kışlağa dönülürdü. Yaylaya ilk gidenler en son dönerlerdi. Çünkü ilk gidenlerin sürüsü daha çok olup, daha düzenli ve kalabalık ailelerdir. Sürüsü daha az olan, yeterince devesi olmayanlar obasına uyup yükünün yarısını obadan birinin heybesine, çuvalına koyup dönerdi. Yörük yaşamı yardımlaştırmayı gerektiren bir yaşamdır. Bu sebeple de herkes birbirine yardımcı olmaya çalışır. Özellikle göç sırasında yardımlaşmalar daha fazla olur. Hayvanı olan herkes yaylaya çıkar ancak herkesin ekonomik durumu iyi olmadığı için çok devesi olmayabilir. Buna mukabil göç ederken bütün evini taşıdığı için eşyalarını, başkalarının boş develerine yüklerler. İşte bu yardımlaşmaya “**Ağrık**” denir. Önden giden grup konalgaya ulaşınca geri dönüp kalanların eşyalarını alır. Yolda herkes birbirine iletir veya 2-3 oba develeri birleştirip birinin evini, sonra dönüp öbürünün evini getirirler. Böylece kimse eşyasını bırakmaz ve kimse de yolda kalmaz ¹⁴.

2.1.3. GÖÇ YOLLARI

“Antalya yöresindeki kıyı alanları, Mayıs ortalarına kadar oldukça zengin otlak imkanları sunmasına karşın, yaz başlarında bu otlaklar kurumaya yüz tutar. Bu kez yüksek yayla kesimlerinin otu boy vermeye başlar. Sonbaharda bu sürecin tersi yaşanır. Yaylalar kışa girerken, sahil ılımanlaşır. Yörük, üretimini doğanın bu çelişkisinin üstüne oturtmuştur. Öte yandan bu olgu hem zaman hem mekan bakımından iki evreli bir hayat demektir. Kışlak ve yaylak. Bu nedenle Yörük, yılın belli zamanlarında mekan değiştirmek zorundadır. Bölgemizde Yörükler, yüzyıllardır yılda iki kez yaşadıkları bu göç sırasında, Roma döneminde inşa edilen Bizans döneminde önemini yitirerek ıssızlaşan, ancak Selçukluların inşa ettikleri olağanüstü güzellikte han, köprü, sarnıç gibi yol üstü yapıları ile yeniden canlanan eski ticaret yollarını kullandılar”(Bkz.: Ek 2- Göç Yolu Haritası)* ¹⁵.

¹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7, 23 ; Gedikli 46 ; Serpilköy 73 ; Y.bademli 92, 99.

¹⁵ Giray Ercenk, “Antalya Bölgesi Yörükleri Göç Yolları”, **1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri** (25-26 Nisan 1994), Antalya, K.B., s. 135. (*)Ek 2- Göç Yolu Haritası olarak, Hüseyin Saraçoğlu, **Akdeniz Bölgesi**, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1989 kitabının ekler bölümünde yer alan göç yolu haritası verilecektir.

“Serik ve Manavgat ilçelerinin düzlüklerinde kışlayan Karakoyunlu, Çoşlu, Eski Yörük, Hacı Babalar, Töngüşlü, Saçıkara, Hacıhamzalı, Ötgünlü, Karatekeli, Sarıkeçili, Kötekli, Honamlı, Hacıahmetli, Recepli, Hacıveliler, Adıgüzelli, Elekli, Karaevli vb. Yörük aşiretleri büyük bir yayla olan, Anamas yaylasında, Yalvaç ve Akşehir arasındaki Sultan Dağları’nda ve Beyşehir, Seydişehir çevresinde yazı geçirirler. Yine, Manavgat düzlüklerinde kışlayan Sülekli, Hacıabalı, Saraçlı gibi Yörük aşiretleri ise Yedikaza yaylalarına çıkarlar”¹⁶.

Yaylaya çıkan her Yörük aşiretinin kendi göç yolu ve sıklıkla gittiği bir yaylası vardır. Yılların tecrübesi ile belirlenen bu göç yolunu hayvanlar bile öğrenir. Antalya’dan Isparta yaylalarına yapılan göçler hakkındaki bilgileri N.Eren, G. Ercenk, M.Seyirci’den, Adana ve civarındaki Yörükler içinde A.Yalman’dan öğrenebiliyoruz.

Naci Eren:

İncelediği Sarıkeçili, Honamlı, Yeniosmanlı, Karakoyunlu, Karatekeli, Karahacılı, Töngüşlü, Hacımehmetli ve Eski Yörük aşiretlerinin belirlediği üç büyük göç yolu olduğunu söylemektedir:

“1. Serik’ten itibaren Kesikbeli, Gembos, ve Eynif ovaları vasıtasıyla Anamas’a ulaşan yol,

2. Burdur, Keçiborlu, Uluborlu ve Şuhut üzerinden Akşehir’in Sultandağına ulaşan yol,

3. Antalya’yı Korkuteline bağlayan yoldur.

Yaylalar ise sırasıyla; Anamas, Sultandağı, Korkuteli’nin Yağca, Söbüce, Kızılcadağ ve Taşkesiği yaylalarıdır.” demektedir¹⁷.

Naci Eren’in verdiği bilgilerin yanı sıra bizim kendi incelediğimiz aşiretlerle ilgili verdiği bilgiler de şunlardır:

“Honamlılar ve Karakoyunluların büyük bir bölümü Beyşehir’in Anamas yaylasına çıkıyorlar. Antalya’dan itibaren konaklama yerlerine baktığımızda: Kocayatak (Aksu Bucağı yakınları - burası aynı zamanda aşiretin göçten önce toplanma yeridir) Kesikbeli (Taşağıl üstü), İbradıbeli, Gembos ovası, Üzümlü

¹⁶ Musa Seyirci, “Batı Akdeniz’de Yörükler”, **1. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri** (25-26 Nisan 1994), Antalya, K.B., s. 195.

¹⁷ N. Eren, “Yörük Göçü -1”, **TFA**, S:362, Eylül 1979, s. 8772-8773.

Manastırı, Beyşehir ve Anamas yaylasıdır ve yaylaya yedi günde varılmaktadır”¹⁸.

“Honamlıların diğer bir bölümü Beyşehir’in Gavur Gölü yaylasına göçmektedirler. Aksu bucağı civarında Kocayatak, Kırkgeçit’in ağzı, Pamukovası, Serik beli, Şarkikaraağaç, Anamas ve Gavur gölü yaylası.

Karakoyunluların konaklama yerleri:

Serik ve civarı toplanma yeridir. Buradan kalkarlar, Taşağıl, Kesikbeli, Eynif Ovası, Gembos Ovası, Gönyem, Yenişarbademli, Beyşehir, Anamas yaylası. Yaylaya sekiz veya dokuz günde çıkarlar.

Karakoyunluların diğer bir grubunun toplanma yeri Antalya Gebiz’dir. Gebiz’den sonra, Hasgebe köyü civarı, Pınargözü, Sanlıbeli, Çobanhisar köyü, Kızılova, Ayvalıpınar, Pazarköy, Anamas Bucağı (Karakoyunlu Çayır yaylasına gider) Haytalılar (Saçıkaraalılar) ve Töngüşlülerin bir bölümü de Anamas yaylasına çıkarlar. Haytalıların Anamas’taki yazlağı Akarca yaylası, Töngüşlülerin Anamas-Töngüşlü yaylasıdır.

Aksu - Macun köy Eski Yörükler aşiretinin yaylaları Anamas’ın eteğinde Serpe Ovasıdır. Ancak bir kısmı Korkuteli’nin Kızılcadağ yaylasına göçerler. Seksen yıl önce konar- göçerliği bırakarak yerleşik hayata geçmişler ancak aşiretin bir kısmı 1950 yılına kadar konar göçerliği devam ettirmiştir. Antalya’dan itibaren konaklama yerleri: Varsak köyü, Yeniköy, Elmalıbeli, Söğütcük, Korkuteli, Güllüpınar, Ekmekcibeli, Mamatlar köyü, Kızılcadağ yaylasıdır. Gebiz Bucağına bağlı Hasgebe köyü Eski Yörükler aşiretinden kışlaktan Hasgebe köyü civarı, yazlıkları Isparta’nın Çukurca yaylasıdır. Seferberlikten önce yerleşik hayata geçmişlerdir. Hasgebe’den kalkan aşiret Pınargözünde konaklar, ertesi gün yaylaya varır“¹⁹.

Hamit Sancağı zamanında, hata yapılsa dahi Korkuteli, Anamas ve Sultandağı yaylalarına göç eden çadır sayısının 10.000 civarında olduğu ve bununda 40.000 kişiyi bulduğu bilinmektedir. Hamit Sancağı kayıtlarından anlaşıldığına göre Eğirdir Gölü civarında 300 çadır, Burdur ve Ağlasun civarında 200-300 çadır ve Isparta bölgesinde Davras dağının batısına doğru 137 çadır (ki hacılar aşiretine aitti)

¹⁸ N.Eren, **a.g.m.**, s. 8774.

¹⁹ N. Eren, “Yörük Göçü -2”, **TFA**, S:363, Ekim 1979, s. 8799 ; Xavier de Planhol, **De la Plaine Pamphylienne Aux Lacs Pisidiens, Nomadisme et Vie Paysanne**, II Rue, Saint - Sulpice, Paris,VI., 1958, s. 212.

vergiye tabi tutulmaktaydı ²⁰.

Araştırma bölgemizde Yörüklerden edindiğimiz göç rotalarına baktığımızda köylerde farklı Yörük aşiretleri olduğu için farklı güzergahların söylendiği de görülmektedir.

Yeşilyurt Köyü:

Karaçakal aşireti: Yeşilyurt köyüne yerleştikten sonra da göçe bir dönem devam etmişlerdir. Hatta günümüzde kamyonetlerle de olsa Mandallar mahallesindeki Demirbaş soyadlı Katrancılar sülalesinden birkaç aile, nüfusuna kayıtlı oldukları Sofular köyünün tepelerindeki yaylalara çıkmaktadırlar.

Sığırlık (Yeşilyurt) - Karadiken - Karakuyu- Eski Asar - Diresgene (Yuvalı köyü) - Erikbeli - Yılanlı - Karaköy - Sofular (Dikenli yaylası) veya Bağlılı (Deliktaş yaylası) Anamas - Sorkun, Kızılova yaylaları ²¹.

Honamlı aşireti: Eskiden bir ay süren yolculuktan sonra Akşehir yaylalarına gidiyorlardı. Daha sonra on beş gün süren Anamas dağlarına çıkmaya başladılar. Yerleşikten sonra da bir müddet yaylacılığa devam ettiler. Göç yolları şunlardır:

I.Yol: Antalya Serik - Gebiz - Çürüğün boğazı - Kocalarbeli – Köçeksekisi - Çandır (Pamukovası) - Yeşilyurt (Kırcazeytin - Gelinyutan mahalleleri) - Karadiken - Kızılkuyular - Eskihisar - Sipahiler - Kırıntı - Gökdere - Cire (Balkırı) - Anamas köyü (Aksu merkez) - Anamas – Deliktaş yaylası muhiti.

II.Yol: Karadiken köyünden sonra - Sipahiler - Bağlılı - Sofular - Anamas Dikenli - Sorkun-Kızılova - Bağla - Çatmalı - Söbüova - Kurucaova - Tilkideresi - Bekleme-Cankurtaran - Akşehir ²².

Hayta Aşireti: Önceleri Antalya'dan Anamas'a çıkan Hayta Yörükleri Yeşilyurt köyüne yerleştikten sonra da bir müddet Anamas'a çıkmışlardır.

Antalya - Gebiz - Kırkgeçit (çok dönemeçli bir yoldur, kırk dönmede denir. Göç yolu kırk kez çayın bir sağına, bir soluna geçtiği için bu adı almıştır. “Belgöğsü, Yanıkdeğirmen, Kuru gibi yerler buralarda bulunur) - Kızıllı - Çandır (Pamukovası) - Selimler -Yeşilyurt (Kırcazeytin mah.) - Haymana (Akbelen) - Tepeli - Serpe (Serpilköy) - Baymağan - Sarıidris'ten Anamas dağına uzanan bir yolculuk

²⁰ N.Eren, **a.g.m.**, s. 8801.

²¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 13, 30, 32.

²² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 22, 31.

gerçekleştirirler²³.

Gedikli Köyü:

Honamlı aşireti: Honamlı aşireti Gedikli köyüne yerleşmeden önce Akşehir'in yaylalarına çıkıyordu. Gedikli o zaman konaklama yerlerinden biriydi. Daha sonraları Yörüklük yapmak zorlaşıp, herkes iskan olmaya başlayınca Honamlılardan bir grupta 1936'lardan sonra yavaş yavaş Gedikli'ye yerleşmeye başlamışlardır. Göç yolları şunlardır:

Antalya Serik - Çakış köyü - Sağır in (Manavgat'a bağlı bir köy) - Çamurluk - Kale - Çayıçi (Olukluköprü olarak adı değişmiş tarihi bir köprü vardır) - Ortakonuş'a - İkiz (Kızılcaköy'ün mahallesi, yeni adı Yeşilbağ oldu) - Pınargözü - Atlı - Emeredin Beli (Sarmaşık taşının yanına konulurdu) - Düden - Kuru - Katranbeli - Cevizli mezarlık - Pınarbaşına (Kilet'in üstünde tepeye) - Kızılkuyu (sarnıç yakın) - Küre (orada biraz oturulur) - Biliktaş (Ş.Karaağaç'a yakın) - Karayaka köyü - Akşehir Çimendere aşılıp yaylalara dağılır²⁴.

Antalya - Taşağıl - Manavgat - Sağır in - Beşyunak - Çayıçi - İkiz (Ekizpınar) - Emeredin beli (Emeredin belini aşmak için önce yokuş çıkılıp sonra inmek gerekiyor. Hayvanların en çok sıkıntı çektiği yol kesimidir. Yörükler göçmeye başladıkları yerden Emeredin belinin tasanı çekmeye başlarlar) Emeredin beline Kuyruk tutan beli de denir. Çocuklara iklime uysunlar, hasta olmasınlar diye hayvanların kuyruklarını tuttururlarmış. Dumanlı (Yeniköy) - Kurucaova Yenişarbademli - Pınarbaşı - Kızıl kuyu - Binek taşı - Gedikli - Belceğiz - Ayaz ovası (Ayaz çiftliği) - Şarkikarağaç - Karayaka - Çarıksaraylar - Akşehir Cankurtan, Ketenlik, Deveboynu, Uzunakar, Çardakkaya yaylaları²⁵.

Ayaz ovası geçileceği zaman tüm gençler en iyi elbiselerini giyerler. Ayaz ovasına varılınca erkekler cirit oynar, at koşturur, kadınlar da sohbet etme imkanı bulurlar. Yine evlenecek çağdakiler burada birbirlerini görüp, beğenme fırsatını bulurlar. Ayaz çiftliğinden sonra herkes kendi yaylasına dağılır²⁶.

Antalya'dan sonra Kümbet - Kındıra - Pınargözü - Taşboynar - Belarası -

²³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7, 21.

²⁴ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 37, 38.

²⁵ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 36, 41, Şaban Yerlikaya, "Göçebelikten Yerleşime Honamlı Yörükleri", Balıkesir, Necatibey Eğitim Fak. (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1997, s. 36 ; Y.bademli 92.

²⁶ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

Hacı Mahmutlar - Kızılova - Ayvalı - Eğridere - Almabeli - Senitbeli - Sultançeşmesi - Halat - Kızılkuyu - Sindel Anamas'a konulur. Biraz durduktan sonra Karayaka - Köprüköy'ün üstü - Akbeş - Akşehir'in Hancıların yanındaki yaylalara gidilir ²⁷.

Ali Tanyıldız'ın kitabında: Sağır in - Kırkgeçit - Çayıçi - Deveyokuşu (develerin zorlanmasından dolayı bu ad verilmiş) - Bulasan (Çaltepe, köy yeni adını Yörüklerin göçü bırakmasından sonra almıştır.) - Değirmenözü (Antalya'ya bağlı. Bu köye varılmadan Antalya sınırlarına girilmiş olur.) - Ekiz - Emeredin Beli (sarmaşık taşı) - Düden (Burada akar sular birikip, bir dehlize dolar.) - Dumanlı (Yeniköy) - Yenişarbademli - Pınarbaşı (Kürtler mahallesi olarak bilinir, Kitel'in tepesi de denir) Düzağaç - Küre çiftliği - Gedikli - Sarıabalı - Belceğiz - Salur- Muratbağ(Zengibar) - Çarıkсарaylar - Akşehir (Cankurtaran - Uzunakar - Çimendere - Ketenlik yaylaları) olarak aktarır ²⁸.

Dönüş rotaları:

1.yol: Emeredin beli yolu: Gedikli - Pınarbaşı - Dumanlı (Yeniköy) - Düden istikamet olarak - Emeredin beli - Sarmaşıklı taş - Ekiz pınarı - Kale - Sağır in.

II.yol: Sanlı beli yolu: Honamlılardan ziyade Karakoyunluların kullandığı yoldur. Çayır yaylası - Yaka - Katipler - Menteşe - Kızılova - Deniztepesi - Serik ve Serik'e bağlı kışlık yurtlar.

III.yol: Çandır (Pamukovası) yolu: Daha çok Akşehir yaylalarında yaylayanların kullandığı bir yoldur. Akşehir - Karagedik -Yenicekale - Söbüova - Sorkun Yaylası - Ayvalı - Has Kızılören ²⁹.

Sofular Köyü:

Karaçakal aşireti: Antalya Teke - Kırkgeçit - Baklan - Bağlılı - Pazarköy - Körseli - Aksu - Zindan - Çayır yaylası,

Yeşilyurt köyünden Karakuyu - Eski asar (Yuvalı) - Karaköy - Sofular-Başören - Sorkun - Deliktaş - Söbüova)³⁰.

²⁷ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

²⁸ (Bkz.: Ek 1) - Ali Tanyıldız, **Orta Asya'dan Gedikli Köyü'ne Honamlı Yörükleri**, Isparta, 1990, s. 60-64.

²⁹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 33, 45, Ş. Yerlikaya, **a.g.e.**, s. 37.

³⁰ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 62, 69.

Serpilköy Köyü:

Kötekli aşireti: Kışın Antalya - Çalkaya - Güzelyurt'ta kalıyorlar. Yaylak için göç yolları şunlardır:

Antalya Çalkaya - Gebiz - Songeçit (Kırkgeçit) - Çandır - Yeşilyurt - Haymana - Kırıntı - Beylikkoru - Baymağan (Eğirdir merkezde yörük mahallesi) - Esenyurt (Esenyurt'ta bekçiler yola sıralanır. Hataptaki peyniri her aile kendi adına verir) - Anamas'ta yayla olarak Gelendost Ayalar'a çıkarlar ³¹.

Antalya Gebiz - Songeçit (Kırkgeçit) - Küçükburun - Sarımersin- Seyrekçam-Küplü(köy) - Cire -Yukarı Gökdere'den ayrılıp - Davras Belkuyu yaylasına çıkarlar ³².

Honamlı aşireti: Antalya Gebiz - Songeçit (Kırkgeçit) - Araplar köyü (Gebiz) - Eşeler mezarlığı - Kocalar beli - Günlüklü (günlük ağacı olan bir yer Çandır'a yakın) - Akbük (ova) - Kuruçeşme - Çandır - Seyrekşam (seyrek çam var) - Şeyhler köyü - Yeşilyurt (Kırcazeytin mah.- Gelinyutan mah.) - Türkmendağı - Karadiken - Karakuyular - Olukboğazı (Diresgene'ye yakın) - Sazakbeli - Çataloluk - Dulup yaylası (Diresgene'nin üstünde) - Karaköy - Yılanlı - Sofular Dikenli, Sorkun, Senitli, Keşli, Deliktaş, Diştaş (taşlar dik dik olduğu için) yaylaları, Makam, Sütlenli boğazı, Mezarlık, Kızılova yaylası ³³.

Hayta aşireti: Antalya Gebiz - Kırkgeçit dağlarından - Kızıllı - Çandır - Yeşilyurt - Karadiken - Kırıntı - Gökdere - Tepeli - Eğirdir'de Baymağan - Sorkuncak köyü - Sarıidris köyü - Anamas dağlarında herkes oba olarak oturur. Söbüova yaylası Gelendost - Yakaköy'e bağlıdır ³⁴.

Gebiz (Nebiler) - Gebizkırı - Gökbeliler - Kırkgeçit - Andız - Eşeler mezarı - Kocalarbeli - Günlüklü - Akbük (baraj yapımından sonra tarihe karıştı) Köşeksekisi - Çandır - Seyrekçam - Kopaklı - Akbelenli (Haymana) - Tepeli - Eğribük - Karaköy - Senitli (Bağcı Köyü) ³⁵.

Tepeli'den sonra; Akdoğan'ın yamacından -Yılanlı - Sofular Deliktaş,

³¹ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 73,78.

³² (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 84.

³³ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 75.

³⁴ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 82.

³⁵ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 86.

Kızılova yaylasına varılır ³⁶. Akbelenli (Haymana)'den sonra; - Eskiasar (Yuvalı) - Yelliler mah. (çok rüzgar alan bir yer) - Armutçukuru (armudu bol) - Keşli - Bağlama boğazı (dar bir boğaz) - Kayapınar (suyu az taşları siyah) -Anamas Delioğlan yaylası.

II.Yol: Akbelenli (Haymana) - Kırıntı - Serpilköy - Tepeli köyünde (Beylikkoru) - Baymağan dibi - Sorkuncak - Bağlama boğazı - Kayapınar - Delioğlan³⁷.

Y.bademli İlçesi:

Karakoyunlu aşireti: Antalya Serik'te büyük bir nüfus kitlesi vardır. Göç yolları:

I.Yol: Antalya Serik - Gebiz - Sütçüler - Sanlıyaylası (dinlenme) - Belence - Göbektaş - Elmağacı - Karacahisar - Yakaköy - Köklüyaylası - Çayır yaylası (Karakoyunluların yaylası Çayır yaylasıdır).

II.yol: Belence'den sonra Koçular - Karağı -Aksu - Sorkun yaylasıdır ³⁸.

³⁶ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 71.

³⁷ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy; 77, 88.

³⁸ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 99.

2.1.4. YAYLALAR

Orhun yazıtlarında yaylag “yayla, yazın oturulan yer” manasına gelmektedir³⁹. “Yayla: Yazın çıkılıp ikamet olunan serin yer, dağların üzerindeki yazlık ikametgah - yazlık mera demektir. Yılın belirli bir süresi içinde hayvan otlatmak, ziraat yapmak ve geçimin sağlanmasında menfaat temin eden her türlü işte çalışmak hatta dinlenmek için çıkılan veya gidilen, köyün hayat sahasının dışında kalan, çok defa köyün müşterek mülkü olan, köyden ayrı ve çok zaman pek uzak olmakla beraber sosyo - ekonomik bağlarla tamamen köye bağlı bir mahal veya köyün esas geçim sahasına ekli ikinci bir bölümü olarak tarif edilir”⁴⁰.

“Su kaynaklarının nisbeten kıt olduğu yerlerde ve bilhassa kalker tabiatlı Toros kütlelerinde yaylalar dağınık olmakla beraber, yayla iskanı, su kaynakları istikametinde bir meyil gösterir”⁴¹.

Güzle: Ekseriyetle köylüler tarlalarından mahsullerini kaldırdıktan sonra, sonbaharda buraları Yörüklerle kiraya verirler. Yörükler için güz ikametgahı, güzledir. 1-2 ay kalınır.

Kışla: Aşiretlerin çoğu yarı göçebe olduğundan köyleri vardır. Kışı muntazam denebilecek yerlerde, köylerinde geçirirler. Kısmen ziraatla uğraşırlar. Tam göçebeler gene köy civarlarına konar, köylülerden icarladıkları yerlerde kışlarlar. Kışlak için seçilen yer, hayvanları mevsimin sertliğinden korumalı, yani rüzgardan korunmuş ormanlık veya derin bir vadi olmalı, aynı zamanda bol su ve odun bulunmalı ve otlaklar mümkün mertebe az kar tutmalıdır⁴².

Yörük yaşamında, hayvancılığın başlıca gelir kaynağı olduğu düşünülecek olursa, yaylanın değerini anlamak mümkün olur. İyi yayla, hayvanlar için iyi bir bakım demektir. Bu sebeple de yayla seçilirken bir takım özellikler aranır.

-Yayla seçerken dikkat edilmesi gereken en önemli nokta malın (hayvanın) duracağı yer ve yüksekliktir. Koyun için düz bir alan olması önemlidir. Yörede ağırlıklı olarak keçi beslenmesine rağmen 1965’ten sonraki yıllarda Serpilköy’de

³⁹ B. Ögel, **a.g.e.**, s. 23.

⁴⁰ Cemal A. Alagöz, “Yayla Tabiri Hakkında Rapor”, **Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar**, S:150, Ankara, 1941, s. 16

⁴¹ Necdet, Tunçbilek, “Türkiye’de Yaylalar ve Yaylacılık”, **İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, C.7, S.14, İstanbul,1964, s: 19; Bkz.: Burhan Anıl, “Güneybatı Anadolu’da Yaylacılık”, **Sosyoloji Dünyası**, C.1, No:3, Temmuz 1953, s. 28-32.

⁴² M. Eröz, **a.g.e.**, s. 91-92.

koyun beslenmeye başlamıştır.

-İyi yaylanın havası soğuk, geniş ve ferah bir alanı ile su kaynakları ve yeşilliği bol olmalıdır.

Bu tanımlara uyan yaylalar, Anamas dağında Deliktaş ve Çayır yaylalarıdır. Deliktaşta su az olduğu için kar suyu kullanılır⁴³. Karakoyunlu, Hayta, Eski Yörük, Honamlı, Kötekli, Karaçakal, Çoşlu, Aksıgırlı yaylalara göçen gruplardandır⁴⁴.

Yaylaya çıkılırken kaval çalınıp, doğa ile maniler söylediğini söylemiştik. Bunlara misal verecek olursak:

- Çek deveci develerini yokuşa, gül memeler birbirine tokuşa
Devem uzundur atamadım urganı, üşüdük sıra çek başına yorganı.
- Masa üstünde pekmez ben yersem yara yetmez
Sen dersin al yanaktan kim öpmez.
- Tek düzen al isterin, dölşegini de al isterin
Al dölşegin üstünde cilveli yar isterin.
- Babası, babası şimdi gelir babası
Kızın gönlü olursa ne yapsın babası⁴⁵.

ANAMAS YAYLALARI:

- Hayta:** Delioğlan(inciler) (Sarıidris köyü) - Akarca- Tokmacık - Söbüova
Akçaşar - Göllü- Üç kuyu (Neneli)- Sanırtaş- Başkuyu- Kötümek
- Karaçakal:** Deliktaş - Kocabunar - Çataloluk - Göktepe - Aktepe
- Karakoyunlu:** Akbel - Çayır - Dedegöl dağı (Kocadağ yada Dipoyraz dağı da denir) - Sorkun
- Eski Yörük:** Kızılova (Bağircık köyü) (Kızılovada su yok dolma kuyu)-
Karacalar- Buğdaykuyusu- Kayapınar- Çatmalı- Yerlibel- Göçeri
- Kötekli:** Ayıyalağı
- Honamlı:** Ötkenez - Gelegerme - Ketenlik yaylaları ile Anamas dağlarındaki
Sindel - Başkuyu - Çiçekli - Karamıklı - Kazıklı - Tuzla - Kırbaş -
İncebel yaylaları, Dipoyraz dağı (Kocadağ-Dedegöl) - Malanda -

⁴³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 13 ; Serpilköy 77, 82.

⁴⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 23, 27.

⁴⁵ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 71.

Elma Hoşafı - İstanoz (Korkuteli) yaylalarına çıkarlar.

Sarıkeçililer: Honamlı'nın Recepli kolu ile Dippoyraz dağındaki Peynirkırığı yaylasını kullanırlar.

Sorkun yaylası Yakaafşar'a giderken Aksu'nun doğusunda kalır. Dağın arkası Sarıidris'e bağlıdır. Yörükler için Konya - Akşehir - Çimendere, Çataloluk, Seydişehir tarafları ve Sultan dağları yayla açısından önemli yerlerdir. Diresgene'nin Dulup yaylasına Davras dağına, Anamas'a, Senitalanı, Körmenlik, Altınoluk, Hatipoğlu yaylalarına çıkılır⁴⁶.

Antalya'daki Yörüklerin bir kısmı 1990'lara kadar develerle Isparta yaylalarına gelirler. Mayıs ayında konalgalarda konaklayarak yaylaya çıkarlar. Bazı obalar sağ salım yaylaya ulaştıkları için kurban keserler. Yaylada herkes önceden konduğu yere konar. Artık yolculuğun yürüyüş kısmı son bulmuştur.

Çadırlar kurulur, hemen çadırların içi düzenlenir ve yayla hayatı başlar. İki-üç ay kalınan yayladan, eylül gibi otlak parası verilip güzleğe inilir. Güzlük yayladan biraz daha deniz seviyesine yakındır. Böylece hayvan iklimler arasında hızlı bir geçiş yaşamaz, yükseklerden yavaş yavaş indirilir. Bir-iki ay gibi güzlükte kaldıktan sonra artık yine göç vakti gelmiştir. Bu kez daha uzun süre ikamet edilecek kışlağa doğru hareket başlar. Göç günü olarak genellikle mübarek gün olan Perşembe tercih edilir. Özellikle Salı günü kervanın yola çıkışı için hayırlı görülmez.

Deve ile yapılan göçler 1950'lerden sonra özellikle Isparta bölgesinde azalmaya başlamıştır. Antalya'dan gelen Yörüklerin bir kısmı arazi bulup yerleşince develer elden çıkarılmış, yaylaya gidişlerde daha çok taşıtlar önem kazanmaya başlamıştır. Günümüzde yörede deve ile göç yapılmamaktadır. En son deve ile yapılan göçün 1969'da veya 1977'de yapıldığını söyleyenler vardır. Sofular köyü daha önceki yıllarda yerleştiği için köydeki gençler arasında hiç deve görmeyenler var. Gedikli köyünün Kumluca Mahallesi'nde 1958'e kadar develerle Akşehir'in yaylalarına gidilirmiş, sonraları köyün arkasındaki tepelere, Sindel yaylasına çıkmaya başlamışlar. Bu göç yollarından deve ile yörük geçmeyeli 20 sene olmuş. Gidenler ise artık arabalarıyla gidiyorlar. 1999'da Bağacık köyüne yakın Kızılova'ya

⁴⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2,7,14,16,21,27 ; Gedikli Ş. Yerlikaya, a.g.e., s. 36 ; Sofular 59 ; Serpilköy 77, 88 ; Y.bademli 96, 99 ; Etem Ertem, "Asar Harabeleri", ÜN, C.5, S.49, Nisan 1938, s. 707.

(Çayır yaylasına yakın) Çoşlu yörükleri Antalya - Pınargözü - Ekşili'den geliyorlar ⁴⁷.

2.1.4.1. Yaylalarda Hayat

Yörüklerin en yoğun oldukları ve en çok üretim yaptıkları dönem yayla dönemidir. Evde herkes çalışır. Hayvanlar yaylamaya götürülür. Yörük kadını sabah erken saatlerde kahvesini öğütür, ekmek hamurunu yoğurur, evinin işini yapar, yününü eğirir, ıstarda da kilimler dokur. Sağdığı sütlerden peynir, yoğurt, tereyağı yapıp civardaki köylere, pazarlarda yerli halka satıp helva, pekmez vs. alırdı. Ayrıca köylüler Yörüklerin dokudukları kilimler ile çeyiz için terke heybesi ve yanışlı gömleklerden de satın alırlar. Satıcılarda yaylalara gelir.

Kıl çadırlar genellikle ardıc ağacının altına yapılır. Çünkü ardıcın hem gölgesi serin olur hem de yağmur suyunun çadıra gelişini bir nebze olsun engeller.

Erkekler develeriyle Koçhisar'a tuz almaya giderler. Dönünce de tuzları civar köylere satarlar. Bunun yanı sıra kül ve kil satanlarda olur.

Önceleri sadece hayvancılıkla geçimlerini sağlayan Yörükler sonraları çeşitli köylerden toprak alarak, ekim yapmaya başlamışlardır. Yaylaya göçüldüğü zamanlarda toprağı ortak eker. Güzün kışlağa dönüldüğünde zehre bölüşülür. Eskiden uzak alanlara Akşehir'e, Sultan Dağlarına vs giden Yörükler iskanlar, kurulan köyler, ülkedeki kargaşa durumu ve savaşlar nedeniyle ve özellikle de son zamanlarda daha da önem kazanan orman kanunlarının getirdiğı caydırıcı cezalar sebebiyle giderek alanlarını daraltmışlar ve artık sadece köylerin civarındaki otlaklara gider hale gelmişlerdir. Gedikli köyünün arkasında heybetiyle yükselen dağda birçok yayla bulunmasına rağmen, su kaynağının olmaması işleri zorlaştırmaktadır. Yerleşecek yer kalmadığı için bu alana köy kurmuşlardır. Su kaynaklarının azlığının yanısıra hayvanların sayıca azalması da etkenlerden biridir. Karamıklı ve Sindel yaylalarında (Bkz.:Ek 4- CD Foto 73-74) su bidonlara konulup araçlarla yaylaya taşınmaktadır. Artık yaylalarda kılçadırların yerini birçok farklı malzemenin kullanıldığı devşirme çadırlar almıştır (Bkz.:Ek 4- CD Foto 70-72). Bu çadırların tepelerine ve çeşitli yerlerine kıl çadırdan kalma yadigar stiller de örtülür⁴⁸.

⁴⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 7, 14, 18, 20,21, 23 ; Gedikli 33, 36 ; Sofular 59 ; Serpilköy 71, 86,88 ; Y.bademli 99.

⁴⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4,7; Serpilköy 79 ; Y.bademli 96.

2.2. YÖRÜKLERİN VERGİ MÜKELLEFİYETLERİ

Osmanlı cemiyeti vergi bakımından ikiye ayrılmakta idi. Birincisi vergiden muaf olup askeriye - ilmiye sınıfı, diğeri ise vergi mükellefi olan raiyet idi. Konar göçerler raiyet kısmına tabi bulunuyorlardı. Vergi mükellefleri *bennak*, *mücerred*, toprağı, davarı olan kendine yeten *hane*'den ibarettir.

Resmi- ağnam: Kanunnamelerde keçilerden alındığı kaydedilen adet-i ağnam (koyun resmi)'ın hesaplanmasında kuzulu koyun kuzusu ile beraber kabul edilir. Koyunların sayısı 300 olduğu zaman sürü tabir edilir ve beş akçe ağıl resmi alınır. Bazen bunun yerine koyun verildiği de olur⁴⁹. "Yörüklerin vergi sistemleri hayat tarzlarına uydurularak zirai vergiden muaf tutulmuşlardır. Anadolu'da Yörüklükten çıkıp çift tutmak suretiyle reaya olanlara müsaade olunmuştur. Bu vaziyette de ağnam ve çift resmi vermek mecburiyetinde kalmışlardır. Nitekim konar- göçer tarzda yaşayıp zamanla çift ve çubuk sahibi olan Yörüklere, bir timara yerleştikleri ve bir sipahiden toprak alarak ziraat yaptıkları takdirde, öşür ve salarlık resminin dışında, tüm çift için 12, yarım çift için de 6 akçe vergi tarh edilmiştir. Diğer taraftan resmi ganem olarak da iki hayvandan bir akçe alınması kanunnamelerde yer almış, böyle olanlara "Yörüklükten çıktı" denilmiştir. Yörükler her ocaktaki beş eşkinci nöbete gittikleri taktirde ise, koyun resmi vermezlerdi"⁵⁰.

Ağnam vergisi uzun yıllardan beri alınan bir vergidir. Zaten bu durum şer'îye sicillerindeki bilgilerden de anlaşılmaktadır.

"5 muharrem 1241 (20 Ağustos 1825) tarihli fermanla "Hamit sancağında bulunan kazaların kadıları, naibleri, ayan, mütesellim, zabitan ve diğer iş erlerine. Mübaşir tayin olan kasapbaşı ikinci doktoruna, çuhadarına, Cedidi-i Amire, saray-i atik, dergah-ı muallim, Yeniçeriler, cebeci, topçu, Tersane-i Amire ocakları için dergah-ı muallim kapucubaşlarından Hacı Mustafa Ağa, Hamit ili sancağındaki kazalardan ağnamdan devletin ileri gelenlerinden koyun, erkek ağnamın her birinden 6'şer, toklu, keçi ve şişekten 40, erkek keçi 6'şar para olmak üzere gerekenlerden toplanarak İstanbul'a gönderilmesi gerekmektedir. Fakirlere fazla gelirse, her biri

⁴⁹ Cengiz Orhonlu, **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, Eren Yay., 1987, s. 23-24 ; M. Eröz, **a.g.e.**, s. 234.

⁵⁰ Hilmi Dulkadir, "Toros Sarıkeçililerinde Göçer Hayat ve Bu Hayatın Etrafında Teşekkül Eden Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya", Kayseri, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler Enst. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) 1993, s. 21-22.

beşer guruşdan bedel alınsın, mübaşire teslim edilsin denilmektedir⁵¹.

Yine “13 Zilkade 1246 (23 Nisan 1831) tarihli fermanın baş tarafı bulunmamakla birlikte son kısmının ağnamla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Her sene ağnam vergisi toplanmakta olup bu iki taksit halinde alınmaktadır. Bunlardan ilk taksit Muharrem ayındadır. 1246 senesi için Ağnam Vergisi koyun başına 5'er kuruştur. Mübaşir'e hizmet parası olarak koyun başına 25 para bedel verilmektedir. 1246 senesi için Isparta sancağında 1500 koyun bedeli istenmiştir. Ağnam vergisi de devletin iâşe giderlerini karşılamak amacıyla toplanmaktadır”⁵².

Yave ve kaçkun resmi: “Bunlar Lûkata hakkındaki şer'i hükümlere tabidirler. Yave, kayıp ve zayi olan şeydir. Kaçkun, bunun Türkçesidir. Sahipsiz olarak başıboş gezen ve tutulup hükümete teslim edilen ve yine sahibi çıkmayan hayvanların satılmasından elde edilen paradır. Bu para umumi devlet gelirlerine katılırdı. Bunların gelirleri müteferrik hasılat içine alınmıştır”⁵³.

Resm-i yaylak: Kanunnamelerde “*yaylak resmi*”, “*otlak resmi*” birde “*yatak resmi*” olarak geçer. Sürülerini başka timar sahibinin timarında otlatan veya miri yaylalarda yaylatan sürü sahipleri ve göçebe kabilelerden ve Yörüklerden yılda bir defa olmak üzere, bazı yerlerde sürü başına bazı yerlerde de koyun başına alınan resimdir. Yaylak resminin alınma zamanı ilkbahar mevsiminde, nevruzdadır.

Resm-i ağıl: Aydın kanununda üç akçe, İçel kanununda beş akçe resmi ağıl alınacağı kayıtlıdır. “Mensup oldukları sipahinin arazisinden koyunlarını otlatan ve kışı geçiren bir Yörük, bu sipahiye (ağıl resmi) olarak üç yüz koyun hesabıyla bir koç, kısa bir müddet (baharda) durmuş, koyunlarını kuzulatmışsa bir kuzu vermek mecburiyetindedir.

Resm-i kışlak: Bir timara başka bir yerden gelen Yörüğün sürüsünden alınan resimdir. Üç yüz koyun daima bir sürü sayılır. Ala sürüden bir koyun, orta vasıfta bir sürüden bir şişek, düşük vasıflı bir sürüden bir toklu alınmak kanundur. Kışlama

⁵¹ Hatice Özdemir Palaz, “1240- 1244 (1824- 1829) Tarihli 181 Numaralı Isparta Şer'îye Sicili”, Konya, Selçuk. Ü. Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1994, s. 43-44.

⁵² Halil Erdemir, “1246- 1254 (1831- 1838) Tarihli 183 Numaralı Isparta Şer'îye Sicili Üzerine Bir İnceleme”, Konya, Selçuk. Ü. Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1995, s. 53.

⁵³ H. Dulkadir, a.g.e., s. 22; Ziya Karamursal, **Osmanlı Mali Tarihi Hakkında Tetkikler**, Ankara, TTK, 1989, s. 177-180.

zamanı (zemheri) itibar edilerek (Nevruz) da vergi aynı olarak tahsil olunurdu“⁵⁴.

Sırkāt: Yörükler önceleri yaylaya çıkarken resm-i ağnam vergilerini yatırdıklarına dair kağıt alırlardı. O kağıt olmadan yola çıkılamazdı. Göç güzergahı boyunca yol üzerinde çeşitli mevkilerde devletin Eğirdir’den gelen tahsildarları, sayımcıları bekler, geçen Yörük kabilelerindeki hayvan sayılarını kontrol ederlerdi. Kağıtta yazandan fazla sayıda hayvan bulunursa ağır cezalar alınırdı. Bütün bu uygulamalar halkın vergi kaçırmasına engel olmak için yapılıyordu. Söylediklerine göre 80 kuruşluk bir keçinin ağnamı da 80 kuruştı. Bu yüzden halk artan vergileri ödeyemeyecek hale gelmişti. Parasını ödeyemediği hayvanı yaylaya götüremeyeceği içinde halk “sırkāt” dedikleri yöntemle başvurarak, hayvanları tahsildarlardan saklamıştır. Malı fazla olan ağnam parasını ödeyemeyince, yaylaya gidiş izni alabilmek için, malının yarısını yazdırıp, yarısını kaçırdı. 100 hayvanı olan bir kişi 20-30 tanesini söylemeyip saklardı. Gizlice yaylalara gidilirdi. Sırkātçiler nerdeyse oradan kaçırlır, sabah akşam mallarla kaçak hayatı yaşanırdı. Ortalıkta söylentiler yayılır. Sırkātçiler filanı basmış, davarı iki katına tutmuş derlerdi. Halk yakalanmamaya çok özen gösterirdi. Tahsildar, jandarma gelir de duyar diye sığırların ağzı bağlanırdı. Eğer hayvanlar yakalanırsa kimse mala sahip çıkmazdı, çünkü o zaman iki kat ceza vermesi gerekirdi. Bu durumda hayvanlar devlete kalırdı. Bu vergi Adnan Menderes zamanında 1951’de kaldırılmıştır.

Önceleri köyde muhtarın maaşını devlet değil, köylü verirdi. Devlet bu sirkāt sorununa çözüm getirebilmek için bir köyde ne kadar çok mal (hayvan) yazdırırsa muhtarlara % 20 ikramiye verirdi. Ama muhtar bu paradan vazgeçerdi ve herkes sirkāte devam ederdi.

Eskiden Nisan’ın 10’unda hayvanların vergisini ödeyemedikleri için, erkenden yola çıkılıp, Akşehir’deki yaylaya varılır, para durumu elverinceye kadar Akşehir Çimendere köyünün muhtarlığının binasının altına hayvanlar konurdu. Parasını bulunca malın vergisi yatırılırdı. Antalya Çalkaya’dan yola çıkınca güzergah üzerindeki köylerin bekçileri yaklaşan yörük kafilisini görünce yola çıkarlardı. Her aile devenin havuduna yarım kilo çökelek takardı. Bekçi sopa ile önlerine çıkınca rüşvet olarak çökelekler verilirdi. Böylece köyün bekçisi görmezlikten gelip,

⁵⁴ M. Eröz, a.g.e., s. 234.

geçişlerine göz yummuş olurdu. Yörüklerin bir köyde en fazla 24 saat konaklama hakkı vardı. Süre uzarsa köy muhtarından izin almak gerekiyordu.

Kıtlık: Eskiden ekonomide yaşanan zorluklar sebebiyle devlet halktan “öşür” almıştır. Öşürde harman yeni kaldırıldığında öşürcüler Eğirdir’den gelir, buğday, arpa vs. yığına damga vururlardı. Damga bozulursa alındığı da anlaşılmış olurdu. Devlet alacağı dörtte birlik kısmı tahmini olarak hesaplar, halkta eşekle gidip o miktarı devlete teslim ederdi. Bu yüzden halk bir süre açlıkla karşı karşıya kalmıştır. O yıllarda halk dere ve su kenarlarında büyüyen “*yarpız otunu*” (su nanesi) ezip hamura karıştırarak, otlu ekmek yaparlarmış. Mısırın küspesini kurutup, ezip hamuru çoğaltmak için içine atarlarmış. Yine arpayı saçta kavurup, el taşı ile un ufak edip ayranın içine karıştırıp yerlirmiş. Köylerde özellikle 1942 yılında kıtlık yaşanmıştır. İnsanlar mallarını satıp buğday almışlardır. Sebebi ise 1940’te başlayan Alman harbi dolayısıyla devletin 1940-46 yılları arasında buğdayı stok etmesidir. 1950-53’te vergi kaldırılmıştır.

Yol Vergisi: 18 yaşını dolduran kişilerden devlet yol parası olarak önceleri 6, sonraları 12 lira vergi alırdı. Bu 12 lira yol parasını bulup veremeyenleri ise devlet karayolu çalışmalarında 15 gün çalıştırdı. 1948 yılına kadar yol parası vardı. 6 çocuğu olan ailelerden ise yol vergisi alınmazdı. Eskiden çok çocuk sahibi olmanın nedenlerinden biri de budur. Yol vergisi 1951’de kaldırılmıştır⁵⁵.

⁵⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 2, 7, 23, 27 ; Gedikli 33, 36 ; Sofular 56, 58, 59, 60 ; Serpilköy 73, 77, 82, 89; Y.bademli 96; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 226.

2.3. YÖRÜKLERİN TABİATLA OLAN MÜNASEBETLERİ

Yörük yaşamının doğa ile iç içe ve doğaya bağlı olması, insanların onu tanımasını zorunlu kılmıştır. Hayatta kalmak için insanoğlu doğanın sesine kulak vermiş, görüp, öğrendikçe de doğayı tanımaya başlamıştır. Öyle ki Yörüklerin içinde sadece gökyüzüne bakarak mevsimlerin nasıl geçeceğini, hava durumunun nasıl olacağını bilen insanlar vardı. Herkes bu insanların derin tecrübelerinden faydalanır, söylediklerine değer verirdi.

2.3.1. Mevsimler

Geçim kaynağı hayvancılığa bağlı olunca mevsimlerin ve havanın durumunu bilmek de ayrı bir önem taşımaktadır.

-Yörüğe mevsimi sormuşlar; “Dağlara kar düştü mü kış, *Gubur* (kuş adı) öttü mü yaz” demiş.

-Ağaçlar erken gilik (tohum) verir ve tohumları çok olursa mesela meşenin peliti çok olursa kışın ağır geçeceği düşünülür⁵⁶.

-Hayvanlarında hareketleri ile hava durumu hakkında bilgi verdikleri söylenir. Bunu ancak usta çobanlar anlayabilir. Hayvanlar, otlamak için yayıldıklarında iştahlı iştahlı otarlarsa ve özellikle develer akşam yayıldıklarında iştahla, hızlı ve bolca yerlerse, ilerleyen günlerde soğuk olacağı düşünülür⁵⁷. Yörüklerde hava yorumlarını Burdur, Denizli tarafındaki Sarıkeçili Yörüklerinin iyi bildikleri söylenir.

-Yine yazın sıcakta sığırların kuzeye, poyraza sırtlarını dönerek yatmaları kışın sert geçeceğine delalet edilir⁵⁸.

-İnanışa göre 20-30 yaşlarındaki selvi ağaçlarının dalları yukardan dökülürse kış normal, aşağıdan dökülürse kış zor geçer⁵⁹.

2.3.2. Yıldızlar

Yörükler saatin olmadığı dönemlerde gündüz güneşi, akşamları da yıldızları kılavuz yaparak, gün içerisinde saatin kaç olduğunu tespit ederlerdi.

Yörüklerdeki yıldız çeşitleri şunlardır.

⁵⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,13,17,30,31; Gedikli 41.

⁵⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 17 ; Y.bademli 99.

⁵⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23,31.

⁵⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 23.

-Sabahyıldızı: Doğudan çıkan parlak bir yıldızdır. Yörükler sabah bu yıldızı gördüklerinde yolculuklarına devam ederler. Ayrıca, “*Kervankıran*” yıldızı da vardır. Rivayete göre eskiden katırlarla kervancılık yapan bir grup bu yıldızı görünce sabah yıldızının çıktığını sanarak yola koyulmuş. Ancak o yıldız akşam yıldızıymış ve bütün kervan yolda giderken ölmüş. Bu yüzden de bu yıldız “*Kervankıran*” adını vermişler.

-Akşamyıldızı

-Kutup yıldızı: Halk arasında buna “*Kazıkıyıldızı, Demirkazık, Cihat yıldızı*” da denilmektedir. Gökyüzünde ortada sabit bir şekilde durur. Sabah yıldızından iki-üç saat önce çıkar. Gece yolunu kaybeden bir çoban ensesini Demirkazık yıldızına döndüğünde sol tarafı doğuyu, sağ tarafı batıyı gösterir. Çobanlar arasında bu bilgiyi bilenler vardır. Ayrıca askerde de öğretilmektedir.

-Yine büyük ve küçük ayı vardır. Önceleri “*Dubbu ekber, dubbu azhar*” da denilirmiş. Büyük ayda 7 yıldız vardır, şekli çorba kepçesine benzer.

-Ülker yıldızı: Buna “*terazi yıldızı*” da denilir. 7-8 kardeş olarak bilinir. Topluca (*çokam*) hareket eden bir yıldız kümesidir. Doğudan çıkar ve sürekli hareket halindedir. Bilhassa geceleri saati tespit etmek için kullanılır. Özellikle de Ramazan ayında sahur vakti Ülker yıldızına göre tespit edilir. Ülker yıldızı yazın sabaha karşı doğar kışın da akşam olur olmaz ortaya çıkar⁶⁰.

-Samanyolu: Küçük ayı yıldızıdır. Kuzey doğudan, güney batıya doğru hareket eder. Yörükler bu yıldızın görüntüsünün nasıl olduğunu anlatmak için şu misali veriyorlar: Bir çiftçi *harara* (çuvalın büyüğü) saman sarmış, çuvalda alttan delinmiş ve samanlar yol boyu yere dökülmüş, böylece Samanyolu oluşmuş⁶¹.

Yörükler geceleri yönlerini yıldızlara bakarak bulurlarken, gündüzleri de şu noktalara dikkat ederler: Eğer ormanda yön bulmak istenirse karınca yuvasının ağzına bakılır çünkü karıncalar yuvalarının ağızlarını kuzey tarafına doğru kapatırlar. Yine taşın kuzey tarafı daha fazla yosun tutar. Ayrıca ağaç dalları da bu konuda bilgi verir. Güneye bakan ağaç dalları uzun, kuzeye bakanlar ise kısadır⁶².

⁶⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 18, 22,23,26 ; Gedikli 36,41,46 ; Y.bademli 99.

⁶¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23 ; Gedikli 36.

⁶² (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

Hayvancılıkla uğraşan herkesin bu konularda bilgisi olmadığı da görülmektedir. Nitekim Gedikli köyünde konuştuğumuz Tırtar Yörüğü Ahmet Karasu'ya gece kaybolunca yönünüzü nasıl bulursunuz diye sorduğumuzda “Yönümüzü bulmak için gündüz güneşin yönüne bakarız, gece ise olduğumuz yerde sabahlarız” demiştir ⁶³. Ayrıca günümüzde eski çobanların kehanet gibi görülen bu bilgileri hayranlıkla anlatılmakta ancak yeni neslin bu bilgilerin birçoğuna sahip olmadığı görülmektedir.

2.3.3. Aylar

Dolunay: Ay teker gibi olur, ayın dolusudur.

-Ay yenisi olarak adlandırılan yeni ayın ilk on gününde kurt olur, ekin alınmaz diye hiçbirşey ekilmez, ağaç kesilmez⁶⁴.

-Yörükler arasında Rumi takvime göre Ağustos ayının ilk 12 günündeki havaya göre gelecek üç ay içinde havanın nasıl olacağını tahmin eden insanlar vardır. Nitekim bize “Ger Osman” lakaplı bir adamın hava durumunu anladığı söylenmiştir.

-Ağustos'un onbeşinde havada bulut olursa kışın gayet güzel geçeceğine, bulut olmazsa kışın sert geçeceğine inanılır. Ayrıca gökyüzünde bulutlar tabaka halinde görülürse güzün (sonbahar) erken geleceği tahmin edilir⁶⁵.

Karakış: Aralık ayının sonu ve Ocak ayının ilk haftasıdır.

Zemheri: Ocak ayında başlar ve 45 gün sürer. Zehmeri yıldızı ise Ocağın 25-27'sinde doğar.

Cemile: Cemre'nin halk arasındaki söyleniş biçimidir. Cemre suya, toprağa ve havaya düşer. Cemre Şubat ayında olur. 1.cemre Şubat'ın 10-12'si, 2.cemre Şubat'ın 17-19'u, 3.cemre ise Şubat'ın 26-27'si olarak bilinir.

9 Mart: Baharın müjdecisidir.

5 Mayıs: Hıdırellezdir⁶⁶.

2.3.4. Hava Durumu

Yörükler arasında havanın nasıl olacağına delalet eden hadiselerde şunlardır:

⁶³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 33.

⁶⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22, 26; Süleyman Sami Böcüzade, Isparta'da Ay Hakkında İnanmalar”, TFA, C.4, S:83, Haziran 1956, s. 1325; A. Yalman, a.g.e., s. 134.

⁶⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 21; Gedikli 36, 37, 41; Serpilköy 82.

⁶⁶ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 36; Serpilköy 82.

-Yeşilyurt köyünde bulunan merkez mahallenin karşısındaki Karadağ'ın üstü karardığında; Sarıgölün'de üstünü sis bastığında ⁶⁷,

-Ay kibleye(güneye) doğru gittiğinde ⁶⁸,

-Deve kibleye doğru döndüğünde ⁶⁹,

-Davarların kuyrukları genellikle dik durur eğer davar kuyruğunu aşağı doğru salarsa ⁷⁰,

-Hayvanlar yayılırken hem hızlı otlanıp hem de yüksek ve kayalık yerlere, ağaç altlarına doğru çekilirlerse yağmur yağacağına inanılır ⁷¹.

Nitekim yağmurda ıslananlara “*Buyacak (donacak) tilki ovada bulunurmuş*” derler.

-Deve yatıp burnunu havaya doğru tuttuğunda ise kar yağar ⁷².

Halk arasında şöyle bir söz vardır.“*Sarıkeçili yürüğü gökkeçinin kuyruğunu tanır (kuyruğunu takip eder)*” Bu söz şöyle bir hadiseye istinaden çıkmıştır. Şarkikararağaç'a bağlı Karakaya köyü Sarıkeçili yürüklerinin kurduğu bir köydür. Karakaya köyünden Ömer ya da Osman adında bir Yörük, Sipahiler köyünün yakınındaki Kızılova konalgasına geldikleri zaman ailesine ovadaki çadırı ve hayvanları toplayıp tepede bir ağacın dibine çadırı kurmalarını söyler.“*Fırtına gelecek çadırın direklerini sağlam çakın*” der ama karısı da dahil kimse ona inanmaz. “*Bu güneşte fırtına mı olur*” derler. Ancak kısa bir süre sonra batıdan kara bulutla beraber bir fırtına gelir ve ovadaki bir ailenin 15-20 davarı sele kapılıp ölür ⁷³.

2.3.5. Zaman Hesabı

Gün içerisinde özellikle beş vakit namazını kılan Yörükler için zaman oldukça önemlidir. “*Zaten bir insan güneşi tanımaya başladı mı yörüktür*” derler. Yörükler arasında yıldızlara ve güneşe bakarak zamanı belirleyenler olduğu gibi kuşlara bakarak da zamanı belirleyenler vardır ⁷⁴.

(*) Sütçüler-Yeşilyurt köyünde merkez mahalle ile Karadağ arasında yer alan alanda önceleri göl varmış, bu göle Sarıgöl denir)

⁶⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 23.

⁶⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 21; S.S. Böcüzade, **a.g.m.**, s. 1325.

⁶⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 18.

⁷⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,31; Y.bademli 99.

⁷¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 21,22,30.

⁷² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 18.

⁷³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 36.

⁷⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 14,21; Gedikli 37.

Güneşe göre yapılan hesaplarda bazen yere kazık çakıp, gölgeye bakılır bazen de ağacın gölgesine göre saat belirlenirdi ⁷⁵.

Sabah namazının vaktinin geldiğine: Sabah yıldızı çıktığında, eşek anırdığında, horoz öttüğünde inanırlar ve şafak attı derlerdi ⁷⁶.

Öğle namazının vakti: Sağ kaşın üstüne güneş geldiğinde veya kendi gölgesi bir adam boyu kuzeye doğru kaydığında öğle vakti sayılırdı ⁷⁷.

İkinci namazı: Gün alçaldığında yani güneşin batmasına yakın bir zaman olurdu ⁷⁸.

Akşam namazı ve iftar vakti ise şöyle belirlenirdi. Tüfeğin ucundaki arpacık bir noktaya doğru tutulur eğer arpacık görülmezse akşam olmuş sayılırdı. Akşam yıldızı çıkınca da akşam olmuş denirdi. Yine Karacukkalar (kuş adı) ötüşmeye başladığında iftar vaktinin geldiğine inanılırdı ⁷⁹.

⁷⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 23, Mehmet Özdemir.

⁷⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4; Gedikli 36.

⁷⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 26 ; Gedikli 36.

⁷⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4.

⁷⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23,26 ; Gedikli 36.

2.4. YÖRÜKLERDE MESKEN

Konar - göçer hayatta Yörüklerin evleri, göçer hayata en uygun şekilde, kolayca taşınabilen, soğuktan ve rüzgardan korunmayı sağlayan çadırdır. “Tarihi belgeler ve arkeolojik buluntulara göre, Orta Asya göçebelerinin ilk çağlardan beri keçeden yani koyun yününden çadırlar kullandıkları bilinmektedir. Bu çadırlara çeşitli Türk topluluklarında “Yurt”, “Ak Üy (Öy)”, “Boz-Üy”, “Çadır”, “Keçe Ev” ve “Toprak Ev”, gibi çeşitli isimler verilmekle birlikte, gördükleri vazife ve yapılarındaki kullanılan malzemeler hemen hemen aynıdır”⁸⁰. ”Anadolu’da Türk aşiretleri (Yörük / Türkmen) üç türlü çadır kullanırlar. 1-Kara çadır (Kıl çadır, Çul çadır da denir), 2-Keçe çadır (Bazı yerlerde alaçık, alıcık da denilmektedir), 3- Topağ ev (Bekdik çadırı, Derim Ev de denilir)”⁸¹.

Keçe çadır, tünel, vagon şeklindedir. Birçok aşirette derme çatma, iptidai mesken anlamına gelir. Birkaç ağaç, çubuk, kamyş, çalı çırpının üzerine çul, keçe vs. örtülerek yapılan ufak kulübedir. Bu tür çadırı Mersin Anamur havalisinde kışlayıp Barcın Balgasun yaylalarında (Ermenek) yaylayan Bahşiş, Keşefli, Bayazıtlı, Muratlı, Kösereli, Işıklı aşiretleri kullanırlar.

Topağ ev “toprak ev”, kümbet şeklinde keçe çadır olup, bugün Anadolu’da bulunan Kırgız, Kazak çadırlarına benzeyen ancak biraz daha küçük ve basit olanıdır. Anadolu’da keçe ev diye tünel şeklindeki çadırlara denilmektedir. Bugün bu çadırlar yalnız Bekdik aşiretinde, Maraş ve Konya Ereğlisi Bekdiklerinde bulunmaktadır⁸². Anadolu’da göçebe gruplar arasında en çok kıl çadır kullanılır. Arazinin engebeli olduğu yerlerde daha çok keçi beslenir. Araştırma yaptığımız bölgede de aynı durum söz konusudur. Hayvan keçi olunca çadır malzemesi de kıldan elde edilmektedir.

Keçi kılları kesildikten sonra taranıp, ip haline getirilir. Istar adı verilen dokuma tezgahlarında kadınlar tarafından tek parça halinde dokunur. Büyüklüğüne

⁸⁰ Muzaffer Ürekli, “Honamlı Türkmen (Yörük)’lerinde Çadır ve Çadır Hayatı”, **Tarih Boyunca Ev ve Aile Semineri** (25-26 Mayıs 1998), İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2000, s. 201.

⁸¹ M. Eröz, **a.g.e.**, s. 97.

⁸² **A.g.e.**, s. 106-107 ; ayrıca Bkz.: P.A.Andrews, ”Anadolu’nun Keçe Çadırları”, **Sosyal Antropoloji ve Etnoloji Dergisi**, Çev. Mügül Andrews ,C.4, İstanbul, Ed. Fak. Basımevi, 1986, s. 1-33; A. Tanyıldız, **a.g.e.**, s. 49-54, M.Eröz, **a.g.e.**, s. 96-105; Mustafa Gürdal, “Antalya Yörükleri”, **Türk Etnografya Dergisi**, S:XV., Ankara, TTK. Yay., 1976, s. 66; Osman Kademoğlu, “Yörüklerde Üç Direkli Çaraçadır”, **I. Uluslararası Türk Folklor Semineri (8-14 Ekim 1973)**, Ankara, 1974, s. 296; Ulla Johansen, **50 Yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla Hayatı**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 2005, s. 36-47.

çoğu zaman göz kararı karar verilir. Çadırın kıldan dokunan örtüsüne “stil” veya “çul” denilir. Araştırma bölgemizde genellikle üç direkli çadır kullanılmıştır. Üç direkli çadırlarda stil boyu 3 metre, genişlik 2.5 metre iken; 4-5 direkli çadırlarda stil boyu 4 metre, genişlikte 3 metredir. 4 direkli çadırlar genellikle zengin aileler tarafından kullanılır.

Stiller parça parça ıstarlarda dokunduktan sonra 5-6 erkek stilleri, stil çöpüyle birbirine olgar (dikerler). Stil çöpleri 20-25 cm uzunluğunda bir ucu sivriltilmiş çubuklardır. Honamlılar çivi der. Stiller yan, ön, arka stil diye de adlandırılırlar.

Çadırın kurulacağı alan çok engebeli olmamalıdır. Kapısının hangi yöne baktığı önemli değildir, önemli olan düz bir alan olmasıdır. Çadırlar genellikle katran ve ardıç ağaçlarının altlarına kurulur. Çünkü ardıç ağacı yağmuru hemen dibine geçirmez, gölgesi koyu olur. Bu sebeple de fazla sıcak olmaz. Ayrıca çadır kurmak için koyak yerler tercih edilir. Koyak (Goyak): kuytu, dağın güney yamacı anlamına gelir. Ayrıca derin olmayan mağara gibi tabii çukurlara da koyak denir⁸³. Kuzeyden esen rüzgarlardan korunmuş olur. Yörükler uzun bir süre kalmak için çadır kurarlarken genellikle suya yakın yerlerde ev kurmak isterler. Yine Yörükler genellikle sürülere otlak alanı kalsın diye birbirlerinden ayrı yerlere yerleşirler⁸⁴.

Çadırların içine hasır dokunur. Bu hasıra “*dolak hasırı*” denir. 15 metre uzunluğunda 4,5 metre genişliğindeki hasır, çadırın içine boydan boya örtülür. Hasır rüzgardan ve soğuktan korunmayı sağlar. Yeşilyurt köyünde kamışlar köyün ortasında bir zamanlar bataklık olan Sarıgöl’den temin edilirken, Gedikli köyünde Beyşehir gölünden temin edilmektedir.

Çadırın üst çatı kısmına konan kıl örtüyle, stillerin birleştiği saçak kısımlarına konan örtüye de “*siyeç*” denir. “Çadırdaki üç tane kolan olur. Bu kolanlara çadırın tavan ile alt kısmından boydan boya geçen sağlam bir ip geçirirler. Bu ipi çadıra dikerler. Buna “Çadır kolanı” denir”⁸⁵. Bu kolanlara böğür, siyek ve orta kolan ismini verirler. Orta kolan tektir ve çadırın ortasından geçer. Siyek kolanı, iki adettir. Çadırla kubbe stilin bağlandığı yerden geçen 20-25 cm enindeki kıl şerittir. Böğür kolanı ise iki adet olup, direğin tepesindeki çanakla çadırın temasa geldiği yerde

⁸³ A. Yalman, **a.g.e.**, s. 136.

⁸⁴ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

⁸⁵ M. Ürekli, **a.g.m.**, s. 203.

bulunan 20-25 cm enindeki kıl şerittir ⁸⁶. Ayrıca çadırın sekiz adet çadır bağı vardır. Bunlar iki adet böğür bağı, dört adet pinti bağı (Karakoyunlular öksüz bağı der) 1 adet ön ve 1 adet de arka bağıdır⁸⁷. Bu bağların uçları, çadırın etrafında hizalara dikkat edilerek çakılan kazıklara takılır. Bu kazıklara “çadır kazığı” denir. Bağlarda kıldan örme iplerdir. Çadırın iyi durabilmesi için yan, ön ve arka bağların aynı hizada olması gerekir. Bağlar takıldıktan sonra ipleri bastırmada başı çatal biçimli, arkası dallı 8 tane ağaç ve taş kullanılır. Çünkü kazık her yere çakılmayabilir. Kayalık yerlerin daha sağlıklı olduğu söylenmiştir. Üstüne konan taşın ağırlığı ile bağlar gerilir.

Stilin kaldırılması için çadırın üç veya dört direği olur. Bu direkler ince çam ağacından yapılmış direklerdir. Çadır bezi stil ile direklerin arasına çadırı yırtmasın diye “çadır çanakları” konur. Direğe göre çanaklarda orta çanağı, böğür çanağı gibi adlar alırlar (Ön, orta, arka dayak, direk de denir). Önce çadırın ön direği havaya kaldırılır, sonra da diğer direkler kaldırılır. Böylece gerildiği zaman çadırı yırtmaz. Ayağa kaldırılan çadırın yan duvarlarında ki stiller gerilir. Ön bağına yakınına kapiya yakın bölgeye mutfak yapılır.

Ayağa kaldırılan çadırın içi düzenlenir. Çadırın içinde su basmalarına karşı çuvalların altlarına taş döşenir ve üzerlerine ala çuvallar (giysi çuvalları) dizilir. Dolak hasırı çadırın içinde duvarlara boydan boya dolandırılır. Yerlere hasırlar, keçe ve kilimler serilir. Eşyalar çok olduğu için birkaç çiftin bir arada olduğu ailelerde mekan sorunu yaşanır. Böyle durumlarda veya misafir geldiği zaman bir araya yük yığılarak ya da kilim gerilerek çadırda göz göz odalar yapılır. Yörükler genelde haşerenin olmadığı yerleri seçmeyi iyi bilirler. Yılan gelmesin diye kenara köşeye sarmısak konur. Çadırın arkasındaki üç cepheye yağmur sularının çadıra dolmasını engellemek için de arık yapılır, o arıktan su gider. Yine sel gelmesin diye çadır biraz öne meyilli olur. Kıl çadırların suyu geçireceği düşünülüyorsa da bu yanlış bir bilgidir. Çünkü su yiyen kıl gözenekleri doldurur ve suyu aşağıya iletmez. Yeni yapılmış çadır 10-15 sene kadar içine su almaz. Ama çadırın iyi gerilmiş olması gerekir. Eğer gevşek olursa yağmurun yapacağı ağırlıkla çadırın üstü su dolabilir.

⁸⁶ M. Eröz, **a.g.e.**, s. 99.

⁸⁷ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 99.

Ocak ön direğin önüne konur. Kapı genellikle enik (pinti) bağının altına açılır. Direklere torba yapıp kaşık vs. konur, kandil asılır. Çadırdan girince kapının karşısında sıra sıra dizilmiş ala çuvallar görülür. Yan duvarda da yiyecek çuvalları yer alır. Ala çuvalların yanı yatakların yüklük yeridir. Ocak kapının yakınındadır. Ocağın yakınlarında mutfak eşyaları bulunur. Stil ocaktan yanmasın diye önüne bir dikme dikilir. Buna “ön direk” denir. Ocakların kıyısında demirden saclar olur. Havanın iyi olmadığı zamanlarda ekmekler çadırın içinde yapılır.

Akşam olduğunda her yere yatak serilir ve herkes, bütün horanta (aile) baştan başa yatar. Banyo yaparken çalıların arkasında banyo yapılır. Kadınlar derelerde, pınarlarda yıkanır.

Soğuk kış günlerinde çadırın içinde yer varsa, yeni doğan kuzu ve oğlaklar için kuzluk adı verilen bir bölme yapılır. Altına dallar konulup, ince tahtalardan çit biçiminde örülür. Hayvanlar bir müddet orada barınır. (Hayvancılık bölümünde daha detaylı anlatılacaktır)⁸⁸.

Karaçadırdan sonra Yörüklerin yerleştikleri bölgelerde yaptıkları ilk sabit evler “Kelif” denilen derme çatma saz evlerdir. Gedikli köyünde gölden saz elde etmek kolay olduğu için bu tip meskenler yapılmıştır. Saz ev yapılırken ardıc ağaçlarıyla çit örülüp, dışı çamurla sıvanır. Çatı olarak da Beyşehir gölünün kamışı veya ardıc kabuğu kullanılır. Genellikle tek odalıdır. Daha sonra yavaş yavaş toprak damlı evlerin yapımına başlanmıştır.

Yeni bir ev yapılacağı zaman ev eğer rampada ise temel derinliği 4-5 metre, düz alanda ise en fazla bir metre kazılır. Duvar kalınlığı 80 cm olacak şekilde taşla döşenir. Bu taşlar önceleri kağnılarla, sonraki dönemlerde araçlarla dağdan getirilir. Harç olarak birbiri ile özleşsin diye killi toprak ve su konur içine saman da atılır. İki katlı ev yapılacaksa ayrıca su batmanı da yapılır.

Sarkül: Duvar köşelerinin düzgün olması için “gönye” görevi görür. Büyük taşların arasına konan küçük taşlara “helik” denir. Duvar bir metre örüldükten sonra ardıc ağacından hatıl çakılır. İki hatıl arasına ufak tahtalar (belgeler) konur. Gedikli’de aralara konan tahtalara “göcek” denilmektedir. Bu tahtalar sedir ve ardıc

⁸⁸(Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 4, 7, 9, 13, 16,18, 21,22, 23 ; Gedikli 46, 49; Sofular 66; Serpilköy 71,73,78, 86; A.Yalman; **a.g.e.**, C.1, s. 245; **a.g.e.**, C.II, s. 418-424.

ağacından olur. Helik, belgeler arasına doldurulur, üzerine sıva yapılır (hamur harçla).

Evlerin kapıları güneye bakar. Eski tip evlerde ahırlar evin alt katında olup, merdivenle aşağıya inilirdi. Ahırın bir köşesinde ambar vardır. Ambar eskiden tahtadan ve Sedir ağacından geçirilerek 2-3 göz yapıldı. Üstüne bir kapak geçirilerek kilitlenirdi. Ahırdaki hayvan gübreleri bir yerde biriktirildikten sonra tarlaya götürülür, Eylül’de boş tarlaya gübre olarak yığılır, bahara kadar gübreler tarlada kururdu. Günümüzde suni gübrede dökülmektedir.

Zamanımızda evler genelde iki katlıdır ve ahırlar evden ayrı yapılmaktadır. İki katı birbirinden ayırmak için araya “Merdek” denen ağaçlar 30-50 cm’lik aralıklarla dizilir. Ara kat için eğer uzun merdek bulunamazsa araya tandır taşı, üzerine dikme yapıp mertekler dizilir. Pardi ağaçları da merteklerin üzerine konur. Araları doldurmak için ardıç yaprağı, havcarlar (ardıç ağacının kabuğuna ”havcar” denir.) doldurulup üzerine toprak dökülür. Böylece toprak dam yapılmış olur. Yağmura ve kara karşı tahta bir kütükten veya betondan silindir biçiminde “yuvgu taşları” (Sofular’da “yuvgalak” deniyor) da konur. Yağmur veya kar yağdığında yuvgu taşı ile dam düzeltilir.

Odaların duvarlarının içine ince tahtalar arasına ardıç kabuğu, helikler konup, duvar çamurla sıvanır. İç duvarlara yani oda duvarlarına “çokal” denir. Beyaz toprakla sıva yapılır. Bir evde genellikle 4 oda olur. Bu odalardan biri mutfak biri de kilerdir, orada yiyecekler saklanır⁸⁹.

Yeşilyurt köyünde en eski ev 1952 yılında yapılmıştır. 1960’tan sonra köy yolunun da açılmasıyla herkes toprak damlı evlerinin yerine kiremit çatılar yaptırmaya başlamıştır. Köyün evleri taştır. Kerpicin bölgeye uygun olmadığı söylenmiştir. (Bkz.: Ek 4- CD Foto 88-103) Köyün en eski evleri köyün üst kısmında, orman tarafındadır.

Evin kapısının güneye doğru bakması tercih edilir ancak ev yapılırken arsanın durumuna da bakılır. Yeşilyurt köyünde kanalizasyon sorunu tam olarak çözülememiştir. Evlerin çoğunda tuvalet damdaki balkonda veya evin yakınında yer alır. Yeni yapılan evlerde tuvalet içeri alınmaktadır.

⁸⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10 ; Gedikli 41, 44 ; Sofular 57, 69 ; Serpilköy 89.

Gedikli’de iki katlı evlerin yapımına 1960’larda başlanmıştır. Bu evlerin de altında artık ahırlar yoktur, evlerin dışında eve yakın bir yerde yapılmaktadır. Modern apartman şeklindeki evlerin yapımının önceliğini ise yurtdışında çalışan gurbetçilerimiz yapmıştır. 1995’ten sonra köyde yapılanma başlamıştır.

Sofular’a ilk çatı 1969-70’de Kavak ağacından yapılmıştır. Salon denilen kısma “sundurma” veya “sofa” denir. Dış kapıdan içeri girilen ilk kısma ise “avlu” denir⁹⁰.

⁹⁰ (Bkz Ek 1)- Yeşilyurt 2, 27; Gedikli 44; Sofular 69.

2.5. YÖRÜKLERDE HAYVANCILIK

Yörük ekonomisinde en büyük pay hayvancılığa aittir. Zaten Yörük yaşamı hayvancılıkla ortaya çıkmıştır. Yörüğün konakladığı evi, eşyası, giyim-kuşamı, gıdası kısacası her şeyi hayvana bağlıdır. Bu yüzden de üzerinde en çok bilgi sahibi oldukları konu hayvanlardır. Hayvanlar Yörükleri, Yörüklerde hayvanları anlar.

M.Eröz; “Yörükler için hayvancılık denince koyun ve keçi akla gelir. Koyunculuk yapan keçicilikle uğraşmaz. İkisini bir arada yürüten enderdir. Sığır bizim gördüğümüz aşiretler arasında yalnız Haytalarda, Karatekelilerde, Yeni Osmanlılarda az miktarda vardı. Isparta civarındaki Aksıgırlı aşiretinin sırf sığırcılıkla geçindiğini duyduk” demektedir⁹¹.

Oğuz ve Türkmen boylarında keçi sürülerinin Oğuz ekonomisinde fazla bir yer tutmadığı aktarılsa da⁹² araştırma yaptığımız bölgede halkın büyük bir çoğunluğu uzun zamandır keçi beslemektedir. Yörede keçi ve koyun gibi küçükbaş hayvanlara ekseriyetle de keçilere davar denilmektedir. Isparta’nın dağlık ve engebeli bir araziye sahip oluşu keçi beslemeyi daha elverişli kılmıştır (Bkz.: Ek 4-CD Foto 104). Koyun daha düzlük alanlarda, ovalarda beslenir. Yöre halkının keçiye daha sempati ile yaklaştığı gözlenmiştir. Keçi besleyenlerin çoğu koyun etini beğenmediklerini ifade etmişlerdir. Görüşülenlerden aldığımız bilgiler doğrultusunda keçinin koyuna göre daha başına buyruk ve özgür, koyun kadar çabuk idare edilemeyen bir hayvan olduğunu anlıyoruz. Koyunların otları seçmeden yediğini, ama davarların daha çok dallardaki bitkileri özellikle de yeni filiz veren kısımlarını yediğini yani daha temiz ve akıllı olduğu söyleyenler de olmuştur. Ancak ormana zarar verdiği düşüncesiyle beslenmesine, ormanda otlatılmasına yasak getirilen keçinin yerini sonraları bazı köylerde koyun almıştır. Yörede 1970’lerin sonuna kadar develer göçlerde ve her türlü taşıma işleminde nakliye aracı olarak kullanılmıştır. Günümüzde araştırma yaptığımız bölgede deve ve at bulunmamaktadır. Az miktarda yerli sığır beslenmektedir. Hertürlü taşımacılık işi eşeklerle sağlanmaktadır.

Ayrıca köylerde kümes hayvanları ile kedi ve köpekte beslenmektedir. Genel olarak sığır, davar, koyun, deve vs. ye yörede “**mal**” (hayvan) denir. M.Matsubara

⁹¹ M.Eröz ,a.g.e., s. 131.

⁹² S.G.Agacanov,a.g.e., s.138.

Moğollarda da kelimenin aynı anlamda kullanıldığını belirtmektedir⁹³.

2.5.1. KEÇİ

İnsanlar hayatları boyunca çeşitli evreler geçirirler: bebeklik, çocukluk, gençlik, yaşlılık gibi. Nitekim Yörüklerde hayvanlarının yaşlarını ve dönemlerini belirtmek için çeşitli adlar kullanırlar. Bu adlar pek çok farklı yörede birbirlerinin benzeridirler.

Küçükbaş hayvanlar arasında birinci sırada gördüğümüz keçilerin yaşlarına göre aldıkları adlar şunlardır:

Oğlak: Davarın (keçinin) yeni doğmuş yavrusuna “*körpe*”, biraz büyüğüne oğlak denir.

Çebiş (çebiç): 6 ay ile 1 yaş arasındaki keçilere denir. Keçi çebişken hadım edilir.

Üveç: 1 yaşında hadım edilmiş erkek keçi.

Yazmış: 1 yaşında dişi keçi.

Gölleme: Yavrulamaya hazır keçi anlamına gelir.

Erkeç: 2-3 yaşından sonraki erkek keçidir. “Hayası burulmuş” diye tabir edilen hadım edilmiş keçidir.

Keçi: 2 yaşından sonraki dişi keçi.

Teke: Damızlık keçi⁹⁴.

Yörükler hayvanları ile iletişim kurabildikleri için onlara isimler de verirler. Adını duyan hayvan tepki gösterir.

İsim verilirken genellikle renklerini, kulaklarının biçimini ve fiziksel görünümünü ifade eden isimler verilir. Şöyle ki:

Renk: Al, mor, gök, ak (beyaz), sarı, kara, gri keçi, karaca, alaca, bozca vs. gibi. Karnının altı farklı renkte ise ger keçi, gök keçi;

Kır: Keçinin gövdesi kara, kulağı hem siyah hem de beyaz olanlara denir.

Ala: Siyah - beyaz (ak - kara) karışık olanlara denir ancak beyaz daha yoğundur, siyahın daha yoğun olduğu keçilere “Kula” denir.

Sakar: Kafasında beyaz olan keçilere denir.

⁹³ Masateke Matsubara, “Yörük Yaşamında “Keçi” ve Keçilerin Kümelenmesi İlkeleri” **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV., Ankara, G.Ü. B.Y.Y.O. Basımevi, 1982 s. 356.

⁹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 7, 18, 20, 22, 27 ; Gedikli 36, 37, 46 ; Sofular 52 ; Serpilköy 75.

Kulak biçimi: Keçi kulağı üç şekilde belirlenir.

Yabır: Enli ve büyük kulaklı demektir. Kulak yapısı açık olur.

Doğu: Sivri ve uzun kulaktır. Kulak yapısı biraz kapalıdır.

Kerpen (kelpen): Yabırdan daha ufaktır. Yabır ve doğu arasındaki kulak şeklidir.

Çomak: Küçük kulaklı demektir.

Büküş: Kulağı kıvrık olanlara denir.

Adlandırmalar çoğunlukla kulak şekli ve rengine göre yapılır. Kır çomak, kara çomak, kulak siyahsa kara do (hem renk, hem kulak biçimi), içinde beyaz lekeleri varsa kır do. Kara yabır, sarı çomak, kır kerpen, yanal doğu (do) , kına renginde, kırmızı ile kahverengi arasındaki renge “yanal”denir. vs.

Fiziksel görünüm: Kabak- Balkabak- Balkabış – Gabış: Boynuzsuz olanlara denir.

Kozalı-Küpelî: Gırtlığında doğuştan küpe olanlara denir. Rengi kara ise küpesi de kara olur.

Bicikli: Memeleri büyük olan keçilere denir. “*Boncuklu sakar bir keçi gördüm*” derler mesela. Bu adlandırmaların bir çoğu koyunlar için de geçerlidir⁹⁵.

Ayrıca isimler takılırken sevilen insanların veya çiçeklerin adları da verilmektedir. Nergis, Çiğdem, Feslekan, Akış, Doğuş vs. M.Matsubara ilginç bir tespitte bulunarak, adı Ayşe olan bir keçinin erkek oğlak doğurduğunda onun da adının Ayşe olacağını belirtmektedir. Yani insanlardaki sülale yapısından farklı olarak hayvanlarda matrilineal (anaerkil) yoldan geçiş olduğunu ifade etmektedir⁹⁶.

2.5.1.1. Keçi- koyun enleri

Hayvanları kendi sürüsü içinde tanımlamak için her davara farklı adlar verilir. Bu durum bize her hayvana değer verildiğini de göstermektedir. Bu sayede sağım esnasında veya annesine oğlağını verdiği sırada adıyla çağrılan hayvan gelir. Kendi sürüsü içinde oluşturduğu bu yapının yanında sürüsünü diğer sürülerden ayırmak içinde hayvanlara çeşitli nişanlar, işaretler konulur. Bunlara “en” adı verilir. Oğuz boylarında Oğuz ailelerinin şahsi mülkiyeti olarak kabul edilen hayvanlar, boy ve

⁹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 18, 27 ; Gedikli 37 ; Sofular 52, 59, 66 ; Serpilköy 75, 88; M. Matsubara, **a.g.m.**, s.358-361, fotoğraflarla kulak şekilleri gösterilmektedir ayrıca Bkz.: Kamil Toygar, “Türkiye’nin Bazı İllerinde Hayvanlara Takılan Adlar”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1983**, Ankara, G.Ü.B.Y.Y.O.Basımevi, 1984, s.123-127.

⁹⁶ M.Matsubara, **a.g.m.**, s. 357.

ve kabile yapısı içinde “tamga” ile belirleniyordu. Hayvanlar karıştığında, her kabile bu işaretlerden kendi hayvan ve atlarını tanıyabiliyordu. Kızgın demirle basılan damga, özellikle büyükbaş hayvanlara, develere ve atlara vuruluyordu. Koyun ve keçilerde ise, kulaklarına Türkçe “in” ve yahut “en” denilen kertik atılmak suretiyle gerçekleştiriliyordu⁹⁷.

“En” sayesinde hayvan kaybolduğunda veya başka bir sürüye karıştığında, herkes birbirinin enini bildiği için hayvanını kolaylıkla bulabiliyordu. Hayvanlarda “en” kolaylıkla görülebilsin diye kulaklara ve burna yapılır. Kulağın ucu kesilir. Bir kısmı sağ kulağının ucunu keserken, bir kısmı da sol kulak ucunu keser ya da kulağın arkasını oyar. Kulağın ucu bıçakla bir yerinden delinir veya kızgın demirle hayvanın burnu dağlanır. Hem burnunu dağlayanlar hem de kulağını kesenlerde vardır. Bu işaret hayvan ölünceye kadar kalır. Bize Sofular köyünde enlemenin hayırlı olacağı düşüncesiyle Hıdırellez günü yapıldığı söylendi. Sebebi de Hıdırellez’de enlenen hayvanların hasta olmayacağına inanılması imiş⁹⁸.

Bir hayvan kaybolduğunda Yörükler hayvana “*puşo, puşo*”, “*hihoho*”, eşek olursa “*kır, kır*” “*a,a..*” diye seslenerek ya da çobanlara “benim burnu yanık karayabır’ı gördün mü” vs. diye sora sora ararlar. Hayvan da yakındaysa ortaya çıkar. Böyle zamanlarda enlerin çok büyük faydası olur⁹⁹. Eğer hayvanını bulamazsa kurt (canavar) yemesin diye bir önlem olarak “**kurt ağzı bağlama**”sı yapılır. Çakı biçiminde bir bıçağın ağzı açılıp üç ihlas bir fatiha süresi okunduktan sonra “*bel bekir bel Bekir, ya bekle otur, ya güt getir*” denilip bıçağın ağzı kapatılır. Kayıp hayvan (mal) bulanana kadar bıçağın ağzı açılmaz, böylece kurdun hayvanı yemeyeceği düşünülür. Yine davar kaybolduğunda kullanılan başka bir yöntem de bir tavanın içinde un ve su karıştırılmasıdır. “*Boz bulamaç*” denilen bu karışım yapıldıktan sonra küllüğe dökülür. Kurt ağzı bağlama Terekeme ve Kumuklarda da vardır¹⁰⁰.

⁹⁷ S.G. Agacanov, **a.g.e.**, s.159.

⁹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 4, 7, 20, 22, 23, 27 ; Gedikli 37 ; Sofular 52, 65 ; Serpilköy 86 ; A. Yalman, **a.g.e.**, s. 23, kula enleri çizimlerle gösterilmektedir.

⁹⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; ayrıca Bkz.: Ahmet E.Uysal, “Türk Folklorunda İnsanlarla Hayvanların Sözlü ve Sesle Anlaşması”, **II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.II- Halk Edebiyatı, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1982, s. 413-422.

¹⁰⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7 ; Gedikli 38 ; Sofular 65 ; Serpilköy 75, 88 ; Yaşar Kalafat, **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları 1**, Ankara, K.B., 2002, s.110.

Sofular köyünde sürüsünden kaçıp, komşunun ekinine, malına zarar veren hayvanlar köyün bekçisi tarafından tutulup “Tokat” denen bir yere kapatılır. Tokat mağara girişini andıran bir oyuntudur ve derin değildir (Bkz.: Ek 4- CD Foto 108). Sahibi gelip cezasını ödmeden hayvanını oradan çıkaramaz. Halk arasında buna “*tokat’a mal kapatmışlar*” denir¹⁰¹.

3.5.1.2. Teke

Teke davar sürüsünün damızlığına denir. Eskiden davar sayısının 800-900'lere ulaştığı sürüler olduğunu öğrendik. 500 davarlık bir sürüde ortalama 10-15 teke olur. Sürünün kaliteli olması tekeye bağlıdır. Bu yüzden de teke seçimine çok dikkat edilir. Teke davarın iyisinden seçilir. İyi teke; uzun boylu, uzun kuyruklu, beli uzun, burnu genizli, ayakları kalın, iri ve heybetli görünendir. Yörede nam salmış, iyi davar olarak kabul gören Honamlı tekesidir. Honamlı tekesini çoğunlukla Honamlılar güder. Honamlı tekesini Hacı İbrahimli ve Elekli kolunun iyi beslediği söylenir. Antalya'dan getirilip yaylaya sürülür. Isparta'nın yerli davarı ufak (gıcıktır) taş davarıdır. Sürüde teke seçimi yapıldıktan sonra tekeler davarlardan ayrı güdülür. Yaşlandığında satılır.

Teke katımı Eylül'de yapılır. 5 ay 10 günlük hamilelik döneminden sonra Şubat ayında oğlak kuzular. Teke katımında tekenin üzerine kız çocuk binerse doğacak yavrunun dişi, erkek çocuk binerse doğacak yavrunun erkek olacağı düşünülür¹⁰².

2.5.1.3. Keçilerin Bakımı

Yavruların bakımı: Yeni doğan körpe oğlaklar ilk dönemlerinde sürüden ve annelerinden ayrı bir bölümde tutulurlar. Yörükler, havalar soğuduğunda sayıca az olan oğlaklar için çadırın içinde bir bölüm yaparlar, sayısı çok olan oğlaklar içinde çadıra yakın bir yere “*kuzluk*” denilen bir yer yaparlar. Kuzluk eğer çadırın içine yapılırsa orta direk çadırın eğimli kısmı arasında yapılır (suların akabilmesi için çadıra biraz eğim verilir). Kuzluğu hazırlamak için çadırın içindeki bu bölgeye ip gerilir, kazıklar çakılır ve mersin ağacından küçük tahta parçaları birleştirilerek çit örülür. Çitin kamıştan yapılanları da vardır. Alt kısma soğuğu önlemek için çamın

¹⁰¹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55.

¹⁰² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 3, 18, 22, 27; Gedikli 37.

pürleri serilir, Ağustos ayında çam ağaçlarından dökülen kurumuş pürler yere döşenir, onun altına da hayvanın idrarı aksın diye taş döşenir. Orta yere de oynasınlar (*Töngüşme*) diye koca bir taş konur. Oğlak kuzlukta Şubat, Mart, Nisan aylarında yaklaşık 2,5 ay gibi bir süre kalır¹⁰³.

Büyük keçilerin kaldığı yere “*Kelif*” denir. Kelif ayrıca mal katılan ağıla da denir. Keçilerin en fazla iki oğlağı olur. Genelde yavrusu tektir. Yeni doğmuş oğlak 25 gün boyunca annesine elle verilir. Oğlak kuzlukta alınırken annesi çağrılarak yavrusu verilir. Keçilerin hepsi yavrularının kendilerine verileceğini anladıkları için meleşirler. Yavrular, sabah 9:00-10:00, akşam 19:00-20:00 saatlerinde, günde iki kez annelerini emerler. 25. günün sonunda kuzluğun kapağı açıldığında bütün oğlaklar annelerini kendileri bulurlar. İki-üç ay sonra da aynı sürüye karışırlar. Bir aylık oğlak annesiyle yayılır. Bu yüzden Yörükler keçilerin sütünden çok fazla istifade edemezler. Şubat’ta, Mart’ta kuzulayan bir oğlağın verdiği süt ancak yavrusunu doyurur. Mayıs’ta yaylaya çıkılır ve üç ay boyunca keçi sağılarak süt elde edilir. Ağustos ayından sonra yeni yavru için hazırlıklar yapılır. Yolda giderken oğlaklar heybelerde taşınır¹⁰⁴.

Peynir yapmak için gereken sütün azalmaması ve yaylalara çıkan oğlakların sürüye karışıp, annelerinin sütünü emmemeleri için, iki sürü sahibi oğlaklarını değiş tokuş eder, herkes birbirinin oğlağını güder. Böylece de emişme önlenmiş olur. Önceleri bu işlem 3-4 ay kadar sürerdi. Bu işleme “*katışık*” denilmektedir¹⁰⁵.

Davarlar çoğunlukla ormandan beslenirler. Köylere yakın olan dağlık alanlara, sırtlara davarlar erken saatte götürülüp yayılır. Yeşilyurt köyünde Karadağ, Sorkun, Karaeriş, Doğanlı denilen yerlere götürülür. Köylüler kendi aralarında her mevkiye bir isim vermişlerdir. Davarların bakımı ile ilgili olarak halk arasında “*Davarın bakımı dağda yularız, gölde sularız.*” diye bir söz vardır.

Herkes kendi malını kendisi güder. Evde erkek yoksa kadınlar güder. Ancak malı kümeli yani hayvanı çoksa ve bakacak adamı da azsa çoban tutulur. Çobanı tutmadan önce onu bir imtihana tabi tutarlar ve yemek yedirirler. Çobanın yemek

¹⁰³ (Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 7, 9, 18, 20, 31, Ahmet Bozhaba ; Gedikli 37,46 ; Sofular 59, 66 ; Serpilköy 75.

¹⁰⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 8, 18, 20, 22, A. Bozhaba ; Gedikli 37, 41, 46 ; Sofular 59, 66.

¹⁰⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 3, 10, 22, 23, Dudu Çetin ; Gedikli 37, 49 ; Sofular 59, 66 ; Serpilköy 82.

yemesine dikkat ederler. Eğer çoban yemeği kıvrak (çabucak) yerse tutarlar, yok eğer yavaş yerse “*sen ekmek yiyesiye malı böcü yer*” diyerek tutmazlar. Yörede çoban tutmaktan daha çok yaygın olan diğer sistem günümüzde de gıcık sığırlar için devam etmektedir. Bu sistemde bir iki sürü sahibi sürülerini birleştirir, her gün biri güder. Genellikle sürülerde beslenebilecek sayıda köpekte bulundurulur. Köpekler özellikle dağlardaki kurtlardan korunmak amacıyla barındırılır¹⁰⁶.

Çobanların bazıları Yörüklerin boğaz havası dedikleri “*doga*”yı çalmasını bilirlerdi. Doga: başparmağı çenenin altında nefes borusunun kenarına bastırıp, sesi titreterek şarkı söyleme şeklidir. Bu yüzden bu söyleme şekline “*boğaz havası*” da denilmektedir. Araştırma yaptığımız bölgedeki gençler arasında doga söyleyenlere rastlayamadık. Bu şarkıları söyleyebilenlerin çoğu da yaşlı oldukları için eskisi kadar iyi yapamadıklarını söylediler. Hayvanları güderken çobanlar türküler ve maniler söylerler. Bu manilerden bir kaçı şu şekildedir.

-Ak koyunum yüz olsa

Güttüğüm yer düz olsa

Ben koyunu güderim

Arkadaşım kız olsa

-Menekşe biçim biçim

Ben ağlarım için için

Nedir gelin senin suçun

Yayla yollarından döndü göçün

Doga ile söylenen maniler:

-Dolamaçtan dolayıverdim hey ya

Başpınardan sulayıverdim he ya (Davar sulandı. Karşıdan oğlan çıktı. Oğlanla kız birbirlerine boğaz havası söylüyorlar).

Heem heee ya, oooooom ooo ya.. **(bu kısım, boğazı titreterek söyleniyor)**

Biciklerin çardak olsun hey ya

Seni güden erden olsun he ya

¹⁰⁶ (Bkz Ek 1) - Yeşilyurt 7, 23, 27.

Heykriverin (haykırıverin) davarlara dolansın hey ya

Kırmızı önlüklü kızlar önüne dolansın hey yaa..

Başka bir yörük havasında:

Bilillilil, bilillilil... ile başlar yine aynı maniler söylenir¹⁰⁷.

Sabahleyin dağda davarlar güdülür, sularını çaydan içerler. Sonra eve gelinir, oğlağı varsa emiştirilir (emzirilirdi) ve tekrar dağa salınır. Akşamda ya ağıla kapatılır ya da tarlalarda durdurulur. Sürü sahibi de başında durur. Üzerine haba veya kepenek giyip hayvanların arasında uyur. Sürüyü de kaval ve düdükle idare eder. Sabah olunca keçiler dağlarda yayılır gelir ve yine oğlaklar emzirilir.

Orman kanununda davarların ormanda dolaşması yasaklanmıştır. Günümüzde ormanda davarı ile yakalanan köylüden ağır cezalar alınmaktadır. Yörükler 10-15 davar için en aşağı 100 milyon para cezası aldıklarını söylüyorlar. Bu yüzden de ormana davar saldıklarında yakalanmamaya çalışıyorlar. Ormancılar da her gün dağlarda gezinip hem yangın kontrolü yapıyor hem de davarlara bakıyorlar. Maalesef son beş yıldır davarcılık ciddi şekilde gerilemiş, yörede keçi besleyen aile sayısı da çok azalmıştır.

Keçiler, kışın sabah veya akşamları bir kez, Mayıs-Haziran- Temmuz'da da iki kez sağılırlar. Bu dönemde süt bol olduğu için sabah 10:00 ile ikindi vakti sağılır¹⁰⁸.

2.5.1.4. Keçi ve Koyuna Ana Yakımı

Oğlağın doğumu sırasında anne ölürse, anne sütüne muhtaç olan oğlağın kurtulması için sürü içinden bir keçinin yavrunun annesi olduğuna ikna edilmesi gerekir. İşte bu işleme “**ana yakımı**” denir. Koyunlar içinde aynı yöntem uygulanmaktadır

Ana yakımı için birkaç farklı yöntem uygulanır. Ancak en çok bilinen ve uygulanan yöntem şu şekildedir: Keçi bir yere bağlanır. Bir “*iğindirik*” çamın pürü doğum yapılan kısma sokulur. Keçinin boynuzlarından tutularak başı çevrilir, hayvan sersemleşip yere yıkılana kadar bu işleme devam edilir. Oğlak tuzlu suyla yıkanır, çam püründeki salgı oğlağın arka kısmına ve keçinin burnuna sürülür. Ayakları

¹⁰⁷ (Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 7, 9; Gedikli- Ş.Yerlikaya **a.g.e.**, s. 64.

¹⁰⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1,7, 8, 20, 22, 27; Sofular 65.

bağlanmış halde oğlak keçinin bacağına arasına konur, hayvanda kuzuladığını sanıp, yavrusunu yalamaya başlar. Böylece yeni anne bulunmuş olur. Ancak eğer keçiyi inandıramazlarsa veya keçi inatlaşırsa yavruya bakmaz.

Bir de, “*Kavut*” (Buğdayın kavrulup, sürtüldükten sonra tuzla karıştırılması) yöntemi vardır. Kavut oğlağın sırtına ekilir ve bir keçinin önüne konur. Daha sonra köpeğin oğlağa saldırması sağlanır, oğlağı korumak için mutlaka bir keçi gönüllü olurdu ki bu şekilde yavruyu sahiplenir ¹⁰⁹.

2.5.2. KOYUN

Yörede keçiye getirilen yasaktan sonra koyun beslemeye ağırlık verilmiştir. Serpilköy köyünde 1978’den bu yana daha çok koyun beslenmektedir. Koyun besleyenlerin çoğu da Hayta yürüğüdür.

Koyunların yaşlarına göre aldıkları adlar şu şekildedir:

Koyunun yavrusuna “görpe kuzu”, altı aylık oluncaya kadar “kuzu” denir.

Toklu: 6 ay- 1 yaş arasındaki erkek koyun,

Şişek: 1-2 yaşında dişi koyun,

Koç: 1-2 yaşında erkek koyun,

Koyun: 3-4 yaşında dişi koyun ¹¹⁰.

Koyunlara da kulak yapılarına göre ad verilir ve bu adlandırma da keçilerdekiler ile aynıdır.

Renk: Karakoyun, alakoyun, gökkoyun, morkoyun.

Karabaş: Yüzü kara olan koyunlara denir.

Akkaş: Yüzü beyaz olan koyunlara denir.

Çakmak karagöz: Göz çevresi siyah olan koyuna denir. Genişse çakmak, az miktarda karalık varsa “oyma karagöz” denir.

Sarı göz: Göz çevresi sarı olan koyunlara denir.

Sarı kınalı: Başının bir tarafında siyah ve sarı renkler olan koyuna denir.

Çine çaparı: Siyah, beyaz karışık olan koyuna denir. Çillidir. Aydın Çine’den geldiği için bu ad verilmiştir.

¹⁰⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 20, 22 .

¹¹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 22 ; Gedikli 36 ; Sofular 52 ; Serpilköy 72.

Yanal; Yüzü sarı olan koyuna denir

Fiziksel görünüm: Küpeli Kozalı; boğazında küpesi olanlara denir¹¹¹.

2.5.2.1. Koç Katımı

Koyun sürüsünde koç damızlık olarak ayrılır. Her sürüde 3-5 koç bulundurulur. Sürünün güzelliği koça bağlıdır. İyi bir koğun kafası güzel, kuyruğu enli, yünü güzel olur.

Koç katımı Ekim-Kasım aylarında yapılır. Koyunda 5 ay 10 gün hamile kalır ve Mart'ta kuzular. Koç katımında da erkek olsun istenirse erkek çocuk, dişi olsun istenirse kız çocuk koğun üzerine bindirilir¹¹².

2.5.2.2. Koyunların Günlük- Aylık Bakımı

Kuzularla oğlakların bakımı aşağı yukarı birbirinin aynısıdır. Kuzular kuzlukta tutulurlar. İlk 25 gün annelerine elle verilirler. İlk zamanlar annelerini iki kez, sonraları bir kez emerler.

Herkes kendi sürüsünü güder. Cıvardaki dağlık alanlarda sürü otlatılır. Koyuna keçiye “*pır yua*” deyince sürü sürümeye başlar. Ancak davranlardan farklı olarak koyun sürülerinde “*el koyunları*” vardır. Bu koyunu çoban veya bakan kişi ekmeğe alıştıtırır. Bu yüzden de ona daha farklı ilgi gösterirler. Bu el koyunu yürüdüğü zaman bütün koyunlarda onu takip eder. Yörükler koyun ve devenin bu açıdan çok kanaatli, terbiyeli hayvanlar olduklarını söylüyorlar.

Yazın koyun soğuk havayı sevdiği için akşam güdülür. Güneş batmadan önce 17:00-18:00 gibi gidilir sabah da 8:00-9:00 gibi dönülür. Yayla zamanı, akşamları kuzu - koyun birlikte güdülür. Sabah ayrılır. Saat 14:00-15:00 gibi sağılır. Akşam yine yayılır.

Kışın gündüz güdülür. Sabah yem verilir ve civarda hayvanlar yayılır. Akşam 20:00-21:00 gibi yine yem verilir. Gece 00:00'da 2 saat yayılarak 02:00'de dönülür. Buna “*örü (örüm)*” denir. Kışın kuzu emecek diye sağılmaz. Koyunda Mayıs'tan sonra yaylada sağılır. Yazları hayvanlar 15 günde bir tuzlanır. Hayvanlar tuztaşlarının üzerine dökülen tuzları yalarlar. Tahmini olarak 100 mal (hayvan) 5 kilo tuz yer¹¹³.

¹¹¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 27; Serpilköy 72, 88.

¹¹² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 27; Serpilköy 72, 88.

¹¹³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 36; Serpilköy 72 ; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 139.

2.5.3. DEVE

Deveye Yörüklerin nakliye kamyonları da denilebilir. Ağır ama uzun süre yürüyebilen, yarım ton yük taşıyabilen develer bir dönem Anadolu’da ekonomik hayatın vazgeçilmez parçalarından birini oluşturmuşlardır. Savaş yıllarında cephane taşıyan develer, Yörüklerin yıllarca evlerini de taşımışlardır. Yine tuz ve kil taşımada da kullanılmışlardır. Göç yolları üzerinde pek çok köyün kurulması, yolların yapılıp trafiğe açılması, deve gibi ürkek bir hayvanla yapılan güvenli ulaşımın sonu olmuş ve bölgedeki develerin büyük bir kısmı Aydın ve Adana taraflarına satılmıştır. Yörüklerin köylere tam olarak yerleşmelerinin de bu satışta etkisi büyük olmuştur. Artık yöredeki köylerde deve bulunmamaktadır¹¹⁴.

“Anadolu’da gördüğümüz develer Asya ve Afrika develerinin melezlenmelerinden meydana gelmişlerdir”¹¹⁵.

Yörede edindiğimiz bilgiye göre iki tip deve vardır. Tülü (tüylü deve) ve Yoz (Boz) deve. Ekonomik durumu iyi olan insanlar 7-10 kadar deveye sahiptir. Tülü-Yoz karışıktır. Halk arasında Yoz deveye “*hamali*”, Tülü deveye “*kırık dölü*” denilmektedir. Tülü deveye güvenilmez. Tütüncü devedir.

Deve geç yavrular. Yavrilaması 12 ayı bulur ve tek yavrusu olur.

Develerin yaşlarına göre aldıkları adlar şöyledir:

Köşek: 6 aylığa kadar yavru devedir.

Dorum: 1-2 yaşındaki deve yavrusuna denir.

Daylak: 2 yaşından sonraki develere denir.

-Buhur deve ile - yoz devenin dişisi kayalak (gayalak)’ın - çiftleştirilmesinden doğan yavrulara kız olsun, erkek olsun “tülü deve” denir.

“Tülü Maya veya Maya”: Tülü devenin dişisine denir.

“Tülü Daylak veya Daylak”: 2-6 yaş arasındaki tülü devenin yüke sarılan erkeğine denir.

“Hadım”: 5 yaşında hadım edilmiş daylağa denir.

“Tülü Beserek veya Beserek”: 6 yaşından sonraki erkek deveye denir.

¹¹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 4, 7, 31.

¹¹⁵ (Bkz.: Ek 1) - M.Eröz, **a.g.e.**, s. 146.

-(Boz)Yoz Deve:

“Kayalık (Gayalak)”: 3-4 yaşındaki dişi devedir.

“Kirinci”: 3-4 yaşındaki erkek devedir.

“Lök deve”: 5-6 yaşından sonraki erkek devedir. (Hem yüke, hem güreşe tutulur).

-Tülü beserek - yoz kayalık = çiftleşmesinden dişi olursa “Nacır” derler (Nesli yoktur). Erkek olursa “Tülü” denir.

-Erkek Lök - Kayalık = çiftleşmesinden doğanlara “Yoz deve” derler. Deveyi enerlerse “Hadım” denir. Dişiyse (kancıksa) Kayalık derler o da damızlık bir deve olur.

-Tülü - Tülü = çiftleşmesinden genellikle yavru olmaz. Olursa “kükürt” denir. Kükürt develer uzun süre yaşayamaz, sürüye uyamazlar, neticede de ölürlür. Bu durum katırın yavrulayamamasına benzetilir.

“Katır yavru doğurmaz

Balık suda boğulmaz¹¹⁶.

Tülü devenin hadım edilmemesine “beserek deve” denir. Beserek deve Yörükler arasında zenginlik göstergesi olarak kabul edilir ve bu amaçla ekonomik durumu iyi olan insanlar tarafından beslenir. Üzerinde çok fazla eşya taşınmaz. Besereklerle güreşlere katılıp, bahşiş alınır¹¹⁷.

2.5.3.1. Buhur

Develerin damızlığı da “Buhur devedir”. Buhur- Buğur, Orta Asya’da Buğra olarak adlandırılmaktadır. Buhur çift hörgüçlüdür. Bu develer yük taşımaz. Sadece çiftleştirmede kullanılır. Başka illerdeki buhurcular tarafından yılın belli dönemlerinde köylere getirilir.

Söylenenlere göre devenin hamile kalabilmesi için çiftleşmesine yardımcı olmak gerekmiş. Buhurcuların getirdiği buhur develerle çiftleştirme Aralık ayında yapılır. Buhurcular Kırşehir, Aydın, Antalya taraflarından ücretli olarak gelir. Bir süre kalıp, Mart aylarında giderler. Gedikli köyüne buhurcuların Amasya’dan geldiği söylenmiştir. Genellikle Kasım-Aralık, Ocak-Şubat aylarında gelinir çünkü develerin

¹¹⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7, 13, 18, 20, 22, 31; Gedikli 36, 37 ; Y.bademli 99; Bkz.: M.Eröz, a.g.e., s. 146-151; N. Eren, “Deve Donanımı ve Deve ile İlgili Bilgiler II”, TFA, C.18, No:357, 1979, s. 8625, N.Eren “Deve Donanımı ve Deve ile İlgili Bilgiler III”, TFA, C.18, No: 358, s. 8658; A. Yalman, a.g.e., s. 253.

¹¹⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 21.

kızgın olması kış aylarında olur. Kalınan sürede civarda kimin devesi varsa çiftleştirilir. M.Eröz'ün kitabında “Buhur nazlı olur, dişiyi severse aşarmış. Bu yüzden dişiyi güzel göstermek için üzerine ala kilimler, örtüler gerilip sana ala çebiç alacam, toklu alacam diyerek zorla çiftleştirirlermiş” denilmektedir. Yapılan işlemin ardından belli bir ücret ödenir ya da davar verilir. Hamile kalması için birkaç kez aşım yapılır. Hamile kaldığını anlamak için deve tekrar buhurun önüne getirilir eğer erkeği reddeder, kuyruğunu kaldırır, yine çökmez, kaşınır durur ve kendini korursa anlaşılır¹¹⁸.

“Buhurcular bölük bölük geldiler.

Ak göğsümü delik delik deldiler.” diye söylenen bir söz vardır.

2.5.3.2. Deve Kini ve Tütüncü Develer

Develer uysal hayvanlar olsalar da kinleri uzun süre geçmez. En çok kin tutan deve “Lök deve”dir. Sahibi döverse intikamını er- geç alır. Lök develer zarar vermeye başladıklarında hadım edilirler. Hadım edildikten sonra pek fazla sorun çıkarmadıkları düşünülür. Kinci develere ait yörede anlatılan bir sürü hikaye vardır. Bize anlatılanlardan biri şu şekildedir:

“Tuz gölünden tuz alıp gelirken erkek deve içinde besereğin biri oturduğu yerden kalkmamış, kervandakiler devenin sahibine bu deve hasta sen bunun başında kal deyip gitmişler. Deveye “Höt höt” demişlerse de, çekmişlerse de kalkmamış. Gelip sahibinin üzerine çökmüş ve adamı öldürmüştü.”

Tiryaki develeri de vardır. Şöyle ki: Tiryaki deveciler deveye daha yavru iken (köşekken) güzel üflüyor diye sigara içirirlermiş. Sigarayı kıyılmış tütünden sarıp köşegen burnuna sokarlarmış. Bu develer büyüye kadar iyice tütüne alışmış oldukları için bir tiryakiyi görünce yanına gidip somurarak sigarayı ağzına üflemesini beklerlermiş. Eğer sigara ağzına üflenirse dönüp giderlermiş, yok eğer sigaradan verilmezse insanı öldürmeye bile çalışabilirmiş. Görüştüğümüz kişilerden birisinin bacanağının babasını tütünü yok diye bir devenin öldürdüğünü söylediler¹¹⁹.

2.5.3.3. Develerin Günlük - Aylık Bakımı

Deve beslenmesi kolay bir hayvandır. Sığır güder gibi dağa, ormana sürülür.

¹¹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 13, 20, 22, 31; Gedikli 36, 37 ; M.Eröz, **a.g.e.**, s.147, 152.

¹¹⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3,7, 30, 31 ; Gedikli 36.

“*Host host*” deyince yayılır. Genellikle başında çocuklar veya evde kim ilgileniyorsa o durur. Dalları, çalıları, dikenli otları rahatlıkla yer. Ayrıca deveye “top” dedikleri bir yiyecek de hazırlanır. Top şu şekilde yapılır: arpayı yarıp unla, yemle birleştirirler ve içine su katarak hamur haline getirirler. Daha sonra da top haline getirilen hamur deveye yedirilir.

Genellikle kışın hayvanlara tuz verilmez ama yazın hayvan 15 günde bir tuzlanır. Koyun yününden yapılan yörük keçelerinin üzerlerine iri tuzlar dökülür, “*Ma, ma...*” diye seslenilir. Develer de bunları katır katır yer. Deveyi yazın günde iki defa sularlar. Sularken deveye “*gırr, huhüy, huhüy..*” diye ıslık çalarlar. Kuyulardan çekilen suyu “*keç*” denilen bir leğene dökerler ve develerde bundan su içerler. Kova ve keç deve de asılıdır. Ayrıca insanların içecekleri su bardakları da develerde asılı durur. Bardaklar ağaçtan yapma olup bidonlara benzer. Susuz yerlerde onlardan su içilerek idare edilir. Deve suyu içsin diye suyun içine çorak tuzla karıştırıp atılır. Devede iştahla içer. Susuz yerlerde deve su bulununca sulanır.

Köylülerin anlattıklarına göre özellikle göç zamanında kervandaki develer yol boyunca bulunan bitkilere çarpıp aşıları kestikleri, ağaçların tepelerini yiyip ağacın büyümesini geciktirdikleri için köylülerle Yörükler arasında tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Köylülerde ceza olarak Yörüklerden para alırlarmış¹²⁰. Bu yüzden de özellikle göç zamanı akşam olunca deve ıh denerek çöktürülür. Devede dört ayağını kıvrır ve çöker. Konaklanan yer köy sınırları içerisinde ise, ekin yerinde duruyorlarsa, deve uzaklaşıp mala, mülke zarar vermesin diye iki dizini de iple bağlarlar. Deve gündüz durmazsa ayağına bir köstek asarlardı, o da bu şekilde giderdi. Bu durumda “*ön ayağını köstü*” derler. Deveye “*hoç*” yiyerek yürütürler¹²¹.

2.5.3.4. Deve donanımları

Havut: Devenin semeridir. Sofular köyüne komşu Karaçakal aşiretinin kurduğu Havutlu köyü vardır. Bu köyde bir deve havudunu kaybettiği için bu adın verildiği söylenmektedir. Havudun içinde dört adet hatab ağacı bulunur. Sağlı, sollu ikişer adet olan çuvalların ipleri hatabın ağaçlarına geçirilir. Havudu kavak ağacı ile kolay delinmeyen karaca ağaçtan yapanlar vardır. Ama en çok dığan veya çaltı

¹²⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 23.

¹²¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 4, 7, 22, 31 ; Gedikli 36; Y.bademli 99.

ağacından yapılır. Bu ağaçlar halk arasında nazar ağacı olarak da anılmaktadır. Deveyi nazardan koruduğu için bu ağaçlar tercih edilir.

*“Ya boncuğu 6 olacak
Ya da işkencesi çaltı olacak”* denirmiş¹²².

Keydirme: Deveye giydirilen kuşatılan bütün aksesuarlara keydirme denilir. Maya ve beserek develerinin boynuna kırmızı keçe üzerine işlenmiş ay yıldız, beyaz, gök, kırmızı boncuklarla işlenmiş gerdanlıklar takılır. Yine hem süs hem de nazarlık olsun diye al boncukla yapılan işlemeler muskaların etrafına takılır.

Deveyi süslemek için devenin yüzüne geçirilen keçe üzerine deve ve gök boncuğu işlemeli başlıklar takılır (Bkz.: Ek 4- CD Foto 114). Süse meraklı olanlar mercandan yular da yaparlar.

Develerin yüz, karın ve hatab çanı olur. Yüz çanı yuların üstüne dikilen ufak zillerdir. 7-8 adet küçük zilden ibaret olan yüz çanları eğer tunç, pirinç gibi karışık madenden imal edilirse çok daha iyi öter. Bu ziller yürürken *“calley,calley”* diye sallanarak ses çıkarır. Demir saçtan yapılan çanlar hatabın yanlarına asılır. Karın altındaki büyük çanlara *“Herek”* ve *“Dündar”* denilir. Dündar tunç madeninden dökülmüştür ve ağzı geniştir. Bu çanlar havudun yüksek ağaçtan yapılan hatap kısmının önüne asılır. Bu yüzden çanlara hatap çanı da denilmektedir. Hatabın ön tarafına asılan düNDAR çanları develer yürüdükçe *“dan dan”* diye ses çıkarırlar.

Herekler ise demirden ve saçtan yapılır. Hepsini yapan ustalar ayrı ayrıdır. Herek çanları devenin yanlarına sarılır ve deve yürüdükçe *“güpür güpür”* diye ses çıkarırlar. Bu çanlara aynı zamanda *“kara çan”* ve *“gübürdek”* de denilmektedir¹²³.

2.5.4. SIĞIR

Yörede sığırın sayısında son yıllarda bir azalma görülmektedir. Yeşilyurt köyünün önceki adı “Sığırlık” tır ve buranın Yılanlıoğullarının sığırlığı olduğu söylenir. Yani bir dönem sığircılık bu bölgede yapılmaktaymış. Günümüzde gıcık veya kara sığır olarak adlandırılan yerel sığırlar daha çok beslenmektedir. Ancak bazıları devletten kredi alarak Holstein gibi ithal inekleri de beslemektedirler.

¹²² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 23, 26 ; Serpilköy 86.

¹²³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7, 31; Gedikli 36 ; Y.bademli 99.

Yaşlarına göre sığırlara da çeşitli adlar verilmektedir:

Sığırın 4-5 aya kadar olan yavrusuna buzağı denir

Dana: 1 yaşındaki erkek ineğe denir. Sonrasında “tosun” olur.

Düve: 1 yaşındaki dişiye denir. Büyüyünce “inek” olur.

Tosun yaşlanınca öküz olur.

(Yüğürmeye) tohumluk: boğadır¹²⁴.

Renk: Kara, sarı vs.

Sakar: Alnında beyaz olanlara denir.

Konur: Sırtının üzerinde boz rengi, beyaza yakın bir renk oluşana denir.

Ala inek: Siyah, beyaz karışık olanlara denir.

Sarı kız: Rengi sarı olanlara denir.

Gömgök: Rengi maviye çalanlara denir.

Ak: Tamamen beyaz olan ineklere denir¹²⁵.

2.5.4.1. Ana Yakımı

İnekler 9 ay 10 günde doğururlar. İnek buzağısını doğururken ölürse “ana yakımı” yapılır. Aynı küçükbaş hayvanlarda olduğu gibi ana yakımı şöyle yapılır: çamdan bir sopaya bez bağlanıp salgı sürülür, sersemleşene kadar ineğin kafası çevrilir. Buzağıya ve yere yıkılan ineğin burnuna salgı sürülür. Buzağı ineğin önüne konur ki kendi çocuğu olduğunu sansın diye. Yine eğer ineğin yavrusu ölmüş ise ölen buzağının derisi üzerine geçirilir. Böylece birkaç gün sonra inek buzağıyı benimsemiş olur¹²⁶.

2.5.4.2. Sığırın Bakımı

İthal inekler dışarı çıkarılmaz, ahırda tutulur ve sürekli yem verilir. Çok masraflı oldukları için halkın çoğu yerel inek olan gıcık sığıra dönmüştür. Gıcık sığırın Nisan’da güdülmeye başlandığını ve Aralık sonunda gelindiğini söyleyerek, dağ sırtlarında 4-5 aylık bir bakımının olduğunu belirtiyorlar.

Y.bademli’nin sırtlarındaki Dedegöl dağında ve civar tepelerde, Gedikli köyünün arkasındaki dağda Sindel ve Karamıklı yaylalarında gıcık sığır yaylacılığı yapılmaktadır. Yaylalara kelifler yapılır Gedikli köyü ile yaylaların arası çok uzak

¹²⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 20 ; Gedikli 36, 37 ; Sofular 52.

¹²⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 52, 59 .

¹²⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 20, 22 .

olmadığı için yörede ulaşım “pat pat”larla (traktörden daha dar, daha çok küçük kamyonete benzer ama üstü açıktır. Motoru pat pat sesleri çıkardığı için bu ad verilmiştir) yapılmaktadır. Yaylalara depo dolusu su taşınır. Karamıklı ve Sindel yaylalarında su olmadığı için Yörükler suları plastik depolara doldurup yaylaya çıkarırlar. Orada sular boşaltılır ve hayvanlar bidonların içinde sulanır (Bkz.: Ek 4-CD Foto 73-74). Sofular köyünde ise hayvanlar köyde sıra ile güdülür. Buna “**Keşik**” veya “**Gezek**” denir. Herkesin az sayıda sığırı olduğu için inekler birleştirilir. Danalar ise ayrı güdülür. Hergün başka biri güder. Böylece bir kişiye ayda bir ya da iki kez sıra gelmiş olur.

Sabah 6:30-7:00 gibi otlatmaya çıkılır ve akşam saat 19:00-19:30 gibi geri dönülür. Nisan ayından Ekim ayına kadar bu şekilde güdülür. Sofular’da danalar köyün içine girdikten sonra kendi evlerini bulurlar. Kapıya yaklaştığında “möö” diye danalar haber verirler. Çalışmamız sırasında bu durumla bizzat karşılaştık. Ahırdaki anneleri karşılık verir ve hemen kapı açılarak ahıra girerler. Kışın düzenli otlatma yapılamaz, hayvanlar yakınlarda yayılırlar. Akşam hayvan kendisi gelir. Gelmeyen hayvanı getirirler. Kışın ahırda saman, ot, yem de verilir.

Arı ineklere (Holstein) kışın günde üç defa, sabah 6:30-7:00 gibi yem verilir. Yemden sonra ve akşam yem vermeden önce saat 16:30-17:00’de sağılır. Yazın da 19:00 gibi sağılır. Hayvanlar öğlen bir defa sulanır. Hayvan bakımı ile çoğunlukla kadınlar ilgilenirler. Ahırlardaki gübreler dışarıda biriktirilip kurutulur ve tarlalara gübre zamanı atılır. Devlet kredisi ile arı (Holstein) ineklerin alabilmesi için Mandıra olması gerekmektedir¹²⁷.

2.5.4.3. Slaj makinesi

Yeşilyurt köyünde yem ihtiyacını gidermek için “Slaj makinesi” alınmış. Eylül-Ekim aylarında mısırın yaprakları, küspesi, civardaki otlar, dikenler vs. makinanın içine atılıp öğütülür. Betondan açtıkları bir çukurun içine hava almayacak şekilde bu karışım sıkıca gömülür. 40 gün gibi bir süre bekledikten sonra hayvan yemi olarak kullanılır. Makine sık sık arıza yaptığı için köyde artık pek rağbet görmediğinden 3-4 senedir bu yöntem kullanılmamaktadır¹²⁸.

¹²⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1,18, 27 ;Gedikli 41, 44, 47; Sofular 52; Serpilköy 78.

¹²⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 23, Dudu Çetin.

2.5.5. HAYVAN HASTALIKLARI

-Hayvan hastalıklarında iç ve dış parazitler vardır. Göçebecilikte özellikle yüksek yaylalara çıkma sebeplerinden biri de bu parazitlerdir. Kene, bit, pire gibi kan emici haşerelerden korunmak için Yörükler yüksek yaylalara çıkarlar.

-Yörükler o yıl hayvanlarını yaylattıkları yere ertesi yıl götürmezler. Bununda sebebi hayvanın eskinin üzerine yatacağından vücudunda kene çıkacağından düşünülmektedir. Davar, sığır ve deve de çıkan bu keneler davarların ölümüne bile sebep olabilir. Bu yüzden ağaçların kabuklarını kaynatıp elde ettikleri katranı hayvanlara sürerler. Katran aynı zamanda sineklerin gelmesini önlemek için yaraların kenarlarına da sürülür. Katranın içine motora konulan yağ veya sıvı yağlardan da atılır. Bu katranı sıvılaştırır çünkü direkt sürülen katran hayvanın derisini soyar. Katran sığıra ve davara sürülür, koyuna sürülmez. Sonraları DDT(böcek ilacı) kullanılmaya başlanmıştır. Bu hayvanların boyun altlarına sürülür. Kene çıkarsa tırnakla patlatırlar. Zira koparırlarsa hayvanı zehirleyebilir. Ayrıca makasla da keserler. Kenenin üzerine tuz ve kül ekilir. Günümüzde veteriner hayvanları aşıladığı için böyle bir sorunla karşılaşılmamaktadır¹²⁹.

-Kelebek: Hayvanlar bataklıktan veya pis yerlerden su içerse hayvanda kelebek şeridi oluşur. Bu durumda Karamık kökü (*) (Latince adı; *Berberis crataegina* DC.) kaynatılıp hayvana içirilir.

-Kıl kurdu: Hayvan çok aç kalırsa nefes borusunda kurt oluşur. Yaylada ilk çıkan çimen “çiğirdik” kar kalktıktan sonra gelen ala çiçek olduğundan, yumuşaktır. Hayvana yedirildiğinde geçirir, ancak ot kartlaşırsa etki etmez¹³⁰.

-Şap (tabak) hastalığı: Özellikle çift tırnaklı, sığır, koyun, keçi, deve, geyik gibi hayvanların tırnak aralarında ve ağızlarında, dilinde, damağında, diş etinde oluşan yaralardır. Ağızda salya akmasıyla, yüksek ateşle kendini gösterir. Mikrobu bulaşıcı ve ateşli bir hastalıktır. Halk bu hastalığı hepsi çabucak atlatsın diye mikrobu bir diken yardımıyla bütün hayvanlara bulaştırır. Bu onların tedavi yöntemidir.

¹²⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 7, 8, 10, 22, 27; Gedikli 36; Serpilköy 88.

(*) (Bitkilerin Latince adları ve bitkilerin hangi hastalıklar için kullanıldığı hakkında detaylı bilgi için Bkz.: İsmail Dutkuner, Tevfik Büyükgebiz, Erkan Yeğen, “Eğirdir(Isparta) Yöresinin Tıbbi ve Aromatik Bitkileri”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir Sempozyumu**, Isparta, 2001, s.265-272.

¹³⁰ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 75, 82, 88.

-Sangra (toz alerjisi): Hayvanların tozlu yollardan gitmesi ile oluşan bir çeşit toz alerjisidir. Halk arasında kulaklarının ucunu keserek kan alma veya gözlerinin önündeki damarı hafif kanatma yoluyla kan basıncının düşürülmesi ile tedavi edilir. Kan basıncı düşünce alerjinin etkisi azalır.

-Ot hastalığı (Kırçan): Özellikle genç koyunlarda ve az miktarda keçilerde görülür. Yem değişikliğinde, yiyecek değişikliğinde özellikle de zayıf yemden kuvvetli yeme geçişte veya yeni çıkan otlar hayvana yedirildiğinde ortaya çıkan bir hastalıktır. Yine kar altından çıkan taze otlar ile sonbaharda yağmurdan sonra çıkan otlarda bu hastalığı yapabilir. Hastalık bağırsaktaki mikropların toksin üretmesiyle öldürücü olan bir çeşit mide bağırsak hastalığıdır. Çok kısa sürede dış gıcırdatması, titreme, ağızdan burundan sular gelmesiyle seyreden bir hastalıktır. Koyun çok hızlı yayılan bir hayvan olduğu için diğer hayvanlara göre daha çabuk zehirlenir. Zehirlenmeyi önlemek için hayvana sarımsaklı yoğurt, ayran, yumurta, bal içirilir, kaynatılıp ağzından pekmez, nar ekşisi dökülür. Yumurtanın içindeki maddeler zehrin bir kısmını tutar, kana karışmasını geciktirir ve bu arada da hayvan kendini toplayabilir. Bazı yerlerde hayvan ishal olsun diye zeytinyağı da verilir¹³¹.

-Karnın şişmesi en fazla sığırlarda görülür. Yonca türü gaz yapacak yiyecekleri veya bozuk, küflü gıdaları hayvan aldığı zaman işkembesi şişer. O zaman ısıtılmış demir hayvanın koltuk altındaki 2.-3. ege kemiğinin arasına sokulup, su akıtılır. İkinci olarak meneviş (çitlenbik) ağacından ağzına gem vurulup ağzından suyun akması sağlanır. Bir şey yedirilmez, afyon sakızını bir beze sarıp game bağlayarak ağzına verirler. Aynı zamanda bir yaşındaki cebişlere de oğlağın sütünü emiyor diye gem vurulur. Diğer bir yöntemde karnı şişen hayvanın koşturulmasıdır. Ağzından şeker şerbet, yumurta akıtılır. Vücudunda yara çıkarsa olgunlaştığında çuvaldız batırılır.

-Davarda “uyuz” olur ve hayvan kaşınır. Bu durumda çamdan püse, katran, tereyağı ve insan idrarının hepsi kaynatılıp, sıcak bir bezle hayvanın bedeni silinir. Hayvan 1 hafta- 10 gün içinde düzelir.

-Yel: Hayvanın sütü olmaz ve ayağı da topallarsa onu itikat ağacının deliklerinin içinden, deliktaşlardan geçirirler. Daha sonra bütün sürünün geçmesi

¹³¹(Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 27; A. Yalman, a.g.e., s. 435-440.

gerekir.

-Çelirme: Genelde Ağustos, Eylül’de olur. Böbrek yağla kaplanır. Gözünün önünden kan akıtılır. Deli erikten yapılan “*şipitme*”yi (pestil gibidir) ağzından dökerler.

-Taş Vurgunu: Çobanın hayvana taş atarken taşın böğrüne dokunması sonucu bu yer şişerse hayvana yumurta ve bulgur yağla sarılıp ağzına verilir¹³².

-Devenin ayağı şişer, yere basamaz. “*Bu kabar olmuş derler*”. Ayağını çuvaldızla delip, ayağındaki suyu akıtırlar.

-Hayvan hastalandığında kulağını kesip çırtıkça kan akıtılır. Bu olaya “*Kan alma*” derler Günümüzde hayvanlar hastalandıklarında artık veterinerler çağrılmaktadır¹³³.

2.5.6. NAZARA KARŞI YAPILANLAR

Eğer mala (hayvana) nazar değmişse hocaya su okutulur, okutulan su yemin içine, tuzun içine dökülür. Mala muska takılmaz ama takanlar da malın boynuzuna takarlar ya da muşambaya sarıldıktan sonra iple malın boğazına asarlar. Muskayı ıslatıp, üç gün boyunca suyunu hayvana serperler. O zaman nazarın etkisinden kurtulacağı düşünülür. Hayvanın kuyruğuna mavi boncuk takılır. Eğer hayvan yavrusunu emdirmez, sağdırmazsa hocaya muska yazdırılır, dua okutulur. Hayvanlara nazarlık olarak boncuk, muska, çaltı dikenli ya da çaltı ağacından küçük bir parça kesilip, takılır¹³⁴.

¹³² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 23, 30, 31, Dudu Çetin ; Gedikli 41; Sofular 59; Serpilköy 88; Bkz.: Sabriye Doğanay, “Afyon Folklorunda Veteriner Hekimlik Araştırma ve İncelemeleri, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara., G.Ü. B.Y.Y.O, 1982, s.131-142.

¹³³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7.

¹³⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1,7, 26, 27, 30, 31, Ayşe Yılmaz .

2.6. YÖRÜKLERDE ÜRETİM

Yörüklerin hayvancılığa dayanan ekonomik hayatlarında yenen gıdadan, oturulan çadıra, giyilen kıyafetlere, hayatın her noktasında hayvancılığın etkileri görülür. Bu bölümde Yörüklerin hayvanlardan imal ettikleri gıdalar, deri mamülleri ve dokumacılık hakkında bilgi verilecektir.

2.6.1. SÜT MAMÜLLERİ

PEYNİR: Yörükler sağdıkları sütleri peynir yaparak muhafaza ederler. Özellikle Mayıs - Ağustos aylarında yaylalara çıktıklarında keçilerin sütü daha bol olduğu için, daha çok peynir yapılır. Yörükler davarları “koş koş” diyerek, harıma, ağıla doldururlar ve sağacakları keçiyi adıyla çağırırlar. Adını duyan hayvan gelir ve sağılır. Yaylada keçiler kadınlar tarafından günde iki kez sağılır.

Peynirin mayası önceleri oğlağın kursağından (ödünden) yapıldı. Yeni doğmuş bir oğlak 2-3 gün içinde ölürse veya hasta yada kurtulmayacak halde ise oğlağı kesip, kursağını alırlar. 2-3 gün boyunca annesinden emdiği ağız (yavrunun içtiği ilk süte denir) kursağında donar. Ağız görüntüsü ve büyüklüğü itibariyle yumurtaya benzer. Oğlak annesinden çok süt emdi ise mayası daha iyi olur. Çıkarılan kursak iyice yıkandıktan sonra, kursağın içi, dışı güzelce tuzlanıp, bir yere kurutulmak için asılır. Bir su kabağının ağzı açılıp içine dövülmüş buğday, dövülmüş mısır, kuru üzüm, incir, şap (tuz) ve kaşıkla ezilen kursak atılır. Su ilave edilerek, kabak sallanır. İçindeki karışım koyulaşınca, içine dökülen peynir suyu ile karıştırılır ve maya hazır hale getirilir. Su kabağının ağzı ya tertemiz ve sıkıca kapatılarak 3-4 gün bekletilir ya da kursak kurutularak saklanır. Kullanılacağı zaman, eğer baharda hayvanlar sağılırken yapılmak istenirse, ıslatılıp aynı şekilde hazırlanır. Bir kazan süte bu karışımdan bir kepçe (yaklaşık 100 gr.) dökülüp karıştırılır. Kazanın üstü bir bezle örtülür. Olup olmadığını anlamak için elle dokunulur, tuttu ise, biraz sertleşir ve peynir tabaklarla ince bezden yapılmış keselere doldurulur. Peynir suyunun süzülmesi için, keseler bir yere asılır, altlarına da tirki (derin olmayan geniş bakır kap) konur. Peynir suyu kapta biriktirilir. Davarın sütü duru olduğu için 5 kilo süttten bir kilo peynir olur. Bir kazanda 50 litre süt varsa, 10 kilo peynir elde edilir¹³⁵.

¹³⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 8, 10, 13 ; Gedikli 37, 49 ; Serpilköy 73; Bkz.: A.Yalman, **a.g.e.**, s. 442-450 süt mamülleri, s. 501-504, peynir mayaları; M. Eröz, **a.g.e.**, s. 167.

Günümüzde peynir mayası olarak, pazarlarda satılan hazır mayalar kullanılmaktadır. Peyniri kışa saklayabilmek için peynir belik (saç örgüsü) yapılıp, tuzlanır. Davar derisine konan peynirden ise “Tuluk peyniri” yapılır. Ölmüş bir hayvanın derisini temizleyerek tuzlarlar. Sarımsaklı yoğurt hazırlayıp derinin içine dökerler. Birkaç gün bekletirler ve deri eylene, peynir tuluğu, tulumu haline gelmiş olur. Diğer tulukta bekletilen peynir ise bir bezin üzerine dökülür ve ufak ufak doğranır¹³⁶. Derinin içine peynir tuz ve karaot (çörekotu) atılıp temiz bir değnekle tuluğa basa basa doldurulur. Tuluğun ağzına da bir avuç tuz konup kapatılır.

Yeşilyurtlu Elif Soyfidan peynir yapımını; “*Sütten peynir yaparlar, keçede silkeler, sabah heybeye katarlar*” diyerek özetliyor¹³⁷.

Süt bol ve yağlı olduğu için lor peyniri ve tereyağı da yapılır. İki veya daha fazla sayıda komşu, aralarında anlaşarak sütleri birleştirip hergün birine peynir yaparlar. Komşular arasında ki bu ödünç süt verme olayına “*değişik*” denir¹³⁸. Kışın yenecek yağ Mayıs’ta yapılır. Evin önüne çatma denilen üç ayaklı sehpaye tuluk asılır. Tuluğun içine yoğurt konur, “yoğurt sıcaksa soğuk su, yoğurt soğuksa sıcak su ilave edilerek, fişek denen bir sopayla” yoğurt yavaş yavaş dövülür. Bu işleme yayık denir. Üste çıkan yağı çomça ile alıp, bir kaba koyarlar. Geriye kalan yoğurt ise ayran veya çökelek yapılır¹³⁹.

Kışa saklamak için tereyağ, peynir vs çömlek basılırken, çömlek temiz olsa da yağı, ayranı gitsin diye içine bir miktar tuz atılıp yıkanır. 5 kişilik bir ailede, çömleği dolduracak kişi önce besmele çekip bir kaşık yağı çömleğe atar. Daha sonra bereket olsun diye attığı her kaşıktaki bir takım sözler söyler. Şöyleki:

- 1.kaşık: Bu misafire,
- 2.kaşık: Bu berekete
- 3.kaşık: Bu melekelere
- 4.kaşık: Bu evin erkeğine
- 5.kaşık: Bu evin kadınına

¹³⁶ M. Eröz, **a.g.e.**, s .167.

¹³⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7.

¹³⁸ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 73, 86, 89.

¹³⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,22; M.Eröz, **a.g.e.** , s. 166.

diyerek evdekiler yaş sırasına göre sayılarak kaşık atmaya devam edilir. Kalan kısımda konup, çömleğin ağzı kapatılır. Çömlek ağzı aşağıya gelecek şekilde küle gömülür. İki ay sonra çıkarılsa bile ekşime yapmaz¹⁴⁰.

Yörükler yaptıkları peynirlerden, tereyağından, kendi hanelerine yetecek kadarını ayırdıktan sonra bir kısmını da civardaki köylülere satarlar. Eğirdir’de kurulan yörük pazarında (Pınar pazarı) satılır veya kışlık zafire ile takas edilir. Bir dönem bölgede ağaların sözü geçtiği de belirtilmiştir. O zamanlarda ağalar mala ortak olurdu. Yörükler yağı, yoğurdu ağaya satar ve sadece ağanın dükkanından alışveriş yapar, başka yerden yapamazlardı. Menderes döneminde bu ağalık döneminin bittiği söylenmiştir¹⁴¹.

NUR: Süzölmüş peynir suyu kaynatılarak, suyunu çekmesi sağlanır. Daha sonra soğutulur, mayhoş bir çökelek haline getirilir¹⁴².

HORT: Nur alındıktan sonra kalan su, haranaya (tencereye) konup, kaynatılır. Peynir suyu kaynaya kaynaya kırmızı bir renk alır. Buna Hort (tort) denir. Hort’tan “hort dolazı” dedikleri bir yiyecek yapılır. Hort Dolazı şöyle yapılır: Hort tavaya atılır içine biraz tereyağı konur. Bir tabağa ekmek doğranıp, üzerine hort, onun da üzerine ayran veya su döküp karıştırıldığında hort dolazı olur. Kahvaltılarda da tereyağında eritilip yenir. Sığırcılık yapanlar hala daha hort yapmaktadırlar. Yine Hort yağla yoğrulup sırlı çömleklere basılır. Kışın ekmeğe sürölüp yenir¹⁴³.

YOĞURT: Hayvanlarda, annenin yavrusuna verdiği ilk süte “ağız” denir. İlk ağızla yoğurt yapılır. Ağız sağıldıktan sonra kaşıkla çevire çevire pişirilir. Piştiğinde koyulaşır yoğurt gibi olur ona da ağız derler. **Koyun yepintisi:** Ağustos ayındaki sütle yapılır. Aynı ağız pişer gibi pişer. Sütü tencereye döküp içine de bir kaşık yoğurt katarlar. Karıştırılırken süt koyulaşır yoğurt gibi olur. Yoğurt mayası olarak eski yoğurttan kullanılabilir. Bu yoğurda damızlıkta denir¹⁴⁴.

Tavaya konan peynir, kaynadıkça suyu çıkar, süner. İçine bir de yağ atılır. Buna bazıları hoşmerim, bazıları da sündürme der¹⁴⁵.

¹⁴⁰ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 60, 65.

¹⁴¹ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 78.

¹⁴² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 8, 22 ; Gedikli 37, 49 ; Serpilköy 73.

¹⁴³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 8.

¹⁴⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 22; M. Eröz, a.g.e., s. 165.

¹⁴⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 7.

2.6.2. KIL - YÜN - DERİ MAMÜLLERİ

“Dericilik hayvan yetiştirip besleyen kavimlerin, ikinci bir mesleği haline gelmiştir. Orta Asya’nın kültür tarihine bakacak olursak, deri eski Türkler ve atalarının günlük hayat ve giyiminde, birinci derecede rol oynuyordu”¹⁴⁶.

Su yaşamak için gerekli temel gıdalardan biridir. Yörükler genellikle, suyun ve yeşilin bol olduğu alanları yayla olarak tercih ederler. Ancak bazı yaylalarda su kaynakları sınırlıdır, bazılarında da yoktur. Böyle durumlarda eğer o yaylada kalınacaksa, Yörükler dağların zirvelerindeki kar deliklerine gidip, bıçakla, tarayla karı kalıp gibi keserlerdi. Kesilen kar, sırtta taşınarak çadıra getirilirdi. Taşınma esnasında sırtı ıslatmaması içinde keçeyle sarılır, iplerle sıkıca bağlanırdı. Getirilen kar düz bir taşın üzerine konur, üzerine kirlenmesin diye bir bez örtülür, altına da bir kap konurdu. Eriyen kar suyu kaplarda birikirdi. Biriken sular kullanılırdı, hayvanlara da bu sudan verilirdi. Bu şartlarda iki- üç ay yaylada kalınırdı¹⁴⁷.

SU TULUĞU: Keçi derisi, delinmemesine özen gösterilerek, itinayla yüzülür. Çam kabuğunu ezip, tuzlarlar ve derisini etin yüzüne sürüp, deriyi sarıp sarmalayıp iki gün bekletirler. Böylece kıllar artık kolaylıkla yolunabilecek hale gelmiş olur, çekince ele gelir. Başka bir yöntem ise davar derisinin tüyüne sakızlık ağaçlarından sakız alıp, kaynatırlar, içine de şap attıktan sonra deriye koyarlar. Adamakıllı temizleyip tararlar. Böylece kıl kalmaz. Yine bir başka yöntem ise keçi derisi iyice tuzlanır. Palamut, kızıl kabuk, tuz dökülür ve suya katılıp kaynatılır. Banus (Gökçehöyük) civarında palamut vardır, pelit giliği denir (palamut meşesinin meyvası). Çamın dibini kazınca, meyvelerin iyisi yaş olarak çıkar. Bu meyveler ezilip, kaynatılır, kaynayan su soğumaya bırakılır. Deri, kıllı yüzey içe, deri kısmı dışa gelecek şekilde yapılır, su içine dökülür. Suyun içindeki çam kabukları ile deri iki üç gün boyunca durur. Çıkarıp suyu sarkıtılır. Kızıl kabukla bir defa daha kaynatılır. Kabın içine tuz atılır. Palamut ocakta kaynar, soğur tuluğu bir daha batırılır. Tuluk artık karpuz kabuğu gibi olur. Tuluk diğer adıyla “meş” suyu soğuk tutar¹⁴⁸.

¹⁴⁶ B. Ögel, **Türk Kültür Tarihi**, C.V, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1978, s.162.

¹⁴⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 22; Sofular 65; Serpilköy 7.

¹⁴⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 7; Gedikli 38.

ÇARIK: Çarık yapımında, erkek çarıkları dayanıklı olsun, sert olsun diye sığır gönlerinin sırt kısımları kullanılır. Önceleri Eğirdir pazarlarında göncüler olurdu ve pazardan gön alınırdı. Sığır ve camız derisinden tuzlanıp kurutulmuş deriden 15-20 cm eninde deriler kesilir ve bir ayak uzunluğunda katlanırdı. Buna “Davlu” adı verilir. Çarık yapılacağı zaman ıslatılır¹⁴⁹. Gön ince ince kesilerek sırim yapılır. Gönde açılan deliklerden sırimlar (deri ip, çarık bağı da denir) iki defa geçirilir.

Çarığı giyerken tüylü olan kısım dışta kalır. Eğer çarıklar sertleşirse yumuşatmak için katrana sırima deydirmeden sadece çarığın altına gelecek şekilde konulur ki çarıklar katranı emsin. Eğer emerse çarık yumuşar, emmezse akşam katranlanan çarıklar, içine süt veya ayran konulan toprağa dış kısmı gelecek şekilde konur ve üzeri toprakla kapatılır. Sabaha kadar çarıklar yumuşar.

Yörükler, özellikle göç zamanı sürekli bir şey olabilir düşüncesiyle çarıklarını ayaklarından çıkarmazlardı. Çarığın sertleşme ihtimali olduğu gibi, akşam karanlığında bulunamayabilir düşüncesiyle de çoğu çarığını çıkarmadan uyurdu.

Çarık altından eskirse “Gözeme” yapılır. Eski bir deri parçasından ince bağ gibi uzun uzun sırim kesilir. Çarığın altında delinen kısmın kenarlarında delikler açılır enine, boyuna sırimlarla örülür. Çarığı gözemeye “çitime” denir. Ancak çok dayanıklı bir çarık olamayacağı için sadece kuru havalarda giyilir. Yalın ayak çarık giyildiğinde “Çıldır Çarık” denir. Yörükler 1970’e kadar çarık giymişlerdir. Çarık ayakları yara yaptığında buna “yerlen” derler. Çam sakızı ile irini (iltihabı) çektirirler¹⁵⁰.

KEÇE: Önceleri halı olmadığı için yerlere keçe seriliyordu. Keçe soğuşun geçişine de pek izin vermediği için en iyi koruma malzemesi olarak görülüyordu. Hatta önceleri bir gelinin çeyizinde mutlaka keçe bulunurmuş.

Koyun yünü kırıldıktan sonra, yün yayın ağzına kiriş takarlar (kirişi davarın bağırsağından yaparlar). Yastığa veya bir mindere oturup bütün yünler kirişin üzerinden atılır. Sonra bu yünler bir stilin veya bir bezin üzerine döşenir. Dizüstü oturup, dirseklerle yuvarlanır, bu sırada da su dökülür. Yine dizler ağrımasın diye altlarına yorgan konur. Sıcak kaynar suyu keçe yiyince pişer. Bundan çocuk keçesi

¹⁴⁹(Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 7; Gedikli A.Tanyıldız, a.g.e., s. 99.

¹⁵⁰(Bkz.: Ek 1) - Sofular 53, 54 ;Serpilköy 73.

ve çoban kepenegi de yapılır¹⁵¹.Yalvaç'ta yapanlar vardır. Yünü verip orada parasıyla yaptırılmış.

2.6.3. DOKUMACILIK

Dokumacılıkta ham madde yün ve kıldır. Keçi yünleri Ağustos ayında yılda bir kez kırkılır. Kırılma yaylada olur. Hayvanlar sıraya konur. Kırkma işlemini 5-10 tane kırıkçı, 2 tane tutucu obanın yetişmiş kişileri yaparlar. Davarı güdüp, getirirler, biraraya toplarlar, çocuklar da çevirirler. Keçinin kafasına ve burnuna bir ip geçirirler, başlarlar kırkmaya, kırtıklarını salarlar. Bu yünlerle de çadır, çuval, stil yaparlar¹⁵².

Koyun senede iki defa kırkılır. Kilim gibi dokumalar koyun yününden yapılır. Birinci kırım Mayıs-Haziran aylarında yapılır ve bu yüne “yapağı” denir. İkinci kırım Eylül ayında olur. Hayvanlar yıkandıktan sonra kırkılır. Buna da “güz yünü” denir. Yapağı daha iyidir, gür olur. Güz yünü kırık olur. Keçe de Eylül'deki kırımdan yapılır. Bu keçeler satılırken daha makbuldür¹⁵³.

Istar Tezgahı: Dokuma tezgahıdır (Bkz.: Ek 4 - CD Foto 115). Istar'da çuval, stil, ihram ve çeşitli motiflerde kilimler dokunur. Genellikle çam ağacından yapılan bir tezgaktır. Modele bakılarak dokunur. Dokuma işlemi tamamlandıktan sonra örülen kısımların uçları çözülmesin diye bağlanır. Bunlara “kestel”, beyaz ve düz ise “çözgü” denir. Alt ucu mille örülür (O ya tığından biraz daha kalındır). Ucu saçaklı olmaz. Çadır stilleri ayakla uzunluk ölçülerek dokunur¹⁵⁴.

Kolan: Kolan 5-10 sene öncesine kadar dokunurdu. Kolanlar parmak kalınlığında dokunan yün dokumalardır, önlük bağı da denir. Sırtta taşınan çocuklar, hayvanın eğeri, eşeğin semeri, kadın beline bağladığı kuşak olarak kullanılırlar. Deve havuduna sarılan ipte kolandan yapılır. Uzunluğu 5 metredir. 3,5 kulaç kol hesabı çarpana ile dokunur. Çarpana camız derisinden imal edilir. Günümüzde tahtadan da yapılmaktadır. Dört köşesinde dört delik vardır. Kalınlık ve renge göre çarpana artar. 7-8 çarpana konur. Her delikten değişik renk geçer. Bükerek dokunur. Dokuma

¹⁵¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 22.

¹⁵² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7, 11, 13, 30.

¹⁵³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 11, 13; Serpilköy 72, 76.

¹⁵⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3,7, 11, 18, 19, 32 ; Sofular 68 ; Serpilköy 76.

kolan'a “olukma” derler. Kolanın modelleri kıvrım, sülük, göz, hatabbaşı diye adlandırılır¹⁵⁵.

İp Haline geliş: Yünü ip haline getirmek için öncelikle yünler kıl tarağı ile taranır. Taranan yünler oklava ile burma haline getirilir. Burma kola kolçak yapılarak takılır. Elindeki kirmanı döndürerek yün ip haline getirilir. İp haline getirmeyi Yörüklerde erkeklerde yapar. Eğrilen ve ip haline getirilen yünler büküldükten sonra kadınlar dokumaya başlarlar. Bükülen ip iki kat olduğu için daha sağlam olur. Çuval, stil, çadır, istar tezgahlarında dokunur. Kilimler koyun yününden yapılır. Keçi kılı ise yıkanmaz. Sadece kıl tarakla taranır ve oklavayla attırılır. Burma haline getirilen kıl da yün gibi kirmanla ip haline getirilir¹⁵⁶.

Yün Boyama: Eskiden Isparta'dan istek üzerine gezici boyacılar gelir, kazanlar kurulurdu. Boyayı kazanlara attıktan sonra belikle ip haline getirilmiş yün bağlanır, üzerine de diğerlerinden ayrılсын diye herkes farklı renkte çapıt bağlar. Yünler boyandıktan sonra duru suda yıkanıp, çalılara, dama serilerek kurutulur. Kuruduktan sonra toplanır. Yine kazanın içine yün atılır, sonra ılık suda yıkanır. Başka bir tenekeye kül konur. Sıcak su üzerine dökülür. Yüzeye çıkan küllü suyla leğende yıkanır, tokuçlanır. Damda veya müsait yerde kurutulur. Topladıktan sonra yumak halinde sarılır¹⁵⁷.

Dokuma: Kilim dokumayı yörükler bilir. İp sarmaya yarayan “gülcan” yörede kullanılmaz. Yörükler ip haline getirmek işlemini kirman yardımıyla elde yaparlar. Hala daha köyde dokuma yapan 10 kadın vardır. Bir kilim yaklaşık bir ayda dokunur¹⁵⁸.

Dokunan şeyler: Çuvallar: Ala çuval: giyecek çuvalı, Yoz Çuval: Yiyecek çuvalıdır. Kıldan dokunanlara tuz ve buğday konur. Un çuvalları içine kıl kaçmaması için yünden dokunur. Harar: Büyük çuval her türlü taşımada kullanılır.

Heybe ve tuz torbaları dokunur. Heybe de gelin kızın atına konan heybeye halıkapağı denir (Bkz.: Ek 4- CD Foto 117-118). Çadır için stil, ihram, kilim ve

¹⁵⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,11,18 ; Gedikli 49; Serpilköy 76.

¹⁵⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7, 11, 20, 32 ; Serpilköy 76.

¹⁵⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 11, 32; Gedikli 50 ; Serpilköy 76.

¹⁵⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 11 ; Gedikli 46 ; Sofular 68 ; Serpilköy 76.

seccade dokunur¹⁵⁹.

Dokuma Figürleri: Azerbaycan’da ve Anadolu’da köy ve kasabalarımızda motif / süs / nakış anlamına, aslı Türkçe olan yanış / yangış / yaneş sözcükleri kullanılır¹⁶⁰. Kilimin en iyisi “*farda*”dan olur. Farda’nın namazlığı da dokunur. Diğer modeller: Eğirkaşı, Koç boynuzu, Karnıyarık, Çatmalı, Kazayağı, Elibelinde, Poturak (su yolu), Kurtağzı kilim motifleri olarak kullanılır (Bkz.: Ek 4- CD Foto 119-130)¹⁶¹. Eşyayı dokuyan kişi kendi nişanını, enini dokumasına koyar¹⁶².

Yün çorap mil’le örülür. 5 mille örüldüğü için 5 milli çorap olarak bilinir. Yörede önceleri daha çok erkekler tarafından örülürdü¹⁶³. Kilimler güve yemesin diye arada yıkanır, içine kekik atılır, naftalin veya DDT konur¹⁶⁴.

¹⁵⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 11, 32; Gedikli 35; Serpilköy 76, 89.

¹⁶⁰ Neriman Görgünay, **Oğuz Damgaları ve Göktürk Harflerinin El Sanatlarımızdaki İzleri** Ankara, TTK Basımevi, 2002, s. 2 ; Bkz.: A.Yalman, **a.g.e.**, s. 214, s .463 dokuma, s.474 istar tezgahı.

¹⁶¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 11, 22 ; Gedikli 49 ; Serpilköy 76 ;Bkz.: H.Dulkadir, “Türk Dokumalarının Coğrafi Dağılımı Üzerine Görüşler”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi - Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara, K.B., THK Basımevi, 1997, s. 157-163 ; Musa Seyirci, “Antalya’ da Oturan Töngüşlü Yörükleri ve Dokumaları, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi - Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara, K.B., THK Basımevi, 1997, s. 371-380.

¹⁶² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4.

¹⁶³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 11.

¹⁶⁴ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10, 11.

2.7. YÖRÜKLERDE TARIM

Yeşilyurt köyünde ekilen ürünler arasında buğday, arpa, mısır, susam, nohut ve kuru fasulye yer alır. Köyde sebze ve meyve bahçeleri mevcuttur ancak sadece aile içi ekonomiyi karşılayacak düzeydedir, satış yapılmamaktadır. Son 10-15 senedir seracılık yapılıyor (Bkz.:Ek 4- CD Foto 134). Antalya'daki tanıdıklarının seracılıktan elde ettikleri kazanç ve devletin teşvik projeleri de yaygınlaşmasını sağlamış. Seraların genişliği altı, uzunluğu sekiz metre civarında ancak normalde en az 100 metrekare olması gerektiği söyleniyor. Seracılık ilk defa devletten “Orköy kredisi” alınarak yapılmış. Devlet köylerde kurulacak seralar için müteahhitte anlaşıyor. Maliyetin yarısını devlet, yarısını da halk karşılıyor¹⁶⁵.

ELMA: Tarlaya elma tohumları ekildikten sonra ağaç beş sene içinde meyve vermeye başlar. Ancak yörede 8-10 yıldır iki yıl içinde mahsul alınan bodur elma tohumu ekilmektedir. Tarlaya tohumlar ekildikten sonra 10-15 günde bir sulanır. Büyüyen ağaçlar Mart ayının sonunda budanır, ağacın dibinde oluşan çalılar toplanır. Nisan ayına doğru traktörle dibini beleyerek ağaca gübre atılır ve o hafta içinde ilaçlanır. İlaça “*göktaş*” demektedirler. Bir sonraki hafta tekrar ilaçlanır. Eğer ilkbaharda çok yağmur yağarsa her yağmurdan sonra ilaçlama yapılır yoksa “*karaleke*” olur. Karaleke olursa gelecek yıl ağaç çok mahsul vermez. Haziran ayında çapası yapılır. 10-15 günde bir ilaçlanır ve sulanır. İlaçlar ağaçların cinsine göre değişir. Eylül ayının sonu Ekim ayının başı gibi hasat başlar. Toplanan elmalar ya tüccara satılır ya da buzhaneye konur. Buzhane de belli bir ücret alınır. Geç satılırsa bekletme faizi artar. Elma sandıkları Pazarköy, Bağlılı'dan, İstanbul'dan getirilir veya halk söğüt ağacını alıp kendisi yapar.

Elmanın toplanmasında büyük bir hassasiyet göstermek gerekir. Sert tutulduğunda elmanın üzerinde parmak izleri çıkar.

İlk 5 yıllık elmanın altına sebze de ekilir. Sebzeler ağaçla birlikte sulanır, mahsul alınır. Elma büyüyünce sebze ekilmez çünkü ağacın gölgesinden büyümmez. Tam verimli bir ağaçtan 1 ton elma elde edilir. 30-40 sandık. Bir sandık 25 kg'dır. Serpilköy'ün esas gelir kaynağı elmacılık olduğu için daha geniş alanlarda elma

¹⁶⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 13, 23.

ekimi yapıyor. Elmaları toplama zamanında ise Sütçüler Kartoz köyü ile Ş.Karaağaç Dinek köyünden mevsimlik işçi getirilir. Arazinin büyüklüğüne göre yaklaşık 50 işçi gelir ve gelenlerin büyük bir kısmını kadınlar oluşturur. Erkekler sandık yükleme, taşıma işi ile ilgilenir. Kadınlar sandıklara elmaları dizer. Özel aşçı tutulur, çay yapılarak bir ay boyunca evin bir katında işçiler konaklar. Serpilköy’de 137 hane birleşip elmalarını koymak için bir buzhane yaptırmışlar ve elma kooperatifi kurmuşlardır.

Bölgeye Eğirdir mıntikasına ilk elmayı Ali Yücedağ 40 sene önce 1965-66 kuyudan sulayarak dikmiştir. Bölgeye kanallar yapıldıktan sonra arazisi kanallara yakın olan köylülerde geliri iyi olduğu için elma dikmeye başlarlar. Yörüklerin çoğu hayvanlarını satıp arazi alarak elmacılık yapmaya başlamışlardır ¹⁶⁶.

Yörede dikilen meyve ağaçları: Elma, şeftali, kiraz, ve vişne ağacıdır. Sebzeler Mart sonu Nisan başı ekilir. İki sefer çapalanır. Ot bitti mi temizlenir. Fasulye 10 günde bir sulanır. Kuru tarım yapılmamaktadır. Buğday dışarıdan satın alınır. Özellikle Eğirdir’den un olarak alınır¹⁶⁷. Köyde buğday, arpa, kuru fasulye, nohut ekilir. Nadas uygulaması yapılır. Bir sene tarla ekildi ise ertesi sene boş bırakılır. 1 şinik-5 okka yani 5 kilodur. Önceleri ekin zamanında eğer ürün bol ve toplanması vakit alacaksa işçiler tutulurdu. Ekin biçerken işçiler “*kaleden kaleye şahin uçurdum*” türküsünü söylerlerdi. Birbirlerine atışmalarda bulunurlardı. Böylece yorgunluklarını azaltmaya çalışırlardı. Ekinin sonunu alan ekinin başağını toprak sahibine verir. O da ona bahşış verirdi.

Deste kucağıma

Devlet ocağına

Düşmanın ömrü bu güne kadar denir.

-Diğer bir deyişte de

Tarlaya bastık adem

Bir şiniğinden bin şinik veren hüden

Ah bereket versin o..... derlerdi.

Ekinlerin toplanmasına eskiden Temmuz’da başlanır, Ekim’e kadar hasat yapılırdı.

¹⁶⁶ (Bkz Ek 1) - Sofular 52,63, 65, 67 ; Serpilköy 78, 89, Veli Gök, Ali Aydemir.

¹⁶⁷ (Bkz Ek 1) - Serpilköy 78, 89, V. Gök, A. Aydemir.

El orağı ile biçilir, eşekle taşınırdı, otları kadınlar sırtlarında taşınırdı¹⁶⁸.Yenişarbademli ilçesinde 600 dekar- nohutluk arazi, 500 dekar- bağ (üzüm) arazisi 1200 dekar- sebze, 2500 dekar- elma arazi, 5000 dekar- hububat arazisi, 200 dekar- çeşitli ağaçlarla kaplı Toplam: 10.000 dekarlık ekili alan vardır¹⁶⁹.

2.8. BALIKÇILIK- AVCILIK

Önceleri Beyşehir gölünde sazan ile akbalık dedikleri balıklar yaşıyordu. Hatta gölde 1980-83'lerde "göğce balık" bulunduğu zamanlarda, balık göldeki otları da yediği için her daim temiz kalmasını sağlamışta oluyordu. Bize o zamanlar gölün içinin rahatlıkla gözüktüğünü söylediler. Hatta ayaklar karada "ırıpçılık, sürümecilik" dedikleri yöntemle balığın yaşayabileceği derinlikte yerlere kıydan ağ atılarak balıkçılık yapılmış. Ancak satışı gerçekleştirilemediği için gelir sağlanamamış. 1984'ten sonra istakozlar varmış ama 3-5 sene sonra kansere yakalanıp tamamen nesli tükenmiş. Sonraları gelirin artacağı düşüncesiyle yurtdışına da ihraç edilebileceği düşüncesi ile 1984'te etçil *Stizostedion lucioperca (sudak)*¹⁷⁰ balığı halk arasında "Dişli balık" göle atılmış. Göle atılınca göldeki diğer balıkları yemiş. Göldeki otlara da hiçbir faydası olmadığı için gölde otlama artmış. Otlamayla önleyeceği düşüncesiyle kadife balık dedikleri balık göle atılmış. Ancak otlama devam etmektedir. Şimdi göldeki yaşam azalma noktasına gelmiştir. Artık eskiden tutulan balığın üçte birinin bile tutulamadığı söyleniyor. Önceden gölde 12 tür balık varmış. Günümüzde ise gölden tutulan balıklar kadife, sazan ve sudak balığıdır. Tutulan balıklar Yalvaç'a götürülüp filoto yapılır. Yurt dışında kedi- köpek maması olarak kullanılır. Köyde 25-30 hane dışında herkes balıkçılıkla uğraşüyor. Kumluca adasında Hasan Toşur 1964'lerde ilk balığa başlayan kişidir. O zamanlar ada Beyşehir - Tolca köyüne bağlı imiş. İlk olarak Eğirdir'den ağ bulup, birkaç arkadaşı ile motor almış. Kayık için ilk önceleri dökme kayıklar satın almışlar, kayık

¹⁶⁸ (Bkz Ek 1) - Sofular 52,63, 65, 67.

¹⁶⁹ H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 73.

¹⁷⁰ Erol Kesici, "Dünden Bugüne Eğirdir Gölü Teknelerinin Bazı Teknik Özellikleri", **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir, 1.Eğirdir Sempozyumu (31 Ağustos-1 Eylül 2001)**, Isparta, t.y., s. 545.

yapımını öğrendikten sonra Yenişarbademli'den devletin verdiği ihtiyaç hakkı* ile katran ve çam ağacından kendileri kayıklar yapmaya başlamışlar sadece pervanesini dışardan almışlar. Tahtaların arasına demirle kendiri çakıp, dışı ziftlenerek kayık yapılmış. Kendir, kenevirin kabuğundan yapılır. Bugün gölde kullanılan kayıklar yaklaşık 12 yıllık ve Polyesterden yapılma fiber kayıklar kullanılıyor¹⁷¹.

Avcılık: Yeşilyurt köyünde avcılık yapan köylüler gördük. Genellikle dağ keçisine halk arasında geyik denilmektedir. Bu hayvanın avlanarak nesli tükenme noktasına gelmiştir. Yörede daha çok mahsüllere zarar verdiği için yaban domuzu avı vardır. Tarlalara akşamları belli aralıklarla patlayan torpiller konuyor. Böylece tarlaya giren domuzların korkup kaçacağını umuyorlar. Ayrıca köyün gençleri tüfeklerini alıp akşamları yaban domuzu avına gidiyorlar. Bölgede tilki, porsukta avlanıyor. Yeşilyurt köyünün orta yerinde eskiden Sarıgöl denen bir göl varmış. Şubat-Mart aylarında göçmen ördekler gelirmiş. Bunlar halk arasında Boz ve yeşil ördek olarak biliniyor. Beyşehir gölünden akşam gelip sabah giderlermiş. O zamanlarda avlamaya çalışanlar olurmuş. Artık göl kalmadığı için ördekler gelmiyor¹⁷².

* Devlet köylülere yılda bir kez ormandan ağaç veya tahta satın alma imkanı veriyor. Köylü bununla kışlık ihtiyacı gidermenin yanında, evini tamir ediyor, kayık vs. yapıyor.

¹⁷¹ (Bkz Ek 1) - Gedikli 37,43, 44, 45, Ramazan Akkın.

¹⁷² (Bkz Ek 1) - Yeşilyurt 2, 16.

2.9. TİCARET

Yörük yaşamının vazgeçilmezleri arasında yer alan develer Anadolu’da uzun bir müddet hem nakliyenin hem de ticaretin gelişimine katkıda bulunmuşlardır. Eskiden ordunun sefere giderken her türlü eşyasını taşıyan develer, sonraki yıllarda savaş zamanı cephane taşımada da kullanılmışlardır. Bu sebeple de develerin yetiştirilmesine çok önem verilmiştir. Yörük yaşamında ise göç zamanı dışında develerle ticaret yapılır. Önceleri ulaşımda yaşanan zorluklar sebebiyle tuzu, kili olmayan köylere Yörükler develerle satış yapmışlar ve ülke ekonomisinde bir boşluğu doldurmuşlardır.

2.9.1. TUZ TİCARETİ

Tuz, Türklerde çok değerli bir maddedir. Yiyeceklere tat vermesi için dökülen tuz, hayvanlara verilmiş, nazara karşı koruyucu olarak görülmüştür. Önceleri tuzun köylere dağıtılma işiyle Yörükler ilgilenmiştir. Yerli halk hem yerleşik olduğu için hemde Yörüklerin develeri gibi fazla yük taşıyabilecek araçları olmadığı için uzun süre bu işi Yörükler yapmıştır.

Yörükler yılda iki-üç kez Mayıs - Ekim ayları arasında yaylalardan develeri ile tuza giderlerdi. Tuza bizim araştırma bölgemizde daha çok Hayta, Karaçakal, Honamlı (Çoşlu, Recepli, Kötekli) ve Eski Yörükler giderdi. Tuza gidenler genellikle 5-10 kişilik kabileler halinde olur. Herkesin en az üç devesi en fazla da 10 devesi olur. Develerin önünde de eşek bulunur. Böylece bir kervanda 50 ila 100 deve olur. Kervanın başında Savranbaşı bulunur. Savranbaşı laf bilen bir kişi olup bekçiler ve kolcular için koruma parası vs. gibi işlerle ilgilenir. Develere tuza giderken sadece yular çanı takılır. Bunun dışında deveye çan takılmaz. Gidiş- gelişler 13 ila 22 gün arasında sürer. Tuza gidenler yanlarına yiyecek olarak azık alırlar. 3 yufkaya bir dürge, 4 yufkaya 1 dürüm denir. Buna göre gün boyu yiyeceği ekmek sayısı hesaplanır ve o miktarda ekmek yanında da peynir ve çökelek alınır¹⁷³.

Tuzu almak için Konya’da bulunan Tuz Gölü’nün yakınındaki Şereflikoçhisar’a gidilir. Tuz gölü Ağustos’ta donunca tuzlar kazma ile kazılarak

¹⁷³ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 3, 4,7, 17, 18, 22, 26, 30, 31, 32 ; Gedikli 33, 36 ; Sofular 66 ; Serpilköy 78, 82 ; Y.bademli 99 *Tuz hakkında ayrıntılı bilgi için Bkz.: **Tuz Kitabı**, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Mesut Şen, İstanbul, Kitabevi Yay., 2004.

Şereflikoçhisar'da belli merkezlere yığılır. Yörükler Şereflikoçhisar'a giderken çeşitli konalgaları takip ederler. Gedikli köyünden Honamlı Hasan Çiçek (Bkz.: Ek 4-CD Foto 58)Cankurtaran köyünün yaylasından tuz almak için sırasıyla; Endili, Gürnez köyü, Karaşi köyü, Harami, Tekeler, Avdan, Atlantı, Kolukısa, Çeşmelisebil, İnevi, Torca konalgalarından geçerek Tuz gölü ocağından biri olan Yavşan ocağına gittiklerini ve aynı güzergahla döndüklerini söylemiştir.

Gedikli köyüne bağlı Kumluca mahallesinden tuza gidenlerde develeri önce sallarla karşı kıyıya geçirirler. Serpilköy'deki Köteklilerde Gelendost Hacılar yaylasından yola çıkıp Ş.Karaağaç (Çarıkisaraylar tarafı), Nudra (Gökçesöğüt) Köyü, Örkenez, Akşehir beli, Ilgın, Bolasan Köprüsü, Sarayönü Köyü, Çeşmelizebil'den sonra Koçhisar'a tuza giderler.

Yolda giderken yaralanan veya hastalanan olursa deveye yüzü koyun yatırtıp belinden sararak taşırlar ¹⁷⁴.

Koçhisar'a gidildiğinde öbek halinde yığılmış olan tuzlardan ne kadar alınacaksa ayarlanır, küreklerle büyük çuvallara doldurulup tartılır ve parası ödenir. Tuz çuvalları keçi kılından dokunmuş kıl çuvaldır. Bir adamın 9-10 devesi varsa yaklaşık 1,5 ton tuz alabilir. Develerin cinsine ve yaşına göre taşıyabileceği yük belli olduğu için çuvallar ona göre yüklenir. Her deve iki çuval taşır. Deve 5-6 yaşını geçtiğinde 100 kilo taşıyabilir. Genellikle tülü develer 150-200 kilo taşır. Eğer develere göre yük fazla geldi ise yükü az olan birinin devesine sarılır. Böylece yardımlaşma ile tuzlar yüklenir.

Çuvalları deveye en az üç kişi sarar. İki kişi çuvalı kaldırır üçüncü de devenin hatabına dayar ve çuvalın kulplarından havudun hatabına bağlar. Çuvallar deveye sürtünmesin diye yukarı doğru sarılır, deriye temas ettirilmez ¹⁷⁵. Develere tuz yüklü çuvallar sarıldıktan sonra satış yapılmadan gelinen güzergahla yaylalara geri dönülür. Eve gerekli olan miktar ayrıldıktan sonra, civar köylere satış yapılır. 12-13 günde satış yapıp gelinir. Genellikle Anamas, Barla, Eğirdir'in Ayvalıpınar, Kuşçalar, Çobanisa, Ş Karaağaç'ın Salur, Çelteç, Nudra, Agap köylerinde, Gelendost Yaka, Hacılar, Mihail (Yeşilköy) köylerinde, Yalvaç'ın Çaltı, Tokmacık, Eyüplü

¹⁷⁴ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 3, 4, 7, 18, 22, 31; Gedikli 33, 36 ; Sofular 66 ; Serpilköy 78, 79, 82 ; Y.bademli 99.

¹⁷⁵ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 4, 31; Gedikli 35, 36 ; Serpilköy 7.

köylerinde Senirkent, Sütçüler'in Yeşilyurt, Kesme, Akşehir'in köylerinde, Dinar (Türkmenovası) taraflarında satılır veya buğdayla takas edilir. Bir kısmı da köy köy dolaşmamak için Eğirdir'de Çapçı adlı ağaya tuzu toptan satarlardı. Ağa satışı kendisi yapardı. Ağaçtan terazi yapılır. Tuzun kilosu 4-5 kuruştan alınır, 10-11 kuruşa satılırdı ¹⁷⁶.

Alınan bilgiler doğrultusunda tuz ticaretin 1950'lerde bittiği anlaşılmaktadır. Sonrasında köylerden arazi alınınca develer satılmış ve tuz ticareti yapılamamıştır¹⁷⁷.

Getirilen tuz iri olduğu için kullanılmadan önce inceltirir. Bunun içinde Tuztaşı kullanır. Develere tuz topak topak verilse de davarlar için ve evde yemeklere kullanılacak tuzu temin etmek için tuz taşla sürtülür. Bu işi genellikle evin genç kızları yapar. Tuztaşının sürterken ufalanıp tuza karışmaması için sağlam olması gerekir. Yeşilyurt'ta Gelinyutan mahallesinin yakınında Kapaklı denen mevkide tuztaşı bulunur. Zaten Yörükler tuztaşını devamlı yanlarında taşırlar. Koçhisar tuzunu bulamayanlar Antalya'da denizden dalga ile kıyıda biriken tuzları kullanırlarmış. Ancak bu tuzun çok acı olduğu söyleniyor¹⁷⁸.

2.9.2. PINAR PAZARI

Yeşilyurt köyündekiler Pazartesi günü Bucak ve Çandır köyündeki pazara eşekle giderlerdi ama çoğunlukla Pınar pazarına giderler. Genelde Yörüklerin gittikleri pazar Pınar pazarıdır.

“Pınar pazarı diğer adıyla “Kadınlar pazarının” tarihçesine baktığımızda: Tarihte şöhret tutkunu, devlet ve iktidar heveslisi olarak adı geçen Yılanlı Musa, H.1165, 1166, 1167 yıllarına ait arşiv defterinde “Eğirdir Voyvodası Esseyit Musa Ağa” 1169, 1176 yıllarında Hamit Mütessellimi olarak geçmektedir. Yılanlıoğlu, Akpınar köyünde oturur. Pazar günleri Eğirdir'e gelerek pazar kurar. Yılanlıoğlundan önce Pazar kurulmadığı söylenir”¹⁷⁹. Suraiya Faroqhi'de 16. yy.da

¹⁷⁶ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 3, 4, 7, 18, 22, 26, 30 ; Gedikli 33, 36 ; Serpilköy 78, 79, 82 ; Y.bademli 99.

¹⁷⁷ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 3, 7, 18, 26 ; Gedikli 33, 36 ; Serpilköy 78.

¹⁷⁸ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 4, 7, 31; Gedikli 36 ; Serpilköy 82.

¹⁷⁹ Ayşe Akkaya, “Eğirdir'den Bir Ritüel Geleneksel Kadınlar Pınar Pınarı”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir, 1.Eğirdir Sempozyumu (31 Ağustos- 1 Eylül 2001)**, Isparta, t.y., s. 143. (Bu bilgiler Ayşe Akkaya, ”Yöre Kültürü Değişmesinde Halk Bilimi Bakımından Değerlendirilmesi, Örnek Bölge: Isparta İli Eğirdir İlçesi”, Ankara Ü.Sosyal Bilimler Halk Bilimi Bölümü, Ankara, 1994'te hazırladığı Yüksek Lisans Tezinden aktarılmıştır).

Hamit Sancağında önemli ve düzenli pazar merkezlerinin olmadığından söz ederek, 1522'den sonra kent nüfusunda artış olduğunu ve Gönen, Keçiborlu, Pavlu (Bugünkü Sütçüler), Yassıviran, Sanlı ve Viran gibi yerlerde ilk kez 400 vergi mükellefi içeren nüfusa sahip olduklarını kaydeder¹⁸⁰. Yani büyük çaplı bir ticaret o dönemde görülmemektedir.

Kervanların, Yörük aşiretlerinin Isparta - Akpınar - Camili yayla üzerinden gelip gittikleri ve Pınarbaşında mallarını pazarladıkları anlatılır. Pazar günleri kurulan pazarın son haftasında bir gün öncesi Cumartesi günü sadece kadınlara özeldir. Bu yüzden "*kadınlar pazarı*" da denir¹⁸¹. Belediyenin duyurusu ile kadın pazarı ilan edilir. Pınar başında sadece kadınların, kızların ve küçük çocukların birgün önceden o güne özgü yiyeceklerinin hazırlayarak eğlendikleri pazar alanıdır. Günün özelliği, o yıl evlenecek kızların seçimi ve nişanlı kızların damat ailesi tarafından giydirilme törenini içermektedir¹⁸². Gelin olacak kız kayıinvalidenin getirdiği elbiseyi giyer, kıza takı takarlar. Kızın getirdiği çerezleri yerler.

Pınar pazarı Eğirdir'de Pınarbaşı mevkiinde geniş bir düzlüğe kurulur. Her yıl belediye tarafından başlangıç ve bitiş tarihleri halka duyurulur. Yörükler bütün yaz boyunca yaptıkları süt ürünlerini kışa girmeden önce civar köylere, birde Anamas-Banus'a (Banus köyünün şimdiki adı Gökçehöyük'tür. Sofular ve Havutlu'nun arkasında yer alır) yaylaya çıkanlar, Eski Yörük, Hayta, Çoşlu, Recepli, Honamlı, Sarıkeçili, Karakoyunlular Çayır yaylasından Anamas, Akşehir yaylalarından gelirlerdi. Güzle olarak Diresgene, Yenice köy taraflarında duranlarda gelirlerdi. Birikmiş peynirlerini, yağlarını satarlar yerine buğday, bakliyat vs. alırlar veya takas ederler. Günümüzde Pazar meydanına birde cami yapılmıştır. Pazar Eylül ayının 20-25'inde kurulur ve dört hafta sürerdi. 1959'dan sonra beş haftaya, takip eden yıllarda da yedi haftaya çıkarılmıştır. Günümüzde 15 Ağustos'ta kuruluyor- 15 Ekim'e kadar devam ediyor ve yaklaşık 8-10 hafta boyunca sürüyor. Önceleri daha çok Yörüklerin ve civar halkın ilgi gösterdiği pazara günümüzde Isparta'dan bile gelenler var. Pek

¹⁸⁰ Suraiya Faroqhi, "16. Yüzyılda batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamit, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe)", **ODTÜ Gelişme Dergisi**, 1978 Özel sayısı, s. 56.

¹⁸¹ A. Akkaya. **a.g.e.**, s.143.

¹⁸² **A.g.e.**, s. 145.

çok köylü gelip ürününü Pınarpazarında sattığı için hem taze sebze, meyve almak isteyenler, hemde eğlenmek isteyenler haftasonu arabalarıyla pazara gelmektedirler ve ciddi bir park sorunu yaşamaktadırlar¹⁸³ (Bkz.: Ek 4- CD Foto146-155).

Pazar alanının bir bölümünde kasaplık hayvanların satımına ayrılmıştır. Hayvan alım- satımı yanında kesimde yapılmaktadır. Pınar yanına kurulu kebab fırını günboyu hizmet verir (Bkz.: Ek 4- CD Foto 156-157). Pınardan karpuz kabuğuyla su içmek adettir. Pazar gün boyu devam eder. Birçok farklı köyden gelen insanlar içinde maddi ve manevi bir kültür alışverişinin yapıldığı bir alan olma özelliği taşır. Tarihte bu pazara benzer diğer bir pazarda Faruk Sümer'in aktardığı “Yabanlu Pazarı”dır.

“Yabanlu Pazarı” denizden 1535 metre yükseklikte, arkasında birbirine bağlı alçak dağ silsileleri ile önünde suyu- bol, soğuk ve duru Zamantı ırmağı arasındaki yerde kurulmuştur. Kırım sahillerinden, Mısır’dan, Azerbaycan, Irak, İran ve Suriye’den pazara gelen tacirler gelir ve ulaşimleri kervansaraylarla sağlanırdı. Bu köylü pazarı kırk gün sürerdi”¹⁸⁴.

¹⁸³ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 1,7, 16, 18, 22 ; Serpilköy 71, 73; Eğirdir Medine Aydoğdu .

¹⁸⁴ Faruk Sümer, **Yabanlu Pazarı, Selçuklulardan Devrinde Milletlerarası Bir Fuar**, İstanbul, TDAV, 1985, s. 24.

2.10. YÖRÜKLERDE BESLENME

2.10.1. EKMEK

“Ekmek” sözü Eski Türkçe’de etmek şeklinde söylenirdi. Bazı bölgelerde bu deyişin *ötmek* şeklinde söylendiği de görülmektedir. Kaşgarlı Mahmut kitabında her iki söylenişte görülür. Fakat aralarındaki fark üzerinde durmamaktadır. Ayrıca Eski Uygur metinleri ile Harzemşahlar çağında ve Çağatay Türkçesinde de ekmeğin *ötmek* şeklinde söylendiği görülür. Daha yeni olan Uygur hukuk metinlerinde ise, ekmeğe *etmek* denmiştir. Batı Türkçesinde Kıpçak ve Mısır Memlük Türklerine gelince, bunlar da *etmek* demektedirler. Dede Korkut Kitabında da, “bişmiş etmegün bakası olmaz”, “Ağanuzun etmegi helal olsun” gibi cümlelerde geçer.

Ekmek ile yufka Türk kültür tarihinde birbirinden ayrılmayan iki önemli şeydir. Ekmek, ya somun veyahut da yufka şeklinde olur. Türkçe sözlüklerde, yufka ile ilgili pek çok deyiş ve söz geçer. Selçuk çağının başlarında “*ötmek türmeklendi*”, yani “*ekmek dürüm yapıldı*” anlayışında bir deyiş de görmekteyiz¹⁸⁵.

Türklerin beslenmesinde en önemli gıda ekmektir. Yörede yufka ekmeği yenir. Un çuvalı içine kıl karışmaması için yünden dokunur. Yün çuvaldan alınan un elekte elenir. Bakırdan yapılan tirkide (leğen) su kabağından yapılan kepçelerle veya bakraçlarla su ilave edilerek yoğrulur, içine tuz atılır. Biraz hamur oluştuğunda ona “*Ebeleme*” denir. O tirkiden alınıp başka tirkie konur. Azar azar ebeleme yapılarak hamur tam kıvamına getirilir. O kadar una birden su dökülmez. Hazırlanan hamur biraz dinlendirildikten sonra en az üç kadın birleşip ekmek yapmaya başlarlar. Bir kişi hamuru “*ıstırahan* “ denilen bir çeşit spatulayla kestikten sonra avucunda top haline getirir buna “*beze veya meze*” denir. Bezeleri senitte (hamur açılan tahta sini) oklava ile biraz açar. Biraz açılmış hamura Yeşilyurt’ta “*apalak*”, Gedikli’de “*küllük*”, Sofular’da “*tekerleme*”, Serpilköy’de “*bazlama*” denilmektedir. Biraz açılan hamuru diğer kadın tam olarak açar böylece zaman kazanılmış olur. Bir kadında sacın başında açılan yufka ekmekleri pişirir. Pişirmesi gerçekten maharet isteyen bir iştir. Çok kaldığında kenarları ateşten yanabilir, az kalınca da pişmeyebilir. Bu sebeple dikkatli yapılması gereken bir iştir. Elllerinde kılıç biçiminde ince sopalar olur. Bunlara “*şiş*” denir. Yufkalar şişle çevrilir.

¹⁸⁵ Bahaeddin Ögel, *Türk Kültür Tarihine Giriş*, C.IV - Türklerde Yemek Kültürü, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1978, s. 36-37.

Piştirilen yufka üst üste konarak bir yere yığılır. Yenmeden önce üzerine hafifçe su serpilir, böylece ekmek yumuşar¹⁸⁶. Eğer yolculuk için alınacaksa ekmek katlanır. Ancak ekmeğin saca değen tarafından katlamamaya dikkat edilir. Dört yufkaya bir dürüm, üç tane dürüm yani oniki adet yufka bir günlük Peygamber azığı denilmektedir¹⁸⁷.

Ekmekler yaz günlerinde genelde açık havada yapılır. Ama kışın müsait bir alan yoksa ev içinde mutfak için ayrılan kısımda yapılır. Sofular köyünde valiliğin yardımlarıyla bir köy fırını açılmıştır. Bağlılı köyünden gelen fırıncı akşam geç saatlerde gelip ekmeği pişirdikten sonra sabah erken saatlerde Aksu'nun köyleri olan Yılanlı, Aksu, Pazarköy, Bağlılı, Baklan, Kösre, Akdoğan (Eğirdir) ve Sofular'a ekmekleri satar. Serpilköy'de ise pazar ekmeği denen ekmekler Yukarı Gökdere köyünden bakkallara gelir. Kışın ise kadınlar fırınlarda yufka ekmeğin yanında taş fırın ekmeği de yaparlar (Bkz.:Ek 4- CD Foto 135-137).

2.10.2. YEMEKLER

Eskiden kahvaltıda; un ve tarhana çorbası ile bulgur pilavı ve hoşaf olurdu.

Sıyırğa: Fasulyeler bütün halde haşlandıktan sonra üzerine tereyağı gezdirilir.

Toyga çorbası: Buğday kırılarak yarma buğday haline getirilir. Ayran yoksa yoğurt biraz sulandırılıp ateşe atılıp, içine yarma buğdaylar konur. Kaynamaya başlayınca üstüne su dökülerek çorba haline gelinceye kadar karıştırılır. Tereyağında azıcık kırmızı biber eritilerek çorbaya dökülür, üzerine de varsa azıcık kara kekik yoksa nane konur. Baklanın üzerine sarımsaklı yoğurt dökülerek yenir¹⁸⁸.

Kadınaşı: Undan yapılır. Tencereye su konup içine azıcık tuz ilave edilir. Elenmiş un yavaş yavaş suya ilave edilerek karıştırılır. İrmik helvası kıvamına gelene kadar un atılır, koyulaşıp iyice pişince ocaktan alınır. Kaşık kaşık tepsiye dökülüp soğumaya bırakılır. Başka bir tencerede tereyağı eritilir, içine biraz su ve pekmez konup iyice kaynatılır. Kaynamazsa su gibi olur. Şerbet tepsideki hamura dökülür,

¹⁸⁶ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 10,19; Gedikli 35; Sofular 53,55 ; Serpilköy 78, 89, Ümmühan Gök.

¹⁸⁷ (Bkz. Ek 1) - Serpilköy 78.

¹⁸⁸ (Bkz. Ek 1) - Yeşilyurt 2, 10, 22, 25; Ayrıca bkz: Abdullah Kılıç, "Isparta Halk Mutfağı ve Yemekleri", **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi- Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara, K.B., THK Basımevi, 1997, s. 239-247

kaşık kaşık yenir.

Arapaşı: Hamuru Kadınaşındaki gibi yapılıp tepsiye dökülerek soğumaya bırakılır. Bir tencerenin içine su konur, içine didilmiş tavuk eti, bolca acı biber katılır, ekşilik versin diye yaban eriklerinden yapılan şipitme (Bkz.: Ek 4- CD Foto 141) ve tuz atılıp kaynatılır. Sonra karılıp hamura dökülerek yenir. Gribe karşı da iyi geldiği söylenmiştir.

Dığan Kömbesi: Kömbe, nokul da denir. Yufka hamurunun içine haşhaş konarak yapılır. Tepside pişirilir.

Kavut: Anadolu’da daha çok, “buğday ve hububat kavurması” için söylenen bir sözdür. Bu anlayış, en eski Türk geleneklerinin özüne uygundur. Bizim kavut sözümüz, eskiden çoğu zaman *kagut* veya *kogut* şeklinde söyleniyordu. Kagut için Kaşgarlı Mahmud, XI. yüzyıl Orta Asya Türklerinden derlediği bilgiler ile, bize şu açıklamayı yapmaktadır. “Kagut, darıdan yapılan bir yemektir. Bu yemek şöyle yapılır: Darı kaynatılır, kurutulur, sonra dövülür ve un gibi inceltir. Yağla ve şekerle karıştırılır. Böylelikle yeni doğurmuş olan kadınlara verilen bir yemek olur”. Kavut için, kağıt da denir. Darının unu, yağ ve şeker ile karıştırılır ve yeni doğuran kadınlara yemek olarak verilir demektedir¹⁸⁹. Yine sacın üzerinde mısır, nohut, buğday ayrı ayrı kavrulur, soğuduktan sonra kimde değirmen taşı varsa onda ezilir. İçine şeker atılıp, yenir¹⁹⁰.

2.10.3. KIŞ HAZIRLIĞI

Bulgur Haşlama: Ekinler toplandıktan sonra Ağustos ayında kazanların içinde bulgurlar haşlanır (Bkz.:Ek 4- CD Foto 139-140). Haşlanan bulgurlar toprak damlarda veya boş alanlarda bir bezin üzerine serilerek kurutulur. Yeşilyurt köyünde değirmende öğütülür. Diğer köylerde değirmen olmadığı için ilçe merkezlerine veya yakınlarındaki köylere giderler¹⁹¹.

Tarhana Yapımı: Buğday yıkanıp kurutulduktan sonra ayranla kaynatılır. Ayran iyice emdirilir. İstenirse içine mısırda atılabilir. Kaynatıldıktan sonra sabaha kadar bekletilir. Şişen karışım tekrar hamur yoğurur gibi yoğrulur ve bir bezin

¹⁸⁹ B. Ögel, a.g.e., C.IV, s. 355-357.

¹⁹⁰ (Bkz. Ek 1) -Sofular 56, 65.

¹⁹¹ (Bkz. Ek 1) -Yeşilyurt 11.

üzerine konur altına ve üstüne tahta konup arasına naylon konduktan sonra ezilir. Naylonla alınıp bezin üzerinde kurumaya bırakılır. Yuvarlak ve büyükçe olur. Tarhana çorbası yapılacağı zaman 3-4 tanesi suya koyup sabaha kadar bekletilir. Yumuşadığı için kolaylıkla dağılır. Ayrıca tavaya yağ konup patates cipsi gibi kızartılarak da yenir. Suda ıslatılıp kuzinenin üzerinde kızartılır sonra tekrar çaya vs. batırılır. Bu şekilde bisküvi gibi olduğu söylenmektedir. Tarhana genellikle unun değirmende elenmesinden geriye kalanlardan yapılır. Kışın kahvaltılarda yenir¹⁹².

Şipitme: Diğer adıyla “şipinti” Sofular köyünde yaban eriklerinden yapılır. Erikler yumuşatılıp, ezildikten sonra kaynatılıp, tepsilere dökülüyor. Kışın ekşi tadı vermek için kullanılır. Şeker hastalarına da iyi geldiğine inanılır.

Pekmez yapımı: “Eski Türklerde sosyal yaşamda önemli yeri olan yoğ geleneğinde Mevlüd yemekleri arasında hoşaf, helva, şerbet önemli yer tutardı. Şekerden önce Türk tatlılarında tatlandırıcı olarak pekmez kullanılmıştır. Selçuklularda “*kavutu olan pekmeze katar, akli olan öğüt tutar*” sözüyle helva yapımında pekmezin yeri belirtilmektedir. Yörük yaşamında da soğuk ve açık hava, tatlı yeme isteğini arttırır, ancak yerleşik olunmayınca çok fazla vakit ve malzeme bulunamaz. Bu yüzden Yörükler buldukları yerlerden pekmez alıp, bir tuluklarını pekmezle doldurur, yerlerdi. Sonraları kendileri de pekmez kaynatmışlardır. Pekmez şöyle yapılır: Üzüm toplanır bir yem çuvalının içine konur. Ayağa bir çizme giyildikten sonra çiğnerek suyu çıkarılır. Alta konan kabın içine üzüm suları birikir. Arkasından kazanlar kurulur ve üzüm suları kaynatılır, içine de beyaz toprak atılır. Kazanın üzerine birikenler toplanır, bu şekilde kaynatılır. Sabah kalkınca pekmez tavaşına konur. Fazla karıştırılmaz o zaman dibindeki toprakta gelir. Sonuna kadar koyduktan sonra kalan kısmı da bir keseye konur, o kendi kendine süzülür. Soğuyunca bidonlara, tuluklara dökülür¹⁹³.

¹⁹² (Bkz Ek 1) - Y.bademli 103.

¹⁹³ (Bkz Ek 1) - Yeşilyurt 7; Bkz.: Ayşe Baysal, “Türk Mutfağında Pekmez ve Ürünleri”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi- Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara, K.B., THK Basımevi, 1997, s. 118; B.Ögel, **a.g.e.**, s. 245: Kulaklı kazan sözü, Anadolu’da geniş olarak kulplu büyük kazanları açıklamak için söylenir. Derleme Sözlüğüne göre, bu çeşit kazanlara Isparta Eğirdir’in Bağlılı ve Pazarköy civarları ile Denizlide yalnızca “**kulaklı**” denmektedir.

2.10.4. YÖRÜKLERDE İKRAM

Akşamları gelen misafire çerez, meyva ikramı olur buna “kırıntı” derler¹⁹⁴.

Yörüklerde gelen misafire ilk olarak ikram edilen şey kahve olur. Kahvenin hatırına da inanırlar. Eskiden çayın olmadığı dönemlerde vazgeçilmez içecek kahveydi. Her gelene kahve yapıldığı için sık sık öğütmek gerekiyordu. Değirmende dövülürdü. Yörükler sabah şafakla kalkıp namazı kıldıktan sonra dibekte kahve öğütürlerdi. Kim önce kalkıp dibek dövecek diye millet birbiri ile yarıştırdı. Değirmen sonradan adet oldu. Fincana da bardağa da az eksik koyarlar. Buna “dudak payı” derler. Kahve fincanını, kızın verilmesine, dökmeden getirmesine de dikkat edilirdi. Fincanı el yakmasın diye zarf dedikleri kabın içinde verirlerdi.

*“Seyidin Karacaoğlan dengine tütün, Güzellik haklı ilişkidir alınmaz satın.
Fincanı perişandır, zarfı bütün derler.”*

Kahveyi tavasında kavururlar. 1kg. ağırlığında değirmeni vardır. Ona da “alvar değirmeni” derler. Onda çekilip kahve yapılır. Kahve ibriği vardır 5-6 misafir geldiğinde ise hemen kahve ibriğinde su ısıtılır ve cezvenin içine dökülür, kahveyi atarlar böylece zaman kazanırlar¹⁹⁵.

¹⁹⁴ (Bkz Ek 1)- Sofular 65 Y.bademli 96; Mahmut Tezcan, “Yiyecek Kültürümüzde Kuruyemişler”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1984**, Ankara, G.Ü.-B.Y.Y.O. Basımevi, 1984, s. 171-176 .

¹⁹⁵ (Bkz Ek 1) - Yeşilyurt 21,22.

2.11. YÖRÜKLERDE GİYİM KUŞAM

Köyün yaşlı kadınları eski geleneklere uygun olarak çeki çekerler. Başörtüsünün üzerine farklı renkte bir çeki bağlanır. Basmadan etek, gömlek giyerler. Eskiden genç kızlar sadece beyaz başörtüsü takarlardı. Evlenip çocuk sahibi olduktan sonra da al çeki çekerlerdi. Günümüzde köyün genç kızları çoğunlukla basma bir şalvar üzerine bluz, gömlek giyip başörtülerini enselerinde bağlıyorlar. Çoğunlukla terlik giyerler. Yaşlılarsa mes lastik giyerler. Kuşak eskiden çok önemli görülürken günümüzde kullanılmamaktadır. Erkekler pantolan, gömlek, üzerine yelek ve ceket giyerler. Başlarına takke veya şapka takarlar. Onlarda ayaklarına mes lastik giyerler. Sadece düğünlerde kılık kıyafete dikkat edilir. Eskiden gelinlere yüzük olmadığı için baş altını alınırdı. Bu baş altınları da bir kırmızı fese dikilirdi. Günümüzde bu başlıkları sadece yaşlılar özellikle de Karaçakal aşiretindeki kadınlar kullanıyorlar. Başlığı “*neden takıyorsunuz?*” diye sorduğumuzda “*çıkarırsam gözlerim bozuluyor, kafam ağrıyor*” cevabını aldık (Bkz: Ek 4- CD Foto 142-145)¹⁹⁶.

¹⁹⁶ Bkz.: Sabiha Tansuğ, “Anadolu Yaşamında ve Giyiminde Şaman İzleri”, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi - Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara, K.B., THK Basımevi, 1997, s. 423-430 ; Sabahattin Türkoğlu, “Erkek Kıyafetlerimiz ve Türkiye’deki Dağılımı Konusunda Bir Harita Denemesi, **V. Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi- Maddi Kültür Seksiyon Bildirileri**, Ankara, K.B., THK Basımevi, 1997, s. 431-455; Atilla Erden, “Anadolu Giyiminde Kuşak“, **Antropoloji**, S:10, 1977-1978, Ankara, AÜDTCTF Yay., 1982, s. 31-44.

3. BÖLÜM

YÖRÜKLERDE SOSYAL HAYAT

S.V.Örnek; “İnsan hayatının üç önemli “geçiş” vardır. Doğum, evlenme ve ölüm. Bu üç önemli geçişin çerçevesinde bir sürü adet, ayin, tören, dinsel ve büyüsel işlem kümelenmekte, söz konusu geçişleri yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı insanın yeni durumunu kutlamak ve kutsamak, aynı zamanda da onu “geçiş” sırasında yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı şeylerden korumaktır” demektedir¹. Bizde bu sözlerden hareketle bu bölümde, araştırma yaptığımız bölgemizdeki geçiş dönemi adetlerini aktarmaya çalışacağız.

3.1. DOĞUM

Evlilikle birlikte topluma yeni bir fert kazandırma zamanı gelmiş olur. Doğacak bebek annenin toplum içerisindeki saygınlığını arttırdığı gibi soyun ve sülalenin devamlılığı açısından da önem taşır. Bu sebeple de her kadın anne olma duygusunu yaşamak ister. Geçiş dönemlerinden biri sayılan doğum konusunu doğum öncesi, doğum sırası ve doğum sonrası olmak üzere üç başlık altında değerlendirmeye çalışacağız.

3.1.1. Doğum Öncesi

Kadınların hamile olduklarını anlamaları için yapılan bir uygulama yoktur. Adetten kesilince hamile olduklarını düşünürler. Bazıları evlendikleri gece hamile kalabilir, bazıları da seneler geçmesine rağmen bir türlü hamile kalamaz. Böyle durumlarda kadınlar çeşitli yöntemlere başvururlar. Önceleri köylerde doktor olmadığı için, kadınlar bu konularda uzmanlaşmış, köyün ebe kadınlarına giderlerdi. Ebeler de kasık düşüklüğüne, böbreklerinde bir rahatsızlık olup olmadığına bakarlardı. Eğer kasık düşüklüğü varsa kadın hamile kalamazdı. Tedavi etmek için ebeler, gelinin bacaklarını duvara dayatır yada karnına bezi sıkıca sarıp, kasığını çekerlerdi².

İltihap varsa yakı yakılırdı. Kadınların hamile kalmalarını sağlamak için yapılan yakılardan birisini Serpilköy’de yaşayan Raziye Kanlı’dan dinledik (Bkz.:

¹ Sedat Veyis Örnek, **Anadolu Folklorunda Ölüm**, 2. bs, Ankara, AÜDTCF Yay., 1979, s. 11.

² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 19 ; Gedikli 41,49 ; Sofular 53 ; Serpilköy 76 ; Y. bademli 91, 93.

Ek 4- CD Foto 64).

1.aşama: Domuz ve köpek kemikleri yakılıp, sürtülerek toz haline getirilir. Toz halindeki kemiklerin içine bal ve çam akması (sorkuç) atılıp yoğrulur. Bu karışım kadının yumurtalığı üzerinde 3 gün sarılı kalır.

2.aşama: Ebegümece, libada, sığırkuyruğu (çeşitli otlar) haşlanıp bir poşet içinde rahim bölgesinin üzerine sarılır. Bu otların kasık düşüklüğüne de iyi geldiği söylenmektedir.

Serpilköy’de Raziye Kanlı bu yakısı sayesinde pek çok kişiyi hamile bıraktığını hatta SDÜ’den bir tıp öğrencisinin gelip kendisinden yakının tarifini aldığını söyledi. Bizim görüşme yaptığımız günde Eğirdir’den uzun süredir hamile kalamayan bir bayanın geleceğini öğrendik. Yani günümüzde de bu uygulamanın devam ettiğini söyleyebiliriz ³.

Hamile kalmak isteyenler, Yeşilyurt köyü yakınlarında bulunan Şeyhler köyündeki, Şeyh Musliddin Türbesine gidip dilekte bulunurlar. Yine hocalara muska yazdırır, tekkelere adaklar adarlar. Eğer adakları gerçekleşirse, adak için vaad ettikleri şeyleri yapmak zorundadırlar. Dört ayaklı bir hayvan vaad edildi ise davar, koyun kesilir, dua edilir. Ancak bize halkın çoğunlukla horoz kestiği söylenmiştir. Hangi kutsal mekana gidip adak adaması gerektiğine karar veremeyen insanlar için Y.bademli’nin Gölkonak köyünde bir kadının yaptığı gibi bıçaklarla yapılan bir uygulama vardır. Şöyle ki: Kadın üç bıçağı farklı bir kutsal mekanı niyet ederek okur. Bıçaklar Karagöl (Dedegöl dağının zirvesinde bir krater gölü) (Bkz.: Ek 4- CD Foto 35), Gölkonak’taki mezarlık, Y.bademli merkez için olur. Sonra bıçakları bir kap suyun içine atar ve bir hafta bekletir. Hangi bıçak küflenirse o bıçak için niyet edilen kutsal yere gidilip kurban kesilir. Adak kesildikten sonra pilav pişirilip üzerine tavuk didilir ve komşulara, fakirlere dağıtılır. Buna da “aş dökme” denir ⁴.

Bıçaklarla yapılan uygulamanın bir benzeri de iğnelerle yapılır. Bu kez gidilecek kutsal mekanlar yerine hocaları niyet eder. Derdine derman olacak hoca için Kurucuaova (Beyşehir’e bağlı bir ilçe)’da Eşki Hoca, Salur’da bir hoca, Yenice’de Mehmet Hoca, Şarkikaraağaç’ta da bir hoca adına dilek dilenir.

³ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 87.

⁴ (Bkz.: Ek 1) - Y. bademli 100.

Yenişarbademli ilçesinde bulunan Isparta'nın en yüksek dağı olan Dedegöl'ün (diğer adıyla Dippoyraz) zirvesinde Karagöl adı verilen bir krater gölü vardır. Göle rengi koyu ve derin olduğu için Karagöl adının verildiği söylenmektedir. Kadınlar bu iğnelerle Karagöl'e çıkıp, suya iğneleri batırırlar, hangi iğne kararırca hocaya gidip muska yazdırırlar. Eğer Karagöle çıkanların hali vakti yerinde ise dağa çıkarken yanlarına toklu, oğlak, tavuk vs. alıp orada kurban ederler. "Karagölden dilekte bulunmak isteyen kişi öncelikle dilek pınarından su içer, pınara tahıl taneleri ve bozuk paralar atar, yanındaki uğur ardıcına çaput bağlar, abdest alıp iki rekat namaz kıldıktan sonra, adak davar kesip kan akıtır, topluca yenir. Tekrar namaz kılan dilekçi dilek pınarına elini atar. Buğday tanesi gelirse oğlu, arpa tanesi gelirse kızı olacak demektir. Bundan sonra dilek tutan kişi uyku taşına upuzun uzanıp uykuya yatar. Dua eder ve uyur. Eğer dileği gerçekleşecekse düşünde Güldedeyi görür ve dede ona dileğini muştular"⁵. Karagöl'e çıkmak için Beyşehir'e bağlı Kurucaova kasabasından, Yörüklerin de bulunduğu Kızıloluk mevkine kadar arabalarla gelirler, yolun kalan kısmını eşeklerle ya da yürüyerek katederler⁶. Gedikli köyünde Mehmet Akkın, Geyik dağında da böyle bir yer olduğunu ancak o dağa Sülekli, Saraçlı, Bahşiş ve Sarıkeçili yörüklerinin gittiğini belirtmektedir⁷.

Y. Kalafat kısırlıktan kurtulma, çocuk sahibi olmak maksadıyla yapılan bu tür ziyaretleri, suya süci salmak, ulu ağaçlara çaput asmak, aç yedirtmek, çıplak giydirtmek, ağzı dualının alkışını almak ile Umay iyesinin yardımını kazanmayı aynı paralellikteki manevi telkin ve inançlar olarak tanımlar⁸.

Kadının hamile kalması kadar, doğacak çocuğun cinsiyeti de önemlidir. Yörükler arasında, ocakta (ailede) kalır, soyumuz devam eder düşüncesiyle erkek çocuk olması arzu edilir. Hatta çocuğu erkek olsun diye tekkelere gidip, adak adayanlar, dua edenler de olur. Eğer dilekleri kabul olursa adak adanır, mevlüt okutulur.

⁵ Bilal Eyüboğlu, **Dünden Bugüne Beyşehir**, Beyşehir, 1979, s.161-162.

⁶ M.Erçin Başer, "Yenişarbademli ve Yöresi Ağızları", Isparta, S.D.Ü.,(Yayınlanmamış lisans tezi), 2000, s. 42; Mehmet Eröz, **Yörükler**,İstanbul, TDAV, 1991, s. 57 ; Abdülkadir İnan, **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, 3.bs, Ankara, TTK Basımevi, 1986, s. 167-168 ; Ali Albayrak; "Cengiz Aytmatov'un Eserlerinde Eski Türk Dini İnançlarının Tesbiti ve Değerlendirilmesi", Kayseri, Erciyes.Ü., (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi), 1995 s. 37, Aytmatov'un "Yıldırım Sesli Manasçı" hikayesinde Isık- Gölün kıyısında dilekte bulunma olayını aktarır.

⁷ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

⁸ Yaşar Kalafat, **Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri**, Ankara, TKAE Yay., 1990, s. 74.

Antalya'dan gelen göç yolu üzerinde, "Emeredinbeli" denen mevkide bir armut ağacı bulunmuş ve bu ağaç dilek ağacı olarak kullanılmış. Bazıları çaput bağlayıp dilekte bulunurken, sürekli kızı olup da erkek evlat isteyenler ile erkek çocuğu olup da kız çocuk isteyenler bu ağacı taşıyarak;

"Armutu daşladım

Dibinde kışladım

Kızı/oğlanı boşladım,

Oğlana/kıza başladım"

derler ve dileklerinin kabul olacağına inanırlarmış⁹.

-Erkek/kız çocuk olsun diye, kız/erkek çocuk doğduğunda annenin plasentasını ters çevirirler. Placenta'ya "son" ve "eş" de denilir. Tsengel Tuvalarının inancında da placenta ile çocuğun ruhunun birbiri ile bağlantılı olduğu düşünülür. Bu sebeple de önceleri, çocukları kötü ruhlardan ve hastalıklardan korumak, kendi toprağına bağlılığını sağlamak için plasentalar yurdun (çadırın) altına gömülürmüş¹⁰.

-Erkek bebek istenirse doğan kız bebeğe bakır kap verilir¹¹.

-Hep kız çocuk oluyorsa 7. veya 9. kızıdan sonra erkeğe döner derler¹².

Kadın hamileliği boyunca, doğacak çocuğunun etkilenebileceğini düşünerek yediğı gıdalara dikkat ederek, çirkin olan şeylere bakmamaya büyük özen gösterir. Aş erdiği dönemde hamile gelin ne isterse yapılmaya çalışılır. Geline bu dönemde çocuk sakat, çirkin olmasın diye kör, topal, kötü görünüşlü kimselere bakmaz. Ayı oynatanlar da aynı şekilde değerlendirilir, bu yüzden izlenmez. Ayrıca çocuk sakat olmasın diye hamile kadın çok fazla eğilip bükülmemeye çalışır¹³.

Hamilelik sırasında yenen bazı gıdaların doğacak çocukta iz bırakacağı düşünülür.

-Ayva yenirse doğacak çocuğun gamzeli olacağı,

-Balık yenirse doğacak çocuğun balık ağızlı olacağı,

-Tavşan eti yenilirse çocuğun tavşan dudaklı olacağı düşünülür. Tavşan

⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Gedikli 50 ; Sofular 53, 65 ; Serpilköy 87.

¹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 76, 80 ; R.Ebrar Akıncı, "Shamanic Initiation Among The Tsengel Tuvans of Western Mongolia", İstanbul, Yeditepe.U., (Master thesis), 2004. s. 58.

¹¹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100.

¹² (Bkz.: Ek 1) - Sofular 65.

¹³ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53 ; Serpilköy 76, 87.

dudakta üst dudağın ortasında derin bir çizgi (yarık) olur. Ayrıca çocuğun korkak olacağına inanılır.

-Hamile kadın ciğer, vişne yiyip veya gül koklayıp bir yerine dokunursa doğan çocukta leke veya et beni olacağı düşünülür. Bu olaya “*Ağızkelliği*” denir¹⁴.

-Hamilelik sırasında sigara içen kadınların doğacak çocuklarında da bir eksiklik olacağı düşünülür¹⁵.

Doğacak çocuğun cinsiyeti önemli olduğu için hamilelik sırasında da çocuğun cinsiyeti tayin edilmeye çalışılır. Bu tayin şekillerinden bazıları şunlardır:

-Kurban bayramında keçi kesildikten sonra keçinin başı ütülür. Çene kemiği ayrıldığında kemikler arası etli olursa kız, etsiz olursa erkek olacağı düşünülür.

-Hamile kadının karın ve kalça şekline bakılır, sivri göbek, dar kalça erkek çocuğa, yassı göbek, enli kalça kız çocuğa yorulur¹⁶.

-Hamile kadının yüzü çirkinleşir çilleşirse erkek, güzelleşirse kız olacağı düşünülür¹⁷.

-Hamile kadın oturduğu yerden kalkarken sağ eline yaslanarak kalkarsa çocuğun erkek olacağına yorulur.

-Doğacak çocuğun cinsiyetini anlamak için yapılan bir uygulamada da mersin yaprağı yakılır, yanarken yaprağın bir kısmı diğer tarafa atlarsa doğacak çocuk kıza, olduğu yerde yanarsa, oğlan babasının evinde kalacağı için, erkek çocuğa yorulur¹⁸.

Hamile kalabilmesine rağmen sürekli düşük yapan bir kadında kasık düşüklüğü olduğu düşünülür ve kasığı köy ebesine çektirilir ya da nişasta suyla ezilip içirilir. Bu karışımın tutkal vazifesi göreceğine ve çocuğun düşmeyeceğine inanılır. Hamile kadının da kendini sıcak tutması, çok fazla ağır kaldırmaması gerekir. Düşüğe şifa olur diye çamura gidenler olduğu gibi, tedavi amaçlı çeşitli yakılarda uygulanır. Yakı olarak libada otu ile toz halindeki köpek kemiği karıştırılıp bezle karına sarılır¹⁹.

Çocuğunu doğurmak istemeyen kadınlarda düşük yapmaya çalışır. Düşük

¹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Serpilköy 76 ; Y.bademli 93, 103.

¹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

¹⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19, 22 ; Sofular 53 ; Serpilköy 74 ; Y.bademli 93, 100.

¹⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 19 ; Sofular 53 ; Serpilköy 76, 87.

¹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Y. Bademli 93.

¹⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Gedikli 49; Sofular 53 ; Serpilköy 76; Y.bademli 93.

yapmak için ebeğümeci otunun kökü veya tavuk yelesi (kuyruğu) kullanılır. Tavuğun tüyü içeri kaçmasın diye bir kuşağa bağlanır. “Ebeğümeci” otunun da kökü kazılır, sobada kızartılıp, sokularak çocuk düşürülür, 3-4 gripin alarak çocuk düşürenler de vardır ²⁰.

Her şey yolunda gitmiş ve doğum yaklaşmışsa, doğacak çocuk için birtakım hazırlıklar yapılır. Gerçi Yörüklük zamanında işlerin yoğun olmasından ve imkansızlıktan hazırlık yapılamazdı. Göç zamanı doğum yapabilme ihtimali olan kadın, çocuğu saracağı bezi, kundak malzemelerini, kesici madde olarak çakısını yada bıçağını, göbeğini bağlayacağı ipi vs. yanında hazır eder. Keçe yapılır, içine çocuğun ağzına kıl gitmesin diye serilecek çarşafı hazırlanırdı ²¹.

Y.bademli ilçesinde doğacak çocuğa patik örülür, elbise, beşik, boncuk, oyuncak alınır. Kızın annesi doğum hazırlıklarını yapar. Beşik çocuk doğmadan süslenir ²².

3.1.2. Doğum Sırası

Hamilelik boyunca doğum sancıları çeken kadınlar için ardıc ağacının yaprakları ateşte kızdırılıp (ısıtılıp) karına konur veya hamurun içine katran katılarak bezle karına sarılır ²³.

Köylerde, ulaşımında yaşanan güçlük, doktorun ve hastanenin uzak oluşu eskiden doğumların genellikle evde köy ebelerinin yardımıyla yapılmasına sebep olmuştur. Günümüzde sağlık ocağındaki ebeler doğuma yardımcı olmakta, kolay olmayan doğumlarda ise ilçe veya ildeki hastanelere gidilmektedir.

Göç sırasında yapılan doğumlarda doğum yapacağını hisseden kadın hemen bir kayanın yada ağacın arkasına gizlenir, genellikle yanında iş bilen yaşlı kadınlar olur, yoksa kendi kendine çocuğunu doğurur, bıçakla göbek bağı keser, ipe sıkıca bağladıktan sonra çocuğu da sarıp göçün arkasına takılırdı. Eğer kadın yürüyemeyecek durumdaysa ata veya eşeğe bindirilirdi. Allah ömür vermiş ise çocuk yaşardı. Çocuk hemen tuzlanır, 2-3 saat tuza sarılı bekletilir. Konalgaya (konaklama

²⁰ (Bkz.: Ek 1) - Sofular; 53, 54 ; Y. bademli 100.

²¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10; Y.bademli Hasan Albayrak, “Yenişarbademli ve Çevresine Genel Bakış”, Isparta, SDÜ Tarih Bölümü (Yayınlanmamış Lisans tezi), 1997, s. 67.

²² (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100.

²³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7.

yeri) varınca anne yıkandıktan sonra çocuğuna süt verirdi ²⁴.

1955 senesi göçte kızını Senitbelinde doğuran Şerife Uzun (Bkz.:Ek 4- CD Foto 59), nasıl doğum yaptığını şöyle anlatıyor: *“Yanıkdeğirmen’den göçüp Senitbeline varıyoruz. Deveyi çekip tepeye çıktık elimde bir azık bohçası var. Aylardan Ekim ayları. Ağrım tutuyor sapıyorum olmuyor. Yanımda eniştem vardı giderken sapıverdim, ıssız yerde kaldım bir titreyen kavaklar var. Eniştem bacım nerede demiş karısına. Geride kaldı elem demiş. O zaman karısı geldi, arkasında çocukta var. Çocukta hemen doğdu o kaldırıverdi artık. Ayağımdan çıkanla sardık. Bıçakla göbeğini kesip, iple boğdum evveli. Sonunu da yere gömdük. Iraz çocuğu kucakladı. O Sultanoluğu denen yere vardık bizim ev göçmüş, ileri konmuş. Son güz, ayaz, gazeller tıklar tıklar. Eve vardık babası geldi bir iki çapıt eskisi getirdi, sardık”* ²⁵.

Hamile kadına sıkıntı vermeden kolay doğum yapmasını sağlamak için yapılan birtakım uygulamalar vardır. Bebek eğer ters geliyorsa hamile kadını keçenin veya sofra örtüsünün içine koyarak dualar eşliğinde sallarlar. Böylece bebeğin şeklinin düzeleceğine ve doğumun çabuk olacağına inanırlar ²⁶.

-Hamile kadının doğum sırasında saçları örgülü ise örgüleri (belikleri) çözülür. Üzerinde düğümlü hiçbir şey bırakılmaz. Kapı kilidi, sandık kilidi açılır hatta bazen tüfek bile sıkılır. Ayrıca eli açık olanın çocuğunu kolay doğuracağına inanırlar ²⁷.

-Babanın eli, ayağı yıkatılıp suyu bir tasa konur ve hamile kadına içirilir. *“tiskinlik gelsede içeceksin”* derler. Gedikli köyünde çocuğu çabuk olan birinin elinden ihlas süresi okunarak hamile kadına su içirildiği söylenmiştir ²⁸.

-Çadırda orta, yan direğe ip gerilirken, evde odanın içine de boydan boya bir ip gerilir. Hamile kadın karnını ipe koyar, yanındaki kadınlarda çocuk aşağı insin diye beline basarlar. O baskı ile doğum yapar ²⁹.

²⁴ (Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 7,10 ; Gedikli 50.

²⁵ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

²⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7 ; Sofular 53.

²⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7 ; Gedikli 38, 49 ; Sofular 53; Serpilköy 76, 80.

²⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Gedikli 49 ; Sofular 53; Serpilköy 76, 80; Etem Ertem, “Doğum İnanları II”, ÜN, C.3, S: 29, Ağustos 1936, s. 411.

²⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Sofular 53; Serpilköy 76.

-Hamile kadının gömleğini yırtarlar³⁰.

-Hamile kadına sıcak suyla banyo yaptırırlar³¹.

Bebek doğduktan sonra göbeği kesilir. Bebek baygın doğdu ise çanak çalınır (ses yapmak için) veya bebeğe soğuk su serpilir. Doğum yapan kadının sonu düşmezse karnına tokuç verip bastırarak sonu (plasentası) düşürülür. Köy ebesi doğumdan sonra “*cünüp*” (zina yapmış gibi olmak) oldum diye yıkanır. Anne de yıkanır, bebek belenir (sarılır, kundaklanır) annesinin kucağına verilir³².

Doğum gerçekleşikten sonra konu komşu kulaktan kulağa herkes doğumu duyar. Baba yakındaysa “çocuğunu bir kucakla” diye verirler³³. Eğer çocuğun babası gurbet ellerde yada köyün dışındaysa çocuğun doğduğunu haber verip, babadan müjdelik alırlar³⁴.

3.1.3. Doğum Sonrası

Doğum sırasında yırtılma olmuşsa, kaynamış suyun içine yumurta dökülür, pişen yumurta zeytinyağına bulanarak sarılır. “*Küçük abdestini yaptığında yakıyor o yanması geçiyor, yara çabuk kavuşuyor*” diyorlar³⁵. Eğer karnında ağrı olursa bir tavada tuzu kavurup, buğdayla karıp (karıştırıp) karnına sararlar. Yeni doğum yapan kadının üzerine çarşaf gerilir, ardıç dalı ateşte yakılır ve dumanı kadının yüzüne tutulur³⁶.

Hamilelik boyunca yapıldığı gibi doğumdan sonra da karın ağrısı için yakı olarak karına katranlı hamur sarılır³⁷. Şarkikaraağaç’ta loğusa doğumdan sonra ağrı hissederse, çocuğu ile gelmiş olan son’u yer³⁸. Ayrıca yeni doğum yapan kadının karnı, çok büyümesin, göbeği kalmasın diye büyük bir kuşakla sarılır³⁹.

Doğumdan sonra çocuk yıkanır. Kokmasın diye ağzı, yüzü, her yeri tuzlanır. Çocuğun tuz içinde beklediği süre köylere göre farklılık gösterse de bebek en az 15

³⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

³¹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100.

³² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 19 ;Sofular 53.

³³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

³⁴ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100.

³⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7.

³⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7.

³⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22.

³⁸ Müşfika Abdülkadir, “Şarkikaraağaç’ta Doğum Adetleri ve Halk İlaçları”, **HBH**, C.3, S:27, 1933, s. 66.

³⁹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

dakika, en çok da dört saat tuzlu durur⁴⁰. Tuzdan çıkarılıp tekrar yıkanır (çimdirilir)

⁴¹. Üzerine bir sırt (elbise, kıyafet) dikilir ve ⁴² kundaklanır ⁴³. Yeni doğan çocuklara su verilmez. Sadece anne sütü verilir⁴⁴.

Yeni doğum yapmış kadınlara karnı yumuşasın, içinde kan donmasın diye tuzsuz tereyağını eriterek şekerle karıştırıp yedirirler. İçine bazen yufkada doğranır. Eskiden şeker yerine bal kullanıldığı belirtilmiştir. Ancak yirmi yılı aşkın bir süredir böyle bir uygulama yapılmamaktadır⁴⁵.

Loğusa olan kadına hasta olur, dokunur, vücudu şişer gibi gerekçelerle çok az su verilir. Verilen suda ılık olur. Soğuk su verilirse kanının donacağı düşünülür. Aynı şekilde yeni geline de gerdekten sonra 1-2 gün soğuk su içirtmezler⁴⁶. Loğusa doğumdan sonra 40 gün bulgur pilavı (gölle) yemez. Bol bol sıcak çorba içer, nişastadan yapılan pelte yer ⁴⁷.

Loğusa kadın erkek çocuk doğurduğunda başına al çeki çeker.

Çocuk ana karnında zehirlenir ölürse ya da doğar doğmaz ölürse buna “*Istıraç*” derler⁴⁸. Çocukların dünyaya gelişi ile aileler için yeni endişelerde başlar. Doğumdan sonra çocuklarını kaybeden aileler çocuklarının yaşamasını sağlamak için çeşitli yollara başvururlar. Bunlar:

-Çocuklarının uzun ömürlü olması için tekelere gidip adaklar adarlar ⁴⁹.

-“7 Mehmet” adlı bir uygulama vardır. Ailesinde Mehmet adı olan yedi aileden basma toplanır. (İsim farklı olabilir, önemli olan aynı adı taşıyan yedi kişiden alınmasıdır). Toplanan basma ile çocuğa elbise dikilir ve bir müddet sadece o elbise giydirilir ⁵⁰.

-Doğumdan sonra daha önceki çocuğunu kaybeden kadın, yeni doğan bu

⁴⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10; Gedikli 49; Sofular 53; Serpilköy 76, 80.

⁴¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Gedikli 49.

⁴² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7.

⁴³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

⁴⁴ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

⁴⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,10 ; Gedikli 38; Sofular 53, Ümmü Gürfidan ; Serpilköy 76, 80, 87; Y.bademli 100.

⁴⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10 ; Gedikli 38; Sofular 53, Ümmü Gürfidan; Serpilköy 80, 87; Y.bademli 100.

⁴⁷ (Bkz.: Ek 1) - Sofular Ümmü Gürfidan.

⁴⁸ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93.

⁴⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23; Sofular 60.

⁵⁰ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 60 ; Serpilköy 80, 87.

bebeğini de kaybetmemek için çocukları yaşayan bir ailenin çadırında orta direğe kuşakla bağlanır ve bir süre sonra çözülür⁵¹.

-Ailenin doğan çocukları sürekli ölüyorsa çocuğu ölmesin diye yeni doğan çocuklarını, çocukları ölmemiş bir aileye satarlar. Yakutlarda da, aileye musallat olan ölüm ruhunu aldatmak için çocuğu komşulardan birine satma adeti vardır⁵².

Uzun zamandan sonra çocuğu olan ve çocuğu yaşayan aileler kurban kesip, akrabalara, komşulara ziyafet verirler ve çocuğu gezdirirler.

Yörüklükte doğum yaptıktan sonra kadın hemen o gün işinin başına döner, hatta göçte yola devam eder. Yeni doğum yapan kadın bebeği de alıp mal gütmeye gider⁵³.

Bebek dünyaya geldikten sonra daha önce karar verilen bir isim verilir. Eskiden bebeğin adını büyükler koyarlardı ama günümüzde anne-baba çocuğuna istediği adı verebilmektedir. Doğumdan 3 gün veya bir hafta sonra bebeğin adını koyalım derler. Köyün imamını ya da dua bilen bir kişiyi eve çağırırlar. İmam bebeği kucağına alıp önce sağ kulağına ezan okur ve üç kez ismini söyler. Daha sonra da sol kulağına okur. Kısa bir süre içinde ad konmasının nedeni de, bebek adı konmadan ölürse, öldükten sonra bebeğin çağrılmayacağına, adının sayılmayacağına inanılmasıdır⁵⁴. Çocuklara ad verilirken, önce erkek tarafından olan sonra da kız tarafından olan büyüklerin adı verilir. Bebeklerini doğumdan sonra kaybeden aileler, yeni doğan bebekleri yaşasın diye adını “Yaşar, Dursun, Durdu vs.” koyarlar. Hep kız çocuğu oluyorsa erkek olması için son doğan kıza “Döndü” adı konulur. “Eski Türk hayatında çocuklar ad alıncaya kadar “adsız” yaşarlardı. 13-14 yaşlarına gelince eğer ad vermeye uygun bir iş başaramadıysa adsız diye anılırdı. Ama isimler bazen kötü ruhlardan, kıskanç gözlerden oğlu korumak maksadıyla konmuş bir ad olmalıdır. Yani şu oğul adsız, işe yaramaz, ruhunu alıp götürmeye değmez şeklindeki davranışlarla kötü ruh veya arvak’ın çocuğa yaklaştırılmayacağına inanılır. Türk inançlarında çocukları kötü ruhlardan korumak amacıyla verilen bu tür adlar Satuk, Satılmış, Duran, Durmuş, Dursun, Durdu, Yaşar. Kazak ve Kırgız Türkleri arasında

⁵¹ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 80.

⁵² (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53; A. İnan, **a.g.e.**, s. 174.

⁵³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19.

⁵⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19,27 ; Sofular 53 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli 100, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 67.

çocukları kötü ruhlardan, nazar değmesinden korumak için onlara Ödemiş, Satılmış; Satılğan gibi adların yanı sıra it, köpek hayvan, pislik adları verilir. Eski Yakutlarda küçüklüğünde verilen ad gerçek ad sayılmazdı. Gerçek ad yay çekip ok attıktan sonra verilirdi. Yakutların bu adetini eski Oğuzlarda da görüyoruz⁵⁵. Eğer çok fazla çocukları varsa son doğana “Yeter” adını verirler. Yine bebek doğduğunda babası askerdeyse Zafer, Savaş vs. gibi adlar konulur. Çift isim verilirse buna “Çatal isim” denir. Beş seneden az bir süredir bebeklere çift isim konulmaya başlanmış. Ahmet Ali, Mehmet Ali, Hasan Hüseyin gibi ⁵⁶.

Göbek bağı 40 gün durduktan sonra çeşitli yerlere konur. Erkek çocuklar için eğer ailesi malcı (hayvancı) olmasını istiyorsa, gözü malda açılsın diye hayvanların başına, kulağına veya boynuzuna, devenin havuduna göbekbağını bağlar. İşçiliğe heves eden aileler ise sabanın kuyruğuna bağlarlar ⁵⁷. Kızların göbek bağı ise evci olsun evi tertipli olsun diye süpürgeye bağlanır, çadırın başına asılır. Çuvalı iyi dokusun diye çuvalların kulpuna, develerin hatabına, ıstar tezgahına (dokuma tezgahı) bağlayanlar ile heybeye koyanlar da vardır⁵⁸. Ayrıca okuması istenen kız veya erkek çocukların göbek bağları ya kitabın arasına konur veya okulun bahçesine gömülür ⁵⁹. Cami hocası olsun, dinini iyi öğreysin isteniyorsa ya Kur’an-ı Kerim’in arasına konur ya da camiye gömülür ⁶⁰. Karakalpak Türklerinde ise bebeğin göbeğini Kunduk Ana / Ebe Ana keser, parçasını toprağa gömer. Toprağın temiz olması istenir, ayak altında olmayacak bir yer seçilir. Ağaç altına gömülür, ağacın meyvalı olmasına dikkat edilir. Meyvesi bol bir ağaç olursa balanın ilerde çok çocuğu olacağına inanılır⁶¹. Altaylı kadınlarda çocuklarının göbek bağlarını torbacıklar içinde saklarlar. Bu torbacıklar saçak ve boncuklarla süslüdür. Eğlence ve seyahatlerde anne bu torbacıkları sol kalçasına asar. Bu suretle kaç çocuğu olduğu anlaşılır ⁶².

⁵⁵ Y.Kalafat, **Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları 1**, Ankara, K.B., 2002, s. 84; A.İnan ,**a.g.e.**, s. 173.

⁵⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19,27 ; Sofular 53 ; Y.bademli 100.

⁵⁷ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 7, 10; Gedikli 38, 49,50; Sofular 53 ; Serpilköy 80.

⁵⁸ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 7,10 ; Gedikli 38,49,50 ; Y.bademli 100.

⁵⁹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 7 ; Gedikli 49, 50 ; Serpilköy 80 ;Y.bademli 100.

⁶⁰ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 19 ;Y.bademli 100.

⁶¹ Y.Kalafat, **a.g.e.**, s. 60.

⁶² Orhan Acıpayamlı, **Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara, TTK , 1961, s. 54 ; Uno Havra, *Die Religiösen Vorstellungen der Altaischen Völker*, Helsinki, 1938, s. 177.

Önceleri Yörük yaşamında çocuklarla çok fazla ilgilenilemediği için çocuklar en az 1,5 yaşına kadar kundaklanırlardı. Y. Bademli’de 40 gün kundaklanırmış, 25 senedir ise bebeklerin kundaklanmadığı söylendi⁶³. Bebeği kundaklarken, bir keçe yazılır, keçenin içine önceleri muşamba olmadığı için eski bezler birbirine dikilerek (ulanarak) çarşaf yapıp serilir. Keçe kıllarının bebeğin ağzına gitmesini önlemek için de yazma (tülbent) serilir. Bebeğin bacakları arasına bezi sardıktan sonra keçeye sarılır. Düzgün durması içinde elini, ayağını bağlarlar. Genellikle kız çocuklarda keçe renkli olurken erkek çocuklarda beyazdır. Keçe sayesinde bebek sırtta dik olarak taşınabilir. Bebeği sırtta sarabilmek için *kolan* adı verilen yünden ince ala bir ip örülür, ortasına da gök (mavi) boncuk dikilir. Böylece ipin ortası belirlenmiş olur ve bebeği sırtta sararken kolaylık sağlar. Yörede sırtta çocuk taşımaya “*hobucuvermek*” ve “*ebişmek*” denir. Göçte doğan bebek hemen kundaklanır sırtta alınır ve göç devam eder. Çocuklar genellikle 2.5 yaşına kadar sırtta taşınır⁶⁴. Üç yaşını doldurup kendi başına yürüyene kadar özellikle de göç sırasında, deveye sarılarak taşınır. Devenin üzerine bir yorganın içine başı dışarıda kalacak şekilde çocuk yatırılır, sarılır ve kolanlarla (çek ipleriyle) sıkıca bağlanır. Devenin ürküp çocuğu sakat bırakması ihtimali göz önünde bulundurularak deve öndeki deveye sarılır ve onu anne çeker⁶⁵.

Çocukların alını düz olsun, kafasının şekli güzel olsun diye çocuğun alına çeki bağlanır. Çocuğun gözü kaymasın diye de sürekli farklı yöne yatırılır⁶⁶. Özellikle toprak damlı evlerde çocuklar iplerle yapılan salıncakta (sallangaça) uyutulur⁶⁷.

Yörükler sürekli hareket halinde oldukları için beşik pek kullanmazlar. Beşik daha çok yerleşmiş köylerde kullanılır. Tahtadan yapılan beşiğin kullanıldığı yerlerde bebeğin başının altına yünden yastık dikilir. Beşiğin oklavasına da süs olarak çeşitli renklerde boncuklar takılır. Bebekte iplerle oklavaya bağlanarak beşiğe sabitlenir. “*Bağırtlak*” bacaklarına geçirilip beşiğin oklavasına “*göğüslük*”te üst kısmından geçirilip, beşiğin oklavasına bağlanır. Beşiğin ortası delik olduğundan ve

⁶³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Y.bademli 93, 100.

⁶⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10 ; Sofular 53 ; Serpilköy 76, 87.

⁶⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 22; Gedikli 49.

⁶⁶ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41; Sofular 53; Y.bademli 93.

⁶⁷ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 76.

deliğe bebeğin tuvaletini yapabilmesi için kaplar yerleştirilir. Durumu iyi olan ailelerde bu kapların erkekler için olanına “*sibek*”, kızlar için olanına da “*silbiş*” adı verilir. Durumu iyi olmayan ailelerde ise deliğe çömlek konulur. Eskiden çocuklara 5-6 aylıkken tuvalet eğitimi verilmeye başlanırdı şimdi ise lazımlık olduğu için çocuklara tuvalet eğitimi daha geç yaşlarda veriliyor ⁶⁸.

3.1.4. Kırklama

Yeni doğan bebek 40 gün boyunca evden çıkarılmaz. Özellikle doğan bebek iri, kuvvetli gösterişli olursa nazar degeceğinden ve nazarın etkisinin ölümcül olabileceğinden korkarlar. 40 gün boyunca bebeğin mezarının açık olduğu fikri de bu korkuyu perçinler. Ancak yörük yaşamında bunu uygulamak çok zordur. En azından imkan nispetinde çocuk 15-20 gün dışarıya çıkarılmaz. Çocuğun 40’ı çıkana kadar akraba, eş, dost eve ziyarete gelir. Gelenler hediye olarak günümüzde atlet, çorap, altın vs. getirirler. Çocuğu görmeye gelenler kıyafetlerinin temiz olmasına özen gösterirler çünkü kıyafeti kirli olan kadına çocuk gösterilmez Gelenlere eskiden yemek verilirken günümüzde çay, kahve ikram edilmektedir ⁶⁹.

Bebek doğduğu günden itibaren 40 gün boyunca hergün hafif tuzlu suyla yıkanır. Bu süre zarfında bebek yalnız bırakılmaz. Yalnız kalırsa “*Karakuş*” çarpar derler. Karakuş’un ne olduğu tam olarak bilinmese de bebeğin boğazını sıkıp öldüreceğine inanırlar. Bu yüzden bebeği karakuş tehlikesinden ve şeytanın korkutmalarından korumak için bebeğin kundaklandığı ipe kuş kemiği takarlar. Bu kemiğin ortası delik olur. Bunun sebebi karakuşun kemiği olduğu düşüncesidir. Bebeğin göbeğinin kesildiği bıçak, makas veya kuş kemiği, bebeğin kırkı çıkana kadar yatağının altında durur. Eskiden 40 günlük çocuğu kötülükten korumak için yarasa kemiği takarlarmış. Tsengel Tuvalarında da bebeğin yatağının altına kesici bir madde, çoğunlukla da bıçak konulur. Böylece bebeğin almıs (al karası, al bastı)tan korunacağı düşünülür ⁷⁰. Beşiğin ortasındaki ağaç kısma yani oklavasına kıl ip bağlanır. Günümüzde bebeği korkutmasınlar diye cevşen de konulmaktadır ⁷¹.

⁶⁸ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53 ; Y.bademli 100.

⁶⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Y.bademli H.Albayrak, **a.g.e.**, s. 68.

⁷⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49 ; Sofular 53,54 ; Serpilköy 76 ; Y.bademli 96 ; R.Ebrar Akıncı, **a.g.e.**, s. 58.

⁷¹ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 74, 76 ; Y.bademli 93, 100.

Bebeğin kırkı çıkınca bir kazana el değdirmeden su doldurulur. Ya üç yol ağzından 40 taş toplanır ya da bir taş 40 parçaya ayrılır. Temiz bir bezin içinde kazana konur, ayrıca kazana gümüş yüzük de konur. Kazandaki su ile bebek yıkandıktan sonra anne de yıkanır. Kalan su ise bebeğin kıyafetlerine, yatağına, etrafa serpilir. Toplanan taşlarda yine üç yol ağzına atılır. Bu günümüzde de yapılmaktadır⁷².

Kırkı çıkan çocuk artık yaşamaya hak kazanmış sayılır ve uzak, yüksek bir yere götürülür. Gidilen yerlerde tanıdık, eş, dost bebeğe yumurta gibi olsun diye yumurta verir⁷³.

3.1.4.1. Albastı- Al karası

A.İnan'ın eserinde albastı loğusalara musallat olan kötü ruh olarak tanımlanır. Çin settinden Akdeniz kıyılarına, Buz Denizinden Hind'e kadar yayılmış Türk folklor ve hurafelerinde Al karası, al bastı, albis, almis adlarıyla bilinir. Bazen yalnız kalan loğusanın yanına peri kızları gelerek loğusanın ciğerini alır giderler ve bu yüzden de loğusayı al basar. Peri kızları loğusanın ciğerini alıp suya bırakırlarsa loğusa ölmüş. Hurafeye göre al karası tüfek sesinden, ocaklı adamlardan, demirden ve kırmızıdan korkarmış. Bu yüzden gelinin başına kırmızı yaşmak bağlanır.

Bizim araştırma yaptığımız bölgede de albastının yeni gelinleri de bebekler gibi rahatsız edeceği düşünülür. Bu yüzden gelinlerde yalnız bırakılmamaya çalışılır. Gelin bayılır, kendini kötü hissederse “Albastı” olduğu düşünülür. Hemen yüzüne al (kırmızı) örtülür, su serpererek kendine gelmesi sağlanır. Al basma olmasın diye bebeğe de al örtü örtülür⁷⁴. Geline, bebekte aynaya baktırılır⁷⁵. Ayrıca albastıya sebep olabilecek durumlardan da kaçınılır. Ölü evine gidilirse, gelini al basmasının diye cenazeyi göstermeden evden çıkarırlar⁷⁶.

Kazaklar loğusayı “albastı” ruhundan korumak için çekiç ve demir parçası alıp “demirci geldi, demirci geldi” diye bağırırlar⁷⁷. “Karakalpak Türklerinde

⁷² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Sofular 53 ; Serpilköy 76, 80 ; Y.bademli 93,100, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 68.

⁷³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 19; Tevfik Tıgılı, “İsparta ve Çevresi Köylerine Genel Bir Bakış III”, **ÜN, C. 10, S: 118-120, 2. Kanun-Mart 1944**, s. 1650.

⁷⁴ (Bkz.: Ek 1)- Gedikli 49 ;Y. Bademli 91, 93, A. İnan, **a.g.e.** s. 169, 171; Ali Rıza Yalman; **Cenupta Türkmen Oymakları I.**, Haz. Sabahat Emir, 1. bs, Ankara, Milli Eğitim Basımevi., 1977, s. 283.

⁷⁵ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 76.

⁷⁶ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100,101.

⁷⁷ M.Uydu, **Türk İslam Bütünleşmesi**, İstanbul, Hamle Yay., 1995, s. 266.

Albastı'dan korunmak için; bıçak, demir, Kelam-ı Kadim, tuz, ateş, şap, sarımsak, soğan, çivi hamilenin odasında bulundurulur ama odada kesinlikle su bulundurulmaz. Suyun albastı'yı hızlandırdığına inanılır. Su onun dostudur”⁷⁸.

Yeni doğum yapmış iki kadın kırklarının karışmasından korktukları için birbirlerini görmemeye çalışır, birbirlerinin çocuğuna da bakmazlar. Eğer istemeden de olsa görüşürlerse ya iğne, yüzük, iplik, süt değiş-tokuş ederler ya da bir ekmek getirip (yörede yufka ekmek yenir) ortadan ikiye ayırıp iki kadına paylaşırlar. Buna da “*Ekmek bölüşme*” derler. Kırk karışması konusunda anneler özellikle çocukları için endişe ederler. Çocuğun kırkı karışırsa “*aydaş*” olacağı düşünülür. Aydaş kelimesinin, aynı ayda doğan çocuklar için kullanıldığını düşünüyoruz⁷⁹. Hamile kadın ve yeni doğum yapan kadın, cenaze evine gitmez, giderse de ölüye bakmaz, yoksa çocuğun aydaş olacağına inanır. Hamile iken, giden cenazeye bakarsa çocuğu ölü doğar derler⁸⁰. Hamile kadının elbisesinin bağrını yırtarlar.

Aydaş olan çocuk zayıflar, güçten düşer, öleceği düşünülür. Eğer cenazeye gittiyse çocuk aydaş olmasın diye mezarından toprak getirip üç yol ayrımında çocuğu yıklarlar ya da ölünün yıkandığı sudan bir miktar alınıp çocuğu evde yıklarlar. Cenaze giderken çocuk uyuyorsa uyandırılır. Kumuk ve Avarlar'da anne de bebek de 40'ı çıkmadan evden çıkmazlar. Yas evinden bir kadın 40'ı çıkmadık annenin yanına gelirse anne kırk olur. Kırk basmış yani kırk olmuş kadının tedavi için ince iplik sağ elin parmaklarından başlanılarak ayak parmaklarına kadar bütün vücuda sarılır. Sonra bu ipek iplik bir ucundan yakılır ve bütün iplik yanınca anne kurtulmuş olur⁸¹.

Yeşilyurt köyünün, köyün merkez mahallesinde, köyün tam bitimindeki ormanda derenin içinde bir çam ağacı bulunur. Çam ağacının en az 150 yıllık olduğu tahmin edilmektedir. Ağacın büyük bir kısmı hasar görmüş olsa da kökleri sağlamdır. Aydaş olan çocuk bu ağaç kökleri arasından geçirilir. Buraya köylüler arasında “Kök Geçiren” denilmektedir (Bkz.:Ek 4- CD Foto 158). Yörükler bu tip iyileştirici uygulamalara “*tılsım, ırvasa*”, şifa bulunan yerlere de “*ocak*” derler. Bu sebeple diğer bir adı da “aydaş ocağı” dır. İki kadın, ki bunlardan biri bu işlerden anlayan bir

⁷⁸ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 66-67.

⁷⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19 ; Gedikli 49 ; Serpilköy 80, 87.

⁸⁰ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 91, 93, 103.

⁸¹ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 105.

kadıdır. Köydeki yaşlı ebelerin, teyzelerin bu konularda bilgili ve yardımcı oldukları söylenmiştir. Aydaş olduğu düşünülen çocukla iki kadın kök geçirene giderler. Aydaş olan çocuk, sağdan sokulup soldan çıkarılarak üç kez delikten geçirilir. “Kadınlardan biri soru sorar, diğeri yanıtlar. “*Ne geçiriyorsun.?’* ‘*Aydaş geçiriyorum*’ ‘*Geçirebilir misin?’*, ‘*Tabi ki geçiririm*” gibi konuşma gerçekleşir. Çocuğu yıkamayanlar olsa da genellikle çocuk canlı kaplumbağa üzerinde yıkanır. Neden kaplumbağa olduğunu sorduğumuzda “*Mundarı, mundar keser. Kaplumbağa kabuğu mundar ya, pis ya, çocuk üstünde çimdirilir. Çocuk iyi olur o zaman. Çocukta yara çıkınca pisliği pislik yutar diye kaplumbağa üzerinde yıkarlar*” cevabı alınmıştır. Yıkanan çocuğun giysileri ters giydirilir. Dönüşte arkalarına bakmadan ve konuşmadan giderler. Böylece aydaş olan çocuğun şifa bulacağına inanırlar.⁸²

Gedikli köyünde Mehmet Akkın aydaş olmanın beslenmeyle ilgisi olduğuna inanmaktadır: “*Eskiden yokluktan anneler kendilerine zor besin buldukları için çocuklarını da yeterince besleyemiyorlardı, erken süttten ayrılan, bakımsız çocuklarda bu durum kemik yetersizliği yapıyordu, aydaş dedikleri bu. İnsanlar hastalığın kemiklerde olduğunu bilmişler ama sebebini bilememişler*” diye açıklamaktadır. Şerife Uzun ise aydaş konusunun bir uzmanı olarak aydaşın çok farklı etkileri olduğunu söylüyor. Aydaş olan çocuklardan bazıları çok bağırr bazılar çok çiş yapar, bazıları yemez zayıf, kel olur, bazıları yürümez diyor. Hepsi için farklı yöntemlerin uyguladığını belirtiyor. Yürümeyen çocuk için şu yöntemler uygulanır: Çocuk getirilir, üç yol ayırımında eşeğe ters bindirilir. Çocuk çimdirdikten (yıkadıktan) sonra bacaklarından tutulup aşağı doğru sarkıtılır. Çocuk çok bağırrsa, yol ortasına üç taş çatılır. Ortaya ters çevrilmiş bir kazan konur. Kazanın üzerine çocuğun kafası, onun da üstüne köpek kellesi konularak su dökülür. Çocuk yıkandıktan sonra üzerindeki kıyafetleri ters giydirilir. Arkaya bakmadan ve konuşmadan eve dönülür. Birde “**Pişirme**” adı verilen bir uygulama vardır. Burada da üç taş çatılıp üzerine kazan konur. Kazanın altına iki yanından odun yerleştirilir ama odunlar yakılmaz. Kazanın içine çocuk yerleştirilir. Kazan kulplarından tutulup

⁸² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 4, 7, 10, 19, 22, 23, 25, 27, 31, 32 ve Ayşe Yılmaz; M. Halit Bayrı, “Isparta’da Doğum ve Çocukla İlişkili Adet ve İnanmalar”, **HBH**, C.10, S:120, 1941, s. 265; Tevfik Tıgılı, “Isparta ve Çevresi Köylerine Genel Bir Bakış II”, **ÜN**, C.10, S:116-117, 2.Teşrin-1.Kanun, 1943, s. 1611.

üç kez kendi çevresinde döndürülür. Buna da *pişme* denir⁸³.

Sofular köyünde aydaş olan çocuklar mezarlıkta yer alan bir deliktaştan geçirilir. Bugün bu taş kırılmış olsa da hala mezarlıkta durmaktadır (Bkz.: Ek 4- CD Foto 159). Üç hafta boyunca üç Cumartesi gidilir. Aydaş çocuğu deliktaştan geçirirken “60-70 bu hastalık bundan çıkmış, gitmiş” derler. Köyde bir yaşlı kadın canlı tosağayı (kaplumbağayı) leğene koyup, çocuğu üzerinde yıkar, kıyafetleri ters giydirir. Çocuk da üç gün öyle dururdu. Yine Sofular köyünün hemen yakınında yer alan ve bir Karaçakal yerleşimli Yörük köyü olan Havutlu’ya götürölüp ağaç kökünden geçirilir. Ayrıca “*Kül Kömbesi*” yapılır. Hamur yoğrulduktan sonra senitin (üzerinde yufka açılan tahta sini) üzerinde büyütölür. Kömbenin hamuru ayrı yoğrulur ve kalın olur. Bacanın altına sac konur, sacın üzerine de ateş konur. Sacın altına açılan yufka atölip, yufkanın üzerine susam, haşhaş ekilir. Pişince yufkanın ortası koparölir. Aydaş çocuğu ekmeğın ortasından geçirirler. Sonra da o ekmeği kare kare kesip komşuya dağıtırılar. Dağıttıklarından artarsa ev sakinleri pekmeze yerler⁸⁴.

Serpilköy’deki aydaş çocuklar Gökdere köyündeki deliktaştan geçirilirler. Ayrıca kemik parçasının üzerinde yıkanırılar. Suya üç yol ayırımından toplanan 40 taş ve gümüş yüzük veya para ile yılan boncukları konur çocuk evinde yıkanır. Kıyafetleri ters giydirilir⁸⁵.

Yenişarbademli ilçesinin Gölkonak (Muma) köyünde aydaş çocuk çimdirilir. Ebeler kemiği çocuğun kafasına koyup yıkarılar, çöp kırar “*yerinden yurdundan kaybol*” diye dua edilir, çocuğun giysileri ters giydirilir. Yıkanma bittikten sonra arkasına bakmadan giderler. Günümüzde bu aydaş uygulaması bu kadar teferruatlı yapılmasa da hala önemini korumaktadır.

3.1.5. Çocukluk Çağı

Yörük hayatında erkek çocuğa verilen değer, hayatın güçlüğü de hesaba katıldığında daha da artar. Erkeğin güçlü, kuvvetli olması arzu edilir. Bu durum annenin çocuğuna verdiği süt sürelerinde de ortaya çıkmaktadır. Kız bebekler bir ila 1,5 yaşına kadar; erkek bebekler ise 1,5 ila 2,5 yaşına kadar emzirilir. Daha fazla emerse haram olur derler. Çocuk 6 aylık olana kadar sadece anne sütü verilir. 6

⁸³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41, 47, 49.

⁸⁴ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53, 54, 60, 65, 69, Ümmü Gürfidan.

⁸⁵ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 76, 80, 87.

aydan sonra kaşıkla su verilmeye başlanır. Suyun yanında yemek suları, tavuk, et suyu, meyve suları vs verilir⁸⁶. Çocuk sağlıklı olsun diye aktarlardan yedi türlü bahar alınıp göğüs ucuna sürülür, çocuk emince üşütmeye vs. iyi geleceği düşünülür⁸⁷.

Eskiden emzik olmadığı için bebek sürekli ağlayıp durmadığında ekmek, kuru üzüm ve şekeri ezip tülbente sararak çocuğun ağzına emzik gibi verirlerdi. Buna “sorumcak” denilirdi⁸⁸.

Anne çocuğuna süt verirken bazen göğüsleri çatlar ve bu durum anneye çok acı verir. O dönemlerde doktor olmadığı için kadınlar çözüm olarak çatlayan göğüslerin üzerine mum, bal, yağ çalarlar (sürerler); üzerine de ateşte ısıtılmış sıcak al bez bağlarlardı⁸⁹. Göğsün ucu çatladığında terme (terme: birçeşit şifalı ot) sürülürdü. Göğsünün içine topak bir şeyler inerse ona inme derlerdi⁹⁰. Meme uçlarına soğan sürerlerdi⁹¹. Göğüs çatlayınca çiğ süt ile süt kaymaklarını sürerlerdi⁹².

Süt veren kadınlarda bazen de sütün azalması, çocuğa yeterince süt verememe gibi sorunlar yaşanırdı. Kadınlar sütlerinin arttırmak için çeşitli yöntemler ararlardı. Şöyle ki:

-Sıcak çorba, özellikle de tarhana çorbası ile undan bulamaç pişirilip yedirilip, süt içirilir⁹³.

-Sütü az olan kadın sabah çobana içine bir topak peynir, soğan koyduğu bir ekmek verir. Çoban malın yanına gider, malını güdüp geldikten sonra artan ekmeği kadına getirir. Kadın ekmeği yer ve sütünün artacağına inanır⁹⁴.

-Sütü arttırmak için mısır kavurup “**kavut**” yaparlar içine de şeker atarlar. Hamile kadına bol bol yedirirler. Tatlı kuvvetlendirici olarak verilir. Genelde sütü arttırıcı şeyler verilir ama gene de süt artmayabilir⁹⁵.

-Sütü azsa soğan, kuru üzüm yedirilir⁹⁶.

⁸⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,10; Gedikli; 49; Sofular 53; Y.bademli 100.

⁸⁷ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

⁸⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22; Sofular 53.

⁸⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7.

⁹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

⁹¹ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 80.

⁹² (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 87.

⁹³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Gedikli 50; Sofular 53; Serpilköy 76, 80, 87; T.Tıgılı, **a.g.m.** s. 1611.

⁹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Serpilköy 80, 87; Güzide Dağlıoğlu, “Isparta’da Toplanmış Bazı Maddeler” **HBH**, C.10, S:113, 1941, s. 116.

⁹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

⁹⁶ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100.

Gereken sürede çocuklar emzirildikten sonra çocuğu sütün keserler. Çocuğa birkaç gün süt vermeyince göğüs iyice şişer. Biriken süt bir kaba sıkılıp, ateşe dökülür. Süt nasıl yanıyorsa göğsünde öyle yanacağı ve sütün kuruyup, çekileceği düşünülür⁹⁷.

İlk doğan ya da uzun bir zamandan sonra doğan erkek çocuğa “*kütük atma*” töreni yapılır. Bu soyun, neslin devam ettiği anlamına gelmektedir. Babanın arkadaşları dağdan getirdikleri bir kütüğü omuzlayıp evin önüne atarlar. Kütüğe, süslemek için al bağlanır. Kütük atılırken, maniler (yakım) söylenir. “*Kütüğü atıyoruz oğlun uzun ömürlü olsun. Allah’ın adıyla anasıyla, babasıyla büyüsun*” ve “*Bu odunu oğlun büyüyünceye kadar bölmeyeceksin, parçalamayacaksın*” derler. Doğan çocuk uzun ömürlü olsun diye de tüfek sıkılır. Bütün bu kutlama sonunda baba da hazırlığını yapar, kurban kesilir. Gelenlere ikramda bulunulur, şenlik yapılır⁹⁸. Bir dönem eğlence amaçlı da olsa yapılan bu geleneğin yaklaşık yirmi yıldır yapılmadığı belirtilmiştir⁹⁹. Bebeğin çıkan ilk dişini gören kimse ona hediye alır. Eskiden başına yazma, elbise alınırken şimdilerde elbise, altın, çorap, ayakkabı vs. alınmaktadır¹⁰⁰. Bebeğin diş çıkarması kolay olsun diye kadınlar arasında ‘dirgit’ veya ‘diş göllesi’ yapılır.

Dirgit: Bebeğin diş çıktığı zaman çocuğumuzun “diş bulguru” ya da “dişli günümüz” var diye hısım, akraba ve komşular çağrılır. Buğday, fasulye, mısır, nohut kaynatılarak yapılan dirgit eve gelen kadınlara ikram edilir. Siniye oturtulan bebeğin etrafına da çeşitli işleri temsil eden nesneler konur (defter, kalem, kağıt (memur öğretmen), altın (sarraf), ayna, makas, tarak (kuaför) vs.). Üzerine örtülen al yazma kaldırıldığında bebek hangi nesneyi seçmişse ilerde o mesleği yapacağı düşünülür¹⁰¹. Gölle’nin içine darı (mısır), nohut, böğrölce (fasulye), buğday konulup kaynatılır. Daha sonra komşulara dağıtılır. Komşular da para verirler. Serpilköy’de çocuğun dişleri büyük olmasın diye gölleye mısır konmaz. Yasin-i şerif okutulur ve kadınlar

⁹⁷ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt Elif Soyfidan’ın Gelini.

⁹⁸ (Bkz.: Ek 1)- Serpilköy 76, 80,87 ; M. Eröz, **a.g.e.**, s. 59.

⁹⁹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10, 22, 25, 29 ; Gedikli 36, 49 ; Sofular 68 ; Serpilköy 74 ; Y.bademli, H. Albayrak **a.g.e.**, s. 68.

¹⁰⁰ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10, 19; Serpilköy 75; Y.bademli 93, 100.

¹⁰¹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10,19; M. H. Bayrı, **a.g.m.**, s. 265; E. Ertem, **a.g.m.**, s. 441-442; T. Tıgılı, **a.g.m.**, s. 1650 ; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 134 dirgite “hedik” denilmektedir.

arasında eğlence yapılır. Bu günümüzde de devam eden bir uygulamadır¹⁰².

Çocuk çıkan ilk süt dişini; “*Köpek dişi gibi sağlam*

Koyun dişi gibi sık olsun” diyerek çatıya doğru atar.

Diğer bir söyleniş biçimi de; “*Köpek dişi gibi pek bit*

Kuzu dişi gibi ak bit” şeklindedir¹⁰³.

Bebek yürümeye başladığında sık sık düşerse çocuğun önünde deniz olduğu düşünülür. Bu korkuyu atsin diye “*köstek kesme*” yapılır. Ekmeğin ortasından kolay kopan bir ip geçirilip, çocuğun ayaklarına bağlanır ve bir köpeğin bu ekmeği alıp kaçması sağlanır. Böylece ip kopar, köstek kesilmiş olur¹⁰⁴. Bir başka uygulamada da ekmek veya şeker geçirilen ip, çocuklar arasında yapılan yarışta birinci gelen kişi tarafından kırılır, böylece çocuğun kösteği kesilmiş olur¹⁰⁵.

Diğer bir uygulamada da bebeği tutan kadınla, karşısındaki kadın arasında soru- cevap şeklinde bir konuşma yapılır ve “*Essalamün aleyküm*”, “*Aleyküm selam*”, “*Ne kırarsın?*”, “*Köstek kırarım*”, “*Kırabilir misin?*” “*Canını bile çıkarırım.*” denir. Üç ihlas bir fatiha süresi okuyup iki kişinin tuttuğu ip bebeğin ayağıyla kırdırılır. Bu işlem üç kez tekrar edilir. Bu köstek kırma uygulaması cuma namazının selası verilirken yapılır¹⁰⁶.

Eskiden Yörükler çok sayıda çocuk sahibi olurlardı. Bununda bazı nedenleri olduğu görülür. Doğum kontrolü uygulamasının olmamasının yanı sıra en önemli sebep, Yörüklerin hepsinin belli sayıda hayvana sahip olmaları idi. Ailede herkes kaç yaşında olursa olsun hayvanların bakımında rol oynardı. Ne kadar çok çocuk olursa bu o kadar çok yardımcı anlamına gelirdi. Dayanışma halinde sürdürülen Yörük yaşamında kalabalık olmak işi kolaylaştırırdı. Devletin eskiden insanlardan yol vergisi olarak önceleri 6 daha sonraları da 12 lira alması ve vermeyenleri yol yapımında işçi olarak çalıştırması Yörüklerin çok çocuk yapmalarına sebep olmuştur. Zira 6 çocuktan fazla çocuğu olanlar bu durumdan muaf tutulurdu. Bu sebeple de Yörüklerde çocuk sayısı fazla olurdu¹⁰⁷. Günümüzde çok sayıda çocuk sahibi

¹⁰² (Bkz.: Ek 1)- Gedikli 49; Sofular 53,54, 65; Serpilköy 75; Y.bademli H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 68.

¹⁰³ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 19, 22; Serpilköy 75.

¹⁰⁴ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 4; Gedikli 38; Sofular 53; Serpilköy 75, 87.

¹⁰⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53 ; Serpilköy 75.

¹⁰⁶ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100.

¹⁰⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 22.

olanlara pek rastlamadık. Bununda sebebi ekonomik durumdur. Ayrıca araştırma yaptığımız bölgelerde ebeler sayesinde doğum kontrolüne dikkat edildiğini gözlemledik. Eskiden göçer hayatta yeni doğan bir çocuğun nüfus kağıdının çıkarılması ya da ölen kişinin kaydının nüfustan düşürülmesi konularında problemler yaşanmıştır. Ancak artık seyyar muhtarlıklar sayesinde bu problem bir nebze olsun çözülmeye çalışılmıştır. Yerleşik hayata geçtikten sonra ise iyice düzene girmiştir. Artık yeni doğan çocukların kimliksiz olmaları gibi sorunlar çok fazla yaşanmamaktadır¹⁰⁸.

Eskiden günlük hayatlarında kız çocukları basmadan şalvar, gömlek, etek; erkek çocukları ise pantolon, gömlek, hırka giyerlerdi. Çocuklar iki yaşlarına gelene kadar ayaklarına sadece 5 milli (5 mille örülür) kıl çorap giyerlerdi. İki yaşından sonra çocuğa sığır derisinden çarık dikilirdi. Günümüzde köylerde çocuklar pazarlardan alınan tişörtleri, pantolonları giymekteler; ayaklarında da çoğunlukla lastik ayakkabılar bulunmaktadır. Kız çocuklar yine etek giyerler. Yaşları büyüdükçe kızlar başlarını örterler¹⁰⁹.

Çocuğa nazar değmesin ve nazardan korusun diye başkalarının göreceği şekilde çocuğu çirkinleştirirler ve alına kara çalarlar (sürerler)¹¹⁰.

-Nazar isabet ederse tuz patlatılır, kurşun dökülür.(tuz patlatma ve kurşun dökme halk inançları başlığı altında aktarılacaktır). Günümüzde bu uygulamalar aynen devam etmektedir¹¹¹.

-Daha önce hamile kalma yöntemlerinde de uygulandığı gibi hangi hocaya gideceğini belirlemek için suyun içinde niyet edilen iğneler bekletilir. Hangi iğne kararsa o hocaya gidilip nazara karşı muska yazdırılır¹¹².

-Nazar boncuğu, deve boncuğu, çaltı diken, iğde giliği veya dildeğmez ağacı, (çekirdeği) (bir tür bitki) çocuğun sırtına dikilir ya da saçına takılır. Çocuğa nazar değmesin diye muska veya cevşen de takılır. Yine bir bezin içine tavuk pisliği, 7 çörekotu, 7 buğday tanesi konularak dikilir ve çocuğun omzuna asılır¹¹³.

¹⁰⁸ (Bkz.:Ek 1)- Yeşilyurt 2

¹⁰⁹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 7; Gedikli 49.

¹¹⁰ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 7,10 ; Sofular 65; Y.bademli 93.

¹¹¹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 23,32 ; Sofular 65; Serpilköy 75,80.

¹¹² (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 32.

¹¹³ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 7, 10, 23; Gedikli 36 ; Sofular 53 ;Serpilköy 75,87 ; Y.bademli 91,93,100.

3.1.6. Çocuklarla İlgili İnançlar

- Çocuk çok ağlayıp, yaramazlık yaparsa babasının ayakkabısı ile ağzına vururlar¹¹⁴.
- Çocuk kızılca olmasın, kızamık olmasın, al basmasın diye üzerine al örtü örterler¹¹⁵.
- Yine çocuk sarılık olmasın diye üzerine ya sarı örtü örterler ya altın takarlar ya da ağzına limon damlatırlar¹¹⁶.
- Dilsiz çocuklara çandan, zilden su içirirler. Birisini iki dilsiz olunca üçüncü çocuk doğduğunda başkasına emzirtmişler ki o çocuk da dilsiz olmasın diye. Gerçekten de çocuk dilsiz olmamış. Bu gibi misaller çok olunca da inanış haline gelmiş¹¹⁷.
- Çocuğun ilk saçı kesildiğinde o saçı tartıp “hayırlı olsun” derler ve o miktarda şeker ve üzüm alıp dağıtırlar.¹¹⁸
- Yastığın üzerine oturursan tek, heybenin üzerine oturursan iki çocuk olacağına inanırlar¹¹⁹.
- Beşiğin boşken sallanmayacağına sallanırsa çocuğun öleceğine inanırlar¹²⁰.
- Çocuk doğduğunda yanına aybaşı hali olan bir kadın geldiğinde çocuğu göstermezler¹²¹.
- Hamile bir kadın ölü giderken cenazeye bakarsa “çocuğu ölü doğar”derler¹²².
- Çocuğu kapı kenarı ile diğer kenarlara yatırmazlar “içine şeytan girer”derler¹²³.
- Yeni evlenen bir kız kendinden birkaç gün sonra evlenen gelini görmez. Çünkü ilk çıkan gelini görürse çocuğu olmaz diye düşünürler¹²⁴.
- Süt kardeşliği de kan kardeşliği de görülmektedir¹²⁵.

3.1.7. Çocuk Oyunları

-Gıncırdak: Günümüzde kullanılan tahterevallinin bir benzeridir. Yere iki

¹¹⁴ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 19.

¹¹⁵ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10; Gedikli 50 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli 93, 100.

¹¹⁶ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10, 22 ; Gedikli 49, 50 ; Serpilköy 76, 80 ; Y.bademli 93, 100.

¹¹⁷ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 53; Serpilköy 76; Y.bademli 100.

¹¹⁸ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 65.

¹¹⁹ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 65; Serpilköy 75.

¹²⁰ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 65.

¹²¹ (Bkz.: Ek 1)- Serpilköy 76.

¹²² (Bkz.: Ek 1)- Serpilköy 76; Y.bademli 93.

¹²³ (Bkz.: Ek 1)- Y.bademli 93.

¹²⁴ (Bkz.: Ek 1)- Y.bademli 103.

¹²⁵ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10.

dikme çakılır, biri kalın diğeri ince olur. Üzerine bir sırik konur. Biri kalktıkça tahta gıcırda o yüzden gıcırda denmiştir (Bkz.: Ek 4- CD Foto 82) ¹²⁶.

-Met oyunu: 5 ila10 kişi ile oynanan bu oyunda iki taraf olur. Oyuna kimin başlayacağını belirlemek için kiremitin bir yüzü ıslatılır ve havaya atılır. Hangi taraf gelirse onu seçen taraf oyuna başlar. Oyunda bir çukur kazılır. Biri 1metre, diğeri 20-30 cm civarında iki değnek alınır. Değneklerden biri kuyunun içine diklemesine konur, diğer değnekle de fırlatılır. Karşı takımın oyuncuları o fırlatılan med'i ya havada tutmaya ya da düştüğü yerden alıp kuyuya fırlatmaya mecburdurlar. İkisinden birini başarırlarsa sayı o tarafa geçer. Ama med'i atan taraf kazanırsa o zaman her seferinde değneğin düştüğü yer ile boyu arasındaki mesafe hesaplanır. Ne kadar mesafe varsa o kadar sırik kazanılır ve 30 sıriğim 12 oldu denir. Herkesin üç kez vurma hakkı vardır. Sayısı fazla olan taraf oyunu kazanır¹²⁷.

-Çocuklar küçük yaşlarda yalancı bileziklerle (altın suyuna batırılmış metal) ve kaşıklarla oynarlarken;¹²⁸ Daha ileri yaşlarda dana oyunu, körebe, uzun eşek, birdir bir, çift taş gibi oyunlar oynarlardı. Bunlardan çift taş oyunu şu şekilde oynanmaktadır: 10 taş, taşlar avuçta sallanıp yere atılır ve daha sonra tek elle yerden taşlar toplanmaya çalışılırdı.

-Yine seksek (Portakal kabuğuyla oynanırdı). Sübe (sopa elinde yağ satarım bal satarım diye söylenir) oyunları oynanır. Oyunda cıllayan (mızıkçılık) yapanlara çok kızılırdı.

-Kızgın Taş: Özellikle ay ışığının olduğu gecelerde oynanan bir oyundur. Ateşte ısıtılan taş bir tarafa fırlatılır ve herkes taşı bulmaya çalışır. Taşı bulan kişi ebeye taşı verene kadar herkes arkasından kovalayıp taşı elinden almaya çalışır¹²⁹.

-Yüzük oyunu: 1940 yılına kadar genellikle erkeklerin bir araya gelip oynadıkları bir oyundur. Oyunda üçerli gruplar halinde altı kişi olur. Ortaya şapkalar konur ve şapkalardan birinin altına da yüzük konur. 12 sayı şans verilir, yüzüğün nerede olduğu bulunmaya çalışılır¹³⁰.

¹²⁶ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt Elif Soyfidan'ın Gelini; Serpilköy 76.

¹²⁷ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt Elif Soyfidan'ın Gelini, 22; Serpilköy 76, Y.bademli 94, 97; Tevfik Tıgılı, "İsparta ve Çevresi Köylerine Genel Bir Bakış IV", ÜN, C.11, S. 121-122, Nisan- Mayıs 1944, s. 1683.

¹²⁸ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 10.

¹²⁹ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 22 ; Serpilköy 76 ;Y.bademli 94, 97.

¹³⁰ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 22; Sofular 56

-Yenişarbademli ilçesinde derlediğimiz oyunlar arasında -Dalya: (Kırıktan yapılan topla taşları yıkma oyunu); Gömmeliçelik: (Biri çamurlu yere sopaları saplar diğeri de vurmak suretiyle sopayı çamurdan çıkarmaya çalışır); Kürütmek:(Kibrit kutusunun kağıtları yırtılır, çizginin ötesine geçirilmeye çalışılır. Bir çeşit bowlinge benzemektedir. “Sıgmecik ve saklanbaç da sayabiliriz)¹³¹.

3.2. SÜNNET

Her Müslüman çocuğun sünnet edilmesi şarttır. O yüzdende çocuklar en erken 2,5-3 en geç 11-12 yaşında sünnet edilirler. Önceleri Yörükler para (5-10 lira), bir mendil veya bir sabun karşılığında abdallara ustura ile çocuklarını sünnet ettirirlerdi.

Çocuklar 1-2 gün boyunca yatarlar, yaraya sadece bir toz yani dediklerine göre şap sürülürdü. Günümüzde ise çocuklar yakın ilçelerde veya ildeki sağlık ocaklarında sünnet ettiriliyorlar. Eskiden sünnet düğününü sadece durumu iyi olan aileler yaptırabilirlerdi. Durumu iyi olmayanlar ise denk getiremeyiz diyerek, birleşip bir düğünde birkaç çocuğu birden sünnet ettirirlerdi.

Sünnet edilmeden önce çocuklar köy içinde gezdirilir. Eskiden araba olmadığı için çocuklar ata bindirilip köy içinde tur atarlardı. Yine sünnet kıyafeti de günümüzde alınmaya başlanmıştır. Eskiden sünnet çocuğuna günlük temiz bir kıyafet giydirilirdi. Sünnetlik çocuklar davul, zurna çalınarak evin önüne, dam varsa toprak dama çıkarılıp, bir ihram (dokuma kilim), kilim veya battaniyenin üzerinde ayakta bekletilir. Kutlamaya gelenlerde “arılık olsun” yani “geçmiş olsun” diye para verirler¹³². Sünnetten sonra çocuk yatağına yatırılır, herkes ziyarete gelir. Davar kesilip, mevlüt okutulur yada yemekli düğün yapılır¹³³.

Günümüzde çocuğa kına da yakılır ve bu birgün önce kına gecesinde yapılır. (Bkz.:Ek 4- CD Foto 164-165) Ertesi gün sünnet edilen çocuğun mevlüdü okutulur yemeği verilir ve çocuğa para takılır (Bkz.:Ek 4- CD Foto 166)¹³⁴. Araştırmamız sırasında katıldığımız sünnet düğünlerinde sünnetlik çocuğa kıyafet alındığı,

¹³¹ (Bkz.: Ek 1)- Y.bademli ; M.E. Başer, **a.g.e.**, s.43

¹³² (Bkz.: Ek 1)- Gedikli 49; Etem Ertem;”Sünnet Düğünü”, **ÜN**, C.3, S. 35-36, Şubat- Mart 1937, s. 510-511.

¹³³ (Bkz.: Ek 1)- Yeşilyurt 2, 10, 23.

¹³⁴ (Bkz.: Ek 1)- Serpilköy 76,82 ;Y.bademli 100

yatağının düzenlenip etrafının süslendiği, kınanın yapıldığı görülmüştür. Bu haliyle şehirdeki sünnet düğünlerinden farklı olmadığı da söylenebilir.

3.3. ASKERE GİTME

Askere gidilecek zaman belli olunca asker adayı, bütün akrabalarını tek tek gezer. Akrabalarda asker çocuğun evine ziyarete gelirler. Askere gideceği günün sabahında camide cemaat namaz kılar. Askere gidecek gençler tüm köy halkı tarafından arabaya bindirilip, uğurlanarak vatan hizmetine yollanır.

Sofular köyünde asker adayı arkadaşları ile sazlı sözlü eğlenceler yapar. Tek tek akrabalarını gezer. Akrabalar, komşular da 20 gün öncesinden asker evine ziyarete gelir. Yanlarında çay, şeker, bulgur, asker için atlet, havlu vs. getirirler. Gelenlere çay, kırıntı ikram edilir. (Akşam oturmalarında gelen misafire çerezlerin, meyvelerin konduğu bir sini ikram edilir. Bu siniye de “Kırıntı” adı verilir.) Askere gidilmesine üç gün kala askere gidecek gencin annesi konu komşuyu çağırır, davar kesip bir yemek verir. Birkaç asker gidecekse herkesin ailesi sırasıyla yemek verir. Yemekte çorba, pilav, fasulye, hoşaf, ayran olur. Mevlüt okutulur. Gideceği günün bir gün öncesinde asker hasta ve yaşlı yakınlarını ziyaret ederek ellerini öper. Asker adayı sabahleyin yola çıkacaksa, sabah namazında camiye gider. Camiden çıktıktan sonra köyün girişine (Sofular köyünde “Aşağıpazar” mevkiine) kadar bütün köylü onu yolcu etmek için gider. Toplanan cemaat kibleye karşı döner. İmamın ettiği duaya herkes eşlik eder¹³⁵. Asker otobüse binmeden önce herkesle helalleşir. O gün asker yazda olsa ceket giyer. İsteyenler askerin ceket cebine harçlık koyar. Asker kimin ne kadar para verdiğine bakmaz ve verilen para da hiçbir zaman sayılmaz. Ev halkından bir kişi askerin cebinden bozuk para alır ve askerden gelene kadar saklar. Otobüs giderken dıştan evlilik yoluyla gelen bir kadına su döktürülür. Eğer o yıl bir asker şehit olursa bir daha o kadına su döktürülmez. Önceleri askere yol için azık olarak yufka kızartılır, ufalanır, içine şeker dökülüp paket yapılmış, günümüzde yapılmıyor¹³⁶. Asker evde mendile mani yazar üzerine adını, soyadını, gideceği yeri yazar, ucuna demir para, çikolata, şeker bağlar. Arabaya binince o mendili atar,

¹³⁵ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 65,69.

¹³⁶ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 60, 62.

almak için herkes yarışır. O mendili kim alırsa alsın asker gelene kadar saklar. Eskiden ekmek yapılıp, bir tanesi askerden gelene kadar saklanırmış. Ekmek küflenirse askerin öleceği düşünülürmüş¹³⁷.

-Yine asker tıraşı olduğunda saçından bir tutam alınıp, askerden dönene kadar saklanırmış.

-Sofular köyünün altındaki Çayköy'e giderken yolda bir taş vardır (Sansandere'nin üzerinde). Atlarla veya yaya olarak yolculuk edilirken her askere giden oraya bir ağaç parçası çıkar. Dönüşte gelenler gidip baktığında o ağaç parçası yerinde dururmuş. Ölen olursa onun çıktığı ağacın düştüğü söylenirmiş. Bu yüzden uzun süre kendisinden haber alınamayan insanlar için oraya gidip bakılır, ölüp ölmediğini oradan anırlarmış¹³⁸.

¹³⁷ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 65.

¹³⁸ (Bkz.: Ek 1)- Sofular 65.

3.4. EVLİLİK

Geçiş dönemlerinden biri olan evlilik insan hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Yeni bir aile kurmanın önemi ve kudsiyeti sebebiyle pek çok gelenek evlilik kurumu etrafında şekillenmiştir. Bu bölümde evlilik hakkındaki bilgileri aktarmaya çalışacağız.

Türklerde “*Aile - Oğuş*” kelimesi Orhun kitabelerinde geçer. Yapılan tercümelerinde bu kelimeye çeşitli manalar verilmiştir. “kabile, boy, soy, akraba, nesil ve aile”, Divan’ü Lügat’it Türk’ün tercümesinde “oymak, hısım, akraba” olarak gösterilir. J. Németh’e göre “akraba” A.V.Gabain’e göre “kabile, nesil, akraba”, A.Caferoğlu’na göre “kabile, soy, aile”, G.Clauson’a göre “ailedir” Uygurlarda kan bağı ile bağlı olan küçük birliklere “Oğuş” denildiği ileri sürülmüştür. Oğuş’un “og” veya “ogu” kökünden geldiği ve bugünkü “Ogul” kelimesi ile karşılaştırılmasının mümkün olabileceği belirtilmiştir.

Türklerde aile, kan akrabalığı esasına dayanır. Aile “pederi” tipte, yani baba hukukunun hakim olduğu sistemdir. Aile de evlenerek ayrı ev kuran oğullar arasında en küçük oğlan babasının evinde kalır ve baba ocağını devam ettirir¹³⁹.

“Türklerde dıştan evlenme (exogamie) esastır. Hatta Oğuzlar Anadolu’ya geldikten sonra exogamie yasasına riayet etmişlerdi. İslamiyet’i kabul edip yerleşik hayata geçmiş olan Anadolu Türklerinin düğün adetlerinde, eski göçebe hayatına ait exogamie geleneklerinin izlerini çok açık ve kuvvetli bir şekilde görüyoruz”¹⁴⁰.

“Türk düğünü aile müessesesi tekamül sürecinde muhtelif safhalar geçirdikten sonra, her safhada meydana gelen adetleri içine alarak, muhtelif ve birbirine aykırı unsurlardan mürekkep bir merasim haline gelmiştir. Bu merasimi teşkil eden unsurlardan en mühimi exogamie ve kız kaçırma devrindeki adetleri temsil eden unsurlardır”¹⁴¹.

Eski Türk aile tipinin küçük aile olduğu bazı tarihi kayıt ve müşahedelerle belirlenmektedir. Türklerde aile törenle yapılan evlenme neticesinde kurulurdu.

¹³⁹Abdülkadir Donuk; “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, **İÜ. Ed. Fak. Tarih Dergisi**, S:33, Mart 1980-81, s. 147-168; Mahmut Tezcan “İslam Öncesi ve Sonrası Eski Türk Ailesinin Sosyo- Kültürel Nitelikleri”,**Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri (25-26 Mayıs 1998)**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2000, s. 1-21.

¹⁴⁰Abdülkadir İnan, “ Türk Düğünlerinde Exogamie İzleri” , **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara, TTK, 1987, s. 341-342.

¹⁴¹ **A.g.e.**, s. 349.

“Eski Türkler evlenmeyi “kavuşmak” masdarı ile de ifade ederler. Eski Türk yazıtlarından Suci Yazıtında “*inim yiti, urım üç kızım üç erti ebledim oğlumin; küçük kardeşim yedi, erkek evladım, üç, kızım üç idi; oğlumu evlendirdim*” şeklindeki ifade evliliği taşa kazdırıp, ebedi olarak yaşatacak kadar önemli gördüklerini göstermektedir¹⁴². Radloff Türklerdeki evlilik anlayışının şu şekilde olduğunu belirtmektedir, “yanaklar birbirinden nasıl ayrılmazsa, zırhın yakası nasıl zırhdan kopmazsa, kayın ağacının kabukları ve katları nasıl sağlam ve dikişli, nasıl sık ve bitişik ise, evlilikte öyle idi”¹⁴³.

Evlilik toplumlarda aile oluşumunun temel kurumu olduğu için pek çok tanımı ve farklı şekli mevcuttur. Evlilik tiplerinden bazıları, *Görücü usulü* (Aracılarla yapılan evlilik), *Beşik kertmesi* (Bebekken hatta beşikte iken ailelerin aralarında anlaşıp dünür olmaları), *Kaçma, kaçırma* (Kızın rızası olmadan veya anlaşmalı olarak, kaçarak yapılan evlilik), *Levirat* (Ölen kardeşin karısı ile evlenme), *Sorarat* (Baldızla yapılan evlilik), *Taygeldi* (Dul çocuklu kadın ve çocuklu dul bir erkeğin yaptığı evliliktir. Dul kadının oğlu, dul adamın kızı varsa bazen çocuklarda evlenir. Anne ve babaları evlendiğinde üvey kardeş olacakları için önce çocuklar evlendirilir). *Oturakalma* (Kızın çeyiz bohçasını alıp oğlan evine kaçması), *Berdel* (Daha çok Doğu Anadolu ve civarında görülen bir evlilik tipidir. Aile kızını ve oğlunu karşı ailenin kızı ve oğlu ile evlendirir. Yani kızını verir, gelin alır. Oğlunu verir, damat alır. Bu sayede başlık sorunu ortadan kalkmış olur. Aynı zamanda bir evliliğin yürümemesi diğer evliliğinde son bulması anlamına geleceği için toplumsal yapıyı düzenleyici bir uygulama olarak da yapılmaktadır). *Kuma getirme* (Evli olduğu halde eşinin kısır olması ya da işlere yetişememesi gibi sebeplerden alınan ikinci eş) Karakalpaklarda kumaya “*kündes*” denir. Hiç çocuğu olmayana, “*tu, tul, dul, jesir*” denir. (Savaşta eşi ölen kadına da dul denir)¹⁴⁴, *İçgüveysi* (Damadın kız evinde yaşamasını öngören evlilik türüdür). Bunun dışında farklı şekillerde yapılan evlilikler vardır ve her geçen gün yenileri de ortaya çıkmaktadır.

Araştırma yaptığımız bölgede Yörükler uzun yıllar sadece dini nikahla evlenmişlerdir. Bunun en büyük sebebi de yılın belli dönemlerinde yer değiştirmeleri

¹⁴² M. Uydu, **a.g.e.**, s. 125.

¹⁴³ **A.g.e.**, s. 127.

¹⁴⁴ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s.71.

ve merkezden uzak olmalarıdır. Evliliklerin büyük bir çoğunluğu aynı aşiretten yapılan akraba evlilikleridir. Toplumsal yapıda iç içe, kurulu bir düzen olduğu için herkes birbirini tanır ve gayri ahlaki durumlar yaşanmaz. Yapılan evliliklerde öteden beri tek eşli evlilik hakimdir. Ancak kuma getirme iki kuşak öncesine kadar bölgede görülmektedir. Hatta üzerine kuma getirtmemek için kadınlar birtakım batıl, itikat (*ırvasa*) olarak kabul edilen davranışlara dikkat etmişlerdir. Bu bilgiler inançlar bölümünde detaylı olarak aktarılacaktır. Günümüzde tek eşli evlilikler yapıldığı söylenmektedir. Ancak görüştüğümüz Yörüklerden birinin birden fazla eşi vardır.

Evlilik sonucunda bir aile kendi kızını başka bir aileye verir, kendisi de yeni bir ferdi ailesine katar. Yani kızlar takas edilir. Birlikte sürdürülen bir hayatta gelin çok büyük önem taşır. Bu yüzden seçiminde büyük bir hassasiyet gösterilir. Yörüklerde büyüklerin sözlerine çok önem verilir, onların hayat tecrübelerine güvenilir ve kanaatleri kanun gibi takip edilir. Bu sayede toplumsal yapı korunur ve kurulu yapı işlemeye devam eder. Evlilik gibi önemli bir karar alınırken kişisel beğenilerden, duygulardan öte ailenin ve neslin devamlılığına önem verilir. Belki de bu sebeple evlenme vaktine erkek adına anne ve babası karar verdiği gibi, evlenilecek gelin adayını da kendileri, ailelerine uygun şekilde seçerler. Anne ve babaya saygı gereği evlatlar alınan karara uymak zorunda kalırlar. Bazı erkekler eğer sevdikleri biri varsa bazen annelerine bazen de arkadaşlarına söyler onlar da annesine iletirler. Annesi de babaya durumu bildirir. Ama “*ben o kızla evlenmek istiyorum*” diye diretemez, son kararı aile verir.

Gelin adayı belirlenmeden önce kadınlar oğullarına, ailelerine yakışır kızları bulmak için etrafı dikkatle gözlerler. Eskiden kadınlar gelin olacak kızları ekin tarlasında, mal güderken, çeşme başında beğenirlermiş. Kız adayını seçerken toplumun belirlediği ve uyulması gerekli görülen şartlara bakılır, belli özellikler aranır.

Y.bademli merkezde ise özellikle gönül meseleleri için arabuluculuk yapan komşular olur. Bu kişiler “*şu kızın huyu güzel, sizin aileye yaraşır*” vs. gibi erkek annesine bilgiler verirler, aileler aralarında anlaşır. Gelinlik çağına gelmiş kızlara fikri sorulmaz. Sorulduğu zamanda kızın “*anam babam bilir*” demesi beklenir.

Günümüzde gençler konuşup, görüşüp anlaştıktan sonra aralarında evliliğe karar veriyorlar. Görüştüğümüz çoğu kişi de bu durumdan çok şikayetçi. “*biz*

evlendiğimiz adamı gerdek günü görürdük şimdi herşey değişti” diyerek, cep telefonları yüzünden çocuklarını denetlemekte zorlandıklarını söylüyorlar ¹⁴⁵.

Yörede eskiden yapılan evliliklerden birisi de “*beşik kertmesi*” idi. Birbirlerini seven aileler yeni doğmuş bebeklerini daha beşikte iken birbirlerine isterler. Buna beşik kertmesi denir. Sembolik olarak beşiğin ağacına bıçakla bir çizgi çizilir, böylece kertilmiş olur ve çocuklar sözlenmiş sayılır. Eskiden beşik kertmesi evliliklerin çoğunun gerçekleştiği, evlenmekten vazgeçenlerin çok az olduğu söylenmiştir. Günümüzde böyle bir uygulama yapılmamaktadır¹⁴⁶. Karakalpaklarda da beşik kertmesi vardır ama çocuklar büyüdüklerinde bu akite fazla itibar etmemektedirler. Kumuklarda ve Avarlarda “Beşik kertme” yöntemi ile evlilik geçmişte var iken şimdi hatıraları kalmıştır. Kumuk Türkleri Beşik kertmeye “*beşikten belgilenen*” demektedirler. Nogay Türklerinde “söz vermek” çok önemlidir. Çocuk doğduğunda “*beşik kertmesi*” yapılan gençler için “*sözü verilmiş*” denir¹⁴⁷. Hakas Türklerinde yapılan beşik kertmesine “*göbek kertmesi*”de denir. Düğünleri oluncaya kadar erkek evi kız evine çeşitli hediyeler yollar. Bu geleneğe de “*pas attıg arağa*” denir. Bu misafir ağırlama törenlerinde erkek evi kız evine şarap, yağ, taklan, koyun, at, tütün vs. götürür. Kız büyüyene kadar erkek evinden yeterince hediye geldiği için evlenildiğinde erkek tarafı başlık ödemez ¹⁴⁸.

Yörük yaşamında önemli yer tutan ve hala günümüzde de süren evlilik tiplerinden biri de “*kaçma- kaçırma*”dır. “Gagavuzlarda kız kaçırma durumlarında kaçırma şekline göre farklı adlar verilir. “Gelini kapmak”, “kavramak”, “kaçkın” diye isimlendirilir. Bu gelenek Azerbaycan’ın şimal-garb bölgelerinde (Gazah, Tavuz, Akstafa vs.) günümüzde de devam etmektedir. Hakaslarda kız kaçırılmasına “tuhtam” denir. Kız kaçırma nedeni ise daha çok ekonomik sebeplere dayanır”¹⁴⁹.

“Karakalpaklarda evliliklerin yüzde doksanı kız kaçırma veya kızın kaçması yöntemiyle olmaktadır. Dağıstan’da Tabasaranlarda kız kaçırmaya “kız çalmak” denir¹⁵⁰. Eskiden yapılan evliliklerde evlilik yaşı kızlarda 12’lere, erkeklerde ise

¹⁴⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 22; Gedikli 40; Serpilköy 80,84 ; Y.bademli 91,93, 99.

¹⁴⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10; M.Eröz, **a.g.e.**, s. 55.

¹⁴⁷ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 71,104,135.

¹⁴⁸ Güllü Yoloğlu, **Türklerin Aile Merasimleri**, aktaran: Aljira Topalova, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay.,1999, s. 35.

¹⁴⁹ **A.g.e.**, s. 41,43.

¹⁵⁰ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 71,109.

16'lara kadar inmektedir. Evlilik çağına gelmiş kız ve erkekler birbirleri ile konuşmazlar hatta nişanlı olsalar bile birbirlerini görünce kaçarlar¹⁵¹. Ama ailesinin kararına rağmen gönlüne ferman dinletemeyen kişiler “kaçma,kaçırma”türü evlilik yaparlar.

Yeşilyurt köyünden Elif Soyfidan'ın “Kızın gözü oğlanı tuttu mu gitmiştir gari. Bir gürleşirler, bir zırlaşırlar. Bir tekiş, bir nizam orta yolu bulurlar düzeltirler er geç”diyerek “kaçma- kaçırma”nın ne kadar olağan karşılandığını göstermektedir. Bununla birlikte kızın gönlü olmaksızın kaçırma olaylarıyla da karşılaşanlar olmuştur. Her ne kadar kaçma- kaçırma hoş görülen bir evlilik şekli değilse de kimse yadırgamaz. Çünkü sıkça aynı durumlarla karşılaşılmıştır. Hatta günümüzde bile “kaçma- kaçırma” görülmektedir. “Kaçma- kaçırma”ların bir kısmı kızın ailesinin rızasını alamamaktan, bir kısmı da ekonomik sebeplerden kaynaklanmaktadır. Ağırılık (başlık) için verecek kadar parası olmayan, düğün yapamayacak durumda olan insanlarda kaçırma yolunu tercih ederler. Kaçma- kaçırma olduktan sonra 3-6 ay ailelerin küs kaldığı sonra er geç orta yolun bulunduğu söylenir. Hatta başlık verilirse aileler çok daha çabuk barışırlar. Yörüklerin kaçma- kaçırma ile ilgili anlattıkları birçok hikayeleri vardır. Bu hikayelerden biri şöyledir:

“Yörüğün biri 1935'lerde ikinci eş olarak birini kaçıırken kadına “benim evim 40 pencereli konak, birkez gittiğimiz tuvalete bir daha gitmeyiz, evimizi bir süpürdüğümüz süpürgeyle bir daha süpürmeyiz” demiş. Kadında inanıp kaçmış. Çadıra geldiklerinde 40 delikli çadır, tuvalet için ormanda farklı yerlere gidildiğini, evi süpürmek için her seferinde farklı ardıç dalı kullanıldığını görmüş”¹⁵².

Yörükler genellikle genç yaşlarda evlenirler. 15 yaşından sonra bir kız için evlilik vakti gelmiş demektir. Sofular köyünde dinlediğimiz manide Yörüklerin “yaş”lara ilişkin yorumları görülmektedir.

Onbirinde mah(ay) yüzüne bakılır.

Onikisinde kızın kahri çekilir.

Onüçünde ak gül olur açılır.

Ondördünde her bir yanı bal olur.

¹⁵¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 22; Sofular 53; Serpilköy 84; Y.bademli 93.

¹⁵² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 19, 22, 23; Gedikli 36, 43; Y.bademli 99; M.Eröz, a.g.e., s. 54.

Onbeşinde sevda düşer başına.
Onaltısında yarlar girer düşüne.
Onyedide gezer kendi başına.
Onsekizinde gayet yüksekten uçar.
Ondokuzunda

Yirmisinde de sevdiğinden vazgeçer. (Bu maninin çok daha ileri yaşlara kadar devam ettiğini öğrenmemize rağmen, bu kadarını kaydedebildik) ¹⁵³.

Evlilikte kızın ailesi de en az kız kadar önemlidir. Bu yüzden de çirkin, fakir, huyu seilmeyen bir adamın kızını kimse gelin olarak istemez. Evlenemeyen kızlara evde kalmış, “*kalgın*” derler. Evde kalan kızların arkalarından konuşulur, dedikoduları yapılır¹⁵⁴. Eskiden 20 yaşında bir kız evde kalmış sayılırdı. “**20 yaşında kız ya erde, ya yerde**” denilir¹⁵⁵. Kız 20 yaşını geçerse “*kızın kapıda*”, “*evinde domuz eti pişiyor*” gibi sözler söylenir. Kız çocukları ev işlerini, ekmek pişirmeyi ve yemek yapmayı çok erken yaşlardan başlayarak öğrenirler. Günümüzde bile evin genç bekar kızı evde kalarak çamaşır, bulaşık ve yemek işleri ile uğraşır.

Evlenme çağı gelmiş bir kızın isteyeni yoksa, bahtını, kısmetini açmak için Yenişarbademli ilçesinde, Cuma namazından önce sela verilirken “***kamı bulaşmadık bir kişiye***” yani akrabası olmayan bir kişiye bir ip verilip 40 düğüm attırılır. Cuma namazı bitip insanlar camiden çıkana kadar genç kız düğümleri açarsa kısmetinin açılacağına inanılır. Bu kısmet açma adeti ilçede devam etmektedir. Avarlar’da evlenecek kızların kısmetlerinin açmak için türbelere gidilip, dua edilir. Muska yaptırılır. “*Kısmet sormak*” için falcıya gidip fal baktırılır ¹⁵⁶.

Günümüzde evlilik yaşında bir artış görülmektedir. Araştırma yaptığımız bölgede 26 yaşında bekar kızlarla karşılaşmıştır. Evlilikteki gecikme nedenlerine baktığımızda ekonomik sıkıntılar, iş bulmakta yaşanan güçlükler, okuma oranındaki

¹⁵³ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 60; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 277, Karacaoğlanın yaşları konu olan türküsünü aktarır.

¹⁵⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

¹⁵⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

¹⁵⁶ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100; Nasuh, Günay, “Eğirdir’de Yaşayan Halk İnançları” **Tarihi Kültürel, Ekonomik Yönleriyle Eğirdir I.Eğirdir Sempozyumu (31 Ağustos-1 Eylül 2001)**, Isparta,s. 408; Haşım Keskin, “Isparta ve Civarında Yaşayan Halk İnanışları”, Isparta, SDÜ Felsefe ve Din Bilimleri A.B.D., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1998, s. 60; Nail Tan, “Evlenemeyen Kızların Bahtını Açma Pratiği”, **Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1976**, Ankara, K.B., 1977, s. 214-216; Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 123.

artış, askere giden erkeğin evlilik için daha kabul görür olması gösterilebilir. Medeni kanundaki uygulamalar sebebiyle resmi nikah için gereken 18 yaşı doldurulmadan yapılan evliliklerle de artık çok fazla karşılaşılmamaktadır. Ayrıca çalışma yaptığımız bazı köylerde gençlerin köy dışından bir kısmeti tercih ettiklerini gözlemledik. Kendi köylerindeki kızları, erkekleri beğenmediklerini söyleyenlerle karşılaştık. Bu durum belki de yakın büyümeleri ile alakalı olabilir. Yörük köylerinde köylülerin çoğu birbirleri ile akraba oldukları için büyükler bir arada olmaya alışmışlar. Kızlarının, torunların yaban ele gitmesini yani dışardan biri ile evlenmesini istemiyorlar çünkü o zaman köyünden, ailesinden ve töresinden kopacağına inanıyorlar. Ama gençler dışardan gelen kısımetlere daha sıcak bakıyor. Bunda köyden kurtulma isteği olabileceği gibi, farklı çevrelere girme, hayatını değiştirme arzusu da olabilir. Ön araştırma yaptığımız sırada Sofular köyünde bir köy içi düğüne rastladığımızda çok şanslı olduğumuzu, köy içi düğünlerin artık çok nadir görüldüğünü söylediler.

Belirlenen gelin adayının öncelikle hareketlerine bakılır. Akli başında, ağırbaşlı olması arzu edilir. Evine bağlı, gözü dışarıda olmayan, dürüst, iyi ahlaklı, saygılı, işlek, tertipli, hamarat olmasına, elinin, ayağının temizliğine, iş bilirliğine, aileye uygunluğuna bakılır. Kızın güzel olması tercih edilse de şartlardan biri değildir. Kızın soy, sop, sülale ve ailesine de bakılıp karar verilir.

Sofularda bir kaynana gelin adayının hayırlı olup olmadığını anlamak için tuzla niyet etmiş. Bir kilo tuzun ne kadar sürede bittiğine bakmış ve bu süre zarfında mala (hayvana) zarar gelmeyince bu kızın hayırlı olduğuna karar vermiş¹⁵⁷.

Yörüklerde evliliği şansa bırakmamak için daha çok akraba evliliği tercih edilir. Böylece gelinin yeni ailesine alışması daha kısa zaman almakta ve birbirlerinin huyunu suyunu bildikleri için de anlaşmakta zorluk çekmemektedirler. Yörükler uzun yıllar Yörük dışında kimseye, kendi köylüsü olsa bile kız vermemişlerdir. Ancak son yirmi yıldır Yörük olmayan kişilerle de evlilikler yapılmaktadır. Yörüklerin köylüler hakkında fikirleri olduğu gibi köylülerinde Yörükler hakkında bazı fikirleri vardır. Bu durumu anlatan bir hikayede, Yörük

¹⁵⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 19, 22; Sofular 53; Zeki Oğuz, **Yaylaların Özgür Çocukları**, Konya, 2004, s.18.

olmayan bir kız bir yörüğe kaçar, babası kızına:

“a kızım haytanın pisine

Çakalın sesine

Honamlının süsüne mi kandında kaçtın” diye sormuş.

Bununla birlikte Yörüklerin diğer Yörük aşiretlerini nasıl gördüklerine baktığımızda: Serpilköy’de Hacı Musa Kanlı " *Yörükler arasında Sarıkeçili yörüğü en dürüstüdür. Eski Yörük’te memleketin en evvelki yörüğüdür. Hayta, Kötekli, Karakoyunlu onları bırak, Honamlı da var. Kız alırken bazı yörüklere kız verilmez, çünkü ille nesline çeker. Neslin iyiye insanoğlu o nesline çeker”* demektedir. Bu sebeple Yörükler genellikle kendi oymağından, sülalesinden olanları tercih ederler. Yeşilyurt’tan Mehmet Önder; *”Honamlılar eski konup göçenler eski akrabalar olarak Hacı Mustafa, Hacı Hüseyin, Hacı Celil, Hacı İmam, Hacı Müdür, Hacı Ahmet, Osman Ağa.....bunlar hepsi eski adamlar. Hepsi aynı sülale. Kızı verirken Honamlı olması yeter, sülalesine bakılmaz”* demektedir

Gedikli’de Hasan Çiçek’te *“...mesela ben Ali ağanın kızını isteyecen fakat oğlanla kız birbirlerini bilmiyorlar. Ayı göçüyoruz fakat bize yarayan bir kız işlek olur, gözü dışarıda olmaz, namusludur ne derler eskiden döşek çiğnemiş derler. Gelen misafire hizmet ederken döşeğe basar diye, hizmet etmesini bilir manasında. Akraba evliliğini sakıncalı görüyorlar ama bir şey olmaz. Sakınca var mesela burda iki gelin bir çadırda yaşıyorlar birbirinin çocuğunu karanlıkta görmeden emdirebiliyor o zaman emişiklik hasıl oluyor. Akraba evliliğinin sakıncası o. Emişik (süt kardeşi) bahsi olmazsa amca, teyze, hala kızı ile evlenilir.”* demektedir.

Y.bademli ‘de ise önceden yakın akraba evliliğinin mal bölünmesin, tanıdık olsun, ileride bize bakar vs. gibi gerekçelerle yapıldığı aktarılmıştır ¹⁵⁸.

Kadınlar uzaktan gelin adayının hareketlerine, davranışlarına bakıp, sorup soruşturduktan sonra eskiden kızların çadırına şimdilerde evine misafir olarak

¹⁵⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ,22 ,23 Gedikli 36; Serpilköy 78, 83; Y.bademli 91, H. Albayrak, a.g.e., s. 53; Ziya Kazıcı, “Yörüklerde Kız İsteme Adetleri Üzerine Bir Deneme” **Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri (25-26 Mayıs 1998)**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2000, s. 207-212, kendisi de Yörük olan Em. Öğretmen Sümer Şenol’un, Anamas (Sorkun ve Çayır) yaylası Yörüklerinin gelin adayı beğenme sırasında yaptıkları uygulamalar hakkında verdiği bilgiler aktarılmaktadır; Tevfik Tıgılı; “Köy Düğünü” **ÜN**, C.13, S:148-150, Ekim-Aralık 1946, s. 2045; Bkz.: Hamit Zübeyr Koşay, **Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, Ankara, Maarif Matbaası, s. 24-28.

oturmaya giderler. Bu aşamada ne kızın ne kız evinin ne de oğullarının ziyaretin amacı hakkında bilgileri olmaz sadece komşu ziyareti olarak görülür. Kız evi, gelen misafire ikramda bulunurken kadınlar çadırın / evin tertibine, düzenine bakarlar çünkü evin tertibinden evin kızı sorumludur. Çadırdaki kızın temizliğini anlamak için çadırın etrafındaki tertibe, dimi (yiyecek) çuvallarının ağzında un vs. olup olmadığına bakılır. Ekmek yoğururken kullanılan senitte (hamur teknesi), ekmek şişinde ve oklavasında hamur kalmış mı diye dikkat edilir. Peynir derilerinin temiz olup olmadığına dikkat edilir eğer pis olursa “*bu kız kel*” derler.

Gelen kadınlar ayrıca çeşitli numaralarla genç kızı test ederler. Keçenin üstünde güğümlere (ibriklere) su kattırılır (doldurtmak) eğer yere su dökülürse, kız bardağı taşıyorsa bu kız daha olmamış derler. Gelin görmeye gelenler “*Ah çok başım ağrıyor, ya da karnım ağrıyor senitte (hamur yoğrulan tahta tekne) hamur varsa başıma koyayım ya da karnıma sarayım iyi gelir*” diyerek kızı teste tabi tutarlar. Eğer kız senitten hamur getirirse o kız yaramaz diye düşünülür. Çünkü ekmek yapıldıktan sonra ekmek senitinin iyice temizlenmesi gerekir. Eğer hamur varsa temizlemediği sonucu çıkarılır.

Günümüzde gelin olması düşünülen kızın evinin temizliğine bakılır. Evin düzenine, mutfağına bakılır, kızın ikramına dikkat edilir. Kapıların altına, ocakların içine vs bakılır. Eve gelenler ellerindeki örgü yumağını divanın altına doğru kaçırıp altı batık mı (pis mi) diye bakarlar. Sofra altına serilen bezlere ve camın temiz olup olmadığına, minderlerin altına bakılır. Evde hasır varsa kaldırıp altında toz var mı diye dikkat edilir. Eğer pis çıkarsa “*Ondan vazgeç evi sıvancak, ocağı kuvangaç*”, temiz görürlerse de “*senin eve dünür gelir*” derler. Ortalığa bir eşya koyup kız kaldıracak mı diye dikkat edilir, ayak altındaki eşyayı kaldırırca tertipli bir kız derler. Eğer bu aşamada başarıyla tamamlanırsa artık kızı istemeye karar verirler. Kadın istediği kızı eşine söyler ve kız isteme aşamasına gelinir¹⁵⁹.

3.4.1. Kız İsteme

Kızı istemeye karar verildikten sonra akrabalarından biri kız evine dünürcü geleceklerini haber verir. Sonrasında erkek tarafından oğlanın babası, dayısı, amcası,

¹⁵⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 19, 22, 29; Sofular 53; Serpilköy 84; Y.bademli 91, 93, 106.

hitabeti iyi birisiyle kız evine gider. Eskiden ilk görüşme erkekler arasında yapılır, kadınlar gitmezdi. Genellikle kızı istemeye mübarek gün nazarıyla Gagauzlarda da olduğu gibi Perşembe ve Pazar günleri akşam saatlerinde gidilir¹⁶⁰. Akşam gitmelerinin en büyük sebebi bütün ailenin evde olmasıdır, daha da önemlisi çok kişi duyup, görmesin, laf olmasın diye dikkat edilmesidir. Konuşma sırasında geliş amacı açıklanır. Erkeğin babası “*Allah’ın emri, peygamberin kavli ile size akraba olmaya geldik, senin kızını benim oğluma istemeye geldim*” der. Kız evi kızını vermeye niyetli olsa bile ilk gelişte kızın verildiği görülmemiştir. Eğer kız tarafı “*biz bir düşünelim siz bir daha uğrayın derse*” bu hareket erkek tarafında olumlu karşılanır, 2-3 gün sonra tekrar gidilir. Baba kızını vermek istemiyorsa “*ben kızımı vermeyeceğim, kızımız küçük, daha önünde evlenmemiş ablası var, nasibini başka yerden ara benim kız sana olmaz*” gibi sözlerle bir daha gelmeyin der ve mesele orada kapanır. Eğer olumlu tavır sürüyorsa birkaç sefer daha gidildikten sonra gelenler arasında bir kişi “*arkadaş yeter gari yav olacaksa olacak, olmayacaksa keçiye gidecem*” gibi esprilerle söze başlar. Artık kızın verilmesine karar verilir ise kızın babası “*Allah’ın emri ile kızımı verdim*” der.

Bütün bu kız isteme aşaması boyunca kız tarafı evliliğe ilişkin olumlu veya olumsuz bir yorumda bulunmazsa erkek tarafı düşüncelerini anlamak için bir takım davranışları takip eder. “*Olacak, pişecek, yenecek aş buhurundan belli olur*” atasözünde anlatıldığı gibi “*insanların düşünceleri davranışlarından, konuşmalarından anlaşılır*” derler. Kız tarafının ikramda bulunmaması bir göstergedir. Kızını vermek istemediği halde misafir oldukları için nezaketen ikramda bulunanlar olduğu gibi, ikram edilen çaya tuz atanların da olduğu vakidir. Eskiden servis kıza yaptırılmaz, evden biri yapar, kız mümkün olduğunca gösterilmezdi. Erkek tarafı giderken ayakkabılarına dikkat eder. Eğer ayakkabılar düzenli konmamış, çevrilmemiş, olduğu gibi bırakılmışsa kız evinin çokta istekli olmadığı sonucu çıkarılır. Hatta ayakkabıları fırlatıp atanların, ayakkabının içine tuz veya su dökenlerin, hayvanın, eşeğin kuyruğunu kesip koyanların da görüldüğü söylenir.

Y.bademli ilçesinde kız beğenilirse kız evine ilk önce erkeğin teyzesi, halası gider, aileden kimse gitmez. Bu durumu “*Hanımlar pişirir arayı erkekler bitirir*”

¹⁶⁰ G. Yoloğlu, a.g.e., s. 29.

diye tarif ederler. Geliş amaçlarını açıklayıp, dünürücü geleceklerini söylerler. Kız tarafı gelecek aileyi istemiyorsa “*bizim satılık kızımız yok diyerek*” baştan reddeder. Kızı istemeye erkek tarafından erkeğin emmisi, dayısı, babası, ailede büyük kim varsa gider. Şimdi yapılan evliliklerde sadece oğlanın kendi ailesi gidiyor, akrabalar sonradan öğreniyor diye şikayet ediyorlar.

Kıza sorarlar kız sukut ederse “*sukut ikrardan gelir*”, seslenmedi demek ki gönlü var, “*çemkir ederse (surat ederse)*” bu iş olmaz derler. Erkek tarafı en az üç kez kızı istemeye gider. Kız tarafı tabii ki müsaade ister “*azcık düşünelim 1-2 gün sonra bir daha gelin, hısım akrabama bir danışayım*” der. Kız tarafının düşünelim diyerek işi uzatmasının, erkek tarafını birkaç kere getirtmesinin sebebi, ilerde olabilecek gelin kaynana tartışmasında lafa meydan vermemek içindir.

Eğer kız hemen verilirse kaynana “*Ben seni ala yağlığıyla mı okudum, baban bir seferde verdi.*”, “*baban seni vermek için bahane arıyormuş*” “*seni bir kerede aldım, gele gele ayakkabıyı mı eskittim*” diyebilir.

Eğer kız geç verilirse “*Ayakkabımı eskittim gide gele der*”.

Şimdiki düğünlerde erkek tarafı “*Evvel Allah yazdıysa, çocuklarda birbirini sever, beğenir, sizde muvafakat ederseniz bu iş olur*” derler. Erkek tarafının getirdiği lokum, bisküvi ya da günümüzde getirdikleri çay, şeker, çikolata kızı vermek istemezlerse oğlan tarafına geri verilir. Günümüzde eğer karar olumluysa çay, kahve ikramını kız yapar. Suda, kahvede ve çayda dudak payına çok önem verilir. Tabağa döküldü ise tabağa atıştırdı diye düşüneceklerinden dikkat edilir ¹⁶¹.

Bütün bu gelme gitmelerin sonunda kız verildi ise bu olaya “*Kız bitirme*” denir. Kız bitirmede erkek tarafının yanında getirdiği şerbet kız tarafından bir kişi ile ikram edilir. Kızın müstakbel kayınvalidesi de gelin adayının başına yazma atar.

Gedikli köyünde kız bittiğinde ki bu evliliğin ilk nişanesidir. Kaynana kıza yazma veya nişanladığını gösteren ortasına düğüm atılmış bir mendil verir. Bu mendil düğümleince kız sözlenmiş olur. Eğer evleneceği erkek askerliğini yapmamışsa gelene kadar bekler. Hatta Gedikli köyünden Şerife Uzun halk arasında kız bitirme için önceleri “*Bir sığır pisliğine kız nişanladım da durdu yedi sene*”

¹⁶¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19, 22, 27, 29; Gedikli 36, 40, 49; Sofular 53; Serpilköy 80, 84; Y.bademli; 91, 93, 99, 106; H. Albayrak, a.g.e., s. 54-55.

dendiğini söylemiştir. Eskiden yüzük vs. olmadığı için sadece yazma verilirdi.

Serpilköy’de kız bitirilince eskiden “*çingen bileziği*”, pullu boncuklu kese takılır. 1-2 gün sonra kaynana geline yağlık verir ve geline renk renk ipekli graplardan örterdi.

Günümüz düğünlerinde kız bitirmede ağız tadı olsun diye (şerbetin yapımı vakit aldığı için) çay içilir, şeker, lokum, bisküvi yenir. Sütçüler’e ya da Isparta’ya gidip sarrafta yüzük takılır.

Y. bademli ilçesinde “kız bitince” söz aldık denir. Kız gelenlerin elini öper gelenlerde kıza para verir. Ertesi gün oğlan evinden “*danışığa gelirler*”. Gelirken bir bohça hazırlanır. İçinde gelin kıza, annesine, kız kardeşlerine yazma, babasına sigara vs. getirilir. Ayrıca bohçada fındık, fıstık türü kuruyemiş olur. Kız bohçayla gelenlerin ellerini öper onlar da kıza bakır bilezik takar bazısı para verir. Kız tarafı gelenlere yemek verir ¹⁶².

Eskiden sözle düğün arasında hiçbir şey yapılmazdı. Günümüzde aradaki süre uzayacaksa ya da kız tarafı isterse nişan yapılır.

3.4.1.1. Ağırılık- Başlık

“Kalın: Oğlan evinin müşterek bir malı ve parasıdır... Kız evinde kalan bir mal veya depozittir”, “Başlık ana hatlarıyla, damat veya çok defa ailesi tarafından gelin kızın ailesine, yapılan yardıma Azerbaycan’da başlığ, Orta Asya’da “kalım”(kalın) denilir”¹⁶³. Kitab-ı Dede Korkut kitabında da başlık geleneğine yer verilir. “*Kanlı goca oğlu Ganturalı boyını beyan eder, hanım hey hey!*” boyunda baba oğluna şöyle der: “*Gız görmek senden, malrızg vermek benden*”. Radloff, Altaylıların düğün adetlerinden bahsederken kalın için şunları söylemektedir “ kalın güvey tarafından verilecek para veya hayvandır. Kısacası bir “evlilik ödemesi” olarak tanımlanabilir”.

¹⁶² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 19, 27,29; Gedikli 36, 40, 49; Sofular 53; Serpilköy 80, 84; Y.bademli 91, 93, 99, 100, 05.08.2004, H. Albayrak, a.g.e., s. 54-55.

¹⁶³ Bahaeddin, Ögel “Türklerde Kalın ve Başlık”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongre Bildirileri**, C. IV, Ankara, G.Ü.B.Y.Y.O. Basımevi, 1982, s. 393; Güllü Yoloğlu, a.g.e., s. 42; M. Uydu, a.g.e., s. 139, W.Radloff, **Sibirya’dan Seçmeler**, Çev. Ahmet Temir, Tecrübe Eserler Dizisi 54, Ankara, Sevinç matbaası, 1986, s. 176-177; Bkz.: Nermin Erdentuğ; “Yeryüzünde İnsan Topluluklarında Başlık” **Türk Folkloru Araştırmaları Yıllığı - Belleten (1974)**, s. 69-80

Kız bitirmeden yani söz kesildikten sonra eskiden erkekler toplanıp başlık parasının miktarını konuşurlardı. Çalışma yaptığımız köylerde başlık geleneği 20 yıl öncesine kadar görülmektedir. Y.bademli’de başlık geleneği uygulanmamaktadır. Başlıkla birlikte kız evinin istekleri, takılacak altınlar ve düğün tarihi belirlenir.

Başlık olarak mal (hayvan) verilmez, altın takılır. Başlık kız evine yapılmış bir yardımdır, aynı zamanda bir prestij unsurudur. Para miktarı ile kıza verilen değer eş tutulur. Başlık parası belirlenirken pazarlık yapıp orta yol bulunur. Kızın yaşı küçükse alınan başlık parası daha fazla olur. Başlık direkt kızın babasına verilir.

Başlık parası ile ilgili anlatılan hikayelerden birini Yeşilyurt’lu Mehmet Önder’den dinledik: *“Başlık parası zamanında ticaret yapan 3-4 genç bir Yörük çadırına misafir olmuşlar. Açlar, uzun yoldan gelmişler. Çadıra gelip oturmuşlar. Yörük kadını önce çay, kahve ikramında bulunmuş. “Yenge” demişler “sizde ekmek yerine su mu verirler”. Kadın işime karıştınız diye alınmış ama cevapsız kalmış. O ikramı yaptıktan sonra yemeklerini hazırlamış buyurun diyerek vermiş. Başlık parası gündeme gelmiş. “Yenge sizde başlık parası kaç liradır” deyince kadının beklediği cevap hakkı gelmiş “1000 liradır” demiş, “ne yapıyorsun” diye feryat etmişler. Kadın “sizde kaç paradır” diye sormuş. Gençler “100-150 lira” demişler ki o dönemde bu iyi para imiş, kadın “belli belli ucuza satılan hanımlardan sizin gibi sabırsız evlat doğar” demiş¹⁶⁴.*

Ayrıca geline ne kadar altın takacağı tespit edilir. Gelin olacak kıza gizlice ne kadar altın istediği sorulur. Eskiden yüzük, bilezik olmadığı için Osmanlı sarı altını alınırdı. Ortada büyük bir tane kenarlarda da beşer tane toplam onbir adet altın kızın boynuna takılır. Ayrıca fese takmak için 4 baş altını, 20 tane ikilik istenir. Kıza verilen altınları, kız tarafı evlilikten cayarsa geri verir, oğlan tarafı cayarsa altınlar kız evinde kalır. Günümüzde 6 ay veya 1 sene sonra düğün yapılacaksa yüzük takılır. Bu süre zarfında bayramlarda geline “boydan” (bütün elbise) alınır ve takı takılır¹⁶⁵.

¹⁶⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 7,10, 19, 22, 27, 29; Gedikli 36; Sofular 53, 61; Serpilköy 84; Y. bademli 91, 99.

¹⁶⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,10,22, 29; Gedikli 40; Y.bademli 91, 99.

3.4.2. Nişan

Eski Yörük düğünlerinde sözle düğün arasında hiçbir kutlama yapılmazdı. Söz kesildikten sonra düğün gününe karar verilir ve düğün yapılır. Ancak günümüzde köylerde nişan da yapılmaktadır.

Y.bademli ilçesinde küçük ve büyük nişan yapılmaktadır. Küçük nişana “*ağız tadı*”da denir. Ağız tadı kız evinin isteği ile sözden 1-2 gün sonra yapılır. Düğün salonunda ya da üstü kapalı boş bir alanda kız ve erkek tarafından çağrılan kadınlar toplanır. Gelenlere sinilerde domates, soğan, biber, peynir, zeytin gibi kahvaltılıkların yanında “*haşhaşlı hamur*” olarak ta geçen “*kömbe*” ikram edilir, arkasında da tatlı verilir. Tatlı her şeyin tatlılıkla gitmesi, aksilik çıkmaması için verilir. İkrandan sonra kadınlar aralarında tef çalarak oynayıp, eğlenirler. En son gelin kız oynar gelenlerin elini öper, yakın akraba da para takar. İlçede eskiden yoksulluk olduğu zamanlarda gelin kıza fermana, peştamal türü elbise, boncuksuz yazma alınırdı. Yüzük olmadığı içinde sadece fesine sandıklı altını türünden altın takılırdı. Eğer zengin ise fesinin ortasına sarı lira takılırdı. Şimdi erkek tarafı kıza altın yüzük, küpe, saat, kolye takmaktadır. Evdekilere hediye ve kuruyemiş alınır. Kıza erkek tarafından getirilen elbise giydirilir. Kadınların tef eşliğinde oynamaları bittikten sonra akşam ilerleyen saatlerde damat çağrılır. Damatta yanında varsa erkek kardeşiyle, akrabadan genç erkeklerle gelir. Gelinle damadın fatiha süresi okunarak yüzükleri takılır. Eğer ağız tadı yapılmazsa yüzükler nişanda takılır. Gelinle damat gelenlerin elini öper, çıkışta gelenlere lokum, bisküvi dağıtılarak eğlence tamamlanmış olur. Eskiden damat kadınların eğlencelerine katılamazdı ama günümüzde katılmaktadır ¹⁶⁶.

Büyük nişanda ise, nişandan bir hafta önce alışveriş için ilçeye veya ile gidilir. Erkek tarafı kıza elbise, bilezik, yüzük, küpe, kolye vs. satın alır. Günümüzde damat adayı ve gelin kıza alışverişe gidebilmektedir. Yapılan nişan masrafları kız evine aittir. Her şey hazırlandıktan sonra köy halkına, “*nişanımız var, buyurun gelin*” diyerek haber verilir. Herkes çağrılır çünkü takılar nişanda takılır. Kaçarak evlenenlere nişan yapılmaz. “*Eştekte paldım, ben seni aldım* ” denilmektedir. Nişana gelenlere eskiden şerbet verilirdi. Günümüzde lokum, sigara kolonya ikram edilir.

¹⁶⁶ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93, 100, H. Albayrak , a.g.e., s. 55.

Sofular köyünde nişan Perşembe ya da Pazar günü yapılır. Damadın anne babası ve yakın akrabaları ile köyün imamı akşam ezanından sonra kız evine giderler. Kız evi gelenlere yemek verir. Altınlar dua ile imam tarafından takılır. Hayırlı, uğurlu olsun denir, düğün gününe karar verilir.

Y.bademli’de yapılan büyük nişan da hoparlörlerle ilçe halkı haberdar edilir. Kız ve erkek tarafından gelen bütün akraba, eş, dost düğün salonunda toplanır. Takılan altınlar erkek evine, paralar ve verilen hediyelerde kız evine kalır. Eskiden bütün altın takanlara hediye olarak atlet, külot, yazma vs. verilirdi ama artık bu uygulama kaldırılmıştır. Takı takılırken bir kişi mikrofonla takanın adını ve taktığı takıyı ya da parayı söyler, bir kişi de deftere not eder. Kadınlar listeye kocalarının adlarını yazdırırlar. Takılanlar ödünç telakki edilir bugün ona takılana karşılık yarında o diğerine takar. Nişanda erkek tarafı hep küçük altın takar, belki 200-300 altın takılır ki araştırmamız esnasında katıldığımız bir nişanda bu civarda takı takılmıştır. Ancak bu durum ekonomik yapı ile ilgilidir, herkes bu kadar altınla gelin olmayabilir. Altın takmaya gücü yetmeyen para takar. Para kız evine kaldığı için altın takanların bir kısmı para da takar. Kız evi aldığı paralarla gelin kıza eşya vs. alır. Takılardan sonra gelin kıza kendi annesi “*kaldırtmalık*” verir, vermezse gelin kız kalkmaz. Sonrasında kaynananın önünde yere serili olan basmayı gelin yerde dürerek (katlayarak) önüne gelip diz çöker ve kaynanasının elini öper. Kaynanası da kulağına küpesini, alınan bilezikleri ve gerdanlığı takar. Zenginse set takar. Takı işlemleri bittikten sonra kadınlar oynar. En son gelinle kaynanası birlikte oynar. Eğer gelin ve damada yüzüğü ağız tadında takılmadı ise damat çağrılır ve burada takılır. Gidenlere lokum ve bisküvi dağıtılır. Erkek tarafı fırında kömbe yaptırır. Toplanan eş dostla kömbeler kız evine götürülüp yenir.

Büyük nişandan bir hafta sonra düğün olur. Y.bademli’de dikkatimizi çeken başka bir adette şudur; nişanlı bir kız nişanlılık süresi boyunca ne kadar çok düğüne katılır oynarsa kıza erkek tarafındakiler kalkıp para takarlar yani nişan süresi arttıkça takılar birikir.

Y.bademli’ye bağlı Gölkonak köyünde de nişan aynı şekilde yapılır. Gelin kıza ve damat adayına yüzük takılırken makas kesmiyor diye para alınır. Gelin kıza elbise, yüzük, küpe, saat takılır. Nişandan sonra ertesi gün veya 2-3 gün sonra kız evinden oğlan evine 5-6 tepsi baklava, tavuk, atlet, çorap vs. gider. Bunları da oğlan

evi para takanlara dağıtır. Gagauzlarda buna “*bosçalıg*” denir. Azerbaycan’da ise bu gelenek “*gabag gaytarma*” veya “*gabag gaytarmag*” olarak adlandırılır ¹⁶⁷.

Eskiden Yörüklerde söz ile düğün arasında çiftler arasında görüşme olamazdı. Hatta birbirlerini görünce kaçarlardı ama artık nişan yapılıyor ve genellikle kız ve erkek görücü evliliği de olsa birbirlerini görüyorlar. Nişanla düğün arasındaki süre ailenin ekonomik durumuna göre belirleniyor. Nişanlı olunan dönemde cep telefonları ile ya da gizlice görüşmeler olduğu biliniyor. Y.bademli de damatla gelin sakız, kuruyemiş, şeker alıp gözcülerin nezaretinde buluşuyorlar ya da damat kızın evine gelip, bir odada konuşuyorlar ¹⁶⁸.

3.4.3. Düğün Öncesi Hazırlıklar

Düğün tarihine net olarak karar verildikten sonra resmi nikah yaptırmak için köyün bağlı olduğu ilçeye veya il’e gidilir. Yeşilyurt köyündekiler Sütçüler’e, Sofular, Serpilköy Eğirdir’e, Gedikli’de Ş.Karaağaç ilçesine gider. Bu olaya “*izinleme*” denilmektedir. İzinlemeye nişandan sonra düğüne bir hafta kala gidilir. İzinleme yerine eskiden sadece pazar harcı görülürdü. O zaman gelin kız gelmezdi. Damat gelin kıza el yağı kutusu, yazma erkek tarafı da kıza çeşitli kumaşlar alırdı. Kumaşlar farklı adlarda ve kalitede satılır. Genellikle üç etek kumaşı olarak ateş kutnu olurdu. Çitare (kaynanalık basma) alınmazsa “alaca basma” alınırdı. Don, şalvarlık basma, içe ak gömlek, fes, poçu, yağlık, peştamal (etek) zengin ise çiftsırma mintan (fermana), fakirse tek sırma mintan alınırdı. Kız babasına beyaz amerikan bezinden don dikilir. Kız anasına süt hakkı 3-4 metre basma alınırdı. Kız tarafına da kese, el yağlığı, mendil, havlu (peşkir), çorap alırlardı. Üç etekli gelinliklerden sonra bir dönemde normal elbise biçiminde fistanlar(boydan da denir) gelinlik olarak satın alınmıştır. Artık son dönemlerde gelin, damat, kaynana, kayınbaba, kızın annesi, babası, iki şahitle birlikte giderler. Fotoğraf çekilip, muayene olunduktan sonra pazar harcı görülür. Geline gelinlik, kıyafet, takı vs. alındıktan sonra, yakın akrabalarına babasına bir dönem palto alınırdı, şimdi ise ceket, şapka ve ayakkabı alınıyor. Kızın

¹⁶⁷(Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 19, 22; Gedikli 36,49 ; Sofular 53; Serpilköy 80, 84; Y.bademli 93, 99, 100, 103, 106, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 57-58 ; G. Yoloğlu, **a.g.e.**, s. 42.

¹⁶⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19 ; Gedikli 36; Y.bademli 91.

kardeşine, amcalarına da takım elbise, annesine ise elbise alınır. Etek, gömlek. çorap, başörtü, ev için gerekli kapacak vs. nin alınmasına pazar harcı denir ¹⁶⁹.

Eskiden yapılan düğünlerde, düğünden 2-3 gün önce oğlan evi pazar harcı gördüğü bohçalarıyla kız evine varırdı. Kıza ne alındıysa “sırt biçecek” derlerdi. Bu olaya “*urba kesme, sırt kesme, urba görmek*” gibi adlar verilir. Kadınlar “*bugün sırt kesme (urba kesme) var deyip*” kız ve erkek tarafından kadınları bir yerde toplarlardı”. Toplanan grupta herkes dikilecek kıyafetleri paylaşır, giysiler düğün gününe kadar hazır edilirdi. Üç eteği, şalvarı, basması düğünden önce kız evine teslim edilirdi. Şimdi alınan eşyalar zaten hazır olduğu için bu adet artık uygulanmamaktadır ¹⁷⁰.

Diğer bir önemli uygulama da “*oku dağıtma*” dır ki günümüzde bu adet şekil değiştirmiş olsa da devam etmektedir. Kız ve erkek tarafı kendi tarafına oku dağıtır. İnsanlar düğüne çağırılırken kapı kapı gezilir yazma veya basma verilerek düğüne davet edilir. Verilen eşyaya “*okuntu*” denir. Konar göçerlik zamanı hısım akrabaya dört metre basma, bir top şitari verince yakın akrabada karşılığında bir erkek davar getirirmiş. Göresek (adet) öyle idi. Hatta düğün başladığında 17-18 davar birikirdi kes kesebildiğin kadar diyorlar. Önceleri herkes malcı olduğu için mal gönderirmiş. Gedikli’den Hasan Çiçek “*ama davar gelecek adama bende iyi bir hediye göndermeliydim ki davar gelsin, havluya davar mı gelir canım*” demektedir. Tabi burada amaç düğün evinin masrafına azaltmaktır. Okuntu olarak yakın akrabaya havlu, emmiye, dayıya basma ve gömlek dağıtılır. Düğün içinde bütün köylüye oku verilir. Başka köye yollanacaksa köy namına muhtara oku verilir. *Sığırlık köyünde düğün var, gelin* denir.

Sofular köyünde kaynana tarafına 2-3 metre basma verilir. Diğerlerine havlu, yazma dağıtılır. Komşulara da kibrit dağıtılır. Serpilköy’de herkese bir bardak, yahut bir kutu kibrit verilip düğüne davet edilir.

Y.bademli ilçesinde önceleri okuntu olarak yazma veya havlu dağıtıyorlardı. Okuntuyu alanlarda alüminyum tencere vs gibi eksikleri tamamlamaya çalışıyorlardı. Eksiği yoksa para veriyorlardı. Davetiye niteliği taşıyan oku için yakın akrabalara

¹⁶⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 29 ; Sofular 53 ; Y.bademli 91, 98,

¹⁷⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10, 29 ; Gedikli 40 ; Sofular 53; Serpilköy 80, 84.

gömlek dışarıdan gelenlere havlu (peşkir) dağıtılır. Buna da *düğün okusu* denir. Artık günümüzde köylerde ve ilçede oku olarak kart gönderilmektedir ¹⁷¹.

Evlilik ve ölüm gibi birlik beraberlik gerektiren durumlarda herkes yardıma koşar. Bu sebeple Yörükler toplumsal dengelerini uzun süre koruyabilmişlerdir. Yörüklerde gelin kayınpederinin çadırına gelin gelirdi ve eğer baba oğullarına ayrı çadıra çıkma hakkını vermezse yıllarca aynı çadırdaki yaşarlardı. Eğer evlenen çift çadırdan ayrılmış ve yoksulsa ve çadırı yandıysa ya da evlilik için durumu yoksa Yörük beyi ihtiyar heyeti ile karar alıp köy bekçisini çıkarır, köylüye salma salardı. Herkes mali gücüne göre bir kısmı çadırını yapar, içini döşer, bir kısmı da mal verirdi böylece herkesin katkısı ile yuva kurulur, eksiklikler elbirliği ile giderilirdi ¹⁷².

Düğün öncesi yapılan işlerden birisi de en çok tüketilen ve yapımı vakit alan gıdalardan biri olan ekmektir. Düğün Cuma günü başlayacaksa Çarşamba veya Perşembe günü ekmek yapılmaya başlanır. Yörede yufka ekmek yenmektedir. Yeşilyurt, Sofular ve Serpilköy’de komşular ekmek yapmak için çağrılır, Gedikli’de ise komşuları ekmek yapmaya iğne dağıtarak davet ederler. Y.bademli ilçesinde özel bir oku dağıtma yoktur, komşular yardıma gelir. Gelirken yanlarında bisküvi, bulgur, fasulye vs. getirirler. Y.bademli’de önceleri ekmek yapmaya başlandığı gün damada bir yufka açtırılır ve onun yaptığı yufka ekmeği bir çubuğa bağlanarak kalacağı yatak odasının tavanına asılırdı. Damat ve gelin gerdek gecesi bu yufkayı yerlerdi. Artık günümüzde yufka ekmek yerine fırınlarda yaptırdıkları kömbeleri ikram etmektedirler.

Ekmekle birlikte yemek yapımında gerekli olan pirinç, kuru fasulye, nohut vs. gibi bakliyatlarda düğünden önceki birkaç gün içinde temizlenip, hazır hale getirilir. Düğün yemeği olarak keşkek bazı köylerde hala daha yapılmaktadır. Eskiden düğün keşkeği davul eşliğinde dövülürmüş ¹⁷³.

¹⁷¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 19, 27 ; Gedikli 36, 40 ; Sofular 53, Serpilköy 80, 84 ; Y.bademli 91, 93, 98, 100; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 258-259, Düğüne davar getirenlerin kasıldıklarını vurgulamak için, düğünde işini yapmayan kişilere “*düğüne keçi getirmiş kahya gibi kurulma*” denirmiş.

¹⁷² (Bkz.: Ek 1)- bu bilgileri 20 sene önce vefat eden 1930 doğumlu Osman Abdil’den öğrenen Gedikli 41 ; Serpilköy 84.

¹⁷³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10,19 ; Gedikli 36, 40; Sofular 53; Serpilköy 80; Y. Bademli 100.

3.4.4. Düğün Günleri ve Aşamaları

Düğün için yaz veya kış olması fark etmez hatta göçerken bile düğün yapılırdı. Ancak günlere önem verilir. Mübarek günler olarak kabul edildiği için düğün Salı, Perşembe ya da Pazar günleri yapılır. Önceleri gelin sadece Perşembe günleri alınırken, sonraki zamanlarda Pazar günü de alınmaya başlanmıştır. Gelin alınışı hayırlı bir gün olması için Perşembe'ye veya Pazar'a denk getirilir ¹⁷⁴.

Yeşilyurt'ta eskiden düğünler düğün evinin olduğu mahallenin en düz yerinde yapılırdı. Özel bir yer yoktu. Ancak dokuz senedir sağlık evinin altında düğün salonu olarak kullanılan alanda yapılmaktadır. Gedikli köyünde evin yakınındaki boş alanlarda yapılır. Birkaç yıldır köylünün ortak emeğiyle çok geniş bir salon inşa edilmiştir ve düğünler bu mekanda yapılmaktadır.

Sofular köyünde köyün üst mahallesindeki kahvenin olduğu düz alanda yapılırdı. Orası eskiden harman alanıydı. Bizim katıldığımız düğün ve bu dönemlerde yapılan düğünler harap durumda, öğrenim yapılamayan ilkokul binasında ve bahçesinde yapılmaktadır. Okulun bahçesinde yemekler Serpilköy köyünde eve yakın düz alanlarda yapılır. Üç mahallenin ortasında harman alanı bulunmaktadır. Y.bademli ilçesinde ise düğün salonunda yapılmaktadır. Hatta günümüzde Isparta'da düğün salonlarında yapılan düğünlerde görülmektedir ¹⁷⁵.

Düğünün sürdüğü üç gün boyunca hem kız tarafı hem de erkek tarafı tatlı bir yorgunluk yaşarlar. Cuma günü başlayacak bir düğün için Perşembe gününden hareket başlamış demektir. Düğünlerde ikram edilecek baklavalar şerbetlenmeyi beklerken, düğün sahibinin çalgıcıları gelir. Eğirdir Baymağan'dan, Göktaş'tan, Antalya'dan, Y.bademli ilçesinden davulcu abdallar para karşılığı getirilir. Üç gün boyunca sürekli davullar çalınır. Görüştüğümüz yaşlı kadınlar *“bizim zamanımızda davulun yeri ayrıydı “zombuk zombuk” her işimizi davul çaldırarak görürdük”* demektedirler. Bizim araştırmalarımız sırasında katıldığımız düğünlerde de, yaşlı teyzelerin en çok duymak istedikleri ses davuldu. Artık eğlenceler sazlarla, orglarla yapıldığı için yeni düğünlerde o eski keyfi alamadıklarını belirtiyorlar. Düğün eskiden oğlan evinde yapılırdı bu yüzden de davulcular oğlan evinde çalarlar.

¹⁷⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 19, 22, 27, 29; Gedikli 34, 36; Sofular 53; Y .Bademli 99.

¹⁷⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 19,26 ; Sofular 57.

Sonraları kız evi de davul istemeye başladı bunun üzerine çalgı ekibinin yarısı da kız evine gönderilmeye başlandı. Gelen çalgıcılar, genellikle bir davulcu ve zurnacı olurdu. Serpilköy’de oğlan evi iki davul tutar, iki de dilbekçi (tefçi) olur. Kız tarafı isterse iki tarafta da davul çalınır. Abdalların başlarında konaklamalarından, yeme, içmelerinden sorumlu köyden iki görevli bulunur.

Y.bademli’de de çalgı ekibi iki davulcu bir zurnadır ve iki delikanlı başı çalgıcılarla ilgilenir ¹⁷⁶.

Cuma günü davul ve tefler eşliğinde hoca duayı okuduktan sonra düğün bayrağı evin önüne asılır. Öncelikle erkek evine düğün bayrağı asıldığında düğün resmen başlamış olur. Düğün bayrakları köylerde şekil yönünden farklılık arzetsede de kullanım amaçları ortaktır ve düğünün yapıldığı evi belirginleştirir. Yeşilyurt’ta düğün bayrağı için damat ve yakın çevresinden 5-6 arkadaşı, davul eşliğinde ormana gidip 10-15 metre boyundaki çam ağacını kesip, getirirler. Çam ağacı düğünden bir gün önce evin önüne konur ve oğlan evine düğün bayrağı olarak çam ağacı dikilir. Çamın tepesine üç yumurta kabuğu, kırmızı al bağlarlar, kabuklu soğan, sarımsak, al, beyaz kurdeleler takarlar ve bir kesenin içine de bozuk para koyarlar. Elde taşınan düğün bayrağı ise Türk bayrağıdır.

Gedikli’de önceleri düğün bayrağı olarak haç biçimli bir tahtanın iki yan uçlarına soğan, tepesine de elma saplanarak, 2-3 kırmızı, yeşil bezle bağlanırdı ve bu bayrak oğlan evinin önüne çakılırdı. Ama neden kaynaklandığını tam olarak bilemediğimiz bir sebeple artık böyle bir uygulama yapılmamaktadır. Düğün bayrağı olarak sadece Türk bayrağı asılır. Elde taşıdıkları düğün bayrağı da Türk bayrağı olmasına rağmen sopası daha uzun tutulur ve sopasına renkli yazmalar bağlanır.

Sofularda rastladığımız düğünde Türk bayrağının yanında haç biçimli iki yanına yumurta üstüne elma konmuş bayrakta oğlan evinin damına asılmıştı. Bu sebeple Sofular’da bu adetin sürdüğünü söyleyebiliriz. Gagauz Türklerinde de bayrak gönderine elma takma uygulaması vardır¹⁷⁷. Bu köyde de elde taşınan bayrak Türk bayrağıdır. Serpilköy’de ve Y.bademli ilçesinde düğün bayrağı olarak sadece Türk bayrağı kullanılmaktadır. Elde bayrak taşıyanlara bayrakçı denir. Eskiden bir

¹⁷⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10, 19, 22, 29; Gedikli 34, 36, 40,41; Sofular 53, 54; Sofular 60; Serpilköy 73, 80, 89; Y.bademli 91, 104, 106.

¹⁷⁷ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 262.

düğünde emanetçi bayrakçılarla birlikte 3-4 tane bayrakçı olurken günümüzde 1-2 bayrakçı olur. Onlar bütün düğün boyunca ellerindeki bayrağa sahip çıkarlar çünkü bayrak çalma olayları yaşanmaktadır. Bir bayrakçı elindeki bayrağı çaldırırsa özellikle de gelin almaya giderken, “*bayrağa sahip olamadı*” der ve cezalandırırlar. Ceza olarak da davar aldırılır. Y.bademli’de bayrağa delikanlı başı sahip olurdu. Y.bademli’nin Gölkonak köyünde ise iki tane delikanlı başı olur. Çalınmaması için bayrağın bekçiliğini yaparlar. Çaldırmaları halinde tavuk vs. almak zorunda kalırlar

178

Cuma Günü

Odun Kesme: Y.bademli’de Cuma sabahı düğün başladı diye erkek evinin önünde davul çalınır. Daha sonra davulcularla kahvaltı yapılır 10:00 gibi gençler, damat ve sağdıç*¹⁷⁹, kız evine gider. Kurulan saz aletleri çalmaya başlar. Damatla sağdıç oynarlar. Amaç kıza oynayışını göstermektir. Bu arada kız tarafı annesi, babası damada para takar. Türkü söylenir, çay içilir ve dağılırlar. Davulcu, kız evinden çalarak oğlan evine gelir ve daha sonra damat, delikanlı başı ile köyü gezerler, kahveye giderler. Öğle vakti davulcular, eş, dost yemek yerler¹⁸⁰.

Araştırma yaptığımız bütün köylerde Cuma günü erken saatte damat ve arkadaşları ormana odun kesmeye giderler. Eşekleri ile çoğu köylü de nacağını, baltasını alıp kafileye katılır. Kafiledaki eşekler süslenir, semerlerinin bir tarafında mendil, havlu veya yazma bağlanır. Getirilen odunlar düğünde yapılacak yemekler için kullanılır. Odundan dönen ahali görüldüğünde damadın diğer arkadaşları silah atarak, davul zurna eşliğinde kafilayı karşılarlar. Eskiden mendil içinde sabun olur ve ilk gelene bahşiş olarak verilirdi. Artık bahşiş verme adeti uygulanmamaktadır. Gelen odunlardan 10-15 eşek yükü, davul eşliğinde kız evine gönderilir. Gönderilen odunları Y.bademli’de eskiden oğlan evinden gençler eşeğe veya kağıya yükleyerek davul eşliğinde kız evine getirirlerdi. Saat sabah 10:00’da damat oynar. 14:00’a

¹⁷⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,10 27, 29; Gedikli 34, 36, 40; Sofular 53; Serpilköy 80; Y.bademli 91, 99, 104, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 60.

*¹⁷⁹ Sağdıç; Oğuz grubunda bugüne kadar düğün evinde (evlenme) geleneğinde “güveye arkadaşlık eden kimse anlamıyla muhafaza edilmiştir. 14-15. asırlarda da bu anlamıyla kullanılmış olduğu malumdur. Abdülkadir İnan, “Adaş ve Sağdıç Kelimelerinin Anlamı” **Makaleler ve İncelemeler**, 2.bs, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 300, araştırma bölgemizde gelinlerinde bayan sağdıçları bulunmaktadır

¹⁸⁰ Y.bademli H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 60.

doğru da odunu kız evine getirirler. Kız evine gelen odunu damat ve delikanlı başı kırar. Odun kırıldıktan sonra davul eşliğinde biraz oynanır. Delikanlı başı kız evine “*benim bohçamı verin*” der. Kız evi de odunu getirenlere bir bohça verir. Bohçanın içinde fındık, fıstık, ceviz vs. olur. Delikanlılar bu bohçayı akşam getirip oğlan tarafına teslim ederler. Günümüzde de bu adet devam etmektedir. Odunlar artık modern taşıma araçlarıyla getirilmektedir ¹⁸¹. Bu odunlarla da kız evi kömbe yapar.

Kınalık: Yemeklerin yapımı için odunlar getirildikten sonra Cuma günü erkek evinden kız evine bir de kınalık getirilir. Kınalık kız evinin yapacağı yemek masrafını azaltmak amacıyla yapılan bir uygulamadır. Günümüzde de uygulanmaktadır.

Eşeklere, katırlara sarılmış çuvallarla çay, önceleri kahve, şeker, pirinç, tuz, un, dövmelik buğday, yoğurt, yarma, yağ, yufka ekmek ve başına al bağlanmış bir davar davul eşliğinde kız evine gönderilir. Eğer kız tarafının ekonomik durumu zayıfsa erkek tarafı daha çok gönderir. Kınalık yanında kızın çeyizi olarak erkek evinde hazırlanan kıyafetleri bohçası da erkek evinden gelen bir grup kadınla kıza getirilir. Eskiden çeyiz olarak kızın çok fazla eşyası olmadığı için getirilenler yatak, yorgan, ihram ve kıyafetlerden ibaretti. Gelenlere kız tarafı yemek ikramında bulunur. Yemekten sonra kız evine gelenler davulla oynayıp, 1-2 saat durduktan sonra geri dönerler. Genelde Cuma günü kız ve erkek tarafı kendi hanesine, çevresine yemek verir. Gedikli köyünde eskiden damatlık kıyafeti de kınalık gidermiş ama günümüzde gitmiyor.

Sofular köyünde kınalık’a “*kız evine yük götürme*” de derler. Kınalık getiren eşiğin üzerine erkek çocuk oturtulur, çocuğa bahşiş verilir. Kızın çeyizi sandık içinde getirilir. Kız evi para versin diye sandığın üzerine erkek çocuk oturtulur. Oğlan tarafından kadınlarla gelen çeyiz kız ve erkek tarafından gelenlerin huzurunda açılır.

Kızın çeyizi ipe dizilip *kızın şusu, busu* diye gösterilir. Ayrıca sandığın içine konan nohut kavurması, çerez vs. de gelenlere ikram edilir.

Serpilköy’de kınalık geldikten sonra gelin kızı oturtup eskiden kınalık

¹⁸¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9; Sofular 53, 60; Serpilköy 73, 89; Y.bademli 91, 93, 95, 98, 100.

basarlardı. Kızın üzerine yazma koyarlar, emmisi, dayısı vs orada bulunanlar kıza para, altın veya gönlünden kopanı verirdi. Atılanların hepsi gelin kızın hakkı kabul edilirdi.

Y.bademli ilçesinde düğünden 3 gün veya 1 hafta önce gündüz kız ve erkek tarafı yakın dost ve akrabalarını, arkadaşlarını, evlerine davet ederler. Kız tarafı kız evinde, oğlan tarafı oğlan evinde toplanır. Bu olaya “*Sandık başı*” denir. Gelen misafirler kız evine kendi imkanları ölçüsünde maddi yardım yaparlar. Aynı adet günümüzde de uygulanmaktadır ¹⁸².

Pazar harcı yapılp, nişan bittikten sonra oğlan tarafı daha önce aldığı sandığa kızın gelinliğini, izinleme de alınan kıyafetlerini, kızın annesinin, babasının ve kardeşlerinin elbiseleri ile beraber, mendil, kolonya, lokum, sakız, başörtüsü koyar. Kapatmadan önce üzerine iki mendil konarak sandık kapatılır, ortasına da çarpana (dokuma kuşak) bağlanır. Hatta daha önceleri erkek tarafı “belek” adı verilen parça basmaları da koyarmış. Kız tarafı da bu kumaşları para takanlara miktarına göre dağıtırmış (Ancak artık verilenler not edildiği için bu adet uygulanmıyor).

İçi doldurulan sandık ve sigaralar alınarak oğlan evinden kız evine gidilir. Kız evinde sandığın üzerine iki çocuk oturur. Bu çocuklara para verilerek sandık açılır. Sandığı erkek çocuğu olsun diye yürüyen bir erkek çocuğa açtırırlar, içinden çıkan mendillerde çocuğa verilir. Sandığı ve bohçayı getirene de kız evi mendil verir. Gelenlere çay, şeker, kolonya, sigara ikram edilir, erkek tarafı çayını içip döner. Sandık geldikten bir hafta sonra düğün olur. Kız evinde de para toplanır onu yazarlar. Kız evinin akrabaları gönüllerinden kopanı verir, para veren listeye geçirilir.

Sandığın içinde aynı zamanda damadın elbisesi de olur. Kız damada bohça işler ve damatlığı içine katlayıp gelinin alındığı gün yapılan “güvey okşaması” na kadar yollar.

Ayrıca gelinle birlikte bu sandıkta gideceği için kız tarafı kendi çeyizi için hazırladıklarını, hediyelerini sandığa yerleştirir. Damadın bacısına iki metre basma, bir çorap, teyzesine, halasına 3 metre basma koyar. Bunlara “*belek*” denir. Ayrıca

¹⁸² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10, 19, 29; Gedikli 40; Sofular 53, 60; Serpilköy 73, 80.

komşular için de konur. Kızlara varsa ebeye fistanlık koyarlar. Düğünden sonraki sabah bu hediyeleri dağıtırlar¹⁸³.

Okucuların gelişi: Cuma ve Cumartesi günü yaşanan telaşlardan biri de köy dışından gelen konukların karşılanmasıdır. Düğüne gelen okucular eğer davulla karşılanmak isterlerse köye yaklaşırken, geldik diye silah atarlar. Davulcularda bahşiş karşılığı gidip grubu karşılar. Bayrakçı başı gelen gruptaki en yaşlı kişinin tüfeğini alıp omzuna takar, diğerlerinin tüfekleri de alınır. Gelenlerin önüne bayrak tutarlar ve davul eşliğinde köye getirirler. Konukların tüfekleri muhafazalı bir yere konur. Gelen konuklarda kendileri için kadın ve erkek ayrı olmak üzere organize edilen boş çadırlara yerleştirilirler. Gelen misafirler için ayrılmış en az iki boş çadır bulundurulur ve kadınların tarafına hiçbir erkek giremez. Günümüzde gelenler artık eşin, dostun evinde konaklıyorlar¹⁸⁴.

Cumartesi Günü

Cumartesi günü daha çok eğlencelere ayrılmış bir gündür. Akşam kına gecesine kadar kız ve erkek tarafı kendi yakınlarına öğle ve akşam yemeği verirler.

Düğün yemekleri: Yeşilyurt, Gedikli ve Sofular köylerinde yemekler etli olur bu yüzden de çok davar kesilir. Yayla, pirinç veya mercimek çorbası, keşkek, kuru fasulye veya sulu et yemeği, pirinç veya bulgur pilavı, hoşaf (komposto) (vişne, üzüm, şeftali), irmik veya un helvası verilir. Günümüzde tatlı olarak beyaz helva dedikleri hazır helvalarda verilmektedir. Önceleri düğüne gelenler “*Keşkek ve un helvan yok mu*” diye sorarlarmış.

Serpilköy’de çorba, içi etli fasulye, nohut, keşkek içi tereyağlı, bol yoğurt ve pazar helvası dedikleri hazır tahin helvası verilir. Eğer helva bulanamazsa sütlaç verilir. Siz hoşaf vermiyor musunuz diye sorduğumuzda “*Hoşaf pişirmezdik nerde bulucaz dağda yürüğüz, öyle göresek yok*” cevabını aldık.

Y. bademli ilçesinde ise sütlü çorba (toyga), pilav, et, irmik helvası, hazır tahin helva, üzüm koşavı (hoşaf) düğün yemeği olarak verilmektedir¹⁸⁵.

¹⁸³ (Bkz.: Ek 1) -Y.bademli 91, 93, 98, 100.

¹⁸⁴ (Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 19, 22; Gedikli 36, 40; Sofular 53, Serpilköy 80, 84, 99; Tevfik Tığlı, “Köy Düğünü” ÜN, C.13, S:151-153, s. 2069.

¹⁸⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 19; Sofular 53; Serpilköy 80; Y.bademli 91, 104.

Cumartesi günü genellikle kadın ve erkekler kendi aralarında eğlenceler düzenlerler. Akşama kadar pek hareket olmaz. Y. bademli’de kız tarafı erkek tarafını çağırır, hayvan (mal) kesilip kalabalık bir yemek yenir. Gelin kız bütün gün arkadaşlarından 4 kızbaşını da yanına alarak akrabalarını gezer. Y.bademli’nin Gölkonak köyünde ise oğlan evi saat 15:00’e kadar kız evine gelmez. Geldiklerinde de “kırıntı” getirirler. Kırıntı’nın içinde sarı leblebi, kuru üzüm, 1 kilo lokum vardır. Oğlan evinden gelenler evin önünde biraz oynayıp gittikten sonra gelin kız arkadaşlarıyla yer.

Yapılan eğlencelerde kadınlar ve erkekler ayrı olurlar ve erkeklerin kadınların yakınlarına yaklaşmalarına dahi izin verilmez.

Erkeklerin yaptıkları eğlenceler: Eskiden atlar yörede daha fazla bulunduğundan at yarışları, cirit müsabakaları yapılmış. Yörük-köylü kim varsa gelir yağ sürüp güreş tutarlarmış. Y.bademli ilçesinde de güreşler 1960’lara kadar sürmüş. Kadınlarda bütün bu eğlenceleri uzaktan takip ederlermiş. Düğün sahibi çok fakirse bu tip etkinlikleri masrafı yüzünden yapamayabilirmiş ancak düğünlerin %70’inde yapıldı diyorlar. Deve güreşlerinin araştırma yaptığımız bölgede yapılmadığı belirtilmiştir.

Yeşilyurt köyünde Honamlı’lılar kına gününe “*Ton kavıdı*” demektedirler. Ya oğlan evinin civarında ya da kız evinin civarına bir mendil (yağlık) dikilir. Herkes tüfekleri ile nişan alır, mendili vurana bahşiş verilirdi. Mendil (Yağlık) mavzerlere göre uzak, av tüfeği olanlara göre yakın yere asılırdı. Vuran kişiyi davulla gezdirirlerdi. Gedikli’de bu olaya “*öndül atma*” denilmektedir. Y. bademli’de geniş bir meydana dikilen öndül tahtasına atış yapılmış. Nişan tahtasının yanında bir kişi durur ve atışın isabetli olup olmadığını söyler. 1975’lerden sonra bu uygulama sona ermiştir.

Sofularda da karşı dağlara yağlık, tülbent asıp onu vurmaya çalışırlar. Cumartesi günü sabaha kadar eğlenceler yaparlar. Yakılan ateşin etrafında 20-30 yıl öncesine kadar da arap oyunları oynanmış. Sofularda 1985 yıllarında ağaç dallarına giydirilip at, deve, gelin olduğu anlaşılsın diye de insan gibi şekil verilip başına tüyler takılıp, süslenirmiş. At yapmak için iki çatal tahta bele konup üzerine beyaz çarşaf gerilir. Kafasına da bir hayvan kemiği bağlanır. Böylece beyaz bir at olur.

Deve yapmak için bir kişinin boynuna merdiven geçirilir. Eline bir hayvanın kafası verilir üzerine de koyun derisi geçirilir. Biri deveyi çekerken diğeri de delbek (tef) çalar.

Arap oyununda bir kişi arap olur, Arap olmak için ak uzun bir gömlek giyer ve yüzünü siyaha boyar. Saç, baş dağınık hale getirilir, erkeklik organına soğan bağlanır. Arap'ın yanında 3-5 tane de şeytan olur, arap bunlara emir verir. Oyunda ayrıca omzunda tüfeği belinde kuşağı ve başında da eski kadife feslerden takılı bir efe olur ve bir erkekte kadın kılığına girer. Efe ve gelin gelir. Gelin kaçırılıp halk arasında saklanır, göstermemek gerekir. Efe “nerde buranın muhtarı gelini kaçırdılar” diye bağırıp gelini arar, arap efeyi korur, şeytanlarda ellerindeki sopalarla halkın ayaklarına vurup kaçarlar. Sonunda gelin bulunur, oyunlar oynanır.

Kadınlar arası yapılan eğlencelerde Y.bademli'de Karakoyunlu Mehmet Demir 50 sene önce kadınların aralarında yaptıkları dilek oyunundan söz etmiştir. Genç kızlar, “**mantıvar bitkisi**” (* yayla çiçeği, mandıfor çiçeği, sarı çiçekte denir. **Latince adı; helichrysum sp.**)” denen gurbetle ilgili, güzel bir çiçeği yakarlar. Orada bulunan bütün kızlar yüzüğünü, bileziğini, herhangi bir eşyasını, nesi varsa üstü kapalı bir suya atarlar.

Mantıvarım var olsun

İçi dolu nar olsun

Gelenler gelsin

Gelmeyenin iki gözü kör olsun (herkes gelsin anlamında)

Altın yüzüğüm var benim

Parmağıma da dar benim

Karşıda büyük evde

Hilal kaşlı yar benim.

Bunun gibi deyişler söyledikten sonra sudan çıkan eşya kimin olursa o deyiş onun olmuştur. Tabi herkese de iyi manalı deyişler söylenmediği için kötü anlamlı deyişler çıkanlarda olmuştur.

(*)(Bitkilerin Latince adları ve bitkilerin hangi hastalıklar için kullanıldığı hakkında detaylı bilgi için Bkz.:İsmail Dutkuner,Tevfik Büyükgebiz, Erkan Yeğen, “Eğirdir (Isparta)Yöresinin Tıbbi ve Aromatik Bitkileri”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir Sempozyumu**, Isparta, 2001, s. 265-272.

Cumartesi gecesi ilerleyen saatlerde gelin ve damada kına yakılır¹⁸⁶.

3.4.5. Kına Gecesi

Kına gelin alımından bir gün önce olur. Yeşilyurt'ta kınaya eskiden “*Tom kavıdı*” derlermiş şimdi kına gecesi deniyor. Kumuk Türk geleneğinde kına yakma uygulaması ve onunla ilgili inançlar hala yaşıyor. Gelinin eline kına yakılır. Ayrıca gelinin başına saçı saçmak adedi de vardır. Ancak bu uygulamalar azalmıştır¹⁸⁷. Çadırda yaşarken yapılan kınalarda kız tarafı gelini, evi yakındaysa erkek tarafına götürürmüş. Eskiden eğlenceler erkek evinde yapıldığı için kızda oturup eğlenceleri seyredermiş. Eğlenceye ara verildiğinde ya da eğlence bittiğinde kız çadırına geri döner. Erkek evinde biriken ahali kıza kına yakmak için 2-3 davul eşliğinde kadın, erkek karışık kızın çadırının önüne gelirler.

Gelin kızı çadırın önüne meydanlık bir yere çıkarıp yastığın üzerine oturturlar. Yastığın altına da makas koyarlar. Kızın sağdıçları yanında olur, başına al örtü gerilir. Kına yakarken eline bir para üzerine de biraz kına konur, bu arada sağdıçlarda maniler söylerler (Avuç içine konan parayı kaynana verirdi günümüzde de kaynana vermektedir). Kızın başına gerilen alın üzerine kız ve erkek tarafından gelenler para atar. Bu olaya “*para basma*” Serpilköy’de de “*kınaya basma*” derler. Gedikli’de para atan kişiler yüksek sesle söylenir. Para atma işlemi bittikten sonra oğlan evi davullarını alıp gider. Erkekler sabaha kadar evin önünde eğlenceye devam ederler. Toplanan paralar kızın annesine teslim edilir. O da bu parayla kızına birşeyler alır.

Herkes gittikten sonra çadırda oğlan evinden gelen üç kadın gelin kızın yanına oturur, kızı içine makas konan yastığın üzerine oturtup, (Serpilköy’de yorganın üzerine oturtulmuş) kafasına al örtüp eline ve ayağına kına yakarlar. Avuç içlerine de para koyarlar. Gedikli de ensesine de parmak ucuyla kına yakırmış. Sofular’da ve Serpilköy’de kına oğlan evinden karılmış olarak çıralarla, gemici fenerleriyle getirilir. Bu sırada bilen bir kişi leğenlerle, teflerle gelin kızı ağlatmak için “gelin okşaması” yapar. Gelin okşamasında “yakım” denen çeşitli

¹⁸⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 2, 7, 9, 10, 14, 16, 19, 22, 23, 29; Gedikli 34, 36, 40; Sofular 57, 60; Serpilköy 73, 80,89 ; Y.bademli 93, 96, 99, 100, 104, 106, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 37-38; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 77-78, arap oyunu daha farklı bir şekilde aktarmaktadır. Oyunda Arap ve Türk askerler olur. Araplar Türkleri görünce kaçar, Türklerde Arapları yakalayıp, bağlar.

¹⁸⁷ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 119.

türküler ve maniler söyleyip gelin kızı ağlatırlar. Böylece kına gecesi bitmiş olur. Sabahta ibrikle gelin kız elini ve ayağını yıkar. Kıza kına yakıldığı sıralarda damada da kendi çadırında sadece sağ elinin ortasına kına yakılır. Kına yakımı sırasında günümüzde en çok “*Yüksek yüksek tepelere ev kurmasınlar*” söylenir.

Y.bademli’de ise Cumartesi günü ikindi vakti erkek tarafının kadınları kızın kinasını karar. Tepsiye un, sanayağı, haşhaş, yumurta katıp davulcular önderliğinde kız evine kınayı götürürler. Kız evine gidince kapıdan gelin kıza karılan kına verilir, gelin kızda herkesi öper. İçeriye girmeden davul eşliğinde kapının önünde biraz tahta kaşıkla oynarlar, takılar takarlar. Oynayanların üzerinden para çevirip tefe atarlar. Sonra erkek tarafı evine geri döner ama geldikleri yönden dönmemeye dikkat ederler. Eğer aynı yoldan geri dönülürse evlenecek kişilerin başı bozulur diye düşünürler. Erkek tarafının getirdiği kına eğlence bittikten sonra kızın eline, ayağına yakılır, bir yandan da gelin okşaması yapılır.

Kız evi akşam kınada yenmesi için erkek tarafının getirdikleri ile “kömbe” (haşhaşla, tuzlu hamurdan yapılır. Haşhaş yerine çökelek ve maydanozla da yapılabilir) hazırlar. Akşam 19:00’den sonra şenlik başlar. Saat 21:30-22:00 gibi iki bayan erkek kılığına girer kız evine gelip oyunları şenlendirir. Bunlara “*keloğlan*” denilir. Akşam kınadan önce erkek tarafından damadın eniştesi, dayısı, yanına bir kişi daha alıp, bir bidona reçel katar, 1-2 kilo kına, kına yorganı alır, kız evine gider. Kız evi de yemek verir. Kadınların götürdüğü kına karılmış olur, kıza yakılır. Erkeklerin götürdüğü kına karılmamış olur gelenlere ve akrabalarına dağıtılır.

Daha sonra erkek tarafı kına batıra gelir. Kız evinde yapılan kına gecesinde kaynana ve görümceler de geline para çevirirler. Damat kömbe (börek) yemeye kız evine gider. Gelirken yanlarında birde bohça olur. Kız evinde damadın ayakkabıları kaçırılabilir diye sağdıç dikkatli davranır. Gençler kömbe yedikten sonra damat ve geline bir odada azıcık kına batırırlar. Evdekilerde batırır. Dönüşte erkek tarafı kömbeyi alır ve gider. Akşam gelini mindere oturtup hem eline, hem ayağına kına yakarlar.

Gölkonak düğünde de aynı şekilde yapılmaktadır ¹⁸⁸.

¹⁸⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10, 19, 22, 27,29; Gedikli 34, 40; Sofular 53; Serpilköy 73, 80, 89 ;Y.bademli 91, 93, 98, 99,100, 106, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 60-61.

Günümüz düğünlerinde karşılaştığımız kına gecelerini anlatacak olursak; kadın ve erkeklerin bir arada ya da aynı mekanda iki farklı grup halinde eğlendikleri hatta zaman zaman grupların karıştığı görülmüştür. Kadın- erkek birlikte eğlenmenin en fazla beş yıllık bir uygulama olduğunu öğrendik. Kızların bulunduğu kısma gelip genç kızları inceleyen erkeklerle karşılaştık. Halk içinde damada ve geline yakılan kına semboliktir. Asıl kına akşam yatarken yakılır.

Eskiden Cumartesi günleri farklı etkinliklerle halk eğlendiriliyor olsa da şimdi günümüzde erkekler arasında sadece içkili, müzikli eğlenceler yapılıyor ve eğlenceler sabaha kadar sürüyor hatta bazı köylerde silahlarda sıkılıyor.

Yakımlar - Gelin okşaması: Kına yakıldıktan sonra kızın yanına iki kadın oturur, gelini ağlatırlar. Buna “gelin okşama” denir. Gelin okşaması yapılırken tef eşliğinde türküler ve maniler söylenir. Eğer tef iyi çalmazsa ocakta biraz ısıtılıp, duvara sürtülür ¹⁸⁹.

Kınada Söylenen;

Çattılar kazan taşını
Vurdular düğün aşını
Kız gelin olup gidiyor
Çağırın oğlan kardaşını
Kınasına para değil altın basın ¹⁹⁰.

Kına yakarken

Aktaş boyanır mı
Ünlesem uyanır mı
Sen orda ben burda
Buna can dayanır mı

Akkoyun meler gelir
Dağları deler gelir
Gelin olacak kızların
Aklına neler gelir ¹⁹¹.
Armut daldan düşer mi

Güliden yana pişer mi

Sen cavur ben islam

Bize nikah düşer mi

Ağlama anam ağlama gelin olurum

Gelsem de elin olurum ¹⁹².

Anası anası kız gidiyor, haberin olası derler,

Babası babası kız gidiyor, haberin olası

Dayısı dayısı..... hepsini ederler

Kızın bastığı yerler teberik kalası derler. Kızda başlar ağlamaya.

Zeki Oğuz'un kitabında

Kız anası, kız anası

Kızın melül anası

İşte kızın gidiyor

Bastığın yerler teberik kalası

Seymenim gelmiş duruyor
Heral beni alıcılar
Yeni umudum kesildi
Heral beni alıcılar” şeklinde
görölmektedir.
Zeytin yaprağını döker mi aradan
muhabbet kalkar mı
Senin orda talimin, bana burda
malumum¹⁹³.

Atın yanaşmıyor binek taşına
Elim erişmiyor eyer kaşına
Benden selam söylen o kardaşıma

Kızın anası derki:
Karşıdan gelen atlı
Altında kilim katlı
Kızım herşey şurda dursun
Hepsinden dilin tatlı
Katım kırat geldi yola çizildi
Yeşil kınam altın taşla ezildi
Kınayı görünce benzim bozuldu
Yakma yengem yakma sen bu kınayı
Yaktığın kınaya pişman olursun
Eşine dostuna düşman olursun¹⁹⁴.

Ben bir talih olup atıp giderim
Attığım yerleri yakıp giderim
Annemden, babamdan hiçbir
fayda yok
Diyar gurbetlere yitip giderim.

Taşıp taşıp gider yaylanın yolu
Önünde Muhammed, ardında Ali
Baktın obal boynuna girmezsen gayri
Sular içiyorsan girme koynuma
Anamı anamı benim anamı
Bugün akşam durun, yarın yakın
kınamı.

Dört bilezik bir saati taktılar
Taktılar da gurbet ele attılar
Yaşım küçüğüdü benden bıktılar
Anamı anamı benim anam
Bugün durun, yarın yakın kınamı.
Çağırın koyunlar anam sulasın
Sulasın da koca ovayı dolansın
Beni bu hallere getiren babam
Torba taksın torba taksın dilensin¹⁹⁵.

Türküler

Sandığımı açamadım loli
Çeyizimi seçemedim loli
Bir kız alıp kaçamadım loli

Sarı gelin damda yatar, döner döner
bana bakar
Bakma bana sarı gelin eller bize yakım
yakar
Harmana, gel harmana gel al ipini
ormana gel
Hiç mahana bulamazsan al ipini
harmana gel

sağı solu karakoldur
Kurban olam Sarı gelin gel testini
burdan doldur.

Su dağların oylumuna
Kuşlar konar yaylımına
Kurban olam sarı gelin
Geldik yolun ayırımına

Sarı gelin şişman olur
El oğluna düşman olur
Kurban olam sarı gelin
Anan, baban pişman olur ¹⁹⁶.

Kara kaş, gözlerin elmas
Bu güzellik sende de kalmaz
Pişman olursun kimseler almaz
Annene bak gör halini

Yaşın oldu 49-50
Uyur uyur uyanamazsın
Verme beni yad ellere
Görür görür dayanamazsın.
Ne kışın var ne gündüzün belli
Yaşın oldu 49-50
Bağrım yanık, gözlerim nemli

Sallasana sallasana saçlarını
Akşam olsun affedeyim suçlarımı
Hele hele ben yandım ay oğlan
Sözlerine ben yandım

Yürüyüşüne ben kandım
Ben bir Köroğluyum dağda gezerim,
taşta gezerim
Demir tokmak ile kafa ezerim (devamı
var);Cumartesi akşamı oyunlarında
Teke Zortlatması, Sepetçioğlu,
Zeybek oyunları oynanır ¹⁹⁷.

Atma atma anam atma
..... ayrılığın derdini
Getti anam gelmem gitsin yurduma
anam yurduma
Ya sen gel anam ya ben varayım
Beni yollamazlar anam sen gel
göreyim.

Atladım endim eşiği (Tüğledi indi
eşiği)
Sofrada kaldı kaşığı
Al evlerin yakışığı, şu evlerin yakışığı
(Kızlar evin yakışığı)
Ay nenem yazım buymuş
Kızlara böyle buyrulmuş

Zıva (sıva) çaldığım duvarlar
Elini yüdüğün pınarlar,
Gülüp oynadığım evler
Ay nenem yazım buymuş
Kızlara böyle buyrulmuş.

Yüksek evler ıssız kaldı
Anan baban kızsız kaldı
Kal kız eşim sağlıkla
Sil gözünü yağlıkla
Ay nenem yazım buymuş
Kızlara böyle buyrulmuş¹⁹⁸.

Kına gecesi söylenen maniler;

Gıcılar kavak gıcılar
İşte geldi kınacılar
Gelmez olsun kınacılar
İçime düştü acılar

(1) *şekli*) Baba bostanın bitti mi
Dalları köken attı mı
Beni evden çıkarınca
Ekmeğin aşın arttı mı

Kamış piştım sazı kaldı
Ördek uçu kazı kaldı
Anasının bir kızı vardı
O da gelin oluyor
Git yarenim sağlığıyla
Sil gözünü yağlığıyla

Sıva kollarını kınan akmasın
Bu gecelik misafirsın annem saklasın
Sıva kollarını kına vuruyun
Beni yollamazlar anam sen gel
görüyün¹⁹⁹.

Baba kızın çok muydu
Bir kız sana yük müydü
Kırılması emmilerim
Hiç oğlunuz yok muydu²⁰⁰.

(2) *şekli*) Baba bostanın bitti mi
Dalların köken attı mı
Bir kızını satınca
Ekmeğin, aşın arttı mı

Babamın öküzü beştir
Kızların emeği boştur
Şu evlerin yakışığı, al evlerin yakışığı
Git gelinim sağlığıyla
Başın gülsün şenliğiyle²⁰¹.

¹⁸⁹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 65.

¹⁹⁰ (Bkz.: Ek 1) – Yeşilyurt 7; Gedikli 40; Sofular 53; Y.bademli 93,100, 102; Zeki Oğuz, **a.g.e.**, s. 23.

¹⁹¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9.

¹⁹² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

¹⁹³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 23

¹⁹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

¹⁹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 65.

¹⁹⁶ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 70.

¹⁹⁷ (Bkz.: Ek 1) – Sofular 65.

¹⁹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93, 100, 102.

¹⁹⁹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 102.

²⁰⁰ H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 65.

²⁰¹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100; Kına manileri için bkz; Etem Ertem, “Geçmiş Günlerde Isparta’da Düğün”, **ÜN. C. 4, S.41, Ağustos 1937. s. 596.**

Pazar Günü

Pazar günü yemek okuculara ve köylülere verilir. Y.bademli’de Pazar günü verilen düğün yemeğine halk belediyede ki hoparlörle davet edilir. Öğlen saat 12:00’ye kadar erkekler yedikten sonra 12:00-14:00 arası da kadınlar yer.

3.4.6. Gelin Alma

Gelin kıyafeti: Düğünlerde 1960’lara kadar gelinler üç etek giyerlermiş. Sonraki yıllarda sırmalı fistan dedikleri pek özelliği olmayan elbiseler gelinlik olarak kullanılmıştır. 1980’lerden sonra da beyaz gelinlik giymeye başlanmıştır. Bütün düğün boyunca gelinin elbiselerinin hazırlanması, giydirilmesi, başının derilmesi gibi işlerin hepsinde başı bozulmadık tabir edilen (dul veya ayrılmış olmayan) kadınlar görev alır. Her aşamada başı bütünler olur. Bu koruyucu davranış evliliğinin sağlıklı olması adına yapılmaktadır. Gelin kıyafetlerini erkek tarafı alır. Urba görmede herkes paylaşıp diker.

Üç etekli gelin kıyafetlerine baktığımızda içe giyilen giysiye Y.bademli’de “bağrılık” denilmektedir. Üzerine al gömlek giyilir. Gömleğin yarıları (işlemeleri de) olur. Gömleğin boyun kısmını gelinin kafasından geçirirken başı bozulmadık bir kadın makasla keser (önceden kesilmezdi). Evden çıkarken kızın babası kızını “alınla girdin, akınla çık diye” uğurlardı. Yeşilyurt’tan Mustafa Çetin” *Alınla geldim, akınla çıkarım.” Yani ölümle çıksın beyazla. Şimdi beyaz gelinlikle zaten ölü geliyorlar, insan kırmızı olur*” demektedir. *Al gömleğin üzerine üç etek giyilir. Alt kısımlarında üç parçaya ayrılır. Arkada tek, yanlarda iki parça olduğu için üç etek denilmiştir.* Üç etek kumaşlarının cinslerine göre çeşitli adlar alırlardı. Bunlardan bazıları: Ateş kutnu, Çitare (şitare), Y.bademli’de Kaşıksapı, Grapdüşen (basmanın pahalısı), Taka ve Tarlasattıran (pahalı olduğu için bu ad verilmiştir). Üç eteğin kenarları simli, dalgalı olur. Üç eteğin üzerine ceket gibi kebe, mintan da dedikleri sırmalı fermana, alt kısmına şalvar, paçalı don giyilir. Önüne ipekli örtü, peştamal bağlanır. Beline uçları tokalı direm kuşağı bağlanır. Tokalar üstünde peştamal bağı, üç kanat ipekli saçaklı takılır ve bu tokalarda yanlardan sarkıtılır. Direm kuşağını satın alanlar olur. Sofularda bu kuşağa “*acemşalı*”da denilmektedir. Ayaklarında 5 mille dokunmuş yün çorap olur. Sofularda işlemeli ala çorap ve yemeni ile iskarpin giyerler.

Y.bademli’de de üç etek kıyafeti aynıdır. Kıyafetleri özellikle dokuma gömleği yörüklerden satın alırlarmış. İçine zıbın onun içine de atlet (eskiden patiskadan gömlek dikerlerdi) giyerler. Gömlekler beyaz keten çiçek işlemelidir. Bunun üzerine yarıklı gömlek, üzerine de üç etek giyilirdi. Y.bademli’de önceleri bele kuşak bağlama adeti yokmuş, sonradan bağlanmaya başlanmış. Saçaklı kuşakta üç etek gibi atın arka kısmına doğru sarkıtılırdı.

Sonraları yapılan düğünlerde gelin üzerine bir elbise giyer, diğer kuşak ve aksesuarları yine aynı şekilde kullanılır, sadece üç eteği giymez. Zaten gelinlikler yaygınlaşmaya başladıktan sonra artık herkes beyaz gelinlik giymeye başlamıştır²⁰².

Damat kıyafeti: Damadın kıyafeti sandık içinde kız evine getirildikten sonra Pazar günü sabah bir bohça içinde erkek evine yollanır. Damadı bir ihramın (ince dokunmuş kilim) üzerinde hoca dua okuya okuya cemaatin önünde giydiren, bu arada davullar çalar. Damadın kıyafeti eskiden paçası işlemeli, uçkurlu bez don ve gömlekti. Bunu kız evi yapardı. Günümüzde takım elbise giyilmektedir. Damadın sağdıcı da takım elbise giyer. İkisinin koluna da kırmızı kurdele bağlanır²⁰³.

3.4.6.1. Güvey Okşama

Güvey²⁰⁴ okşama adeti sadece Y. bademli ilçesinde yapılmaktadır. Pazar günü sabah kız ve erkek tarafı yemek verir. Öğlene doğru kız evinden iki kadın ve bir erkek çocuk erkek evine bohça içinde damatlığı getirir. Bohçayı getirenlere erkek evinde yemek ikram edilir ve “ayak kirası” parası verilir. Davul bu sıralarda sokaklarda gezip halkı damat okşamaya davet eder. Bütün köy Pazar günü erkek ve kız evinde yemek yer. Öğleden sonra kızı almaya gitmeden önce “güvey okşaması” yapılır. Damat ve sağdıcı avluya, ya da kapının önüne çıkıp ayakta dikilir. Sağdıcı damadın yanında durur. Güvey davulla okşanır. Güvey okşanırken altın ve para takılır, para takmaya kız evi de gelir. Önce damadın annesi oğluna altın takar, boynuna elbiselik atar, koluna al bağlar. Kızın anne ve babası da gelip damada para takarlar. Para yanında damadın omuzlarına atkısı, basma ve yazmalarda atılır. Bütün

²⁰² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9,10, 13 22, 23, 29,32 ; Gedikli 40, 50 ; Sofular 53, 54, 60, 67 ; Serpilköy 73, 80, 84 ; Y.bademli 90, 91, 93, 96, 100.

²⁰³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 29.

²⁰⁴ Güvey; Türkçede güvey, güvey ”damat” kelimesinin eski Türk (Kök Türk ve Uygur) metinlerindeki şekli “küdegü”dür. Bu kelimeye ilk defa Uruk Turan metinlerinde rastlanır. Eski Türkçedeki bu kelime manasını korusa da bir çok farklı söyleniş şekli mevcuttur... Abdülkadir İnan, “Güvey”, **Makaleler ve İncelemeler**, 2.bs, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 335.

bu verilen eşyalar erkek tarafına hediye olarak kalır, istenirse kız tarafına verilebilir. Y.bademli'nin Gölkonak köyünde de “güvey okşama” aynı şekilde uygulanmaktadır²⁰⁵. Damat okşamasından sonra kızın ailesi eve döner ve son hazırlıklar başlar bu sıralarda kızın başı derilmektedir. Damat tarafı da önceleri at ve deveyi günümüzde ise düğün arabasını hazırlar. Artık gelin almaya gidiş vakti gelmiştir.

Gelinin atla alındığı zamanlarda at süslenirdi. Atın boğazına gerdanlık, gümüşlük, muska ve mavi boncuklar takılırdı. Kulağına al veya bir mendil bağlanırdı. Atın kuyruğu örülürdü. Gelinin çeyizini taşımak içinde en fazla 3-4 tülü deve süslenirdi. 1-2 tülü deve ile çeyiz taşınırdı. Tülü deve süsü iyi taşıdığı için tercih edilirdi. Yatak, yorgan, ala çuvalları üzerine atarlar varsa kilimleri koyarlardı. Ayrıca develerin yüzçanlar, karın çanları ile yüzüne, boynuna tokalar, süsler takılırdı²⁰⁶.

Güvey okşamasında

-Varam İzmir yolu düzdür
Geceler bana gündüzdür
Varamadım gelemedim
O da yolu bulamadım
Küçücüksün saramadım
Al güvey gelin koynuna..
-Odunu alır kucağına
Gider o da bucağına
Yarın akşam yar kucağına
Güveyim kınan kutlu olsun
Ay beyim kınan mutlu olsun
Dağdan gelir meşe odun
Baklava yer yer yenmez tadından
Yarın akşam tabutundan
Güveyim kınan kutlu olsun
-Dağdan keser yağ ardıcı
Güveyinin kim sağdıcı
Kamış bişti sazı kaldı

Ördek uçtu kazı kaldı
Babasının bir oğlu vardı
O da damat oluyor
-Yağmur yağar yer yaş olur
Uçan kuşlar sarhoş (zarhoş) olur
Yarın akşam bir hoş olur
Güveyim kınan kutlu olsun
Ay beyim kınan kutlu olsun.
-Kına kararlar tasta
Oğlan evi pek havasta
Kız evi kara yasta²⁰⁷.

²⁰⁵ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 91, 93, 100, 104, 106; Y.bademli H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 61.

²⁰⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 32 ; Gedikli 49 ; Sofular 53 ; Serpilköy 73, 80 ; Y.bademli 90, 99.

²⁰⁷ (Bkz.: Ek 1) - Y. Bademli 102.

3.4.6.2. Gelinin Alınışı

Yörükler son yıllarda dışardan gelin alıp, dışarı da gelin vermektedirler. Artık evlenilecek kişinin Yörük olması şartı da çok aranmamaktadır. Gelinler civar köylerden, Bucak'tan veya Isparta'dan alınabilmektedir.

Gelin almaya giderken eskiden damat gitmez gelini evde beklerdi. Pazar günü saat 15:00-16:00 gibi kızı almaya giderler. Erkek tarafı bütün hısım, akrabasını toplayarak kabile oluşturur. Davullar çalar, silah atanlar olur. Kabile oyunları oynayarak yavaş yavaş ilerler. Kadınlarda arkada seke seke oyun oynarlar. Erkek evinden gelen kadınların hepsi başı bütün olur yani dul kadın olmaz. Giderken aralarında *“Ağan evlenecek, ağan evlenecek nerden bulacak, hordan, hordan”* derlerdi. Onlara göre oğlan evi biraz yarenlik kız evi ise biraz meraklı olur. Kız evinin önüne gelindiğinde, *“gelini almaya geldik”* diye haber verirler. Sofular'da atı sağdıç getirir, yanında da küçük bir erkek çocuk olur. İkisi atın solundan inerler gelin ise sağdan biner. Bu çocuğun başında gelinin duvağı, kepezi bulunur. Çeyizler evden çıkarılırken kızın duvağı yapılır. Gedikli'de kız çıkana kadar davulcular *“Cezayir ağıtı çalarlar”* Y.bademli'de de güvey okşamasından sonra kız evine gidilir. Gölkonak köyünde kız evine gelince *“Gelini kızbaşları evin birine gizlerler.”* *Bizim istediğimiz bu değil bir can almaya geldik”* derler. *Oğlan tarafından bir kişi gelir, “emaneti verin” der. “Verelim” derler,* kapı açılır, gelin hazırsa hemen alırlar. Bir keresinde iki düğün peşpeşe yapıp iki gelin birden alınmış. İlk gelini getirdikten sonra diğeri gelmeden araya kurban olsun diye bir horoz kesilip atılmış. Horozu kim tuttu ise horoz onun olmuş²⁰⁸.

3.4.6.3. Çeyiz

Erkek evinden düğünün başlarında getirilen sandığın içine kız tarafı da kendi eşyalarını, hediyelerini koyar. Atla gelin alındığı dönemlerde çeyiz develere yüklenirdi. Gerçi önceki dönemlerde çeyiz olarak gelinin çok fazla eşyası da olmazdı.

Çeyiz için *“Bir yorgan, iki yastık onu da Haydar'ın atına astık”* denilmektedir. Çeyizi olmayanlara, annesi eğer kızına çeyiz hazırlamamışsa

²⁰⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 7,9, 10, 22, 27, 29; Gedikli 40 ; Sofular 53, 61; Serpilköy 80 ; Y.bademli 93, 104, 106.

Sofular'da “*Anası uyumuş kızı büyümiş*” derler.

Çeyizde yatak, yorgan, yastık, altına bir keçe olurdu (özellikle Karakoyunlu Yörüklerinde kızların çeyizinde karakeçe), önceleri göle sınırı olan köylerde hasır dokunurdu, halı adet değildi, kilimler, ala çuval, namazlık (farda, koçboynuzu, vs. motifli), ihram, bele kuşanılan ip (kolanı), ibrik, leğen, yazma, çevre, birde sandık olurdu. Çeyizde kap- kakak kalaylanmadan götürülürdü. Kalaylı kap gelinin kız olmadığı anlamına gelirdi²⁰⁹. Çeyiz deveden sonraki dönemlerde atla taşınırdı. Y.bademli'de eskiden çeyizde mutlaka ala kilim olurdu, kilimi yörüklerden satın alınırdı.

Yeni çeyizlerde çeyiz içinde ayna da bulunur. Aynayı götürüp bahşiş alırlar. Bu ayna damada götürülen eşyalar arasındadır. Tıraş malzemesi vs. kaynana, kayınbabaya gömlek, don vs. gibi hediyeler bulunur. Günümüzde tencere, fırın, evlenenlerin durumuna göre beyaz eşyalar ve mobilyalar alınmaktadır²¹⁰.

Sofularda ise eşeğe sarılırmış. Eşeğe de bayrak takılırmış. Y.bademli'de de kağnı ile çeyizler götürülürmüş. Eskiden kızın eşyası kendisi ile birlikte gider erkek evinde damadın teyzesi, halası, yengesi hem gelini indirirler hem de eşyaları düzenlerlerdi. Artık gelinler, kız başları olan arkadaşları ile kendi odalarını düzenliyorlar. Y.bademli'de eğer kızın evi ayrı olacaksa kız bir hafta önceden gider arkadaşları ile evi düzenler. Gölkonak köyünde de gelin ve arkadaşları bir hafta önce çeyizi eve sererler. Çeyiz gelinle gitmez²¹¹.

Kız sağdıçlar: Düğün boyunca geline yardımcıları arkadaşları ya da başıbozuk olmayan kadınlardır. Bu kızların içinde bir kızbaşı olur. Genel olarak kızın bütün ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırlar. Gelinin yengeleri evli olur. Eskiden kızın utanıp sıkılmayacağı bir kadın başında olur, tecrübeleri aktarırdı²¹².

3.4.6.4. Gelin Başı

Atla gelinin alındığı dönemlerde kızın başlığına Yeşilyurt ve Serpilköy'de “*duvak*”,Gedikli'de ve Y.bademli ilçesinde “*cığa veya duvak*” Sofularda da “kepez”

²⁰⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9,10 ; Cihangir Doğan- Sait Doğan, **Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı (Antalya Örneği)**, İstanbul, Kızılelma Yay., 2005, s. 70.

²¹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 19, 27, 29 ; Gedikli 40, 49 ; Serpilköy 80, 84 ; Y.bademli 91, 99.

²¹¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 19, 22 ; Gedikli 40 ; Sofular 53 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli 93, 100, 106.

²¹² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9 ; Gedikli 40 ; Y.bademli 91, 98, 99.

denilmekteydi. Evlenen kızın başını başı bütünler yapar. Kızın başına öncelikle bir fes geçirilir. Fesin üzerine ucuna 15-20 adet yani bir kulaktan diğer kulağa kadar sıralı altın dikilmiş bir al bağlanır. Bazen iki sırada olur, ortasında Osmanlı altını bulunur. Sonra beşi birlikler çıkınca, ailenin durumuna göre bunlar takılmaya başlanmıştır. Altınlar fesin üzerinde sallanır. Onlarında üzerine çeşitli renklerde yukacık (yumuşak) yazmalar yüzüne al, yargısına beyaz gelecek şekilde bağlanır ve başına tüy düzülürdü. Gelinin başına 1950’lerde yapılan düğünlerde kuş tüyü ve tavuk tüyü takıldığını söyleyenler oldu. Kuş tüyü olarak turna kuşu tüyü takılmış

213.

*“İnme turnam, telli turnam inme
Gök ekinler ekilsin
Ceylan avcılarını çekilsin derlermiş”.*

bazıları da ördek, kaz, tavuk tüyü takıldığını belirtmiştir ²¹⁴.

Tavuk tüyleri mavi, kırmızı, yeşil vs. renklere boyanıp bir beze dikilir. O da gelinin başına bağlanırdı. Y.bademli’de eskiden tavuk kesen olsa da boyasak denirmiş. Bir tabak baklava karşılığında birisi yaparmış ama şu an ne olduğu bilinmiyor. Ancak 40 yılı aşkın bir süredir düğünlerde geline tüy takılmıyormuş. Gelinler düğünlere gittiklerinde başlarındaki alı çıkarıp alınlarındaki altını gösterirlerdi, görünsün diye altını dışından bağlarlardı. Böylece halk ne kadar altın takılmış olduğunu görür, bir aksilik olurda kız ayrılırsa şahit olmuş olurlardı. Altınlar geri verilmez, kızın olurdu.

Gelin olurken kızın saçında kahrkül kesilir. Buna zülûf kesme denir. Gelin başlığına birde çingil takarlardı. Çingilde zülûfün üstünde sallanırdı.

Gedikli’de günümüzde de yalancı duvak uygulaması yapılmaktadır. Her ne kadar günümüzde gelinler beyaz gelinlik giyiyor olsalar da gelinin yanında bir de yalancı duvaklı bekar ya da evlenme çağında bir kız olur. Eski usul giyinip başına tavuk tüylü duvak takar. Geline kına yakmaya gelinirken oğlan evinden bekar kız veya yakında gelin olacak kız o yalancı duvakla gelir.

²¹³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 22; Y.bademli 99.

²¹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 40, 49, 50 ; Y.bademli 91,93,96,100; ayrıca Bkz.: Mücella Kahveci, “Anadolu’da Tüylerle Hazırlanan Gelin Baş Giyimlerinden Bazı Örnekler”, **V.Milletlerarası Türk Halk Kültürü Kongresi, Maddi Kültür Sektör Bildirileri**, Ankara, K.B., 1997, s. 202-213; Lale Özder, “Orta Asya’da Kadın Başlıkları ve Baş Süslemeleri”, **a.g.e.**, s. 321-325.

Sofular'da gelin evden çıkmadan başlığını küçük bir erkek çocuğun başında getirirler. “*Kepez*” başlıkta savraklı gümüş sarkar, arpalık askı takılır. Fes üzerine al yeşil yazmalar bağlanır, üzerine de gök çeki çekilir (başörtü üzerine başörtü bağlanır).

Serpilköy'de tek fark fesin üzerindeki kırmızı, yeşil, mavi burulmuş yazmalara tepede düğüm atılmasıdır.

Y. bademli'de farklı olarak başa öncelikle “*takka*” dedikleri bir tas koyarlar. Bu başlığın kafasından kaymasını önler çene altına geçirilerek sabitlenir. Alların ucuna paraları takar, zülûf keserler. Saçı uzunsa bir kısmını öne, bir kısmını arkaya atarlar, saç azsa çok salmazlar. Eski takılara “*teyen*” denir. İnce yapılı başa takılır. Sallanan gümüşler “*cığa*”nın üstüne takılırdı. Yazmaları sarkıttıklarında dışardan gelini göremezler ama gelin onları görürdü. Altınlı fesin (keci) üstüne vurgu dedikleri cingilli sarkan şeyler takarlardı²¹⁵. Şimdi gelini ya saç yapımından anlayan kadınlar evde yapıyorlar ya da ilçede veya ilçeye yakın köylerde kuaföre götürüyorlar.

Sandığa oturma: Artık kızın kendi evinden çıkıp yeni yaşayacağı eve gitme vakti gelmiştir. Evdeki herkesle vedalaşır. Kız evden çıkarılmadan önce oğlan evinden gelip kız evinde üzerine ilavelerde bulunulan sandığı çıkarılır. Sandık çıkmadan gelin evden çıkmaz. Bu yüzden kız tarafından biri sandığın üstüne oturur ve kızın kayınpederinden (kayınbabasından) sandık parası alır. Ayrıca evden sandık çıkarılırken de çadırdaki kapı ağzında duranlar, evde ise kapıyı tutanlar olur. Onlarda paralarını alırlar²¹⁶.

Sandık indirildikten sonra kızın babası ya da erkek kardeşi direm kuşağını üç defa kızın belinden geçirir İhlas süresini okuyup gevşekçe bağlar, gelin bağlanır diye sıkı düğümlerden kaçınılır. Y.bademli'de eski zamanlarda kuşak bağlama adeti yokmuş ama günümüzde bağlanıyor. Şimdi kuşak yerine bekareti simgeleyen kırmızı kurdela bağlanmaktadır. Karapapaklarda da sandığın üzerine oturup para alınır. Gelinin beline bağlanan kuşağa “*kemer bağlamak*” denir²¹⁷. Kız babasının elini

²¹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 10, 22, 27, 29 ; Gedikli 34, 36, 40, 47, 49, 50 ; Sofular 53, 54, 61, 68; Serpilköy 73, 80 , 84 ; Y.bademli 90, 91, 93, 96, 99, 100.

²¹⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 29 ; Y.bademli 91, 100, 106.

²¹⁷ Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 94.

öper. Yeşilyurt'ta kızın babasının hem elini, hem de ayağını öptüğü söylenmiştir. Gelin kızın babası kızının sağ yemenisinin (ayakkabısının) içine ya da bir keseye para koyar. Tam evden çıkmak için yürüdüğünde başı bozulmadı (yani bekar) diye zülûf kesilir. Zülûf kesme ya kız tam evinden çıkarken yapılır ya da gelin olduktan birkaç gün sonra gelinin başını düzeceğiz diyerek erkek evinde kesilir.

Gedikli'de erkek evinde zülûf (kahkül) kesilir. Sonra da bir sıra altını bağlayıp üstüne çekiye bağlarlar. Serpilköy'de ise düğünden üç gün sonra kestikleri davarın kellesini pişirirler, kadınlar birikir baş düzerler. O al duvağı, yazmaları, duvağı indirir zülûf keserler. Üç gün sonra elbisesini düzeltir, başına bir kahkül zülûf keserler²¹⁸. Bu adetler günümüzde kalkmıştır.

Şimdilerde özellikle ilçede ve bazı köylerde kızlar kuaförde saçlarını yaptırmaktadırlar. Katıldığımız bütün düğünlerde gelinler makyaj yapmışlardır.

Zülûften sonra erkek tarafından bir oğlan çocuğunun başında getirilen duvak takılır ve kız evden çıkar. Ata kadar bazı yerlerde kızın babası, kardeşi bazı yerlerde yengesi götürür. Ayağının altına konan çuvala ve üzengiye basarak gelin ata biner. Giderken arkasından su dökenler olur. Artık kız tarafı kafiyele katılmaz kızın yanında sadece yengeleri bulunur²¹⁹.

Keleş Parası: Eğer köyün dışına gelin verilecekse ya muhtarlık ya da köyün gençleri damattan keleş parası alırlar. Gedikli'de “*ergencelik*”te denilmektedir. Sadece köy dışına giden kızlar için istenir. Damatta keleş parası olarak ya para, ya da davar verir. Köyün gençleri de kendilerine ziyafet düzenlerler. Köylerde hala daha bu adetin bilinip devam ettirildiği görülmüştür. Gagauzlarda da bey (damat) den başka köyde “toprak parası” alınır. Köylerde bu geleneğe “toprak bastısı”, “hotar bastısı”, “toprak bastı parası” denir²²⁰.

3.4.6.5. Gelinin Ata Binişi

Gelin ata binmeden önce gelin kızın dokuduğu at heybesi serilir. At heybesi Yörüklerde çeyiz için gerekli görülen unsurlardan birisidir. Yünden dokunan bu

²¹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 10, 22 ; Gedikli 50 ; Serpilköy 73.

²¹⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 10, 19, 29 ; Gedikli 40 ; Sofular 53 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli 91, 93, 100, H. Albayrak, a.g.e., s. 61.

²²⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 22, 25 ; Gedikli 36 ; Sofular 61; Serpilköy 73, 75, 89 ; G. Yoloğlu, a.g.e., s. 54.

heybeye “*terke heybesi*“ veya “*halıkapağı*” denir. Yörükte heybe yerlide minder konduğu söylenir. Y.bademli’de özel dokunan ala heybeyi Yörüklerden satın alırlardı ancak bu heybe ata konmaz, kağnyıya takılırdı. Y.bademli ilçesinde bir dönem gelinler kağnyı ile alınmıştır. Kağnyıya takılan heybenin içine fındık, fıstık, un helvası, pişi vs. konur. Ertesi gün gelin sabahı toplananlara gelin ikram ederdi. “*42 pişiyle 52 kişiyle geldim*” derlerdi.

Kız attan indikten sonra heybe at sahibine kalırdı. Günümüzde artık gelinler binek arabalarla alınmaktadır. Arabanın ön kaportasına bir seccade serilir, gelin indikten sonra bu seccade de araba sahibinin olur yani bu gelenek yaşatılmaya çalışılmaktadır²²¹.

Sofular’da atın solundan bir erkek çocuk indirilir sağından da gelin ata biner. Gelin ata bindirildiğinde üç eteğin arka kısmını atın kuyruğuna doğru salarlar. Gelin düşmesin diye bir tarafından kızın yengesi diğer tarafından da erkeğin yengesi destekler. Atın önünde bir kafiye davul eşliğinde oyunlar oynatarak, deyişler atarak ağır ağır ilerler. “*Aldık kızınızı, İt tepsin yüzünüzü..*”. diyerek giderler. Gelin atta giderken kendini kötü hissederse geline “*al bastı*” derler ve duvağını açarlar. Eğer gelin giderken yağmur yağar ve gelinin alına yağmur değerse iyi olur derler. Bereketten kaynaklandığına inanırlar. Y.bademli’de 1967’lerde gelinler kağnyı ile alınmış. Gelin ve yengeleri güzelce süslenmiş kağnyıya bindirilirmiş. Kağnıları büyük budaklar yapıp, odunlar kesip üzerini kilimlerle örterler. Çanlar takarlar. Erkeklerden kimse görmeyecek şekilde gelin arkadan açılan kağnyıya bindirilip erkek evine yaklaştırılır. Yine kimse görmeden gelin indirilirdi. Gelin ve arkadaşları kutnulu giyerlerdi. Bu arkadaşlara kızbaşıları denirdi. Görünmemek için onlarda kendilerini gizlerdi. Atla gelin alınan dönemde atı emmisi, dayısı ya da at sahibi çekerdi. Kumuklarda ata binip giden gelinin arkasından taş atılır. Bu gelini aşağılama anlamına gelmez, gittiği yerde taş gibi ağır olsun diye yapılır²²².

Gelin önde çeyizi süslü kağnyıya giderdi. Giderken silahlar sıkarak oyunlar oynanırdı. Giden kafiye Yörüklerde de olduğu gibi deyişler atılırdı. “*Gelini aldık gidiyoruz. Görmeyelim yüzünüzü*” gibi sözler söylenir, kız tarafı da buna kızar ve

²²¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 10, 11, 22, 29 ; Gedikli 36, 40, 50 ; Sofular 53, 54 ; Serpilköy 73, 80; Y.bademli 91, 93.

²²² Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 119.

hatta bazen atışmalar olur.

*"Biçim biçim, ben ağlarım için için
Kazandığım senin için,
sen gel menevşeli gelin"...*

Günümüzde yapılan düğünlerde de gelinin babası kuşağını bağlar, parasını verir. Kız herkesle helalleştikten sonra damat gelini kapıda karşılayıp arabaya bindirir, arabaya binış ve inişlerde hayır duası edilir (Bkz.: Ek 4- CD Foto 190-191)²²³.

Gelin atla götürülürken, belli bir güzergâh takip edilir, cami ve kabristanlarda tur attırılır. Böylece gelin eğer köy dışına gidecekse son kez köyünü görmüş olur. Kافلة geri dönerken gittiği yoldan dönmez. Gelinin tersine döneceğinden veya gelinin bağlanacağından korkulduğu için güzergah değiştirilir ve gelin farklı bir yoldan dolaştırılarak erkek evine getirilir. Yol boyunca yol kesmeler olur. Günümüzde artık araba ile tur atılmaktadır. Arabayı kullanan kişiye "benzin bitti parası" verirler²²⁴.

Müjdelik: Gelinin atla gittiği zamanlarda damat gelini almaya gitmeyip, evde beklerdi. Bu yüzden gelin getirilirken delikanlılar gelinin kolundan bileziğini veya ayakkabısını alarak damada müjdelik olarak götürürlerdi. İlk müjdeyi verene damat bahış verirdi. Bu yüzden de delikanlılar arasında müjdelik yarışı olurdu²²⁵.

Gelin Atla Giderken Yapılan Yorum ve İnanışlar: Bu inanışları Ali Tanyıldız'ın Gedikli köyünü anlatan kitabında okuduğumuzda şaşırmıştık. Ancak araştırma yaptığımız köylerdeki yaşlılar bu bilgileri doğrulamışlardır. Yeni neslin birçoğu da bu gelenekten sayemizde haberdar olmuştur.

Gelin ata bindirilmeden önce at dolaştırılır, ihtiyacı varsa gördürülür. Gelin ata binince yol boyunca herkes atı takip eder. Çünkü eski adetlere göre atın gelinin durumunu haberdar ettiğine inanılır. Atın ve devenin çok hisli hayvanlar oldukları için onlara malum olacağına inanırlar. At titrerse, zapt edilemezse kızın bakire olduğu düşünülür ve iyi görülürdü. Ancak at eğer küçük abdestini yaparsa kızın

²²³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 1, 7, 9, 10, 22, 27, 29 ; Gedikli 34, 36, 47, 49, 50 ; Sofular 53 ; Serpilköy 73, 80, 85 ; Y.bademli H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 62.

²²⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 19, 22, 29, 32 ; Gedikli 40 ; Sofular 53, 61 ; Serpilköy 73, 80 ; Y.bademli 91, 99, 106, H. Albayrak, **a.y.**

²²⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 10, 22, 23, 29 ; Gedikli 40, 49 ; Sofular 53, 61 ; Serpilköy 73.

gönlünde başka biri olduğu, at büyük abdestini yaparsa, davul yarılırsa kızın bakire olmadığına inanılırdı. Hatta bu sebeple yoldan çevrilip tekrar gelinin kendi evine getirildiği de olmuştur²²⁶.

Gelin atla turunu tamamlayıp yeni evine yaklaşmak üzereyken atın üstünde eline bir erkek veya kız çocuk verilir. Gelinde hazırlıklı olduğu için çocuk kızsız yazma, kese, erkeğe mendilin ucuna konan parayı vs. kundağına sıkıştırır. Yine çocuğa yastık, kına, mendil hediye verilir²²⁷.

İndirmelik: Gelini attan indirmek için kayınbabası, kaynanası, görümceleri gelin kıza hediyeler verirler. Buna “indirmelik” denir. Gelin kız indirmelik almadan attan inmez. İndirmelik olarak tarla, eşya, altın, mal verilebilir. Mal olarak “koç, davar, inek vereceğim” denir. Hatta kayınpeder espri olsun diye “*ben bir tosun* (oğlunu kastederek) *verdim zaten*” der. Kızla birlikte gelenlerde indirmelik verilenleri duydukları için şahit olmuş sayılırlardı. Verilenlere karşılık olarak kız yanında getirdiği parayı (Serpilköy’de bu paraya “arılık” denirdi)²²⁸ indirmelik verenlere dağıtır, böylece kendi parasıyla indirmelikte verilenleri satın almış kabul edilirdi. Gelin ağırlığını verdiği zaman o malları geline vermek zorunluydu.

Günümüzde gelin araba ile evin önüne gelir ve eski günlerdeki gibi indirmelik verilir. Ancak günümüzde daha çok altın verilmektedir. Kızda kabul ederse dualar edilerek, arabadan iner.

Eski Türklerde de bu adet aynen vardı. Nitekim Hazar Türklerinde gelin attan indikten sonra eve girmeden önce kapıda bekler. Damadın babası da geline bir arazi, ev vs. bağışlardı²²⁹. Gelin attan indirilirken Sofular köyünde eskiden farklı bir uygulama yapılmaktaymış. Kız attan inince yengeleri koluna girip eve getirirler. Bu esnada etraftakiler de damadı güldürmeye çalışırlarmış. Eğer damat ve sağdıç konuşur ya da gülerse damattan bir davar parası alırlarmış. Günümüzde bu uygulama yapılmamaktadır²³⁰.

²²⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 22 ; Gedikli 36, 40, 49, Sofular 53, 54 ; Serpilköy 73 ; Y.bademli 91, 96, 99 ; Ali Tanyıldız; **Orta Asya’dan Gedikli Köyü’ne Honamlı Yörükleri**, 3.bs, Isparta,1990, s. 124.

²²⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 9, 10, 22; Gedikli 40 ; Serpilköy 73, 80 ; Y.bademli 91, 93, 100, 104, 106.

²²⁸ Mehmet Eröz, “Evlenme ve Düğün Töreni İle İlgili Türk Gelenekleri”, **Töre**, C.5, S:27, Ankara, 1973, s. 25.

²²⁹ Y.Kalafat, **a.g.e.**, s. 27.

²³⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 19, 22, 23, 29 ; Gedikli 36, 40 ; Sofular 53, 61; Serpilköy 73, 80; Y.bademli 91, 93, 99, 100, 104, 106, : H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 62.

Gelini eve kayınbabası götürür. Bu sırada damat kızı almaya gitmediği için çadır zamanı ise yüksek bir yere çıkararak kara örtü (toprak damlı) evlerde ise damdan olanları seyrederdi. Gelin attan inerken damat gelinin başına bir mendilin içinden buğday ve kuru üzüm serperdi. Bunlar geline hoş geldin demenin yanında bereketli ve tatlı bir hayat arzusuyla yapılırdı. Şimdi bozuk para ve bayramlık şekerler atılmaktadır. Gelini de almaya damat gittiği için günümüzde serpmeye işini kayıinvalideler yapar²³¹.

Gelin attan iner inmez atın sahibi, Gedikli'de atın başını çeken kişi, Serpilköy'de ise gözü açık biri ata binip kaçırdı çünkü arkasından taşlarlardı. Ata binen ne kadar atik olursa o kadar az zarar görürdü. Düğünlerde gelinlerin atla alınışı geleneğinin bitmesi ile bu tip ayrıntılarda işlevini kaybetmiştir²³².

3.4.7. Gelinin Yeni Evine Gelişi ve Düğün Sonrası Yapılan Uygulamalar

Eve girişte yapılan uygulamalar: Yeni evine girişi gelin kız için önemli sınavlardan biridir. Gelin eve girerken eskiden mal (hayvan) kesilmezdi ama şimdi kesiliyor. Eskiden davar kesen olursa gelinin sağ ayağını kana bastırıp geçirirlerdi. Günümüzde ise gelin kurbanın üzerinden atlatılır. Kurbanın kanı gelinle damadın alınına sürülür. Gelin eve girerken kapının üstüne, eşiğe de yağ ya da bal çalar (sürer). Çadır zamanı ise yağı çadırın stiline sürermiş. Yeşilyurt köyünde kaynana ve görümce kolay geçim sağlansın diye eşiğe ve gelinin ayağına yağ çalarlardı. Gelinin gireceği kapının ağzına tıg, su dolu çanak, oklava, tepsi vs. koyarlar ve gelin kızın kaldırmasını beklerlerdi. Eğer kaldırmadan geçerse makbul sayılmazdı. Nedenini bilmeseler de kaynananın elbisesini ters giydiği de söylenmiştir. Gelin içeri girerken ip gerilir, gelin ipi kırar. Gelinin ayakkabısının içine kaynanası bereketli olsun diye buğday katar (koyar) veya gelin kapıdan girince eline bir avuç buğday verirdi. Gelin de bu buğdayı evin içine serperdi. Şimdi ekmek böldürüyorlar. Gelin çadırda önce orta direğin yanında ayakta tutulur, sonra da bir yüklüğün üstüne veya kendine

²³¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10, 19, 22, 23, 27, 29 ; Sofular 53, 61 ; Serpilköy 73, 80 ; Y.bademli 91, 100, 103, 106, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 62.

²³² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 22 ; Gedikli 36 ; Serpilköy 73; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 78-79.

ayrılmış bir odası varsa sandığın üzerine oturtulurdu. Kaynana geline sözünden çıkmasın diye şerbet ikram ederdi. Günümüzde şerbeti damat ikram eder.

Gedikli’de ve Serpilköy’de gelin eve girerken su dolu kabı devirir, testiye kırar. Gedikli’de önceden uygulanmasa da şimdi geline bal yalatılır. Serpilköy’de gelin kapıdan girerken koyun postuna bastırılır. Sofular’da kapıda kaynana bekler. Eline bir yufka alır. Çevredekiler “ne yiyon” derler. “Gelinin dilini yiyom” der. Sofular’da bizim katıldığımız düğünde de kaynana bir ekmeği hepimize dağıttı. Bişkek Ahıska Türklerinde gelin yeni evine gelince “*dil kesme*” yapılır. Yüzünü açınca üç defa “Gelinin insafını mı dilini mi keselim?” derler. Kaynanası da “Dilini kesin Allah insaf versin” der. Ayrıca gelinin eli bereketli olsun diye önce bala daha sonra aynı eli kapıya sürdürülür. Bulgaristan Şumnu Türklerinde eskiden gelin yeni evine gelirken “*ayna*” ile karşılanırdı. Aynanın baht açıklığı parlak gelecek anlamına geldiğine inanılırdı ²³³.

Y.bademli’de geline testi verilir. Testi çiçeklerle süslenir, içine su katılır (doldurulur) gelinde testiye kırar. Testiyi güçlü, kuvvetli olsun, başka bir kırgınlık olmasın diye kırdırırlar. Günümüzde gelinle damat içeri girerken testiye birlikte kırarlar. Daha sonra gelinle damat içeri girer 5-10 dakika sonra damat çıkar. Bize içeride lokum yedikleri ve damadın para taktığı söylenmiştir. Bu arada kapıyı sağdıç tutar. Yörük köylerindeki adetlerin benzerleri ilçede de yapılmaktadır. Önceleri gelinlerin alnına davar kanı sürülürdü. Yine gelini eve girerken kapının kenarına konulan bir kap suyu tekme vurarak döker. Dökemezse bir uğursuzluk olduğu düşünülür²³⁴. Gelin çadıra veya eve girdikten sonra Yeşilyurt köyünde 10-15 metre uzunluğundaki düğün ağacına herkes tüfekleriyle nişan alır, üzerindeki al örtüyü düşüren ya da ağacın ucunu koparan bahşişi alır. Ayrıca bozuk para kesesinden düşen paraları da çocuklar toplarlar. Gedikli köyünde elmalara silah sıkılır, parçalanıp, indirilir. Karşılığında da bahşiş alınır ²³⁵.

²³³ Y.Kalafat, **a.g.e.**, s. 185, 237.

²³⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 10,19, 22, 23, 27,29 ; Gedikli 40, 49 ; Sofular 53 ; Serpilköy 73, 80; Y.bademli 91, 93, 99, 100, 104, 106 ; Zümrüt Nahya Erk, “Anadolu’da Gelinin Oğlan Evine Getirildiği Andan İtibaren Yapılan Gelenek ve Pratikler”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1976**, Ankara, K.B., 1977, s. 77-91.

²³⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 19, 22, 29; Gedikli 40; Ali Esat Bozyiğit, “Folklorumuzda Bayrak” **Türk Folkloru**, C.1, S:12, Temmuz 1980, s.25., Yörük düğünlerinde bayraklardaki elmalara nişan almaları aktarılmış; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 266.

Sağdıçlar: Damadın yanında damada düğün boyunca yardımcı olup sağ kol gibi davranan kişidir. Günümüzde yapılan düğünlerde damat ile sağdıcin sol kollarına kırmızı kurdela bağlanır. Sağdıç genelde evli olur ancak günümüzde bekarlarda sağdıç olabiliyorlar. Gedikli’de sağdıç bekar akrabadan biri ve damadın arkadaşı olur (Bkz.: Ek 4- CD Foto 193) ²³⁶.

Damadın Saklanması: Gelin çadıra veya eve girdikten sonra Yörüklerde damat akşam yapılacak dini nikaha kadar ortalıklarda görünmez. Bu sürede herkes damadı kaçırmaya çalışır. Sağdıç damadı korumaktan ve saklamaktan sorumludur. Damadın ayakkabılarını bile çaldırmaması gerekir. Çalan kişiler karşılığında davar ya da lokum aldırırlar veya para alırlar.

Y.bademli ilçesinde de şaka olsun diye damat kaçırılıp, saklanır. Saklayan kişiye damadı kurtarmak için bir tepsi baklava veya horoz kestirilip verilir. Damat kurtarılmış olur. Diğer taraftan herkes gelini görmeye gelir, “gelin okşaması” yapılır. Gelin okşaması kaynananın gelinine hoş geldin kutlamasıdır. Gelin yüzü açık kaynanası ile karşılıklı oynar. Herkes dağıldıktan sonra gelin odasında dinlenir. İkinci vakti kız tarafından kadınlar gelinin odasını düzenlemek için gelirler ve gelirken de beraberlerinde bir tabak bal getirirler. Odayı düzüp (düzenleyip), yemek yedikten sonra giderler. Akşam olunca yine kız evinden 10-15 kişi baklava sinisi, tavuk gibi yiyecek şeyler getirirler. Damat namazdan gelmeden önce giderler.

Gölkonak köyünde de akşam ezanında kız tarafından şerbet, atlet, çorap, tavuk, baklavalı bir tepsi götürülür. Götürenler yemek yiyip, gelin kızla görüşüp geri dönerler. Kızın yanında yengesi akşam yatsıya kadar bekler²³⁷. Günümüzdeki düğünlerde damat bir ara gelir eş, dostla hatıra fotoğrafı çekildikten sonra kaybolur.

Gelin okşamasında herkes gelini görmeye gelir. Delbekte gelin okşanır. Maniler söylenir. Mesela:

²³⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10,19 ; Gedikli 34, 40 ; Y.bademli 91.

²³⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 27 ; Gedikli 34, 36, 47, 49 ; Sofular 53 ; Serpilköy 73, 80 ; Y.bademli 91, 93, 100, 104, 106.

Gelin taksiden inerken söylenen sözler

-Gelin geldi kapımıza

Hoş geldin gelinim hoş geldin

Oğluma eş geldin²³⁸.

-Durursan işte kapı

Durmazsan daha sapı²³⁹.

-Evlerin üstü toz olur mesti

Ağamın dostu ay gelin, ay güvey gelin

Sen bizim evlere güveyi beylere

Hoş geldin gelin.

-Giydiğin çizme üstü büzme

Damatsız gezme al güvey gelin,

Sen bizim evlere güveyi beylere

Hoş geldin gelin.

-Giydiğin mintan, dört yanı kaytan

Sözünden utan ay gelin, al güvey gelin

Sen bizim evlere güveyi beylere

Hoş geldin gelin.

-Giydiğin aktır, akranın yoktur,

Sevenin çoktur ay güvey gelin

Sen bizim evlere güveyi beylere

Hoş geldin gelin.

-Odun alır, odun alır kucağına

Gider evin bucağına, güveyinin ocağı

Sen bizim evlere güveyi beylere

Hoş geldin gelin.

-Bahçe bağa gider mi

Ayva da nara gider mi aman aman

Bahçelerde güveyi, güveyi ye nazarlık
aman

Al vereyim bir muska, tak beline
nazarlık aman aman

Anacığım gül aman aman²⁴⁰.

-Giydiği kare in gel bunara

Allah onara ay gelin, hoş geldin gelin

Sen bizim evlere, güveyi beylere

Eş geldin gelin.

-Pazarın üstü toz olur mesti

Ağamın dostu ay gelin hoş geldin
gelin

Sen bizim evlere, güveyi beylere

Eş geldin gelin²⁴¹.

-Uzun uzun gezme gelin

Urgan ucu çizme gelin

Dama hamurun yoksa

Kaynanandan helal sezme gelin

Ayna attım çayıra

Şavkı vurdu bayıra

Oğlan büyük kız küçük

Gamını Allah kayıra

²³⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

²³⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9.

²⁴⁰ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93.

²⁴¹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 102.

Dini Nikah: Akşam namazı, bazı köylerde yatsı namazı kılındıktan sonra damatla birlikte hoca eve gelir, yemek hazırlanır. İki şahitle dini nikah kıyılır. Şahitlerin bulunma sebebi geline takılan ziyneti görmeleri içindir. Sofular, Serpilköy ve Y.bademli’de nikah sırasında damat bağlanır diye el kilitlenmez, yüzük veya yuvarlak herhangi birşeylerle oynanmaz, Y.bademli’de tengerek eğrilmez, dışarıdaki insanlarda, içerdekilerde damat bağlı olur diye yüzüğünü döndürmez. Y.bademli’de düğün zamanında nikah kalabalık olursa her an düşmanlık yapan biri olabilir ve damat bağlanabilir diye önceden kız evinde gizli kıyılır. Hatta şüphelenilmesin diye cami hocasını çağırmak yerine bilen biri de nikahı kıyabilirdi. Eğer damat bağlanırsa damadı açmak için mezarlıkta gezdirip, soğuk suyla ıslatırlardı ki korkup kendine gelsin diye. Gölkonak köyünde de aynı pratikler uygulanmaktadır.

Nikah bittikten sonra oradakiler gelinle damadın ellerini tuttururlar. O sırada gelinle damat da birbirlerinin ayağına basarlar. Kim basarsa evde onun sözü geçer diye kızlar basmak için uğraşırlar, çoğunlukla da basarlar. Damadın sırtına yumruk vurularak odaya sokulur. Gagauzlarda da aynı şekilde sırta vurulur. Kapıdan ikisi birlikte girerler. İçerdeki yengeler dışarı çıkar. Yeşilyurt ve Sofular’da gerdek odasında düğüne kadar damat yatar, gündüzleri herhangi bir büyü yapılmasın diye oda kilitli tutulur. Ayrıca gerdek günü evin etrafında büyü yapılmasın diye tur atılır. Kız yengesi ve oğlan yengesi o gün orada kalırlar²⁴².

Gerdek gecesi: Yatsı namazı okunmadan önce döşek(yatak) hazırlandığında yatağın üzerinde erkek çocukları olsun diye bir erkek çocuk yuvarlanır. Çocuğa çorap, mendil verilir. Gerdeğe girmeden önce damat önceleri üç eteğin üzerinde, Y.bademli’de ise seccade üzerinde iki rekat namaz kılar. Sofular ve Y.bademli’de gerdek gecesi gusül abdestinden sonra iki rekat namaz kılıp dilekte bulunurlarsa dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar. Çünkü o gece günahsız kabul edildikleri için duaları kabul edilir derler. Onlarda hayırlı evlat ver diye dua ederler. Sonrasında gelin damada bir kaşık bal verir ama konuşmaz yani damattan söyletmelik ister, damatta bahşişini verir. Geline söyletmelik olarak damat “yüz görümlüğünü” verir. Gelin yüz görümlüğünü aldıktan sonra kız tarafının getirdiği yiyecekleri (helva,

²⁴² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10, 27,29 ; Gedikli 36, 40 ; Sofular 53 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli 91, 93, 99, 100, 104, 106, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 63 ; H. Keskin **a.g.e.**, s. 93; E. Ertem, “Geçmiş Günlerde Isparta’da Düğün, ÜN, S:43-44, Ekim-Kasım 1937, s. 637.

baklava, tavuk, lokum vs.) koyar, birlikte yerler. Sofrada iki kaşık olur ve bir dürüm yani 4 yufka ekmeği olur. Y.bademli’de damada yufka açtırılır ve gerdekte o yufka yenir. Tavuğun bacağı birlikte paylaşınlar diye tek olur. Y.bademli’de gerdekte birbirleri ile didişmesinler diye horoz yerine tavuk kesilirmiş. Ayrıca kız evinden getirilen çerezlerde yenir. Yine öldüğünde gerdek günü yediği yiyeceklerle uyanacakları söylenir. Bu yüzden tok dahi olsalar mutlaka bir lokma yemeleri gerekir²⁴³.

Sepet veya kabak sallama: Kadir geceleri ve gerdek günü şaka amaçlı yapılır. Gelinle damat yattıklarında çadırda stilin kovuklarından, toprak damlı evlerde bacadan odaya damadın arkadaşları sepet sallarlar. “bizim hakkımızı verin” derler ve haklarını alana kadar da rahatsız ederler. Onlarda kızın evinden gelen çerezlerden, tatlı, tuzlu ne varsa sepete katarlar. Hatta bazen damat “dama çıkmayın ben buradan vereyim” der. Sonraları cama taş atıp, kapıya vurmaya başlamışlardır. Kötekli aşiretinde sepet sallama yoktur. Zaten günümüzde de pek uygulanmaz²⁴⁴.

Eskiden gerdeğe girdikten sonra tabanca sıkma adeti vardı. Eğer gelin bakire ise iki el silah atılır, bakire değilse silah atılmazdı, eve geri gönderilme durumları da olurdu. Sofular’da ise sabah ezanından önce tüfek atılırdı. Silah yanında yine çarşaf gösterme adeti de uygulanırdı. Günümüzde silah atılmamaktadır. Gagauzlar’da ve Azerbaycan Türklerinde (Gazah, Tavuz, Akstafa bölgelerinde) kızın bakireliğini duyurmak için silahla kapı yanında bir genç bekler. Yengenin şahitliğinden sonra ateş eder. “Gagauzlarda eskiden “gelin çarşafı”nı ilgili herkesin adeta görmesi istenirdi. Bekaretini evlilik öncesi yitirmiş kız, baba evine gönderilirdi. “Bekaret bezi” veya “gelin çarşafı” gerdek gecesi gelin yastığının altında olur, ertesi gün bu bez gelinin kaynanasına gösterilirdi”²⁴⁵.

Kızın yanında gelen yenge o akşam oğlan evinde kalır. 1 saat içinde kız tarafından gelen kişiler kapının ucunda beklerler, müjdeliği alır giderlerdi ama çoğunlukla yengeler sabah ezanı okunmadan kapıya vurarak veya seslenerek “emanetinizi verin” derler. Damat dışarı çıkar. Yatağa dikilen bezi alıp kayınvalideye

²⁴³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23, 27, 29 ; Sofular 53, 61 ; Serpilköy 73, 80 ; Y.bademli 93, 99, 100, 104, 106 ; Y. Kalafat, **a.g.e.**, s. 264-265.

²⁴⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 9, 10 ; Sofular 53, 61 ; Serpilköy 73, 74 ; Y.bademli 99.

²⁴⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 22 ; Gedikli 36, 40 ; Sofular 53 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli 99; G. Yoloğlu, **a.g.e.**, s.65

gösterdikten sonra kızın ailesine götürüp “müjdelik” bahşisi alırlar²⁴⁶.

Geline “söyletmelik” olarak bir şey verip artık söyleyebilirsin denmedikçe gelin saygısından hiçbirşey konuşmazdı. Damadın verdiği “yüz görümlüğü” biraz bu anlamı da taşımaktadır. Kaynana ve kayınbabası hediye verip konuşemezse gelin senelerce konuşmazdı. 10 yıldan fazla zaman konuşmayanlar bile olmuştur. Bir armağan, bir hediye alıp, konuş denirse gelinde konuşmaya başlardı. Bu durumla ilgili Gedikli’de Şerife Uzun’dan bir hikaye dinledik.

“Bir gelin hiç konuşmazmış, utlu bu gelin üzerine everelim demişler, bir kız bitirmişler dilli gelin. Bu dilsiz gelin ateşe çorba vurmuş. Dilli gelin atın üstünde gelirken dilsiz geline (çekişiyor)(sataşılıyor)

“Dilsiz gelin, sağır gelin çorban taşıtı savur gelin demiş.

Dilsiz gelin de ona “Dilli gelin dilçik gelin. Attan inde söyle kunamsak gelin” demiş.

Zeki Oğuz’un kitabında dilsiz gelinin verdiği cevap; *“Geline bak geline, Hele bunun diline, Yedi sene oldu geleli, Hiç söylemedim birine”* olarak aktarılıyor²⁴⁷. Araştırma yaptığımız bütün köylerde ve ilçe merkezinde önceleri söyletmelik verilmekteydi ancak günümüzde bu adette uygulanmamaktadır. Ama yine de gelinlerin karşılık vermemesi, saygılı davranması ve söyleneni yapması arzu edilir.

Gerdek gecesinin sabahı gelin yıkandıktan sonra komşuları gezmeye başlar. Yakın akrabalarını, eltilerini, görümcelerini gezer. Yakındakilere, evdekilere çeyizde getirdiği hediyeleri dağıtır. Sofular’da damat sabah erken saatte kalkıp sabah namazına gider. Namazdan sonra gizlice kızın annesinin (analığının) ve babasının (babalığının) elini öpmeye gider. Gelin 1-2 gün evden çıkmaz.

Gedikli’de gelin 2-3 günlükken oğlan evinin akrabasına çorap, pijama, yazma dağıtır ki buna “dürü dağıtma” denir.

Serpilköy’de ertesi gün “Gelin Yüzü” yapıldı. Gelin başında fes, fesin altında altın dikili grap ve kahrkülleri ile fesin üstüne kırmızı dasdar, buçuklu yağlığı örtünür. Başında duvak ve yazma olurdu. Önde giden yenge ise beraber olur mahalledeki evleri gezerlerdi. Şimdi böyle bir adet uygulanmıyor.

²⁴⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9; Gedikli 40 ; Sofular 53 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli 93, 99, 100,104, 106.

²⁴⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2,9, 10, 22, 29 ; Gedikli 49 ; Serpilköy 73 ; Y.bademli 91, 106; Z. Oğuz, **a.g.e.**, s. 22, Zeki Oğuz’da bu bilgiyi 1958’de ailesi Konya’nın Yunak Beşışıklı köyüne iskan olmuş Hürü Çetin’den aktarmaktadır.; A. Tanyıldız, **a.g.e.**, s. 127.

Y.bademli ilçesinde gelin sabah erkenden kalkıp kaynana, kaynata, evdekilerin elini öper. Heybenin içindekileri açıp herkese getirdiği hediyeleri dağıtır. Kaynanaya elbise, kaynataya çorap giydirir ayrıca bir yastık, minder, baş yastığı, havlu ve seccade verir. Hala, teyze, dayıya çorap dağıtılır. Dürü olarak da ele güne, çorap, atlet, kilot ne varsa onu dağıtırlar.

Gelin sabahı teflerle kız tarafından kadınlar gelir. Kız ve damat herkesin elini öper. Sonra damat evden gider. İçerde kadınlar şeker, tatlı ve çerezlerden yiyip, eğlenirler. Sonra kalabalık dağılırdı. Kız tarafı geline bal bardağı verirken, bir sini baklava ve bir tavuk kayınvalideye giderdi. Gelin el öpüp herkese bal yedirir.

Sabah kız evinden getirilen balı gelin, ağız tatlılığı olsun diye önce damada sonra kaynanaya, kayınpedere daha sonra da gezdikleri yakınlarla, para takanlara aynı kaşıkla yedirir ²⁴⁸.

Bürümcek: Oğlan evinde yapılır. Oğlan ve kız tarafındaki kadınlar çağılır. Baklavalar hazırlanır. Gelenler tef çalarak eğlenirler. Bir yastık getirilir gelin kibleye doğru diz çöker. Gelinin başının üstündeki oklavayı bir tarafta kız diğer tarafta erkek çocuğa tuttururlar. Oklavanın üzerine de al gererler. Yaşlı bir kadın gelini selavatlayarak gelinin tepesinde oklavayı üç defa açıp dua ettikten sona üfler. Çocuklara “oklavayı asılın” derler. Hangisi çekerse oklava onun olur, diğerine de mendil verilir.

“Gelinimiz altı ayına kalmadan gebe olsun” diyerek pulluğu gelinin üzerine atarlar. Gelin ayağa kalkar, bir elinde şeker vardır, hem ayna hem şeker saçarak oynanır sonra herkes dağılır. Bürümcek bu şekilde son bulur.

Akşam oğlan evi kız evine gider evde gelin kızın getirdiği heybe açılır, içindekiler yenir, büyüklerin eli öpülür ²⁴⁹.

Düğünden bir hafta sonra kız tarafı erkek tarafını yemeğe çağırır. Bir, iki gün sonra da erkek tarafı kız tarafını davet eder. Gagauzlarda da düğünün ikinci haftası erkek evi kız evini misafirliğe davet eder. Üçüncü hafta yeni evlenenler akraba ziyaretine giderler ²⁵⁰.

²⁴⁸(Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Gedikli 40 ; Sofular 53, 60 ; Serpilköy 73, 80 ; Y.bademli 93, 97, 100, 104, 106.

²⁴⁹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 91, 93,100, Fadime Karaca, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 66.

²⁵⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 29 , Özcan Sarpdağ ; Gedikli 40 ; Sofular 53 ; Y.bademli 91, 100, 104,106; G. Yoloğlu, **a.g.e.**, s. 65.

Kayınpeder evine yerleşme: Yeni gelin evlenince çadır zamanında tek göz çadıra gelin gelirdi. Ailede erkek çocuklar ve baba birlikte yaşarlardı. Yörükçülükte birlik ve beraberlik çok önemliydi ayrıca ne kadar çok insan olursa görevler o kadar azalırdı. Aile (Horanta) ekonomik olarak birbirlerine bağlı idi ve yemek bir kazanda pişerdi. Bu yüzden de baba ayırmadan evlatları çadırdan ayrılıp kendilerine yeni bir çadır kuramazlardı, eğer kurarlarsa babaları da hiçbir mal yardımında bulunmazdı. Küçük çocuk evlendirildiğinde baba büyük oğlunu başka çadıra çıkarmaya karar verirdi. Zaten çadırda da yaşam alanı iyiden iyiye kısıtlanmış olurdu. Yeni gelinin aileye hizmet süresi vardır ayrıca babaların çadırları ayırabilmeleri için zenginleşmeleri gerekir²⁵¹.

Yeni gelin çadır içinde kaynanasına ve kayınpederine ana, baba diye hitap eder. Ama onların olmadığı ortamlarda analık, babalık der. Eğer akrabası ile evlenmişse ona eskisi gibi hitap ederdi. Mesela, hala teyze gibi. Ama günümüzde ana, baba, analık, babalık denmektedir.

Yeni gelin oldukları anlaşılın diye gelinler bir hafta on gün başlarının altına beyaz tülbent üstüne al örtü örterler. Daha sonra gelinin yazmasının ortasında al çekilir, bazı köylerde de yazmanın kenarlarına al çekerler. 1-2 yıl başına allı yazmayı örter. Yine gelin zülûf kırpması, bir sıra altın ve fesi ile anlaşılırdı. Gedikli köyünde katkılı yağlık ortası allı yazma örterler. Önceki yağlıklara “mücestem” denirmiş. Sofular’da genç, bekar kızlar beyaz başörtüsü takarlar. Gelin olduklarında ise renkli tülbent (yaşmak) takarlardı. Y.bademli ilçesinde gelin olunca bir hafta al örterler. Eskiden altın olmasa da bakır “çingene yüzüğü” dedikleri yüzüğü takarlarmış²⁵².

Evlendikten kısa bir zaman sonra gelin eğer ölürse yas süresi 1-2 sene olur ve evlenilmezdi. “*Dün ölmeden bugün gözdağı eder gibi evlenir mi*” derler. Evlenecekse de halk kınar, ayıp olur diye ikinci düğünde mümkün mertebe davul çaldırmazlardı. Dul kadınlarda ise yas vardı ancak yas için özel bir kıyafet yoktu, istediği gibi giyinebilirdi²⁵³.

Yastık altı: Aynı çadır içinde sürdürülen yaşamda bazen eşler öteki bireylerden saklı olarak bazı yiyecekleri aralarında yemek isterlerdi. Bunların

²⁵¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,10, 23.

²⁵² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 22 ; Gedikli 49, 50 ; Sofular 53, 65 ; Y.bademli 91.

²⁵³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10; Gedikli 40.

başında lokum, incir, şekerleme gibi tatlılar gelir. Karısının istediğini kıramayan koca ailesinin yanından ayrılıp da pazara gidemez bir komşusundan veya akrabasından rica ederdi. Herkes uyuduktan sonra akşam yatarken yerlerdi. Kadınlar bir araya geldiklerinde hangi kocanın daha çok yastık altı yedirdiği konusunda yarışlardı. Ancak genel olarak Anadolu’da gelin istediği gibi yemek giyemezdi, hep kaynananın denetiminde olurdu. Yemeklerde sürekli servis yaptığı içinde iyice yemek yiyemez bu yüzden de gizli saklı yemek yerdı ²⁵⁴.

Aile içi ilişkiler: Genellikle dar bir alanda 2-3 hanenin bir arada yaşaması zor olsa da buna çözümler üretilmiştir. Kimi zaman çadırdaki kilimlerle odacıklar oluşturulmuştur. Genellikle gelinler söyleneni itiraz etmeden yapar, böylece huzurlu bir ortam yaratırlardı. Gelinler kayınbabasının, kaynanasının gece üstünü örtemeden gidip yatamazlardı. Ayrıca sabahları en erken gelin kalkardı. Eşler büyüklerinin yanında birbirleri ile rahat konuşamazlardı. Çocuklarını büyüklerin yanında sevmemezlerdi ²⁵⁵.

Akrabalık adları: Eski Türklerde babaya “kang, kanım” demektedirler. “ka” Türkçe akrabalık gösteren bir sestir. Aynı babanın oğullarına “kangdaş”; üvey kardeşlere ise “kangsık” derlerdi. Ancak bu sözler sonradan unutulmuş ve yerine “agey oğul: üvey oğul” denmeye başlanmıştır. XI. yy’dan sonra daha da gelişen ve büyük devletler kuran Türkler baba’ya artık “ata” demeye başlamışlardır. “Ög” kelimesi ise eski Türkçe “anne” demektir... og(ü)m k(a)tun(ug) köt(ü)rm(i)ş t(e)nri: Annem hatunu yükseltmiş olan Tanrı şeklinde Oğuz kitabelerinde geçmektedir ²⁵⁶.

Araştırma yaptığımız köylerde akrabalık adlarına baktığımızda:

Anne: *Ana* - Baba: *Buba* - Abla: *Bacı* - Erkek kardeş: *Ağa, Aka, Ece* - Anneanne ve Babaanne: *Ebe* denir. Ebe aynı zamanda bilge kişi anlamına da gelir yani hastalıkları tedavi eden, doğum yaptıran kadınlara da denir. Kayınpeder: *Babalık* - Kayınvalideye: *Analık* - Kayınbiradere *Çelebi, Aka, Abi* - Gelinin kız kardeşine *Baldız* - Yenge : *Cice* (Honamlılar kullanır) - Amca: *Emmi* , Dayı- Teyze- Hala- Torun- Yeğen aynı şekilde söylenir ²⁵⁷.

²⁵⁴ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli; Şerife Uzun; A. Tanyıldız, **a.g.e.**, s. 128.

²⁵⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10; Y.bademli 99.

²⁵⁶ M. Uydu, **a.g.e.**, s. 142.

²⁵⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23; Gedikli 41; Sofular 61, 65; Serpilköy 75

A.Donuk'un Türklerde Akrabalık Adları adlı makalesinde Isparta ile ilgili akrabalık adlarından bazılarına baktığımızda: Kayınbirader: *Abe, Abey, Apey* , *Çelebi*- Kardeş: *Ağaş Ağoş, Agena, Agilik* -Nine: *Akana, Kocana, Nene* - Yenge: *Anagenneş* - Abla: *Bavulla, Billa, Cice* - Hala ve Amca'nın karısı için: *Bibi* olarak görülür. M.Matsubara'nın Türkiye'deki Akrabalık Adlarını konu alan makalesinde de benzer bilgiler yer almaktadır ²⁵⁸.

²⁵⁸Abdülkadir Donuk, "Türklerde Akrabalık Adları", **Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri** (25-26 Mayıs 1998), İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2000, s. 79-144; Masateke Matsubara, "Turkish Kinship Terminology", **Senri Ethnological Studies**, No: 2, Miscellanea, Osaka, Published by National Museum of Ethnology, 1989, s. 67-146.

3.5. ÖLÜM

Ölüm ahiret inancının yaygın olduğu toplumlarda yeni bir hayatın başlangıcı olarak kabul edilir. Bu sebeple de doğum ve evlilik gibi bir geçiş dönemi olarak görülür. “Dolayısıyla ölüm ve ölü ile ilgili pek çok adet, inanç, uygulama ölümü biyolojik, fizyolojik bir olay olmaktan çıkartıp, sosyal kültürel bir olay haline getirmektedir ²⁵⁹.” Ölüyle ilgili yapılan işlemlerin ve adetlerin üç ana amacı vardır: Birincisi ölen kişinin öteki dünyaya gidişini kolaylaştırmak; ikincisi ölen kişinin geri dönmesini ve yakınlarına kötülük yapmasını önlemek, üçüncüsü de ölenin yakınlarının bozulan ruhsal durumlarını düzeltmek ve sarsılan toplumsal ilişkilerini düzenlemek amacını taşımaktadır ²⁶⁰. Biz de araştırma yaptığımız bölgedeki geçiş dönemlerinden biri sayılan ölüm konusunu ölüm öncesi, ölüm sırası ve sonrası olmak üzere üç başlık altında değerlendirmeye çalışacağız.

3.5.1. Ölüm Öncesi

S.V.Örnek “ölüm korkusunun bilinç altındaki baskısıyla tedirgin olan halk düşüncesi, geleceği bilmek isteğinin de etkisiyle alışlagelmişin dışındaki birtakım davranışları; araç- gereçlerin şu ya da bu biçimdeki kullanılışlarını, meteorolojik olayları; hayvanların hareket ve seslerini; düşlerdeki görüntülerle hastadaki psikolojik ve fizyolojik değişiklikleri çoğu zaman ölümün bir işareti, bir ön belirtisi olarak saymaktadır ²⁶¹” diye ifade eder.

Bizimde araştırma bölgemizde tespit ettiğimiz ölüme yorulan durumlar şunlardır:

- Yatalak hastaya kabakçiçeğine ölecek yani bahara ölecek derler.
- Hasta ahiretle ilgili şeyler anlatır, rüyasında ölmüş yakınlarını görürse yani ahiretle uğraşmaya başlarsa öleceğine yorumlanır.
- Gözünün içi dumanlanır, iyice sararmaya başlarsa hastanın iki- üç günlük ömrünün kaldığı düşünülür.
- Yine gözü döner, bakışları değişir ve gözlerini sürekli tavana dikerse;
- Burnu hafif uzamış gibi olursa, burnu incelirse veya burnunun üstü

²⁵⁹ Ahmet Maden,”Ölümle İlgili Adet ve İnanmalar” **Türk Aile Ansiklopedisi**, C.3, Ankara, TC. BAAK, s. 816.

²⁶⁰ S. Örnek, **a.g.e.**, s. 108.

²⁶¹ **A.g.e.**, s. 15.

paslanmış bir renk alır yani sararırsa;

-Kulağının arkası sararır, dudağı morarır ve eli ayağı soğursa;

-Başı küllenir, dumanlanır, şaşkınlaşır, yatakta doğru düzgün yatamaz ve derisi kolay yüzülürse hastanın durumu artık ölüm vaktinin yaklaşmakta olduğunu gösterir. Ağzını nefes almak için açarsa hemen hoca çağrılır. Hoca da başında ruhunu teslim edene kadar Kur'an okur, dua eder²⁶².

Yeşilyurt köyünde Elif Soyfidan, evinin arkasındaki şahin kayası adı verilen kayalıktan ne zaman bir taş düşse bir gencin öldüğünü söylüyor. Bunun yanı sıra evin damına konan bir baykuş ve uluyan bir köpekte ölüme yorulur²⁶³.

Ölmek üzere olan hastaya su verilmeye çalışılır ama ölüm yakınsa hasta yutamaz, dili tutulur, elinde ayağında can kalmamıştır. Can vermeden ağzına zemzem suyu, yoksa su damlatılır veya pamukla sıkılır. Su verilmesindeki amaç ağzın kurumasını ve ahirete susuz gitmesini önlemektir. Can veren kişinin çok susadığı, eğer su verilmezse şeytanın imanını vermesi karşılığında su verdiği, o suyunda pis bir su olduğu söylenir. Ölen kişiyi böyle bir duruma sokmamak için genellikle herkes su vermeye çalışır. Günümüzde de bu inanış devam etmektedir²⁶⁴.

Ölmek üzere olan hastanın yanında hoca yoksa ve hasta ağır nefese düşmüşse etrafındakiler üç ihlas ile bir fatiha süresi okuyup, hastanın başından ayaklarına doğru üflerler. Bu duaların Kur'an yerine geçeceğine inanılır. Hoca geldiyse zaten Kur'an okur. Hasta ağırlaşır ruhunu teslim edene kadar da okumaya devam eder. Okuduğu duaları da hastanın başından ayağına doğru okur. Hastanın tam can vereceği sırada herkes ayağa kalkar, kapı açılır ve oradakiler bir tarafa çekilirler. Bu kez hoca soluğu rahat çıksın diye duaları ayağından başına doğru okur. Can boğazına geldiğinde hoca hastanın başının altından kambur kalmaması için yastığı çeker. Ölürken hastaya kelime-i şehadet getir denmez eğer kendisi isterse getirir. Hasta ruhunu teslim ettikten sonra evdekiler kelime-i şehadet getirirler. Birileri de kefen aramaya giderler²⁶⁵.

²⁶² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10 ; Gedikli 36, 40 ; Sofular 53, 75 ; Y.bademli 93, 96, 100.

²⁶³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7 ; Sofular 53 ; Y.bademli 93.

²⁶⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 10, 27, 31 ; Y.bademli 93.

²⁶⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 10 ; Gedikli 36 ; Sofular 53, 69 ; Y.bademli 100.

3.5.2. Ölümünden Hemen Sonra Yapılan İşlemler

Eğer ölüm, akşam namazından sonra gerçekleşmişse ölü sabaha kadar bekletilir. Ölen kişi yere rahat bir yere yatırılır, üzerinde ziynet eşyaları ve takma dişi varsa çıkarılır. Ölen kişinin öncelikle ayak baş parmakları birbirine bağlanır. Elleri düzeltilir. Gözleri açık kalmışsa kapatılır, çenesi yağlık (tülbentle) başına çatılır (bağlanır) ve vücuduna çarşaf serildikten sonra şişmemesi için çarşafın üzerine bıçak veya bir demir parçası konur. Artık bıçak konmadığını söyleyenlerde olmuştur. Ölünün vücudu sıcakken sonra zor olacağı gerekçesiyle giysileri çıkarılır veya bıçakla yırtılır. Vefat eden kişinin üzerinden para çıkarsa yıkayıcılara verilir ²⁶⁶.

Ölüm evde gerçekleşmişse ölünün bulunduğu odanın penceresi ve kapısı kapatılıp, ışık açık bırakılır. Çadırdaki ölmüşse çadırın bir köşesine yatırılır, diğer tarafta da oturulur. Ölünün üzerinden kedi, köpek geçerse ölünün hortlayacağı düşünüldüğünden ölünün başında beklenir ²⁶⁷. Ölü imkanları elverdiğince serin bir yere konmaya çalışılır. Özellikle yaz dönemlerinde. Sıcak havalarda eskiden sorunlar yaşanmaktaydı. Günümüzde ise ölünün kişilerin etrafına buz veya başına vantilatör konmaktadır ²⁶⁸.

Ölüm hadisesinin gerçekleşmesinin hemen ardından bütün köylüye ve uzaktaki yakınlarla haber verilir. Köylerde ölenler, fazla bekletme imkanları olmadığı için hemen gömülürler. Bu yüzden de uzaktaki yakınlarla haber ne kadar çabuk ulaşırsa o kadar iyi olur. Günümüzde telefonlar bu meseleyi büyük ölçüde gidermektedir. Ancak ölüm gündüz gerçekleşirse ölü bekletilmeden gömülür. Ölüm akşam gerçekleşmiş ve defin işlemi sabaha kalmış ise, sabah erken saatte sela verilir ²⁶⁹. Selayı duyan erkekler hayrımız dokunsun diye küreklerini alıp mezar kazmaya giderler. Mezar derinliği erkeklerde bel hizasında, bayanlarda göğüs hizasında olur ²⁷⁰. Derinlik verildikten sonra “*sapıtma usulü*” olarak adlandırılan bir usülle mezarın alt kısmındaki alan yana doğru genişletilir. Buna “*oyulma işlemi*” de denir. Ölünün başının konacağı kısma topraktan yastık yapılır ²⁷¹.

²⁶⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4 ; Serpilköy 75 ; Y.bademli 93.

²⁶⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 7, 10, 22, 23, 27,31; Gedikli 41; Y.bademli 93,100.

²⁶⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 7, 10, 22, 27, 31 ; Sofular 69 ; Serpilköy 75,76 ;Y.bademli 93, 100.

²⁶⁹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 69 ; Y.bademli 93, 100, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 68.

²⁷⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 10, 22.

²⁷¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 22, 31 ; Sofular 69 ; Serpilköy 82 ;Y.bademli 93, 100, H.Albayrak, **a.y.**

3.5.2.1. Ölünün Gömülmeye Hazırlanışı

Yıkama: Köylerde, özellikle de yaz günlerinde ölünün kokmaması için hemen yıkama işlemine geçilir. Genellikle ölümler kendi evlerinin önünde, تنها bir alanda yıkanır. Araştırmamız sırasında Gedikli köyünde evin bahçesine camiden getirilen bir tezgah bulunduğunu ve etrafının da yeşil örtülerle kapatıldığını gördük (Bkz.: Ek 4- CD Foto 194). Köylerde ve Y.bademli ilçesinde ölenler genellikle böyle yıkanmış. Ölü bir teneşirin veya tabutun üzerine konur. Etraftakilerin görmemesi için de çevresi kilimlerle kapatılır. Günümüzde Sofular köyünde muhtarlığın girişimi ve köylülerin katkısı ile köye cenaze yıkama aracı alınmıştır (Bkz.: Ek 4- CD Foto 195)²⁷². Ölümler cenaze aracında yıkanmaktadır.

Yıkama işleminde ölen erkekse ölüyü köyün imamı ve bilen kişiler yıkar. Ölen kadınsa duasını bilen kadınlar yıkar. Yıkama işlemi için öncelikle kazanlar kurulur. Kazanda ısıtılacak su için kadınlar pınardan çeşmelerden birer bakraç (helke) “nasibimiz olsun” diye temiz su getirirler. Suyun el batırmadan, beklemeden, bir yerde dinlenmeden getirilmesi gerekir. İki kazan su ısıtılır. Serpilköy’de kazanın içine mersin sazağı da atılmış. Isıtılan suyun içine ölen erkekse hoca, ölen bayansa yıkayacak kadın sabun kıyar. Kilim veya battaniye sarılı halde ölü getirilip teneşirin, bir tahta tezgahın veya tabutun üzerine ayakları kibleye gelecek şekilde konur. Yıkayıcılar en az iki kişi olur. Yıkayan ölünün sağ yanında, suyu döken sol yanında durur. Dökülen su ne çok sıcak ne de çok soğuk olur. Ölünün diz kapaklarına kadar örtü örtülür. Ilık suyu su kabağından yapılmış kepçeler veya bakraçların yardımıyla ölünün başından ayağına doğru döküp, bakraçtaki suyu ölünün ayağında bitirirler. Su tekrar yukarı doğru dökülmez. Yıkama esnasında dua da okunur. Sabunlanıp yıkandıktan sonra ölünün karnına basılır. Böylece içinde pisliklerde çıkmış olur ve son temizliği yapılır. Yıkama işleminin ardından ölü yavaşça döndürülerek gusül abdesti aldırılır. Yakınlarından veya akrabalarından su dökmek isteyenler olursa abdestli olarak bir bakraç suyu başından ayağına doğru döker. Böylece ölü ile helalleşilmiş olduğu düşünülür. Herkes sıra ile su döker. Kazanlardaki su bitene kadar kullanılmaya çalışılır. Artan suyla yıkayıcılar, etraftakiler ellerini, yüzlerini yıkarlar. Y.bademli ilçesinde ölünün çıktığı evdekiler umutlarını kessinler diye elleri o suda

²⁷² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 27; Gedikli 40 ; Sofular 69 ; Serpilköy 76 ; Y.bademli 91, 100.

yıkattırmış. Eskiden suyu ısıtana ve ölüyü yıkayan kişiye para verilirmiş²⁷³.

Yeşilyurt ve Serpilköy köylerinde ölünün yıkandığı yerin yanına bir kulplu tase 2-3 tas su doldurulup üzerine ters devrilen kazanlar konulur ve su üç gün boyunca durur. Suyu, ölünün susuz kaldığında gelip kullanacağına inanırlar. Sabah namazı gidip suya bakarlar. Eğer ölü geldiyse suyun içine kirpiğini atar. Bize bu inanişin Yeşilyurt köyünde hâlâ devam ettiğini söyleyenler oldu²⁷⁴.

Yıkamadan sonra ölü güzelce kurulanır. Gözlerine, el aralarına, burnuna, cinsel organına pamuk konur ve kefenleme kısmına geçilir.

Kefenleme: Ölünün yıkanıp kurulanmasından sonra kefenleme kısmına geçilir. Köylerde belli bir yaştan sonra herkes kefenini alır, saklar. Özellikle göç zamanı çok gereklidir. Kefen beyaz patiskadan olur. Hacca gidenlerin bazıları zem zem suyu ile yıkanmış kefenlerini hactan getirirler. Kefensiz kalma diye bir durum söz konusu değildir. Ölen kişinin kefeni yoksa hemen bir başkasından bulunur. Kefen kadınlarda beş, erkeklerde üç parçadan ibarettir. “Erkek kefeni **gömlek**(omuzdan ayağa kadar örtülen bez), **izar** (baştan ayağa kadar örtülen bez), **lifafe** (yine baştan ayağa kadar örtülen bez) denilen üç parça bezden; kadın kefeni ise **himar** (başa örtülen bez), **dir** (göğse konan bez), **hırka** (göğüsten göbeğe ya da diz kapağına kadar örtülen genişçe bez), **izar** ve **lifafe** denilen beş parça bezden yapılır”²⁷⁵.

Kefenlemeden önce yazılı bir dua kağıdı ölünün göğsüne (iman tahtasına) konur. Bu kağıda “*iman kağıdı*” denir. Ölen kişi cahilse, ahirette sorgu memurları geldiğinde cevap veremeyeceği için memurlar Kur’an-ı görünce o kişiyi tanıyıp, kollayacaklarına inanılır. Günümüzde gerekli olmadığı söylene de iman kağıdı koyanlar vardır²⁷⁶.

Kefen bıçakla kesilir. Erkeklerde öncelikle en dışa uzunca bir çarşaf serilir. İçine baştan ayağa kadar bir bez, onunda içine iç gömleği ölünün boynundan geçirilerek giydirilir. Önü arkası olan parçanın yanları açıktır. İzar ve ifafenin önce sağ yanını üç kez açıp tekbir getirerek kaparlar sonra da sol tarafına aynı işlemi

²⁷³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 27 ; Gedikli 36, 40 ; Sofular 69 ; Serpilköy 76; Y.bademli 91, 93, 100, 103.

²⁷⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10 ; Serpilköy 76.

²⁷⁵ S.Örnek, **a.g.e.**, s. 52-53.

²⁷⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10 ; Gedikli 36 ; Sofular 69 ; Serpilköy 73, 76, 82 ; Y.bademli 96.

yaparlar. Böylece kefen sarılmış olur. Kefen açılmasın diye baş, bel ve ayak kısmı kuşaklarla bağlanır.

Kadınlarda da dışta ifafe, içine izar serilir. Kadınların evvela göğüsleri bir bezle sarılır. ”dir’e” yörede “sır örtüsü” veya “göğüslük” denir. Başından geçirilen iç gömlek erkeklerden daha uzun tutulur, en azından diz kapağından aşağıda olmalıdır. Saçları örgülü ise yıkanırken çözülür ortadan ayırıp gömleğin üzerine bağrına döşenir. Baş bağlanır. Diğer parçalarda önce sağ taraf üç kez tekbir getirerek, sonra sol taraf üç kez tekbir getirerek kapatılır. Baş, bel ve ayaklarından kuşakla bağlanır. Kefen dikilmez. Kefenini üstüne kendi kullandığı tülbenti, ya da yeni bir tülbent başına veya göğüs kısmına konur. Kefende hem kadın hem de erkeğin dış çarşafının içine, başının civarına veya iman tahtasına (göğsüne) nane, çörek otu (çörek otu cennet otu olarakta bilinir) şeytan gelmesin diye konur. Sofular, Serpilköy köylerinde ve Y.bademli ilçesinde kefen günlük ağacının kabuğu ile tütsülenir. Serpilköy’de ayrıca kefenin gül suyu serpilip, kefenin içine mersin sazağı konur. Yine kadınlara “Meryem ana saçı” koyarlarmış. Meryem ana saçının ne olduğunu sorduğumuzda; pazarda satılan beyaz bir saç olduğunu ve peygamberimize yakınlığı sebebiyle koydukları cevabını vermişlerdir (başka bir yerde duymadık, inanışın kaynağı hakkında da net bir bilgiye ulaşamadık).

Y.bademli ilçesinde Gülsüm Erol, Isparta merkezde kefenin içine gülfatma çiçeği konursa ölünün gülererek gittiğine inanıldığını ve kefen dikileceği zaman ipin ağızda ıslatılmadığını ve kefenin sonunun dikilmediğini belirtmiştir²⁷⁷.

Ölü kefenlendikten sonra ihram adı verilen ince dokunmuş bir kilime sarılır. Önceleri herkesin bir ihramı olurmuş. Hatta gelin çeyizlerinde bile bulunurmuş. Ölünün ihrama sarılmasının sebebi kefenin kirlenmesini önlemek içindir. Ayrıca ölen kadınsa mezara indirilirken cemaate mahrem olmasın diye mezarının önüne gerilir. Günümüzde ölün kişinin ihramı yoksa battaniyeye sarılır, rahat tutabilmek için bel kısmına da yazma bağlanır. Ölü mezara konduktan sonra ihramı camiye verilir. Günümüzde bazı köy camileri yekpare halı yaptırdıkları için artık ihram veya kilim kabul etmemektedirler. Sarılan battaniyeler, giysileri gibi ya ihtiyaç sahiplerine

²⁷⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 7, 10, 22; Gedikli 36 ; Sofular 69 ; Serpilköy 73, 76, 82 ; Y.bademli 91, 93, 96, 100.

verilir ya da eve geri getirilir ²⁷⁸. Bazen de araştırmamız sırasında Burdur’da bir köyde ihramların cami yararına satıldığını duyduk. Bu tip satışlar en çok koleksiyoncuları sevindiriyor. Çünkü birbirinden farklı motiflerle ve kök boyalarla yapılan bu çok değerli el sanatı oldukça pahalıya satılıyor. Ne yazık ki artık çok fazla da yapılmıyor. Bu şekilde bir kültür değerimizde yavaş yavaş ortadan kalkmış oluyor.

Eskiden cenaze ihrama sarıldıktan sonra sallara konurdu. Sal sedye biçiminde iki ağacın iple bağlanması ile elde edilirdi. Üzerine cenaze koyduktan sonra çek ipleri ile bağlanır ve mezarlığa taşınırdı. Günümüzde sal yerine bazı köylerde sactan, bazı yerlerde de tahtadan yapılmış tabutlar kullanılır ²⁷⁹.

Mezarlığa giderken cemaat adım başı el değiştirerek ilerler. Herkes “bende gireceğim” salına, taşıyacağım” diyerek sal (tabutu) omuzlar, adım atmadan el değiştirilerek mezarlığa gidilir ²⁸⁰.

Cenaze musalla taşına konduktan sonra cemaat eşliğinde cenaze namazı kılınır. Cenaze namazından sonra ölü gömülmek üzere mezarlığa götürülür. Kadınlar önceden mezarlığı götürülmezmiş ancak yeni yeni gitmeye başlamışlar ²⁸¹.

“Eski Türkçe’de mezara “sın” denilmektedir. Divan’da *karaorun: sın, mezar* olarak geçmekte “ölü tabutu” içinde “kabırçak” kelimesi kullanılmaktadır. Uygurlar ise gömmeye: *kömük*, gömülmeye: *gömülmük*, mezara: *sın* demekte idiler. Türk mezarlarında istikamet doğubatı yönündedir (Türkler güneşe hürmeten doğuya dönerlerdi)”²⁸². Defin işleminde, mezara iki kişi iner ve ölü mezara indirilir. Ölen erkekse yakın akrabaları tarafından, ölen kadınsa mahrem olmayan yakınları (kardeşi, oğlu, torunu) tarafından mezara indirilir. Ölü mezara sağ tarafına, kıbleye doğru, yüzü toprağa dönük olarak yatırılır. Kefenindeki kuşaklar çözülür. Cenaze arkaya doğru gelmesin diye arkasına sıra sıra tahtalar dizilir. Tahtanın altına da güzel kokması için mersin (sazak) ağacının yaprakları konur ve sonra mezara toprak doldurulur. Üzerine atılan topraktan da herkes hayır kazanmak için bir kürek atar.

²⁷⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 7, 10, 22, 31 ; Gedikli 36, 41 ; Sofular 53, 69 ; Serpilköy 82 ;Y.bademli 91, 93, 96, 100.

²⁷⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22; Gedikli 36, 41 ; Y. bademli 96, 100, H.Albayrak, **a.g.e.**, s. 68.

²⁸⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

²⁸¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ;Y.bademli H. Albayrak, **a.y.**; S. Örnek, **a.g.e.**, s. 55.

²⁸² M.Uydu, **a.g.e.**, s. 116-117.

Yardımlaşarak mezar doldurulur. Hoca (hatip) toprak atılırken dua eder.

Mezarın üzerine bir bakraç su ayakucundan başına doğru dökülür. Buna da “kesme” denir²⁸³. Böylece yeni bir ölümün olmaması dilenir. Cenaze mezara konduktan sonra baş ve ayağına bağlanan bezler, mezarın baş ve ayak ucuna konan sapıtma tahtalarına bağlanır. Belindeki bez de çözülür ama bağlanmaz. Yasin-i şerif veya Aşr (aşır diye de söylenir) okunarak ruhuna bağışlanır. Yeni mezarın üzerine yine sazак ağacının dalları konur. Sazак ağacı cennetten çıkmış bir ağaç olduğuna inanıldığı için önemli görülür²⁸⁴.

Mezarlıktaki cemaat ölenlerin yakınları ile tokalaşır, taziyelerini bildirir. “*Hüküm Allah’tan başınız sağ olsun*” denir. Sofular köyünde ölü mezara konduktan sonra ahaliye bisküvi ve lokum dağıtılır. İmam arkada kalır. Ölüye telkin verir. Ölü sapıtma ağacına kafasını vurunca öldüğünü anladığına inanılır. Y.bademli ilçesinde ölenin yakınları mezarlık dışında sıraya dizilir ve cemaat cenaze yakınlarına baş sağlığı diler²⁸⁵. Günümüzde de defin işlemi aynı şekilde yapılmaktadır. Konar-göçer hayatta göç zamanı yolda giderken hastalanıp ölen bir kişi olursa, o gün göçülmez ve ölen kişi öldüğü yerin yakınındaki mezarlığa gömülür. Eğer mezarlık yoksa uygun bir yere konup üzerine anlaşılmaması için nişan amaçlı bir taş konur. Her sene o civardan geçerken mezar ziyaret edilir. Ama yıllar geçtikçe sadece mevki hatırlanır, mezarın yeri unutulur. Yörük güzergahında bu şekilde oluşmuş bir çok Yörük mezarlığı bulunmaktadır. Gedikli’nin hemen ilerisindeki Küre mezarlığı bu tip mezarlıklardan biridir²⁸⁶ (Bkz Ek.: Ek 4- CD Foto 197).

3.5.2.2. Devir Sürme, Iskat

Ölen bir müslümanın sağlığında çeşitli nedenlerle tutamadığı oruçları, kılamadığı namazları, veremediği zekatı ve yerine getiremediği yeminleri için bedel hesaplanıp fakirlere, hocalara para verilir. Bu işleme de “Devrini sürmek” denir. Ölen kişilerin akrabaları “Altını, üstünü vereceğiz” diyerek devrini sürerler.

²⁸³ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli M. Erçin Başer, **a.g.e.**

²⁸⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9, 10, 31 ; Gedikli 36 ; Sofular 69 ; Serpilköy 82; Y. Bademli 100, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 68.

²⁸⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 69 ; Y.bademli, H.Albayrak, **a.y.**

²⁸⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22; Gedikli 35, 41; Serpilköy 73.

Devir sürmede ölen kişinin yaşına göre ibadet hesabı yapılır. Buluğ çağına girdikten sonraki yaşı ile öldüğü yaş arasındaki yıllar hesaplanır. Ailenin maddi durumuna göre “yarım devir” veya “tam devir” verilir. Buna “Alt devir” “üst devir”de denilmektedir. Para hesabı o zaman ki buğday hesabına göre yapılır. 10 teneke buğdaya 20 şinik denir, 160 kilodur ve bir yük (deve yükü) dür. Verilecek kişiye “aldın kabul ettin mi“ denir, o da “aldım kabul ettim” der. Kabul ettim deyince hocalara para verilir. Hocalar bu parayı ya ihtiyaç sahiplerine verir ya da fakirlere dağıtır. Her hoca birşeyini üstlenir. Her namaz arkası ölen kişi için dua eder. Devir sürmenin 45 senedir yapılmadığı söylense de biz daha yakın bir tarihte bitmiş olabileceğini tahmin ediyoruz.

Serpilköyde Ayşe Gök devir sürme için “Tarihten bu yana var. Oruç tutmadıysan, namaz hatan varsa, hacca gidemediysen onun devrini sürdürüklerinde “yevm-i savn” diyorlar. Yemininin parasını ödüyorsun. Hocalar ayarlıyorlar, yaşına, ibadet durumuna göre. Biz hocaya veriyoruz, o da fakirlere veriyor. Şimdi kaldıralım diyorlar ama bu kıyamet günün adeti. Ben oruç tutamıyorum. Ramazanda bir aylık 60 milyon veriyorum.” demektedir²⁸⁷.

3.5.3. Ölüm Sonrası

Yörüklerde ölünün arkasından ağıt yakma geleneği vardır. Kadınlar birbirlerine sarılarak ağıt yakarlar. Eğer ölüm gece gerçekleşmişse sabaha kadar ağıt yakılır, ölünün arkasından yakıştırmalar yapılarak geçmişte yaptıkları, konuştukları sözler, başlarından geçenler hatırlatılarak ağlanır. Sofular köyünde cenaze evden çıkarken de ağıt yakılır. Eğer ağıt yakılıp, yas edilmezse köylü kınar.

Ölünün arkasından atılan ağıtlara örnek verecek olursak:

“Emmi değin sıra dudak yapışır, ay emmi

Dayı dedin sıra dudak aralaşır, ay emmi

Hemi babamıdın hemi emmim idin, ay emmim

Emmi babının yarısıdır.”

²⁸⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9 ; Sofular 69; Serpilköy 73 ;Y.bademli 100, H. Albayrak, a.g.e.,s. 69.

Ölen bir çocuksa,
“*Gelmez yollara gittin*
Palazlandım uçuramadım “denir²⁸⁸.

Cenazenin defnedilmesinden sonra eve gelen cemaatte taziyelerini bildirirdi. Söylenen sözlerden bazıları şöyledir:

“İyi insanlar ölür, kötüler kalır”.

“Hepimiz aynı yere gideceğiz. Hepimiz göreceğiz”

“Nöbeti gelen unun öğütecek, vakti gelen nöbetini alacak. Sene vermez, mene vermez nöbetini”

“Bir senin benim başımda olsa, dünyada herkesin başında, Cenabı Allah’ın emri bu”

“Muhakkak biri ölecek, biri kalacak o da ölünün arkasından dua eder”.

“Allah’ın emri, ahirette kavuştursun Allah”.

“Ölenin ardında ölmüş mü var ne yapalım. Allah sabunundan, incirinden ayırmasın”

“Hüküm Allah’ın başın sağ olsun” denir “Sağ ol senin de” diye cevap verilir.²⁸⁹

Çocuk ölümlerinde ise söylenen sözlerden bazıları şöyledir:

“Ağlamayın o şimdi cennette, çok ağlamayın o cennet kuşudur uçtu gitti, çok ağlama deniz olur geçemezmiş.”

“Dalından bir cennet kuşu, budağından olsun, kütüğü yıkılmasın”.

“Üzülme cennetlik, bizi orada karşılayacak kurtaracak olan o”

“Allah bizden daha çok seviyormuş” derler.

Eğer konuşmalar arasında ölen kişinin adı geçerse

“Allah rahmet eylesin, kabrini geniş etsin”, “rahmetli” denir²⁹⁰.

Ölü yemeğine çok acil ve önemli bir iş olmadıkça herkes iştirak eder. Yenen yemeklerin ölünün canına değdiğine inanılır. Eski Türklerde ölüyü hatırlama anlamına gelen bu yemeğe “yoğ aş” denirdi. Yani Yog ölenin gömülme töreninden sonra üç gün veya yedi gün devam etmek üzere halka verilen yemektir²⁹¹. Yog terimi ve bundan teşkil edilen “*yogla* ve *yogçı*” kelimelerine ilk defa Orhun abidelerinde rastlanır. Yog terimi Türkçe’de bugünkü Kırgız-Kazakların “aş” anlamını ifade ettiği

²⁸⁸ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41 ; Sofular 53 ; Y.bademli 93.

²⁸⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 19 ; Sofular 58; Y.bademli 91, 93.

²⁹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9 ; Y.bademli 100.

²⁹¹ V.V.Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Haz.K.Yaşar Koprıman - İsmail Aka, Ankara, K.B., 1975, s. 159.

gibi “matem” anlamında da kullanılmıştır²⁹². Önceleri ölü evi kendi derdinin arasında bir de yemek işleriyle uğraşır, hemen bir davar kesip, yemekler hazırlanıp gelenlere ikram edilirdi. Herkes mezarlıktan sonra yemeği yiyip öyle dağılırdı. Şimdi hocaların bu adeti günah diyerek kaldırdığını söylediler. Artık günümüzde ölü evine yemekleri komşular yapıp getiriyorlar. Ancak yemeğin masrafını ev sahibi karşılamaktadır. Herkes çokaşır (birikir) ve gelen yemekler yenir. “*Ölü evinden bir şey yemek caiz değilmiş*” derler ama Yeşilyurt köyünde eski alışkanlık olduğu gibi devam ettiriliyor yani cenaze sahipleri yemeğini kendi evinde yapıyorlar (Bkz.: Ek 4- CD Foto 213-216).

Gedikli köyünde ölü yemeğine rastladık. Erkekler mezarlığa gidince kadınlara yemek verilmeye başlandı. Yemekte nohutlu pilav, nohutlu et, yayla çorbası, hoşaf vardı. Kullanılan masa, sandalye, tabak olarak tabldotlar Hoyder’e (Honamlı Yörükleri Dayanışma Derneği) aitti. Bunlar aynı zamanda köyün ortak malı olup caminin altında muhafaza ediliyorlar. İhtiyacı olan köylüler sünnette, mevlitte, düğünde alıp kullanabiliyorlar. Ölü yemeğini diğer adıyla “sin yemeği”ni kaldırmayı düşünmüşler ama gelen giden, konu- komşuya verilmesi gerektiğine karar vererek kaldırmamışlar. Bu yüzden yemekleri şimdi ölü evinin ikinci derece yakınları hazırlıyorlar. Davar, sığır varsa kesilir, yanına kuru fasulye, pilav veya keşkaf (keşkek) hazırlanır. Çorba olarak ayrılanı çorba diğer adıyla Toyga çorbası yapılabilir. Gedikli köyünde Mehmet Akkın konar - göçerlik zamanında ilk gün verilen yemeği ailenin vermesinin gayet doğal olduğunu düşünüyor. Yörükleri bir araya getirmenin zor olduğunu ve bir araya gelen Yörüklere hemen yemek verilmesi gerektiği kanaatindedir. Bu yemeğe “*çapa yemeği*” de dendiğini belirtmektedir.

Sofular köyünde ölü yemeğini komşular hazırlayıp getirir. Mezarlık dönüşü önce erkekler arkasından da kadınlar yedirilir. Ama artık günümüzde yemek yerine fırında “*nokul*”(Haşhaşlı hamur) yaptırılıp mezar çıkışı cemaate dağıtılmaktadır. Eğer ölen kişinin çocuğu yetim kalırsa “ o evden yemek yenmez, suda içilmez” derler.

Serpilköy’de günümüzde ölü yemeği yapılmamaktadır. Herkes evine dağılır sadece misafir olursa yemek verilir.

²⁹² M.Uydu, a.g.e., s. 121.

Y.bademli’de ölü yemeğine “*kabir ekmeği*”, “*geremit*”, “*acı ekmeği*” denir. Önceleri ölü evinde yemek yenirdi. Ölen evde mal kesilir yemek hazırlanır kabirden gelenlere yemek verilirdi. Ama günümüzde yemeği komşular getiriyor. Her komşu bir çeşit yemek yapıp getirir. Ya 3 tür ya da 5 tür yemek olur. Yemekler yendikten sonra komşular kaplarını alırlar. Ölen kişi yaşlı olursa yemek pek yapılmaz ama genç olursa acı daha büyük olduğundan yemek yapılır. Daha sonra müsait bir zamanda ölenlerin haklarını helal etmesi için kabir yemeği verilir ²⁹³.Ölünün toprağa verildiği akşam herkes toplanır hatim duası yapılır ²⁹⁴.

3.5.3.1. Ölünün Belli Günleri

Ölen kişinin evinde yedisi olana kadar her gün Kur’an-ı Kerim okunmaya çalışılır. Ölümün üçünde gününde Yeşilyurt köyünde pişi yapıp gelenlere ikram edilir. Sofular köyünde Cuma günü pişi yapıp camiden çıkanlara dağıtılır, Serpilköy köyünde de yedisinde pişi yapıp komşulara dağıtılır. Y.bademli ilçesinde üçüncü gün akrabalar pişi açacağız diye çağrılır. Gelenler un vs. getirir. Bir çuval undan pişi yapıp konu komşuya, camiden çıkanlara dağıtılır.

Araştırma yaptığımız yerlerde ölünün yedisi yapılmamaktadır. Kırkında mevlüt okutulup arkasından yemek verilmektedir. Yemekler: Tarhana, yayla çorbası, kuru fasulye, etli bulgur pilavı, üzüm hoşafı, un helvası ile yazın ayrandır. Yemeklerin arkasından da sofraya duası yapılır. Y.bademli’de kırkında yasin okutulup, pişi yapılır kahvaltı biçiminde hazırlık yapılır. Elli ikinci gecesi ölünün burnunun düştüğü, etinin kemikten ayrıldığı düşünüldüğü gece olduğu için bu kolay olsun, acı çekmesin diye hocaya mevlüt, yasin okutulur. Y.bademli ilçesinde elli ikisinde

²⁹³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 10, 22, 27, 31 ; Gedikli 40, 41, Şaban Yerlikaya “Göçebelikten Yerleşime Honamlı Yörükleri”, Balıkesir, Necatibey Eğitim Fak. (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1997, s. 67 ; Sofular 53, 69 ; Serpilköy 82 ; Y.bademli 91, 93, 100, H. Albayrak ,a.g.e., s. 69; Nasuh, Günay, “İsparta’daki Halk İnanışlarında Eski Kültürlerin İzleri”, **İsparta’nın Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu II (16-17 Mayıs 1998)**, C.III - Bildiriler, Isparta, SDÜ Basımevi, 2001, s. 290; Abdülkadir İnan, “Manas Destanında Aş-Yog Merasimi”, **Makaleler ve İncelemeler**, 2.bs., Ankara, TTK, 1987, s. 121-124; “Müslüman Türklerde Şamanizm ve kalıntıları”, **a.g.e.**, s. 465, ölü aşına “yog” denir. Eski Türklerde ölümler kültü ile bağlı en büyük törenlerden biridir. Bu törende taamin yalnızca dirilere değil, bilhassa ölümlere ikram edildiğine inanırlar ve bu ayinler doğrudan doğruya ölüye doyurmak ve memnun etmek için yapılmıştır. Altay dağlarının ortalarında yaşayan Türkler yog ayininde ölüye ye-iç! Bize ve hayvanlarımıza dokunma diye hitap eder ve ölünün bu törende hazır olduğuna inanılır.

²⁹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Sofular 69 ; Y.bademli 93, 100.

tavuk pişirilir ve eğer ailenin hali vakti yerinde olursa büyük yemek verilir²⁹⁵.

Ölenin kıyafetleri üçüncü günü yıkandıktan sonra konu, komşuya dağıtılır. Eğer ölen hastalıklıysa kıyafetleri kimse almaz, giysiler yakılırdı. Gedikli köyünde ölenin eşyası yıkanıp kardeşine, yakın akrabalarına eşine dostuna dağıtırlar. Y.bademli ilçesinde ölünün giysilerini hali vakti iyi olanlar verir. Durumu kötü olanlar kendileri kullanırlar. Kıyafetleri yıkayanlar, yıkadıkları suyu başka yerde kullanmazlar. Artık elbiseler çamaşır makinesinde yıkanmaktadır²⁹⁶.

3.5.3.2. Ölüler Giderken Söylenen İlahiler:

Altımızdan taşlar batar
Üstümüzde otlar biter
İlan, çıyan vatan tutar
Ölmeye çaremi var
Yakası yok ak gömleğin
Giymemeye çaremi var
Cansız ata (tabut) binmemeye çaremi var.

Karlı dağdan indirdiler sal ile (sal; tabut)
Belimi bağladılar ipek şal ile
Karlı dağdan indirin salımı ardıçlı düze
Mezarımı kazın çayırdan düze
Yüzümü çevirin sıladan yüze²⁹⁷.

3.5.4. Ölümle İlgili İnançlar

İnsanlar özellikle bilmedikleri konularda pek çok inanç geliştirirler. Bunlara biz günümüzde batıl inançlar diyoruz. Araştırma yaptığımız bölgede ölümle ilgili olan batıl inançlara baktığımızda;

-Ölünün bedeni hala sıcak ve ölü gözü açık giderse arkasından bir kişiyi daha

²⁹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 22 ; Gedikli 41 ; Sofular 69 ; Serpilköy 82 ; Y. Bademli 91, 93, 100, H. Albayrak, **a.g.e.**, s. 69 ; Haşim Keskin, **a.g.e.**, s. 56.

²⁹⁶ (Bkz.: Ek 1)-Yeşilyurt 9; Gedikli 36, 40; Y. Bademli 96, 100,103, H. Albayrak,**a.g.e.**;

²⁹⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9.

götürecek derler²⁹⁸.

-Ölen kişinin gözünün açık kalması görmek istediği bir kişiyi görememesi olarak da yorumlanır²⁹⁹.

-Ölü giderken evde herhangi bir işle uğraşılmaz. Önceleri yedi evde su dolu kaplar dökülürmüş ama günümüzde böyle bir uygulama yok³⁰⁰.

-Mezarı in gibi bir yer olarak yorumluyorlar. Sorgu memurları yeni ölüyü üç gün rahatsız etmez, sorgusuna sonra başlarlar³⁰¹.

-Cenaze giderken sallanırsa arkasından ölü olacak derler³⁰².

-Salı günü cenaze giderse arkasından sal (tabut) gider derler³⁰³.

-Evden cenaze ve gelin çıktığında silinip giderler diye ev süpürülmez³⁰⁴.

-Kazılan mezarın içinden iskelet çıkarsa üzerine para atılır. Böylece ölü “ burası yerim, ben satın aldım” dermiş³⁰⁵.

-Cenaze gömülüp eve gelinceye kadar başın sağ olsun denmez³⁰⁶.

-Ruh ölmez, yeşil sinek olarak uçarmış. Mezarlığın önünden insanlar geçerken mezarlığa gider müjdelermiş³⁰⁷.

-Cenaze için kazandaki suyu ısıtırken çalı çırpı kullanılır. Onlar söner gider, külü kullanılmaz. Odun kullanılmış ise kalanlar bir yere yığılır ve onları hiç kimse yakmaz³⁰⁸.

-Ölü yıkadığında para almamak sevap görülür. Para alırsan sevabı göremezmişsin³⁰⁹.

-Ölenin gözü perdelenir derler. Ölen kişi ölüm anında bir şey yemek, görmek isterse istedikleri yapılır. Araştırmamız sırasında Gedikli köyünde vefat eden amca, yayladaki torununu görmek isteyince, çocuğu gece geç saat getirdiler. 40 gün önce ölen bir başka amca ise çarığa dokunmak istemiş. Artık çarık kalmadığı için bir

²⁹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10; Sofular 53, 69.

²⁹⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 27.

³⁰⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10.

³⁰¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10.

³⁰² (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100, 101.

³⁰³ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100, 101.

³⁰⁴ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

³⁰⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9; Serpilköy 76.

³⁰⁶ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

³⁰⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9; Serpilköy 76.

³⁰⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9.

³⁰⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

ayakkabı getirip elletmişler. Gözü iyi görmediği için inanmış³¹⁰.

-Ölü odadan kaldırılıp yıkanmaya götürüldüğünde kaldırıldığı yere bir sini un, unun içine de para konur. Sonrada bu sini bir fakire verilir. Ölenlerin ardından çocuklara ruhuna yarasın diye “kırıntı” dağıtılır. Kırıntıda ceviz, şeker, fındık, fıstık bulunur³¹¹.

3.5.5. Mezarlıklar Hakkında Bilgi

Yeşilyurt köyü bir çok mahalleden kurulu bir köy olduğu için bazı mahallelerin kendilerine ait küçük mezarlıkları vardır. Ancak merkez mahallesindeki mezarlık köyün en büyük mezarlığıdır ve köyün girişinde solda bulunur. Bu mezarlığa “Yanköy mezarlığı” da denir. Girişte musalla taşı bulunur. Mezarlık duvarı 15 sene önce yapılmıştır. Duvarda sağda abdest almak için bir musluk bulunur. Duvarın üzerine iki tane eski mezartaşı monte edilmiştir. Eskiden işlemeli mezartaşları Antalya taraflarından getiriliyormuş. Mezarlığın içinde meşe ağacı, çam ağacı ve hayit ağacı vardır. Okulla mezarlık arasında duvarlarla çevrili ağaçlık bir alan bulunuyor. Buraya halk arasında “tekke” denilir (Bkz.: Ek 4- CD Foto 218). Burada bir evliyanın, dedenin yattığı düşünülür. “ *köyden bir genç askerde iken bir dedeyi rüyasında görür. Dede “eğer bu alanı çevirmezseniz köyünüzde genç yetişmeyecek” der. Asker köyün dönünce hemen etrafını çevirtir.*” Bu yüzden köylüler bayramlarda, kandil gecelerinde mezarlığı ziyaret ettikten sonra bu tekkeyi de ziyaret ederler. Gedik, Menevişli, Gelinyutan mahallelerinde de mezarlıklar vardır. Arife günü köydeki bütün mezarlıklar ziyaret edilir. Mezarların kenarına kuş için su konur. Yeni mezarların üzerine çiçekler, mersin (sazak) ağaçlarının dallarında konur. Eski mezar taşları mezarlığın giriş kısmında bulunmaktadır.

Gedikli’de mezarlık gölün kenarındadır. Eski mezarlar mezarlık kapısından girildikten sonra tam karşıda yer almaktadır. Genellikle akrabalar yer müsait oldukça birbirlerine yakın gömülmektedirler. Yeni mezarların üzerinde çiçeklerin yanına konan şekerler ilimizi çekti. Bazı Tahtacı köylerinde bu adetin olduğunu bildiğimiz için köyün muhtarına sorduk o da kendi geleneklerinde böyle bir şeyin olmadığını,

³¹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 40 ; Y. bademli 93.

³¹¹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93, 94, 95, 96,100.

köyde farklı bölgelerde çalışan memurlardan birinin öğrenip bunu tatbik etmiş olabileceğini söyledi. Genellikle Gedikli ve Sofular köylerindeki mezar taşlarının üzerlerinde maniler yazılıdır. Ayrıca mezar taşlarında çekiç, pala özellikle selvi ağacı ve ay yıldız motifleri ağırlıktadır. Mezarlıklara ayrıca kuşlar yesinler diye su ve ekmek de konulmaktadır.

Serpilköy’de iki mezarlık bulunur. Birisi Merkez mahallenin mezarlığı diğeri de Yörüklerin mezarlığıdır. Yörük mezarlığında eski tip işlemeli taşlara rastlanır. (Bkz.: Ek 4- CD Foto 201). Köylü mezarlığında ise mezar taşları üzerinde daha çok lale, ağaç gibi motifler yer almaktadır.

Y.bademli’de mezarlık ilçenin merkezinde, caminin karşısında yer alır. Yeni mezarların üzerine çiçekler bırakılır. Mezarlığa gidince varsa çocuklara şeker dağıtılır. Eskiden mezar duvarına ölünün sevdiği şeyler meyve vs konurmuş ³¹².

3.5.5.1. Mezarlık Ziyaretleri

Mezarlık ziyareti için belli bir gün yoktur (Bkz Ek.:4- CD Foto 217). Önünden geçerken abdestli olunursa uğranabilir ya da yoldan dua okunur. Ancak arife günleri mezarlıklar mutlaka ziyaret edilir. Kadınlar mezarlığa beyaz başörtü ile giderler. Sofular köyünde arife günü ikindi namazından sonra gidilir. Önce erkekler, sonra kadınlar gider. Erkek ahalisi imamla dua ettikten sonra üç Kulhu vallah, bir fatiha okurlar. Dışardan gelen akrabalarda bu toplu ziyarete yetişmeye çalışırlar. Yetişemezlerse bayram namazından sonra giderler. Y.bademli de bayramlarda arife günü, kandillerde ve cuma günleri mezarlıklar ziyaret edilir ³¹³.

3.5.5.2. Mezar Taşları, Üzerindeki Motifler ve Metinler

Önceleri sadece ölenlerin yeri belli olsun diye başlarına büyükçe bir taş dikilirmiş. Sonraları Antalya’dan işlenmiş taşlar getirilmeye başlanmış (Bkz.: Ek 4- CD Foto 201-212). Taş getirmeyen de tahtadan başlık koymuş, sonrasında mermer başlıklar konmaya başlanmış. Mezar taşlarının üzerinde Oğlu/kızı, kadınsa Eşi..... denip doğum ve ölüm tarihleri verilir. Üstünde bir dua olabileceği gibi bazı yerlerde beyitlerde yazılmaktadır. Mezarlıkları gezerken karşılaştığımız beyitlere örnek verecek olursak ³¹⁴.

³¹² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 11, 27 ; Gedikli 34; Sofular 69 ; Y. Bademli 93.

³¹³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 23 ; Sofular 69 ; Y. Bademli 96, 100.

³¹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 9, 10, 22, 31.

Mezar Taşları Üzerindeki Metinler

1-Asker oldum muradıma ermedim
Memur oldum bir günümü görmedim
Kader böyle imiş gülmedi başım
Ömrümün baharı 23'tür yaşıım
Askerim, mehmedim derdini söyle
Mahşer günü bana da şefahat eyle.
(Mehmet oğlu Mehmet Ali Toşur
1972-1995)

2-Çaresiz bir dert geldi başıma
51 yazın mezar taşıma
(Mehmet oğlu Ramazan Uzun
1941-1992)

3-Yeni gelin oldum solmadı alım
Salmadı yakamı vakitsiz ölüm
(Mehmet Eşi merhume Rukiye Uzun
1969-1992)

4- Bakıp geçme ey
muhammed ümmeti
Bizlerin sizlerden bir
Fatihadır minneti.
(Ahmet oğlu Yusuf Taş 1969-)

5-Veremem Beyşehir gölü
oğlumu sana
Aldım kucağıma yattım yan yana
Suların içinde girdim koluna
Canım feda olsun evlat yoluna.
(Mehmet Ali oğlu Yusuf Taş
1954-1994)

6-Genç ömrümü çabucak bitirdim
Gel baba, gel dedim tuttum götürdüm
Açmamış bir güldür, 9'dur yaşıım

Babamdır benim kader yoldaşım
(Yusuf Taş oğlu Mehmet Taş
1988-1994)
7-Yüce dağlarda olur yalı
Bahçeden topladım gülü
Kasım ayında çiçek yetiştirdim
Elimden aldı Beyşehir gölü
(Kerimoğlu Ali Koyak 1966-1988)

8- Sabah başım selamet
88 yılı koptu kıyamet
Şahin miydin uçtun gittin
Bülbülmü idin hurma dalına kondun
Muradına ermeden Alim
Elimden aldı ölüm.
(Mehmet oğlu Ali Garip 1964-1988)

9-Yoktan bir kaza geldi başıma
48 yazın mezar taşıma
20 yıl önce eşimi aldı
Evlerim, yurtlarım kapandı kaldı.
(İsmet eşi Eşe Ünal 1954;2000)
10-20 günde iki kez vurdular bıçağı
Görmedim ana kucağı
(Ömer kızı Rukiye Görür 1990-1991)

11- Bir akşam namazı adaya geçtik
Ölüm için bayram günü seçtik.
(Hacı Emin kızı Nesibe Aslan
1938-2001)

12-Dua oku iki satır, dört kardeş
burda yatır.
Altı oğlum,bir kızım var peşimde
İkisi bulunmadı başımda.....

(Abdil eşi Eşe Öter1322-1972)

13- Bakıp geçme ey

muhammed ümmeti

Bugün bana ise yarın sana

Minnet eyledin bana

Ruhuma bir fatiha

(Hatice Karataş 1321-1981)

Sofular Köyü Mezarlığı

14-Adımı yazın mezar taşıma

Neler geldi genç yaşımda başıma

Namusumla yaşadım yalan dünyada

Yokmuş dünyada tek dostum.

Hayatımı durdurdular, yuvamı yıktılar

Mezartaşımı kırmasınlar

Bize sebep olanlar

dünyaya doymasınlar.

(Kendini zehirleyen bir kadın;

Ali İhsan Kızı Fadime Yavuz Aslan

1966-2000)

15-7 yaşında yetim kaldı

Çalışmayı sever boş durmazdı

Köyde olunca hayra meyil

Çağrılırdı imamın Hacı İsmail

Kimseye etmedi kötülük bilerek

Fani dünyadan ayrıldı gülerek.

(Molla Mahmut oğlu Hacı İsmail

Erginbaş 1910-1988)

18-Ne acı bakarsın bana

Yabancı mı geldim sana

Bugün bana yarınısana bir fatiha

okusana (Mustafa oğlu Mustafa Çetin

1333-2000)

19-Uyurken gezerdi her kötülüğü
sezerdi

Ölmez eserlerle hayrı canı kadar
severdi.

(Mehmet kızı Musa karısı Ayşe
Sağlam 1902-1973)

20-Biz dünyadan gider olduk,
kalanlara selam olsun

bizim için hayır dua kılanlara selam
olsun

(Mustafa oğlu Mustafa Çetin
1333-2000)

21-Gönül almaya koşardın

Türkülerle coşturur, coşardın

Seni hep sevdik seveceğiz

Ruhuna fatihayı eksik etmeyeceğiz.

(Mustafa kızı Arzu gül Sarpdağ

1989-2000)

22-Dün bende senin gibiydim unutma
Hüdayı

Yarın sende benim gibisin oku fatihayı

(İsmail Armağan ...;1973)

23-Bu dünyadan etti hicret

Gelen durmaz gider elbet

Hüda nasip ede cennet

Kıl şefaata ya Muhammed

(Fatma Demirekin 1901-1978)

24-Camide çeşmede dili, bahçede gülü
mevlitte eli,

köyün jandarması Ali Doğan

(Ali Doğan (Köyün jandarması)

1930-1986)

25-Akraba ziyaretini terk eden
kimsenin nasibini

Cenabı Allah cennetten keser.

(Fadime kızı Ümmü Demirtaş
1907-1963)

26-Dünyada gezerdim, her şeyden
sezerdim

Ölümü özlerdim fatiha.

(Hüseyin kızı Gülsüm Doğan
1302-1963)

27-Bu derin sessizlik alemine sanma
ki terkedilmişsin

Biricik eşim yine sen her şeyimsin

Daima kalbimdesin

Bir zalim şoförün kurbanı olmuşsun

Toprağın nur, kalbin cennet, ruhun şad
olsun

(.....Günaydın1938-1978)

3.6 DİNİ UYGULAMALAR

3.6.1. Ramazan

Yörük köylerinde ramazan ayı boyunca yemek hazırlanıp komşular, akrabalar iftara davet edilir. Herkes birbirine iftar yemeğine gider. Oruç tutamayacak durumda hasta, yaşlı olan kişiler fakirlerin karınlarını doyurarak da ibadetlerini yerine getirmeye çalışırlar. Eskiden saat olmadığı zamanlarda sahura kalkarken, Ülker yıldızına göre zaman ayarlanırmış. Ülker'in gökyüzünde ortaya çıktığı zaman ve konumu netleştirilir, o zamanda kalkılmaya çalışılırmış. Gece sahura uyananlar diğer çadırlarda ateş olup olmadığına bakar, yoksa sevabına uyandırmaya giderlermiş³¹⁵.

3.6.1.1 Kadir Gecesi

Kadir gecesi İslam aleminde mübarek bir gecedir. Yörüklerde kadir gecesi, eskiden beri birlik ve beraberlik içinde, ibadet edilerek geçirilir. Yeşilyurt köyünde önceleri gençler çadır stillerinin aralarından ya da toprak dam varken bacadan evin içine ipile su (kevgir) kabağı sarkıtırlarmış. Evdekilerde içine çerez, yiyecek, ne varsa koyarlar ve gençler birlikte toplanıp yerlermiş. Bu olaya “sepet sallama” denmektedir. Günümüzde sepet kapının önüne bırakılırken, sepeti bırakanlar saklanır. Ev sahibi de içine çerez vs. koyar. Aynı şekilde gençler birlikte yerler.

Kadir gecesinde herkes sahura kadar birbirinin evine gider “kadiri bekleyelim” diyerek birlikte yemek yerler. Kadın erkek birliktedir. Ancak erkekler bir köşede, kadınlar bir köşede otururlar, sofraları da ayrı olur. Hoca Kur'an okur. Sabah namazına kadar uyumamaya çalışılır. Herkes namaz kılıp, dua eder. Kadınlar sahur için yiyecek bir şeyler hazırlar, kömbe yaparlar³¹⁶. Kadir gecesinde erkekler camide toplanır. Camiye gidenler yanlarında şeker götürür. Görevli bir kişi namazdan sonra şekerleri camideki cemaate dağıtır. Kalan şekerler ise bayramda, bayram namazından sonra dağıtılır³¹⁷.

³¹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 9,10 ; Sofular 69.

³¹⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10, 22, 25.

³¹⁷ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 69.

3.6.2. Bayram

Bayram: Kaşgarlı Mahmud, IX. asırda, “Oğuzların İd gününe” bayram dediklerini ve “bu günün sevinç ve eğlence günü olduğunu” kaydettiği gibi, bayramın aslı olarak gösterdiği “bazram” kelimesinin de aynı manaya geldiğini söylüyor. Nitekim o tören Türklerde id’e mukabil bir bayram mefhumu mevcut olmasa idi, Oğuzlar arasında derhal bu manayı alamazdı denmektedir³¹⁸.

3.6.2.1. Arife Günü

Arife günleri mezarlıkların ziyaret günüdür. Köy dışındaki akrabalarda gelir. Herkes gruplar halinde mezarlıklara giderek topluca dua edip, dağılırlar. Köy dışından gelenler o gün gelemezlerse, bayramın ilk günü mezarlık ziyaretini yaparlar. Kadınlar bayram için son hazırlıklarını yaparlar ve bişi pişirip dağıtırlar. Gelen misafirler için yemekler, tatlılar hazırlanır. Günümüzde tatlı olarak un helvası, kadayıf, baklava yapılmaktadır. Sofular köyünde sütlü incir dondurması yapılır. Kuru incir kesilip sütle ezildikten sonra soğutulur, yoğurt kıvamında servis yapılır.

3.6.2.2. Ramazan Bayramı

Bayramlar köy dışında yaşayan akrabalarla buluşma günleridir. Gücü yeten herkes bayramlaşmaya gelir. Büyüklerinin, akrabalarının elini öper, hatırlarını sorar. Önceleri yanlarında hediye olarak kadınlara yazma (tülbent) ve basma, erkeklere de işlemeli tütün veya para kesesi, çocuklar için taka (başlık) getirilirdi. Çocuklar çadır çadır gezerler, çadır sahipleri de çocuklara şeker verirdi. Şimdi şekerler caminin avlusunda dağıtılmaktadır. Sabah bayram namazından çıkana şeker ikram edilmektedir. Bu yüzden yanlarında şeker getirenler olur. Çocuklarda sıraya girip naylon poşetlerine şekerleri doldururlar.

Yeşilyurt köyünde bayram namazından sonra erkekler dağılmaz. Herkes sağlık ocağının altında, düğün salonu olarak da kullanılan boş alana toplanır. Burada köyün ortak malı olan masa, sandalye, çatal, bıçak, kaşık vs. bulunur. Her evden sinilerle yemekler gelir. Yemekten sonra herkes dağılarak akrabalarının, büyüklerinin evlerine giderler. Evlerde gelenlere önce kolonya ile şeker ikram edilir.

³¹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Osman Turan, “Bayram”, İ.A., C.2, s. 421.

tatlı olarak da baklava verilir³¹⁹.

Gedikli köyünde de 15 yıl öncesine kadar erkeklerin topluca yemek yeme adeti varmış. Günümüzde ise yemek adeti uygulanmamaktadır. Namazdan sonra bütün cemaat birbiriyle bayramlaşır ve herkes kendi tanıdıklarını, akrabalarını ziyaret eder³²⁰.

Eskiden dini bayramlarda Yenişarbademli ilçesinin üç mahallesinde, aşağı, orta ve yukarı mahallelerin şekline, şemaline göre geniş evler belirlenir ve bu evlere “konak yeri” denirdi. Üç günlük bayram süresince akşamları erkekler bu evde toplanırlardı. Önce yukarı, Yenicami mahallesinde belirlenen eve gidilir, hazırlanan yemekler yenirdi. İkinci gece orta mahalledeki, Gündoğdu mahallesine, son günde de alt mahalledeki evde toplanılırdı. Herkes evinde yemek yapıp getirir, yemekler topluca yenip, dualar okunurdu. Yemekler arasında muhlama (mıklama), yumurta ve kuzu göbeğinden (mantar) yapılır, tarhana çorbası, kuru fasulye, patates, örkenekz-kurutulmuş taze fasulye, pilav ve tatlı olarak da baklava olurdu. Herkesin ceviz ağacı olmasına rağmen baklavalarda nohutla yapılırdı. Böylece birlik içinde bayramlaşma da gerçekleşmiş olurdu. Yemek kapları karışmasın diye herkes kap-kacağın bir yerini boyar veya işaret koyardı. Yaklaşık otuz senedir bu gelenek uygulanmamaktadır³²¹. Uygulamanın ev kavgası sebebiyle kaldırıldığı söylenmiştir. Bayramlarda damadı olan aileler özellikle baklava yaparlar. Damat 1.günün akşamı gelir. Baklava sinisinden önce o alır, ilk baklavayı o yer³²².

3.6.2.3. Kurban Bayramı

Kurban bayramlarında köy dışındaki yakınlar gelir. Köylerde kurbanı imam veya kesmeyi bilen erkekler keser. Kurbanlar çoğunlukla evin önünde kesilir. Yere kazılan çukura hayvanın kanı akıtılır. Hayvanın bağırsak ve içkembesi de atılır. Baş ve ayakları ise ütölüp, yenir. Bazı Yörükler kurbanlık hayvan yetiştirip, Sütçüler-Antalya-İstanbul’da satarlar. Aksu ilçesinde Cuma günü kurulan pazarda da kurbanlık satışı yapılır. Bazıları kurbanlarını ordan alır. Kurban etinin sağ tarafına, böğrüne işaret konur, o kısmı kurban kesemeyenlere dağıtılır, etin üzerine çörekotu

³¹⁹ (Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 7, 9,10.

³²⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 34.

³²¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10; Sofular 69; Y.bademli H. Albayrak, a.g.e.,s. 69.

³²² (Bkz.: Ek 1) - Y. bademli 90, H. Albayrak, a.y.

serpilerek komşulara dağıtılır. Kurban kesenlere verilmez. Ama herkes birbirine oturmaya gider, etli yemekler hazırlanır. Yani köyde neredeyse herkes kurbanlık et yer³²³.

Sofular köyünde eskiden köy odalarında erkekler, Ramazan'da, arife günü akşamı, Kurban Bayramı sabahı yemek yerlerdi, günümüzde uygulanmamaktadır³²⁴.

Y.bademli ilçesinde kurban bayramında 1gün önce ölen bir kişinin arkasından kesilen kurbana “sin kurbanı” denir³²⁵.

3.6.3. Mevlüt

Köylerde genellikle kutsal sayılan dini günlerde, doğum, evlilik ve ölüm gibi geçiş dönemi adetleri ile sünnette, dileklerin kabul olmasının ardından mevlüt okutulur. Böylece hem dini bir ibadet yapılmış hem de herkesle birlikte bu mutlu olaylar kutlanmış olurdu. Mevlüt duasında şerbet sözü geçer geçmez, omzuna havlu takmış bir kişi gelenlere şerbet ikram eder. Şerbet dağıtan kişinin omzundaki havluya şerbeti içen herkes ağzını siler.

Mevlütlerde tütsü yakılır. Sofular ve Serpilköy köylerinde mevlütlerde kahve dıganları (kapları) içinde günlük ağacı yakılarak gelenler tütsülenir. Şimdi ise hazır tütsüler patatese batırılıp, odalar tütsülenmekte Allah kabul etsin denmektedir. Mevlütten sonra yemek ikram edildiği gibi, lokum, bisküvide ikram edilmektedir³²⁶.

3.6.4.Hacca Uğurlama

İslamın şartlarından biri olan hacca gitme her müslümanın yapmayı arzu ettiği bir ibadettir. Önceleri Yörüklerin yolları tam olarak yapılmadığı, araç bulmada güçlükler yaşadıkları için, hacca gitmeleri çok zormuş. Yine develere binip, günlerce yol gidilirmiş. Yeşilyurt köyünde yaya olarak ya da varsa ata binerek Isparta'ya gidilip hac başvurusu yaptırılmış.

Günümüzde hacca gideceklerin gidiş günü yaklaşmaya başladığında bütün

³²³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 2, 10.

³²⁴ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 65.

³²⁵ M.Erçin Başer, **a.g.e.**, s. 103.

³²⁶ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 69 ; Bkz.: Kamil Toygar, “Türkiye’de “Mevlid” Çevresinde Meydana Gelen Folklorik Unsurlar”,**II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara, GÜBYYO Basımevi, 1982, s 517-534.

akrabalar ve komşular eve hayırlı yolculuklar dilemeye gelirler. Gelirken yanlarında eşarp çorap, atlet veya ihtiyacı olacağı düşünülen şeyler getirilir. Gelenlere baklava ikram edilir. Hacca gidenlerden bazıları gitmeden önce mevlüt okutup, herkesle vedalaşırlar, kimisi de hacı olup geldikten sonra mevlüt okutur. Gelenlere zem zem suyu ve hurma ikram edilir. Tesbih, başörtüsü, çeşitli takılar, seccade vs. hediye edilir³²⁷.

Yola çıkılacağı zaman bütün köy halkı arabaya kadar tekbirler getirerek hacı adaylarını yolcu eder. Bu sırada imamda dua eder. Aynı şekilde hactan dönüşte de herkes karşılar. Eğer gitmeden önce mevlüt okutmadıysa hac dönüşünde hoş geldin yemeği olarak mevlüt okutulur. Mevlüt eğer yemekli olacaksa aşçı tutulur. Çok akrabası olanlar neredeyse 500 kilo etle yemek yaparlar. Yemekler arasında çorba, etli yemek, pilav, hoşaf, helva bulunur. Mevlüt okunur, yemekler önce erkeklere sonra kadınlara verilir.

³²⁷(Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 4,10.

3.7. HALK İNANIŞLARI

Toplumların gelenek, anane ve dini inanç konuları insanların zihninde yer eder. Yeni bir dinle karşılaştıklarında da bu mevcut bilgileri, dinin içinde farklı bir şekle bürünüp yaşamaya devam ederler. Bu uygulamalardan bazıları İslam inancına uymadığı, yeni neslin zihninde yer bulmadığı için araştırma bölgemizde batıl itikat (boş inanış), ırvasa, tılsım olarak ifade edilmektedirler. Ancak toplumların belleklerinde ki inanç fikrini ortaya koyabilmek için bu inanışların bilinmesi önem arzeder. Bu bölümde halk arasında derlediğimiz inançları aktarmaya çalışacağız³²⁸.

3.7.1. Ay Tutulması

“Tanrı güneşi gündüz ışığı, ay’ı da gece nuru olarak yaratmış ve insanlara yardımcı kılmıştır. Güneş ve ay tutulduğu zaman Cebrail kanatlarını gerip güneşle ayın üzerine örtmüş bu suretle halkın dikkatini çekmek istemiş” denir³²⁹.

Altaylı Türklere göre ay ve güneş tutulması, iyi ruhlarla, kötü ruhların mücadelesinden meydana gelir. Kötü ruhlar ayı ele geçirirlerse ay tutulur. Güneşi ele geçirirlerse güneş tutulur. *Ay dolun olupta gökte bir tepsi gibi parlayınca kurtlar ile aylar aya hücum edip, ayı yerler. Bu yüzden de ay tutulurmuş... fakat buna rağmen Tanrı, ayı yine diriltilip, olgunlaştırmış³³⁰.

Anadolu’nun bazı yerlerinde güneş ve ay tutulmasından sonra bir felaket olacağı düşünülür. Araştırma bölgemizde ay tutulması gerçekleştiğinde yılanın ay’ı tuttuğuna inanılmaktadır. Ay’ı yılanın elinden kurtarmak için sela verilip, namaz kılınır ve dua edilir. Aynı zamanda yılanın korkup kaçmasını sağlamak içinde tüfek sıkılır. Tüfeğin uyuyanları uyandırmak amacıyla sıkıldığı da söylenir. Bu anlamda tüfek köylüler arasında haberleşme aracı olarak da kullanılmaktadır. Aynı zamanda tüfeklerin içindeki mermilerin boşaltılması, su tuluklarındaki (tuluk; deriden yapılmış kaplar) suların dökülmesi ile insanlar tutulmanın etkisini üzerlerinden atacaklarına

³²⁸ Irvasalar için Bkz.: Ali Rıza Yalman, **a.g.e.**, s. 490 ; Mehmet Aydın, “Konya Ermenek Bölgesinde Yaşayan Halk İnançları, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongre Bildirileri**, C.IV, Ankara, GÜBYOBasımevi, 1982, s. 1-9.

³²⁹ Süleyman Sami Böcüzade, “İsparta’da Ay Hakkında İnanmalar” **TFA**, C.4, S.83, Haziran 1956, s. 1325.

³³⁰ Nail, Tan, “Türk Folklorunda Ay Tutulması”, **TK**, C.13, S:146, Aralık 1974, s. 81, Türkiye’deki ay tutulmasının sebeplerinin de aktarır. (*) Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, C.1, Ankara, TTK Yay., 1971, s. 51.

inanırlar. Uyuyan insanların uyandırılmasının da aynı nedene bağlı olduğu söylenebilir. Tıpkı cenaze giderken uyuyanların uyandırılmasında olduğu gibi. Bütün bu yapılanların, sıkılan tüfeklerin amacı gürültü yaparak yılanın korkmasını ve ayı bırakmasını sağlamaktır. Eskiden Sofular ve Serpilköy köylerinde tüfeğin yanında tenekeler, çanaklar tınkırdatıp, davul ve tefte çalınırmış. 40 sene öncesine kadar bu gelenek sürmüş ancak günümüzde devam etmemektedir. Zamanımızda herkes kendi evinde dua edip, haktan hayırlısını dilemektedir ³³¹.

3.7.2. Yağmur Duası

İnsanların tarımla uğraşmaya başlamasıyla beraber yağmurun insan hayatındaki önemi de bir kat daha artmıştır. Yağmur toprak için gereklidir. Bu yüzden yağmur yağmadığında çeşitli uygulamalar yapılır. Bunlarda şunlardır:

-Yağmur yağmadığında yağdırmak için gelinin duvağına su serperler ³³².

-Büyük tosbağayı (kaplumbağayı) ve sincapları ayaklarından ağaca baş aşağı asılı tutarlarsa yağmur yağacağına inanırlar ³³³.

-Yine kuraklık zamanı yılan öldürülüp, yakılırsa yağmur yağacağına inanırlar ³³⁴.

Bu tip uygulama dışında kuraklık olduğu zaman yağmur duasına çıkılır. Şubat, Mart, Nisan aylarında yağmur yağmadığında yağmur duası için önce hacet namazına çıkılır. Namaz camide veya topluca dağa çıkılıp orada kılınır. Köyde gidebilecek herkes dağa çıkar. Dualar kabul olsun diye dargın kişiler barıştırılır. Yemekler hazırlanır. Dağa çıkıldığında davar kesilir, dua edilir. Duanın başlarında avuçlar açıkken, duanın sonunda eller ters çevrilir. Cemaat duaya amin der ve böylece yağmur duası sona erer. Yemekler yenildikten sonra geri dönülür. Duadan sonra mutlaka yağmur yağacağına inanılır. Özellikle ekinlere yağışın faydalı olduğu

³³¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 7, 18, 21, 23, 29, Özcan Sarpdağ ; Gedikli 36, 38, 49 ; Sofular 69; Serpilköy 74, 75, 87; H. Keskin ,a.g.e., s. 81.

³³² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,9.

³³³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3 ; Sofular 55 ; Serpilköy 74, 87.

³³⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3 ; Sofular 55 ; Serpilköy 74, 87.

bahar aylarında yağmur duası yapılır³³⁵.

Sofular köyünde yağmur yağmadığı Mayıs-Haziran aylarında Cumartesi-Pazar günleri, köylüler yiyeceklerini hazırlayıp “Erenler mevki” denilen yere çıkarlar. Burada bulunan mezarların başında, kıbleye doğru davar keserler. Hocalarla dua edip, namaz kıldıktan sonra yemek yiyerek geri dönerler³³⁶.

3.7.3. Nazar

Yörükler arasında nazar en fazla korkulan ve sakınılan şeydir. Çocuklarına, ailelerine, hayvanlarına, mallarına zarar gelmemesi için bir takım önlemler alırlar. “Nazarı değen çok olur, nazar insanı öldürür, taşı çatlatır” derler. İnsanlara nazar değmesini önlemek için nazarlıklar kullanılır. “Nazarlıkların kullanılmasında ana etkenlerden birisi, bakışla gelen etkinin önce nazarlığa rastlayarak etkisini yitirmesi isteği olmuştur”³³⁷. Nazarlık olarak en çok nazar boncuğu yani gök boncuk takılır. Ayrıca deve boncuğu, iğde giliği (çekirdeği) çaltı ağacı, dığan ağacı, dil değmez de vardır. “Dil değmez adı dil, nazar değmesin diye” takılmıştır. Tavuk pisliğini bir beze dikip özellikle çocukların arkalarına takarlar. Günümüzde cevşen ve muska da takılmaktadır.”

Hayvanlarda da mavi boncuk nazarlık yerine geçer. Çoğunlukla insanlara takılan şeylerin aynıları hayvanlarında boyunlarına, boynuzlarına takılır. Yine kaplumbağa yavrusunun ölüsü ile iğde gilikleri tesbih gibi dizilip davarın boynuna asılır.

“Türkler arasında yaygın inanca göre kötü nazar yalnız insanlara değil her iyi şeye, canlı cansız bütün nesnelere dokunabilir”(*) Eve ya da çadırın orta direğine küçük ölü kaplumbağalar asılır. Dışardan gelebilecek tehlikeyi önlemek için köpek başı, at başı, kurt başı, keçi başı evlerin, çadırların önlerindeki direklere asılır, avluya

³³⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 20 ; Gedikli 36 ; Mehmet Ali Tütüncü, “İsparta’da Halk İnanmaları” **HBH**, C.10, S:120, Ekim 1941, s. 278; Abdülkadir İnan, “Türlü Törenlerde Ters Giyme Adeti”, **Makaleler ve İncelemeler**, 2.bs, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 387; Haşim Keskin, **a.g.e.**, s. 49; ayrıca Bkz.: Ali Rıza Önder, “Yağmur Duasından Ana Tanrıçaya”, **Türk Folkloru Araştırmaları** 1981/2, Ankara, GÜBYO Basımevi, 1982, s. 49-65; Fahrettin Kırzioğlu, “Köktürkler’in En Batı Kolu Khazarlar’da Yabancı Cesedi’yle Yağmur Yağdırtma Geleneği (Dağıstan-Balangar’da 643 veya 663 yılı)”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara, GÜBYO Basımevi, 1982, s. 263-278.

³³⁶ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 69.

³³⁷ İsmail Öztürk, “Gözdeğmesi(nazar) İnancı ve Göz Boncuğunun Tarihçesi”, **Türk Folkloru**, C.4, S:39, Ekim 1982, s. 4.

dikilir. Çadıra yıldırım düşmesin diye nal, kapı girişine de deliktaş takılır. Bahçe kenarlarına, tarlalarda sebzelerin içine köpek, eşek, dana kemikleri ile çaltı dikenini asılır. Günümüzde artık evlerin önünde asılı duran kemikler yok sadece çaltı dikenini tarlalarda kullanılır. Çaltı dikenini yakı yapımında da kullanılmaktadır ³³⁸.

Bütün bunlara rağmen yine de nazar değdiği düşünülürse nazarı kovmak için bazı uygulamalar yaparlar. Şöyleki:

Tuz Patlatma: Nazar isabet ettiğine (değdiğine) inanılan kişi için bir tase tuz atılır ve tuz ateşte ısıtılır. Isınan tuzlar çatırdarken kaptaki soğuk suya dökülür. Su, isabet değmesin, nazar değmesin diye çocuğun üstünden çevrilir ve temiz bir yere dökülür ³³⁹.

Köz Söndürme: İnce odun ateşi yanmak üzereyken, maşa ile kesilip suya atılır ve söndürülür. Nazar değdiğine inanılan kişiye bu suyu içirirler. Bir miktar suyu da üstüne, yattığı yere ve etrafına serperler. Odun parçası ise daha sonra dört bir tarafa atılır ³⁴⁰.

Kurşun Dökme: Nazar değdiğine inanılan çocuğa tıpkı tuz kavurmada olduğu gibi kurşun döktürülür. Bir kapta kurşun eritilip suya dökülür. Eğer kurşun tel tel olursa bunların bir kısmı eskiden çadırın ip geçen yerine, kible yönünde çadır damına ve çocuğun sırtına takılır. Suyu ile çocuğun eli ayağı yıkanır ve kalan su temiz bir yere dökülür ³⁴¹.

3.7.4. Ocak ve Evle İlgili İnançlar

Ocak kelimesinin iki anlamı vardır. Birincisi ocak yani ateş yeri anlamına gelir, diğeri de ev, hane, soy ve nesil anlamındadır. Çadırın önünde bulunan ocak sürekli yanan bir ocaktır. Bu yüzden de sönmemesine gayret edilir.

³³⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 27 ; Gedikli 41 ; Serpilköy 74, 75, 87; Y.bademli 93; Fikret Türkmen, Anadolu'da Yaşayan Bazı Eski Türk İnançları ve Adetleri Üzerine", **TK**, C.25, S:294, Ekim 1987, s. 631 iğde ağacının nazara karşı kullanılmasına değinilir; (*) Abdülkadir İnan, "Nazarlıklar" **TFA**, C.8, S:169, Temmuz 1963, s. 3138, Bağ ve bostanlara at kafası koymak Başkırtlar ve Eski Volga Tatarlarında da görülmektedir.; Nasuh Günay, "Isparta'daki Halk İnanışlarında Eski Kültürlerin İzleri" s. 289 ; H. Keskin, **a.g.e.**, s. 52.

³³⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22 ; Gedikli 36, 49; Etem Ertem, "Isparta'da Doğum İnanları III" s: 423.

³⁴⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

³⁴¹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49; A. İnan, " Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları", s. 477.

Yörük hayatında bütün erkek çocuklar evlendiklerinde babalarının çadırına gelirler. Birlik ve beraberlik, yardımlaşma gerektiren bir hayatta bir zorunluluktur. Ancak hanedeki çift sayısı arttığında, doğan çocuklarla çadırdaki alan iyice daralır ve baba büyük oğluna kendisi için çadır kurma iznini verir. Kurulan çadırdaki ilk ateşi atası yakmış olsun ocağı huzurlu, uğurlu olsun diye, ilk ateşi babası veya dedesi yakar. Eğer babası yoksa akrabalarından başı bozulmamış veya işleri daha düzgün giden, şansı iyi olan bir büyük yakar. “*Ata ocağını yakıvermiş olayım*” sözü “beni de babam gibi kabul et... neslin devam etsin” anlamına gelir. Bu “*odun ocağın tütsün*” neslin devam etsin anlamına gelirken, beddua olarak da “*odun ocağın sönsün neslin kesilsin*” manasına gelir ve yörede halen söylenmektedir ³⁴².

Daha önce evlilik kısmında da bahsettiğimiz gibi çadırı yanan veya yeni evlenecek olanlarda durumu iyi olmayanlara halk seferber olur. Evin kurulmasına yardım eder. Kıl toplanır. Kolçak kirmanla ip yapılıp dokunur ve çadır yapılır. Ev kurulunca bütün komşular birikir, hoca gelir, davar kesilir. Yenilip, içilip dualar edilir. İlk ateşi de ev sahibi yakar ³⁴³.

Ateşle ilgili batıl inançlar şunlardır:

-“Ateş üstüne ateş olmaz” denir. Bir erkek karısının üzerine bir daha evlenirse yani kuma getirirse “ateş üzerine ateş yakmış olur” denir. Bu sebeple de kadınlar kuma gelir endişesiyle ateş üzerine yeni ateş yakmaz. Eskisini alevlendirmeye çalışır.

-Ocaktaki ateşin üzerine akşamüzeri su dökmezler.

-Ateşe saç, evden süpürülen pislik atılmaz.

-Ateş yanan yerde ot bitmez. “Yanık yerin otu tez biter” derler ³⁴⁴.

-Ateşten ses gelirse “biri kovuluyor, hakkında dedikodu yapıyor” derler ve o zaman ateşteki “öksü (odun parçası)” odununu “ne konuşup duruyorsun” diye maşa ile dürterler ³⁴⁵.

Yörüklerde yemek yapılırken üç ayaklı sacayağı kullanılır. Sacayağı üzerinde bir şey yokken ateş bırakılırsa şeytanın üzerinde aş (yemek) pişirdiği düşünülür.

Kadınların işi olduğunda ve kalkıp gitmek zorunda kaldıklarında sacayağının

³⁴² (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41 ; Sofular 69 ; Serpilköy 78 ; Y.bademli 99.

³⁴³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41; Serpilköy 78.

³⁴⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10 ; Sofular 53, 55, 69 ; Serpilköy 75.

³⁴⁵ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41; Sofular 55; Serpilköy 75.

üstüne odun koyarlar. Yemek piştikten sonra da hemen kaldırırılar. Üzerinde bir şey yokken de kaldırılıp, bir köşeye koyarlar. Ayrıca sacayağını kim yaktıysa o kaldırır ki üzerine eş gelmesin diye³⁴⁶.

Eskiden yakacak olarak odun kullanıldığı için külleri biriktirirlerdi. Külü genellikle herkesin yolu üzerinde olmayan تنها yerlere yığarlar. Şeytanın küle çöküştüğüne (yerleştiğine) inanırlar. Bu yüzden çocukları küllükte oynatmazlar, şeytan erişir derler. Büyüklerde şeytan çarpar diye el, ayak basmazlar. Komşudan komşuya akşamları, geç saatlerde ateş, kül verilmez. Göçen bir ev yerinden de şeytan olur diye geçmezler³⁴⁷.

3.7.5. Evle İlgili inançlar

Sabah namazına kalkan evin hanımı namazdan önce kapı pencereyi eve bereket girsin diye açar. Çadır da ise zaten çadır açık olduğu için sadece stil örtüsü kaldırılır³⁴⁸.

-Eşikte oturulursa şeytan çarpacağına inanırlar ve genç kızlara da ocakta (evde) kalırsın derler³⁴⁹.

-Kız evden gelin çıktıktan sonra ev süpürülmez. Kız evden kaybolur gider diye düşünürler. Yine yolcunun arkasından saygıdan süpürmezler. Ölü evden çıktıktan sonra da tamamen kaybolmasın diye ev süpürülmez³⁵⁰.

-Yörükler arasında komşuluk çok iyidir. Ancak akşam olupda, gün eğildi mi komşu komşuya acı vermez. Yeşilyurt köyündeki Honamlılar “biz veririz Haytalar komşuya acı vermezler” derken Gedikli köyündeki Honamlılar “akşamları komşuya acı vermediklerini” söylemişlerdir. Bu adetin Honamlılara sonradan yerleştiği söylenebilir. Yörük yerinde şu acılar komşuya verilmez: biber, acı biber, soğan, katran, tütün, tuz, sarımsak, iğne, ateş, kül vs. Yine akşamüstü yoğurt ve sütte vermezler özellikle de Haytalar vermez.

Eğer komşuya acı verilirse bunun yaramayacağına malına zarar geleceğine

³⁴⁶ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 10, 22 ; Gedikli 38 ; Sofular 53, 55, 69 ; Serpilköy 74.

³⁴⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7,10 ; Gedikli 38 ; Sofular 53 ; Serpilköy 75 ; Y.bademli 93.

³⁴⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Gedikli 49 ; Sofular 53.

³⁴⁹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53, 69 ; H. Keskin .a.g.e., s. 61-62.

³⁵⁰ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93, 96, 100.

inanılır, bereketi eksilir denir. Veren evinde, alan evinde zarara uğrayacağı düşünülür. Yörüklerin bazı obaları böyle düşünmeyip verirler³⁵¹.

Akşam saatlerinde komşulara acı verilmediği gibi her komşudan damızlık da alınmazdı. Damızlık yapılan yoğurttan komşuya verilir o da bu yoğurdu maya olarak kullanırdı. Buna Yörüklerde “damızlık”denilmektedir. Haytalarda damızlık verilmez. Eğer peynir yaparsa yakınlarına dahi peyniri hediye olarak veremez sadece satabilirdi. Çünkü damızlık ne verilir ne de alınır. Buna Haytalar “şum” derler. Şum: bir zarar meydana gelir diye düşüncesiyle sakınılan şey anlamına gelir.

Her sülalenin damızlığının yaramaz olduğuna inanırlar. Aynı ocak birbirine verir. Sevdiği komşudan gündüz vakti alınıp, çalınır. Bir defaya mahsustur. Damızlıkla yapılan yoğurt diğer yoğurtlar için maya olur. Damızlık süt, yoğurt vs. veren kişinin tabağı boş gitmez. Nazar değmesin diye içine bir miktar tuz veya başka şeyler konur. Sütün bol olduğu Nisan, Mayıs aylarında bu durum daha çok yaşanır.

Herkesten yoğurt, peynir damızlık alınmadığı gibi, sürünün yeni tutulan tekesi de alınmaz³⁵².

3.7.6. Kutsal Mekanlar – Ziyaret Yerleri

Araştırma yapılan bölgede birçok kutsal addedilen mekanlar bulunmaktadır. Şöyleki: -Kızlar ini;Yeşilyurt köyü civarındaki bir taşın adıdır. Bir efsaneye istinaden bu ad verilmiştir. Dozerler yol çalışmaları sırasında kızın kemiklerini çıkarmışlardır.

-Hz. Ali taşı; At nalının şekli vardır.

-Önemli ziyaret yerlerinden biri olan Toros dağlarının zirvelerinde yatırlar ve ulu ağaçlar vardır. “Ziyaretgah” olarak da adlandırılan bu yerlere halk gidip, dilekte bulunur. Ulu mezar ziyaretleri sürekli yapılmasa da bir isteği olanlar dağ başlarına giderler. Ayrıca Y.bademli ilçesinde Isparta’nın en yüksek dağı olan ve Dedegöl dağı olarak da bilinen Dippoyraz dağının tepesinde Karagöl adı verilen bir krater gölü bulunur. Çocuğu olmayan kadınlar bu gölü ziyaret ederler. Gölün kenarında namaz kılınır, dua edilir ve istiareye yatılır³⁵³.

Ulu ağaçların yanı sıra bir de dilekte bulunulan ve sakınılan ağaçlar vardır.

³⁵¹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 3,10, 22 ; Gedikli 38, 41; Sofular 52, 69 ; Serpilköy 75; Y.bademli 93, 100.

³⁵² (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 38, 41, 49 ; Sofular 52 ; Serpilköy 75, 86, 88 ; Y. bademli 100.

³⁵³ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

Genellikle Yörük göç yolları üzerinde bulunan bu ulu ağaçlara Yörükler adak adayıp dilekte bulunurlar. Geniş gövdeli, iri ağaçlara ulu ağaç denir. Hatta Çıngırlı denen mevkide bir ağacın çapıt bağlamaktan kuruduğu söylenmiştir. Yeşilyurt köyü Gelinyutan mahallesi ile Gökbunar arasında da adak ağaçları bulunmaktadır. Deveboynunda ağaca yedi kardeş ağacı derler ve yedi çatalı olduğu için oraya da çapıt bağlarlar³⁵⁴.

Bazı ağaçların dibinde daha önceden kötü bir olay geçtiyse bu ağaç “Sanakalı ağaç”olarak adlandırılır. “Sanaka”, tehlikeli veya tehlikesi olduğu düşünülen yer anlamına gelir. Akşam böyle bir ağacın altında bulunulursa cin çarpacağına inanılır.

Gedikli köyünün tepelerindeki Sindel yaylasında dere içinde ulu bir ağaç vardır. Çok önceleri bir gelinin ailesinden dolayı kendini ulu ağaca astığı söylenir. Bu ağacın altında gelinin ölümünden sonra her gece gelip ağladığına inanılır ve ağaç sanakalı kabul edilir³⁵⁵.

Şeyh Musliddin Türbesi: Yeşilyurt köyünün yakınındaki Şeyhler köyünde yer alan türbeye, çocuğu olmayanların dışında her türlü şikayet ve dileği olanlar gitmektedir. Namaz kıldıktan sonra üç kez mezarın etrafında tur atılıp, oluklu kırmızı bir kılıçtan su içilir. Ardından toprak yalayıp türbeden çıkılır. Böylece isteklerinin olacağına inanırlar. Günümüzde türbeye ziyaretler devam etmektedir. Yeşilyurt halkı türbenin kutsallığına gerçekten inanmaktadır. Türbenin devlet tarafından hiç kapatılmadığını, bu yüzden de önemli bir yer olduğunu düşünüyorlar.“Şeyhler köyündeki türbenin başlıca kerameti yalancılara tekkenin etrafını dolaşmaya cesaret edememeleridir. Hayvan ve mal hırsızlığı edenlere bu türbenin etrafını dolaşmak teklif edilince çaldıklarının geri verdikleri söylenir. Çünkü yalancıların türbeyi dolaştıktan sonra öleceği kanaati vardır”³⁵⁶.

Siğil taşı: Elinde siğil çıkanlar Yeşilyurt köyündeki yanköy mevkiindeki bulunan büyük bir taşla giderler. Ellerindeki siğili kanatıp çiviye veya bir demir

³⁵⁴ (Bkz.: Ek 1) -Yeşilyurt 23; Bkz.: Ayten Altıntaş, “Eski Türk Kültüründe Hayat Ağacı ve Ölümsüzlük Otu”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S: 51, Aralık 1987, s. 143-156.

³⁵⁵(Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

³⁵⁶(Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23 ; İsmail Hakkı Göksoy, “Sütçüler ve Yöresinin Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, **Isparta’nın Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu II**, (16-17 Mayıs 1998) C.III, Bildiriler, Isparta, SDÜ Basımevi, 2001, s. 195; Hikmet Turhan Dağlıoğlu, “Eğirdir’de Mimari Eserler ve Türbeler” (Bözüade’nin elyazma Isparta Tarihinden notlar ve ilavelerle), **ÜN**, C.9, S: 99-102, Haziran-Eylül 1942, s. 1383-1389.

parçasına kanlarını bulaştırıp, çiviye veya demiri taşa çakarlar. Taşı okuyanlar, taşa para bırakanlar da olur. Üç kez ihlas süresi okuyarak taşın etrafında üç tur atılır ve arkaya bakmadan gidilir (Bkz.:Ek 4- CD Foto 160)³⁵⁷.

Sofular köyünde de mezarlıkta bulunan önceki uygarlıktan kalma bir taşı diş ağrısının tedavisinde kullanıyorlar. Dişi ağrıyan o taşı kemirirse ağrısının geçeceğine inanır³⁵⁸(Bkz.:Ek 4- CD Foto 161).

3.7.7. Hayvanlarla İlgili İnançlar

Halk arasında olacak olayların hayvanlara önceden malum olduğu düşünülür. Bu sebeple de hayvanların bir takım hareketleri hakkında yorum yapılır.

-Baykuş bir evin başına konarsa bu birinin ölümüne yorulur. Bu yüzden ihlas süresini okuyarak dört parçaya bölünmüş bir soğanı, umduğun bu olsun diyerek, çadırın veya evin dört bir tarafına atarlar³⁵⁹.

-Bir kişinin önünden kara yılan ya da bir beneği olmayan kara tavuk geçmesi iyiye yorulmaz³⁶⁰.

-Deve çadır ipine başını dayar, çadırdan kafasını sokarsa çadırdan birinin öleceğine inanılır³⁶¹.

-Domuz, ayı, yılan, gibi soğuk yüzlü hayvanların insanlara saldıracağına inanırlar. Karganın bağırması da uğursuzluk sayılır³⁶².

-Erken öten horozun başını keserler³⁶³.

-Horoz ötünce misafir gelir derler³⁶⁴.

-Köpek uluması iyi sayılmaz uğursuzluk olarak yorumlanır. Ağzının dönük olduğu taraftan ölü çıkacağı düşünülür. Köpek uludu mu “*bu başını yiyecek*” derler köpeği döverler³⁶⁵.

-Rüyada davar (şeytan demek), deve (hamali) görmek iyi değildir derler³⁶⁶.

³⁵⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 6.

³⁵⁸ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55.

³⁵⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Serpilköy 75, 87 ;Y.bademli 96; Haşim Keskin, **a.g.e.**, s. 76-80.

³⁶⁰ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

³⁶¹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

³⁶² (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93, 96.

³⁶³ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 65.

³⁶⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9; Sofular 55.

³⁶⁵ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7; Serpilköy 75; Y.bademli 96.

³⁶⁶ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 86.

-Tavukların kuluçka döneminde altlarına 9 veya 13 tane yumurta koyarlar. O yumurtayı şapkana koyarsan şapkalı, pijamandan veya pantolonundan geçirirsen civciv paçalı olur diye düşünülürler. Yine kömürle üzerini boyarsan bülüşler (civciv) siyah olur diye inanırlar ³⁶⁷.

3.7.8. Günlerle İlgili İnançlar

-Cuma günü işe gitmezler. Eğer dağa kesime gidilecekse bunu cuma günü yapmazlar ³⁶⁸.

-Cuma günü akşam su dökmezler, dökenin ağzının eğrileceğine; Salı ve Cuma günü çamaşır yıkamazlar. Yıkarlarsa ölenlerin ağızlarının pis su ile dolacağına inanırlar ³⁶⁹.

-Salı salihler günü olarak kabul edilir ve saygı gösterilir. Salı ve Cuma günleri göçülmez. İstar tezgahı çizilmez. Mutlaka bir aksilik olacağına inanılır ³⁷⁰.

-Cuma günü namaz vakti ev süpürülmez, pislik atılmaz ³⁷¹.

-Cuma günü başı ağrıyanın öbür cumaya kadar başı ağrıyacağına inanırlar. Bu yüzden camiye süpürtürler. Baş ağrısı başının sol tarafında ise caminin sol tarafını, ağrısı sağ tarafta ise caminin sağ tarafını; eğer her iki taraf ağrırsa caminin tamamını süpürtürler ³⁷².

-Arife günü çocuğu ölen kadın iğne tutmaz, dikiş dikmez. Ölen çocuğuna batar derler. Arife günü çamaşır yıkanırsa ölünün ağzına su dolar diye düşünürler ³⁷³.

-Kandillerde dikiş dikilmez, odun kesilmez, çamaşır yıkanmaz. ³⁷⁴.

3.7.9. Genel İnançlar

-Akşam tırnak kesilmez mekruh olduğuna inanırlar ³⁷⁵.

³⁶⁷ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55.

³⁶⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10.

³⁶⁹ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 10 ; Sofular 53; Serpilköy 75 ; Y.bademli 93,96; Nasuh, Günay, "Eğirdir'de Yaşayan Halk İnançları", s. 412 ; A. Yalman; a.g.e., s. 59.

³⁷⁰ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 75, 76, 86; Bkz.:Mustafa Gürdal; "Antalya Yörükleri", **Türk Etnografya Dergisi**, Sayı XV., Ankara, TTK., 1976, s. 65-72 ; S.Böcüzade, a.g.m., s. 1325.

³⁷¹ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93, 103.

³⁷² (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93, 103.

³⁷³ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 75 ; Y.bademli 93, 100.

³⁷⁴ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 96.

³⁷⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53, 55 ; Serpilköy 80.

-Ay(hilal) konumunda iken tulum peyniri basmazlar³⁷⁶.

-Banyoda şarkı söylemezler³⁷⁷.

-Börek yaparken ıslatılmış yufkadan parça alırlar. Tereyağını bu parçayla tutup börekleri yağlarlar. Yufkadan alınan bu parça yenmez. Eğer yenirse yiyen kişinin sürüneceğine inanırlar. Bu parçayı kedi ya da köpeğe yedirirler³⁷⁸.

-Çocuk apalarsa (emeklerse) veya ekmek yapılırken beze senit dışına fırlarsa büyük boğazlı biri gelecek denir³⁷⁹.

-Gece aynaya bakılmaz derler³⁸⁰.

-Gece sakız çiğnenmez ölü eti çiğnersin derler³⁸¹.

-Kadınlar erkeklerin önünden geçtiklerinde erkeklerin kismetlerini kapadıklarına inanırlar. Bu nedenle kadınlar saygı gereği ve erkeğin uğuru kesilmesin diye önlerinden geçmezler, onların geçmesini beklerler. Erkeğin yaşı küçük olsa da bu konuya dikkat ederler. Günümüzde pek çok kız bu adete dikkat etmediği için büyükler çok kızmakta ve yeni nesli çok saygısız bulmaktadırlar³⁸².

-Kınanın üzerine kına yakılırsa üzerine eş gelir derler³⁸³.

-Kulağın çınlar, burnun gıdıklanır, ekmek yaparken ateşin birden parlar ve ses çıkarırsa birinin hakkında dedikodu yaptığına inanırlar³⁸⁴.

-Misafir oturarak evi gezerse ev sahibi zengin olur derler³⁸⁵.

-Misafirlere su dağıttın mı dedeni, ebeni suladın derler³⁸⁶.

-Sabun başkasının eline verilirken avuç içinde verilir, düz verilmez³⁸⁷.

-Saç dışarı atılmaz. Kuş o saçla yuva yaparsa, kuşun yuvası bozulana kadar başın ağrıyacağına inanılır. Başı ağrıyana caminin içi süpürtülür³⁸⁸.

³⁷⁶ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 86; Nuri Taner, "Halk kültüründe Ay" **Türk Folkloru**, C.3, S.30, Ocak 1982, s. 11-15, **a.g.e.**, S:31, Şubat 1982, s. 20-22.

³⁷⁷ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

³⁷⁸ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55, 65.

³⁷⁹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55, 65 ; Serpilköy Ümmühan Gök.

³⁸⁰ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55.

³⁸¹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55, 69 ; Serpilköy 80 ; Y.bademli H. Keskin, **a.g.e.**, s. 65.

³⁸² (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 9, 10, 19, 22, 25 ; Gedikli 38, 49 ; Y.bademli 93.

³⁸³ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 65.

³⁸⁴ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55.

³⁸⁵ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 100.

³⁸⁶ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53.

³⁸⁷ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 22.

³⁸⁸ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 53; Serpilköy 75; Y.bademli 100.

-Saçı dışarı atmazlar. Kuş yuva yaparsa, yuvası yıkılana kadar saçın kel olacağına inanırlar ³⁸⁹.

-Süpürgeyi üzerine otursan sürünürsün derler. Süpürgeyi süpürürken dizinle silkelersen de sürünmeye yorarlar ³⁹⁰.

-Vücudunda herhangi bir yerin seyirmesi ölüme yorulur. Serpilköy’de yaptığımız araştırma sırasında Ayşe Gök gözü seyirdiği için yerden bir saman parçası alıp, gözünün üzerine yapıştırıp umduğun bu olsun demişti ³⁹¹.

³⁸⁹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 65.

³⁹⁰ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 75; Selçuk Aydar, “Halk İnanmalarında Süpürge”, TFA, C.16, S:314, Eylül 1975, s. 7418.

³⁹¹ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 55 ; Serpilköy 73; H.Keskin, a.g.e., s. 94.

3.8.YÖRÜKLERDE SAĞLIK VE TEDAVİ ŞEKİLLERİ

Merkezden uzak Yörük hayatında, hastalıklara halk genellikle kendi imkanları ile çareler aramaya çalışmış ve birçok tedavi usulü geliştirmiştir. Tedavi edilen yerlere “ocak”, tedavi eden kişilere de “ocaklı” denir. Bu ocaklı insanların yaptıkları ırsalarla, tılsımlarla sorunlar çözülmeye çalışılır, ölecek duruma gelmedikçe kimse doktora gitmezdi. Köy yolu olmadığı, araçların işlemediği dönemlerde halk sal (omuza alınan sedye) yardımı ile hastayı omuzlayıp yaya olarak ilçe merkezine giderlermiş. Yeşilyurt’tan sabah erken saatte çıkıldığında ancak öğle saatlerinde Eğirdir’e ulaşılabilirlermiş. Günümüzde köylerdeki sağlık ocaklarında ebeler hastalıklar konusunda halka yardımcı olmaya çalışıyorlar, ayrıca halk köy arabalarıyla belli saatlerde olsa da, eskisinden daha rahat bir şekilde ilçelere, doktora ulaşabiliyor.

3.8.1. Hastalık Adları

-Sökel: İshal

-Iskıtça: Verem olanlar dağda çamlar arasında yaşarlar. Balla tereyağı karıştırıp yerler.

-Tatarca: apandist³⁹².

-Terme (temre): Mantari bir hastalıktır. Özellikle yüzlerde görülür. Gedikli’de Mehmet Akkın’ın dedesi üç ihlas bir fatiha sürelerini okuyarak termelerin üzerine meşe külü sürermiş. Bu işlemede “külleme ocağı” denirmiş. Meşe dezenfektan olduğu için iyileştirici özelliğe sahip olduğu düşünülür. Bir de “Çakma “ yapılır. Çocukların ağız kenarlarında çıkan sulu yaralar çakmakla yakılır. Çakmak şöyle yapılır; meşe ağacından alınan kav, meşe ağacının külüyle kaynatılır. Kaynatılan kav parçalanıp, kurutulur. Bu kavlar kibrit çöpü olarak çakmak taşının altına konur. Tutulacak yeri olan sert bir çelikle çakmak taşına vurulunca kıvılcım çıkar ve kav tutuşur. Yörüklerde ateş bu çakmakla yakılır. Bu yüzden de ceplerinde özellikle de eski tiryakilerde çakmak taşı ve kav bulunur³⁹³.

³⁹² (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49, Ali Tanyıldız, **a.g.e.**, s.152; Sofular 64 .

³⁹³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23; Gedikli 41,47, 49 ; Nasuh, Günay, **a.g.m.**,s. 409; Çocuk hastalıklarının tedavisi için Bkz.: Tefik Tıgılı,“İsparta ve Çevresi Köylerine Genel Bir Bakış III”, **ÜN**, C. 10, S.118-120, Ocak - Mart 1944, s. 1651-1653.

-Başında çıban çıkan kişinin saçları kesilir. Çıbanın üzerine bal sürülüp, pamuk konup al örtülür. Al örtü üzerinden ateş tutulup çekilir. Hareket üç kez tekrarlanır, çıban kurutulur ³⁹⁴.

-İnsanın dizinde veya vücudunun her hangi bir yerinde yara çıkarsa buna **dalak hastalığı** derler. Yaraya bal sürülür ya da yakı yapılır. Soğan bütün halde külde pişirilip yaraya sarılır. Yara patladığı zaman hamur yoğrulur. Elin içine hamur yayılıp, üzerine şeker ekildikten sonra yaranın üzerine kapatılır ³⁹⁵.

-Yine halk arasında A vitamini eksikliğinden baş gösteren **tavuk karası** hastalığı çok görülür. Buna “**Tavuk karangısı**” da denir. Balık, yumurta sarısı, kayısı, çekirdekli kara üzüm yenir ³⁹⁶.

-Bulaşıcı hastalıklardan bazılarında:

Kızamık (güvemek), olunca kırmızı et, balık eti, biber, turşu, acı, yumurta, bulgur, kızartma yenmez. 2-3 gün yoğurt yenilip, süt içilir, az da şeker yenir. Böylece hastalık kaybolur. Böyle tedavi edilmezse çoğalır ve sonuç ölümcüldür ³⁹⁷.

-Sarılık olanların iki kaşının arasından çakı ile kesilip kan akıtılır ³⁹⁸.

Yörük hayatı tabiat ile iç içe olduğu için pek çok hayvanla da karşılaşılır. Hatta bazen bu karşılaşmalar ölümcül sonuçlar doğurur. Yılan sokması da bunlardan biridir.

-Yılan sokması: 70 sene öncesine ait bir hikayeye göre bir yılan sokması şu şekilde tedavi edilirmiş. Yılan sokan kişiye önce çam ağacının reçinesini sürüp, çiğ süt içirmişler. Hasta sütü topak topak çıkarmış. 3 gün sonra bir mezar kazıp içine su döküp çamur haline getirerek hastayı içine yatırmışlar. Genellikle hastalanan kişiler keçi veya sığır derisine geçirilirmiş (Anlatılan hikayede tedavi 3-4 gün sürdüğü için yılanın zehirli bir yılan olmadığını düşünüyoruz).

-Akrep Sokması: Akrebin soktuğu yeri X biçiminde bıçakla kesip pis ve zehirli kanı somurarak (emerek), tükürüp çıkarırlar ve yaranın yerine çökelek (peynir) koyarlar. Ya da sokan akrep bulunursa ezip, ısırıldığı yere sararlar ³⁹⁹.

³⁹⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 23; Gedikli 41.

³⁹⁵ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

³⁹⁶ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 41.

³⁹⁷ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

³⁹⁸ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 20.

³⁹⁹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49-Y.bademli 93.

-Eğer birinin gözüne bir şey kaçar da gözde sulanma yaparsa, “Çarpma” yapılır. Bir kaba su ve cicik (azıcık) tuz atılır ve hastanın yüzüne su çarpılır (serpilir). Arada konuşma olur. “Ne çarparsın”, “Çatma çarparım” denir. Tedavi eden kişi elini hastanın ense kökünden ve başının üstünden bastırır, böylece düzeleceği düşünülür⁴⁰⁰.

-Kurdeşen dökme: Kurdeşen ciltte oluşan ve kaşıntıya sebep olan bir hastalıktır. Önceleri kurdeşen olan kişiler dört yol ağzına götürülüp üzerlerine bir örtü veya sofra bezi örtülür. Daha sonra oklavaya binip, sağa sola, dört yola doğru “ben kurdeşen oldum” diye bağırıp, ulur. Sonra bulunduğu yere (ağırlık) para koyup arkasına bakmadan, konuşmadan eve döner. Böylece hastalıktan kurtulacağına inanılırdı⁴⁰¹.

-Sıtma: Bir dönem yörede yaygın olan sıtma bir hastalıktı. Özellikle bataklık kenarına kurulmuş olan köylerde görülür. Tefik Tıgılı “arazisi münbat, bataklık ve sıtmalık olan Eğirdir’in Sığırlık (Yeşilyurt), Bedre köyünde... çocukları yaşamamış ailelerin çokluğundan söz eder⁴⁰². Sıtmaya tutulan kişiler ağırlıklı olarak Yeşilyurt köyünde ve diğer köylerde (sarı, ak, gök) görülürdü. Kadınsa erkek davar, erkeksen dişi davar derisine sarar, terlemesini sağlarlardı. Derinin üzerine kokmasın diye karanfil ekilirdi. Genellikle yaylaya çıkılırdı. Sofularda ”Sıtma Bunarı” dedikleri kaynakta sıtma olan kişiyi soğuk suyla yıkarlardı (Bkz.: Ek 4- CD Foto162). Yaylaya çıkarken de Serpe (Serpilköy) ve Kırıntı köylerinin civarı bataklık olduğu için sıtma tutan kişiler Gökdere köyündeki Kocapınar’da yıkanırdu. Sonraki dönemlerde devletin dağıttığı halk arasında “gök hap” denilen “sıtma hap” larını içerek hastalıktan kurtulmuşlar. Aynı şekilde verem hastaları da hayvan postuna yatırılır ve yaraları yakılırdı. Bu şekilde hastalıktan kurtulacaklarını düşünürlerdi⁴⁰³.

⁴⁰⁰ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 49.

⁴⁰¹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 46; Sofular 64; Serpilköy 87; Mehmet Ali Tütüncü, “İsparta’da Halk İnanmaları” **HBH**, C.10, S.120, Ekim 1941, s. 280 ; A.Yalman, **a.g.e.**, s. 70.

⁴⁰² Tefik Tıgılı; “İsparta ve çevresi köylerine genel bir bakış II, s. 1610.

⁴⁰³ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 7, 22; Sofular 64; Serpilköy 73; M.A. Tütüncü, **a.g.m.**, s. 276; N. Günay, **a.g.m.**, s. 411, Eğirdir Pınarpazarı civarında sıtma hastalarının götürüldüğü bir ağaç varmış, ancak şimdilerde bu ağaç ortadan kalkmıştır.)

(*)(**Bitkilerin Latince adları ve bitkilerin hangi hastalıklar için kullanıldığı hakkında detaylı bilgi için** Bkz.: İsmail Dutkuner, Tefik Büyükgebiz, Erkan Yeğen, “Eğirdir(Isparta) Yöresinin Tıbbi ve Aromatik Bitkileri”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir Sempozyumu**, Isparta, 2001, s. 265-272, Kekik, üşütme ve soğuk algınlığına - oğlan otu, mide ağrısına - çalba, üşütmeyemamdifor, böbrek taşı düşürmeye yarar vs.)

3.8.2.Yakılar

Yörüklerde ağrılara, sızılara karşı çeşitli otlar yardımıyla tedavi yapılır. Buna da yakı denir.

-Karın ağrısı için; bir tencerenin içine su konup içine soğan doğranır. Su ve soğan biraz kaynadıktan sonra suya ayvadene (*) (ayvadana **Latince adı; Achillea nobilis L.**), yarpız (nane, su nanesi, **Latince adı; Mentha aquatica L.**) ve oğlan otunu (acıyavşan **Latince adı; Artemisia absinthium L.**) katarlar. Biraz kaynadıktan sonra otlar birbiri ile özleşsin (birleşsin) diye içine biraz un katılır, hafifçe kaynatıldıktan sonra tencere ocaktan alınır. Bezin üzerine yayılır. Çamdan elde edilen az bir katran (şimdilerde satın alınıyor) yakıya sürülür “*Benim elim değil Fatma anamızın eli*” denilerek tükürülüp karnına vurulur (sarılar) ve bir gece sarılı durur.

Vücudunun çeşitli yerlerindeki ağrılar için: Oğlan otu, çalba (bozçavla, şavla **Latince adı; Phlomis sp.**), kekik (**Latince adı; Thymus sp.**), ve ardıcı taştta sürtüp, otlar ezilir. İçine azıcık un atıldıktan sonra pişirilip ağrıyan yere bağlanır. Terlemesi gerekirse içine çam ağacının katranı da konur. Hamur bir gece sarılı kalır⁴⁰⁴.

-Soğuk algınlığı veya öksürük de: Ketan tohumu el taşında çekilip sütle kaynatılır. Bu karışım hastanın göğüsten yukarısına ve sırtına tülbentle sarılır. Çıkarınca ılık suyla silinip yerine havlu sarılır⁴⁰⁵.

Bel ağrısının, göbek düşüklüğüne bağlı olduğu düşünülür. Bilen kişilere göbek çektilir. Bazen göbeğin yerinden saptığı ve bu yüzden ağrıdığı düşünülür, yerine getirilince ağrı kalmayacağına inanılır. Ayrıca bel ağrısında davarın karnından çıkarılan iç yağları kaynatılıp ağrıyan bölgeye sarılır⁴⁰⁶.

-Üşütmeye karşı soğan haşlanarak ezilir. Ezilen soğanın içine çam akmasıkatran konur, birlikte karına sarılır. İyi geldiği söylenir. Ya da sıcak külün içine bir ot konup, karına sarılır. Bu aynı zamanda soğuk algınlığına da iyi gelir. 2-3

⁴⁰⁴ (Bkz.: Ek 1) - Yeşilyurt 4, 26; Sofular 60; Fadime ana için bkz; Müjgan Üçer, “Anadolu Folklorunda Fadime Ana II”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1981/1**, Ankara, Meteksan Matbaacılık, 1981, s. 115, yara pansumanında “Fadime Ana’nın Eli” denildiğinde yaranın ve hastalığın çabuk geçeceğine inanılır; Hikmet Tanyu, “Fatma Anamız (Fadime Anamız) ve El ile İlgili İnançlar Üzerine Kısa Bir Araştırma”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara, G.Ü.-

B.Y.Y.O. Basımevi, 1982, s.479-495.

⁴⁰⁵ (Bkz.: Ek 1) - Sofular 60.

⁴⁰⁶ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 36; Serpilköy 87; Y.bademli 93.

saat karna sarılı durur. “Doktor mu vardı, çocukları biz bunlarla büyüttük.” diyorlar⁴⁰⁷.

-Ayfadene’yi yiyince bağırsakları çalışır.

-“Oğlan otu” (acıavşan) suda ıslatılır ve suyu içilir. Bu suyun mide bulantılarına, soğuk algınlığına, ishale iyi geldiği söylenir ayrıca hastanın ateşini düşürür⁴⁰⁸.

-Bir kişinin vücudu şişerse bal, yumurtanın sarısıyla karıştırılıp sarılır ki buna da “bezeleme” denir⁴⁰⁹.

⁴⁰⁷ (Bkz.: Ek 1) - Serpilköy 87;Y.bademli 93.

⁴⁰⁸ (Bkz.: Ek 1) - Y.bademli 93.

⁴⁰⁹ (Bkz.: Ek 1) - Gedikli 36.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

“Günümüzde Isparta’da Yaşayan Yörüklerin Siyasi ve Kültür Tarihleri” adını taşıyan araştırmamızda Yörük yaşamında sürdürülen geleneksel yapının yerleşik hayat tarzına geçen Yörük köylerinde ne oranda sürdürüldüğünü görmeye çalıştık. Değişen zaman ve şartlar sonucunda birtakım değişikliklere ulaştık. Yapmış olduğumuz tespitleri kısaca maddeler halinde aktarmaya çalışacağız:

Yörük yaşamında önemli bir yere sahip olan hayvancılıkta ağırlıklı olarak keçi, koyun, deve, sığır ve at beslenir, yılın belli dönemlerinde kışlaktan yaylağa göçler yapılırdı.

Araştırma bölgemizde keçi ve koyun yetiştiriciliğinde hala daha eski geleneklerin devam ettiği görülür. Hayvanlara en vurulması, kulak şekline ve fiziksel görünümüne göre adlandırılması, ana yakımı aynı şekilde sürdürülmektedir. Yürürlüğe giren orman kanunu sebebiyle keçi sayısında ciddi bir azalma görülür. Köylerin bir kısmında koyun beslenirken, bir kısım köylerde de gıcık sığır beslenmeye devam edilmektedir. Ancak önceleri hayvanları uzak mesafelerde otlatmaya götürürlerken günümüzde hayvanlar köyün civarında otlatılır. Hastalık tedavilerinde eski usul yöntemler büyük ölçüde azalmıştır. Hayvanlara tıbbi bakımlar uygulanır. Hayvansal ürünlerin yapımına günümüzde de devam edilir.

Develerle yapılan Yörük göçü 1970’lerde son bulmuştur. Günümüzde yaylaya çıkan birkaç aile kamyonetlerle, traktörlerle eskiden bir hafta da katedilen yolu 5-6 saat içinde katederek yaylacılık yaparlar. Yörede deveden eser kalmamıştır. Bir zamanlar develer için hazırlanan bir çok aksesuarda deve ile birlikte kaybolmuştur. Sadece birkaç kişi deve çanı ve süsü saklamıştır. Yeni nesil deveyi görmediği için deve hakkında çok fazla bir bilgisi de yoktur.

Yörüklerin uzun yıllar evi olan kara çadırdaki tarihe karışmak üzeredir. 1970’lerde develerini satarak köylere yerleşen insanlar öncelikle derme çatma kelif dedikleri saz evlerde oturdular. Sonraki yıllarda sırasıyla toprak damlı evler, taş yığma evler ve betonarme evler yapılmıştır. Hatta 1995 senesinden sonra özellikle Yenişarbademli ilçe merkezinde ve Gedikli köyünde birkaç katlı evlerin yapımına başlanmıştır. Bu evleri çoğunlukla yurtdışına çalışmaya gidenler yaptırmaktadır. Yaylalara çıkan halk eskiden kalan stillerinin yanına artık tahta ve naylonlarla derme

çatma evler kurmaktadırlar.

Eskiden toprak damlı evlerin altında bulunan ahırlar günümüzde evlerin yanına yapılmaktadır. Araştırma bölgemizde bütün köylerde su, elektrik ve yol çalışmaları yapılmıştır. Sadece Yeşilyurt köyünün bazı mahallelerinde su çeşmelerden getirilir. Köyün kanalizasyon sistemi olmadığı için tuvaletler evlerin dışında balkonlarda veya eve yakın bir yere yapılmıştır. Yeni inşa edilen evlerde tuvaletler evlerin içindedir.

Köy halkının büyük bir bölümünün telefonu ve televizyonu vardır, bölgede vericiler yeterli olmadığı için herkesin uydusu da vardır. Teknolojik gelişmeler yakından takip edilmektedir. Cep telefonları, müzik setleri, ev aletleri her geçen gün sayıca artmaktadır.

Eskiden ocağın üzerine konan üç ayaklı sacayağının üzerinde yapılan yemekler artık tüplü ocaklarda ve soba olarak da kullanılan kuzinelerde yapılmaktadır.

Türk kültüründe önemli bir yeri olan ekmek yapımının ise aynı şekilde devam ettiği görülüyor. Yörede yufka ekmek halen daha yaygındır ve sacın üzerinde pişirilmektedir. Hatta incelediğimiz köylerde farklı tabirlerin kullanılması ekmeğin yaşam içinde aldığı değeri göstermesi açısından önemlidir.

Dokumalar eski değerini kaybetmiştir. Istar tezgahlarında dokunan çadır stilleri, ala çuvallar, pek çok dokuma kilim tarihe karışmak üzeredir. Hazır boyalar çıktıktan sonra kök boyaların kayboluşu gibi hazır halı, kilim, hasır yazgılar çıktıktan sonra da dokuma eski değerini kaybetmiş, pek çok motif kaybolmuştur. Gençler dokuma yerine el işi, dantel yapmayı tercih ediyorlar. Dokumayı sadece birkaç kişi devam ettiriyor. Onlarda kolan ve süs amaçlı ufak heybeler yapıyorlar. Bu durumu fark eden bazı kişiler Yörük kilimlerini hazır ev halıları ile değiştirmişler. Ellerindeki kilimlerin değerini bilen Yörüklerse *“ne verirlerse versinler satmam, çocuklarıma kalacak, onlar ne yaparsa yapsın”* demektedirler. Günümüz gençliği tarafından pek rağbet görmediği için kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarımızı kaybettiğimiz gibi kırsal yaşama özgü güzelliklerimizi de birer birer hızlı bir şekilde kaybediyoruz. Civar pazarlardan ya da il pazarlarından alınan naylon yazgılar, makine yapımı yolluklar bir dönemin tanıklığını yapan kilimlerin ve keçelerin yerini çoktan almış

durumdalar. Keçenin Yalvaç bölgesinde yapımı sürmektedir. Keçe yaptırmak isteyenler yünlerini Yalvaç'a götürüp keçelerini alıp gelirler.

Önceleri kil ve meşe külü kullanılarak, tokuçlarla yıkanan çamaşırlar, Yeşilyurt köyünün Mandallar mahallesinde su şebekesi olmadığı için çeşmelerde, kazanlarla kaynatılan sularla yıkanır ancak günümüzde bölgede büyük bir kısmının evinde çamaşır makinası vardır.

Su tulukları, su kabaklarından yapılan kaplar, çarık gibi deri işçilikleri artık tarihe karışmıştır.

Kadınlar arasında üç etek kıyafetler artık giyilmemektedir. Onun yerine pazardan alınan basma etek, gömlekler giyilir. Gençler lastik ayakkabılar, yaşlılarda da mes giyer. Yaşlı kadınların birçoğu çeki çekmeye devam etmektedirler. Hatta daha çok Karaçakal aşiretinde rastladığımız üzere bazı yaşlı kadınlar başörtülerinin altına bir sıra altınlarını da takmaktadır. Diğer aşiretlerde birçokları altınlarını bozdurup kullanmışlardır. Takmaya devam edenlerse çıkardıklarında gözlerinin görmeyeceğine, başlarının döneceğine inanıyorlar. Erkeklerin kıyafetinde pek bir değişiklik olmamıştır.

Önceleri gökyüzüne bakarak havanın durumunu, nasıl bir kış olacağını, gün içinde güneşe ve aya bakarak saati tespit eden kişilere genç nesil arasında rastlanmaz. Artık gün içinde zamanı belirlemek için saat kullanılır.

Tarım günümüzde Yörüklerin birçoğunun temel geçim kaynağıdır. Hatta Antalya'daki Yörüklerin çoğu seracılık sayesinde zengin olduğu için araştırma bölgelerimizde de seracılık ufak ufak başlamıştır. Sadece devlet kredisi ile yapılmış seralarda az miktarda domates yetiştirilir. Tarlalarda buğday ve arpanın yanında patates, mısır ekilir genellikle sulu tarım yapılır. Serpilköy'de 1964'te ekilen ilk elmadan sonra bütün köy elmacılıkla geçinir. "Golden" adı verilen elmaların yurtdışına ihracı konusunda da çalışmalar yapılmaktadır. Köylü kendi imkanları ile buzhane bile yaptırmıştır.

Tarım dışında Gedikli ve Y.bademli'nin bir kısmında balıkçılık yapılır, avcılık ise uzun zamandır yapılan bir etkinliktir.

Yörüklerin develeri ile yaptıkları tuz, kil ticaretleri olmasa da bazı Yörükler nakliyecilik işleri ile uğraşırlar. İlbeyi M.Küçükyaman "*eskiden develerle yapılan nakliye işini biz şimdi kamyonlarla yapıyoruz, Yörüklük devam ediyor*" demektedir.

Pınar pazarı Eğirdir’de kurulan bir Yörük pazarıdır. Eskiden Yörükler kışlaklarına dönmeden önce burada hayvan ve hayvansal ürünlerini yerli halka satıp kendileri de kışlık erzaklarını alırlardı veya takas ederlerdi. Günümüzde Pınar pazarı geniş bir halk pazarı şeklini almış durumdadır, pek çok köyden gelen halk ürünlerini satarken pazara Isparta’dan bile gelenler vardır.

Yörüklerde gelen misafire kahve ikram edilirken günümüzde bunun yerini çay almıştır. Çayın yanında meyve, çerez vs. ikram edilir.

Yörüklerin maddi hayatlarındaki değişikliklerden sonra sosyal hayatlarındaki değişiklere baktığımızda:

Doğum adetlerinde; kadınlar hamile kalabilmek için günümüzde de ulu yatırlara, türbelere adak adar, ağaçlara çapıt bağlar, Karagöl’e gidip dilekte bulunur, sağaltıcı yöntemler uygular, yakılar yaptırır. Doğum önceleri evlerde köy ebeleri ile yapılırken günümüzde çoğunlukla sağlık ocaklarındaki ebelerin yardımıyla veya hastanelerde yapılmaktadır. Çocuğun doğumunu kolaylaştırmak için yapılan uygulamaların büyük bir çoğunluğu yeni nesil tarafından uygulanmaz. Hamilelik boyunca cinsiyet tespit edilmeye çalışılır. Erkek çocuk olması için doğan son kızın plasentası ters çevrilir. Çünkü Tuva Türklerinde de görüldüğü gibi plasenta ile insan arasında bir ilişki olduğuna inanılır. Hamilelik boyunca yenen gıdaların bebeği etkileyeceği düşünülür. Çocuk sakat doğmasın diye sakat insanlara, çirkin görünümlü şeylere bakmamaya özen gösterilir. Alkarası inancı Eski Türklerde olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir. 40 gün boyunca annesi ve bebek yalnız bırakılmamaya çalışılır. Bebeğin beşiğinin veya yatağının altına bıçak veya cevşen konur. 40 gün mezarı açık kabul edilen çocuğun 40’ı yapılır. Kırk taşla çocuk yıkanır. O su bütün eşyalarına, odaya serpilir aynı su ile anne de yıkanır böylece ölüm tehlikesinin atlatıldığına inanılır. Göbek bağı 40 gün boyunca saklanır sonra bir yere konur. Artık çadır, ala çuval, istar tezgahı vs. olmadığı için yer değiştirilerek kitap ve Kur’an-Kerim’in arasına konulur, okul bahçesine gömülür.

Eskiden çocuğu ölen aileler “7 mehmet” yani evinde Mehmet adı bulunan yedi evden kumaş alıp çocuğa giysi dikerler ve uzun bir süre çocuk sadece bu elbiseyi giyer. Ya da Yakutlarda da görüldüğü gibi çocuklar komşuya satılır gerçi günümüzde çok fazla devam eden bir uygulama değildir. Dilsiz çocuklara çandan su içirilir. Ad koyma da eski Türklerde bir yiğitlik yapıldığında kendi adının almaya hak

kazanırken Anadolu’da daha çok isimleri büyükler belirlemiştir. Ancak ismin çocuk üzerinde etkisi olduğuna inanılır. Bu yüzden de Dursun, Durdu, Yaşar gibi adlar verilerek ölen çocuklar yaşatılmaya, Döndü gibi isimlerle de bir sonraki çocuğun erkek olacağına dair inancı sürdürmeye çalışırlar.

Günümüzde çocuklar kısa bir süre kundaklanır. Artık alını düz olsun diye çeki bağlanmaz. Ama kollarla sarılıp sırtta taşınırlar. Aydaşlığa eskisi kadar inanılmasa da ocaklar bilinir ve kutsal olduklarına inanılır. Ayrıca yeni doğum yapan kadınlar 40’larının karışmamasına, hamile iken ölü evine gitmemeye dikkat ederler. Yürümeye başlayan çocukta yürüme sorunu olursa “köstek kesme” yapılır. Ancak artık ekmeği köpeğe kaptırma kısmı kaldırılmıştır. Çocuğun dişi çıkmaya başladığında diş göllesi (dirgit, hedik) yapılır.

Kadınlar sütlerini arttırmak için daha çok çorba içerler. Çobanla ekmeği gezdirip yeme adeti kalkmıştır. Artık “kütük atma” uygulaması yapılmamaktadır. Sünnet düğününde günümüzde kıyafet alınır, sünnet kınası yapılır ve mevlüt okutulur. Çocuğu nazardan korumak için alına kara çalma uygulaması yapılmaz ama olabildiğince nazara dikkat edilir. Çünkü nazar inancı Yörükler üzerinde günümüzde de etkisini korur. Nazara karşı kurşun dökme ve tuz patlatma yapılır. Çocuklara ve hayvanlara muska, cevşen, mavi boncuk veya nazara karşı koruduğuna inanılan ağaç parçaları takılır. Eskiden Eski Türklerde de yapılan evin veya tarlanın içine koruyucu nazarlık olarak asılan hayvan kemikleri günümüzde görülmez. Çocuk oyunları arasında eski oyunların yerini futbol almıştır.

Kültürümüzde önemli bir yere sahip olan evlilik adetlerine baktığımızda evlilik yaşında artış görülür. Gençler çok erken yaşlarda evlenmemektedir. Evlilik tipleri arasında yer alan “beşik kertmesi” evlilik pek görülmemektedir. Akraba evlilikleri eskisine nazaran daha azdır. Artık Yörükler kızlarını yörük olmayanlara da vermektedirler. Kaçma-kaçırma türü evlilikleri günümüzde de devam eder. Yapılan ve gelenekleşen pek çok davranışın altında net bir bilgiye sahip olmasak da bir anlam gizlidir. Mesela evlenme aşamalarında düğün boyunca atılan silahlar ve gürültülü müzik eşliğinde yapılan eğlencelerin düğünün yapıldığı yerdeki kötü etkileri, uğursuzlukları uzaklaştırmak amacı taşıdığı ifade edilir⁴¹⁰.

⁴¹⁰ Nermin Erdentuğ “Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri II”, *Antropoloji Dergisi*, S:5, Ankara, AÜDTCE. Yayınları,1970, s.231-266..

Araştırma bölgemizde düğün boyunca davul çalınır ve silah atılır. Eski düğünlerde üç gün boyunca sürekli davul çaldırılırdı. Düğün boyunca davul, düğün bayrağı evin önüne getirilip takılırken, dağdan odun getirilirken, düğün keşkeği dövülürken, okucular karşılanırken, damat giyinirken, gelin alınırken, düğün boyu süren sazlı sözlü eğlencelerde kısacası pek çok aşamada kullanılır. Günümüzde de davulcu tutulmaktadır. Ama davul sürekli çalınmaz. Eğlencelerin çoğu org ve saz eşliğinde olur. Hatta artık VCD’de müzik CD’leri çalınarak oynanır. Çalınan müzikler arasında eski türküler yerine yerli ve yabancı dans müzikleri ağırlıktadır. Silah sıkma ise düğünün ikinci günü öndül atma oyununda, gelin alınırken, gelin eve girerken düğün bayrağını düşürürken ve gerdek gecesinde gelinin halini bildirme aşamalarında görülür. Günümüzde köylerde silah atma yasağı olmasına rağmen çoğu silah atmaya devam eder. Ancak gerdek gecesi atılan silah kaldırılmıştır.

Gelinin beline babası veya erkek kardeşi tarafından bağlanan kuşağın N. Erdentuğ, Kırgızlarda kalın anlaşmasından sonra güveyin dostlarını kız evine götürdüğü zaman kız babasının damadın boynuna sardığı “sarma” ritüeline benzeterek kuşakla velayet hakkının kızın bizzat kendisine verildiğini ifade eder. Eskiden gelinlerin başına takılan kuş tüyleri turna kuşundan olup evden göçü simgelerdi. Bazı yerlerde tavuk tüyü de kullanılırdı. Günümüzde sadece duvak takılır. Önceleri gelinlikler kırmızı renkteydi. Kırmızı rengin alkaraşına karşı koruyucu özellik taşıdığına inanılır, beyaz renk ise ölümü simgelerdi. Bu yüzden eskiden babalar kızlarını evden çıkarırken “alınla gir, akınla çık” derlerdi. Ama artık bu inanışa çok değer verilmediği görülüyor.

Eskiden gelinler atla alınırken günümüzde arabalarla alınmaktadır. Atın yerini arabanın alması ile bazı uygulamalarda son bulmuştur. Artık kızlar atın üzerine koymak için terke heybesi dokumaz, üç etekli gelinlik giymezler. At süslemeleri, seymen alayı, gelin almaya gelen kafilenin deyişleri, oyunları, atın gelinin durumunu bildirdiğine dair inanışlar tamamen ortadan kalkmıştır. Önceleri damat gelini evde beklerdi. Gelini kayınpederi getirirdi, günümüzde damatta gelin almaya gittiği için damada getirilen müjdelik, damadı güldürmeye çalışıp para alma uygulamaları da kalkmıştır.

Geline verilen indirmelik ve söyletmelik verilmeye devam etmektedir. Gelinin karşılık vermeden itaati öngörülür hatta bunu ifade eden bir uygulamada

gelin eve girerken kaynana civardakilere elindeki ekmeği bölüştürüp gelinin dilini yiyoruz der. Bütün düğün boyunca kapıya bal sürmek yeni gelen geline kaynananın verdiği şerbet, gerdekte yenen baklava vs. bunların hepsi ağız tadıyla geçmesi arzu edilen bir hayat içindir. Gelinin eve girerken elindeki yağı kapının üst kısmına ve eşiğe sürmesinin Eski Türk inançlarından gelmiş olabileceği düşünülür. Eve bolluk ve bereket getirmesi amacını taşır. Günümüzde kapıya yağ yerine reçelde sürülür.

Gelinin attan inerken başına saçılan buğday, kuru üzüm baht, zenginlik ve bereket içindir.

Ölümle ilgili inanışlara baktığımızda bilinmez bir aleme yapılan yolculuk herkesi ürküttüğü için genellikle dini pratiklerin uygulanmaya çalışıldığı görülür. Ölümlerin başında okunan dua, ağzına verilen su ölen kişiye bu geçiş döneminde yardımcı olma gayretidir. Eski Türk inançlarıyla değerlendirdiğimizde verilen ölü yemeği, ölen kişinin arkasından yapılan 3'ü, 40'ı ve 52. günleri hala önemini korumaktadır. Ölenlerin arkasından ağıt yakma geleneği de köylerde görülmektedir.

Halk inanışları konusunda görüştüğümüz yaşlılar çoğu inançlar için *“Eskilerde kaldı onlar ırvasa, tılsım, batılmış”* demektedirler. Yeni neslin çoğu inancı batıl olduğu için yapmaz. Kadınlar erkeğin önünden geçtiklerinde erkeğin kısmetini kapadıklarına inanırlar. Yaşlılar bu konuya dikkat eder, yeni neslin çok fazla dikkat etmemesi de çoğunu kızdırmaktadır.

Ay tutulmasında eskiden ayı yılan tuttuğu için tüfek sıkma, tuluklardaki suları boşaltma, tenekelerle gürültü yapma uygulaması yapılırken günümüzde sadece hayırlısı için dua edilmektedir. Yağmur duası özellikle toprakla uğraşmaya başladıktan sonra Yörükler arasında önem kazanmaya başlamış bir uygulama olup devam etmektedir.

Ocağa verilen değer, ilk ateşin baba tarafından yakılması gibi uygulamalar günümüzde kalmamıştır. Ama ateşle ilgili inançların bir kısmının gençler tarafından bilindiği de görülmektedir (sac ayağını kuran kaldırır, ateş çatırdarsa birisi hakkında dedikodu yapılıyor demektir). Eşikte oturulmayacağına inanılmaktadır.

Hayta Yörükleri günümüzde de şum kabul ettikleri için kimseye damızlık vermezler, kendi yakın akrabalarına bile satarlar.

Siğil taşı, diş taşı gibi şifa verdiğiğine inanılan taşlar vardır.

Arife günü dikiş dikilmemesi gibi pek çok inanca artık eskisi kadar değer verilmeyip, tatbik edilmese de bazı uygulamaların günümüze de aktarıldığı görülmektedir. Sağlık ve tedavi şekillerinde tıbbi tedavi yanında bitkisel tedavi günümüzde de devam etmektedir.

Yörüklerin geleneklerinde günlük hayata dair bilgiler, kullanılan maddi unsurlar değişse de doğum, evlilik, ölüm gibi geçiş dönemlerinde eskiden inanılan pratiklerin bir kısmı hala daha uygulanmaya devam etmektedir. İnsanların neden bu inançları devam ettirdikleri sorusunun cevabını kültürde aramak gerekiyor. Bazı insanlar ataların tecrübelerine güvenirken, bazıları öyle gördüğü (göresek öyle olduğu için) yapmaktadırlar. Genellikle korunan gelenekler ya önemli görüldüğü için ya da yerlerine yenileri konulamadığı içindir. Kültürel aktarımda pek çok bilgi teknolojinin hızına ayak uyduramadığı için hızlı bir kayba uğramıştır. Araştırma yaptığımız köyler Yörük kökenli olmasına rağmen, Yörük yaşamına ilişkin çok fazla şey kalmamıştır. Yeni neslin pek çok konuda bilgisiz olduğu görülmüştür. Araştırmamız sırasında cevap aradığımız pek çok soruda bizi yaşlılara yönlendirerek, *“Ben bilmiyorum babam hep anlatır siz ona sorun”* dendiği gibi çoğu mülakatımız sırasında da gençlerin *“biz bunların hiçbirini bilmiyorduk ne kadar ilginç adetler varmış”* diyenlerine rastladık. Yaptığımız araştırmayı ilgi çekici bulanların yanında komik bulanlarda vardı. *“Bir kısmı da Yörükler meşhur oldu artık diyerek”* güldüler.

Günlük yaşama bakış geçmişin izlerini yok ediyor. Çoğu geleneğin sebebi bilinmeden tekrar ediliyor. Bu sebeple de pek çok geleneğin kökenine inemiyoruz, o zamanda güncel hayata adapte ederken zorlanıyoruz.

Köylülerin çoğu önceden yapıp da bugün devam ettiremedikleri *“kütük atma”*, gibi birçok geleneğin ortadan kalkış tarihini 20 yıl önce sözü ile ifade etmektedirler. Bu tarih tam olarak doğru olmasa da, insanların zihinlerinde daha yakın bir geçmiş olduğu düşüncesi bu sayıyı söyletmektedir. Özellikle köylerin hızla dış dünyaya açılması, arabanın, televizyonun, uydunun, cep telefonunun hayatlarına girişi, yurtdışına yapılan göçler, köylerden memur çıkıp illerin merkezlerine yerleşen çocukları geleneğin sürdürülmesini kesintiye uğratmışlardır.

Uygulanmayan bir gelenekte hatırlanıp yaşatılamaz, bu durumda kaybın büyüklüğü zamana bağlıdır. Elden gelen en azından bilinenleri kayıt altına almayı başarmaktır ki ileride geçmişe dönüp bakıldığında kültürel anlamda zamanlar

arasında derin boşluklar açılmasın. Geçmişimizi araştırırken bilgi yönünden bir çok eksikle karşılaşmamıza rağmen, günümüze dair bilgileri toplamamamızda ayrı bir araştırma konusudur. Bizim bilgilerine ulaştığımız bu hafızaları kaybettiğimizde genel olarak Yörük yaşamında büyük bir kaybın yaşanacağını söylemek mümkündür. Çünkü yeni neslin bu konuda yeterince bilgisi yoktur.

Isparta genelindeki Yörük dernekleri düzenledikleri Yörük şenlikleri ve sempozyumları ile Yörük yaşamını canlı tutma gayretlerinde başarıya ulaşmış görünmektedirler (Bkz.:Ek 4- CD Foto 81-87). Ama asıl yapılması gereken şeyin bilimsel araştırmalarla geçmişle günümüzde ki köprünün kurulması gereğidir. Aradaki bağlantılar kurulduğunda toplumların algılama modelleri oluşturulabilir ve halka yönelik çözümler üretilirken bu bilgiler yol gösterici olabilir.

Yörük yaşamında pratikte doğaya ve tabiata duyulan saygının ve doğa ile birey arasındaki ilişkinin giderek bireyselleşen dünyamızda bir değer olarak varolduğunu hatırlamak için bu tip çalışmaların yapılması gereğini bir kez daha vurguluyor, araştırmamızın pek çok eksiğine rağmen yapılacak çalışmalara bir katkıda bulunacağına inanıyoruz.

BİBLİYOGRAFYA

- ABDÜLKADİR, M., “Şarkikaraağaç’ta Doğum Adetleri ve Halk İlaçları”, **HBH**, C.3, S:27, İstanbul, Ağustos 1933, s. 66-69.
- ACIPAYAMLI, O., **Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü**, Ankara, TTK. Yay., 1961.
- AGACANOV, S.G., **Oğuzlar**, Çev. Ekber N. Necef, A. Annaberdiyev, İstanbul, Selenge Yay., 2004.
- AĞLARCI, M., “Hamit Oğulları II”, **ÜN**, C.12, S:133-134, Isparta, Nisan-Mayıs 1945, s. 1865-1870.
- AKINCI, R.E., “Shamanic Initiation Among The Tsengel Tuvans of Western Mongolia”, İstanbul, Yeditepe U., (Master thesis), 2004.
- AKKAYA, A., “Eğirdir’den Bir Ritüel Geleneksel Kadınlar Pınar Pazarı”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir, I.Eğirdir Sempozyumu (31 Ağustos - 1 Eylül 2001)**, Isparta, 2001, s.143-148.
- AKSU, F., **Isparta İli Yer Adları**, Isparta, İlkadım Basımevi, 1936.
- , “Bir Anket”, **ÜN**, C.2, S:14, Isparta, Mayıs 1935, s. 186-187.
- ALAGÖZ, C.A., “Yayla Tabiri Hakkında Rapor”, **Birinci Coğrafya Kongresi, Raporlar**, S:150, Ankara, 1941, s.150-157.
- ALBAYRAK, H., “Yenişarbademli ve Çevresine Genel Bakış”, Isparta, SDÜ (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1997.
- ALBAYRAK, A., “Cengiz Aytmatov’un Eserlerinde Eski Türk Dini İnançlarının Tespiti ve Değerlendirilmesi”, Kayseri, Erciyes.Ü., (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1995.
- ARIKAN, Z., **XV. - XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı**, İzmir, Ege Ü. Yay., 1988.

- ASSMANN, J., **Kültürel Bellek**, Çev. Ayşe Tekin, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2001.
- AYTAR, S., “Halk İnanmalarında Süpürge”, **TFA**, C.16, S:314, Eylül 1975, s. 7418.
- BANGUOĞLU, T., “Oğuzlar ve Oğuzeli Üzerine”, **Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten 1959**, Ankara, TTK Basımevi, 1960, s. 1-26.
- BARTHOLD, V.V., **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Haz. K.Yaşar Koprıman - İsmail Aka, Ankara, KB. Yayınları, 1975.
- BAŞER, M.E., “Yenişarbademli ve Yöresi Ağızları”, Isparta, SDÜ. (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 2000.
- BAYAT, F., “Uz ~ Ğuz ~ Oğuz Kavim Adının Etimolojisi”, **Karadeniz Araştırmaları (KARAM)**, S:3, Çorum, 2004, s.71-77.
- , **Oğuz Epik Ananesi ve Oğuz Kağan Dastanı**, Bakü, 1993.
- BAYRI, M.H., “Isparta’da Doğum ve Çocukla İlişikli Adet ve İnanmalar”, **HBH**, C.10, S:120, İstanbul, Ekim 1941, s. 268-271.
- BÖCÜZADE, S.S., **Kuruluşundan Bugüne Kadar Isparta Tarihi**, C.I-II, İstanbul, Serenler Yayınları, 1983.
- , “Isparta’da Ay Hakkında İnanmalar - Isparta’da VIII”, **TFA**, C.4, S:83, İstanbul, Haziran 1956, s.1325-1326.
- BULDUK, Ü., “Osmanlı Beyliği’nin Oluşumunda Oğuz / Türkmen Geleneğinin Yeri”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayı I**, C.6, S:31, Ankara, 1-2 2000, s. 61-66.
- ÇABUK, V., “Yörükler”, **İA**, C.13, İstanbul, 1986, s. 430-435.
- ÇETİNTÜRK, S., “Osmanlı İmparatorluğunda Yörük Sınıfı ve Hukuki Statüleri”, **AÜDTCF Dergisi**, C.2, S:1, Ankara, 1943, s. 107-116.

- DAĞLIOĞLU, G., “İsparta’da Toplanmış Bazı Maddeler” **HBH**, C.10, S:113, İstanbul, Mart 1941, s.116-117.
- DAĞLIOĞLU, H.T., “İsparta Kelimesinin Eski İmlamızda Yazılmış Şekilleri”, **ÜN**, C.7, S: 84-86, Isparta, Mart-Mayıs 1941, s.1170-1171.
- , “Şarkikaraağaç Kazası” **ÜN**, C. 9, S: 97-98, Nisan-Mayıs 1942, s. 1334- 1338.
- DOĞAN, C., DOĞAN, S., **Yörüklerin Sosyal ve Kültürel Hayatı (Antalya Örneği)**, İstanbul, Kızılelma Yayınları, 2005.
- DONUK, A., Türkçe İl (Devlet) Deyimi Hakkında”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, S: 35, 1985, s. 137-144.
- , “Türklerde Akrabalık Adları”, **Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri (25-26 Mayıs 1998)**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2000, s. 79-144.
- , “Çeşitli Topluluklarda ve Eski Türklerde Aile”, **İÜEF. Tarih Dergisi**, S:33, İstanbul, 1980-81, s.147-168.
- DULKADİR, H., “Toros Sarıkeçililerinde Göçer Hayat ve Bu Hayatın Etrafında Teşekkül Eden Folklor, Halk Edebiyatı ve Etnografya”, Kayseri, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1993.
- DUTKUNER, İ., BÜYÜKGEBİZ T., YEĞEN, E., “Eğirdir (Isparta)Yöresinin Tıbbi ve Aromatik Bitkileri”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir Sempozyumu**, Isparta, 2001, s. 265-272.
- EMECEN, F.M., **İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler**, İstanbul, Kitabevi Yayınları, 2001.
- ERCENK, G., “Antalya Bölgesi Yörükleri Göç Yolları”, **I. Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo-Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri (25-26 Nisan 1994)**, Antalya, KB Yayınları, 1996, s. 133-138.

- ERDEM, İ.,
“XIII. Asrın İkinci Yarısı ile XIV. Asrın İlk Yarısı Arasında Göller Bölgesinin Siyasi, İktisadi ve Kültürel Vaziyetine Genel Bir Bakış”, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C.17, S:28, Ankara, 1996, s.51-63
- ERDEMİR, H.,
“1246-1254 (1831-1838) Tarihli 183 Numaralı Isparta Şer’iye Sicili Üzerine Bir İnceleme”, Konya, Selçuk Ü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1995.
- ERDENTUĞ, N.,
“Yeryüzünde İnsan Topluluklarında Başlık”
Türk Folkloru Araştırma Yıllığı - Belleten (1974), Ankara, 1974, s. 69-80.
- ,
“Türkiye’nin Karadeniz Bölgesinde Evlenme Görenekleri ve Törenleri II”, **Antropoloji Dergisi**, S:5, Ankara, AÜDTCF. Yayınları, 1970, s. 231-266.
- EREN, N.,
“Deve Donanımı ve Deve İle İlgili Bilgiler I”, **TFA**, C.18, No:356, İstanbul, Mart 1979, s. 8594-8596.
- ,
“Deve Donanımı ve Deve ile İlgili Bilgiler II”, **TFA**, C.18, No:357, İstanbul, Nisan 1979, s. 8623-8625.
- ,
“Deve Donanımı ve Deve ile İlgili Bilgiler III”, **TFA**, C.18, No:358, İstanbul, Mayıs 1979, s. 8658.
- ,
“Yörük Göçü -1”, **TFA**, C.18, No:362, İstanbul, Eylül 1979, s. 8771- 8774.
- ,
“Yörük Göçü -2”, **TFA**, C.18, No:363, İstanbul, Ekim 1979, s. 8799-8803.
- ERÖZ, M.,
Yörükler, İstanbul, TDAV Yayınları, 1991.
- ,
Türk Kültürü Araştırmaları, İstanbul, Kutluğ Yayınları, 1977.
- ,
“Evlenme ve Düğün Töreni İle İlgili Türk Gelenekleri”, **Töre**, C.5, S:27, Ankara, 1973, s. 21-26.

- ERTEM, E., “Asar Harabeleri”, **ÜN**, C.5, S:49, Isparta, Nisan 1938, s. 707-709.
- , “Doğum İnanları II”, **ÜN**, C.3, S:29, Isparta, Ağustos 1936, s. 411-415.
- , “Isparta’da Doğum İnanları III”, **ÜN**, C.3, S:30, Isparta, Ağustos 1936, s.422-426.
- , “Sünnet Düğünü”, **ÜN**, C.3, S:35-36, Isparta, Şubat- Mart 1937, s. 510-513.
- , “Geçmiş Günlerde Isparta’da Düğün”, **ÜN**, C.4, S:41, Isparta, Ağustos 1937, s. 594- 596.
- , “Geçmiş Günlerde Isparta’da Düğün”, **ÜN**, C.4, S:43-44, Isparta, Ekim - Kasım 1937, s. 636-638.
- EYÜBOĞLU, B., **Dünden Bugüne Beyşehir**, Beyşehir, 1979.
- FAROQHİ, S., “16.Yüzyılda Batı ve Güney Sancaklarında Belirli Aralıklarla Kurulan Pazarlar (İçel, Hamit, Karahisar-ı Sahib, Kütahya, Aydın ve Menteşe)”, **ODTÜ Gelişme Dergisi 1978 Özel Sayısı**, Ankara, Haziran 1979, s. 39-85.
- GEDİK, N., “187 Numaralı Isparta Şer’iye Sicili (Transkripsiyonu ve Edisyon Kritiği), Konya, Selçuk Ü. Yakınçağ ABD (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1997.
- GÖÇER, A., “Aladağ, Karaevli, Karakoyunlu, Horzum, Müsürler, Honamlı, Karakeçili, Sarıkeçili, Keşefli... Yörüklerinin Dil, Folklor ve Halk Edebiyatı”, Kayseri, Erciyes Ü. Sosyal Bilimler (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1999.
- GÖKDAYI, İ., “Unutulmuş Ötekiler- Türkiye’de Kırsal Yoksulluk ve Anamas Yöresi Örneği”, A.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2003.

- GÖKSOY, İ.H., “Osmanlı Arşiv Kayıtları Işığında Eğirdir Köyleri”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri ile Eğirdir (31 Ağustos - 1 Eylül 2001)**, Isparta, 2001, s. 367-386
- , “Sütçüler ve Yöresinin Tarihi Üzerine Bir Araştırma”, **Isparta’nın Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu II**, (16-17 Mayıs 1998) - Bildiriler, C.III, Isparta, SDÜ Basımevi, 2001, s. 185-200.
- GÜRDAL, M., “Antalya Yörükleri”, **Türk Etnografya Dergisi**, S:XV., Ankara, TTK. Yay., 1976, s. 65-72.
- GÖRGÜLÜ, F., “Selçuklular Zamanında Göller Bölgesi’nin Siyasi, Sosyal, İktisadi, Dini ve Kültürel Durumu”, Isparta, SDÜ İslam Tarihi ve Sanatları ABD (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2000.
- GÖRGÜNAY, N., **Oğuz Damgaları ve Göktürk Harflerinin El Sanatlarımızdaki İzleri**, Ankara, TTK Basımevi, 2002.
- GÜLLÜ, Ö., “Isparta İktisadiyatının Tarihsel Durumuna Bir Bakış, **ÜN**, C.3, S: 34, Isparta, Ocak 1937, s. 484-486.
- GÜNAY, N., “Eğirdir’de Yaşayan Halk İnançları” **Tarihi Kültürel, Ekonomik Yönleriyle Eğirdir” I. Eğirdir Sempozyumu (31 Ağustos- 1 Eylül 2001)**, Isparta, 2001, s. 407-412.
- , “Isparta’daki Halk İnanışlarında Eski Kültürlerin İzleri”, **Isparta’nın Dünü, Bugünü, Yarını Sempozyumu II**, (16-17 Mayıs 1998) Bildiriler, C.III, Isparta, SDÜ Basımevi, 2001, s. 283-291.
- GÜNDÜZ, T., **Anadolu’da Türkmen Aşiretleri Bozulus Türkmenleri 1540-1640**, Ankara, Bilge Yayınları, 1997.
- , “Oğuzlar/Türkmenler”, **Türkler Ansiklopedisi**, C.2, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, 2002, s. 263-276.

- HALAÇOĞLU, A., **Teke (Antalya) Mütesellimi Hacı Mehmed Ağa ve Faaliyetleri**, Isparta, Fakülte Kitabevi, 2002.
- HALAÇOĞLU, Y., **XVIII.Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu’nun İskan Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi**, Ankara, TTK Basımevi, 1988.
- “Isparta”, **Yeni Türk Ansiklopedisi**, C.IV, İstanbul, Ötüken Neşriyat, 1985, s.1357-1359.
- İBN BATUTA, **İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler**, Şemseddin Ebü Abdullah Muhammed et-Tancî, Haz.İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971.
- , **İbn Batuta Seyahatnamesi**, Tuhfetu’n-Nuzzâr fi Garaibi’l Emsâr, Muhammed et-Tancî, Haz. Mümin Çevik, İstanbul, Üçdal Neşriyat, 1983.
- İBNİ BİBİ, **Selçukname**, Haz. M.Nuri Gençosman, Ankara, Uzluk Basımevi, 1941.
- İNAN, A., **Tarihte ve Bugün Şamanizm**, 3.bs., Ankara, TTK Basımevi, 1986.
- , “Manas Destanında Aş-Yog Merasimi”, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 121-124.
- , “ “Adaş” ve “Sağdıç” Kelimelerinin En Eski Anlamları”, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 295-304.
- , “Türk Düğünlerinde Exogamie İzleri”, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 341-349.
- , “Güvey”, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 335-340.
- , “Türlü Törenlerde Ters Giyme Adeti ”, **Makaleler ve İncelemeler I**, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 387.

- ,
“Müslüman Türklerde Şamanizm Kalıntıları”,
Makaleler ve İncelemeler I, Ankara, TTK
Basımevi, 1987, s. 462-479.
- ,
”Oba”, ”Obo” Sözleri Hakkında”, **Makaleler ve
İncelemeler I**, Ankara, TTK Basımevi, 1987, s.
614-616.
- ,
“Türk Etnolojisini İlgilendiren Birkaç Terim-
Kelime Üzerine”, **Makaleler ve İncelemeler I**,
Ankara, TTK Basımevi, 1987, s. 628-644.
- JOHANSEN, U.,
**50 Yıl Önce Türkiye’de Yörüklerin Yayla
Hayatı**, Ankara, T.C. Kültür ve Turizm
Bakanlığı Yayınları, 2005.
- KAFESOĞLU, İ.,
Türk Milli Kültürü, Ankara, TKAE Yayınları,
1977
- ,
“Türkmen Adı, Manası ve Mahiyeti”, **Jean
Deny Armağanı**, Ankara, TTK Basımevi, 1958,
s. 121-133.
- ,
“Yanlış Kullanılan Türk Kültür Terimlerinden
Birkaç Örnek: Ulus, Yasa, Kurultay”, **Tarih
Enstitüsü Dergisi**, S: 12, 1981-1982, İstanbul,
İÜEF Matbaası, 1982, s.249- 258.
- KALAFAT, Y.,
**Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının
İzleri**, Ankara, TKAE. Yayınları, 1990.
- ,
**Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk
İnançları I**, Ankara, KB Yayınları, 2002.
- KARACA, B.,
XV.ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı,
Isparta, Fakülte Kitabevi, 2002.
- ,
“XVI. Yüzyılda Eğirdir ve Çevresinde Konar-
Göçerler (Yörükler)”, **Tarihi Kültürel
Ekonomik Yönleri ile Eğirdir, I.Eğirdir
Sempozyumu (31 Ağustos- 1 Eylül 2001)**,
Isparta, 2001, s. 457-472.
- KARACA, V.,
Yenişarbademli, (Yayınlanmamış Araştırma
Çalışması), Isparta, 2002.

- KAŞGARLI, M., **Divanü Lügat-it Türk Tercümesi**, Çev. Besim Atalay, C.I-III, Ankara, TDK Yayınları, 1985-1986.
- KAYA, D., “Seleucia Sidera”, **I. Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu Bildiriler Kitabı**, İzmit, Kocaeli Gazetecilik ve Yayıncılık A.Ş., 1999, s. 35-46.
- KAZICI, Z., “Yörüklerde Kız İsteme Adetleri Üzerine Bir Deneme” **Tarih Boyunca Türklerde Ev ve Aile Semineri (25-26 Mayıs 1998)**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2000, s. 207-212.
- KHAZANOV, A.M., **Nomads and the Outside World**, Trans. By. Julia Crookenden, Second Edition, U.S.A, The University of Wisconsin Press, 1994.
- KESİCİ, E., “Dünden Bugüne Eğirdir Gölü Teknelerinin Bazı Teknik Özellikleri”, **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleriyle Eğirdir, 1.Eğirdir Sempozyumu (31 Ağustos-1 Eylül 2001)**, Isparta, 2001, s. 545-558.
- KESKİN, H., “Isparta ve Civarında Yaşayan Halk İnanışları”, Isparta, SDÜ (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1998.
- KOÇ. M., **Baris - Hamit - Hamitabad Tüm Yönleri İle Isparta**, Isparta, Türk Köyü Yayınları, 1983.
- KOŞAY, H.Z., **Türk Düğünleri Üzerine Mukayeseli Malzeme**, Ankara, Maarif Matbaası, 1944.
- KÖSE, N., “İki Belge - Yılanlıoğlu ve Çelik Paşalar”, **ÜN**, C.2, S:19, Isparta, Ekim 1935, s. 265-267.
- , “Yılanlıoğlu Ali Ağa’nın İdamı hakkında Birkaç Belge” **ÜN**, C.2, S:20, Isparta, Kasım 1935, s. 285-286.
- KUTLU, M., “Yarı Göçebe Şavak Aşiretinde Geleneksel Hayvancılık”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara, GÜBYYO Basımevi, 1982, s. 297-314.

- , **Şavaklı Türkmenlerde Göçer Hayvancılık**, Ankara, Sevinç Matbaası, 1987.
- MADEN, A., “Ölümle İlgili Adet ve İnanmalar” **Türk Aile Ansiklopedisi**, C.3, Ankara, T.C. BAAK Yayınları, 1991, s. 816-824.
- MATSUBARA, M., “Turkish Kinship Terminology”, **Senri Ethnological Studies**, No:2, Miscellanea, Osaka, Published by: National Museum of Ethnology, 1989, s. 67-146.
- , “Rulling Systems In Nomadic States”, **Senri Ethnological Studies**, No:25, Japanese Civilisation in the Modern World III, Edited by: Tadao Umesao, D.Eleanor Westney, Masateke Matsubara, Osaka, Published by: National Museum of Ethnology, 1989, s. 111- 131.
- , “Yörük Yaşamında “Keçi” ve Keçilerin Kümelenmesi İlkeleri” **II.Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri**, C.IV, Ankara, GÜBYO Basımevi, 1982, s. 355-362.
- OĞUZ, Z., **Yaylaların Özgür Çocukları**, Konya, 2004.
- ORHONLU, C., **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiretlerin İskanı**, İstanbul, Eren Yayınları, 1987.
- ORKUN, H.N., “İsparta’da Türk Boyları”, **ÜN**, C.10, S:112-113, İsparta, Temmuz-Agustos 1943, s.1543-1544.
- , “İsparta İlinde Oğuz Boyları”, **ÜN**, C.13, S:148-150, İsparta, Temmuz- Eylül 1946, s. 2025.
- ÖGEL, B., **Türk Mitolojisi**, C.1, Ankara, TTK Yayınları, 1971.
- , **Türk Kültür Tarihine Giriş I-IX**, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1978.
- , **Türk Kültürünün Gelişme Çağları I-II**, 1000 Temel Eser, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1971.

- ,
“Türklerde Kalın ve Başlık”, **II. Milletlerarası Türk Folklor Kongre Bildirileri**, C. IV, Ankara, GÜBYYO Basımevi, 1982, s. 393-396.
- ÖRNEK, S.V.,
Anadolu Folklorunda Ölüm, 2.bs., Ankara, AÜDTCF Yayınları, 1979.
- ÖZTÜRK, İ.,
“Gözdeğmesi (Nazar) İnancı ve Göz Boncuğunun Tarihçesi”, **Türk Folkloru**, C.4, S:39, İstanbul, 1982, s. 3-6.
- PAKALIN, M.Z.,
Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü I-III, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1972.
- PALAZ, H.Ö.,
“1240-1244 (1824-1829) Tarihli 181 Numaralı Isparta Şer’iye Sicili”, Konya, Selçuk Ü. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1994.
- PUL, A.,
“H.1151-1154 Tarihli Isparta Şer’iye Siciline Göre 18.yy’da Isparta’nın Sosyo - Ekonomik ve İdari Yapısına Dair Bir Araştırma”, Ankara, AÜ. Yeniçağ ABD (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1994.
- RADLOFF, W.,
Sibirya’dan Seçmeler I, Çev. Ahmet Temir, Ankara, Sevinç Matbaası, 1986.
- SARAÇOĞLU, H.,
Akdeniz Bölgesi, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1989.
- SEYİRCİ, M.,
“Batı Akdeniz’de Yörükler”, **I.Akdeniz Yöresi Türk Toplulukları Sosyo - Kültürel Yapısı (Yörükler) Sempozyumu Bildirileri (25-26 Nisan 1994)**, Antalya, KB Yayınları, 1996, s.191-201.
- SÜMER, F.,
“Oğuzlar”, **İA**, C.9, İstanbul, 1971, s. 378-387.
- ,
Oğuzlar(Türkmenler):Tarihleri-BoyTeşkilatı -Destanları,3.bs., Ankara, Ana Yayınları, 1980.
- ,
Yabanlu Pazarı, Selçuklulardan Devrinde Milletlerarası Bir Fuar, İstanbul, TDAV Yayınları, 1985.

- ŞAHİN, İ., “Osmanlı Anadolu’su Göçebelerinin Yazılı ve Sözlü Kaynakları”, **Tarih Boyunca Türk Tarihinin Kaynakları Semineri**, İstanbul, İÜEF Basımevi, 1997, s.167-174.
- , “Göçebeler”, **Yeni Türkiye 701 Osmanlı Özel Sayı II** , C.6 , S:32, Ankara, 3 / 4 2000, s. 379-387.
- , “Osmanlı İmparatorluğu Konar - Göçer Aşiretlerin Hukuki Nizamları”, **TK**, C.XX, S: 227, Ankara, 1982, s. 285-294.
- TAN, N., “Türk Folklorunda Ay Tutulması”,**TK**, C.13, S:146, Ankara, Aralık 1974, s. 81-85.
- , “Evlenemeyen Kızların Bahtını Açma Pratiği”, **Türk Folklor Araştırmaları Yıllığı 1976**, Ankara, KB Yayınları, 1977, s.213-246.
- TANYILDIZ, A., **Orta Asya’dan Gedikli Köyü’ne Honamlı Yörükleri**, 3.bs., Isparta, 1990.
- TIĞLI,T., “Isparta ve Çevresi Köylerine Genel Bir Bakış II”, **ÜN**, C.10, S:116-117, Isparta, Kasım-Aralık 1943, s. 1610-1614.
- , “Isparta ve Çevresi Köylerine Genel Bir Bakış III”, **ÜN**, C.10, S:118-120, Isparta, Mart 1944, s. 1650-1653.
- , “Isparta ve Çevresi Köylerine Genel Bir Bakış IV”, **ÜN**, C.11, S:121-122, Isparta, Nisan-Mayıs 1944, s. 1682-1686.
- , “Köy Düğünü”, **ÜN**, C.13, S:148-150, Isparta, Temmuz-Eylül 1946, s. 2043- 2046.
- , “Köy Düğünü”, **ÜN**, C.13, S:151-153, Isparta, Ekim-Aralık 1946, s. 2068 – 2071.
- TUNÇBİLEK, N., “Türkiye’de Yaylalar ve Yaylacılık”, **İÜ Coğrafya Enstitüsü Dergisi**, C.7, S:14, İstanbul, 1964, s.15-28.
- TURAN, O., **Selçuklular Zamanında Türkiye**, İstanbul, Turan Neşriyat Yurdu, 1971.

- , “Bayram”, **İA**, C.2, İstanbul, 1970, s. 401-420.
- TÜRKAY, C., **Osmanlı İmparatorluğunda Aşiret, Oymak ve Cemaatler**, Tercüman Kaynak Eserler Serisi, İstanbul, Garanti Matbaası, 1979.
- TÜTÜNCÜ, M.A., “İsparta’da Halk İnanmaları”, **HBH**, C.10, S:120, İstanbul, Ekim1941, s. 277-281.
- UMAR, B., **Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi**, İstanbul, İnkılap Yayınları, 1998.
- UYDU, M., **Türk- İslam Bütünleşmesi**, İstanbul, Hamle Yayınları, 1995.
- UZUNÇARŞILI, İ.H., **Anadolu Beylikleri**, Ankara, TTK Yayınları, 1984.
- ÜÇER, M., “Anadolu Folklorunda Fadime Ana II”, **Türk Folkloru Araştırmaları 1981/1**, Ankara, Meteksan Matbaacılık, 1981, s. 113-120.
- ÜÇOK, B., “Hamitoğulları Beyliği”, **AÜ. İlahiyat Fak. Dergisi**, I-II., Ankara, 1955, s. 73-80.
- ÜREKLİ, M., “Honamlı Türkmen (Yörük)’lerinde Çadır ve Çadır Hayatı”, **Tarih Boyunca Ev ve Aile Semineri (25-26 Mayıs 1998)**, İstanbul, Globus Dünya Basımevi, 2000, s. 201-205.
- YALMAN, A.R., **Cenupta Türkmen Oymakları I-II**, Haz. Sabahat Emir, Ankara, Milli Eğitim Basımevi, 1977.
- YERLİKAYA, Ş., “Göçebelikten Yerleşime Honamlı Yörükleri”, Balıkesir, Necatibey Eğitim Fak (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1997.
- YOLOĞLU, G., **Türklerin Aile Merasimleri**, Haz. Aljira Topalova, Ankara, AKMB. Yayınları, 1999.
- ZÜHDİ, B., **Türkiye’nin Sıhh-i ve İçtimai Coğrafyası - Hamitabad Sancağı (Cüz 9)**, Ankara, Öğüd Matbaası, 1388/1922.

EK 1- KAYNAK KİŞİLER LİSTESİ

SÜTÇÜLER - YEŞİLYURT KÖYÜ

AD	YAŞ	EĞİTİM	MDN HALİ	MESLEK	ÇOCUK	YÖRÜK	SÜLALE
1-Ali KILIÇ	78	İlk terk	Evli	Çiftçi-Hay	4-K 2, E 2		
2-Ahmet KÜÇÜKYAMAN	78	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	7-K 4,E 3	Honamlı	Hacıbrahimli
3-Ahmet SOYFİDAN	61	İlk terk	Evli	Çiftçi-Hay	1:(K) 1	Hayta	Burunsuz
4-Ahmet YILMAZ	80	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	4	Honamlı	Hacıbrahimli
5-Ayşe ÇETİN	48	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	2:(K) 1-(E) 1		
6-Birgül YAVUZ	29	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	1:(K)1		
7-Elif SOYFİDAN	99	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	7:(K) 4-(E) 3	Hayta	Burunsuz
8-Emine YILMAZ	56	İlk terk	Evli	Çiftçi-Hay	6:(K) 5-(E) 1	Hayta	Burunsuzlar
9-Fatma KÜÇÜKYAMAN	68	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	7:(K) 4-(E) 3		
10-Fatma SOYASLAN	76	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	2:(E) 2	Honamlı	Hacıbrahimli
11-Fatma YILMAZ	53	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	5:(K) 2-(E) 3	Honamlı	Hacıbrahimli
12-Gülşan ÖZDEMİR	80	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	5:(K) 3-(E) 2		
13-Hacı Ahmet DEMİRBAŞ	65	Ortaokul	Evli	Orm Em.	7:(K) 4-(E) 3	Kara Çakal	Katrancılar
14-Halil GÖKDEMİR	85	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	9:(K) 7-(E) 2	Kötekli	Gökyusuf
15-Havva YILMAZ	78	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	4:(K) 1-(E) 3		
16-Hilmi ÖZDEMİR	48	Önlisans	Evli	Öğretmen	3:(K) 1-(E) 2		
17-Hüseyin YILMAZ	69	Okur-yazar	Evli	Rençber	8:(K) 5-(E) 3	Honamlı	Hacıbrahimli
18-Kadir BOZHABA	69	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	6:(K) 5-(E) 1	Eskiyörük	
19-Kezban ÖZDEMİR	47	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	3:(K) 2-(E) 1		
20-Mehmet KAYACAN	57	İlk terk	Evli	Çiftçi-Hay	6:(K) 3-(E) 3	Kara Çakal	Katrancılar
21-Mehmet KOÇASLAN	74	Yok	Ayrılmış	Çiftçi-Hay	1:(E) 1	Hayta	Balabanlı
22-Mehmet ÖNDER	84	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	5:(K) 2-(E) 3	Honamlı	Hacıbrahimli
23-Mustafa ÇETİN	78	Yok	Evli	Rençber	6:(K) 2-(E) 4		
24-Mustafa KILIÇ	48	İlk mezun	Evli	Kaportacı	2:(K) 1-(E) 1		
25-Mustafa KÜÇÜKYAMAN	36	Lise	Evli	Nakliyecisi	2:(K) 1-(E) 1	Honamlı	Hacıbrahimli

AD	YAŞ	EĞİTİM	MDN HALİ	MESLEK	ÇOCUK	YÖRÜK	SÜLALE
26-Mustafa SARPDAĞ	76	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	6:(K) 3-(E) 3	Kötekli	Hasan
27-Osman ERYILMAZ	88	Okur-yazar	Evli	Rençber	7:(K) 4-(E) 3		
28-Süleyman ÖZDEMİR	55	İlk mezun	Evli	Şoför Em.	4:(K) 4		
29-Ümmügülsüm KILIÇ	57	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	2		
30-Veli KAYACAN	56	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	4:(K) 1-(E) 3	Kara Çakal	Kulaksızlar
31-Yaşar YILMAZ	71	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	8:(K) 3-(E) 5	Honamlı	Hacıbrihamlı
32-Zeynep DEMİRBAŞ	85	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	4:(K) 1-(E) 3	Kara Çakal	Katrancılar

ŞARKIKARAAĞAÇ - GEDİKLİ KÖYÜ

AD	YAŞ	EĞİTİM	MDN NAL	MESLEK	ÇOCUK	YÖRÜK	SÜLALE
33-Ahmet KARASU (Kumluca Mah.)	73	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	6:(K) 3-(E) 3	Tırtar	Kocahüseyinli
34-Alişan YAMAN	63	Okur-yazar	Evli	Marangoz	2:(E) 2	Honamlı	Hacımehmetli
35-Bayram AKKIN	76	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	7:(K) 2-(E) 5	Honamlı	Hacımehmetli
36-Hasan ÇİÇEK	86	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	9:(K) 3-(E) 6	Honamlı	Hacımehmetli
37-Hasan TORUS (Kumluca Mah.)	64	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	10:(K) 5-(E) 5	Honamlı	Hacımehmetli
38-Hatice AKKIN	82	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	8:(K) 4-(E) 4	Honamlı	Hacımehmetli
39-Hatice ÖZER	60	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	7:(K) 3-(E) 4	Honamlı	Hacımehmetli
40-Havva Ana ÖTER	70	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	6:(K) 2-(E) 4	Honamlı	Hacımehmetli
41-Mehmet AKKIN	48	Önlisans	Evli	VeterinerTek.	2:(K) 1-(E) 1	Honamlı	Hacımehmetli
42-Mehmet YILMAZ (Kumluca Mah.)	69	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	5:(K) 2-(E) 3	Tırtar	Hacinasıflı
43-Mustafa UZUN	47	Üniversite	Evli	Nüfus Md.	2:(K) 2	Honamlı	Hacıabdil
44-Ömer ÖZER	64	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	7:(K) 3-(E) 4	Honamlı	Hacıhasanlı
45-Ramazan ÖZER	52	Ortaokul	Evli	Çiftçi-Hay	4:(K) 3-(E) 1	Honamlı	Hacıhasanlı
46-Raziye ÖZER	82	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	8:(K) 4-(E) 4	Honamlı	Hacımehmetli
47-Rıfat GÖRAR	58	İlk mezun	Evli	Orman Em.	3:(K) 2-(E) 1	Honamlı	Basırlı
48-Sıdika TORUS(Kumluca Mah.)	60	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	10:(K) 5-(E) 5	Honamlı	Hacımehmetli
49-Şerife UZUN	93	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	7:(K) 4-(E) 3	Honamlı	Hacıabdil
50-Ümmühan KARASU (Kum. Mah.)	60	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	7:(K) 6-(E) 1	Honamlı	Hacımehmetli

AKSU - SOFULAR KÖYÜ

AD	YAŞ	EĞİTİM	MDN NAL	MESLEK	ÇOCUK	YÖRÜK	SÜLALE
51-Ali AYDEMİR	36	Ortaokul	Evli	Bld Şoför	1:(K) 1	Kara Çakal	Çil Aliuşağı
52-Ayşe DOĞAN	54	Yok	Evli	Evhanımı	3:(K) 1-(E) 2	Kara Çakal	Şavkanlar
53-Ayşe KOÇASLAN	61	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	5:(K) 4-(E) 1	Kara Çakal	Araplar
54-Ayşe KOÇASLAN	71	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	6:(K) 2-(E) 4	Kara Çakal	Kaplanlar
55-Ayşegül GÜLDAL	20	İlk mezun	Bekar	Çiftçi-Hay		Kara Çakal	Araplar
56-Aziz GÜNGÖR	78	İlk mezun	Evli	Bekçi-Çiftçi	1:(E) 1	Kara Çakal	Araplar
57-Cemal GÜLDAL	72	Okur-yazar	Evli	Ev ustası	5:(E) 5	Kara Çakal	Yagaplı
58-Hacı Ali BAZ	93	Okur-yazar	Dul	Çiftçi-Hay	11:(K) 4-(E) 7	Kara Çakal	Çil Aliuşağı
59-Hüseyin ŞENOL	74	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	3:(K) 2-(E) 1	Kara Çakal	Şavkanlar
60-Kezban KAYACAN	52	İlk mezun	Evli	Çiftçi	3:(K) 1-(E) 2	Kara Çakal	Araplar
61-Mehmet Nuri AYDEMİR	78	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Esnaf	5:(K) 2-(E) 3	Kara Çakal	Çil Aliuşağı
62-Mehmet ÖCAL	64	MeslekY.O.	Evli	Öğret.Em.	3:(K) 1-(E) 2	Kara Çakal	Araplar
63-Musa ERYİĞİT	47	Önlisans	Evli	Öğretmen	2:(K) 1-(E) 1	Kara Çakal	Kosalaklar
64-Musa GÖKDOĞAN	63	İlk mezun	Evli	Gardiyan	4:(K) 1-(E) 3	Kara Çakal	Katrancılar
65-Nazlı GÜLDAL	45	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	4:(K) 2-(E) 2	Kara Çakal	Araplar
66-Osman DEMİRBAŞ	72	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	8:(K) 1-(E) 7	Kara Çakal	Katrancılar
67-Osman ÖCAL	66	İlk mezun	Evli	Marangoz,Ç	2:(K) 1-(E) 1	Kara Çakal	Araplar
68-Ramazan KAYACAN	60	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	3:(K) 2-(E) 1	Kara Çakal	Çil Aliuşağı
69-Yaşar DOĞAN	49	Öğretm. L.	Evli	Öğretmen		Kara Çakal	Ali molla
70-Zeliha DEMİRTAŞ	65	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	1:(K) 1	Kara Çakal	Araplar

EĞİRDİR - SERPİLKÖY KÖYÜ

AD	YAŞ	EĞİTİM	MDN HALİ	MESLEK	ÇOCUK	YÖRÜK	SÜLALE
71-Ali ŞAHİNTÜRK	85	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	9:(K) 4-(E) 5	Hayta	Mucanlar
72-Ali ŞENOL	34	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	3:(K) 1-(E) 2	Hayta	Torunlar
73-Ayşe GÖK	68	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	12:(K) 4-(E) 8	Kötekli	HacıOsman
74-Ayşe ŞENOL	79	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	5:(K) 1-(E) 4	Hayta	Torunlar
75-Ayşe ŞENOL	54	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	4:(K) 2-(E) 2	Honamlı	Hacımehmet
76-Ayşe UZGUÇ	72	Yok	Dul	Çiftçi-Hay	5:(K) 2-(E) 3	Hayta	Şekeroğlu
77-Hasan ERBAY	80	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	2:(K) 1-(E) 1	Hayta	Eresilli
78-Hasan GÖK	71	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	12:(K) 4-(E) 8	Kötekli	Veli onbaşı
79-Hasan SAĞLAM	75	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	8:(K) 3-(E) 5	Hayta	Torunoğlu
80-Hatice ORDU	73	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	5:(K) 4-(E) 1	Hayta	Şekeroğlu
81-İsa KANLI	40	İlk mezun	Evli	Tekel	1:(K) 1	Eski Yörük	Zümreler
82-Mehmet ÖZKAN	75	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	10:(K) 4-(E) 6	Hayta	Şekeroğlu
83-Musa KANLI	76	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	9:(K) 3-(E) 6	Eski Yörük	Zümreler
84-Mustafa ALTINTAŞ	88	Okur-yazar	Evli	Çiftçi-Hay	4:(K) 2-(E) 2	Kötekli	HacıOsman
85-Mustafa DEMİRBAŞ	84	İlk terk	Evli	Çiftçi-Hay	9:(K) 5-(E) 4		
86-Ramazan SAĞLAM	30	İlk mezun	Evli	Çiftçi-Hay	2:(K) 1-(E) 1	Hayta	Torunoğlu
87-Raziye KANLI	72	Yok	Evli	Çiftçi-Hay	8:(K) 2-(E) 6	Eski Yörük	Zümreler
88-Süleyman ERDOĞAN	61	İlk mezun	Evli	Taksi,Hay	6:(K) 1-(E) 5	Hayta	Kadiroğlu
89-Süleyman ÖZDAMAR	72	İlk terk	Evli	Çiftçi-Hay	8:(K) 2-(E) 6		

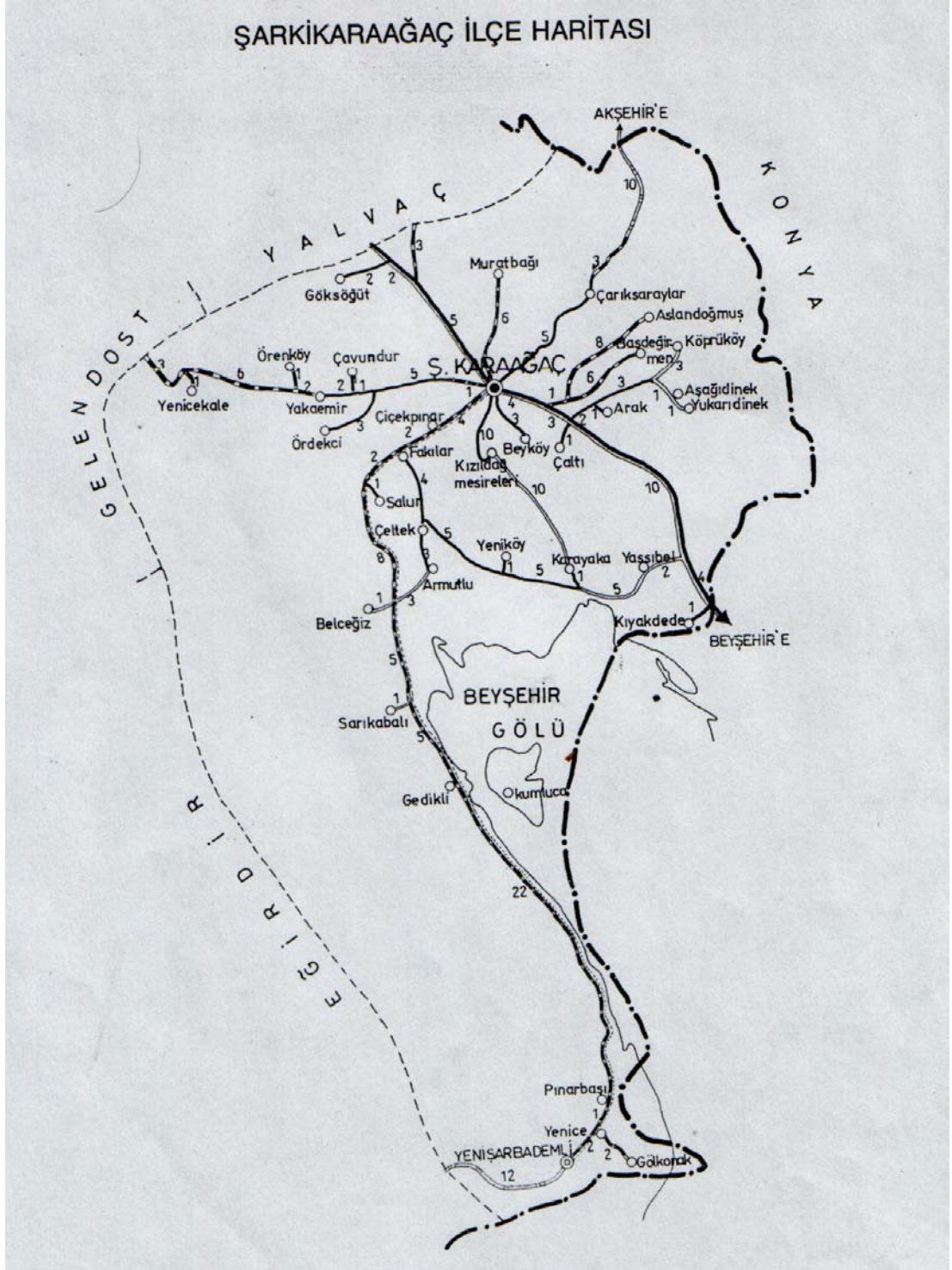
YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ

AD	YAŞ	EĞİTİM	MDN HALİ	MESLEK	ÇOCUK	YÖRÜK
90-Nazım ŞEN	62	Okur-yazar	Evli	Aşçı	3:(K) 2-(E) 1	
91-Ümmü GÜLDÜR	60	İlk terk 3.s	Dul	Çiftçi	4:(K) 3-(E) 1	
92-Veli KARACA	78	Köy Enst.	Evli	Öğrt.Em.	6:(K) 4-(E) 2	Karahacılı
93-Gülsüm EROL	49	İlk mezun	Evli	Çiftçi	3:(K) 2-(E) 1	
94-Nurten BAYSAL	54	İlk mezun	Evli	Ev hanımı	2:(K) 1-(E) 1	
95-Ayşe GİLİK	48	İlk mezun	Evli	Ev hanımı	4:(K) 3-(E) 1	
96-Gülsüm ALTINIŞIK	70	Yok	Dul	Çiftçi	4:(K) 3-(E) 1	
97-Sıdika GİLİK	55	İlk mezun	Evli	Ev hanımı	4:(K) 3-(E) 1	
98-Mustafa BOZDOĞAN	36	Üniversite	Evli	Halk E.Md.	2:(E) 2	Karakoyunlu
99-Mehmet DEMİR	61	Okur-yazar	Evli	Komis.Hay	20:(K) 8-(E) 12	Karakoyunlu
100-Gülsüm AKGÜL	47	İlk mezun	Evli	Ev hanımı	3:(K) 1-(E) 2	
101-Cemile DURMAZ	60	İlk terk 3.s	Dul	Ev hanımı	6:(K) 3-(E) 3	
102-Anakız ÖZTÜRK	72	İlk mezun	Dul	Ev hanımı		
103-Hamdiye DURMAZ	26	Ortaokul	Evli	Ev hanımı	4:(K) 2-(E) 2	
104-Halil KESKİN	27	Lise	Evli	Çeşitli iş	2:(K) 1-(E) 1	
105-İsmet YILMAZ (Gölkonak köyü)	59	Tic.Lisesi	Evli	PTT Em.	3:(K) 2-(E) 1	
106-Fatma PETEK (Gölkonak köyü)	46	İlk mezun	Evli	Çiftçi	2:(K) 2	

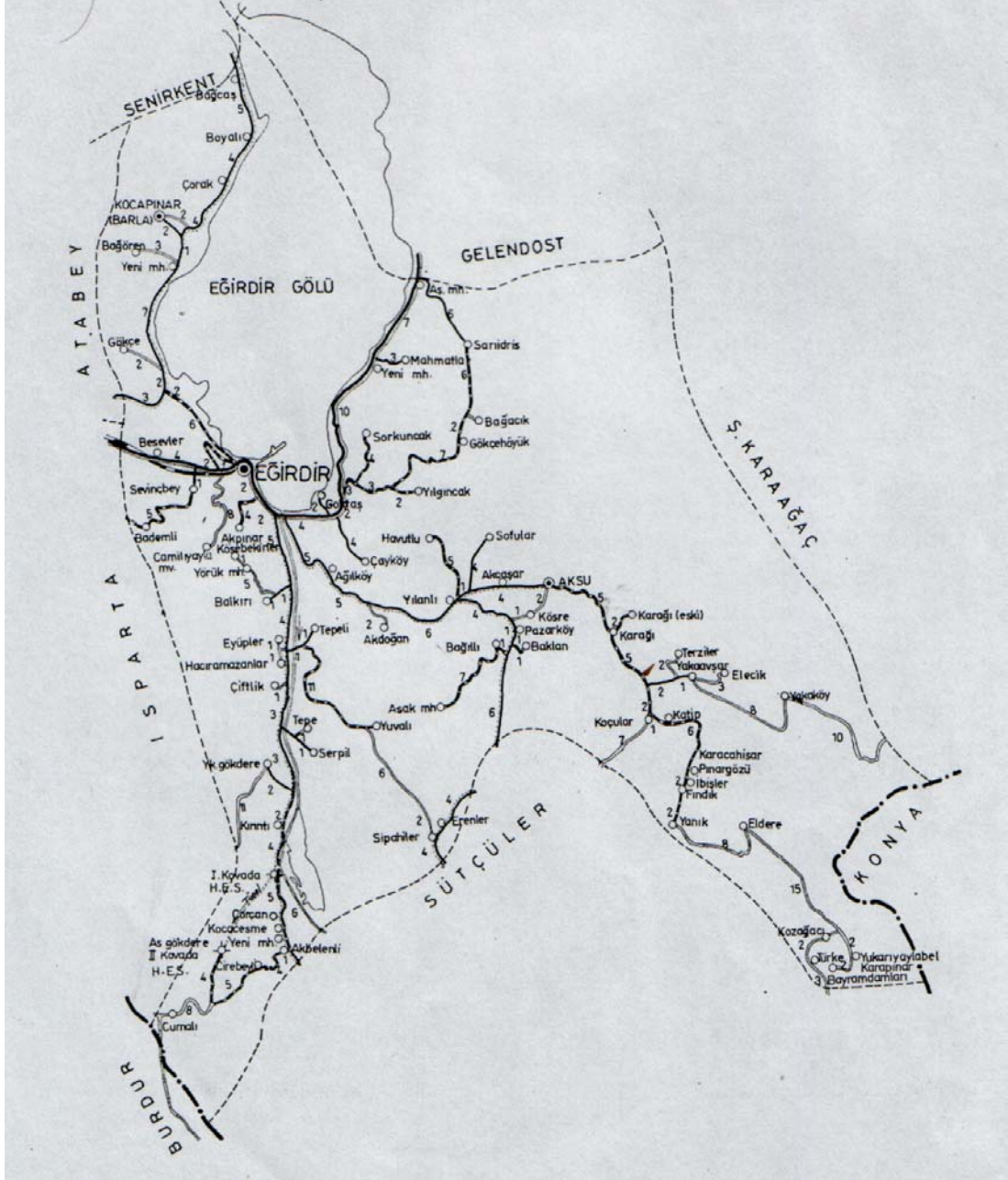

SÜTÇÜLER İLÇE HARİTASI

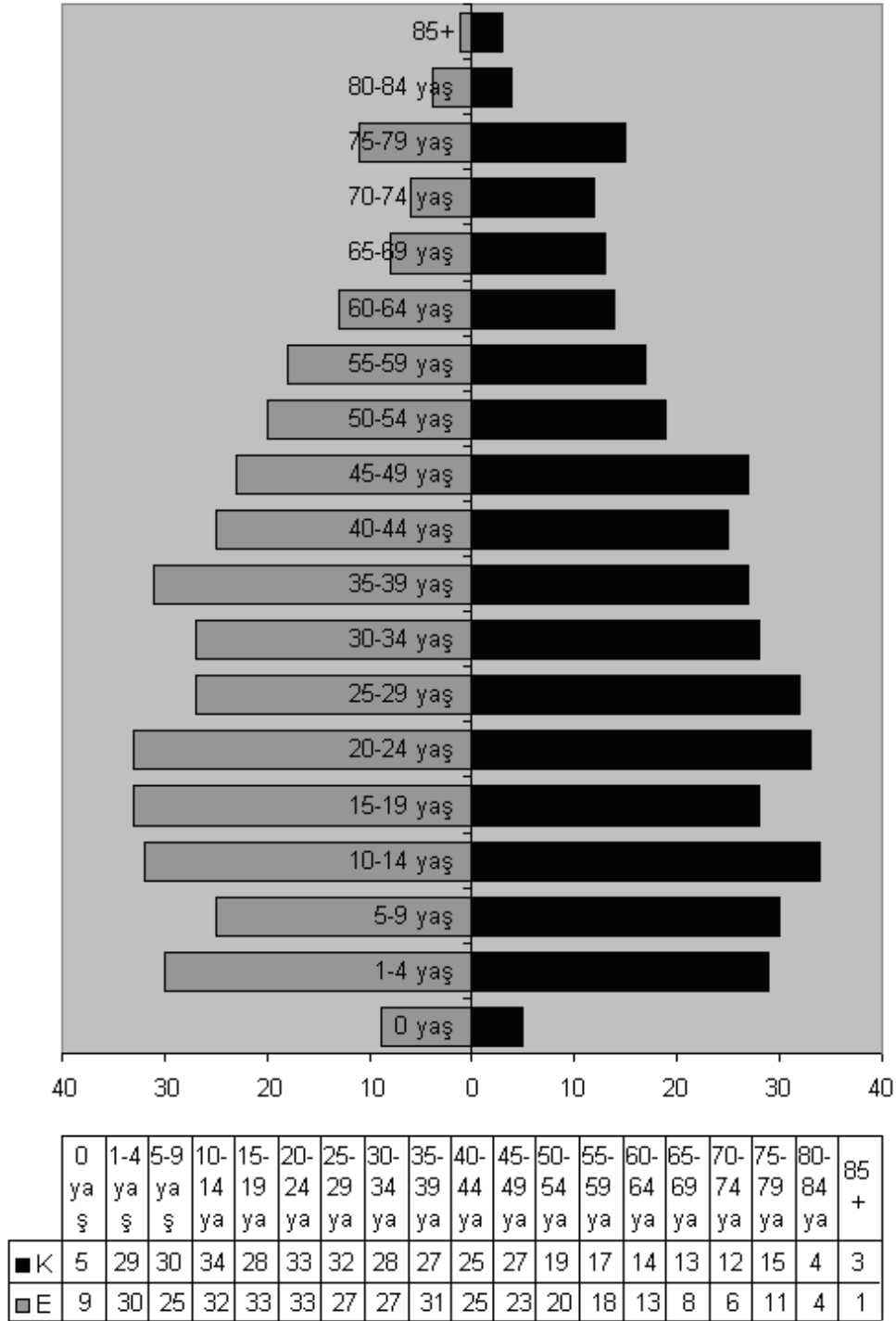
ŞARKİKARAAĞAÇ İLÇE HARİTASI

EĞİRDİR İLÇE HARİTASI

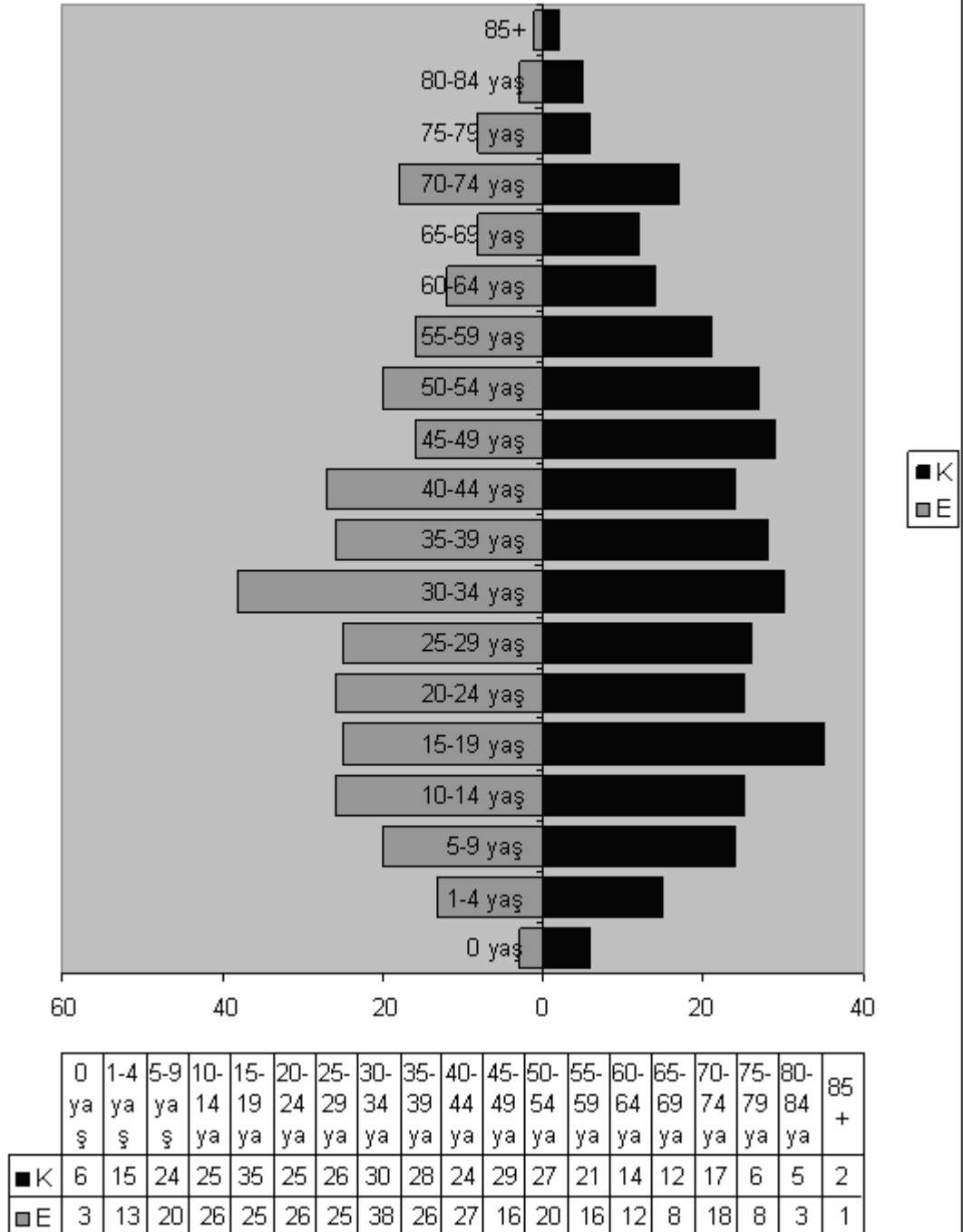
YEŞİLYURT KÖYÜ 2004 ETF NÜFUS VERİLERİ

Toplam Hane : 192

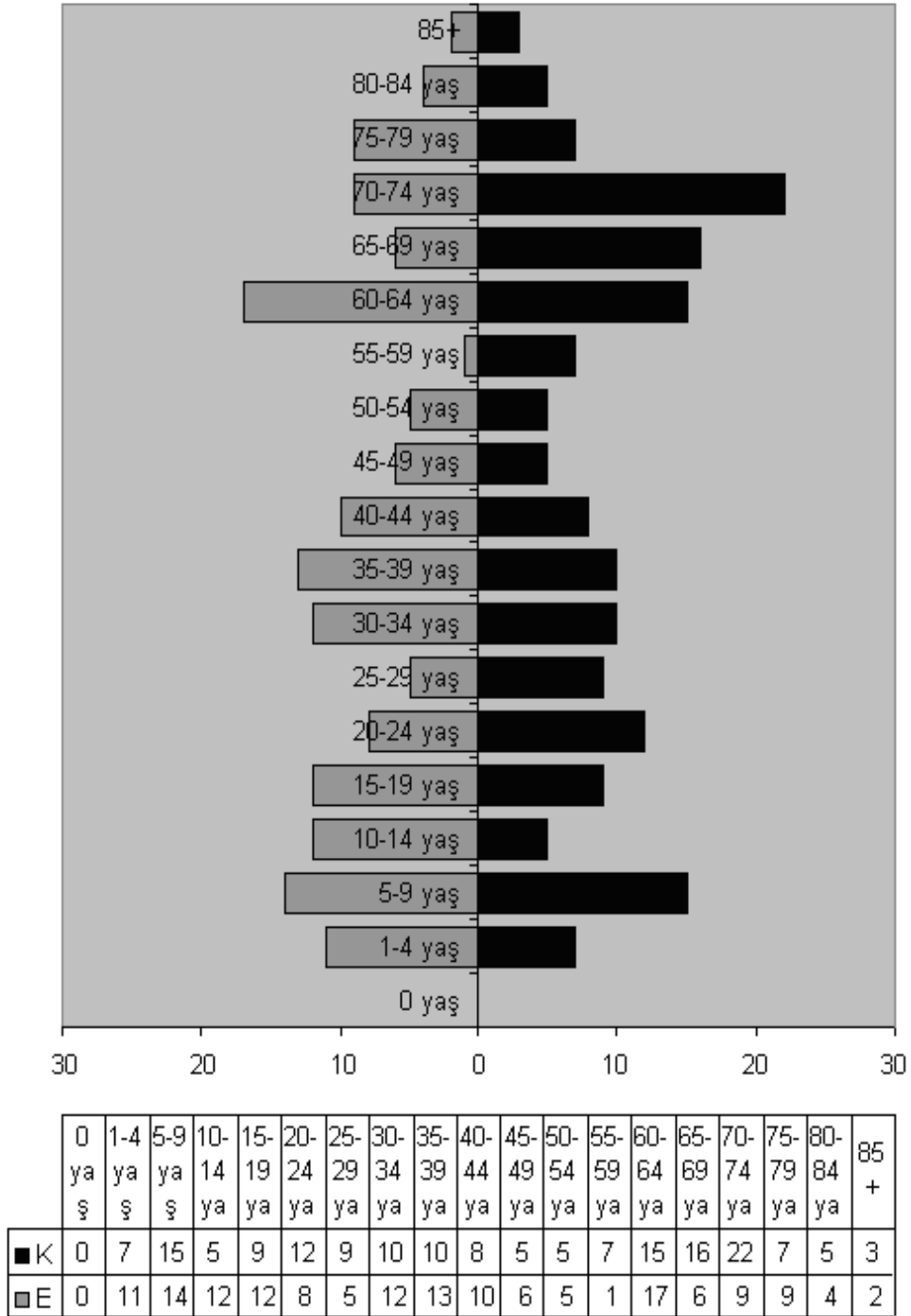
Köyün Toplam Nüfusu: 771 - Erkek Nüfus: 376, Kadın Nüfus: 395

GEDİKLİ 2004 ETF NÜFUS VERİLERİ

Toplam Hane : 185 - Kumluca mah: 30 Hane, Gedikli Köyü: 150 Hane
 Köyün Toplam Nüfusu: 702 - Erkek Nüfus: 331, Kadın Nüfus: 371

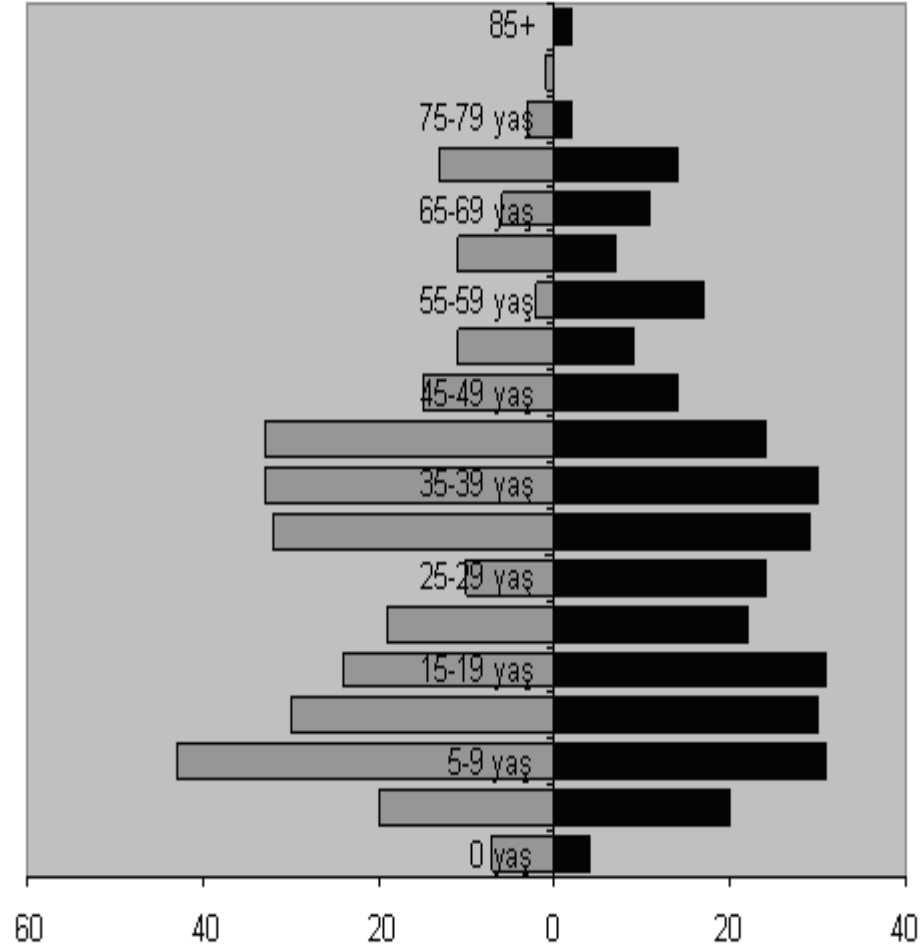
SOFULAR KÖYÜ 2004 ETF NÜFUS VERİLERİ

Toplam Hane : 113

Köyün Toplam Nüfusu: 330 - Erkek Nüfus: 156, Kadın Nüfus: 174

SERPİLKÖY 2004 ETF NÜFUS VERİLERİ

	0	1-4	5-9	10-14	15-19	20-24	25-29	30-34	35-39	40-44	45-49	50-54	55-59	60-64	65-69	70-74	75-79	80-84	85+
yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	yaş	+
K	4	20	31	30	31	22	24	29	30	24	14	9	17	7	11	14	2	0	2
E	7	20	43	30	24	19	10	32	33	33	15	11	2	11	6	13	3	1	0

Toplam Hane : 155

Köyün Toplam Nüfusu: 634 - Erkek Nüfus: 313, Kadın Nüfus: 321

FOTO 51- YEŞİLYURT KÖYÜ - ELİF SOYFİDAN - HAYTA

FOTO 53- YEŞİLYURT KÖYÜ - MUSTAFA KOÇASLAN - HAYTA

FOTO 72- GEDİKLİ KÖYÜ- YAYLADA ÇADIR

FOTO 79- YENİŞARBADEMLİ İLÇESİ - DEDEGÖL DAĞI-
MEZARGEDİĞİ MEVKİİNDE ÇADIR

FOTO 102- YENİŞARBADEMLİ İLÇESİNDE KALAN EN ESKİ EV

FOTO 112- YEŞİLYURT KÖYÜ - DEVE SÜSÜ VE ÇANLARI

FOTO 114- YEŞİLYURT KÖYÜ - DEVE BAŞ SÜSÜ

FOTO 124- YEŞİLYURT KÖYÜ - FARDA 200 SENELİK

FOTO 137- GEDİKLİ KÖYÜ - EKMEK YAPIMI

FOTO 173- YEŞİLYURT KÖYÜ- KINA GECESİ